دآخرت توښه

(مختصر زاد المعاد)

تألیف

امام حافظ ابن قیم جوزیه رحمه الله

ترجمه

سلطان محمود صلاح

دآخرت توبنه

«مختصر زاد المعاد»

تألیف

امام حافظ ابن قیم الجوزیۀ رحمه الله

ترجمه

سلطان محمودصلاح

ناشر: مکتبة منهاج السنة

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

شمیره	عنوان	مخ
۱	د مترجم خبرې	الف
۲	امام ابن قیم الجوزیة	۱
۳	د امام ابن قیم مقدمه	۳
۴	الله تعالی پاك دی...	۷
۵	د رسول (ص) په لارښونو د پوهې فرضیت	۹
٦	د اوداسه په هکله د رسول (ص) هدایات	۱۰
۷	د رسول الله (ص) لمونځ	۱۲
۸	د سهار د لمانځه قرائت	۱٦
۹	د نورو لمونځونو په قرائت کې د رسول(ص)...	۱۷
۱۰	په رکوع کې د رسول (ص) سنت	۱۹
۱۱	د رسول الله (ص) سجده	۲۲
۱۲	فصل	۲۴
۱۳	په قعده کې د رسول الله (ص) سنت	۲۵
۱۴	دعا	۲۷
۱۵	د سهوې سجده	۲۹
۱٦	د سنت لمانځه په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۳۳
۱۷	په تهجد لمانځه کې د رسول (ص)سنت	۳۵
۱۸	د څابښت نفل	۴۲
۱۹	د شکرانې او تلاوت سجده	۴۳
۲۰	د جمعې د ورځې په هکله د رسول (ص)...	۴۴
۲۱	د رسول (ص) د جمعې لومړنۍ خطبه	۴۷
۲۲	د جمعې د ورځې احترام	۴۸

۲۳	د عید دلمانځه په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۵۰
۲۴	د کسوف د لمانځه په هکله د رسول(ص) هدایات	۵۳
۲۵	د استسقاء لمونځ او دعا	۵۵
۲۶	په سفر کې د رسول(ص) د عباداتو طریقه	۵۸
۲۷	د قرآنکریم د تلاوت په هکله د رسول(ص)...	۶۱
۲۸	د رنځورانو د عیادت په هکله د رسول(ص)...	۶۳
۲۹	د جنازې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۶۴
۳۰	د خوف لمانځه په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۷۳
۳۱	د زکات په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۷۵
۳۲	فصل	۷۸
۳۳	د نفلي صدقې په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۸۱
۳۴	د روژې په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۸۴
۳۵	فصل	۸۷
۳۶	فصل، د نفلي روژې په هکله د رسول (ص)...	۸۹
۳۷	د اعتکاف په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۹۱
۳۸	د حج او عمرې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۹۴
۳۹	فصل	۹۶
۴۰	فصل	۱۱۱
۴۱	فصل	۱۱۵
۴۲	فصل	۱۱۷
۴۳	فصل، بیت الله شریف ته ننوتل	۱۱۹
۴۴	د قربانی او عقیقې په هکله د رسول (ص)...	۱۲۲
۴۵	فصل	۱۲۵
۴۶	د عقیقې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۲۷
۴۷	د نومونو په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۲۸
۴۸	د الفاظو د غوره کولو په اړه د رسول (ص)...	۱۳۶
۴۹	د ذکر په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۴۶
۵۰	کور ته د داخلیدو په وخت کې د رسول (ص)...	۱۴۷

۵۱	فصل، د آذان په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۴۸
۵۲	فصل، د خوړو په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۵۰
۵۳	د سلام او اجازې په هکله د رسول (ص)...	۱۵۴
۵۴	پر اهل کتابو د سلام په اړه د رسول (ص).	۱۶۰
۵۵	د اجازې غوښتلو په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۶۱
۵۶	د پرنجي د ځواب ویلو په هکله د رسول (ص) ...	۱۶۵
۵۷	د سفر په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۶۸
۵۸	فصل، د حاجت خطبه	۱۷۲
۵۹	فصل، د خوب په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۷۵
۶۰	فصل، د وسوسې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۷۶
۶۱	فصل، د عصې په وخت کې د رسول (ص)...	۱۷۹
۶۲	فصل، هغه الفاظ چې رسول (ص) یې ویل...	۱۸۲
۶۳	فصل، د جهاد په هکله د رسول (ص)...	۱۸۴
۶۴	فصل، د جهاد مرتبې	۱۸۹
۶۵	فصل	۱۹۱
۶۶	فصل، د رسول (ص) دعوت او د اصحابو (رض)...	۱۹۸
۶۷	د مشرکانو ظلمونه او طائف ته د رسول (ص)...	۲۰۴
۶۸	فصل، اسراء او معراج	۲۰۸
۶۹	فصل، هجرت	۲۱۴
۷۰	فصل، مدینې ته رسیدل	۲۲۴
۷۱	فصل، د جومات جوړول	۲۲۷
۷۲	فصل، په مدینه کې قیام او د جهاد حکم	۲۳۴
۷۳	فصل، د جهاد په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۲۴۴
۷۴	فصل، د اسیرانو په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۲۵۱
۷۵	فصل	۲۵۳
۷۶	فصل، د سولې او امان په هکله د رسول (ص)...	۲۵۵
۷۷	د عقد الذمة او جزیې په اړه د رسول (ص) ...	۲۶۷
۷۸	د کفارو او منافقینو د ترتیب په هکله ...	۲۷۱

۷۹	فصل، له خلکو سره د رسول (ص) معامله	۲۷۵
۸۰	فصل، غزاګانې	۲۷۶
۸۱	فصل، د بدر لویه غزا	۲۸۱
۸۲	د سویق غزا	۲۸۷
۸۳	د احد غزا	۲۸۸
۸۴	فصل، د دې غزا (احد) درسونه او احکام	۲۸۹
۸۵	فصل، د حمراء الاسد پیښه	۳۰۹
۸۶	د بنو نضیر غزا	۳۱۱
۸۷	د ذات الرقاع غزا	۳۱۲
۸۸	د بدر دوهمه غزا	۳۱۲
۸۹	د دومة الجندل غزا	۳۱۳
۹۰	د مریسیع غزا	۳۱۳
۹۱	د افك پیښه	۳۱۳
۹۲	د خندق غزا	۳۱۷
۹۳	فصل، د حدیبې سوله	۳۱۸
۹۴	فصل د خیبر غزا	۳۲۷
۹۵	ددې غزا حکمتونه او فقهي درسونه	۳۲۹
۹۶	فصل، د فتحې غزا	۳۳۴
۹۷	د حنین غزا	۳۳۹
۹۸	ددې غزا احکام او پندونه	۳۴۱
۹۹	د طائف غزا	۳۴۴
۱۰۰	ددې واقعې فقهي حکمونه	۳۴۸
۱۰۱	فصل، د تبوك غزا	۳۵۱
۱۰۲	د منافقانو توطئه	۳۵۹
۱۰۳	مسجد ضرار	۳۶۱
۱۰۴	فصل، ددې کیسې درسونه او حکمتونه	۳۶۳
۱۰۵	فصل، هغه دری کسان چې وروسته کړای...	۳۶۸
۱۰۶	فصل، د ابوبکر (رض) تر امارت لاندې حج	۳۸۲

۱۰۷	د علاج په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۳۸۳
۱۰۸	د بد نظر علاج	۳۸۶
۱۰۹	فصل، د غم د علاج په هکله د رسول (ص)..	۳۹۱
۱۱۰	د تشویش او خفګان په هکله د رسول (ص)...	۳۹۳
۱۱۱	د بې خوبۍ او ویرې د علاج په هکله د رسول (ص) .	۳۹۸
۱۱۲	د حفظ صحې په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۳۹۹
۱۱۳	فصل، د فیصلو او احکامو په هکله د رسول (ص)...	۴۰۳
۱۱۴	فصل، د غنیمت په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۴۰۷
۱۱۵	د تحفې قبلولو په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۴۰۸
۱۱۶	فصل، د مالونو د ویش په هکله د رسول (ص)	۴۰۹
۱۱۷	فصل، له دښمنانو سره د معاملې په هکله د رسول (ص)...	۴۱۴
۱۱۸	فصل، د نکاح په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۴۱۸

پای

د مترجم خبرې

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلاة و السلام على اشرف المرسلين سيدنا و مولانا محمد و على آله و اصحابه و من تبعهم باحسان الى يوم الدين.

د خداى تعالى اراده داسې شويده چې انسان خپل همیشنی برخلیک پخپله وټاکي د دنيوي ژوند په نوم فرصت ورکړل شوی چې د نیکمرغۍ او بد مرغۍ له دوو لارو نه یوه غوره کړي. دنيا د انساني ژوند ډيره ارزښتناکه او سرنوشت ټاکونکې مرحله ده، که چا د رڼا (اسلام) په لاره پل کيښود او دا مزل يې تر پايه وواهه، نو تلپاتې نيکمرغي يې وګټله او که چا د تيارو لاره ونيوه، هغه که دا دنيوي پرمختګ په تيندکونو ووهي او يا له مادي پلوه آرام ورنه تير شي، همیشنی ژوند او وروستی پرمختګ يې له بدمرغۍ او کړاونو نه ډک دی، او پخپل همدې غلط انتخاب سره ځان داسې ځای ته رسوي چې هلته به د مرګ هيله کوي، خو مري به نه ،) العياذ بالله).

د بنده خپله خوښه دلته څه کري، تر څو هلته يې وريبي، څه ډول تياري نيسي، او په کومو وسايلو ځان سمبالوي؟ آيا هغه وسايل خپلوي چې د مرګ په ګوزار خپل کار پرېږدي، له منځه ځي، استهلاک کيږي، او په همیشني ژوند کې د کار او ګټې نه وي، او که نه داسې وسايل غوره کوي چې مرګ يې ګټه او اغيزه له منځه نشي وړی، او نه يوازې ددې محدود ژوند تر پايه فايده او رڼا لري، بلکه د اخروي تلپاتې ژوند د سوکالۍ او له الهي دايمي نعمتونو نه د برخمن کيدو تضمين هم کوي.

الله تعالى لکه څرنګه چې د خپل کرم له مخې د بندګانو په وړاندې ترسيم شوې لارې او د هرې لارې وروستی منزل ټاکلی او معرفي کړيدی، همدا راز يې سعادت ته د رسيدونکې لارې د په نښه کولو، د سفر د قوانينو او ضوابطو د ښوولو او بيانولو پخاطر وخت په وخت خپل صالح بندګان غوره کړي، او د اسلام په ډاډينه لار د تلونکي کاروان د مشرتابه دنده يې ورسپارلې ده.

د خداى تعالى له خوا د غوره شوي خيل په منځ کې چې د رسولانو او نبيانو (ع) خيل دی، حضرت محمد (ص) تر ټولو غوره او د لوړ مقام خاوند دی، د الله تعالى ددې ممتاز رسول (ص) له ځانګړتياوو نه ممتازه ځانګړتيا داده چې په رسالت سره يې د نبوت او رسالت سلسله بشپړه شوې او پای ته رسيدلې ده.

رسول (ص) د خپل مبارک ژوند په دوران کې داسې توښه پرېښې ده چې د قیامت تر ورځې پورې د ټولو بندګانو لپاره کافي ده، بختور دی هغه څوک چې آخرت ته د تیارۍ پدې ډګر کې یې د رسول الله (ص) له خوا پرېښودل شوې توښه له ځان سره واخیستله او د ژوندون پیچومي یې سر کړل.
د خدای تعالی تر ټولو غوره رسول حضرت محمد (ص) د خدای تعالی په وړاندې یوازینې مقبول او تر ټولو غوره دین په اکمله توګه بیان او توضیح کړی، او همیشنۍ نیکمرغۍ ته د رسیدونکې لارې لارویانو ته یې ټول هغه څه په میراث پرېښي دي کوم چې پدې لنډ سفر کې ورته په کار دي.
په رسالت له مشرفیدو وروسته د نبي (ص) ژوند په دنیا کې د لارې ډیوه او د آخرت توښه ده، نو که څوک غواړي ایمان یې بشپړ او جنت ته د رسیدو لپاره کافي توښه له ځان سره ولري، وروباندې ده چې د رسول اکرم (ص) په سنتو علم ولري او صحیح عمل وروباندې وکړي. د رسول (ص) مبارک سیرت او ژوند لیک چې په حقیقت کې د قرآنکریم او اسلام شفاهي او عملي تصویر او انځور دی، د احادیثو او سیرت په معتمدو کتابونو کې ساتل شوی او د آخرت توښه له همدغو خزانو نه لاسته راوړل کیدای شي. د سیرت له معتبرو او غوره کتابونو نه یو هم د علامه ابن قیم الجوزیه (رح) (زاد المعاد) نومی کتاب دی، دغه علمي پانګه چې په عربي ژبه په اوو ټوکو کې لیکل شوی د مسلمان لپاره په هر ډګر کې رون مشال، د هر درد علاج او هرې پوښتنې ځواب دی. زه چې د شهادت ورځپانې مسئول مدیر وم، د (نورځلی) تر نوم لاندې دیني پانې د چلولو دنده هم را په غاړه وه، او په همدې وخت کې دا فرصت په لاس راغی چې د (زاد المعاد) مختصر شوي کتاب ژباړه پیل کړم او (د آخرت توښه) تر عنوان لاندې یې خپاره کړو، دغه زرینه لړۍ لا پای ته نه وه رسیدلې چې شهادت ورځپانه ترور شوه، وروسته خدای توفیق را کړ او د کتاب ژباړه مې بشپړه کړه. (الحمدلله). خو بې وسۍ اجازه رانکړه دا قیمتي هدیه خپل له ډیرو قیمتي او ضروري شیانو نه محروم قوم ته همغه وخت وړاندې کړم. له ډیرو دوستانو سره مې ددې ارزښتمن کتاب د چاپ خبره مطرح کړه، تر څو زړه ته رانژدې ورور حاجي محمد هاشم حنیف ددې کارنامې د سرته رسولو ژمنه راسره وکړه او دادی په خپلې لورینې سره یې نوموړی کتاب د چاپ په ګانه سینګار کړ. حاجي صاحب حنیف چې په بلجیم کې له اړو افغانانو سره د دفتر مسئولیت په غاړه لري، د خدای په توفیق او ایماني همت سره خپلو هیوادوالو ته ډیر څه کړیدي او لا کوي یې اړو مهاجرینو ته خیمې ، بې وسه کونډو ته د کار وسایل، یتیمو زده کوونکو ته د زړه کړې لوازم، لمونځ کوونکو ته جوماتونه، تړو ته د اوبو ځاګان، د علم او پوهې د ترویج پخاطر د کتابونو ترجمه او چاپول، ددی دفتر له مهمو پروژو او کارنامو څخه شمیرل کیږي. دادې تاسو د نوموړي د خیر له کارونو نه د یوه مهم کار عملي پایله ګوري، ډیر مهم اثر (د آخرت توښه) پخپله ژبه لولئ، هیله ده د همدې کتاب په واسطه د نجات له چینې نه کافي توښه له ځان سره واخلئ.
له مهربان او رحمان خدای (ج) نه سوال کوم چې (د آخرت توښه) د مؤلف، ژباړن، چاپونکي او ټولو

همکارانو او لوستونکو لپاره د آخرت توښه وګرځوي، دا وړوکی عمل په خپل دربار کې قبول او د نورو حسناتو د ترسره کولو توفیق را په برخه کړي.(آمین)

سلطان محمود صلاح

د جمعې مبارکه ورځ- یوه بجه

حیات آباد ، پیښور

۱۳۸۵/۱۲/۱۹ = ۲۰۰۷/۳/۹

محمد بن عبدالوهاب

۱۱۱۵ - ۱۲۰۶ هـ

امام شیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب بن سلیمان الوهیبي التمیمي د سعودي عربستان په (عیینه) نومیګ سیمه کي زیایدلی او لوی شویدی، لومؤنة زده کؤه بیګ له خپل پلار نه چیګ هملته قاضي و، حاصله کؤیده، بیا د علم په زده کؤه پسیګ ووت، نجد، احساء، حجاز او بصریګ ته بیګ سفرونه وکؤل، ورپسیګ بیرته نجد ته پداسیګ حال کیګ راستون شو چیګ الله تعالی بیګ سینه د هغه خګرکګند حق لپاره پرانیستی وه کوم چیګ سید المرسلین بیګ وربانډی مبعوث کؤیدي. ده خلك لیدل چیګ د غوره دین له لارشګوونو نه بیګ لاریګ او منحرف شویدي، په بدعتونو او ککګمراهیو اخته دي، نو له همدیګ امله بیګ د قرآنکریم او نبوي مبارك سنتو لور ته بلنه پیل کؤه له علماوو نه یي وغوشګتل چیګ د خلکو د عقایدو د اصلاح لپاره لاس په کار شي او د خواره شوي فساد، انحراف او ککګمراهة مخه ونیسي، همدا راز بیګ د واك خاوندانو ته نصیحت کاوه چیګ د رسول الله (ص) د هدایاتو پیروي وکؤي او له انحراف سره مقابلیګ ته راپورته شي، نوموؤیګ د خپلی بلنیګ په ترخګ کیګ د فرصت طلبانو او حګاني کګتګو د پیروانو له سخت مخالفت سره مخ شو، بالاخره مجبور شو لدی حګای نه (درعیه) ته لاؤ شي او هملته بیګ له امیر محمد بن سعود سره معاهده وکؤه، نوموؤي د حق بلنه ومنله، له دین نه د دفاع، د بدعتونو خلاف مبارزه او جهاد ته د مسلمانانو د بلنیګ زرین اصول بیګ قبول کؤل، الله تعالی په همدیګ تؤون او معاهدیګ سره د فرصت طلبو امیرانو، مشرانو او علماوو توطئ شنأی کؤی، او د شیخ محمد بلنه هری خوا ته په شګارونو او بانأو کیګ خوره شوه، او اوس تالیفات بیګ په نؤی کیګ عام او خواره دی.

امام ابن قيم الجوزيه

شمس الدين ابو عبدالله محمد بن ابي بكر بن ايوب بن سعد حريز الزرعي الدمشقي په ابن قيم الجوزيه شهرت لري، نوموؤي اصولي، سلفي، مجدد امام د خپلی زمانيگ د اهل الرای او مفكرينو سالار وُ.

د ۶۹۱ كال د صفر مياشتی په اوومه په يوه علمي او شريفه كورنۍ كيگ زيږيدلی دی.

امام ابن قيم الجوزيه ته (الجوزيه) مدرسيگ ته د نسبت له امله د (الجوزيه) لقب وركړی شوی، دغه مدرسه په ۶۵۲ كال كی محي الدين ابو المحاسن يوسف بن عبدالرحمن بن علي بن الجوزي چيگ په (۶۵۲) كال كيگ وفات شوی، جوؤه شويده، د املم ابن قيم پلار ددیگ مدرسيگ ناظم يا سرپرست وُ، حافظ ابن كثير وايي چيگ دا تر تگولو غوره مدرسه وه چيگ په ۸۲۰ كال كيگ وسوحگيده ، خو وروسته بيا جوؤه شوه، دا مدرسه د دمشق شگار په (بزوريه) بازار كيگ چيگ د غنمو د بازار په نامه يادیده واقع وه، وروسته شاؤه شوه او تر ۱۳۲۷ پوريگ محكمه وه پكی، بيا بنده شوه، ورپسيگ د يويگ خيريه اداريگ له خوا د ماشومانو لپاره يوه مدرسه پكيگ جوؤه شوه، خو په ۱۹۲۵ كال د سورييگ د انقلاب په دوران كيگ وسيحگل شوه، وروسته ييگ شاوخوا خگه د كانونه ودان شول، اوس هملته يو وؤوكی جومات دی چيگ تر ننه لمونحگونه پكيگ ادا كيږي.

ابن رجب وايي:

امام ابن قيم له شهاب نابلسی او نورو علماوو نه زده كؤه وكؤه، د مذهب فقه ييگ شگه زده كؤه، او شگه پكی ماهر شو، د فتوی وركولو اهليت ييگ ترلاسه كؤ، له شيخ تقی الدين امام ابن تيميه نه ييگ أيره زده كؤه كؤيده مختلف اسلامي علوم ييگ شگه زده كؤل، په تفسير كيگ ييگ سيال نه درلود، په اصول الدين، حديث، فقه، او استنباط كيگ هم تر تگولو وؤاندی وُ، په اصول فقه، عربي ژبه كيگ ييگ هم اوإد لاس درلود، علم كلام او نور أير خگه ييگ هم په غوره توكگه حاصل كؤي وو، په علم سلوك د اهل تصوف په رموزو او علومو كيگ ييگ شگه مهارت درلود، او يو حگل پر تصوف او صوفيانو د اعتراض له امله بندی شوی هم دی.

خگو حگله له سخت ازميشگت سره مخامخ شوی دی، په وروستی حگل له شيخ تقي الدين سره بندي شو، دواؤه سره بيل وو، او د شيخ تر مركگه پوری په بنديخانه كی وُ.

برهان الدين الزرعي وايي: تراّسمان لاندی له شيخ ابن قيم نه د زيات علم او پوهيگ خاوند نشته، په الصدريه مدرسه كيگ ييگ تدريس كؤی، په الجوزيه كيگ ييگ د اوإدی مودی لپاره امامت دنده په غاؤه درلوده، پخپل لاس او كگوتو ييگ دومره خگه ليكلی چيگ توصيف ييگ ممكن ندی، او په مختلفو علومو كيگ ييگ زيات تاليفات كؤيدي.

امام له خپلو تالیفاتو نه دا هدف درلود چیگ د اهل سنت و الجماعه خصائص، او اصول بیان او تشریح کؤی.

د ۷۵۱ هگ کال د رجب میاشتی په (۱۳) مه د لماسختن په وخت کیگ وفات شوی (رحمه الله) په اموي جامع او الجراح جومات کیگ ییگ د جنازیگ لمونحگ ادا شوی او د باب صغیر په هدیره کیگ د خپل پلار خواته خاورو ته سپارل شویدی.

د امام ابن القيم مقدمه

الحمدلله رب العالمين، وأشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له، و أشهد أن محمدا عبده و رسوله، وبعد:

الله تعالى د تگولو مخلوقاتو يوازينى خالق او مختار كل دى، قرآنكريم فرمايي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللّه وَتَعَالَى عَمّا يُشْرِكُونَ﴾ (القصص: ٦٨).

ترجمه: [او رب ستا پيدا كوي هغه خگه چيگ اراده وفرمايى (د پيدايشگت يى) او غوره كوي ييگ نه ى دوى ته هيخگ ختيار (په هيخگ شي كيگ): پاكى ده الله لره او لوى پورته دى له هغه خگه چيگ دوى يى ورسره شريكوي].

پديگ آيت شريف كيگ له اختيار نه مراد منتخبول او غوره كول دي، د الله تعالى دا قول چيگ فرمايي: «ما كان لهم الخيره» دا معنى افاده كوي چيگ دا اختيار له الله تعالى نه پرته بل هيچا ته نشته، او لكه خگرنكگه چيگ الله تعالى يوازيگ د تگولو خالق دى، په خالقيت كيگ متفرد دى همداسيگ په غوره كولو كيگ هم يوازيگ او متفرد دى، او الله تعالى د اختيار او غوره كولو موافع هم شگى پيژني، لكه چيگ فرمايي: ﴿اللّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّه وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾ (الانعام: ١٢٤)

ترجمه: [الله شگه عالم (شگه پوه) دى په هغه حگاى چيگ إدي رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسيږي هغو كسانو ته چى مجرمان دي (په كفر سره) ذلت (سپكوالي) په نزد د الله (په آخرت كيگ) عذاب سخت په سبب د هغه چيگ وو دوى په چيگ مكرونه بى ييگ كول (له مؤمنانو سره)].

او لكه چيگ فرمايي: ﴿وَقَالُوا لَوْلا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنْ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ (٣١) أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِيّاً وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمّا يَجْمَعُونَ﴾ (الزخرف: ٣١-٣٢)

ترجمه: او وويل (كفارو) ولى نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سؤي له دغو دوو قريو خگخه (چيگ مكه او طائف دي چيگ دغه سؤي هم) أير لوى دي (لكه وليد په مكه كيگ او عروه په طائف كيگ)، آيا دوى تقسيموي ويشي رحمت (نبوت) د رب ستا (لكه ستا (لكه چيگ دوى وايى)، (نه ده داسيگ بلك پخپله) مونږ ويشلي قسمت كؤي مو دى په منحگ د دوى كيگ معيشت د دوى په

دغه ژوندون لپا کیگ او پورته کؤی مو دی حگینی د دوی د پاسه د حگینو نورو په مرتبو کیگ د دی چیگ ونیسي حگیني د دوی (چیگ غنین دي) حگیني نور (چیگ فقیران دي) تابعان کار کوونکي او رحمت د رب ستا (جنت) خیر أیر غوره دی له هغو (اموالو) چیگ تگولو بیگ دوی (په دنیا کیگ].

دلته الله تعالی د مشرکانو د اختیار له حیثیت نه انکار کؤیدی، او دابیگ خگرکگنده کؤیده چیگ دا صفت او حق دوی ته ندی ورکؤل شوی، دوی د اختیار حق نلري، دا یوازیگ د هغه ذات حق دی چیگ دوی ته روزي ورکوي او دوی بیگ مختلفیگ درجیگ کگرحگولی، حگنی بیگ پر حگنو نورو لوؤ کؤي.

د الله تعالی دا قول چیگ فرمایي: ((سُبْحَانَ اللّه وَتَعَالَى عَمّا يُشْرِكُونَ)) ((القصص: ۶۸))

ترجمه: پاکیده الله لره او لوی پورته دي له هغه خگه چی دوی یی ورسره شریکوي.

دا مبارك آیت دا بیانول غواؤي چیگ د الله تعالی ذات له هغو شیانو نه پاك او منزه دی کوم چیگ د مشرکانو شرك یي غوشگتونکی دی لکه د دوی اختیار او وؤاندیز، او دلته د دوی د شرك مقتصی د دوی د اختیار حق دی، الله تعالی خپل ذات له هغه نه پاك کؤ او خگرنکگه چیگ دلته د مشرکانو شرك د بل خالق د اثبات متضمن نه وْ، نو حگکه بیگ الله تعالی تردید ونکؤ، دا آیت لدیگ آیت نه وروسته راغلی چیگ فرمایي:

(فَأَمّا مَنْ تَابَ وآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنْ الْمُفْلِحِينَ) (القصص: ۶۷)

ترجمه: پس هر خگه هغه خگوك چیگ توبه وباسي (له شرکه) او ایمان راوؤي (په الله او رسول د الله) او عمل وکؤي د نیکیو پس شگائي چیگ وي به دی له خلاصیدونکیو.

لکه خگرنکگه چیگ الله تعالی انسانان پیدا کؤي دي، همداسیگ بیگ له دوی نه انبیاء او رسولان (ع) غوره کؤیدي، دا غوره کول د الله تعالی پر حکمت او علم مبني دي، رسولان (ع) د الله تعالی د علم او حکمت په اساس دیگ مقام ته غوره شوی، پدیگ کیگ د انسانانو اختیار او وؤاندیز نشته، د الله تعالی دغه عام اختیار دده د ربوبیت او وحدانیت له لویو نشگانو او او دلایلو خگخه یو دی، او همدا د ده د صفاتو د کمال او رسولانو (ع) د صدق نشگانه ده.

(الله تعالی له پرشگتو نه هم حگنی غوره او اختیار کؤیدي، لکن چیگ رسول (ص) فرمایي: ((اللهم رب جبريل و ميكائيل و اسرافيل، فاطر السموات والارض عالم الغيب و الشهاده انت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون، اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك إنك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم)) (رواه مسلم) (ای خدایه! ایگ د جبریل میکائیل، او

اسرافيل پروردګاره، د آسمانانو او حګمکی پيدا کوونکيه، په پتګو او شګکاره عالمه ته د خپلو بندګانو په اختلافات کيګ فيصله کوی، هغه حق ته زما لارشګوونه وکړه چيګ خلك ييګ په هکله په اختلاف کيګ لويدلي، ته چيګ چاته وغواړی د سمی لاری هدايت کوی).

الله تعالی همدا راز د آدم (ع) له اولادیګ نه نبيان (ع) غوره کړيدي، بيا ييګ له نبيانو (ع) نه رسولان (ع) غوره کړی، او بياييګ له دوی نه اولو العزم غوره کړيدي، اولو العزم رسولان (ع) پنځګه دي چيګ د احزاب سورت په (۷) او شوری سورت په (۱۳) آيت کيګ ييګ يادونه شويده بيا الله تعالی له اولو العزمو رسولانو (ع) نه دوه خليلان ابراهيم او محمد (ص) غوره کړيدي.

الله تعالی د بني آدم له جنس نه د اسماعيل (ع) اولاده، بيا له دوی نه بني کنانه، له بني کنانه نه قريش، له قريشو نه بني هاشم، له بني هاشم نه د آدم تر تګولو غوره زوی محمد (ص) غوره او انتخاب کړی دی، لکه چيګ دده امت ييګ د نورو امتونو له منځګ نه غوره کړيدی. په (مسند احمد) کيګ له معاويه بن حيده نه په مرفوع روايت کيګ راغلي: (أنتم توفون سبعين أمة، أنتم خيرها وأكرمها على الله: اسی او ياوم امت ياست، تاسيګ تر تګولو غوره او د الله تعالی په وړاندی تر تګولو نه با عزت او د لوړ مقام درلودونکی يست)).

په مسند بزار کيګ له ابو درداء (رض) نه مرفوعا روايت دی چيګ الله تعالی، عيسی بن مريم (ع) ته وفرمايل زه له تانه وروسته داسيګ امت ليږم يا ييګ پيدا کوم چيګ د خوشالۍ او راحت په وخت کيګ حمد او شکر کوي او د غم او تکليف په وخت کيګ له صبر او احتساب نه کار اخلي، دا پداسيګ وخت کيګ چيګ علم او حلم به نه وي (د محمد (ص) له نبوت نه مخکی ددیګ امت حال همداسی وُ، هغوی که خګه علم او حلم نه درلود خو صفت ييګ همدا وُ، بيا عيسی (ع) عرض وکړ چيګ دا خګنکګه کيدای شي، چيګ نه حلم وي او نه علم نو داسی خګنکګه کولی شي،؟ الله تعالی ورته وفرمايل: زه له خپل علم او حلم نه دوی ته حلم او علم ورکوم). ومن الله التوفيق

الله تعالى پاك دى، يوازې پاك شيان قبلوي

الله تعالى د هر جنس تر تگولو غوره، ستره او پاك خگيز د حگان لپاره غوره كؤيدى. الله تعالى طيب (پاك) دى، پاك خگيزونه خوشگوي. د بندكگانو له قول، عمل، خيرات او صدقاتو نه يوازيگ هغه قبلوي چيگ پاك وي.

همدا پاكي د بنده د نيكمرغة او بدمرغة معيار هم دى، خگوك چيگ پاك او نيكمرغه وي، نو پاك خگيزونه خوشگوي، سكون ييگ په پاكة كيگ وي، زؤه ييگ په پاكة آرام وي او له پاكة پرته په بل خگه نه راضي كيږي. د پاك بنده خبرى پاكيگ وي، يوازيگ پاكيگ خبريگ د الله حضور ته پورته كيږي. پاك په قول او خبرو كيگ له هر أول فحش او بدة نه حگان ساتي له دروغو، غيبت، چغلة، تور او په دروغو شاهدة نه أير نفرت كوي. حگكه الله تعالى دا شيان حرام كگزرولي دي او مرتكبينو ته ييگ د عذاب وعيد وركؤيدى.

همدا راز د پاك بنده، كؤه او عمل هم پاك وي، پاك اعمال هغه دي چيگ دين او سليم فطرت ييگ پاك بولي او سالم عقل ييگ تزكيه كوي لكه د الله تعالى عبادت، د الله تعالى رضا له هر خگه مقدم شميرل، په نيك عمل سره د الله تعالى دربار ته تقرب، له بندكگانو سره نيكي او له مخلوقاتو سره داسيگ معامله چيگ د حگان په نسبت ييگ له هغوى نه تقاضا لري.

د پاك او نيكمرغه بنده اخلاق هم پاك او سپيخگلي وي. حلم، وقار، صبر، رحم، وفا ، صدق، حوصله ، تواضع ، عزت النفس او له الله تعالى نه پرته د بل هيچا په وؤاندىگ ذلت نكول او سر نه تگيتگول، دا تگول پاك اخلاق دي چيگ خاوند ييگ هم پاك وي.

د پاك انسان خواؤه هم پاك وي، پاك خواؤه هغه دي چيگ الله تعالى حلال كگرزولي، روح او بدن ته كگتگور او د بنده د تقوييگ سبب كگرزي. د پاك بنده د ژوند ملكگرى هم پاك وي، له پاكانو سره نكاح كوي، پاك ملكگري انتخابوي. د همديگ أول خلكو په هكله الله تعالى فرماييگ: ((الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ)) ((النحل: ٣٢))

ترجمه: [هغه (كسان) چيگ قبضوي (ارواح) د دوى ملائكيگ په داسيگ حال كيگ چيگ پاك دي دغه (متقين له شركه او معصيته) وايى به دغه (ملائك دوى ته چيگ د (الله) سلام ديگ وي پر تاسيگ باندىگ ننوحگئ! جنت ته په سبب د هغو نيكيو چيگ وئ تاسو چيگ عمل به مو كاوه (په دنيا كيگ)].

همديگ پاكانو ته د جنت ساتونكي داسيگ وائي: ((سَلامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ)) ((

الزمر: ۷۳))

ترجمه: [سلام د وي پر تاسيگ پاك يئ تاسيگ (له كگناهونو) پس ننوحگئ جنت ته په ديگ حال كيگ چيگ هميشه اوسيدونكي اوسئ (په ده كيگ]. پديگ مبارك آيت كيگ (فا) د سببيت ده يعنى د خپلى پاكة په سبب جنت ته داخل شئ.

الله تعالى فرماييگ:

((الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ)) ((النور: ۲۶))

ترجمه: [ناپاكيگ (شگحگيگ او خبريگ) د پاره د ناپاكو دي او ناپاكه(خلك) دپاره د ناپاكو (شگحگو او خبرو) دي، او پاكيگ (شگحگيگ او خبريگ) د پاكو (خلكو) دي او پاك (خلك) دپاره د پاكو (شگحگو او خبرو) دي، دغه (پاكان چيگ حگينيگ له هغو اهل البيت دي) پاك (بيگ تعلقه، بيزاره) دي له هغو خبرو چيگ وابيگ بيگ (دروغجنان)، شته دوى ته مغفرت، بشگنه او روزي شگه (په جنت كيگ)].

الله تعالى تگوليگ پاكة په جنت كيگ كگرحگولى دي، خبث او كگندكگي بيگ په دوزخ كيگ اچوليگ ده، جنت يوازيگ د پاكة حگاى دى او دوزخ د بدة او خباثت حگاى دى. دا دنيا بيا داسيگ حگاى دى چيگ پاكي او بدي، شگه او بد دواؤه پكيگ موجود دي، خو چيگ قيامت راشي، نو الله تعالى به پاك له بد نه بيل كؤي پاك به جنت او بد به دوزخ ته واچوي.

مطلب دا چيگ الله تعالى د نيكمرغة او بدمرغة د پيژندلو لپاره معيار او عنوان تگاكلى دى. كيداى شي په يوه شخص كيگ د نيكة او بدة، پاكة او كگندكگة دواؤو ماديگ موجوديگ وي هره يوه چيگ غالبه شوه، نو دا شخص د همغه لوري وي. كه الله تعالى بيگ د خير اراده وكؤه، نو له مركگ نه مخكيگ به بيگ پاك كؤي او بيا به ديته اؤتيا نه وي چيگ په اور پاك شي. د الله تعالى حكمت دا نه شي قبلولى چيگ خبيث او ناپاك ديگ جنت ته داخل شي، جنت ته به يوازيگ پاك خلك داخليږي، خگوك كه په دنيا كيگ پاك نه وي نو په آخرت كيگ به د دوزخ په اور سره پاكيږي او بيا به جنت ته ننوزي، خو مشرك چيگ سر تر پايه نجس او نا پاك وي، ذات بيگ ناپاك وي، نو هغه په اور سره هم نه شي پاكيدلى، سپى كه په بحر كيگ هم واچوى د پاكيدو امكان بيگ نشته، حگكه ذات بيگ ناپاك دى.

مومن چيگ پاك وي له هر أول ناپاكة نه بيگ حگان ساتلى وي، نو د دوزخ اور وربانديگ حرام دى، حگكه هغه پاك وي داسيگ خگه نه وي پكيگ چيگ په اور سره ورنه پاك كؤاى شي. (سبحان الله الذي طيب لايقبل إلا الطيب).

د رسول الله (ص) په لارشگوونو د پوهيگ فرضيت

بندګان له هر خگه نه مخکيگ ديته اؤ دي چيگ رسول الله (ص) و پيژني او په تعليماتو ييگ حگان پوه کؤي، حگکه له رسول الله (ص) نه پرته د نجات او بري لار نه شي موندل کيدلی او د رسول (ص) له لارشگوونو پرته په تفصيل سره د پاك او ناپاك پيژندل ممکن ندي پديگ اساس رسول الله (ص) ته د انسان ضرورت له بل هر ضرورت نه زيات او لوؤ دی.
ويشگ او ژوندی زؤه پديگ پوهيإي چيگ که يوه لحظه هم د رسول الله (ص) هدايت نه وي، نو بنده به ککمراه کيإي، په زؤه کيگ ييگ فساد حگاي نيسي. د بنده نيکمرغي او سعادت د رسول الله (ص) په هدا ياتو پوريگ تؤلی دی، که د رسول (ص) په لارشگونو عمل نه وي نو نيکمرغي نشته.
خگوك که غواؤي نيکمرغه او بريالی وي، نو وربانديگ لازمه ده چيگ د رسول الله (ص) په لارشگوونو او سيرت حگان پوه کؤي تر خگو د ناپوهانو له أليگ نه ووزي او بريالی شي.
خگرکگنده ده چيگ د هر خگه مالك الله دی، چا ته ييگ لإ او چا ته ييگ أير خير ورکؤيدی، د فضل درجيگ ييگ مختلفيگ دي.

د اوداسه په هکله د رسول الله (ص) هدايات

رسول الله (ص) به غالبا د هر لمانحگه لپاره اودس کاوه، او کله کله به ييگ په يوه اوداسه خگو لمونحگونه هم کول. په اوداسه به ييگ لإ اوبه مصروفولی کله به ييگ يو (مد) يعنی تقريبا د ليتر دريمه برخه او حگينيگ وخت لدينه کميگ يا خگه زياتيگ او به استعمالولی. د اوداسه په اوبو کيگ ييگ له اسراف نه منع کؤيده، په صحيح روايا تو ثابته ده چيگ د اوداسه په وخت کيگ به ييگ خپل مبارك اندامونه يو حگل، يا دوه او يا دری حگله مينحگل، يا به ييگ حگنيگ اندامونه دوه او حگينيگ نور دری حگله مينحگل . کله به ييگ په يو تاك اوبو سره مضمضه او استنشاق کاوه او کله به ييگ دا عمل دوه او دری حگله تکرارا وه. مضمضه او استنشاق به ييگ يو په بل پسيگ کول، مضمضه به ييگ په شگي او استنشاق به ييگ په چپ لاس کاوه، تگول مبارك سر به ييگ مسح کاوه. داسيگ نه ده شوی چيگ يوازيگ د سر د يويگ برخيگ په مسح ييگ اکتفاء کؤيگ وي، خو که د سر مخکينة برخه به ييگ مسح کؤه، نو په عمامه (پتگکي) به ييگ هم لاس را کاإه.
هيخگ اودس ييگ بيگ له مضمضيگ او استنشاق خگخه ندی کؤی، يعنی يو حگل ييگ هم مضمضه او استنشاق ندی ترك کؤی. اودس به ييگ په ترتيب سره کاوه، کله ييگ هم ييگ ترتيبه اودس ندی کؤی مبارکيگ پشگی به ييگ مينحگليگ، خو که جرابيگ يا موزيگ به ييگ

اغوستيگ ويگ، نو مسح به ييگ وربانديگ كوله. د سر له مسحيگ سره به ييگ د غواړونو مسح هم كوله.

د اوداسه د اذكارو په اړه روايت شوي احاديث صحيح او ثابت ندي. له رسول الله (ص) نه يوازيگ دا ثابته ده چيگ د اوداسه په پيل كيگ به ييگ «بسم الله ....» ويله او په پاى كيگ به ييگ فرمايل: «أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد أن محمدا عبده و رسوله،اللهم اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين» . همدا راز نسايي روايت كؤى چيگ رسول الله (ص) به د اوداسه په پاى كيگ دا دعا فرمايله: «سبحانك اللهم و بحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرك و أتوب اليك» .

دا نده ثابته شوى چيگ رسول الله (ص) يا كوم صحابي (رض) د اوداسه په پيل كيگ په ژبه ويلي وي چيگ: «نيت ميگ وكؤ» همدا راز دا هم نده ثابته چيگ رسول الله (ص) ديگ اندامونه له دري حگله نه زيات مينحگلي وي او دا هم نده ورنه ثابته چيگ په اوداسه كيگ ييگ لاسونه له خگنكگلو او پشگيگ له شگنكگريو پورته مينحگليگ وي. رسول الله (ص) به چيگ اودس وكؤ، نو عادت ييگ دا وُ چيگ مخ ، لاس به ييگ په دست پاك يا بل خگه نه وچول. په اوداسه كيگ به ييگ مباركه إيره هم كله كله خلالوله، خو دا ييگ دايمي سنت نه وُ همدا راز د ككوتو خلالول ييگ هميش ندي كؤي، خو د ككوتيگ (انككگشتري) د خوحگولو په هكله يو ضعيف حديث را نقل شويدى.

دا ثابته ده چيگ رسول الله (ص) په موزو او جرابو باندىگ په سفر او اقامت دواؤو حالتو كيگ مسح كؤيده، خو د مقيم لپاره ييگ د مسحيگ موده يوه ورځ او يوه شپه او د مسافر لپاره ييگ دري ورځيگ او شپيگ تگاكليگ ده. رسول الله (ص) په جرابو مسح كؤيده او كله كله به ييگ چيگ د مبارك سر مخكينة برخه مسحه كؤه نو په پتككي به ييگ لاس را كاإه، خو كيداى شي چيگ دا حالات خاص او دا عمل په خاصو شرايطو كيگ شوى وي.

كله به ييگ چيگ موزيگ په پشگو ويگ، نو مسح به ييگ وربانديگ كوله او كه به ييگ مباركيگ پشگيگ لوخگيگ ويگ، نو مينحگليگ به ييگ، پديگ هكله ييگ هيخگ تكلف نه كاوه.

د تيمم په هكله ييگ سنت دا وُ چيگ مخ او لاسونه به ييگ په يوه ضربه مسح كول. او په هغه حگمكه به ييگ تيمم واهه چيگ لمونحگ به ييگ وربانديگ كاوه، هلته به كه خاوريگ ويگ كه ريكگ او يا تيإه، رسول الله (ص) فرماييگ: «حيثما أدركت رجلا من أمتي الصلاة فعنده مسجده و طهوره: زما د امت په هر فرد چيگ هر چيرته د لمانحگه وخت راغى، نو هملته ييگ

جومات دی او هملته ییگ د اوداسه یا تیمم لپاره اوبه یا خاوره ده)) همدا راز فرمایي: ((جعلت لي الارض مسجدا طهورا: زما لپاره تگوله حگمکه، جومات پاکه او پاکونکیگ کگرحگول شویگ ده)).

د تبوك په غزا کیگ چیگ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) ییگ سفر کاوه هلته تگول ریکگونه وو په ریکگستان کیگ روان وو، هلته اوبه نه ویگ تگولو به تیمم کاوه او تیمم به ییگ په ریکگ کاوه هیخگ هلته خاوره نه وه او نه داسیگ شوي چیگ رسول الله (ص) دیگ د تیمم لپاره خاوره له حگان سره وؤی او کگرزولی وي، بلکه په ریکگ به ییگ تیمم کاوه.

تیمم ته ییگ هم د اوداسه حکم ورکؤیدی، هیخگ داسیگ نده شوی چیگ رسول الله (ص) دیگ د هر لمانحگه لپاره بیل بیل تیمم کؤی وي او یاییگ دیگ پدیگ امر کؤی وي، بلکه هغه (ص) تیمم د اوداسه قایم مقام کگرحگولی.

د رسول الله (ص) لمونحگ

رسول الله (ص) به چیگ لمانحگه ته پاخگید ((الله اکبر)) به ییگ وویل. نیت به ییگ په ژبه نه وایه د تابعینو او خگلور واؤه امامانو هم همدا طریقه وه.

د رسول الله (ص) دایمي سنت دا وُ چیگ تکبیره تحریمه کیگ به ییگ د ((الله اکبر)) لفظ وایه، له تکبیر سره یو حگای به ییگ لاسونه پداسیگ حال کیگ د غواړونو تر نرمیو پوریگ پورته کول چیگ مبارکیگ کگوتیگ به ییگ غحگولی او ورغوي به ییگ د قبلیگ په لور وو. په بل روایت کیگ راغلي چیگ مبارك لاسونه به ییگ تر اوږو پوریگ پورته کول، بیا به ییگ شگی لاس د چپ لاس په مؤوند یا لږ پورته ایشگود. دا چیگ دواؤه لاسونه به ییگ چیرته نیول پدیگ اؤه صحیح حدیث شریف ندی ثابت شوی، خو ابو داود له علي (رض) نه روایت کؤی فرماییگ: ((من السنة وضع الكف على الكف في الصلاة تحت السرة: سنت طریقه دا ده چیگ په لمانحگه کیگ د لاس خگپؤه د بل لاس پر چپؤه تر نامه لاندیگ کیشگودل شي)) یعنیگ سنت طریقه داده چیگ شگی لاس د چپ پر مؤوند تر نامه لاندیگ ونیول شي.

رسول الله (ص) به له ((الله اکبر)) وروسته کله دا دعا ولوستله:

«اللهم باعد بيني و بين خطاياي كما باعدت بين المشرق و المغرب، اللهم اغسلني من خطاياي بالماء و الثلج و البرد، اللهم نقني من الذنوب و الخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس: يا الله! له كگناهونو نه ميگ دومره لريگ لره لكه مشرق چيگ له مغرب نه لرى دى. يا الله! له كگناهونو نه ميگ په اوبو، واوره او يخ (إلة) سره ومينحگه، ايگ الله! له كگناهونو او اشتباهاتو نه ميگ داسيگ پاك كؤه لكه سپينيگ جامى چيگ له خيرو نه پاكيږي». او كله كله به ييگ د لمانحگه په شروع كيگ دا دعا كوله: «وجهت وجهي للذي فطر السموات و الارض حنيفا مسلما و ما أنا من المشركين، إن صلاتي و نسكي و محياي و مماتي لله رب العالمين، لا شريك له و بذلك أمرت و أنا أول المسلمين، اللهم أنت الملك لا إله إلا أنت، أنت ربي و أنا عبدك ظلمت نفسي، و اعترفت بذنوبي فاغفرلي ذنوبي جمعيا، إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت، و اهدني لأحسن الاخلاق لا يهدي لأحسنها إلا أنت، و اصرف عني سيئها لا يصرف عن سيئها إلا أنت، لبيك و سعديك، و الخير في يديك، و الشر ليس إليك، أنا بك و إليك، تباركت و تعاليت استغفرك و أتوب إليك: مخ ميگ د هغه ذات په لور كگرحگولى چيگ حگمكيگ او آسمانونه ييگ پيدا كؤيدي، پداسيگ حال كيگ ميگ مخ د الله په لور كؤى چيگ پاك مسلمان يم او مشرك نه يم. زما لمونحگ، قرباني، ژوند او مركگ تگول د هغه الله له پاره دي چيگ د عالميانو رب او پالونكي دى، شريك نلري، په همديگ اسلام او توحيد مامور شوى يم او زه لومؤنى مسلمان يم» مونږ به د «أنا أول المسلمين» پر حگاى «و أنا من المسلمين: زه له مسلمانانو خگخه يم»، وايو، حگكه هغه (لومؤنى) لفظ خاص د رسول الله (ص) له پاره دى. يا الله! ته پاچا يى له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، ته زما رب يى او زه ديگ بنده يم، ما پخپل حگان ظلم كؤى، پخپله كگناه اعتراف كوم، زما تگوليگ كگناويگ راته وبشگه له تانه پرته بل خگوك كگناه نه شي بشگلى، ما ته د نيكو اخلاقو هدايت وكؤه، د نيكو اخلاقو په لور له تانه پرته بل خگوك هدايت نه شي كولى، له بدو اخلاقونه ميگ وساته او له تا نه پرته بل خگوك ما له بدو اخلاقو خگخه نه شي ساتلى، اى الله! ستا امر ته تياريم، آماده يم، ستا ذات بركتي دى تگول خير ستا سره دى او شر له تا خگخه ندى، زه د تا په امر موجود شوى يم او ستا لوري ته درتلونكيگ يم، كمال، بركت او اوچتوالى تا لره دى، بشگنه درنه غواؤم او توبه باسم». ديگ دعا ته د توجه يا ابراهيمي لمانحگه دعا ويل كيږي.

او صحيح قول دا دى چيگ دا دعا به رسول الله (ص) د تهجد (شپيگ په لمانحگه) كيگ ويله. كله

کله به ییگ دا دعا هم لوستله:

« اللهم رب جبريل و ميكائيل و اسرافيل، فاطر السموات و الارض، عالم الغيب و الشهاده أنت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون، اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك، إنك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم: ایگ الله! ایگ د جبریل، میکائیل او اسرافیل (ع) ربه! ایگ د آسمان او حگمکیگ خالقه! ایگ په پټگو او شگکاره عالمه! ته د خپلو بندګانو تر منحگ د هغوی په اختلافاتو کیگ حکم او فیصله کویگ، ماته په اخلاقي او نورو امورو کیگ د حق هدایت وکؤه، ته چیگ هر چاته و غواؤیگ د نیغیگ لاریگ لارشگوونه کوی».

او کله کله به ییگ دا دعا لوستله: «اللهم لك الحمد ، أنت نور السموات و الارض و من فيهن...»

همدا راز دا دعا به ییگ هم کوله: «سبحانك اللهم و بحمدك و تبارك اسمك و تعالى جدك و لا إله غيرك: ایگ الله! پاکي او ثنا تا لره ده، نوم دیگ مبارك او شان دیگ لوؤ دی، له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته».

دا پورته یادیگ شویگ او خگو نوریگ دعا کگانیگ تگولییگ له رسول الله (ص) نه په صحیح روایت ثابتیگ شویدي چیگ له «الله اکبر» ویلو نه وروسته به ییگ لوستلی. دا وروستة دعا د احادیثو (السنن) په کتابونو کیگ رانقل شویده، مولف له (سبحانك اللهم) نه له هغه نه د مخکیگ ذکر شویو دعاوو روایت قوي بولي، خو له عمر (رض) نه ثابته ده چیگ هغه به د رسول الله (ص) په مقام یا حگای کیگ همدا (سبحانك اللهم) دعا لوستله او خلکو ته د شگوونیگ لپاره به ییگ په جهر ویله. امام احمد (رح) وایي: زما مسلك د حضرت عمر (رض) د روایت مطابق دی، او همدا رایه تاییدوم، خو که خگوك د لمانحگه په پیل کیگ د (سبحانك اللهم) په حگای له رسول (ص) نه روایت شوي بله دعا ووایییگ نو هم باك نلري.

رسول (ص) به پدیگ دعا پسیگ « أعوذ بالله من الشيطان الرجيم: له رتگل شوي شیطان نه د الله لورته پناه وؤم» ویل او ورپسیگ به ییگ (بسم الله الرحمن الرحيم) او سوره الفاتحه لوستله. (بسم الله) به ییگ کله کله په جهر او أیره خفیه لوستله.

(الحمد لله)، شریف به ییگ داسیگ تلاوت کاوه چیگ له هر آیت سره به ییگ وقف کاوه او مد به ییگ ورسره کاوه. فاتحه به ییگ چیگ تمامه کؤه نو «آمین» به ییگ وایه، که تلاوت به ییگ په جهر کاوه، نو آمین به ییگ هم په جهر وایه او مقتدیانو به هم یو حگای ورسره آمین کاوه.

د قیام په دوران کیگ به رسول الله (ص) دوه سکتیگ (لنأ توقف) درلود ، لومؤة سکته به ییگ د الله اکبر او قراءت (الفاتحه) تر منحگ وه او دوهمه سکته به ییگ د حگینو په قول له فاتحیگ وروسته وه او د حگینو نورو په روایت به له رکوع نه مخکیگ وه. یو قول دا هم دی چیگ له لومؤة سکتیگ نه علاوه دویگ نوریگ سکتیگ ویگ چیگ رسول الله (ص) چوپ پکیگ دریده، خو صحیح خبره داده چیگ د سکتو حگایونه صرف دوه دي او په دریم حگای کی د ساه اخیستلو لپاره أیره لنأه سکته وه او خگرنکگه چیگ أیره لنأه وه، نو حگینو خلکو ییگ هیخگ یادونه نده کؤی په فاتحیگ پسیگ به ییگ بل سورت تلاوت (قراءت) کاوه، کله به ییگ اوإد سورت او أیر آیتونه لوستل او کله به ییگ د سفر یا بل مشکل له امله لنأ سورت قراءت کاوه، خو اکثرا به ییگ اعتدال مراعاتاوه یعنی قراءت به ییگ نه أیر اوإد و او نه أیر لنأ.

د سهار د لمانحگه قراءت

رسول الله (ص) به د سهار په لمانحگه کیگ له (۲۰) نه تر سلو آیتونو پوریگ تلاوت کول. همداراز دا ثابته ده چیگ رسول الله (ص) به د سهار په فرض لمانحگه کیگ (ق) سورت، یا (الروم) سورت، یا (تکویر) سورت یا د (الزلزله) سورت لوسته، البته په دواؤو رکعتونو کیگ. دا هم په صحیح روایت ثابته ده چیگ د سهار په دوو رکعتو کیگ ییگ د (الفلق) او (الناس) سورتونه هم لوستلي دي.

یو حگل رسول الله (ص) په سفر کیگ د سهار د لمانحگه په لومؤي رکعت کیگ د (المؤمنین) سورت پیل کؤ او کله چیگ د موسی او هارون (ع) کیسی ته ورسید تگوخي واخیست نو رکوع ته لاؤ.

د جمعیگ په ورحگ به ییگ د سهار په لمانحگه کیگ ((الم السجده)) سورت او د (انسان) سورت (هل أتی علی الانسان) لوست پدیگ مبارکو سورتونو کیگ د خلقت او قیامت ذکر راغلی دی، د آدم (ع) د پیدایشگت، جنت او دوزخ یادونه پکیگ شویده، د جمعیگ د ورحگیگ حگینیگ پیشگیگ پکیگ یادیگ شویدي. د رسول الله (ص) سنت دا و چیگ د جمعیگ او عید په لمونحگونو کیگ به ییگ (ق) (اقتربت للناس) یعنی (القمر) او (الاعلی) او (الغاشیه) سورتونه لوستل.

د نورو لمونحګونو په قراءت کيګ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به کله کله د ماسپشګين په لمانحګه کيګ قراءت أير اوإداوه، امام مسلم له ابو سعيد (رض) نه روايت کوي وايي رسول الله (ص) به دماسپشګين په لمانحګه کيګ دومره اوإد تلاوت يا قراءت کاوه چيګ لمونحګ به ودريد يو کس به ان تر بقيع پوريګ لاؤ هلته به ييګ خپل کار وکؤ بيرته به خپل کور ته راغی اودس به ييګ وکؤ او رسول الله (ص) به ييګ په لومؤي رکعت کيګ نيوه. کله به ييګ د (السجده) سورت او کله به ييګ د (الاعلی) او کله کله به ييګ د (الليل) يا
(البروج) سورت قراءت کاوه.
د لمازديکګر په لمانحګه کيګ به ييګ د ماسپشګين د لمانحګه د اوإده قراءت نيم برابر آيتونه لوستل او يا به ييګ د ماسپشګين د لمانحګه د لنأ قراءت برابر يعنی په همغه اندازه قراءت کاوه.
د ماشګام په لمانحګه کيګ د رسول الله (ص) سنت داسيګ نه وُ لکه نن ورځ چيګ د مسلمانانو عادت شويدی رسول الله (ص) د ماشګام په دوو لومؤنيو رکعتونو کيګ د (الاعراف) سورت هم لوستلی دی، همدا راز د (الطور) او (المرسلات) سورتونه ييګ هم په همديګ لمانحګه کيګ قراءت کؤيدي. د ماشګام په لمانحګه کيګ د (قصار مفصل) يعنی لنأو سورتونو هميشه لوستل د مروان بن الحکم عادت وُ چيګ زيد بن ثابت (رض) ييګ پديګ عادت نيوکيګ هم کؤيګ ويګ.ابن عبدالبر وائي له رسول الله (ص) نه روايت شوي دی چيګ د ماشګام په لمانحګه کيګ ييګ د الاعراف، الصافات، الدخان، الاعلی، التين، الفلق او الناس، المرسلات او قصار مفصل سورتونه قراءت کؤيدي.
د ماسختن په لمانحګه کيګ رسول الله (ص) التين سورت لوستلی دی، معاذ ته ييګ د (الشمس)، (الاعلی) او (الليل) سورتونو د لوستلو لارشګوونه کؤيده. او معاذ (رض) چيګ (البقره) سورت لوستلی وُ، نو ورته فرمايلي ييګ وُ: آيا خلك په فتنه کيګ اچويګ ايګ معاذه!. يعنی دا ييګ نه وه خوشګه چيګ د لماسختن په لمانحګه کيګ دومره اوإد قراءت وشي لکه معاذ (رض) چيګ کؤی وُ.
امام ابن القيم زياتوي: موشګوکيګ وهونکو يعنی هغو کسانو چيګ په أيره بيؤه لمونحګ کوي همدا يوه کلمه راتګينکګه کؤيده (أفتان أنت يا معاذ ؟)، او نورو احاديثو ته هيخګ پام نه کوي.

د جمعی په لمانحګه کيګ به رسول الله (ص) د (الجمعه) او (المنافقين) او يا (الاعلی) او

(الغاشيه) سورتونه لوستل. د عيد په لمانحگه کيگ به ييگ کله کله د (ق) او (القمر) سورتونه مکمل لوستل او کله کله به ييگ د (الاعلى) او الغاشيه سورتونه لوستل.

دا په لمونحگونو کيگ د رسول الله (ص) دايمي سنت وُ. خلفاء راشدينو (رض) هم د رسول الله (ص) په همدی سنت عمل کاوه. ابوبکر (رض) يوحگل د سهار په لمانحگه کيگ د (البقره) سورت تلاوت کاوه او لمر خاته ته أير نژدی ييگ سلام وکگرحگاوه. همدا راز عمر (رض) به د سهار په لمانحگه کيگ د (يوسف) ، (هود) ، (بني اسرائيل) او نور دا أول مبارك سورتونه لوستل.

دا قول چيگ فرماييگ: ((أيكم أم بالناس فليخفف: هر خگوك چيگ امامت ته وؤاندیگ شو بايد له تخفيف نه كار واخلي))، ددیگ مطلب دا دی چيگ د رسول الله (ص) سنت بايد مراعات شي، له نسبي تخفيف نه كار واخلي، نه دا چيگ د مقتديانو د هوس په اساس لمونحگ دومره لنأ كؤي چيگ هيخگ د رسول الله (ص) له سنتو سره برابر نه وي. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ د هيخگ لمانحگه لپاره ييگ کوم خاص سورت ندی مقرر کؤی، يوازيگ د جمعيگ او عيد په لمونحگونو کيگ به ييگ خاص سورتونه لوستل. د رسول الله (ص) سنت طريقه دا وه چيگ کله کله به ييگ مکمل سورت لوست او کله به ييگ يو سورت په دوو رکعتونو کيگ قراءت کاوه د سورتونو د وروستة او يا منحگنة برخيگ لوستل له رسول الله (ص) خگخه ندي ثابت. په نفل لمانحگه کيگ به رسول الله (ص) په يوه رکعت کيگ دوه سورتونه هم تلاوت کول، او أيرکم داسيگ شويدي چيگ رسول الله (ص) يو سورت په دوو رکعتونو کيگ تکرار کؤی وي. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ په هر لمانحگه کيگ به ييگ لومؤی رکعت اوإداوه، او کله به ييگ دومره اوإد کؤ چيگ تگول خلك به د جماعت لمانحگه ته رارسيدل تگولو به اقتداءکوله ترخگو چيگ هيخگ د پايزار غإ به نه اوريدل کيده يعنی له لريگ حگايونو نه راتلونكي به هم جماعت ته را رسيدل .

په رکوع کيگ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به چيگ له قراءت نه فارغ شو، (الله اكبر) به ييگ ووايه (د حگينو روايتونو په اساس به (ييگ) لاسونه هم پورته کؤل) او رکوع ته به لاؤ، مبارك لاسونه به ييگ پر زنككگونو کيشگودل تگينككگ به ييگ ونيول، لاسونه به ييگ له دواؤو اؤخونو نه لريگ نيولي وو، مباركه شا به ييگ شگه اواره کؤيگ وه، سر به ييگ له شا سره بالكل برابر نيولی وُ. په رکوع کيگ به ييگ ((سبحان ربي العظيم: پاكي ده زما لوی رب ته)) ويل. کله کله به ييگ ورسره او يا يوازيگ ((سبحانك اللهم ربنا و بحمدك، اللهم اغفرلي: پاكي ده تاته ايگ خدايه او حمد ،

ثنا ده تا لره، ایګ الله، عفوه راته وکړه)).
رسول الله (ص) به په رکوع کیګ اکثرا د لس حګله تسبیح په اندازه حګناً کاوه، دا ییګ عام سنت وُ همدا راز سجده ییګ هم همدومره اوږده وه، کله کله به ییګ رکوع او سجده د قیام په اندازه اوږدوله، خو دا ییګ بعضی وخت او د شپیګ په لمانحګه کیګ عادت وُ.

رسول الله (ص) به حګنیګ وخت په رکوع کیګ دا تسبیح هم ویله: ((سبوح قدوس رب الملائكة و الروح: الله د ستایلو وؤ او مقدس دی، هغه د ملائکو او جبریل (ع) رب دی)). او کله کله به ییګ دا هم ویل: ((اللهم لك ركعت، و بك آمنت، ولك أسلمت، خشع لك سمعي و بصري، و مخي و عظمي و عصبي: ایګ الله تاته رکوع کوم، په تا میګ ایمان راوؤړ، او تاته تسلیم یم، زما غوږونه، سترکګیګ، دماغ، هډوکي او اعصاب میګ تګول تاته تسلیم او تابع دی)).
خو دا ثابته ده چیګ دا تسبیح به ییګ د تهجد لمانحګه په رکوع کیګ ویله. بیا به ییګ له رکوع نه سر پورته کؤ او وبه ییګ فرمایل: ((سمع الله لمن حمده: الله تعالی د هغه چا خبریګ او تسبیح اوري چیګ د الله تعالی ثنا وائي)). لاسونه به ییګ پورته کؤل (د امام ابو حنیفه (رح) په مذهب لاس نه پورته کیږي، نوموؤی امام هم له د رسول الله (ص) په بل حدیث استدلال کوي) له رکوع نه به چیګ پورته شو، سیخ او نیغ به ودرید، پدیګ هکله فرمایي: ((لا تجزئ صلاة لا يقيم الرجل فيها صلبه في الركوع و السجود: هغه لمونحګ نه صحیح کیږي چیګ لمونحګ کونکیګ پکیګ په رکوع او سجده کیګ خپله شا نه سیده کوي یعنیګ له رکوع او سجدیګ نه وروسته په صحیح توکګه قیام او قعده و نکوي)).

رسول الله (ص) به چیګ له رکوع نه پورته شو و به ییګ ویل: ((ربنا ولك الحمد)) او ((اللهم ربنا لك الحمد: ایګ پرودکګاره! تګول حمد و ثنا تا لره ده)). د رسول الله (ص) سنت طریقه دا وه چیګ له رکوع نه وروسته قیام به ییګ هم د رکوع په اندازه اوږد وُ، او په صحیح روایت ثابته ده چیګ پدیګ وخت (قومه) کیګ به ییګ ویل: ((اللهم ربنا لك الحمد ملء السموات و ملء الارض، ملء ما بينهما، ملء ما شئت من شيئ بعد، أهل الثناء و المجد، أحق ما قال العبد، وكلنا لك عبد، لا مانع لما أعطيت و لا معطي لما منعت، ولاينفع ذا الجد منك الجد: ایګ پروردګاره! تاته دومره حمد او ثنا ده چیګ آسمانونه أك کؤي حګمکیګ أکیګ کؤي او د حګمکیګ او آسمان تر منحګ دا فضا أکه کؤي، او تګول هغه شیان أك کؤي چیګ تا ییګ اراده کؤیګ، او یا د آسمانونو، حګمکیګ، آسمان او حګمکیګ تر منحګ فاصلیګ او هغه خګه په

اندازه چيگ تاييگ اراده فرمايليگ ده، ته د ثنا او عظمت لايق يې، ته له هغه ثنا نه د زيات حمد لايق ييگ چيگ بنده کۆيده يا بنده ييگ کولی شي، مونږ تگول ستا بندکگان يو، ته چيگ چاته خگه ورکۆی هيخگوك ييگ نه شي ورنه ايسارولی، او ته چيگ له چا نه خگه ايسار کۆی هيخگوك ييگ نه شي ورکولی، ستا په وۆاندیگ او ستا له ارادیگ پرته د هيچا هخگيگ او کوشش هيخگ نتيجه نلري)).

په بل صحيح روايت کيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) به له رکوع نه وروسته د قيام په حالت کيگ فرمايل: ((**اللهم اغسلني من خطاياي بالماء و الثلج و البرد و نقني من الذنوب و الخطايا كما ينقى الثوب الابيض من الدنس، و باعد بيني و بين خطاياي كما باعدت بين المشرق و المغرب**: ايگ ربه! ته ميگ له کگناهونو نه په اوبو، واوريگ او يخ (إلة) سره ومينحگه، او له کگناهونو نه ميگ داسيگ پاك کۆه لکه سپينيگ جاميگ چيگ له خيرو نه پاکيگ شي، اوله کگناهونو نه ميگ دومره لريگ کۆه لکه مشرق چيگ له مغرب نه ليری دی)).

دا هم ثابته ده چيگ رسول الله (ص) به حگنيگ وخت له رکوع نه وروسته ويل: ((**لربي الحمد ، لربي الحمد**)) همدا تسبيح به ييگ دومره تکراروله چيگ د رکوع په اندازه وخت به ييگ ونيو.

مسلم شريف له انس (رض) نه روايت کوي وايي: رسول الله (ص) به چيگ ((**سمع الله لمن حمده**)) وويل، نو دومره ساعت به ولاؤ وُ چيگ مونږ به فکر کاوه لکه چيگ سهو شو بيا به ييگ سجده وکۆه او د دواؤو سجدو تر منحگ به ييگ هم دومره حگناً کاوه چيگ مونږ به کگمان وکۆ لکه چيگ سهو شو. دا د رسول الله (ص) سنت وُ. وروسته د بني اميه په دوران کيگ په قومه او جلسه کيگ تخفيف رواج شو، اوس عام تصور دا دی چيگ کگويا همدا سنت طريقه ده، خو حقيقت دا دی چيگ رسول الله (ص) به په قومه او جلسه دواؤو کيگ أير حگناً کاوه، شگه مطمئن به دريده بيا به ييگ سجده کوله، او له سجديگ نه به چيگ پورته شو شگه مطمئن به کيناست بيا به دوهميگ سجديگ ته لاؤ.

د رسول الله (ص) سجده

ورپسيگ به ئيگ (الله اکبر) وويل او په سجده به پريوت، لاسونه به ييگ نه پورته کول، لومۆی به ييگ ککگونأيگ ورپسيگ لاسونه بيا تگناه او بيا پزه پر حگمکه ايشگودله اوله سجديگ نه د پورته کيدو په وخت به ييگ لومۆی تگناه ورپسيگ پزه، بيا لاسونه ورپسيگ ککگونأيگ له حگمکيگ نه پورته کولی. رسول الله (ص) په لمانحگه کيگ له حيواناتو سره له تشبيه نه کلکه نهی کۆيده، امر ييگ کۆيدی چيگ لمونحگ کوونکيگ بايد د اوشگ په شان له چو کيدلو يعنيگ

کیناستلو نه أأه وکؤي، د کګیدؤیګ په شان التفات او کتل ونکؤي او د حګناور په شان له کیناستلو، خګملاستلو نه هم حګان وساتي، په سجده او کیناستو کیګ هم داسیګ حالت غوره نکؤي چیګ د سپي خګملاستو ته ورته وی، همدا راز سجده ییګ داسیګ تیزه او په ییؤه نه وي لکه کارغه چیګ موشګوکه وهي او نه باید د سلام په وخت کیګ لاسونه داسیګ پورته کؤي لکه د مست آس لکة.

رسول الله (ص) به په سجده کیګ مبارکه تګنأه او پزه پر حګمکه لککګوله، د پتګکي په ول ییګ کله هم سجده نده کؤی، زیاتره به ییګ پر حګمکه سجده کوله خو کله کله ییګ په ختګه، او پوزیګ (بوریا) یا له خرمانه جوؤ شوي واؤه جای نماز او یا آش شوي پوستکي باندیګ هم سجده کوله یعنی لمونحګ ییګ وربانديګ کاوه..

سجده به ئیګ چیګ وکؤه تګنأه او پزه به ییګ په صحیح توکګه پر حګمکه ولککګوله، لاسونه به ییګ له دواؤو أأو نه دومره لیریګ نیول چیګ د تخرککګونو سپین والی به ییګ شګکاریده، لاسونه به ییګ پر حګمکه د غواِونو او اواِو په برابر ایشګودل، شګه د اعتدال په حالت کیګ به وُد پشګو ککګوتیګ به ییګ قبلیګ ته اؤولیګ ویګ د لاسونو ککګوتیګ به ییګ اواریګ پر حګمکه غوؤولیګ ویګ، نه به أیریګ پراخیګ ویګ او نه به راغونأیګ په آرام به ییګ سجده کوله.

رسول الله (ص) به په سجده کیګ «سبحان ربي الاعلى: پاکي ده زما لوی رب لره» ویل او دا به ییګ هم ویل: «سبحانك اللهم ربنا و بحمدك ، اللهم اغفرلي: پاکي ده تا لره یا الله ته زمونږ رب یی، ایګ الله! مغفرت راته وکؤه» او کله به ییګ فرمایل: «سبوح قدوس رب الملائكة والروح: الله د تسبیح لایق، پاك او سپیخګلی دی، د ملائکو او جبریل (ع) رب دی». دابه ییګ هم ویل: «اللهم لك سجدت وبك آمنت ولك أسلمت، سجد وجهي للذي خلقه و صوره وشق سمعه و بصره، تبارك الله أحسن الخالقين: ایګ الله! تا ته میګ سجده وکؤه، په تا میګ ایمان دی، تا ته تسلیم یم، مخ میګ هغه ذات ته سجده وکؤه چیګ پیدا کؤی ییګ دی، غواِونه سترککګیګ ییګ ورکؤیدیګ، با برکته دی هغه الله چیګ تر تګولو غوره خالق دی». همدا راز دا دعا ییګ هم ویلیګ ده: «اللهم اغفرلي ذنبي كله دقه و جله و أوله و آخره و علانيته و سره: ایګ الله تګولیګ کګناویګ میګ وؤیګ دي که غتګیګ مخکینة دي او که نوی، شګکاره دي او که پتګیګ، تګولیګ راته معافیګ کؤه». دا هم ثابته ده چیګ رسول الله (ص) په سجده کیګ دا دعا هم ویلیګ ده: «اللهم اغفرلي خطاياي و جهلي، و اسرافي في أمري، و ما أنت أعلم به مني اللهم اغفر لي جدي و هزلي، و خطاياي و عمدي، و كل ذلك عندي، اللهم اغفر لي ما

قدمت و ما أخرت، و ما أسررت و ما أعلنت، أنت إلهي لا إله إلا أنت: یا الله! زما د کګناهونو او ناپوهۍ بښګنه راته وکړیګ، په کارونو کیګ میګ چیګ اسراف کوی هغه هم راته معاف کوه، د تګولو هغو کګناهونو بښګنه راته وکوه چیګ ته له له مانه زیات پریګ عالم یی، ایګ الله ! زما اشتباهات قصدا رانه شوي وي او که سهوا ، هر خګه میګ چیګ کوي هغه راته معاف کوه، دا تګول زما سره دي، ایګ خدایه! زما مخکینۍ او وروستنۍ، شګکاره، پټګیګ، تګولیګ کګناویګ وبښګه، ته زما الله (خدای) یی او له تا نه پرته بل د عبادت وؤ اله نشته)). رسول الله (ص) امرکوی چیګ بنده باید په دعا او سجده کیګ شګه دقت وکوي او په زیاته توجه ییګ وکوي او فرمایلي ییګ دی: (دعا او سجدیګ ته توجه وکوئ طمعه ده چیګ په سجده کیګ مو دعا قبوله شي).

فصل

بیا به ییګ له سجدیګ نه سر را پورته کوئ، تکبیر به ییګ ووایه، لاسونه به ییګ نه پورته کول، چپه پښګه به ییګ خګموله وربانديګ به کیناست او شګۀ پښګه به ییګ ودروله، لاسونه به ییګ په ورنونو کیښګودل داسیګ چیګ خګنګکګلیګ به ییګ پر ورنونو او پنجیګ به ییګ پر ککونأو ویګ، وؤه او ورسره خوا کیګ کګوته به ییګ راغونأیګ کوی، منحګنۀ او غتګه کګوته به ییګ حلقه کوی وی، د شهادت کګوته به ییګ پورته کوله، دعا به ییګ کوله، دغه (د شهادت) کګوته به ییګ نه خوحګوله، داسیګ دعا به ییګ کوله: ((اللهم اغفرلي و ارحمني، و اجبرني، و اهدني و ارزقني: ایګ خدایه! مغفرت راته وکوه او راباندیګ ورحمیاه، اشتباهات میګ جبران کوه، هدایت راته وفرمایه او روزي راکوه)) دا له ابن عباس (رض) نه روایت شویده.

حذیفه (رض) وایي: رسول الله (ص) به پدیګ وخت کیګ ویل: ((اللهم اغفرلي: ایګ الله مغفرت راته و فرمایه)) بیا به د ککوتو په سر او زنګګنونو په زور پورته شو، کله به چیګ شګه و درید قرائت به ییګ شروع کوئ.

رسول الله (ص) به دوهم رکعت هم لکه له د لومؤي رکعت په شان ادا کاوه، صرف په دومره توپیر چیګ په دوهم رکعت کیګ به ییګ تسبیح یا د استفتاح دعا نه ویله، سکتیګ یا توقف او تکبیر تحریمه به نه وو پکیګ او د لومؤي رکعت په شان به ییګ نه اوإداوه.

په قعده کيګ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به چيګ تشهد ته کيناست شګی لاس به ييګ پر شګي ورانه او چپ لاس به ييګ پر چپ ورانه کيشګود، د شهادت په ککوتيګ سره به ييګ اشاره کوله، داسيګ به ييګ نيوله چيګ نه به أير لوؤه وه او نه أيره تګيتګه، لإ منحنيګ غونديګ به وه، خوحګوله به ييګ نه، سترککيګ به ييګ هم همغيګ خواته نيولی ويګ پر چپه پشګه به ييګ تکيه کؤيګ وه. په مسلم کيګ د عبدالله بن زبير (رض) له خوا په روايت شوي حديث کيګ راحګي چيګ رسول الله (ص) به په لمانحګه کيګ کيناست نو چپه پشګه به ييګ د پنأة او ورانه په منحګ کيګ ايشګودله، او شګة پشګه به ييګ وغوؤوله، خو دا حالت په اخري قعده کيګ دی، ابن الزبير روايت کوي چيګ شګة پشګه ييګ خګملوله، خو ابو حميد وايي چيګ شګة پشګه به ييګ دروله، که دقت وکؤو دا اختلاف ندی حګکه لدينه مقصد دادی چيګ رسول (ص) به په شګة پشګه نه کيناست بلکه شګی اؤخ ته به ييګ ايستلی وه چيګ دا حالت د غحګولو او درولو تر منحګ يو حالت وي، او که وويل شي چيګ کله به ييګ اواره غحګوله يا خګملوله او کله به ييګ دروله، نو دا غوره توجيه ده او دا د لمونحګ کوونکي لپاره آسانه طريقه ده، او همداسيګ به ناست و لکه مخکيګ مو چيګ اشاره ورته وکؤه، د تشهد او دواؤو سجدو په منحګ کيګ ييګ د کيناستلو هيئت يا شکل يو وُ. بيا به ييګ تشهد وايه او خپلو اصحابو (رض) ته ييګ امر کاوه چيګ داسيګ وائي: ((التحيات لله و الصلوات و الطيبات، السلام عليك أيها النبي و رحمة الله و بركاته، السلام علينا و على عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا عبده ورسوله: تګولی پيرزوينيګ، دعا ککانيګ او پاکة الله لره دي. سلام ديګ درباندیګ وي ايګ نبي (ص) او د الله رحمت او برکت ديګ درباندیګ وي، پر مونږ او د الله پر نيکو بندګانو ديګ سلام وي، زه شاهدي وايم چيګ له الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، او شاهدي وايم چيګ محمد د الله رسول او بنده دی (ص)) تشهد به ييګ په بيؤه خلاصاوه او داسيګ به وُ لکه چيګ په سره شويګ تيږه ناست وي.

دا هيخګ ثابته نده چيګ رسول الله (ص) ديګ په لومؤة قعده کيګ درود ويلی وی او يا ييګ د قبر له عذابه د نجات دعا کؤی وي، بلکه درود او دعا به ييګ په وروستة قعده کيګ کوله. بيا به ييګ الله اکبر ووايه او پورته به شو. د پورته کيدو طريقه ييګ داسيګ وه چيګ لاسونه به ييګ په ورنونو نيولي په ککونأو او د ککوتو په سرونو به پورته شو.

په بخاري او مسلم کيګ راغلي چيګ رسول الله (ص) به دغه وخت هم لاسونه پورته کول په دريم او خګلورم رکعت کيګ به ييګ يوازيګ الفاتحه لوستله.

رسول الله (ص) به په لمانحگه کيگ يويگ او بليگ خواته نه کتل. بخاري روايت کوي چيگ له رسول الله (ص) نه پوشگتنه وشوه چيگ په لمانحگه کيگ يويگ او بليگ خوا ته د التفات حکم خگه دی؟ رسول الله (ص) وفرمايل: (دا د بنده له لمانحگه نه د شيطان غلا ده) خو داسيگ هم شوي چيگ رسول الله (ص) د ضرورت په وخت کيگ په لمانحگه کيگ د ننه کوميگ خواته متوجه شوی وي خو داييگ دايمي عادت نه وُ، يو حگل ييگ د هغه دريگ خواته توجه کؤيگ وه، ورته کتلي ييگ وو چيگ هملته ييگ لشگکر ليږلی وُ.

دعا

رسول الله (ص) به په دوهمه قعده کيگ له تشهد نه وروسته دعا کوله، دديگ حکم د ابو هريره او فضاله (رض) په حديثونو کيگ راغلي دی، خو له سلام نه وروسته داسيگ چيگ د امام مخ قبليگ او يا د مقتديانو لوري ته وي دعا کوي، دا د رسول الله (ص) سنت نه وُ. په لمانحگه پوريگ مربوطيگ تگوليگ دعا کگانيگ به ييگ په لمانحگه کيگ د ننه کولی، غوره هم دا ده چيگ په لمانحگه کيگ د ننه دعا وشي، حگکه لمونحگ له الله تعالی سره مستقيمه رابطه ده په لمانحگه کيگ بنده د الله لوري ته داسيگ متوجه وي، چيگ له لمانحگه نه د باندیگ هسيگ توجه نه شي کيدلی. رسول الله (ص) به لومؤی شگي اؤخ او ببا چپ اؤخ ته سلام کگرحگاوه فرمايل به ييگ: (السلام عليكم و رحمة الله). داسيگ يو روايت هم شته چيگ رسول الله (ص) به يوازيگ يويگ خوا ته سلام کگرحگاوه، خو دا روايت ثابت ندی. په (السنن) کيگ له عائشيگ (رض) نه يو حديث روايت شويدی چيگ هغه هم صحيح نه بلکه معلول دی او هغه هم د تهجد د لمانحگه په هکله دی او په صراحت سره دا نه وايي چيگ رسول الله (ص) به په تهجد کيگ يوازيگ يوه لوري ته سلام کگرحگاوه، خو دا حديث معلول دی او يوازيگ يويگ خوا ته پر سلام کگرحگولو باندیگ په پوره صراحت سره دلالت هم نه کوي. رسول الله (ص) به په لمانحگه (قعده) کيگ داسيگ دعا کوله: «اللهم إني أعوذبك من عذاب القبر و أعوذبك من فتنة المسيح الدجال، و أعوذبك من فتنة المحيا و الممات، اللهم إني أعوذبك من المأثم و المغرم: يا الله! د قبر له عذاب نه تاته پناه دروؤم د دجال له فتنيگ نه پناه دروؤم د مرکگ او ژوند له فتنو نه پناه در وؤم، له کگناه، شر او بيگ لارة نه پناه دروؤم». او يابه ييگ دا دعا کوله: «اللهم اغفرلي ذنبي و وسع لي في داري، وبارك لي في ما رزقتني: ايگ خدايه: د کگناهونو مغفرت راته وفرمايه، کور او ژوند ميگ پراخ کؤه، او په هغه روزة کيگ چيگ راکؤيگ ديگ ده برکت واچوه». او يابه ييگ دا دعا فرمايله:

«اللهم إني أسالك الثبات في الامر، و العزيمة على الرشد، وأسألك شكر نعمتك، و حسن عبادتك و أسالك قلبا سليما و أسالك لسانا صادقا، وأسالك من خير ما تعلم و أعوذبك من شر ما تعلم و أستغفرك لما تعلم: ایګ الله! زه د ثبات سوال درنه کوم، د هدایت توفیق درنه غواؤم، سوال درنه کوم چیګ د نعمتونو د شکرانیګ توفیق راکؤیګ، د شګه او غوره عبادت، سالم زؤه، ریشګتونیګ ژبیګ سوال درنه کوم، هغه خیر درنه غواؤم چیګ ته پریګ عالم یی او د هغه خګه له شر نه نجات درنه غواؤم چیګ ته پریګ عالم یي، او د هغه خګه بشګنه راته وکؤه چیګ علم ییګ له تا سره دی».

په لمانحګه کیګ روایت شویګ دعا کګانیګ تګولیګ د مفرد په صیغه راغلیګ دي. امام احمد وایي چیګ رسول الله (ص) به چیګ په لمانحګه ولاؤ و، نو د سجدیګ حګای ته به ییګ کتل، سر به ییګ پورته آسمان ته نه نیوه، سترګګیګ به ییګ هم نه پتګولی او نه به ییګ پورته نیولیګ د سجدیګ حګای ته به ییګ نظر وٗ. امام احمد وایییګ: چیګ رسول الله (ص) به په قعده کیګ هم له ګګوتیګ نه وؤاندیګ نه کتل د رسول الله (ص) لپاره لمونحګ له هرخګه نه لوی نعمت او زیاته خوشالي وه، بلال (رض) ته به ییګ ویل: «بلاله! په لمانحګه مو خوشاله او آرام کؤه».

که خګه هم رسول الله (ص) ته لمونحګ له هر خګه نه زیات مهم وٗ او سکون ییګ تګول په لمانحګه کیګ وٗ، خو د مقتدیانو مراعات ییګ هم کاوه، له لمانحګه سره مینیګ د مقتدیانو له حال نه وٗ غافل کؤی، کله به داسیګ وشول چیګ رسول الله (ص) به لمونحګ شروع کؤ، نیت به ییګ دا وٗ چیګ قرائت اوإد کؤي، خو د ماشوم ژؤا به ییګ چیګ واوریدله فورا به ییګ لمونحګ لنأ کؤ تر خګو د ماشوم په مور ککران تمام نه شي.

رسول الله (ص) به کله داسیګ هم وٗ چیګ په فرض لمانحګه کیګ به ییګ خپله لمسة امامه (رض) په غیږ کیګ نیولیګ وه، چیګ ولاؤ به وٗ په غیږ کیګ به ییګ نیولیګ وه او چیګ رکوع او سجده به ییګ کوله نو په حګمکه به ییګ کینوله. کله کله به رسول الله (ص) لمونحګ کاوه، په سجده به پروت وٗ چیګ حسن (رض) او حسین (رض) به راغلل پر شا به ییګ کیناستل، نو رسول الله (ص) به لدیګ ویریګ نه چیګ و نه لوییاي سجده شګه اوإده کؤه. داسیګ هم شوي چیګ رسول الله (ص) به په لمانحګه ولاؤ وٗ عائشه (رض) به راغله، نو رسول الله (ص) به ورغی دروازه به ییګ ورته خلاصه کؤه او بیا به بیرته راغی او لمونحګ به ییګ تکمیل کؤ. چا به چیګ سلام ورباندیګ واچاوه نو په اشاریګ سره به ییګ د سلام حګواب هم ورکاوه، دا اشاره به په لاس نه بلکه د سر په أیر کم حرکت سره وه. او د احدیث چیګ وایییګ: «من أشار في صلاته فليعدها: چا که په لمانحګه کیګ اشاره وکؤه، نو لمونحګ دیګ بیرته وکګرحګوي» دا باطل او غیر صحیح دی. همدا راز رسول الله (ص) به د ضرورت په وخت کیګ په لمانحګه کیګ تګوخل، او پزه به ییګ هم

کشوله، رسول الله (ص) لوخګيګ پشګيګ هم لمونحګ کوی او له پنګو سره ييګ هم لمونحګ ادا کوی د پنګو په هکله دا شرط دی چيګ بايد داسيګ وي چيګ مسح وربانديګ جايزه وي.
رسول الله (ص) له يهودانو سره د مخالفت پخاطر امر کوی چيګ مسلمانان د يهودانو په خلاف له پنګو سره هم لمونحګ کولی شي.
رسول الله (ص) ددیګ پخاطر چيګ د ضرورت په وخت کيګ په يوه جامه کيګ د لمانحګه جواز راته وشګيي، کله نا کله ييګ په يوه جامه کيګ هم لمونحګ ادا کوی.
رسول الله (ص) يوه مياشت د سهار په لمانحګه کيګ د ضرورت په خاطر قنوت ويلی دی، کله چيګ مشکل رفع شو، نو قنوت ييګ هم پريشګود، سنت ييګ دا وُ چيګ د مشکلاتو په وخت کيګ به ييګ دعا قنوت ويله، او د سهار په لمانحګه کيګ ييګ حګګه قنوت ويل چيګ دا لمونحګ عادتا اوإد وي او بله دا چيګ سهار د الهي رحمتونو د نزول او د دعا قبليدو لپاره بهترين وخت دی.

د سهويګ سجده

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايلي ييګ دي: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون فاذا نسيت فذكروني: زه هم بشريم، ستاسيګ په شان سهوه کيږم، شيان ميګ هيريږي، که خګه شی ميګ هير شول، نو را په يادوی ييګ».
د رسول الله (ص) سهوه د امت لپاره رحمت او نعمت و، رسول الله (ص) يو حګل په يوه خګلور رکعته لمانحګه کيګ اوله قعده ونکوَه، سهوه شو قيام ته لاؤ، کله ييګ چيګ لمونحګ تمام کؤ له سلام نه مخکيګ ييګ سجده سهوه وکوَه، نو د رسول الله (ص) لديګ عمل نه دا حکم ثابت شو چيګ که له چانه په لمانحګه کيګ سهوه وشوه د لمانحګه له ارکانو نه پرته خګه ورنه پاتيګ شول، نو له سلام کګرحګولو نه مخکيګ ديګ سجده وکوي (که د لمانحګه کوم رکن يا فرض ورنه پاتيګ شول نو لمونحګ به کګرحګوي). همدا راز د رسول الله (ص) له همديګ عمل نه دا حکم هم ثابتيږي چيګ که له چانه لومؤنة قعده هيره شوه قيام ته لاؤ ، نو بيرته ديګ قعديګ ته نه کګرحګي قيام ديګ وکوي او بيا ديګ د سهويګ سجده ادا کوي.
يوحګل رسول الله (ص) د ماسختن په لمانحګه کيګ سهو شو له دوهم رکعت نه وروسته ييګ سلام وککرحګاوه خګه خبريګ ييګ هم وکوَيګ، بيا ييګ ور په ياد شوه چيګ لمونحګ ييګ ندی پوره کوی، نو پاخګيد لمونحګ ييګ پوره کؤ سلام ييګ و کګرحګاوه بياييګ د سهويګ سجده وکوَه ورپسيګ ييګ بيا سلام و کګرحګاوه.
يو وخت رسول الله (ص) لمونحګ کاوه يو رکعت ورته پاتيګ وُ چيګ سلام ييګ وککرحګاوه، طلحه (رض) ورته وويل: يا رسول الله (ص) يو رکعت درنه پاتيګ شو. رسول الله (ص) بيرته جومات ته

راغی، بلال (رض) ته ییگ دا قامت امر وکؤ، هغه اقامت ووایه او رسول الله (ص) هغه یو رکعت مکمل کؤ. دا حدیث شریف امام احمد روایت کؤیدی.

رسول الله (ص) د ماسپشگین په لمانحگه کیگ هم سهوه شویدی، یو حگل ییگ د ماسپشگین لمونحگ پنحگه رکعته وکؤ اصحابو (رض) ورته وویل: یا رسول الله (ص) ! پنحگه رکعته دیگ وکؤل، نو رسول الله (ص) له سلام نه وروسته سجده وکؤه. داسیگ هم شویده چیگ یوحگل رسول الله (ص) د لمازدیکگر لمونحگ دری رکعته وکؤ بیاییگ خپل کور ته تشریف یووؤ. وروسته اصحابو (رض) ور په یاد کؤه، رسول الله (ص) بیرته راووت، یوبل رکعت ییگ هم ادا کؤ، سلام ییگ وکگرحگاوه، سجده ییگ وکؤه بیاییگ سلام وکگرحگاوه او لمونحگ تکمیل شو. په لمانحگه کیگ له رسول الله (ص) نه د سهویگ همدا پنحگه حالتونه یا مواضع ثابت شویدي.

رسول الله (ص) به په لمانحگه کیگ سترکگی نه پتگولی. او امام احمد (رح) په لمانحگه کیگ سترکگیگ پتگول مکروه کگنگي، ویل کیاي چیگ دا د یهودانو عادت دی، خو صحیح خبره داده چیگ که په لوخگو سترکگو په خشوع اوخضوع کیگ نقص نه راته نو بهتره همدا ده چیگ سترکگیگ لوخگیگ وي، خو که د سترکگو مخ ته داسیگ خگه وُ چیگ لمونحگ کوونکیگ ییگ مصروفاوه خشوع ییگ زیانمنوله، نو بیا که سترکگیگ پتگیگ هم شي کراهیت نلري، حگکه خشوع اصل او مطلوب ده.

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیگ سلام به ییگ وکگرحگاوه نو دری حگله به ییگ استغفار وایه او ورپسیگ به ییگ فرمایل: ((اللهم أنت السلام، و منك السلام تباركت يا ذالجلال و الاكرام: یا الله! ته سلام ییگ، او سلامتیا له تاسره ده، بابرکته یی ایگ د عظمت او اکرام خگشگتنه)) همدا به ییگ ویل بیا به ییگ فورا مخ له قبلیگ نه د مقتدیانو لوري ته اؤاوه، خپلیگ شگة او چپیگ خواته به ییگ وکتل بیا به بالکل مخامخ مقتدیانو ته کیناست، د سهار لمونحگ به ییگ چیگ ادا کؤ نو تر لمر ختلو پوری به پخپل جای نماز ناست وُ.

رسول الله (ص) به له هر فرض لمانحگه نه وروسته فرمایل: ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير: له الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، الله یو دی شریك نلري، واکمني همده لره ده، تگوله ثنا هم ده لره ده او الله په هر خگه قادر دی)) ((اللهم لا مانع لما أعطيت و لا معطي لما منعت ولا ينفع ذالجد منك الجد و لا حول ولا قوة إلا بالله، لا إله إلا الله ، ولا نعبد إلا إياه، له النعمة وله الفضل و له الثناء الحسن، لا إله إلا الله مخلصين له الدين ولوكره الكافرون: یا الله! ستا ورکؤه خگوك نشي بندولی، او ستا له لوري بند شوی خگیز خگوك نه شي ورکولی، ستا په وؤاندیگ ستا له ارادیگ پرته هیخگ عمل او

کوشش کګتګور او موثر نشي واقع کيدلی، له الله تعالی نه پرته نه خګوک د کوم کار د کولو توان لري او نه له کوم کار نه د منع کولو وس، له الله تعالی نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، مونږ له الله پرته د بل چا عبادت نه کوو، نعمت همده لره دی، د فضل خاوند دی، تر تګولو غوره حمد همده لره دی، له الله تعالی نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته مونږ خپل دين هغه ته سوچه او خالص کؤيدی، که خګه هم کافران دا نه خوشګوي)).

رسول الله (ص) خپل امت ته لارشګوونه کؤيده چيګ له هر فرض لمانحګه نه وروسته دری ديرش حګله (سبحان الله)، دری ديرش واری (الحمدلله) او (۳۳) حګله (الله اکبر) او يو حګل (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير: له الله تعالی پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته الله يو دی شريك نلري، حمد او واکمني همده لره ده او همغه په هر خګه قادر دی) ووايي.

ابن حبان له حارث بن مسلم نه روايت کؤی وايي: رسول الله (ص) فرمايلي: کله ديګ چيګ د سهار لمونحګ وکؤ، نو مخکيګ لدينه چيګ خګه خبريګ وکؤی اوه (۷) حګله ووايه: ((اللهم اجرني من النار: يا الله له اور نه نجات راکؤيګ)). که ته دا ووايیګ او په همديګ ورحګ مؤ شيګ، نو الله تعالی به له اور نه نجات درکؤي. او د ماشګام لمونحګ ديګ چيګ وکؤ، نو له خبرو نه مخکيګ اوه حګله ((اللهم اجرني من النار)) ووايه که ته په همديګ شيه مؤ شوی، نو الله تعالی به له اور نه نجات در په برخه کؤي.

د رسول الله (ص) سنت وُ چيګ کله به ييګ چيګ کوم ديوال ته لمونحګ کاوه، نو له ديوال نه به أير لريګ نه دريده فقط دومره فاصله به ييګ پريشګودله چيګ يو پسه به پکيګ تيريدلی شوای. که کوميګ ستنيګ، ونيګ او يا لرکګي ته به دريده، نو بالکل به سيده همغه لور ته نه دريده بلکه خپله مبارکه شګی او يا چپه وروحګيګ به ييګ د هغيګ ونيګ يا ستنيګ په برابری نيوله، بالکل به ييګ دا ونه يا ستنيګ مخامخ، مخ ته نه برابروله، په سفر کيګ به ييګ نيزه يا کجاوه مخيګ ته ايشګودله او د ستريګ په حيث به ييګ کار ورنه اخيست. رسول الله (ص) امر کؤيدی چيګ لمونحګ کوونکيګ البته په پراخ ميدان کيګ بايد د حګان لپاره يو سُتره کيږدی، هغه لکنګه (همسا) وي که غشی يا بل خګه شی، که هيخګ ييګ ونه موندل نو خپليګ مخيګ ته ديګ پر حګمکه خط راکش کؤي.

که سُتره ييګ نه وه ايشګی، همداسيګ په لمانحګه ولاؤ وُ، که شګحګه، خر او تور سپی ييګ له مخی نه تير شو، نو لمونحګ ييګ قطع يا فاسد شو، بايد وييګ کګرحګوي دا په صحيح حديث سره ثابته ده ددیګ روايت مخالف روايت که صحيح دی، نو په حکم کيګ صريح ندی او کوم چيګ صريح دی، نو صحيح ندی.

رسول الله (ص) به حگنيگ وخت لمونحگ كاوه او عائشه (رض) به ييگ مخيگ ته ويده وه، خو د ويده حكم د تيريدونكي په شان ندی،حگكه دا ندي روا چيگ خگوك د لمانحگه له مخيگ نه تير شي، خو دا جواز لري او مكروه نده چيگ خگوك د لمونحگ كوونكي مخيگ ته كيني يا ويده وي.

د سنت لمانحگه په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) به چيگ مقيم وُنو هميش به ييگ د ورحگيگ لس ركعته سنت لمونحگ ادا كاوه او دا هغه سنت دي چيگ ابن عمر (رض) ييگ په هكله وا ييگ: له رسول الله (ص) نه ميگ لس ركعته لمونحگ شگه زده او اخذ كؤيدی، دوه ركعته د ماسپشگين له لمانحگه نه مخكيگ او دوه ركعته ورنه وروسته، دوه ركعته د ماشگام له لمانحگه نه وروسته ، او دوه ركعته د ماسختن له لمانحگه نه وروسته په كور كيگ، او دوه ركعته د سهار له لمانحگه نه مخكيگ، او كله كله به ييگ د ماسپشگين له لمانحگه نه مخكيگ خگلور ركعته سنت ادا كول او كه كله به د ماسپشگين له لمانحگه نه وروسته دوه ركعته ورنه پاتيگ شول، نو د مازديككر له لمانحگه نه وروسته به ييگ د نهي په وخت كيگ د هغه قضايی راوؤه.

د ماشگام له لمانحگه نه مخكيگ د دوو ركعتو سنت لمونحگ په هكله رسول الله (ص) فرمايي: ((صلوا قبل المغرب ركعتين: يعنی له ماشگام لمانحگه نه مخكيگ دوه ركعته سنت وكؤی))، خو په دريم حگل فرمائي: ((لمن شاء)) يعنی دا سنت د هغه خگوك وكؤي چيگ زؤه ييگ وي، مطلب دا چيگ له ماشگام لمانحگه نه مخكيگ دوه ركعته لمونحگ مستحب دی او دايمي يا موكد سنت ندی.

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ هغه سنت او نفل لمونحگونه چيگ خاص سبب به ييگ نه و، اكثرا په كور كيگ كول، خصوصا د ماشگام سنت چيگ دا ييگ تل په كور كيگ ادا كؤيدي، پداسيگ حال كيگ چيگ د ماشگام له سنتو نه پرته ييگ نور سنت لمونحگونه په جومات كيگ هم كؤيدي. رسول الله (ص) به د سهار سنت په أير مواظبت سره كول، كله به ييگ هم د سهار سنت او وتر نه پريشگودل، په سفر او حضر دواؤو حالتو كيگ به ييگ په پابندة سره ادا كول، او دا نده ثابته شوی چيگ رسول الله (ص) ديگ د سهار له سنتو او وتر لمانحگه نه پرته نور سنت لمونحگونه په سفر كيگ كؤي وي.

علماء پديگ كيگ اختلاف لري چيگ كوم يو أير موكد دی د سهار سنت او كه وتر؟خگرنككگه چيگ د سهار سنت لمونحگ د مسلمان د ورحگني عمل پيل او وتر ييگ پای دی، حگكه به هم رسول الله (ص) پديگ دواؤو لمونحگونو كيگ د ((قل يا ايها الكافرون)) او ((قل هوالله احد))

سورتونه لوستل. دا دواؤه مبارك سورتونه د علم ، عمل، ارادیګ او اعتقاد توحید بیانوي او دلالت وربانديګ کوي. ((قل هو الله احد)) د الله تعالی لپاره احدیت په اثبات رسوي او هر أول شرك ردوي له الله تعالی نه د ولد او والد نفی کوي، د هغه تعالی صمدیت (بیګ نیازي) او عظمت خګرکګندوي، د هر أول سیال او شریك نفی کوي، د الله تعالی هر أول کمال په ثبوت رسوي او هر أول نقص ورنه نفی کوي، همدا وجه ده چیګ دا سورت د قرآنکریم له دریمیګ برخی سره برابر دی او ثلث القرآن ورته ویل کیږي. د قرآنکریم مضمون او مدار انشاء او خبر دی، انشاء په دری أوله ده: امر، نهی او اباحت، خبر په دوه أوله دی: یو خبر د الله تعالی د ذات، صفاتو، نومونو او احکامو په هکله او دوهم أول خبر د مخلوقاتو په هکله. د اخلاص سورت یوازیګ د الله تعالی په هکله خبر راکوي، د هغه تعالی اسماء او صفات بیانوي، نو حګکه د قرآنکریم له دریمیګ برخیګ سره برابر دی. ددیګ سورت لوستل قاري ته له علمي یا اعتقادي شرك نه نجات ورکوي. همدا راز د (الکافرون) سورت قاري له عملي شرك نه ژغوري خګرنکګه چیګ علم له عمل نه وؤاندیګ دی، نو د اخلاص سورت ثلث القرآن او د الکافرون سورت ربع القرآن بلل شویدی.

خو دا هم خګرکګنده ده چیګ عملي شرك زیات دی او پر أیرو باندیګ دغه أول شرك غلبه موندلی، او له مینحګه وؤل بیګ هم آسانه نه دی، یوازیګ په دلیل او حجت له مینحګه تللی شي، نو حګکه په ((قل یا ایها الکافرون)) سورت کیګ د همدیګ أول شرك په ابطال او له مینحګه وؤلو په تکرار سره تاکید شویدی، او له همدی کبله رسول (ص) همدا مبارك سورتونه د طواف په لمانحګه کیګ لوستل، حګکه حج د توحید شعار دی، او همدا وجه ده چیګ د سهار په پیل او د شپی په پای کیګ بیګ لوستل تر خګو د ورځګني کار پیل او پای بیګ په همدیګ مبارکو سورتونو سره وي.

رسول الله (ص) به چیګ د سهار سنت وکؤل، نو په شګي اؤخ به بیګ أأه ووهله. پدی هکله اهل الظاهر افراط کوي او د سهار له سنتو نه وروسته أأه وهل واجب بولي، بله أله بیا له تفریط نه کار اخلي او دا عمل مکروه بولي. خو امام مالك (رح) له وسط نه کار اخستی او فرمایي که چا د سهار له سنتو نه وروسته أأه ووهله همدا ورته استراحت وُ، نو پروا نلري او که چا دا عمل ونکؤ، نو هم باك نلری، خو دا عمل سنت بلل مکروه عمل دی یعنی د استراحت لپاره جائز خو د سنتو په نیت بیګ کول مکروه دي.

په قیام اللیل یا تهجد لمانحګه کیګ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به په سفر او اقامت دواؤو حالتو کیګ د شپیګ لمونحګ (تهجد) نه ترك کاوه. که به ناروغ وُ او یا به د شپیګ ویده پاتیګ شو نو د ورځګیګ به بیګ ۱۲-

رکعته نفل لمونحگ کاوه. له شیخ الاسلام ابن تیمیه (رح) نه میگ اوریدلي چیگ وایيگ: د رسول الله دا عمل پدی دلالت کوي چیگ وتر لمونحگ قضائي نلري، وتر هم لکه د تحیه المسجد، کسوف، خسوف، او استسقاء د لمانحگه په شان دی چیگ وخت او محل ییگ فوت شي، نو قضایي نلري، او له وتر لمانحگه نه هدف دا دی چیگ د شپیگ وروستی لمونحگ باید وتر وي.

رسول الله (ص) به د شپیگ لمونحگ (تهجد) یوولس او یا دیارلس رکعته کول، زیاتره علماء پدیگ اتفاق لری چیگ تهجد لمونحگ یوولس رکعته دی او د پاته دوو نورو رکعتونو د تفسیر په هکله اختلاف راغلی دی چیگ آیا دا د سهار دوه رکعته سنت دي او که نه له هغیگ پرته دوه نور رکعته هم رسول الله (ص) کؤیدي؟

که د رسول الله (ص) د تهجد لمونحگ له فرض لمونحگونو او نورو موکدو سنتو سره یو حگای کؤو نو ویلی شو چیگ رسول الله (ص) به همیشه په یوه شپه او ورحگ کیگ خگلویشگت رکعته لمونحگ کاوه او لدینه زیات ییگ چیگ کؤي هغه دایمي او موکد نه دي کله به ییگ کول اوکله نه .

بنده ته لازمه ده چیگ د رسول الله (ص) پدیگ سنتو پوره او همیشه عمل وکؤي، خگوك چیگ په شپه او ورحگ کیگ د چا دروازه خگلویشگت حگله وتگکوي حتما به حگواب ورته وایي، سوال به ییگ مني، الله تعالی خو له تگولو نه زیات مرسته کونکي دی.

رسول الله (ص) به چیگ د شپیگ له مخیگ راویگگگشگ شو فرمایل به ییگ: ((لا إله إلا أنت سبحانك اللهم استغفرك لذنبي وأسألك رحمتك اللهم زدني علما و لا تزغ قلبي بعد إذ هديتني و هب لي من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب: یا الله له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته تگوله پاکي تا لره ده، یا الله! د خپلو کگناهونو بشگنه درنه غواؤم، د رحمت سوال درنه کوم، یا الله علم میگ زیات کؤه، له هدایت نه وروسته میگ زؤه مه کاوه، له خپل لوري رحمت را باندیگ وکؤه په تحقیق سره چیگ ته وهاب (بندکگانو ته د هر خگه ورکونکیگ) یی)).

او کله به چیگ له خوب نه را پاخگید فرمایل به ییگ ((الحمد لله الذي أحيانا بعد ما أماتنا و إليه النشور: تگول حمد او ثنا هغه الله لره ده چیگ له مرکگ نه ییگ بیرته را ژوندي کؤو او د تگولو بازکگشت د همغه (الله) لوري ته دی)) دا دعا به ییگ وکؤه بیا به ییگ مسواك واهه، او د آل عمران سورت لس وروستني آیتونه به ییگ تلاوت کول:

((إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لأُولِي الأَلْبَابِ)) ((آل عمران: ۱۹۰)) .

ترجمه: [بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او حگمکیگ کیگ (سره له هغو شیانوچیگ په دغو دواؤو کیگ دي) او په اختلاف د شپیگ او ورحگیگ کیگ (چیگ تل اوإدیاي، لنأیاي پرله

پسیگ حگي او راحگي کله رنگا کله تیاره کله یخ او کله تودیاي هرومرو (خامخا) دلائل دي (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو)].

بیا به بیگ اودس وکؤ او دوه رکعته مختصر لمونحگ به بیگ ادا کؤ.

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیگ شپه به نیمایي ته ورسیده او یا لدینه لږ مخکیگ، وروسته، نو پاخگیده به تهجد لمونحگ به بیگ ادا کؤ او خپله وظگیفه به بیگ کله بیله، بیله یعنی په خگو برخو ویشله او کله به بیگ یوحگای او متصله کوله په خگو برخو سره د ادا کولو په هکله ابن عباس (رض) روایت کوي چیگ رسول الله (ص) د شپیگ پاخگید دوه رکعته لمونحگ بیگ وکؤ بیا لاؤ او ویده شو، بیا را پاخگید دوه رکعته لمونحگ بیگ وکؤ ورپسیگ ویده شو وروسته بیا را پاخگید او دوه رکعته لمونحگ بیگ وکؤ، هر حگل به بیگ اودس تازه کاوه او مسواك به بیگ واهه، په پای کیگ بیگ له شپاو رکعتونو وروسته دری رکعته وتر لمونحگ ادا کؤ، خو یاده دیگ وي چیگ زیاتره به بیگ د تهجد لمونحگ متصل او یو بل پسیگ ادا کاوه.

له رسول الله (ص) نه د وتر لمانحگه په هکله مختلف روایات را نقل شویدي، یو د ابن عباس (رض) پورتنی روایت، بل دا چیگ رسول الله (ص) به آته رکعته نفل لمونحگ کاوه له هرو دوو رکعتونو وروسته به بیگ سلام کگرحگاوه او ورپسیگ به بیگ په یوه نیت پنحگه رکعته وتر لمونحگ ادا کاوه پدیگ پنحگو رکعتو کیگ به یوازیگ په وروستة قعده کیگ کیناست. دریم روایت دادی چیگ آته رکعته به بیگ متصل ادا کول په آتم رکعت کیگ به کیناست د الله تعالی حمد، ذکر او ثنا به بیگ ویله بیا به بیگ له سلامه پاخگید او نهم رکعت به بیگ وکؤ بیا به قعدیگ ته کیناست او له تشهد، درود او دعا نه وروسته به بیگ سلام وکگرحگاوه، بیا به بیگ دوه رکعته نور لمونحگ هم وکؤ. بل روایت دادی چیگ اوه رکعته لمونحگ به بیگ کاوه په شپاِم رکعت کیگ به کیناست، حمد او دعا به بیگ وویله، بیا به پاخگید اووم رکعت به بیگ پوره کؤ، ورپسیگ به بیگ په ناسته دوه رکعته نور هم وکؤل.

داسیگ روایت هم راغلی چیگ رسول الله (ص) به د شپیگ لمونحگ دوه، دوه رکعته ادا کاوه ورپسیگ به بیگ دری رکعته وتر وکؤل چیگ لومؤة قعده به نه وه پکیگ، دا روایت امام احمد له عائشه (رض) نه نقل کؤیدی، خو پدیگ روایت کیگ خگه اشکال وجود لري حککه ابن حبان روایت کوی چیگ ابو هریره را نقلوي چیگ: «لا توتر بثلاث،أوتر بخمس أوسبع،ولا تشبهوا بصلاة المغرب: دری رکعته وتر مه کوئ وتر باید پنحگه، یا اوه رکعته وکؤئ، د لماشگام له لمانحگه سره مشابهت مه ورکوئ او مه بیگ ورسره برابروئ». دار قطني وابیگ ددیگ روایت سند صحیح دی.

حرب وایي له امام احمد (رح) نه د وترو په هکله پوشگتنه وشوه، ده ورته وویل: په دوهم رکعت کیگ به سلام کگرحگوی، خو که چا سلام و نه کگرحگاوه طمعه ده چیگ خگه تاوان و نه لري، خو له رسول الله (ص) نه دا ثابته ده چیگ هغه به له دوهم رکعت نه وروسته سلام کگرحگاوه بیا به بیگ

دریم رکعت پوره کاوه،او د ابو طالب له خوا روایت شوی روایت کیگ وایي: زیات او قوي احادیث په کګوشګي توکګه د یوه رکعت په ادا کولو دلالت کوي او زه همدا رایه تائیدوم.
لدیګ جملیګ احادیثو نه چیګ د وترو طریقه شګییګ یو دا هم دی: نساییګ له حذیفه (رض) نه روایت کؤی وایییګ: ما له رسول الله (ص) سره په رمضان میاشت کیګ لمونحګ کاوه، رکوع ییګ چیګ وکؤه د قیام په اندازه ییګ حګناً وکؤ او ویل ییګ: ((سبحان ربي العظيم))..... دا حدیث شریف اوإد دی په یوه برخه کیګ ییګ راحګي چیګ وایي: رسول (ص) خګلور رکعته لمونحګ وکؤ چیګ بلال (رض) ورته راغی او د سهار د لمانحګه بلنه ییګ ورکؤه. رسول الله (ص) به د شپی په لومؤی، منحګنة او وروستة برخه کیګ وتر کول، یوه شپه ییګ تګوله شپه یوازیګ دا یو آیت شریف تکرار اوه: ((إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)) ((المائده: ۱۱۸))
ترجمه:[که عذاب ورکؤیګ ته (ایګ الله!) دوی ته، نو بیشکه دوی بندګګان ستا دي (او ته ییګ مالك ییګ، نو نشته هیخګ اعتراض پر تاسیګ) او که بشګنه وکؤی دوی ته، نو بیشکه ته هم دا ته ییګ شګه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چیګ هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی].
رسول الله (ص) به دشپیګ له خوا دری أوله لمونحګ کاوه:
۱:- زیاتره به ییګ په ولاؤه د شپیګ لمونحګ ادا کاوه.
۲:- په ناسته به ییګ لمونحګ کاوه.
۳:- حګنیګ وخت به ییګ لمونحګ په ناسته شروع کؤ، قرائت به ییګ لوست چیګ آخر ته به نژدی شو، نو به پاخګید او وروسته به ییګ رکوع وکؤه.
له رسول الله (ص) نه ثابته ده چیګ له وتر لمانحګه نه وروسته به ییګ دوه رکعته نفل لمونحګ کاوه، دغه دوه رکعته به ییګ هم کله په ناسته ادا کول، او کله به ییګ شروع په ناسته وکؤه او په آخر کیګ به پاخګید او رکوع به ییګ وکؤه، دا حدیث ددیګ موجب شوی چیګ له یو شمیر علماوو سره اشکال پیدا کؤي هغوی د همدیګ اشکال په بناء وایي: دا خبر یا حدیث خو د رسول الله (ص) لدیګ قول سره تناقض او تعارض لري چیګ فرماییګ: ((اجعلوا آخر صلاتكم بالليل وترا: د شپیګ وروستی لمونحګ مو وترکګرحګوئ)). امام احمد (رح) وایییګ: زه پخپله له وترو نه وروسته دوه رکعته نفل نه کوم، خو نور خګوك ییګ له ادا کولو هم نه منع کوم. امام مالك (رح) هم همدا دوه رکعته نفل لمونحګ نه مني، خو صحیح خبره داده چیګ وتر مستقل عبادت دی او ورپسیګ دوه رکعته نفل لمونحګ داسیګ دي لکه د ماشګام په لمانحګه پسیګ دوه رکعته سنت لمونحګ، نو په وترو پسیګ دوه رکعته نفل د وترو لپاره تکمیل کونکي دي.

له رسول الله (ص) نه په صحيح روايت نده ثابته شوی چيگ هغه مبارك ديگ په وتر لمانحگه کيگ قنوت لوستی وی، پدی هکله يوازيگ ابن ماجه يو حديث روايت کؤيدی. امام احمد (رح) وايي: په وترو کيگ د قنوت په هکله له رسول الله (ص) نه روايت ندی ثابت، خو عمر (رض) به تگول کال وتر لمانحگه کيگ قنوت لوست.

پديگ هکله له حسن بن علي (رض) نه اهل السنن هم يو روايت رانقل کؤيدی، ترمذي (رح) وايي: دا حديث حسن دی، پديگ حديث کيگ چيگ يو راوي يي ابي حوراء السعدي دی د قنوت دا دعا راغلی ده: «اللهم اهدني فيمن هديت و عافني فيمن عافيت و تولني فيمن توليت وبارك لي فيما أعطيت و قني شرما قضيت إنك تقضي و لا يقضى عليك، إنه لا يذل من واليت و لا يعز من عاديت تباركت ربنا و تعاليت: يا الله ماته د هغو کسانو په شان هدايت وکؤه چيگ تا ورته هدايت کؤيدی، او د هغو کسانو په شان عافيت راکؤه چيگ عافيت ديگ ورکؤيدی، او د هغو کسانو په شان ميگ سرپرستي وکؤه چيگ ته يي ديگ سرپرستي کوی، خگه ديگ چيگ راکؤي په هغه کيگ راته برکت واچوه، له هغه شرنه ميگ په امن وساته چيگ تا يي ديگ فيصله کؤيده، فيصليگ ته کوی او هيخگوك ستا په اؤه فيصله نه شي کولی، د چا چيگ ته مل وی هغه به کله هم ذليل نشي، او له چا سره چيگ ته دشگمني وکؤی، نو هغه به کله د عزت خاوند نشي، يا ربه! ته با برکته او د لوؤ شان خاوند يي ديگ».

په وتر لمانحگه کيگ د قنوت لوستل له عمر ، ابي بن کعب، او ابن مسعود (رض) نه ثابت دي. ابو داود او نسايي له ابي بن کعب (رض) نه روايت کوي وايي: رسول الله (ص) به په وتر لمانحگه کيگ د «سبح اسم ربك الاعلى» «قل يا ايها الكافرون» او «قل هو الله احد» سورتونه تلاوت کول. سلام به يي ديگ چيگ وکگرحگاوه نو دری حگله به يي ديگ فرمايل: «سبحان الملك القدوس: ثنا ده هغه ذات لره چيگ واکمن او پاك دی» په دريم حگل به يي ديگ خپل غإ اوإداوه او اوچتاوه.

رسول الله (ص) به چيگ کوم سورت لوست نو أير په تدبر سره به يي ديگ تلاوت کاوه، په ترتيل سره به يي ديگ لوست، که به سورت لنأ هم وُ دومره وخت به يي ديگ پريگ تيراوه لکه د يوه اوإده سورت په تلاوت. د قرآنکريم له تلاوت نه هدف دادی چيگ تدبر او تفکر پکيگ وشي، په معنی يي ديگ پوه او عمل پريگ وشي، تلاوت او حفظ يي ديگ پر مفاهيمو د پوهيدو وسيله ده. يو شمير علماء وايي: قرآنکريم ددي ديگ لپاره نازل شوی چيگ عمل پری وکؤای شي، نو تلاوت حگانکگؤی عمل وشميرئ او داسي ديگ تلاوت کؤئ چيگ تلاوت مو د عمل وسيله شي.

شعبه وايي: ابو حمزه وايي: ابن عباس (رض) ته ميگ وويل زه أير تيز تلاوت کوم تردي ديگ حده چيگ په يوه شپه کيگ يو يا دوه حگله قرآنکريم ختموم، ابن عباس (رض) راته وفرمايل: زه چيگ يو سورت تلاوت کؤم، هغه ستا له تگول ختم نه غوره کگنگم، که بيا هم داسي ديگ کوی او تگول

قرآنکريم ختموی، نو قرآنکريم داسيگ تلاوت کوه چيگ غواړونه ييگ ديگ اوري او زۀه ديگ پری پوه شي. ابراهيم وايي علقمه، عبدالله بن مسعود (رض) ته تلاوت وکۀ، هغه ورته وفرمايل: موراو پلار ميگ درنه قربان شه، په تر تيل سره تلاوت کوه، دا د قرآنکريم زينت دی. عبدالله بن مسعود وا ييگ: قرآنکريم داسيگ مه تلاوت کوئ لکه شعر او مه ييگ داسيگ لولئ لکه نثر، بلکه په پوره تدبر سره ييگ ولولی، په معنی کيگ ييگ فکر وکۀئ! داسيگ چيگ زۀونه مو په حرکت راولي، هدف مو بايد د سورت پای ته رسول نه وي، هغه زياتوي: کله ديگ چيگ د الله تعالی دا قول واورید «يا آيها الذين آمنوا» نو غواړونه ديگ ورته حگير کۀه، وکگوره چيگ لديگ کلماتو او لديگ ندا نه وروسته په کومه نيکۀ د امر او يا له کوميگ بدۀ نه د نهی حکم راحگي.

عبدالرحمن بن ابی ليلی وايي: يو وخت ما د (هود) مبارك سورت لوست چيگ يوه شگحگه راغله، هغيگ ميگ تلاوت واورید، نو راته ووييگ ويل: ته دا أول تلاوت کويگ؟ قسم په خدای چيگ زه دا شپا مياشتيگ د (هود) سورت لولم، خو لا تر اوسه ميگ ندی ختم کۀی. يعنی نوموۀيگ ميرمنيگ دغه سورت په أير دقت او تدبر سره تلاوت کاوه تر ديگ اندازيگ چيگ په هر حکم او لفظ کيگ به ييگ حگانکگۀی فکر کاوه.

رسول الله (ص) به د شپيگ په لمانحگه کيگ کله په جهر او کله په پتگه تلاوت کاوه، همدا راز قيام به ييگ حگنيگ وخت اوإد او حگنيگ وخت لنأ و ُ. رسول الله (ص) به نفل لمونحگ د سفر په حالت کيگ د شپيگ او ورحگيگ پخپله راحله (سپرلۀ) ادا کاوه، او هر لوري ته به ييگ چيگ مخ و ُ د راحليگ پر شا به ييگ په اشاريگ سره رکوع او سجده کوله او سجده به ييگ له رکوع نه لإ تگيتگه وه.

د خگاشگت (ضحی) نفل

امام بخاري روايت کۀی چيگ عائشه (رض) فرمايي: ما هيخگکله رسول الله (ص) د خگاشگت په لمانحگه ندی ليدلی يعنی پداسيگ حالت کيگ ميگ ندی ليدلی چيگ د خگاشگت لمونحگ ادا کوي. خو زه ييگ ادا کوم. بخاري او مسلم له ابو هريره (رض) نه روايت کوی وايي: «أوصاني خليلي بصيام ثلاثة أيام من كل شهر، وركعتي الضحى و أن أوتر قبل أن أرقد: زما خليل (ص) امر راته کۀی چيگ هره مياشت دری ورحگيگ روژه ونيسم، د خگاشگت له مخيگ دوه رکعته نفل لمونحگ وکۀم او له ويده کيدو نه مخکيگ وتر لمونحگ ادا کۀم». امام مسلم له زيد بن ارقم نه په مرفوع حديث شريف کيگ رانقلوي: «صلاة الاوابين حين ترمض الفصال: د اوابين لمونحگ (خگاشگت لمانحگه) وخت هغه دی چيگ لمر شگه کگرم شي او د اوشگانو بچيان (جونکگيان) له ککرمۀ نه سيوري ته خگملي». رسول الله (ص) په همداسيگ وخت کيگ د دوه

رکعته لمانحگه امر کؤی او دا ییگ د تهجد بدل او عوض باللی دی خو پخپله ییگ حککه نه ادا کاوه چیگ د تهجد لمونحگ ییگ کاوه.

مسروق وایییگ: مونږ به په جومات کیگ لمونحگ ادا کؤ (یعنی د سهار لمونحگ)، ابن مسعود (رض) به لاؤ او مونږ به همدلته جومات کیگ وو بیا به پاخگیدو او د خگاشگت نفلي لمونحگ به مو ادا کؤ، دا خبره ابن مسعود (رض) ته ورسیده، هغه راته و فرمایل: ولیگ خلك د داسیگ عمل په کولو مجبوروئ چیگ الله تعالی ییگ د کولو امر ندی کؤی، که بیا هم د خگاشگت نفلي لمونحگ کول غواؤئ، نو پخپلو کورونو کیگ ییگ اداکوئ. سعید بن جبیر وایي: زه کله کله قصدا د خگاشگت لمونحگ نه کوم حککه ویریږم چیگ هسیگ نه راباندیگ لازم او حتمي نشي.

د شکرانیګ او تلاوت سجده

د رسول الله (ص) او د اصحابو (رض) سنت دا وُ چیګ د نعمت او خوشالۍ په وخت کیګ به ییګ د شکر سجده کوله. که به نعمت ورته حاصل شو او یا به له کوم غم او مصیبت نه خلاص شول، نو د الله تعالی په حضور کیګ به ییګ د شکرانیګ سجده کوله. رسول الله (ص) به چیګ په قرآنکریم کیګ د سجدیګ آیت تلاوت کؤ، نو الله اکبر به ییګ ووایه او سجده به ییګ وکؤه او په سجده کیګ به ییګ ویل: ((سجد وجهي للذي خلقه و صوره، وشق سمعه و بصره بحوله وقوته: زما مخ هغه ذات ته سجده کوي چیګ پیدا او جوؤ کؤی ییګ دی، غوإونه او سترکګیګ ییګ ورکؤیدي، هر خګه د الله تعالی په زور او قوت سره کیإي)). خو د تلاوت له سجدیګ نه به چیګ پورته کیده، نو دا نده ورنه ثابته شوی چیګ دلته یی هم تکبیر ویلی وي یاییګ التحیات او سلام ویلی وي. په صیحح روایت ثابته ده چیګ رسول الله (ص) پدیګ سورتونو کیګ د تلاوت سجدی کؤیدي:

((الم تنزیل، ص، اقرا، النجم، اذا السماء انشقت، الانشقاق)).

ابو داود له عمرو بن العاص (رض) نه روایت کؤی چیګ رسول الله (ص) په پنحګلسو سورتونو کیګ د تلاوت سجدیګ کؤی دي دری په مفصل (لنأو) سورتونو، دوی په (الحج) سورت کیګ. له ابن عباس (رض) نه روایت شوی حدیث چیګ وایي رسول الله (ص) مدینیګ ته له هجرت نه وروسته په مفصل سورت کیګ سجده نده کؤی، دا حدیث ضعیف دی حګکه په سند کیګ ییګ ابو قدامه الحارث بن عبید دی او هغه ثقه ندی، او ابن قطان همدا د ابن عباس (رض) حدیث حګکه ضعیف بللی دی چیګ وایییګ په اسناد کیګ ییګ مطر الوراق دی او د نوموؤي حافظه کمزوریګ وه او په سوء حفظ کیګ محمد بن عبدالرحمن بن ابي لیلی ته ورته وُ ا، ابن قطان حتی په امام مسلم هم دا نیوکه کؤی چیګ ولی ییګ د مطر الوراق روایت صحیح بللی او روایت کؤی دی.

خو واقعیت دادی چیګ دا د امام مسلم عیب ندی چیګ د مطر الوراق دا حدیث ییګ نقل کؤیدی، حګکه مسلم لدیګ أول احادیثو نه هغه روایتونه اخلي چیګ په صحت ییګ دده خپل باور وي د امام مسلم طریقه داسیګ ده چیګ احادیث پخپله چانګوي حګنیګ وخت د هغو کسانو روایتونه اخلي چیګ حافظه ییګ کمزوریګ وي، خو دا په هغه صورت کیګ چیګ د امام مسلم خپل یقین وربانديګ راغلی وي چیګ دغه روایت صحیح دی، او کله هم د ثقه راویانو هغه روایتونه ردوي او نه ییګ اخلي چیګ دده باور راشي چیګ دا غلط دی او راوي سهوه شویدی. یو شمیر علماء عقیده لري چیګ د ثقه راویانو تګول روایات صحیح دي، او حګینیګ نور علماء بیا د کمیګ حافظیګ د خاوندانو تګول روایتونه ضعیف بولي، لومؤنة طریقه چیګ د ثقه راویانو تګول روایتونه صحیح بولي د امام حاکم طریقه ده، او دوهمه طریقه چیګ د کمیګ حافظیګ د خاوندانو روایات تګول ضعیف بولي دا د ابن حزم طریقه ده او د امام مسلم طریقه بیا ددیګ فن د امامانو طریقه ده او هغه

داسیګ چیګ کګوري او خپل معلومات په کار اچوي کیدای شي یو ثقه په یوه روایت کیګ سهوه شي او کیدای شي د کمیګ حافظیګ خاوند یو روایت په صحیح توکګه نقل او روایت کؤي.

د جمعیګ د ورځګیګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) د جمعیګ د ورځګیګ فضیلتونه ذکر کؤیدي فرمایي: ((أضل الله عن الجمعة من كان قبلنا، وكان لليهود يوم السبت، و للنصارى يوم الأحد، فجاء الله بنا فهدانا ليوم الجمعة، فجعل الجمعة و السبت و الأحد، وكذلك هم لنا تبع يوم القيامة، نحن الاخرون من أهل الدنيا و الأولون يوم القيامة، المقضي لهم قبل الخلائق: الله تعالى له مونږ نه مخکیګ امتونه د جمعیګ له ورځګیګ نه بیګ لاریګ کؤي وو د جمعیګ د ورځګیګ له فضیلت نه بیګ محروم کؤي وو د یهودانو ورځ شنبه وه او د نصرانیانو یکشنبه، وروسته الله تعالى مونږ پیدا کؤو او د جمعیګ ورځګیګ ته بیګ هدایت کؤو ددیګ ورځګیګ فضیلتونه بیګ راته بیان کؤل، پدیګ ترتیب سره بیګ جمعه ورپسیګ شنبه او یکشنبه وتګاکلیګ، داسیګ ترتیب بیګ جوؤ کؤ چیګ، شنبه او یکشنبه بیګ په جمعیګ پسیګ و ګګرځګولی په همدیګ ترتیب به یهودان او نصرانیان د قیامت په ورځ په مونږ پسیګ وروسته وي مونږ په دنیا کیګ وروستي، خو د قیامت په ورځ لومؤنی امت یاستو او زمونږ فیصلیګ به له تګولو مخلوقاتو نه مخکیګ کیږي)).

ترمذي له ابو هریره (رض) نه په مرفوع روایت سره وایي: رسول الله (ص) فرمایلي: ((خير يوم طلعت فيه الشمس يوم الجمعة، فيه خلق آدم، و فيه أدخل الجنة، وفيه أخرج منها، و لا تقوم الساعة إلا في يوم الجمعة: تر تګولو غوره ورځ د جمعیګ ورځ ده، په همدیګ ورځ آدم (ع) پیدا شوی، په همدیګ ورځ جنت ته داخل شوی او په همدیګ ورځ له جنت نه ایستل شوی، او قیامت به هم په همدیګ ورځ (جمعه) وي)). په بل روایت کیګ راځي چیګ رسول الله (ص) فرمایي: (جمعه له تګولو نه غوره ورځ ده په همدیګ ورځ آدم (ع) پیدا شوی په همدیګ ورځ حګمکیګ ته راکوز شوی، په همدیګ ورځ بیګ توبه قبوله شوی او په همدیګ ورځ وفات شویدی، په همدیګ ورځ به قیامت کیږي. د جمعیګ په ورځ له انسانانو او پیریانو پرته نور تګول ژوندي مخلوقات له سپیده داغ نه تر لمرخت پوریګ د قیامت له ویریګ چیغیګ

وهي، د همديګ جمعيګ په ورځ کيګ داسيګ يو ساعت شته چيګ الله تعالى پکيګ د هر لمونځګ کوونکي مسلمان بنده هر سوال قبلوي. کعب وويل: د جمعيګ دا ورځ چيګ الله پکيګ د مسلمان لمونځګ کونکي سوال قبلوي په کال کيګ يوه ورځ ده او دغه ساعت په کال کيګ يو حګل راحګي، راوي (ابوهريره) وايي: ما ورته وويل: نه داسيګ نده، بلکه په هره جمعه کيګ همدا د دعا قبليدو ساعت شته، کعب بيا تورات وکوت، او وييګ ويل: رسول الله (ص) رشګتيا فرمايلي دي. ابو هريره (رض) زياتوي بيامیګ عبدالله بن سلام (رض) وليد، زما او کعب (رض) خبريګ ميګ ورته يادیګ کؤيګ، نو عبدالله بن سلام (رض) راته وويل چيګ زه خبر يم چيګ دغه ساعت چيګ دعا پکيګ قبلیاي کوم ساعت دی، ابو هريره (رض) وايیګ ما ورته وويل: نو راته ووايه دغه کوم ساعت دی؟ عبدالله بن سلام (رض) وويل: دا د جمعيګ د ورځګيګ وروستی ساعت دی. ابو هريره (رض) ورته وائي دا خګنکګه کيدای شي؟ رسول الله (ص) خو فرماييګ چيګ مسلمان به دا ساعت پداسيګ حال کيګ مومي چيګ لمونځګ به کوي، او د ورځګيګ په وروستة برخه کيګ خو لمونځګ نشته، عبدالله بن سلام (رض) په ځګواب کيګ فرمايي: رسول الله (ص) فرماييګ: ((من جلس مجلسا ينتظر الصلاة فهو في صلاة حتى يصلي: خګوك چيګ د لمانځګه په انتظار کيناست هغه ته به تر هغيګ پوريګ د لمانځګه ثواب ورکول کيږي تر خګو لمونځګ وکؤي يعنی دا انتظار د لمانځګه د ادا کولو حکم لري)). د امام احمد په (مسند) کيګ نقل شوی روايت کيګ راحګي. ابو هريره (رض) وايي له رسول الله (ص) نه پوښتنه وشوه چيګ جمعه وليګ پديګ نامه نومول شويده؟ رسول الله (ص) وفرمايل: حګکه پديګ ورځګ د آدم (ع) خاوريګ ته شکل ورکؤل شويدی او په همديګ ورځ به صاعقه او قيامت (مرګګ او بيرته ژوندي کيدل) وي او په همديګ ورځ به لويه زلزله او نيول وي، او پديګ ورځ کيګ وروستي دری ساعتونه داسيګ دي چيګ په يوه کيګ ييګ د بنده هر سوال قبلیاي.

له عبدالرحمن بن کعب بن مالك نه روايت دی فرمايي: کله ميګ چيګ د پلار سترکګی ؤندی شوی، ما به د جمعيګ لمانځګه ته بيولو، کله به ييګ چيګ آذان واورید نو ابي امامه (اسعد بن زراره) ته به ييګ دعا وکؤه، خګه وخت ميګ دا دعا ورنه اوريدله بالاخره ميګ فيصله وکؤه چيګ پوښتنه تريګ وکؤم، همغه وه چيګ ورته و ميګ ويل: پلار جانه! هر وخت چيګ د جمعيګ آذان واوری اسعد بن زراره ته دعا کوی، دا وليګ؟ ده راته وويل: زويه! اسعد لومؤنی کس وُ چيګ د رسول الله (ص) له هجرت نه مخکيګ ييګ دلته په مدينه کيګ په مونږ باندیګ د جمعيګ لمونځګ کؤيدی، مونږ ته به ييګ په هزم النبيت يا د بني بياضه په حګمکوکيګ په نقيع الخضمات نومي حګای کيګ د جمعيګ لمونځګ راکاوه، عبدالرحمن وايیګ ما ورته وويل: تاسيګ هغه وخت خګو کسان وی؟ پلار ميګ راته وويل: مونږ خګلويشګت تنه وو. بيهقي وايي: دا حديث حسن او اسناد ييګ صحيح دی. بيا چيګ کله رسول الله (ص) هجرت وکؤ قباء ته چيګ راورسيد دوشنبه، سه

شنبه، چهارشنبه او پنجشنبه همدلته پاتيگ شو، جومات ييگ جوؤ کؤ د جمعيگ په ورځ د مدينيگ په لور روان شو او د بني سالم بن عوف ميګنی ته چيګ ورسيد د جمعيګ د لمانځګه وخت شو، نو همله ييگ د جمعيګ لمونځ ادا کؤ او دغه وخت دلته لا جومات نه و جوؤ شوی.

د رسول الله (ص) د جمعيګ لومؤنة خطبه

ابن اسحاق وايي: د رسول الله (ص) لومؤنة خطبه هغه ده چيګ له ابي سلمه بن عبدالرحمن نه روايت شويده هغه وايي له الله تعالی نه پناه غواؤم چيګ رسول الله (ص) ته داسيګ خبره منسوبه کؤم چيګ هغه نه وي کؤی د رسول الله (ص) د جمعيګ دا لومؤنة خطبه داسيګ وه: وروسته له هغيګ چيګ رسول الله (ص) د خطبيګ لپاره پاخګيد د الله تعالی له حمد او ثنا نه وروسته ييګ وفرمايل:(ای خلکو! د راتلونکيګ ورځيګ لپاره خګه مخکيګ وليږئ، پوه به شئ، قسم په الله چيګ ستاسيګ په هر يوه به صاعقه راځي، هر خګوك به خپليګ ميږيګ او خپله رمه همداسيګ خوشی کوي، رمه به شپون نلري، بيا به الله تعالی ورته وايي، نه به ترجمان وي او نه پيره دار او ساتونکيګ، ورته واييګ به : ايا زما رسول الله (ص) نه وُ درته راغلی او دين ييګ نه و درته بيان کؤی؟ ما مال درکؤی وُ ، رحمتونه ميګ دربانديګ کؤي وو تا د خپل حګان لپاره خګه وؤانديګ کؤي؟ دا کس به خپل شګي او کينګ اؤخ ته ککوري، خو هيخګ به هم نه ويني، بيا به مخامخ وککوري، يوازيګ دوزخ به ييګ تر ستركګو شي، خګوك که کولی شي د خرما په يويګ تګوکريګ حګان له دوزخ نه و ژغوري نو صرفه ديګ نکوي، دا کار ديګ وکؤي، که خګوك د يويګ تګوتګيګ خرما وس هم نلري، نو په نيکيګ او پاکيګ خبريګ سره ديګ حګان له جهنم نه وساتي. الله تعالی د هريګ نيکة په مقابل کيګ له لسو نه تر اوو سوو پوريګ اجرونه ورکوي، والسلام عليكم و رحمه الله وبركاته).

ابن اسحاق زياتوي: بيا رسول الله (ص) بله خطبه وويله او وييګ فرمايل: (تګول حمد او ثنا الله تعالی لره ده. زه د الله حمد او ثنا وايم، مدد ورنه غواؤم مونږ د خپلو نفسونو له شر او بدو اعمالو نه الله تعالی ته پناه وروؤو، چاته چيګ الله هدايت وکؤي هيخګوك ييګ نشي ييګ لاريګ کولی، او خګوك چيګ الله تعالی بيګ لاريګ کؤي د هغه لپاره لارشګوونکی نشته، زه شاهدي وايم چيګ له الله تعالی پرته بل حق معبود وجود نلري، الله تعالی يو دی، شريك نلري، تر تګولو غوره خبريګ د الله تعالی کتاب دی، هغه شخص بريالی دی چيګ الله تعالی ييګ زؤه په قرآنکريم شګائسته کؤی او د اسلام شرف ييګ ور په برخه کؤی ، هغه کس بختور دی چيګ قرآنکريم ته په نورو تګولو خبرو ترجيح ورکؤي، قرآنکريم تر تګولو غوره او بليغ کلام دی ايګ خلکو! هغه خګه خوشګ کؤئ چيګ الله تعالی خوشګ کؤيدي، له الله تعالی سره په اخلاص او له زؤه نه محبت وکؤئ، د الله تعالی له کلام او ذکر نه مه ستؤي کيږئ، زؤونه مو ورنه غافل نشي، الله تعالی چيګ هر خګه پيدا کوي له

هغو نه یو شمیر غوره او انتخابوي، الله تعالی د اعمالو له جملیگ نه نیك اعمال په کگوته کؤیدی، له بندکگانو نه ییگ هم یو شمیر غوره او انتخاب کؤیدي، شگیگ او نیکیگ خبریگ ییگ غوره کؤی، حلال او حرام ییگ هم سره بیل کؤي دي، نو د الله تعالی عبادت وکؤئ شریك مه ورسره نیسئ لکه خگرنکگه چیگ مناسبه او لازم وي هغسیگ ورنه وویریاِئ، په خبرو کیگ له الله تعالی سره رشگتوني اوسئ، د الله تعالی په خاطر یو له بل سره محبت وکؤئ، الله تعالی پدیگ ناراضه کیاِي چیگ عهد ییگ مات شي، و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته.

د جمعیگ د ورځگیگ احترام

رسول الله (ص)، د جمعیگ ورځگیگ ته خاص احترام او تعظیم درلود، پدیگ ورځگ به ییگ حگنیگ خاص اعمال تر سره کول، د جمعیگ د سهار په فرض لمانحگه کیگ به ییگ «الم السجده» و «هل أتی علی الانسان.....» سورتونه لوستل. پدیگ دواؤو مبارکو سورتونو کیگ هغه پیشگیگ یادیگ شویگ چیگ د جمعیگ په ورځگ واقع شویگ او یا واقع کیدونکیگ دي، همدا راز رسول الله (ص) امر کؤیدی چیگ د جمعی په ورځگ او شپه کیگ پر رسول الله (ص) باندیگ درود وویل شي، پدیگ شپه او ورځگ کیگ زیات درود ویل مستحب دي حگکه دا امت چیگ هر د خیر کار کوي نو هغه د رسول الله (ص) له برکته دی، او په همدیگ ورځگ چیگ مسلمانانو ته د الله تعالی له لوري لوی عزت ورکول کیاِي هغه دا دی چیگ په همدیگ ورځگ به مسلمانان جنت ته داخلیاِي، جنت ته چیگ داخل شي، نو أیر نعمتونه ورکول کیاِي. هر خگومره چیگ مسلمان د جمعیگ په ورځگ امام ته نژدیگ ولاؤ وي او هر خگومره چیگ وختي لمانحگه ته لاؤ شي، په همغه اندازه د قیامت په ورځگ خپل رب ته ورلنأ وي او همغومره ییگ اجر زیات وي.

همدا راز رسول الله (ص) په تاکید سره امر کؤیدی چیگ مسلمانان د جمعیگ په ورځگ غسل وکؤي، پدیگ ورځگ غسل کول أیر ضروري دي تر دیگ حده چیگ په آخر قعده کیگ له درود ویلو او د استفراق، پزیگ نه د وینیگ له راوتلو او ذکر د مسحه کولو له امله د اوداسه له وجوب نه د جمعیگ د ورځگیگ غسل زیات واجب دی. پدیگ ورځگ نور سنت اعمال لکه مسواك وهل، خوشبوییگ لکگول، د الله اکبر ویل د الله تعالی ذکر او پر رسول (ص) درود ویل دي. خطبه چیگ پیل شوه نو واجب ده چیگ په أیر دقت او چوپتیا سره واوریدل شي، د جمعیگ په لمانحگه کیگ باید د «الجمعه»، «المنافقون»، او یا «سبح اسم ربك الاعلی» او «الغاشیه» سورتونه تلاوت شي. لمونحگ کوونکیگ باید تر تگولو غوره او پاکیگ جامی واغوندي. پدیگ ورځگ چیگ خگوك

لمانحگه ته حگي، نو د هر قدم په بدل کيگ د يوه کال په اندازه د روژيگ او لمانحگه اجر ورته ليکل کيږي. په همديگ ورحگ کيگ داسيگ يو ساعت شته چيگ الله تعالی پکيگ د خپلو بگندکگانو سوالونه قبلوي.

رسول الله (ص) به چيگ د جمعيگ خطبه ويله، نو مبارکيگ ستركگيگ به ييگ سريگ شويگ، آواز به ييگ لوؤ شو، په قهر به وُ، تابه ويل چيگ د کوم خطر خبرداري ورکوي، خلك کگواشگي. خطبه به ييگ لنأه او لمونحگ به ييگ اوإداوه. په خطبه کيگ به ييگ اصحابو (رض) ته د اسلام او شريعت اصول شگودل په نيکة به ييگ امر او له بدة نه نهی کوله، د خطبيگ په جريان کيگ به ييگ هم امر او نهی کوله يو حگل ييگ خطبه لوستله چيگ يو کس جومات ته راغی کيناست رسول الله (ص) امر ورته وکؤ چيگ د تحيه المسجد دوه رکعته نفل لمونحگ ادا کؤي. که به ييگ کوم غريب وليد نو د خطبيگ په دوران کيگ به ييگ د صدقيگ امر وکؤ، اصحاب (رض) به ييگ تشويق کؤل چيگ کومك ورسره وکؤي، په خطبه کيگ به ييگ د دعا او الله تعالی د ذکر په وخت پخپله بتگه (شهادت) کگوته اشاره کوله، په خطبه کيگ ييگ د قحطة او وچکالة په وخت د باران دعا هم کؤيده.

خلك به چيگ جومات ته راتگول شول، نو رسول الله (ص) به تشريف راوؤ، سلام به ييگ واچاوه منبر ته به چيگ پورته شو مخ به ييگ د خلکو په لور وُ، سلام به ييگ وکؤ بيا به کيناست، بلال (رض) به آذان وکؤ، رسول (ص) به بيا پاخگيد او خطبه به ييگ شروع کؤه، د خطبيگ ويلو په وخت کيگ به ييگ لينده يا لکنگه په لاس کيگ وه. منبر ييگ دری درجيگ يا پوؤة وُاو مخکيگ لدينه چيگ منبر ورته جوؤ شي د خرما د يويگ ونيگ په برغنأ به ييگ خطبه ويله. منبر ييگ د جومات په وسط کيگ نه و ايشگودلی بلکه د جومات په غربي خوا کيگ له ديوال نه لإ ديخوا ايشگودل شوی وُ. رسول الله (ص) به چيگ خطبه لوستله نو اصحابو (رض) به خپل مخونه د ده په لور وکگرحگول، لومؤة خطبه به ييگ چيگ وويله لإ ساعت به کيناست بيا به پاخگيد او دوهمه خطبه به ييگ ولوستله او کله به چيگ رسول الله (ص) له خطبيگ نه فارغ شو نو بلال (رض) به اقامت شروع کؤ.

رسول الله (ص) به امر کاوه چيگ د خطبيگ په وخت کيگ خگوك خبريگ ونکؤي او فرمايل به ييگ که چا خپل ملکگري ته د خطبيگ په دوران کيگ وويل چيگ چوپ شه، نو پديگ سره ييگ ثواب لغوه شو، او داسيگ شو لکه لمونحگ ييگ چيگ نه وي کؤی.

رسول الله (ص) به د جمعيگ له لمانحگه نه وروسته خپل کورته لاؤ هلته به ييگ دوه رکعته سنت لمونحگ وکؤ همدا راز امر ييگ کؤيدی چيگ د جمعيگ له لمانحگه نه وروسته خگلور رکته سنت لمونحگ ادا شي. شيخ وايي که چا سنت په جومات کيگ کول، نو خگلور رکعته ديگ وکؤي او که په کور کيگ ييگ ادا کول نو دوه رکعته کافي دي.

د عيد د لمانحگه په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) به د دواؤو (واؤه او لوی عيد) لمونحگونه په عيدكگاه كيگ كول، هغه وخت عيدكگاه د مدينيگ له شرقي دروازيگ سره وه. ابو داود روايت كؤی چيگ رسول الله (ص) يوازيگ يو حگل هغه هم د باران له امله پخپل جومات (نبوي جومات) كيگ د عيد لمونحگ ادا كؤيدی. رسول الله (ص) به د عيد په ورحگ تر تگولو غوره جاميگ اغوستلی او په واؤه عيد كيگ به ييگ عيدكگاه ته له تللو نه مخكيگ خگو دانيگ خرماويگ خوؤلی او سنت ييگ دا وُ چيگ طاق خرماويگ به ييگ خوؤليگ. د لوی عيد په ورحگ به ييگ تر هغيگ پوريگ خگه نه خوؤل تر خگو به چيگ له عيدكگاه نه بيرته نه وُ راستون شوی، كله به ييگ چيگ لمونحگ وكؤ بيرته به كور ته راغی، نو د خپليگ قربانۍ غوشگه به ييگ وخوؤله.

له رسول الله (ص) نه روايت شوی چيگ هغه مبارك به د هر عيد لمانحگه ته غسل كاوه او پديگ اؤه دوه ضعيف حديثونه رانقل شوي دي ، خو له ابن عمر (رض) نه چيگ كلك د سنتو پيرو وُ د عيد د لمانحگه لپاره غسل ثابت دی.

رسول الله (ص) به عيدكگاه ته پياده روان وُ يوه وؤه نيزه به ييگ تر مخ وؤل كيدله او عيدكگاه ته به چيگ ورسيد نو هغه نيزه به هملته په حگمكه كيگ و تگومبل يا شگخه شوه چيگ رسول الله (ص) لمونحگ ورته وكؤي دا حككه چيگ عيدكگاه تش أاكگ وُ تعمير نه وُ جوؤ شوی نو دا نيزه به ييگ سُتره وه. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ د واؤه عيد لمونحگ به ييگ لإ وروسته كاوه او د غتگ عيد لمونحگ به ييگ وختي ادا كاوه او له كوره تر عيد كگاه پوريگ به ييگ تكبير وايه. عيدكگاه ته به چيگ ورسيد نو بيگ له أذانه او اقامته به ييگ لمونحگ پيل كؤ، په عيد كگاه كيگ ييگ د عيد له لمانحگه نه د مخه او نه وروسته، د نفل لمونحگ نه كاوه دا د اصحابو (رض) طريقه هم ده.

د عيد لمونحگ به ييگ له خطبيگ نه مخكيگ دوه ركعته ادا كاوه، په لومؤي ركعت كيگ به ييگ له تكبير احرام سره اوه حگله (الله اكبر) ويل، له هر تكبير نه وروسته به ييگ لإ دمه كوله د تكبيراتو تر منحگ له رسول الله (ص) نه كوم خاص ذكر ندی رانقل شوی، خو ابن مسعود (رض) وايي: چيگ د تكبيرونو تر منحگ حمد او ثنا (الحمدلله) او پر رسول الله (ص) باندیگ درود ويل كيإي. او ابن عمر (رض) به له هر تكبير سره لاسونه هم تر غوإونو پورته كول. رسول الله (ص) به چيگ تكبيرونه پوره كؤل نو قرائت به ييگ شروع كؤ، په لومؤي ركعت كيگ به ييگ له فاتحيگ وروسته د (ق) سورت تلاوت كؤ، او په دوهم ركعت كيگ به ييگ (اقتربت) سورت لوست او كله به ييگ په دواؤو ركعتونو كيگ د (سبح) او د (الغاشيه) سورتونه لوستل په لومؤي ركعت كيگ به له قرائت

نه وروسته رکوع ته لاؤ، دوهم رکعت به ییگ په پنحگه حگله تکبیر سره پیل کؤ بیا به ییگ قرائت ولوست. لمونحگ به چیگ تکمیل شو نو پورته به شو، خلك به همداسیگ په صفونو کیگ ناست وو، ده مبارك به وعظ او نصیحت ورته وکؤ که به ییگ د کوم خگه امر کاوه نو وبه ییگ کؤ او که به ییگ کوم حگای ته سریه استوله نو هم به ییگ وتگاکله. منبر ییگ نه درلود، په حگمکه به ولاؤ و. خطبه به ییگ لوستله، دا چیگ په بخاري او مسلم کیگ روایت شوي حدیث کیگ راحگي چیگ (نزل فأتی النساء إلی آخره) یعنی رسول الله (ص) راکوز شو او د میرمنو خواته ورغی، نو کیدای شي چیگ په خگه ناخگه لوؤ حگای به ولاؤ و. په مدینه منوره کیگ د لومؤي حگل لپاره مروان بن الحکم منبر جوؤ کؤیدی، او هغه خاورین د خشگتو او ختگو نه جوؤ شوی منبر د مروان د ولایت په دوران کیگ کثیر بن الصلت جوؤ کؤی و.

رسول الله (ص) د عید له لمانحگه نه وروسته اجازه کؤیده که خگوك وغواؤي له خطبیگ اوریدو نه مخکیگ لاؤ شي، نو تلای شي، او دا ییگ هم اجازه کؤیده چیگ که عید د جمعیگ په ورحگ راغی، نو چا که د عید لمونحگ ادا کؤ اجازه لري د جمعیگ لمونحگ ونکؤي (خو د لماسپشگین لمونحگ به کوي). رسول الله (ص) به چیگ په کومه لار عید کگاه ته لاؤ د راستنیدو په وخت کیگ به ییگ لاره بدلوله رسول الله (ص) به په لوی اختر کیگ د عرفات د ورحگیگ د سهار له لمانحگه نه د تشریق د وروستة ورحگیگ د مازدیکگر تر لمانحگه پوریگ دا ذکر کاوه: (الله اکبر، الله اکبر، لا إله إلا الله، و الله اکبر، الله اکبر و لله الحمد).

د کسوف د لمانحگه په هکله د رسول الله (ص) هدایت

یو وخت لمر ونیول شو یعنی کسوف واقع شو، رسول الله (ص) وارخطا په بیړه پداسیګ حال جومات ته روان شو چیګ خګادر بیګ ورپسیګ کشاوه، دغه وخت سهار وُ له لمر خت نه خګه کم وخت تیر شوی وُ، رسول الله (ص) چیګ جومات ته راغی مخکیګ شو او دوه رکعته لمونحګ بیګ وکړ، په لومړي رکعت کیګ بیګ د فاتحیګ له سورت سره یو بل اوږد سورت په جهر سره تلاوت کړ، بیا رکوع ته لاړ، رکوع بیګ هم أیره اوږده وه، بیا له رکوع نه پورته شو أیر حګناً ولاړ وُ خو دومره نه لکه له رکوع نه مخکیګ، سر بیګ چیګ پورته کړ وبیګ ویل: (سمع الله لمن حمده ربنا و لك الحمد) بیا أیر ساعت ولاړ وُ، ورپسیګ بیګ قرائت شروع کړ، بیا رکوع ته لاړ دا رکوع بیګ د لومړنۍ رکوع په اندازه اوږده نه وه، ورپسیګ سجدیګ ته لاړ، أیره اوږده سجده بیګ وکړه، دوهمه سجده بیګ هم اوږده وه بیا دوهم رکعت ته لاړ، دا رکعت بیګ هم لکه د اول رکعت په شان ادا کړ او پدیګ سره بیګ په دوو رکعتونو کیګ خګلور رکوع وکړیګ یا دا چیګ دوه رکعته بیګ په خګلورو رکوعو او په خګلورو سجدو ادا کړل. رسول الله (ص) پدیګ لمانحګه کیګ جنت او دوزخ ولید، هخګه بیګ وکړه چیګ له جنت نه د انګګورو یو وړی را واخلي او اصحابو (رض) ته بیګ وشګیي، په دوزخ کیګ بیګ خلك ولیدل چیګ تعذیبږي، یوه شګځګه بیګ ولیده چیګ یوه پیشو منګګولیګ ورشکوي، حګګه دا بیګ په دنیا کیګ تړلیګ وه چیګ بیا له تندیګ او لوړیګ نه مړه شویګ وه، په دوزخ کیګ بیګ عمرو بن مالك هم ولید چیګ په اور کیګ بیګ خپلیګ کولمی ورپسیګ کشولیګ، دا هغه عمرو بن لحي دی چیګ د لومړي حګل لپاره بیګ مکیګ ته بتان راوړي او د ابراهیم (ع) دین بیګ بدل کړی وُ، او هغه غل بیګ د عذاب په حالت کیګ ولید چیګ له حاجیانو نه غلا کوي، له لمانحګه نه چیګ فارغ شو أیره مهمه او موُثره خطبه بیګ وویله. امام احمد روایت کوي چیګ رسول الله (ص) له سلام نه وروسته حمد، ثنا او د شهادت کلمه وویله، زیاته بیګ کړه ایګ خلکو ! د خدای لپاره دا ستاسیګ مسوُلیت دی چیګ که ما د الله د دین په تبلیغ کیګ تقصیر وکړ، نو خبروئ به میګ او دا به راته وایاست، یو شمیر اصحاب (رض) پاخګیدل وبیګ ویل: مونږ شاهدي وایو چیګ تا د خپل رب دین پوره تبلیغ او رسولی دی، امت ته دیګ نصیحت کړی او خپل مسوُلیت دیګ پوره ادا کړیدی. بیاییګ وفرمایل: اما بعد، حګینیګ خلك داسیګ ګګمان کوي چیګ کسوف، خسوف او له خپل مطلع او مدار نه د نورو ستورو زوال د حګینو خلکو د مړینیګ له امله صورت مومي، خو دا تصور غلط دی، کسوف او خسوف تګول د الله تعالی نشګانیګ دي د بندګګانو د عبرت لپاره بیګ وړاندیګ کوي، او ګګوري چیګ لدیګ پیشګو نه وروسته خګوك توبه وباسي، په خدای قسم چیګ ما ستاسیګ راتلونکیګ حال ولید، قسم په الله چیګ تر هغیګ پوری به قیامت را نشي تر خګو پوریګ چیګ دیرش دروغجن نه وي را

شگکاره شوي، د ديگ دروغجنو وروستی دروغجن په چپه ستركگه ژوند دجال دی، ستركگه ييگ لكه د ابي يحيى الشيخ په شان ده (نوموؤی يو انصاري و ُ چيگ په همغه زمانه كيگ اوسيده). كله چيگ دجال را پيدا شي، نو د خدايی دعوه به وكؤي، كه چا دده تصديق وكؤ ايمان ييگ وربانديگ راوؤ، نو تگول مخكيني صالح اعمال ييگ هدر اوعبث لاؤل، او كه چا دروغجن وباله، د ده الوهيت ييگ دروغ وباله انكار ييگ ورنه وكؤ نو هيخگ پخوانۀ كگناه به ضرر ور و نه رسوي، دجال به له مكي حرم او بيت المقدس نه پرته پر تگوله دنيا كيگ واكمن شي، أير به برلاسی شي مسلمانان به په بيت المقدس كيگ محاصره كؤي بيا به مسلمانان سخت تگكان وخوري، ورپسيگ به الله تعالى دجال او ملكگري ييگ هلاك كؤي مسلمانانو ته به غلبه وركؤي، په يهودانو به هم برلاسي شي، حتى چيگ ونيگ او تيإيگ يا د ديوالونو بنستگونه او د ونو ريشگيگ به هم وايي ايگ مسلمانه! دا دی يهودی، يا دا دی كافر را حگه وييگ وژنه. بيا رسول الله (ص) زياته كؤه: دا تر هغيگ پوريگ نه واقع كيإي تر خگو پوريگ چيگ داسيگ امور ونه وينئ چيگ أيره ويره به ورنه لرئ، أير لوی به درته شگكاريإي او يو له بل نه به پديگ هكله سوالونه وكؤی او وائئ به چيگ آيا رسول الله (ص) پدی هكله خگه ويلی دي او كه نه؟ بيا به غرونه له خپل حگای نه بيحگايه شي او هر خگه به فنا شي.

روايت دی چيگ رسول الله (ص) د كسوف لمانحگه په يوه ركعت كيگ دری ركوعيگ يا خگلور ركوعيگ او يا ييگ هر يو ركعت په يوه ركوع ادا كؤيدی، خو لوی امامان دا روايت غلط بولي. رسول الله (ص) د كسوف په وخت كيگ امر كؤيدی چيگ مسلمان بايد د الله تعالى ذكر وكؤي، لمونحگ وكؤي، دعا، استغفار ووايي غلام آزاد كؤي او صدقه وركؤي.

د استسقاء لمونحگ او دعا

له رسول الله (ص) نه ثابته شويده چيگ په خگو طريقو سره ييگ د باران دعا يا استسقاء كؤيده:

۱:- په حديث شريف كيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) د جمعيگ په ورحگ او د خطبی په دوران كيگ د باران دعا كؤيده.

۲:- رسول الله (ص) خلكو ته امر وكؤ چيگ تگول عيده كگاه ته راشي، خلك چيگ راغونأ شول رسول الله (ص) هم له لمرخت نه وروسته تشريف راوؤ، په أيره خشوع او خضوع سره روان و ُ، عيدكگاه ته چيگ ورسيد منبر ته وخوت (خو پديگ هكله يوه د اعتراض نقطه شته او هغه دا چيگ منبر خو په جومات كيگ و ُ نه په عيدكگاه كيگ) په هر حال حمد، ثنا او تكبير ييگ ووايه، دغه وخت ييگ پخپله خطبه كيگ وفرمايل:((الحمد لله رب العالمين. الرحمن الرحيم. مالك يوم

الدين.... ترجمه: تگولیگ ستاینیگ هغه الله لره دي چیگ د عالمیانو رب دی، رحمن او رحیم دی، د جزاء د ورځیگ مالك دی، له الله پرته بل حق معبود نشته، هغه چیگ خگه وغواؤي همغه کیاِي، ایگ ربه! ته الله یی، له تا پرته بل معبود نشته ، ته چیگ خگه وغواؤیگ همه کیاِي، ایگ ربه! له تانه پرته بل معبود نشته ته غني او مونږ فقیران یو، پر مونږ باندیگ باران نازل کؤه، خگه چیگ دیگ راباندیگ نازل کؤیدي هغه زمونږ د قوت او تر یوه وخته د کگذاري سبب وکگرځگوه)) بیاییگ مبارك لاسونه پورته کؤل په أیره خشوع ییگ دعا او سوالونه کول، لاسونه ییگ دومره پورته کؤل چیگ د تغرکگونو سپین والی ییگ شگکاره شو، بیاییگ خپله شا خلکو ته و کگرځگوله، مخامخ قبلیگ ته ودرید خگادر ییگ برابر کؤ، شگة خگنأه ییگ پر چپه او چپه ییگ پرشگة اوإه واچوله، خگادر ییگ مربع شکله و'تور رنگگ ییگ درلود، دعا ییگ کوله، بیا له منبر نه راکوز شو، دوه رکعته لمونځگ ییگ په جمعه ادا کؤ، آذان او اقامت ییگ ونکؤ، په لومؤي رکعت ییگ (الفاتحه) او ورسره د "سبح اسم ربك الاعلی" سورت او په دوهم رکعت کیگ ییگ له فاتحیگ وروسته د ((الغاشیه)) سورت ولوست.

۳:- رسول الله (ص) د جمعیگ له ورځیگ نه پرته په بله ورځگ هم د مدینیگ پر منبر د باران دعا کؤیده، او پدیگ دعا او روایت کیگ ورنه لمونځگ ندی ثابت شوی.

۴:- رسول الله (ص) په جومات کیگ ناست و'لاسونه ییگ اوچت کؤل او د باران دعا ییگ وکؤه.

۵:- له جومات د نه باندیگ ییگ هم د باران دعا کؤیده، له زوراء سره نژدیگ چیگ اوس د باب السلام په نامه یادیاِي همدلته ییگ هم د باران لپاره دعا کؤیده.

۶:- رسول الله (ص) په یو شمیر غزواتو کیگ هم د باران دعا کؤیده، یو ځگل مشرکان له مسلمانانو نه مخکیگ اوبو ته ورسیدل مسلمانان له تندیگ سره مخ شول، رسول (ص) ته ییگ شکایت وکؤ، نو رسول الله (ص) د باران دعا وکؤه، دغه وخت منافقانو هم وویل که محمد (ص) په رشگتیا سره رسول وي، نو باران دیگ وکؤي او د خپل قوم لپاره دیگ له خپل رب نه د موسی (ع) په شان اوبه وغواؤي، دا خبره رسول الله (ص) ته ورسیده، وییگ فرمایل: (آیا دوی همداسیگ ویلي دي؟ طمعه ده الله باران در باندیگ وکؤي) بیاییگ مبارك لاسونه اوإده کؤل، دعا ییگ وکؤه، لاسونه ییگ لا تگیتگ کؤي نه چیگ وریځگ را شگکاره شوه، باران شروع شو.هر کله چیگ رسول الله (ص) د باران سوال کؤی الله ورباندیگ باران ورولی دی. یو ځگل رسول الله (ص) د باران دعا وکؤه، ابو لبابه ورته راغی عرض ییگ وکؤ یا رسول الله (ص)! خرماوی لا وچیگ شوی ندي، په پیتاوي (هغه حگای چیگ خرماویگ پکیگ وچول کیاِي) کیگ همداسیگ غوؤیدلیگ پرتیگ دي، رسول الله (ص) وفرمایل: ایگ خدایه! داسیگ باران را باندیگ ووروه چیگ ابولبابه لوخگ ودریاِي او د خپل پیتاوي د اوبو لاره (ورخ) پخپل ازار سره بنده کؤي همداسیگ وشول، الله تعالی د رسول الله (ص)

دعا قبوله کوَه، باران شروع شو، اصحاب (رض)، ابو لبابه (رض) ته ورغلل ورته وییگ وویل: یا ابو لبابه! دا باران تر هغیگ پوریگ نه دریاې تر خگو پوریگ چیگ ته لوخگ و نه دریاېگ، او د خپل پیتاوي د اوبو لاره پخپل ازار یا لنکگ سره بنده نه کوَی، ابو لبابه (رض) همداسیگ وکوَل، لنکگ ییگ ایسته کوَ، د اوبو لاریگ ییگ پریگ وتوَلیگ، نو باران ودرید او آسمان صاف شو. یو بل وخت د رسول الله (ص) په دعا سره باران شروع شو، دومره أیر ووریدل چیگ خلکو له رسول الله (ص) نه سوال وکوَ چیگ د باران دریدو دعا وکوَي، همغه وه چیگ رسول الله (ص) د باران د دریدو لپاره دا دعا وکوَه: «اللهم حوالينا ولا علينا، اللهم على الظراب، و الآكام و الجبال و بطون الأودية و منابت الشجر: ایگ خدایه! باران پر مونږ نه بلکه پدیگ شا او خوا سیمو ووروه، خدایه پدیگ لوؤو او پوشگتو باندیگ ییگ ووروه، په غرونو او رغونو، خوؤونو ییگ ووروه، د نباتاتو او ونو د شنه کیدو پر حگایونو ییگ ووروه».

رسول الله (ص) به چیگ کله باران ولید، نو فرمایل به ییگ: «خدایه د خیر ییگ کوَی» خپلی جامی به ییگ په باران لمدولیگ، پدیگ هکله پوشگتنه ورنه وشوه چیگ پدیگ کیگ خگه حکمت دی؟ وییگ فرمایل: «دا د باران خگاخگکي نوي د خپل رب له لوري راغلي دي».

امام شافعي وایي: یوه معتبر شخص له یزید بن عبدالهادي نه خبر راکوَی چیگ روایت کوي: کله به چیگ سیل راغی، نو رسول الله (ص) به وفرمایل راحگئ دیگ اوبو ته چیگ الله تعالی پاکونکیگ کگرحگولی دي، راحگئ چیگ اودس ورباندیگ وکوَو او د الله تعالی حمد او ثنا ووایو. امام شافعي واییگ ماته یوه باوري شخص د اسحاق بن عبدالله له لاریگ خبر راکوَی چیگ د عمر (رض) هم همدا عادت وُ، له خپلو ملکگرو سره به د سیل اوبو ته ورته او طهارت به ییگ ورباندیگ کاوه.

رسول الله (ص) به چیگ وریحگیگ او باد ولیدل، نو د ویریگ آثار به ییگ په مبارکه خگیره کیگ شگکاره شول، مخکیگ او وروسته به لاؤ، خو کله به چیگ باران وشو، نو أاأه به شو، که نه تر هغیگ پوریگ به ییگ ویره درلوده چیگ هسیگ نه دا وریحگ او باد د عذاب نه وي.

په سفر کیگ د رسول الله (ص) د عبادت طریقه

رسول الله (ص) پخپل مبارك ژوند کیگ خگلور أوله سفرونه کوَیدي، یو سفر ییگ د هجرت سفر دی بل أول ییگ د جهاد سفر دی او دا أول سفرونه ییگ تر تگولو زیات کوَیدي، بل ییگ د عمریگ سفر او خگلورم أول ییگ د حج سفر دی.

رسول الله (ص) به چیگ په سفر روانیده، نو د بیبیانو (رض) تر منحگ به ییگ پچه اچوله (قرعه کشي کوله) او یوه میرمن به ییگ له حگان سره په سفر بوولە، خو کله چیگ حج ته روان شو نو

تګولیګ بیبیانیګ (رض) بیګ ورسره ملکګریګ ویګ.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیګ د سفر نیت به بیګ وکۀ، نو سهار یعنیګ د ورځګیګ په لومۀۀ برخه کیګ به روانیده، او د پنجشنبیګ په ورځ بیګ سفر کول غوره کګنګل، همدا راز که کوم کګروپ مجاهدین به بیګ جککۀیګ ته لیږل، نو هغوی به بیګ هم د ورځګیګ په لومۀنۀ برخه کیګ استول او دعا بیګ کۀیده چیګ: یا الله! زما امت ته په وختي وتلو کیګ برکت واچوه.
رسول الله (ص) امر کۀیدی چیګ که دری کسان په سفر ووتل باید یو تن خپل مشر و تګاکي، او امر بیګ کۀیدی چیګ باید یو تن یوازیګ سفر ونکۀي، فرمایلی بیګ دی چیګ یو مسافر لکه یو شیطان داسیګ دی، دوه تنه لکه دوه شیطانان داسیګ دي او دری کسان جماعت دی. یعنی یو او دوه تنه د شیطان تر وسوسو لاندیګ راحګي، باید کوشش وشي چیګ دری کسه او یا زیات یو حګای په سفر ووزي تر خګو د شیطان له وسوسو او شر نه په امن وي.

رسول الله (ص) به چیګ د سفر نیت وکۀ نو فرمایل به بیګ: ((اللهم اليك توجهت، و بك اعتصمت، اللهم اكفني ما أهمني و ما لا اهتم له، اللهم زودني التقوى ، و اغفر لي ذنبي و وجهني للخير أينما توجهت: ایګ خدایه! تاته میګ مخه کۀه، پر تا باندیګ میګ توکل وکۀ، خدایه ته په هر خګه کیګ هغه چیګ مهم بیګ کګنګم او هغه چیګ أیر پام میګ ورته نه دی په تګولو کیګ ته راته کافي شی، ته میګ چاره وکۀیګ، خدایه تقوی میګ په برخه کۀیګ، مغفرت راته وفرماییګ، او هریګ خواته چیګ لاۀم د خیر په لور می بوځګیګ، خیر میګ په نصیب کۀی)) او کله به بیګ چیګ اوشګه یا آس ورته تیار شو چیګ وربانديګ سپور شي، نو فرمایل به بیګ: ((بسم الله)) دا به بیګ هغه وخت ویل چیګ مبارکه پشګه به بیګ په رکاب کیګ کیشګودله او کله به چیګ د سپرلۀ پر شا کیناست، نو فرمایل به بیګ: ((الحمد لله الذي سخر لنا هذا و ما كنا له مقرنين و إنا إلى ربنا لمنقلبون: تګول حمد او ثنا هغه رب لره ده چیګ دا سپرلۀ بیګ مونږ ته تابع کۀیده، مونږ خو لدیګ سره برابر نه یو، او مونږ تګول د رب لوري ته ورتلونکي یو)) پدیګ پسیګ به بیګ دری حګله (الحمد لله) ویل. بیا به بیګ دری حګله (الله اکبر) ویل ورپسیګ به بیګ ویل: (سبحانك إني ظلمت نفسي فاغفر لي إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت: پاکي ده تا لره یا ربه! ما پخپل حګان ظلم کۀیدی، بشګنه راته وکۀیګ او له تانه پرته بل خګوك کګناهونه نه شي بشګلی)).
او دا داعا به بیګ هم کوله: ((اللهم إنا نسألك في سفرنا هذا البر و التقوى و من العمل ما ترضى، اللهم هون علينا سفرنا هذا، و اطو عنا بعده، اللهم أنت الصاحب في السفر و الخليفة في الأهل، اللهم إني أعوذبك من وعثاء السفر، وكآبة المنظر، وسوء المنقلب في

الأهل و المال: لويه خدايه! مونږ پديګ سفر کيګ خير او تقوى درنه غواؤو، د هغه نيك عمل سوال درنه کوو چيګ ستا خوشګ وي، لويه خدايه! دا سفر راته آسانه کؤه، لريګ والى بيګ راته لنأ کؤه، خدايه ته مو په سفر کيګ ملکګرى او په کور کيګ خليفه يى، لويه خدايه! زه د سفر له کؤاونو نه تاته پناه دروؤم، له خراب منظر او ناوؤه صحنيګ او په کور او مال کيګ له بد بازګګشت يا ستنيدنيګ نه تا ته پناه دروؤم.» اوکله به چيګ له سفر راستون شو، نو مخکيګ ياد شوي اذکار به بيګ ويل او دا به بيګ ورسره زياتول:

«آيبون، تائبون، عابدون، لربنا حامدون: بيرته را وګرځيدو، توبه کوونکي او عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ويونکي يو» په سفر کيګ به د رسول الله (ص) عادت دا وُ چيګ کوميګ خګوکيګ او غونډۀ ته به پورته شو نو (الله اکبر) به بيګ ويل اوکه به کوميګ تګيتګيګ سيميګ او خوؤ ته کوز شو نو (سبحان الله) به بيګ ويل.

او کله به چيګ کوم کلي ته نژدى شو او غوشګتل به بيګ هلته داخل شي، نو فرمايل به بيګ: «اللهم رب السماوات السبع و ما أظللن و رب الأرضين السبع و ما أقللن و رب الشياطين و ما أضللن و رب الرياح و ما ذرين، اسألك خير هذه القرية و خير أهلها و خير ما فيها و أعوذبك من شرها و شر أهلها و شرما فيها: ايګ د اوو آسمانونو او د هغه خګه ربه چيګ تر آسمانونو لاندى دي، ايګ د اوو طبقو حګمکيګ او خګه چيګ پکيګ دي ربه! ايګ د شيطانانو او د دوى په لاس د ککګمراه شويو ربه! ايګ د بادونو او هغه خګه چيګ بادونه وربانډى لککګيدلى دي ربه! زه ددي کلي د خير سوال درنه کوم، د ددي کلي د اوسيدونکو او خګه چيګ پکيګ دي خير درنه غواؤم».

رسول الله (ص) به په سفر کيګ خګلور رکعتي فرض لمونځ قصر کاوه يعنى دوه رکعته به بيګ کول. اميه بن خالد وويل چيګ په قرآنکريم کيګ خو د مقيم لمونځ او خوف (ويريګ) لمونځ شته خو د مسافر لمونځ خو زه نه پکيګ ککګورم، ابن عمر (رض) ورته وويل: ايګ وروره! الله تعالى مونږ ته محمد (ص) راولېږه، مونږ په هيخګ نه وو خبر، اوس مونږ هغه خګه کوو چيګ محمد (ص) کؤيدي.

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيګ په سفر کيګ به بيګ يوازيګ فرض لمونځګونه په جماعت ادا کول، د سهار له سنتو او وترو پرته بيګ په سفر کيګ هيخګ سنت لمونځ ندى کؤى، خو داسيګ هم ندي چيګ له فرض نه مخکيګ او يا وروسته بيګ د سفر په وخت کيګ له نفل لمانځګه نه نهى کؤى وي او پخپله بيګ د سهار سنت او وتر د موکد سنت په حيث نه بلکه د نفلو په توګګه ادا کؤيدي، او لدينه علاوه به بيګ نور نفل هم کول دا ثابته ده چيګ رسول الله (ص) د مکيګ د فتحيګ په ورځګ د ضحى آته رکعته نفل لمونځ ادا کؤيدى.

د رسول الله (ص) عادت دا وُ چيگ د سفر په دوران کيگ به بيگ نفل لمونحگ د خپلی سپرلة په شا ادا کاوه، هر لوري ته به بيگ چيگ مخه وه همغه لوري ته به بيگ لمونحگ کاوه په رکوع او سجده کيگ به بيگ اشاره کوله.

که به بيگ داسيگ وخت په سفر کيگ د تکگ نيت وکؤ چيگ لمر به لا زوال نه وکؤی، نو د ماسپشگين لمونحگ به بيگ د لمازديکگر وخت ته وروسته کؤ او که له حرکت نه مخکيگ به لمر زوال وکؤ، نو د ماسپشگين لمونحگ به بيگ وکؤ بيا به وخوحگيد او کله به بيگ چيگ بيؤه وه روان به وُ، نو د ماشگام لمونحگ به بيگ هم وروسته کاوه او له لماسختن سره يوحگای به بيگ ادا کاوه . د رسول الله (ص) سنت دا نه وُ چيگ د سپرلة په وخت او يا په ديره يا ميگنه کيگ لمونحگونه سره يو حگای يا جمع کؤي.

د قرآنکريم د تلاوت په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) به هره شپه د قرآنکريم يوه برخه تلاوت کوله، پديگ هکله په يوه روايت کيگ راحگي چيگ رسول (ص) تگول قرآنکريم په پنحگو يا اوو برخو ويشلی و، هره شپه به بيگ لدينه يوه برخه تلاوت کوله او په همديگ خگو شپو کيگ به بيگ قرآنکريم ختماوه. تلاوت به بيگ حرف په حرف کاوه له هر آيت سره به بيگ وقف کاوه، مدونه به بيگ مراعاتول، په الرحمن او الرحيم کيگ به بيگ هم مدکاوه د تلاوت په پيل کيگ به بيگ (أعوذ بالله من الشيطان الرحيم) ويل او حگينيگ وخت به بيگ ويل:(اللهم إني أعوذبك من الشيطان الرجيم من همزه و نفخه و نفثه: ايگ خدايه! زه له رتگل شوي شيطان نه تاته پناه دروؤم، د هغه له پوکي وسوسيگ، اشاريگ او هر أول اغيزيگ نه ستا دربار ته پناه دروؤم)).

د رسول الله (ص) به دا أيره خوشگيدله چيگ له بل چانه د قرآنکريم تلاوت واوري، يو وخت بيگ ابن مسعود (رض) ته امر وکؤ چيگ قرآنکريم ورته تلاوت کؤي، هغه چيگ قرآنکريم لوست، رسول الله (ص) په أيره غور اوريده او دومره ترينه متاثر شو چيگ مبارکيگ سترکگی بيگ له اوشگکو أکيگ شوی.

رسول الله (ص) به په هر حالت ناسته، ولاؤه او ملاسته کيگ د قرآنکريم تلاوت کاوه، په اوداسه او بيگ اوداسه بيگ د قرآنکريم تلاوت کؤی، خو د جنابت په حال کيگ بيگ د قرآنکريم تلاوت نه کاوه. د رسول الله (ص) تلاوت أير خوإ او په زؤه پوری وُ د تلاوت په وخت کيگ به بيگ تغني کوله او اواز به بيگ اوإداوه، امام بخاري را نقل کؤيده چيگ د رسول الله (ص) تغني داسيگ وه چيگ

مدونه به ییگ تگول مراعات او اوإدول د تلاوت په وخت کیگ د تغني په رابطه د رسول الله (ص) دا قول چیگ فرماییگ: ((زینوا القرآن بأصواتکم: قرآنکریم پخپلو اوازونو سره شگکلی کؤی)) او دا قول: (ما أذن الله لشئ کإذنه لنبي حسن صوت یتغنی بالقرآن: الله تعالی د هیخگ شي دومره اجازه نده ورکؤی لکه د خواإه آواز خاوند نبي (ع) ته ییگ چیگ ورکؤیده چیگ د قرآن د تلاوت په وخت کیگ تغني وکؤی)) او یا ییگ معنی دا ده چیگ الله تعالی د قرانکریم د تلاوت په وخت د خوإ آواز درلودونکي نبي تغني چیگ خگه أول اوري بل شی هسیگ نه اوري، لدیگ نه دا معلومیإی چیگ د رسول الله (ص) تغني او ترجیع اختیاري وه لکه چیگ د ابن المغفل روایت پر همدیگ مطلب دلالت کوي. (د ترجیع او تغني لپاره می په پشگتو کیگ داسیگ الفاظ و نه موندل چیگ د رسول الله (ص) او قرآنکریم له شان سره برابر وي) علماء وایيگ تغني په دوه أوله ده: یو أول تغني هغه ده چیگ بیگ تکلفه او په طبیعي شکل وي، دا أول تغني روا ده، که د ددیگ أول تغني د لاشگکلا لپاره خگه زیات کوشش وشي، نو هم باك نلري، حگکه ابو موسی (رض) چیگ تلاوت کاوه، رسول الله (ص) اوریده خو ابو موسی (رض) نه وٗ خبر چیگ رسول الله (ص) ییگ تلاوت ته غوإ نیولی دی، کله چیگ رسول الله (ص) ورته وویل او د هغه آواز او تلاوت ییگ وستایه، نو ابو موسی (رض) ورته وویل: یا رسول (ص) که زه خبر وای چیگ ته میگ تلاوت اوریگ، نو أیر به میگ شگکلی او شگایسته کؤی وای، سلفو (رح) به همداسیگ کول او قرآنکریم به ییگ په شگه آواز تلاوت کاوه خو بیگ تکلفه.

دوهم أول تغني هغه ده چیگ په تکلف سره وي، او لکه د موسیقة د آوازونو په شان زده شي، نو دا أول غناء یا تغني مکروه ده، سلفو(رح) نده کؤی او د کراهیت حکم او دلایل همدیگ أول تغني ته متوجه دي.

د رنحگورانو د عیادت په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

رسول الله (ص) به د رنحگورانو عیادت کاوه، اصحاب (رض) به چیگ مریضان شول رسول الله (ص) به ییگ پوشگتنیگ ته تشریف وروؤ، همدا راز رسول الله (ص) د خپل یوه غلام (خادم) چیگ له اهل کتاب (یهودو) خگخه وٗ عیادت هم کؤیدی، د خپل مشرك تره پوشگتنیگ ته ورغلی دی، د عیادت په وخت کیگ ییگ دواؤه اسلام ته را بللي او د همدیگ بلنیگ په اساس ییگ یهودی خادم په اسلام مشرف شویدی.

د عیادت په وخت کیگ د رسول الله (ص) سنت دا وٗ چیگ د مریض له سر سره به نژدیگ کیناست، د حال پوشگتنه به ییگ ورنه وکؤه، خپل شگی لاس به ییگ وروباندیگ را کاإه او فرمایل به ییگ: ((اللهم رب الناس أذهب البأس و اشف أنت الشافي لا شفاء إلا شفاؤك شفاء لا یغادر

سقما: يا الله! د خلکو پرودګاره! دا رنځ ختم کړه، ته شافي يې ستا له شفا نه پرته بله شفا نشته داسې شفا او روغتيا ورکړه چې هيڅ رنځ ورسره پاتې نشي)) مريض ته به يې دري ځګله دعا کوله مثلا فرمايلی يې دي: ((اللهم اشف سعدا: ايګ خدايه! سعد ته صحت ورکړئ)). او کله به چې د مريض خونې ته داخل شو و به يې فرمايل: ((لا بأس طهور إن شاء الله: خګه خبره نشته ان شاء الله دا مرض له ګناه نه پاکونکی دی)).

چا به که له دانيګ، تګې او درد نه شکايت درلود، نو رسول الله (ص) به دماوه بتګه (سبابه يا د شهادت) ګوته به يې پر ځمکه کيښګوده بيا به يې پورته کړه او وبه يې ويل: (بسم الله تربة أرضنا بريقة بعضنا يشفى سقمينا باذن ربنا: د خدای په نوم سره زمونږ د ځمکيګ په خاوره، له مونږ نه د ځينو په لاړو سره زمونږ رنځور ته صحت ورکوي (رغيږي) د خدای په اذن سره). دا حديث په بخاري اومسلم کيګ روايت شويدی او په همديګ حديث سره په مسلم کيګ د روايت شوي يوه بل حديث دا قول چيګ وايي ګ (لايرقون: دم نه کوي) باطلوي، مسلم روايت کړی چيګ رسول (ص) فرمايي: ((يدخل الجنة من أمتي سبعون ألفا بغير حساب قالوا: من هم يا رسول الله؟ قال: ((هم الذين لا يسترقون ولايتطيرون ولا يكتوون و على ربهم يتوكلون: زما له امت نه به اويا زره کسان بيګ حسابه جنت ته داخليږي، اصحابو (رض) عرض وکړ چيګ دا به خګوک وي يا رسول الله (ص)! ده وفرمايل: دوی هغه کسان دي چيګ دم نه کوي، بدشکګوني نه کوي او په اور داغل نه کوي او پخپل رب توکل کوي)) پديګ حديث کيګ د (لايسترقون) لفظ راوړل د راوي غلطي او اشتباه ده او په پورته ذکر شوي حديث سره يې چيګ په بخاري او مسلم دواړو کيګ راغلی بطلان ثابتيږي.

د رسول الله (ص) سنت داسې نه و چيګ د مريضانو د عيادت لپاره کوم وخت او يا ورځ تخصيص يا حګانکګوګ کړيګ، بلکه خپل امت ته يې ګ د رنځوارنو د عيادت توصيه کړيده، مسلمان کولی شي هر وخت، شپه او ورځ د مريض پوشګتنه وکړي. د سترګو په ناروغيو د اخته شوو مريضانو عيادت يې ګ هم کړيدی، کله کله به يې ګ خپل مبارک لاس د مريض په تګنأه کيشګود بيا به يې ګ په سينه او خيتګه ورته را کاږ او فرمايل به يې ګ: ((اللهم اشفيه: خدايه! صحت ورکړئ)) د مريض مخ به يې ګ هم پخپل مبارک لاس سره مسح کاوه، او که به پوه شو چيګ د مريض حالت خراب دی د روغيدو امکان يې ګ نشته، نو فرمايل به يې ګ: ((إنالله و إنا إليه راجعون: مونږ تګول د خدای يو او د هغه لور ته ورتلونکي يو)).

د جنازيگ په اوه د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) د جنازيگ په اوه مکمليگ لارشگوونيگ کوي، دا داسيگ لارشگوونيگ دي چيگ له مؤي، خپلوانو او کورنۍ سره ييگ د نيکۍ، او احسان ضمانت کوي، د مؤي په هکله ييگ د ژوندي بنده مسوٗليت په کگوته کوي او د الله تعالى د ربوبيت د اثبات لپاره ييگ پر بنده مسلمان باندي د لازميگ شويگ دندي خگرکگندونه کوي. امر ييگ کوي چيگ مؤى بايد په أيره شگه او مناسبه طريقه د الله تعالى په لور د سفر لپاره تيار او تجهيز شي. د تجهيز په وخت به رسول الله (ص) پخپله او اصحاب (رض) په منظمو ليکو کيگ ولاؤ وو د الله تعالى حمد او ثنا به ييگ ويله، د مغفرت سوالونه به ييگ کول، بيا به رسول الله (ص) له جنازيگ نه مخکيگ روان شو تر خگو مؤى به قبر ته وسپارل شو، بيا به ييگ پر قبر ودريد د ثبات او استقامت د عا به ييگ ورته وکوٗه، او لدينه وروسته به ييگ بيا هم د هغه د قبر زيات کاوه، سلام او دعا به ييگ ورته کوله.

د رسول الله (ص) لومؤنى سنت او لارشگوونه داده چيگ د مريض عيادت به ييگ کاوه، آخرت به ييگ ور په ياداوه، امر به ييگ ورته کاوه چيگ توبه وباسي او وصيت وکوٗي، امر ييگ کوٗيدى چيگ مريض ته د حگنکدن په وخت کيگ د شهادت کلمه تلقين شي تر خگو د مسلمان وروستۀ خبره (لا إله إلا الله) وکگرحگي. رسول الله (ص) د مؤي په هکله د جاهلو خلکو او قومونو له عاداتو نه نهى کوٗيده، مشرکانو به پداسيگ وخت کيگ مخونه وهل په چيغو، چيغو به ييگ ژوٗل او داسيگ نور، رسول الله (ص) لديگ تگولو اعمالو نه نهى فرمايلى ده.

رسول الله (ص) امر کوٗيدى او دا ييگ سنت دي چيگ بنده بايد د خپل ورور په مرکگ غمجن شي اوشگکيگ وربانديگ توي کوٗى پخپله به ييگ هم اوشگکيگ تويولى فرمايل به ييگ: ((تدمع العين و يحزن القلب و لا نقول إلا ما يرضي الرب: له سترکگو نه اوشگکيگ روانيگ دي او پر زوٗه غمونه انبار دي، خو بيا هم يوازيگ هغه خگه وايو چيگ د الله تعالى د رضا سبب کگرحگي)) رسول الله (ص) هدايت کوٗيدى چيگ مسلمان بايد د خپل ورور په مؤينه ((إنا لله و إنا إليه راجعون)) ووايي، د الله تعالى حمد، ثنا او ذکر وکوٗي. د رسول الله (ص) هدايت دا وٗ چيگ مؤى بايد په بيوٗه د الله تعالى او آخرت په لور د سفر لپاره تيار او تجهيز شي، غسل ورکوٗل شي، پاك ستره او خوشبويه شي، په سپين کفن کيگ په کفن کوٗاى شي، بيا ييگ د جنازيگ لمونحگ ادا شي. رسول الله (ص) به مريض ته د حگنکدن په وخت کيگ دعا کوله او تر هغيگ پوريگ به ورسره ناست و تر خگو به ييگ چيگ روح الله تعالى ته وسپارله، بيا به ييگ د هغه په تجهيز کيگ هم برخه اخيستله، ورپسيگ به ييگ لمونحگ وربانديگ کاوه او تر قبر پوريگ به ييگ ورسره مشايعت کاوه. خگه وخت وروسته اصحابو (رض) فکر وکوٗ چيگ دا کار د رسول الله (ص) د تکليف باعث کگرحگي، نو بيا به چيگ خگوك مؤ شو، اصحابو (رض) به ييگ تجهيز او تکفين وکوٗ، بيا به ييگ

جنازه د لمانحگه لپاره د رسول الله (ص) حضور ته يووؤه، نو له جومات نه د باندیگ به ییگ لمونحگ وربانديگ وکؤ داسیگ هم واقع شويگ ده چیگ رسول الله (ص) د جنازیگ لمونحگ په جومات کیگ د ننه کؤی وي، د مثال په توکگه رسول الله (ص) د سهیل بن ضیاء او د هغه د ورور (رض) جنازه په جومات کیگ د ننه کؤیده.

د رسول الله (ص) هدایت دا وُ چیگ له مرکگ نه وروسته باید د مؤي مخ او بأن پتگ کؤای شي سترکگیگ ییگ ورپتگیگ شي، رسول الله (ص) به حگینیگ مؤي شگکلول او مچیگ کول هم د مثال په أول عثمان بن مظعون (رض) چیگ وفات شو، رسول الله (ص) وربانديگ وژؤل او شگکل ییگ کؤ. رسول الله (ص) امر کؤیدی چیگ مؤی باید دری یا پنحگه حگله او یا زیات د ضرورت مطابق ومینحگل شي او په وروستي حگل مینحگلو کیگ دیگ کافور یا بل خگه ورسره استعمال شي.

رسول الله (ص) به شهید ته غسل نه ورکاوه، د خگرمنیگ جامیگ او د اوسپنیگ زغریگ به ییگ ورنه ایستلی او نور به ییگ پخپلو جامو کیگ خاورو ته سپاره، او پر شهیدانو ییگ د جنازیگ لمونحگ هم نه کاوه. امر ییگ کؤیدی چیگ محرم (هغه چیگ د حج یا عمریگ لپاره ییگ احرام تؤلی وي) ته په اوبو او د یو أول بوتگي په پانگو (یا په صابون) سره غسل ورکؤل شي او د احرام په جامو کیگ خاورو ته وسپارل شي، او لدینه ییگ منع فرمایلیگ ده چیگ محرم ته خوشبویی ووهل شي او یا ییگ سر پتگ کؤای شي. د مؤي ولي ته به ییگ امر کاوه چیگ مؤي ته شگه کفن ورکؤي او په سپین رنگگ تگوکر کیگ ییگ په کفن کؤي، په کفن کیگ ییگ له اسراف نه نهی کؤی که د چا کفن داسیگ وُ چیگ تگول بدن ییگ نه پریگ پتگیده، نو سر ییگ دیگ په کفن پتگ کؤي او په پشگو ییگ د واشگه واچول شي. رسول الله (ص) به چیگ مؤي ته ورغی یا به چیگ جنازه ورته راغله پوشگتنه به ییگ وکؤه چیگ آیا قرض وربانديگ شته؟ که قرض به نه وُ وربانديگ نو لمونحگ به ییگ وربانديگ وکؤ او که خگوك به قرضدار وُ، قرض به ییگ نه وُ ادا شوی نو پخپله به ییگ لمونحگ نه وربانديگ کاوه، کوم صحابي (رض) ته به ییگ امر وکؤ چیگ جنازه ییگ وکؤي، دا حگکه چیگ د رسول الله (ص) لمونحگ، شفاعت دی او شفاعت ییگ د جنت واجبونکیگ دی او بنده تر هغیگ پوریگ جنت ته نشي داخلیدی تر خگو ییگ قرضونه نه وي ادا شوي، حگکه قرض د بنده حق دی او تر خگو ییگ چیگ خاوند بشگلی نه وي او یا ادا شوی نه وي غاؤه نه ورنه خلاصیاي، خو کله چیگ الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته فتحه ورکؤه، امکانات ییگ ورکؤل، نو بیا به ییگ پر قرضدار هم لمونحگ کاوه او قرض به ییگ ده پخپله ادا کاوه او د مؤي مال به ییگ د هغه وارثانو ته سپاره.

رسول الله (ص) به چیگ د جنازیگ لمونحگ کاوه تکبیر به ییگ ووایه، د الله تعالی حمد او ثنا به ییگ وویله او روایت دی چیگ یو وخت ابن عباس (رض) د چا د جنازیگ لمونحگ ادا کؤ، نو له

تکبیره اولی نه وروسته ییگ په جهر سره فاتحه ولوستله او وروسته وییگ ویل چیگ تاسیگ باید پوه شئ چیگ دا سنت طریقه ده.

زمونږ شیخ وایي چیگ د جنازیگ په لمانحگه کیگ د فاتحیگ لوستل واجب نه بلکه سنت دي، ابو امامه بن سهل له یو شمیر اصحابو (رض) نه روایت کؤیدی چیگ د جنازیگ په لمانحگه کیگ پر رسول الله (ص) باندیگ درود هم ویل کیږي.

یحیی بن سعید انصاري له سعید المقبری هغه له ابو هریره (رض) نه روایت کوي چیگ هغه له عباده بن الصامت (رض) نه د جنازیگ د لمانحگه په هکله پوشگتنه وکؤه، نو هغه په حگواب کیگ وویل: زه درته وایم چیگ د جنازیگ په لمانحگه کیگ لومؤی تکبیر وایه بیا پر رسول الله (ص) باندیگ درود وایه او دا الفاظ په ژبه راوله: ((اللهم إن عبدك فلانا كان لايشرك بك، و أنت أعلم به، إن كان محسنا فزد في إحسانه، و إن كان مسيئا فتجاوز عنه ، اللهم لا تحرمنا أجره و لا تضلنا بعده: ایگ پروردگاره! ستا دیگ فلاني بنده له تا سره شریك نه وُ نیولی، مشرك نه وُ او ته شگه وربانديگ عالم یی، که چیریگ محسن او نیکو کار وي، نو نیکیگ ییگ ورته زیاته کؤه او که بدکار او کگنهکگار وي، نو عفوه ورته وکؤه، یا الله! مونږ د هغه له اجر خگخه مه ییگ برخیگ کوه او له ده نه وروسته مو ییگ لاریگ نکؤیگ)).

په مؤي له لمانحگه نه هدف هغه ته دعا ده، همدا وجه ده چیگ له رسول الله (رض) نه د جنازیگ په لمانحگه کیگ دعاکگانیگ را نقل شویدي خو د فاتحیگ لوستل او درود ویل د دعاکگانو په اندازه ندي را نقل شوي.

د جنازیگ په لمانحگه کیگ د رسول الله (ص) له دعا کگانو نه یوه دا دعا ده: ((اللهم إن فلان بن فلان في ذمتك، و حبل جوارك، فقه فتنة القبر و عذاب النار و أنت أهل الوفاء و الحق فاغفر له و ارحمه إنك أنت الغفور الرحيم: یا ربه! فلانی د فلاني زوی اوس ستا په ذمه کیگ دی ستا لوري ته درغلی، ته ییگ د قبر له فتنیگ او اور له عذاب نه وساتیگ، ته د وفاء او حق خاوند ییگ، مغفرت ورته وکؤیگ، رحم وربانديگ وکؤه په تحقیق سره چیگ ته بشگوونکی او مهربان یی)).

بله دعا ییگ داسیگ ده: ((اللهم أنت ربها ، و أنت خلقتها و أنت رزقتها و أنت هديتها للاسلام و أنت قبضت روحها تعلم سرها و علانيتها جئتنا شفعاء فاغفرلها: یا الله! ته ییگ (ددیگ مؤي) رب ییگ، تا پیدا کؤی و ، تا روزي ورکؤیگ وه، تا د اسلام لاره ورته شگوولیگ وه، تاییگ روح قبض کؤه ، ته ییگ په پتگ او شگکاره تگولو عالم یی، مونږ ییگ شفاعت درته کوو مغفرت ورته وکؤیگ)).

رسول الله (ص) امر کوی چیگ مؤي ته په أیر خلوص او عاجزة سره دعا وشي.
رسول الله (ص) به د جنازیگ لمونحگ په خگلورو تکبیرونو او په یوه بل روایت ییگ په پنحگو تکبیرونو ادا کاوه، اصحابو هم (رض) په خگلورو، پنحگو او شپاو تکبیرونو سره د جنازیگ لمونحگ ادا کاوه، علقمه وایییگ: عبدالله بن مسعود (رض) ته میگ وویل: د معاذ (رض) یو شمیر ملکگري له شام نه راغلل د یوه کس د جنازیگ په لمانحگه کیگ ییگ پنحگه تکبیرونه وویل، ده راته وویل: د جنازیگ په لمانحگه کیگ د تکبیرونو لپاره معین او تگاکلی حد نشته هومره تکبیرونه وایه خگومره چیگ امام ویل او کله چیگ امام سلام و ککرحگاوه، نو ته هم سلام ککرحگوه.امام احمد (رح) ته وویل شول: آیا له کوم صحابي (رض) نه داسیگ روایت درسره شته چیگ پدیگ دلالت وکوي چیگ دوی به د جنازیگ لمونحگ په دوو سلامونو سره ادا کاوه یعنی د لمانحگه په پای کیگ به ییگ دواؤه خواوو ته سلام ککرحگاوه؟ ده وویل: نه داسیگ روایت نشته، خو له شپاو اصحابو (رض) نه دا روایت شته چیگ هغوی به د جنازیگ د لمانحگه په پای کیگ یوازیگ شگة خوا ته خفیف سلام ککرحگاوه، او لدیگ جملیگ نه ییگ د ابن عمر ، ابن عباس او ابوهریره (رض) نومونه واخیستل.
د جنازیگ په لمانحگه کیگ د رفع الیدین (لاسونو پورته کولو) په هکله امام شافعي وایي: په جنازه کیگ د لاسونو د پورته کولو دلیل د صحابي اثر او پر نورو لمونحگونو قیاس دی، له اثر نه ییگ مراد د ابن عمر او انس (رض) روایت دی چیگ هغوی دواؤو به د جنازیگ له هر تکبیر سره لاسونه پورته کول.
رسول الله (ص) به چیگ کله د چا جنازیگ ته حاضر نه شو، نو د هغه پر قبر به ییگ لمونحگ کاوه، یوحگل ییگ د یوه صحابي (رض) پر قبر له شگخیدو نه یوه شپه وروسته لمونحگ ادا کؤیدی، یو حگل ییگ دری شپیگ وروسته او یو حگل ییگ ان یوه میاشت وروسته د مؤي پر قبر د جنازیگ لمونحگ کؤیدی، او ددیگ لپاره ییگ معین وخت هم ندی تگاکلی، خو امام مالك (رح) یوازیگ د مؤي ولي ته دا جواز ورکوي چیگ که له جنازیگ نه غایب وُ کولی شي د مؤي پر قبر لمونحگ ادا کؤي بل خگوك دا اجازه نلري.
رسول الله (ص) به چیگ د جنازیگ لمونحگ ادا کاوه که مؤی به نارینه وُ نو د سر په برابرة او که به شگحگه وه، نو د ملا یا سینیگ په برابر به ییگ دریده، د ماشوم جنازه به ییگ هم کوله، خو د هغه چا جنازه ییگ نه کوله چیگ حگان به ییگ پخپله وژلی وُ او یا به ییگ په غنیمت کیگ خیانت کؤی وُ. په صحیح روایت ثابته ده چیگ رسول الله (ص) د جهنیه قبیلیگ د هغیگ شگحگیگ د جنازیگ لمونحگ کؤی کومه چیگ د زنا په جرم رجم شوی وه، خو د ماعز هغه چیگ خگلور حگله ییگ د زنا په جرم اعتراف کؤی او بیا رجم شوی وُ، دده د جنازیگ په هکله اختلاف راغلی حگنیگ روایتونه وایي چیگ رسول الله (ص) ییگ جنازه کؤیده او نور روایات وایییگ چیگ نه، رسول الله

(ص) ییگ د جنازیگ لمونحگ نه وُ ادا کوی، خو پدیگ اوه د روایاتو د الفاظو اختلاف داسیگ حل کیدی شي چیگ رسول الله (ص) به رجم شوو ته دعا کوی وي او همدا دعا به په حگینو روایاتو کیگ د (صلاه) لمانحگه په لفظ راغلیگ وي حگکه لمونحگ پخپله دعا ده، او د جنازیگ لمونحگ به ییگ تادیبا نه وي وریاندیگ کوی.

رسول الله (ص) به چیگ د چا د جنازیگ لمونحگ ادا کۀ، نو بیا به ییگ ان تر هدیریگ پوریگ مشایعت کاوه، د جنازی تر مخ به پیاده (پلی) روان وُ، او د سواره لپاره ییگ هدایت دا دی چیگ باید په جنازیگ پسیگ وروسته روان وي، خو پیاده یعنی پلی کولی شي د جنازیگ شگي اوُخ، کینگ اوُخ مخکیگ او حتی وروسته ورپسیگ روان شي خو باید جنازیگ ته ورلنأ وي. جنازه به چیگ وؤل کیدله نو رسول الله(ص) به د بیوُیگ امر کاوه ان تر دیگ چیگ حگنیگ وخت به اصحابو (رض) د جنازیگ د وؤلو په وخت ورو ورو منأیگ وهلیگ، رسول الله (ص) به چیگ په جنازه پسیگ پلی روان وُ فرمایل به ییگ: زه نه غواؤم سپور شم پداسیگ حال کیگ چیگ ملائکیگ پلی روانی وي، خو د مؤي له تدفین نه وروسته به چیگ کور ته راستنیده، نو پخپله سپرلة به سپیریده.

رسول الله (ص) به چیگ له جنازیگ سره تر هدیریگ لاؤ، نو هلته به تر هغیگ پوریگ نه کیناست تر خگو به مؤی په قبر کیگ نه وُ ایشگودل شوی او پدیگ هکله ییگ فرمایلي دي: ((اذا تبعتم الجنازة فلا تجلسوا حتی توضع: که له جنازیگ سره مو مشایعت وکۀ، نو تر هغیگ پوریگ مه کینئ تر خگو مؤی په قبر کیگ نه وي ایشگودل شوی)).

د رسول الله (ص) سنت دا نه وُ چیگ د هر غایب مؤي جنازه وکؤي، دا ثابته ده چیگ د نجاشي جنازه ییگ غائبانه کؤیگ وه، نو پدیگ اساس د غائبانه جنازیگ د لمانحگه ادا کول سنت دي او پریشگودل ییگ هم سنت دي، که مؤی پداسیگ سیمه کیگ مؤ شوی وُ چیگ هلته ییگ د جنازیگ لمونحگ نه وُ شوی نو غائبانه جنازه ییگ دیگ وشي لکه نجاشي چیگ د کفارو په وطن کیگ مؤ شوی وُ، چا ییگ جنازه نه وه کوی، نو رسول الله (ص) ییگ په غائبانه توکگه د جنازیگ لمونحگ ادا کۀ.

رسول الله (ص) امر کؤیدی چیگ که په چا جنازه راغله باید ورته پورته شي (ودریاي) رسول الله (ص) پخپله هم د جنازیگ لپاره دریدلی دی ، خو دا هم ثابته ده چیگ یو حگل جنازه راغله، رسول الله (ص) ورته پورته نه شو، پدیگ هکله د علماوو یو قول داسیگ دی چیگ وایییگ جنازیگ ته د دریدلو حکم منسوخ دی او بل قول وایییگ چیگ دواؤه حالته روا دي او جواز لري، کیدای شي خگوك ورته پورته شي او کیدای شي پورته نه شي، د رسول الله (ص) لومؤنی عمل به پدیگ دلالت وکؤي چیگ جنازیگ ته پورته کیدل مستحب دي او دوهم حگل چیگ ندی ورته پورته شوی، نو د دیگ معنی داده چیگ نه پورته کیدل هم جواز لري، خو یو بل قول داسیگ دی چیگ وایي: هغه

جنازه چیگ رسول الله (ص) ورته پورته شوی دی هغه د یوه یهودي وه، یهودی مؤ شوی و ُ مؤی ییگ چیگ وؤل کیده، نو رسول الله (ص) پورته شو او دا ددیگ پخاطر چیگ د هغه یهودي مؤی د ده له مبارك سر نه اوچت نه شي، همدا راز باید د مسلمانانو له سر نه هم اوچت نه وي، خو قوي قول دا دی چیگ جنازیگ ته دریدل او نه دریدل دواؤه جواز لري.

د رسول الله (ص) سنت دا دی چیگ مؤی باید د لمر ختو، لمر لویدو او زوال په وخت کیگ دفن نه شي. د رسول الله (ص) امر و ُ چیگ قبر باید د لحد په شکل شگه ژور او پراخ جوؤ شي خصوصا د سر او پشگو برخه ییگ او کله به چیگ مؤی په قبر کیگ کیشگودل شو نو فرمایل به ییگ: ((بسم الله و بالله و على ملة رسول الله)) او په بل روایت کیگ دا الفاظ داسیگ راغلي دی: ((بسم الله و في سبيل الله و على ملة رسول الله: د خدای په نامه، د الله تعالی په لار او د رسول الله (ص) په ملت ییگ خاورو ته سپارو)) مؤی به چیگ په قبر کیگ کیشگودل شو، رسول الله (ص) به د مخ له خوا دری حگله خاوریگ وربانديگ واچولی، او کله به چیگ دفن شو، نو په قبر به ییگ ودرید د ثبات او خیر دعا به ورته وکؤه او اصحابو (رض) ته به ییگ هم امر کاوه چیگ مؤي ته د ثبات دعا وکؤي.

د رسول الله (ص) سنت دا نه و ُ چیگ په قبر کیني او قرائت ولولي، او یا مؤي ته خگه تلقین کؤي. قبر به ییگ لوؤ نه جوؤاوه، نه به ییگ کگنبزه وربانديگ جوؤوله او نه به ییگ په ختگو او تیاو سره وداناوه یو حگل ییگ علي (رض) ته امر وکؤ چیگ لاؤ شي او هر چیرته چیگ تمثال (بت) وي هغه مات کؤي او اوچت قبرونه له حگمکیگ سره برابر کؤي. رسول الله (ص) لدینه نهی کؤیده چیگ د چا قبر دیگ په چونه او نورو موادو سره جوؤ کؤای شي، خگه دیگ وربانديگ ولیکل شي، کتیبه دیگ پری نصب شي امر ییگ کؤیدی که خگوك غواؤي قبر وپیژندل شي، نو په یویگ تیاې سره ییگ دیگ نشگاني کؤي. لدینه ییگ منع کؤیده چیگ له قبر نه مسجد جوؤ شي، چراغونه وربانديگ بل شي، میله او داسیگ نور مراسم و ربانديگ جوؤ او برابر شي او قبر ته له لمونحگ نه ییگ منع کؤیده.

د رسول الله (ص) هدایت دا دی چیگ قبرونه باید سپك و نه شمیرل شي، توهین ییگ و نشي، تر پشگو لاندیگ نشي، خگوك وربانیگ کیننی او تکیه وربانديگ ونکؤي، خو دومره تعظیم ییگ باید ونشي چیگ د بت حیثیت غوره کؤي او یا د لمانحگه په حگای بدل شي. رسول الله (ص) به د خپلو اصحابو (رض) د قبرونو زیارت کاوه، دعا او د مغفرت سوالونه به ییگ ورته کول امر ییگ کؤی دی چیگ د قبر د زیارت په وخت داسیگ وویل شي: ((السلام عليكم أهل الديار من المؤمنين و المسلمين إنا إن شاء الله بكم لاحقون، نسأل الله لنا و لكم العافية: دلته په موجودو مسلمانانو او مو ُمنانو دیگ سلام وي، مونږ که د خدای رضا وه درپسیگ درتلونکي یو،

له الله تعالی نه حگانونو او تاسو ته د عافیت سوال کوو)).
رسول الله (ص) به لدینه علاوه د قبر د زیارت په وخت هغه دعا هم لوستله کومه به بیگ چیگ په جنازه کیگ ویله دا د رسول الله (ص) هدایت او لارشگووني دي، خو مشرکان له مؤي نه سوال کوي، مؤة ته زاری کوي، له خدای سره بیگ شریك نیسي، مرسته ورنه غواؤي، خو د رسول الله (ص) هدایت او سنت ددیگ بر خلاف دی د هغه (ص) سنت د توحید او له مؤي سره د نیکة سنت دی رسول الله (ص) به مؤي ته دعا کوله، مؤي ته به بیگ د رحمت او مغفرت سوالونه کول.
رسول الله (ص) به د مؤي خپلوانو ته تعزیت وؤاندیگ کاوه، غمرازي او غمشریکي به بیگ ورسره کوله، خو دا بیگ طریقه نه وه چیگ خلك راغونأ شي او د قرانکریم تلاوت وشي، نه بیگ په قبر قرآنکریم لوستلی او نه بل حگای.
د رسول الله (ص) هدایت دا دی چیگ د مؤي خاوندان او خپلوان باید نورو خلکو ته خواؤه ورنکؤي او دا تکلیف و نه کگالي، بلکه نورو خلکو ته بیگ امر کؤیدی چیگ د مؤي خاوندانو ته خواؤه برابر کؤي. همدا راز رسول الله (ص) لدیگ نه منع کؤیده چیگ د مؤي په سر جزع او فزع وشي، د مؤي د تعظیم او شهرت پخاطر اعلانونه وشي، مخونه ووهل، جاغیگ خگیریگ شي او شگحگیگ په کؤیکو کؤیکو ژؤا کگانی وکؤي، رسول الله (ص) فرمایلي: دا د جاهلیت عمل دی حگان ورنه ساتی، (په جاهلیت کیگ داسیگ عادت وٌ چیگ کوم مهم کس به مؤ شو، نو خلکو به خپل مخونه وهل، جاغیگ به بیگ خگیرولیگ، خاوریگ به بیگ شیندلیگ، او یو کس یا خگو کسه به پدیگ مکلف شول چیگ په اوشگانو سپاره شي او هری خواته دا اعلان وکؤي چیگ فلانی مؤ شویدی..... حگنیگ فعلي عادتونه همدیگ جاهلي عاداتو ته ورته دي مسلمانان باید متوجه شي او د رسول الله (ص) احکام په مکمله توکگه عملي کؤي).

د ویریگ (خوف) لمانحگه په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته د سفر او ویریگ دواؤو د موجودیت په صورت کیگ د لمانحگه د رکعتونو او ارکانو د کموالي جواز ورکؤیدی، او یوازیگ په سفر کیگ بیگ د رکعتونو د شمیریگ د کموالي امر ورته کؤیدی، او که یوازیگ خوف موجود وٌ، سفر نه وٌ، نو د ارکانو د قصر جواز ورکؤل شویدی دا د رسول (ص) سنت طریقه وه او پدیگ سره د ویریگ او سفر په حالت کیگ د قرآني آیتونو د مقید کولو حکمت په أاکگه کیاي.
د خوف یا ویریگ د لمانحگه په هکله د رسول الله (ص) سنت دا وٌ چیگ که دشگمن به د قبلیگ لوري ته پروت وٌ، نو مسلمانان به بیگ دوه صفونه کؤل، رسول الله (ص) به چیگ تکبیر ووایه تگولو مسلمانانو به تکبیر وایه، رکوع به هم تگولو له رسول الله (ص) سره یو حگای وکؤه او کله به چیگ

رسول الله (ص) سجديگ ته لاؤ، نو د لومؤي صف لمونحگ كوونكو به هم سجده وكؤه او د دوهم صف مسلمانان به د دشگمن مقابليگ ته ودريدل، خو كله به چيگ رسول الله (ص) او ورسره لومؤنى صف له دوهميگ سجديگ نه دوهم ركعت ته پورته شول، نو د دوهم صف مسلمانان به سجديگ ته لاؤل او دويگ سجديگ به ييگ ادا كؤي، بيا به همدا كسان لومؤي صف ته مخكيگ او د لومؤي صف كسان به دوهم صف ته په شا شول، پدى كيگ حكمت دا وُ چيگ د دواؤو صفونو كسانو ته د لومؤي صف فضيلت حاصل شي او تر خگو د دوهم صف كسان هم په دوهم ركعت كيگ له رسول الله (ص) سره يو حگاى د سجديگ شرف، تر لاسه كؤي، په دوهم ركعت كيگ به چيگ رسول الله (ص) سجديگ ته لاؤ، نو د لومؤي صف كسانو به ورسره سجده وكؤه او د دوهم صف خلك به د دشگمن مخيگ ته ولاؤ وو، او رسول (رص) به چيگ قعديگ ته كيناست نو د دوهم صف كسانو به سجديگ وكؤيگ او په قعده كيگ به ورسره كيناستل او بيا به تگولو يو حگاى له رسول الله (ص) سره سلام و كگرحگاوه.

خو كه د دشگمن حگواكونه به د قبليگ نه بلكه بل لوري ته واقع وو، نو بيا به رسول الله (ص) كله كله مسلمانان په دوو برخو ويشل، يوه أله به ييگ د دشگمن مخيگ ته دروله اوبليگ أليگ به ورسره لمونحگ پيل كؤ، يو ركعت به ييگ له رسول الله (ص) سره ادا كؤ بيا به دا كسان د دوهميگ أليگ حگاى ته ورتلل او هغوى به راتلل او په رسول الله (ص) پسيگ به ييگ اقتدا كوله او دوهم ركعت به ييگ ورسره ادا كاوه، رسول الله (ص) به چيگ سلام و كگرحگاوه نو بيا به هريگ يويگ أليگ يو، يو ركعت لمونحگ نور هم پوره كاوه. او حگنيگ وخت به له رسول الله (ص) سره يويگ أليگ يو ركعت لمونحگ ادا كؤ، رسول الله (ص) به چيگ له سجديگ نه دوهم ركعت ته پورته شو، نو همديگ ألى به دوهم ركعت لمونحگ پداسيگ حال كيگ ادا كاوه چيگ رسول الله (ص) به ولاؤ وُ، او مخكيگ لدينه چيگ هغه ركوع ته لاؤ شي دوى به لمونحگ پاى ته رساوه او سلام به ييگ كگرحگاوه، بيا به دا أله لاؤه او د بليگ أليگ كسان به راغلل او په رسول الله (ص) پسيگ به ييگ دوهم ركعت لمونحگ ادا كؤ، رسول الله (ص) به چيگ په قعده كيگ ناست وُ همدا كسان به پورته شول او دوهم ركعت به ييگ پوره كؤ، رسول الله (ص) به تر هغيگ پوريگ په قعده كيگ ناست و تر خگو به دا كسان ورپسيگ ورسيدل هغوى به چيگ تشهد ووايه نو رسول الله (ص) به سلام و كگرحگاوه.

داسيگ هم شوي چيگ رسول الله (ص) به مسلمانان په دوو برخو وويشل له يويگ برخيگ سره به ييگ دواؤه ركعتونه ادا كؤل، سلام به ييگ و كگرحگاوه، بيابه دوهمه أله راغلل هغوى به هم په رسول الله (ص) پسيگ دوه ركعته لمونحگ ادا كؤ او سلام به ييگ و كگرحگاوه. او كله به داسيگ كيدل چيگ يويگ برخيگ مسلمانانو به له رسول الله (ص) سره يو ركعت لمونحگ وكؤ، بيا به دوى لاؤل او دوهمه برخه به راغلل هغوى به هم يو ركعت لمونحگ ورسره وكؤ، پدى ترتيب سره به رسول

الله (ص) دوه رکعته او د مسلمانانو هریګ ألیګ به یو یو رکعت لمونحګ ادا کوی و ُ. دا تګولیګ طریقیګ له رسول الله (ص) نه روایت شویګ دي.
امام احمد وایيګ: د خوف د لمانحګه په هکله له رسول الله (ص) نه شپږ یا اوه طریقی روایت شوی چیګ تګولیګ بییګ جائزیګ دي، او دا طریقه چیګ هره ألله مسلمانان یوازیګ یو، یو رکعت لمونحګ وکړي او امام دوه رکعته، دا طریقه د جابر، ابن عباس، طاوس، مجاهد، حس، قتاده، حکم او اسحاق (رض) مذهب دی.
د ویریګ د لمانحګه په هکله له رسول الله (ص) نه نوریګ طریقیګ هم روایت شوی، حګنی وایي چیګ لس طریقیګ ورنه ثابتی شویدي، خو ابن حزم بییګ ان پنحګلس طریقیګ شمیري، دوی د یویګ کیسیګ په هکله د راویانو اختلاف بیلیګ بیلیګ طریقیګ بللی، په هر حال صحیح او معتبریګ طریقیګ هغه دي چیګ مونږ ورنه یادونه وکړه. والله اعلم.

د زکات په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) د زکات د وخت، اندازیګ، نصاب، او دا چیګ پر چا فرض دی او چا ته ورکول کیدای شي، ددیګ تګولو امورو په هکله بشپړیګ لارشګوونیګ کړیدي چیګ پکیګ د مال د خاوندانو او فقیرانو مصلحت او شګیکګنګیګ په مکمله توګه رعایت شویدي، الله تعالی زکات د مال او د هغه د خاوند د پاکۀ وسیله ګرځولی ده، او د شتمن سړي هغه مال ته بییګ نعمت ویلی چیګ زکات بییګ ورکوی، حګوك چیګ تر کومه وخته زکات ورکوي، تر همغه وخت بییګ شتمني نعمت بلل کیږي او په زکات سره بییګ مال ساتل کیږي او زیاتیږي.
زکات په خګلور أوله اموالو کیګ لازمیږي، خلك اکثرا همدا خګلور اصناف اموال لري او د تګولو همدیګ شیانو ته اؤتیا وي، او دا عبارت دي له:
۱- کشګت او میویګ.
۲- اهلي خګاروي لکه اوشګان، غوایه، میږۍ. ۳- جوهران یا دوه هغه جوهرونه چیګ نؤۀ پریګ چلیږي (سره او سپین زر).
۴- د تجارت یا سوداګرۀ مختلف مالونه.
الله تعالی زکات په کال کیګ یو حګل فرض کړیدی، د فصلونو، کشګتونو او میوو کال د هغوی رسیدل او پخیدل دي، او دا د بشپړ عدالت یوه نمونه ده حګکه که زکات هره میاشت یا هره جمعه فرض وی، نو دا به د اموالو خاوندانو ته زیان و ُاو که په عمر کیګ یو حګل فرض وای، نو بیا به فقیرانو ته تاوان و ُ. بله د حکمت او عدالت خبره دا ده چیګ اسلام د عدات له مخیګ د زکات د اندازیګ په تګاکلو کیګ د انسان تکلیف، کار او عمل له پامه ندی اچولی، د هر خګه د زکات

اندازه ییگ د همغه مال په لاسته راوړلو کیگ د انسان د سعی او کار په تناسب تګاکلیگ ده، مثلا په هغو امواﻟو کیگ خمس (پنځگمه برخه) لازمه ده کوم چیگ انسان ته بیگ تکلیفه او یو حګای په لاس ورشي لکه په حګمکه کیگ شګخیگ شویگ خزانی چیگ خاوند او د شګخیدو نیتګه ییگ نه وي معلومه، پدیگ شیانو کیگ پنځگمه برخه لازمه ده او د کال تیریدل هم شرط ندي، او کوم اموال چیگ په لږ خګه تکلیف او کړاو لاسته راشي، په هغو کیگ عشر (لسمه) برخه، لازمه ده او دا لکه هغه کشګتونه او میویگ چیگ انسان ییگ کري، خو اوبول یا خړوبول ییگ د بنده کړاو او تکلیف ته اړه نلري، یعنی اوبول ییگ د الله تعالی له لوري وي، د باران په اوبو خړوبیږي بنده نه وربانديگ ستړی وي او نه ییگ مصرف پریگ راحګي، او په هغو کشګتونو او میوو کیگ د عشر نیمایي یا شلمه برخه تګاکل شویده، کوم چیگ بنده پکیگ ستړی وي، اوبول ییگ دده په غاړه وي دده کړاو او مصرف ته ضرورت لري، لکه هغه میویگ دانیگ چیگ د خګاه کګانو په اوبو خړوبیږي، یا په اوشګانو او بل خګه ورته له لیریگ نه اوبه راوړل کیږي، یا ییگ خاوند پیسیگ پریگ مصرفوي، پدیگ شیانو کیگ د عشر نیمایي برخه لازمه ده، او په هغو شیانو کیگ د عشر خګلورمه یا خګلویشګتمه برخه لازمه ده کوم چیگ وده، نمو او زیاتوالی ییگ د بنده تر دایمي او مسلسل کار پوریگ مربوط وي، بنده یعنی د مال خاوند د همدیگ شیانو د ودیگ لپاره باید سفرونه وکړي، اداره ییگ کړي، پالنه او مراقبت ییگ وکړي، نو خګرنګګه چیگ د بنده کار او کړاو پکیگ زیات دی، نو اندازه ییگ کمه یعنیگ د عشر خګلورمه تګاکلی شویده.

ددیگ تر خګنګګه د زکات له امواﻟو نه د هر شي په اندازه تګاکلو کیگ د انساني همدردۀ او تعاون فکتور هم په نظر کیگ نیول شویدی، هر مال هر وخت له بل چا سره د همدردۀ او مواسات لپاره نه وي، او هر وخت د بل درد نه شي دوا کولی، نو د هر مال د نصاب د تګاکلو په وخت دا په پام کیگ نیولی شوي چیگ دا مال خګومره او خګه وخت د انساني تعاون او یو له بل سره مرستیگ لپاره کګتګور واقع کیدلی شي، خو پدیگ کیگ هم د مال د خاوند او فقیر دواړو مصلحت مراعات شوی، له همدیگ امله د سپینو زرو نصاب دوه سوه درهمه، د سرو زرو نصاب شل مثقاله، د میوو دانو نصاب پنځگه وسقه (یو وسق له شپیته صاع سره برابر دی، او خګرنګګه چیگ د صاع د اندازیگ په هکله د علماوو تر منځگ اختلاف دی، نو یو وثق د ۹۳ او ۱۲۹ کیلو کګرامه تر منځگ اتګکل کیږي).

د میږو او پسونو نصاب خګلویشګت پسونه، د غوایو نصاب دیرش غوایه، د اوشګانو نصاب پنځگه اوشګان تګاکل شویدي، خو خګرنګګه چیگ په پنځگو اوشګانو کیگ دا ممکنه نده چیگ د اوشګانو خاوند په همدیگ جنس سره له نورو سره همدردي او تعاون وکړي حګګه دده مصلحت هم مهم دی، نو پدیگ حالت یعنی (۵) اوشګانو کیگ یو پسه وربانډی لازمیږي، خو کله چیگ دا اندازه زیاته شوه، پنځگه حګله نور أیر شول پنځگه ویشت اوشګان شول نو بیا نصاب ددیگ توان

لري او ددیگ جوکگه دی چیگ یو اوشگ ورنه فقیر ته ورکؤل شي، بیا خگرنکگه چیگ ددیگ شمیر اوشگانو عمرونه کم او زیات وي، اوشگان چیگ کم وي عمرونه ییگ کم او چیگ أیریاي، عمرونه ییگ هم ورسره لوؤیاي، نو په همدیگ اساس په (۲۵) اوشگانو کیگ یو یو کلن اوشگ یا یو کلنه اوشگه (بنت مخاض یا ابن مخاض) لازمیاي، بیا چیگ شمیره زیاتیاي د عمر اندازه هم ورسره لوؤیاي په بنت مخاض پسیگ ابن یا بنت لبون (دوه کلن) بیا الحق یا الحقه (دری کلن) بیا جذع یا جذعه (خگلور کلن) په همدیگ ترتیب خگومره چیگ اوشگان أیریاي ، عمرونه ییگ هم زیاتیاي نو د زکات اندازه ییگ هم د عمرونو په تناسب تگاکل شویده، مطلب دا چیگ د مال د زیاتوالي او زکات د اندازیگ تر منحگ مکمل تناسب مراعات شویدی. د نصاب په تگاکلو کیگ د هر مال اندازه او د مال د خاوند مصلحت مراعات شوی، خو پداسیگ طریقی سره چیگ د فقیرانو لپاره هم پکیگ زیان نشته، هغه وخت په یو خگیز کیگ زکات تگاکل او لازمیاي چیگ ددیگ وؤ وي چیگ خاوند ییگ بل چاته خگه اندازه ورنه ورکؤي پدیگ کیگ هم له دواؤو شتمن او غریب دواؤه سره پوره عدالت شوی.

الله تعالی د صدقاتو ویش او تقسیم پخپله کؤیدی، او د زکات مستحقین ییگ په آتو أنو ویشتلی دي، دا آته أنیگ بیا په دوو برخو ویشل شویدي:

یوه برخه هغه چیگ زکات د ضرورت او اؤتیا له مخیگ اخلي، نو ددیگ برخیگ هریگ أنیگ ته د هغیگ د اؤتیا د کموالي او زیاتوالي په تناسب ورکول کیاي، او پدیگ کیگ فقیران، مسکینان، مریان (غلامان) او مسافران شامل دي.

دوهمه برخه هغه کسان دي چیگ د خپلیگ کگتگیگ لپاره زکات اخلي، خو دوی په خپل عمل او کار سره نورو ته کگتگه رسوي، دوی هم د زکات مستحقین بلل کیاي او پدیگ کیگ د زکاتونو راتگلونکي، د اسلام خواته تمایل لرونکي (مولفه القلوب)، پوره وؤي (قرضداران) شامل دي دا ددیگ لپاره تر خگو د مسلمانانو داخلي روابط تگینکگ وي او تر مینحگ ییگ اصلاح او سوله وي، همدا راز غازیان (د الله په لار کیگ مجاهدین) هم په همدیگ أله کیگ داخل دي. پدیگ اساس ویلی شو هغه چاته زکات ورکول جواز نلري او د زکات مستحق ندي چیگ نه اؤتیا لري او نه ییگ مسلمانانو ته کگتگه رسیاي، ضرورت او نورو ته کگتگه رسول د زکات د استحقاق اسباب دي.

فصل

رسول الله (ص) به چیگ کوم کس د زکات وؤ وباله، نو زکات به ییگ ورکاوه، که داسیگ کس به ورنه زکات وغوشگت چیگ ده به نه پیژانده هغه ته به ییگ لومؤی دا فرمایل چیگ زکات اخستل د

غني او هغه چا لپاره ندي روا چيگ د کار توان ولري دا به بيگ ورته وويل بيا به بيگ زکات ورکؤ.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ د هری سيميگ د زکات مالونه به بيگ د همغيگ سيمی په مستحقينو ويشل او که له دوی نه به خگه زيات شول هغه به مدينيگ ته راوؤل شول او پر مستحقينو به ويشل کيدل او رسول الله (ص) به بيا پخپله ويشل، رسول الله (ص) به زکات راتگولوونکي دشگتو او ميرو ته هم استول خو کليو او شگارونو ته بی خگوك نه ليإل، بلکه معاذ بن جبل (رض) ته بيگ امر کؤی وُ چيگ د يمن زکات راغونأ او بيابيگ د همغه حگای پر فقيرانو وويشي.
رسول الله (ص به زکات راتگولوونکي يوازيگ هغو سيمو ته ليإل چيگ اوسيدونکو به بيگ خگاروي، ميويگ، دانيگ او نور زراعتي حاصلات درلودل، د خرما او نورو ميوو د اندازه کولو لپاره به بيگ حگانکگؤي کسان توظيفول تر خگو خرماوی، انکگور او نوريگ ميويگ په ونو کيگ او له راتگولولو نه مخکيگ اندازه او تخمين کؤي او د هغه مطابق بيگ زکات وتگاکل شي، تخمين او اندازه به د هغه وخت د وزن د مقياس (وسق) مطابق کيدله او اندازه کوونکو ته به بيگ امر کاوه چيگ دريمه يا خگلورمه برخه بيگ خاوندانو ته پريإدي، يعنی دومره اندازه کمه حساب کؤي حگکه خرماويگ آفتونه لري هسيگ نه کوم آفت بيگ ووهي بيا به بيگ مالك ته تاوان اوشگتی وي. د ديگ شيانو اندازه به د ميوو له پخيدو او راتگوليدو نه مخکيگ تگاکل کيدله، تر خگو زکات بيگ له خوؤلو او ويشلو نه مخکيگ ورکؤل شي او بيايی مالکان د زکات له تگاکل کيدو وروسته پخپله خوشگه تصرف پکيگ وکؤي او د زکات تگولونکو راتلو ته د انتظار ضرورت نه وي پاتيگ.
رسول الله (ص) د آسانو، مريانو، کچرو، خرو او سبزيجاتو، خربوزو، بادرنگگو، ترو او نورو هغو ميوو چيگ نه تلل او نه پيمانه کيإي او نه ذخيره کيدلی شي، زکات نه اخيست، يعنی پديگ شيانو کيگ رسول الله (ص) له خلکو نه د زکات غوشگتنه نه کوله، خو تازه انکگور او تازه خرما لديگ نه مستثنی دي حگکه انکگور د مميزو او خرما د وچيگ خرما په شکل کيگ ذخيره کيدلای شي، نو رسول الله (ص) ددِيگ دوو شيانو د وچو او لمدو تر منحگ توپير نه کاوه. چا به چيگ د رسول الله (ص) حضور ته زکات راوؤ، نو رسول الله (ص) به دعا ورته وکؤه، کله به بيگ ورته فرمايل: «اللهم بارك فيه وفي ابله: يا ربه! ته برکت ورکؤه او په اوشگانو کيگ بيگ هم برکت کيإده» او کله به بيگ فرمايل: «اللهم صل عليه: خدايه رحم ورباندِيگ وکؤيگ» رسول الله (ص) به چيگ زکات اخيست، نو له مالونو نه به بيگ اوسط مال غوره کاوه، نه به بيگ تر تگولو غوره اخيست او نه تر تگولو ادنی، او چا به که زکات او صدقه ورکؤه، نو هغه به بيگ لدينه منع کاوه چيگ د خپليگ صدقيگ او زکات مال بيرته په بيه واخلي، غني ته روا دي چيگ د زکات هغه مال وخوري چيگ فقير بيگ ور وبشگي او د هديی په شکل بيگ ورکؤي يعنی دا مباح دی چيگ غني د زکات دا أول

مال استعمال کؤي او يا ييگ وخوري.
رسول الله (ص) به کله، کله د مسلمانانو د عاميگ ککتگيگ او مصلحت پخاطر د صدقيگ د مال په بدل کيگ له مخکيگ نه پور اخيست. د صدقيگ اوشگان به ييگ پخپل مبارك لاس په نشگه کول او که به ييگ غاؤه کة وراچول غوشگتل، نو بل چاته به ييگ امر کاوه چيگ په غاؤه کيگ ييگ غاؤه کة وروا چوي، حگنيگ وخت ييگ د نصاب له خاوندانو نه زکات مخکيگ يا په پيشکي أول هم اخستی دی د مثال په توکگه له عباس (رض) نه ييگ د دوه کلو زکات پيشکي اخستی و.
رسول الله (ص) د نصاب پر خاوندانو د فطر صدقه هم لازمه کؤيده چيگ د خپل حگان او خپليگ کورنة د لويو او وؤو تگولو غؤو (هغه چيگ کفالت ييگ د ده په غاؤه وي) صدقه ورکؤي، د فطر صدقيگ اندازه ييگ يو صاع پيمانه (يو صاع تقريبا ۳۸۰۰ ککرامه کيإي) خرما، يا وربشيگ، يا ممیز، يا اوؤه او يا اقط (دا يو أول خواؤه دي چيگ دلدل شوي غنم له مستو سره يو حگای کيإي بيا چيگ وچ شي، نو ميده کؤل شي). همدا راز روايت دی چيگ رسول الله (ص) د صدقه فطر اندازه نيمه پيمانه (صاع) غنم تگاکليگ ده دا حديث ابو داود روايت کؤی او ويلي ييگ چيگ دا نيمه پيمانه غنم د مخکيگ يادو شوو شيانو د يويگ صاع په بدل کيگ تعيين شويدي، خو په بخاري او مسلم کيگ روايت دی چيگ دا نيمه پيمانه غنم معاويه (رض) د پورته ذکر شوو شيانو په عوض کيگ تگاکلي دي.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ د فطر صدقه به ييگ د عيد لمانحگه ته له روانيدو نه مخکيگ ورکوله، په بخاري او مسلم کيگ له ابن عمر (رض) نه روايت دی وا ييگ، رسول الله (ص) امر کؤيدی چيگ د فطر صدقه بايد د اختر لمانحگه ته له وتلو نه مخکيگ ورکؤل شي. او په ((السنن)) کيگ له ابن عمر (رض) نه روايت دی وايي: ((من أداها قبل الصلاة فهي زكاة مقبولة، و من أداها بعد الصلاة فهي صدقة من الصدقات: چا که د فطر صدقه له لمانحگه نه مخکيگ ورکؤه، نو هغه قبول شوی زکات دی او که چا له لمانحگه نه وروسته ورکؤه، نو هغه د نور او عادي خيراتونو په شان يو خيرات دی)).
ددیگ حديثونو، غوشگتنه داده چيگ د فطر صدقه بايد له لمانحگه نه مخکيگ ادا شي، تاخير ييگ جواز نلري او که د عيد لمونحگ ادا شي بيا صدقه فطر ورکؤل شي، نو دا پخپل وخت نده ادا شوی، او دا لکه د قربانة حکم لري هغه داسيگ چيگ قرباني بايد د عيد له لمانحگه نه يعنی د امام له لمانحگه نه وروسته ادا شي، نه دا چيگ د اختر د لمانحگه له وخت نه وروسته، يعنی دا شرط ده چيگ بايد امام لمونحگ ادا کؤي بيا قرباني ذبح شي که چا د اختر له لمانحگه نه مخکيگ قرباني وکؤه نو هغه به د غوشگيگ لپاره حلال شوی مال وي.د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ صدقه فطر به ييگ مسکينانو ته ورکوله او د زکات په نورو مستحقينو ييگ نه ويشله، همدا مسکينان ييگ

د فطر صدقيگ لپاره خاص کؤي وو ، اصحابو (رض) او له دوی نه وروسته نورو مسلمانانو هم د فطر صدقه يوازيگ فقيرانو ته ورکوله.

د نفلي صدقيگ او خيرات په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) پخپله شتمنة کيگ له هر چا نه زياته صدقه ورکوله، خگه شی به چيگ خدای ورکؤل هغه به ييگ نه أيرول او نه به ييگ کم شميرل، هر چا به چيگ ورسره موجود شی ور نه وغوشگت، نو حتما به ييگ ورکاوه کموالي او أير والي ته ييگ نه کتل، نورو ته په ورکؤه او خيرات سره به د صدقيگ او خيرات د اخستونکي له خوشالة نه زيات خوشاليده، که به ييگ محتاج او اؤ انسان ولید په خوراك او لباس کيگ، به ييگ هغه ته د اولیت حق ورکاوه، ايثار به ييگ کاوه.

رسول الله (ص) به په مختلفو اشکالو سره نورو ته ورکؤه او صدقه ورکوله، کله به ييگ د هدي او کله د صدقيگ او کله د هبيگ په شکل خلکو ته خيراتونه ورکول، کله به ييگ داسيگ هم کول چيگ يو خگه به ييگ له خرخگونکي نه په بيه واخيستل بيا به ييگ همغه خگيز له قيمت سره يو حگای بيرته خرخگونکي ته ورکؤل، او که کله به ييگ له چا نه قرض واخيست بيابه ييگ له خپليگ اندازيگ نه زياته اندازه مال ورکاوه.

رسول الله (ص) به له نورو نه هم هديه قبلوله، خو بيا به ييگ په بدل کيگ له هغيگ نه شگه هديه په غوره طريقيگ سره ورکوله، رسول الله (ص) به پخپله شتمنة کيگ هم له خلکو سره احسان کاوه، په مال، او خبرو سره به ييگ هم نيکي کوله، خگه به ييگ چيگ درلودل هغه به ييگ خيرات کول، د صدقی امر به ييگ کاوه، خلك به ييگ ورته هخگول، د رسول الله (ص) ژوند او حال داسيگ وُ چيگ بخيل به ييگ هم صدقيگ ورکولو ته را دعوت کاوه او هخگاوه.

د چا به چيگ د رسول الله (ص) صحبت په نصيب شو، نو له فيض نه به ييگ کگتگه اخيستله، د سخاوت او مروت صفات به ييگ ورنه زده کول رسول الله (ص) تر تگولو نه زيات حليم، مهربان او د پراخيگ سينيگ خاوند وُ، صدقه او نيکي د سينيگ په پراخوالي کيگ أير مهم رول لري، رسول الله (ص) خو نه يوازيگ په صدقه ورکولو کيگ -له تگولو نه مخکيگ وُ بلکه هغه خو د الله تعالی -له لوري په رسالت او د سينيگ په حگانکگؤي پراخوالي نازول شوی وُ، په حسي دنيا کيگ هم ييگ سينه ورته پراخه کؤی او د شيطان برخه ييگ ورنه ايسته کؤيگ وه.

د سينيگ د پراخوالي لوی سبب توحيد دی، هر خگومره چيگ په سينه کيگ توحيد قوي او ژور وي هومره ييگ پراخوالی هم زيات وي، الله تعالی فرمايي: ((أَفَمَنْ شَرَحَ اللّهُ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ فَهُوَ

عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّه)) ((الزمر:۲۲))

ترجمه: [آيا هغه خگوك چيگ ارته او پراخه كؤى وي الله تعالى سينه دده اسلام ته پس وي به دى په رنگا كيگ له طرفه د رب خپل].

بل حگاى فرمائي: ((فَمَنْ يُرِدْ اللّهُ أَنْ يَهدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ)) (الانعام: ۱۲۵)

ترجمه: [هر هغه چيگ اراده وكؤي الله چيگ هدايت وكؤي ده ته پراخوي سينه د ده د اسلام لپاره او هر هغه چيگ اراده وكؤي الله د ككمراه كولو د هغه كگرحگوي سينه د هغه تنككگه دومره تنككگه ككگواكي پورته درومي آسمان ته).

د سينيگ د پراخوالي بل سبب هغه نور دى چيگ الله تعالى ييگ د بنده په زؤه كيگ اچوي، په ترمذي كيگ روايت شوي حديث كيگ راحگي:

((إذا دخل النور القلب انفسح و انشرح..... الحديث)) الهي نور چيگ زؤه ته داخل شى نو پراخه او ارت شي.....

علم هم د سينيگ د پراخوالي مهم سبب دى، علم او پوهه زؤه او سينه پراخوي، خو هر علم دا اثر او اغيزه نلري، بلكه يوازيگ هغه علم د بنده د شرح الصدر سبب كيږي چيگ له رسول الله (ص) نه راته په ميراث پاتيگ شويدى.

د شرح صدر بل سبب د الله تعالى لورته رجوع او ورسره محبت دى، له الله تعالى سره محبت د سينيگ په پراخوالي كيگ أيره ژوره اغيزه لري، هر خگومره چيگ دا محبت زيات وي هومره سينه هم پراخه وي، او دومره پراخه وي چيگ يوازيگ د باطل او باطل د پيروانو په ليدو تنككگيږي او بس.

د الله تعالى ذكر هم سينه پراخوي، همدا راز له مخلوقاتو سره نيكي او احسان، هغوى ته په مال او بدن سره ككتگه رسول هم د مؤمن د زؤه او سينيگ د پراختيا سبب كيږي. شجاعت، ميؤانه، همت او غيرت هم د مؤمن زؤه پراخوي، بى غيرته، جبان، او بيگ زؤه انسان د روح له خوشالة او لذت نه محروم وي، همدا راز بخيل، له الله تعالى نه سركش او عاصي، له ذكر نه غافل، جاهل او له دينه بيگ خبره بنده هم نه د روح خوشالي لري نه د زؤه تسكين او نه د سينيگ وسعت او پراختيا. دا هم بايد په ياد ولرو چيگ د كوم عارضي عامل له امله د سينيگ پراختيا او عدم وسعت اعتبار نلري، كيداى شي د يوه عارضي سبب له امله د چا سينه پراخه او روح ييگ خوشاله شي، همدا راز د حگينو عارضي عواملو له امله زؤه تنككگ او روح خفه كيږي دا عارضي خوشالي او غم د اعتبار وؤ ندي، اصلي حكم هغه حالت لره دى چيگ دايمي وي او تل له زؤه سره تؤلى وي.

د سينيگ د پراختيا او زؤه د خوشالة بل مهم عامل دا دى چيگ له زؤه نه تگول ناوؤه صفات و

ایستل شي، له بیګ حګایه نظر او بیګ کګتګیګ خبرو نه حګان وژغورلی شي، غواړونه د بیهوده خبرو له اوریدو نه، او بدن له ناوړه او زیاتو خوړو، او زیات خوب نه محفوظ وساتل شي، دا هغه عوامل دي چیګ د زړه په پراختیا او خوشالۍ کیګ اساسي اغیزه او اثر لري.

د روژیګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

خګرنکګه چیګ د روژیګ هدف له شهوت نه د نفس محرومول دي، تر خګو د هغه خګه لتګولو ته تیار شي چیګ همیشنۍ نیکمرغي بیګ پکیګ نغشګتی ده او تر خګو د تلپاتیګ ژوند لپاره تیاري ونیسي، روژه لوړه او تنده کنترولوي او تر اداریګ لاندیګ بیګ راولي، د وړو، خوارانو په حال بیګ خبروي ، د خوړو او خګشګاك د شیانو په وړاندیګ د پولیګ جوړولو له لاریګ د شیطان لاره بندوي، لنړه دا چیګ روژه د متقیانو کیزه (جلب یا واکګیګ)، د جنګګیالیو أال، د نیکانو او صالحانو ریاضت دی، روژه د بنده هغه عمل دی چیګ الله تعالی خاص د حګان لپاره بللی دی، روژه تی د روژی په نیولو سره کوم عمل نه کوي بلکه خپل شهوت پریږدي، د الله تعالی د محبت او حکم پخاطر خپل محبوب او د خوشګیګ شیان پریږدي، روژه د بنده او رب تر منځ راز دی، کیدای شي بندګګان یوازیګ په هغو روژه ماتونکو شیانو خبر شي چیګ شګکاره وي، بنده چیګ په پتګه خګه کوي نور انسانان نشي وربانديګ خبریدلی، خو دا چیګ بنده دا شیان تګول د خپل رب او معبود پخاطر پریږدي، نو دا هغه خګه دي چیګ انسان نه شي وربانديګ خبریدلی او همدا د روژیګ راز او حقیقت دی. همدا وجه ده چیګ رسول الله (ص) په یوه قدسي حدیث کیګ خبر را کړیدی چیګ الله تعالی فرماییګ: ((كل عمل ابن آدم له إلا الصوم فانه لي و أنا أجزي به : د انسان تګول اعمال د هغه دي، یوازیګ روژه زما لپاره ده او د هغیګ جزا (بدل) به هم زه ورکوم)).

روژه د انساني ظاهري اندامونو او باطني قواوو په ساتنه کیګ مهم رول او اغیز لري، نه پریږدي فاسد مواد د انسان روح او بدن زیانمن کړي، همدا راز له روح او بدن نه هغه مواد خارجوي چیګ د انسان لپاره زیان لري، روژه د تقوی لویه وسیله ده الله تعالی فرماییګ: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)) (البقره:۱۸۳).

ترجمه: [ای مومنانو! فرض کړی شویګ ده پر تاسیګ باندیګ روژه لکه چیګ فرض کړی شویګ ده په هغو کسانو چیګ پخوا له تاسیګ خګخه وو (لکه پخواني امتونه او پیغمبران تر آدمه پوریګ) له پاره ددیګ چیګ تاسیګ حګان وساتئ (له ګناهونو خګخه او پرهیزګګاران شئ! حګکه چیګ روژه د شهواني قوی ماتوونکیګ ده].

رسول الله (ص) هغو کسانو ته د روژیګ نیولو امر کړیدی چیګ شهوت بیګ زیات او د نکاح کولو

توان نلري فرمايلي ييگ دي چيگ روژه ددیگ کسانو لپاره او د دوی د شهوت د کنترول لپاره اغیزمنه وسیله ده.

د روژيگ په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ جامع او تر تگولو غوره لارشگوونيگ دي، ددیگ هدایاتو په تعمیل سره هم د روژيگ اهداف تحقق مومي او هم ييگ ادا د انسان لپاره خگه مشکل نلري. خگرنکگه چيگ د شهوت او عاداتو پريشگودل د انسان لپاره کگران او مشکل کار دی، نو د روژيگ د فرضيت حکم هم ان له هجرت نه وروسته نازل شو، په لومؤي سر کيگ حکم دا و چيگ مسلمان اختيار درلود روژه نيسي او که د هريگ ورحگيگ په بدل کيگ مسکين ته خواؤه ورکوي، وروسته روژه نيول فرض او حتمي شول، اوس د روژيگ په بدل کيگ غريب ته خواؤه ورکول يوازيگ د هغه بوأا لپاره (نارينه وي که شگحگه) جائز دي چيگ د عمر د زياتوالي له امله د روژيگ نيولو توان نلري د دوی لپاره جواز شته چيگ د روژيگ په بدل کيگ فقيرانو ته خواؤه ورکؤي، د مريض او مسافر لپاره دا سهولت راغلی چيگ روژه وخوري او بياييگ قضايي راوؤي، د حاملیگ او شيديگ ورکونکيگ شگحگيگ لپاره هم چيگ پخپل حگان وويريږي د روژيگ خوؤلو جواز شته، او که دا أول شگحگيگ د لوړيگ له امله پخپل اولاد ويريدليگ، نو بيا ديگ د روژيگ له قضايي سره سره د هريگ ورحگيگ په بدل کيگ يوه مسکين ته خواؤه هم ورکؤي، حگکه د دوی روژه خوؤل د مرض د رشگتونی ويريگ له امله نه بلکه د صحت په حال کيگ شوی، اولاد ته د زيان له ويريگ ييگ روژه خوؤلی، نو دا به مسکينانو ته په خوؤو ورکولو سره جبران شي، او دا د هغه چا حکم ته ورته دی چيگ د اسلام په پيل کيگ ييگ روژه خوؤلی او په بدل کيگ ييگ مسکينانو ته خواؤه ورکؤي وي.

رسول الله (ص) به په روژه کيگ زيات عبادت کاوه، جبريل (ع) به قرآنکريم ورسره تکراراوه، رسول الله (ص) به په روژه کيگ صدقه او نيکي زياتوله، د قرآنکريم تلاوت، لمونحگونه، ذکر او اعتکاف به ييگ کاوه، د روژيگ په مياشت کيگ به ييگ داسيگ عبادت کاوه چيگ په نورو مياشتو کيگ ييگ هومره نه کاوه، او کله کله به ييگ روژه نه ماتوله روژه ماتی او پيشلمی به ييگ نه کاوه تر خگو د عبادت وخت ييگ اوإد شي. رسول الله (ص) به که خگه هم پخپله روژه وصل کوله خو اصحاب (رض) ييگ له وصل نه منع کول، اصحابو (رض) به عرض کاوه: يا رسول الله (ص)! ته وصل کويگ، يعنی په يوه ورحگ پسيگ بله متصل نيسيگ، روژه ماتی او پيشلمی نه کويگ؟ ده به ورته فرمايل:

"لست كهيئتكم إني أبيت عند ربي يطعمني و يسقيني: زه خو ستاسيگ په شان نه يم، زه ميگ له رب سره شپه تيروم هغه خواؤه او اوبه راکوي)).

رسول الله (ص) پر خپل امت د رحمت له مخيگ هغوی د روژيگ له وصل نه منع کؤيدي، خو ددیگ اجازه ييگ کؤيده چيگ که خگوك غواؤي، نو کولی شي تر پيشلمی پوريگ روژه اوإده کؤي. او

پدیګ هم باید پوه شو چیګ د رسول الله (ص) حګنیګ عبادتونه خاص تر ده پوریګ و، د نورو لپاره نه وو.

فصل

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیګ د رمضان میاشتیګ له یقیني لیدلو نه مخکیګ به ییګ د رمضان میاشتیګ روژه نه نیوله، یا به میاشت ولیدل شوه او یا به شاهد ورته د میاشتیګ د لیدلو شاهدي و یله، که به ییګ میاشت و نه لیدله او شاهد به هم د لیدلو شاهدي و نه ویله، نو د شعبان میاشتیګ دیرش ورځیګ به ییګ پوره کولی، او که د شعبان په نه ویشتم به وریځګیګ ویګ، نو پدیګ صورت کیګ به هم ییګ دیرش ورځیګ پوره کولی او د وریځګیګ په ورځ به ییګ روژه نه نیوله بلکه د شعبان میاشت به ییګ دیرش ورځیګ پوره کوله، او دا سنت لدیګ حدیث سره تناقض نلري چیګ فرمایي: ((فإن غم علیکم فاقدروا له)) یعنیګ که د شعبان په وروستی ورځګی وریځګ شوه، نو اندازه ییګ ولکګوئ تقدیر ییګ وکړئ، مطلب داچیګ حساب ییګ پوره کړئ او دیرش ورځګی تکمیل کړئ.

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیګ له روژیګ نه د وتلو (یعنی د شوال د میاشتیګ د رابره کیدو) لپاره به ییګ د دوو شاهدانو شاهدي لازمه بلله، که به دوو کسانو د عید د لمانځګه له وخت نه وروسته د میاشتیګ د لیدلو شاهدي وویله، نو رسول الله (ص) به اختر کاوه یعنی بوزه کیده به او مسلمانانو ته به ییګ د روژی خوڅلو امر کاوه او د عید لمونځګ به ییګ ددیګ ورځیګ په سهار پخپل وخت ادا کاوه.

رسول الله (ص) به د ماشګام په وخت کیګ په روژه ماتي کیګ بیڅه کوله او همدا ییګ امر وُ چیګ باید په روژه ماتي کیګ بیڅه وشي، رسول الله (ص) به پیشلمی هم کاوه او د پیشلمي امر ییګ هم کړیدی، خو په پیشلمي کیګ ییګ سنت دا وُ چیګ بیڅه به ییګ نه پکیګ کوله بلکه وروسته کاوه به ییګ، رسول الله (ص) د روژه ماتي په وخت د خرما د خوڅلو ترغیب کړیدی که خرما به ییګ و نه موندله نو په اوبو سره به ییګ روژه ماتوله.

رسول الله (ص) امر کړیدی چیګ روژه تی باید له چتګیاتو، عبث خبرو، شور او غالمغال، کنحګلو او د کنحګلو له حګواب نه حګان وساتي او امر ییګ کړیدی چیګ که چا ته بل کس کنحګلی وکړیګ، نو په حګواب کیګ دیګ ورته وایي: زه روژه یم.

رسول الله (ص) په رمضان میاشت کیګ سفرونه کړیدي، حګنیګ وخت به ییګ په سفر کیګ روژه نیوله او حګنیګ وخت به ییګ خوڅله او اصحابو (رض) ته ییګ اختیار ورکړی وُ چیګ په سفر

کیګ روژه نیسي او که بیګ خوري، او دا حکم بیګ کؤیدی چیګ که دشګمن ته نژدي وو ، نو باید روژه وخوري. رسول الله (ص) هغه فاصله هم نده په کګوته کؤیګ چیګ مسافر ته پکیګ روژه خوؤل روا کګرځي. اصحاب (رض) به چیګ په سفر روانیدل نو روژه به بیګ خوؤله او له خپلو کورونو او کلي نه وتل بیګ شرط نه بلل، او ویل به بیګ چیګ همدا د رسول الله (ص) سنت طریقه ده.

رسول الله (ص) به د روژیګ په میاشت کیګ کله کله ترسپیده داغ پوری جنب پاتیګ وُ او له سهاره وروسته به بیګ غسل کاوه، رسول الله (ص) به روژه په خوله وُ او خپلیګ میرمنیګ به بیګ مچیګ کولی او په روژه کیګ بیګ د خپلیګ میرمنیګ مچي کول له مضمضیګ سره تشبیه کؤیدي او پدیګ هکله بیګ د زاؤه او حګوان تر مینحګ توپیر هم ندی کؤی بلکه د تګولو لپاره یو حکم دی.

رسول الله (ص) په هغه کس د روژیګ قضاییګ نده لازمه کؤی چیګ د هیریګ په حالت کیګ په روژه کیګ خګه وخوري او یا خګه وخګشګي، بلکه فرمایلي بیګ دي چیګ دیګ بنده ته الله تعالی خواؤه یا اوبه ورکؤیګ دي. له رسول الله (ص) نه ثابته شویګ چیګ روژه په خوؤو، خګشګلو، حجامت (په شګکر لکګولو یعنی وینه ایستلو) قي او جماع سره ماتیږي، په قرآنکریم سره ثابته شویده چیګ د ورحګیګ له مخی جماع روژه ماتوي، له رسول الله (ص) نه د رنجو د استعمال په هکله خګه ندي راغلي.

ثابته ده چیګ رسول الله (ص) به په روژه کیګ مسواك استعمالاوه، او امام احمد روایت کؤی چیګ رسول الله (ص) به په روژه کیګ پخپل مبارك سر اوبه اچولی، استنشاق او مضمضه به بیګ کوله، خو امر بیګ کؤیدی چیګ باید په استنشاق کیګ مبالغه و نشي او دا نده ثابته چیګ رسول الله (ص) دیګ په روژه کیګ حجامت کؤی وی (شګکر بیګ دیګ لکګولی وي).امام احمد وابیګ: له رسول الله (ص) نه روایت دی چیګ فرمایي: روژه تی دیګ له رنجوخګخه حګان وساتي. خو دا حدیث صحیح ندی او ابن معین وایي چیګ دا حدیث منکر دی.

فصل
د نفلي روژیګ په هکله د رسول (ص) سنت

د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیګ حګنیګ وخت به بیګ دومره زیاته نفلي روژه نیوله چیګ خلکو به ګګمان کاوه لکه چیګ تګول عمر روژه نیسي او کله به دومره زیاتیګ ورحګیګ بوزه وُ چیګ خلکو به ویل لکه چیګ نور هیخګ نفلي روژه نه نیسي، خو دا ثابته ده چیګ رسول الله (ص) له رمضان نه پرته بله هیخګ میاشت مکمله روژه نده نیولی، او په شعبان میاشت کیګ به بیګ له

هریگ میاشتیگ نه زیاتیگ ورحگیگ نفلیگ روژه نیوله. هیخگ داسیگ میاشت نده تیره شوی چیگ رسول الله (ص) پکیگ خگو ورحگیگ روژه نه وي نیولی، د دوشنبیگ او پنجشنبیگ ورحگیگ به ییگ زیاتره روژه نیوله.

ابن عباس (رض) وایيگ: رسول الله (ص) به د هریگ میاشتیگ (۱۳) مه (۱۴) مه او (۱۵) مه چیگ ایام بیض ورته وایيگ روژه نیوله په سفر او اقامت دواؤو کیگ ییگ دا ورحگیگ په روژه تیرولیگ او نور مسلمانان ییگ هم ددیگ ورحگو روژیگ ته ترغیبول (دا حدیث نسایي را نقل کؤی.)

د ذي الحجیگ میاشتیگ د لسو ورحگو یا لومؤة لسیزیگ د روژیگ په هکله له رسول الله (ص) نه مختلف روایات را نقل شویدي خو د شوال د شپاو ورحگو د روژیگ په هکله رسول الله (ص) فرمایي: ((صیامها مع رمضان یعدل صیام الدهر: د شعبان شپا ورحگیگ او د رمضان میاشتیگ روژه نیول داسیگ حکم او ثواب لري لکه تگول عمر چیگ روژه ونیول شي))، همدا راز د عاشور ورحگ به رسول الله (ص) په دقت او پابندة سره روژه نیوله رسول الله (ص) چیگ مدینیگ ته هجرت وکؤ وییگ لیدل چیگ یهودان د عاشور د ورحگیگ درناوی کوي او پدیگ ورحگ روژه نیسي حککه دا هغه ورحگ ده چیگ الله تعالی پکیگ موسی (ع) ته له فرعون نه نجات ورکؤی دی، رسول الله (ص) چیگ دیگ ورحگیگ ته د یهودانو درناوی ولید، نو وییگ فرمایل: ((نحن أحق بموسی منکم: مونا له تاسیگ (یهودانو) نه زیات د موسی (ع) حقدار یو)) یعنی مونا باید له تاسیگ نه زیات د هغه د نجات شکرانیگ ادا کؤو، همدا وه چیگ رسول الله (ص) د عاشوراء په ورحگ روژه نیوله او مسلمانانو ته ییگ هم امر وکؤ چیگ پدیگ ورحگ روژه ونیسي دا حکم د رمضان میاشتیگ د روژیگ نیولو د فرضیت له حکم نه مخکیگ و او کله چیگ د رمضان روژه فرض شوه، نو رسول الله (ص)

وفرمایل: ((من شاء صامه و من شاء ترکه: د هر چا خوشگه پدیگ ورحگ (عاشور) روژه نیسي او که نه ییگ نیسي)).

د رسول الله (ص) سنت دا و چیگ د عرفات په ورحگ به ییگ عرفات کیگ د موجودیت په صورت کیگ روژه نه نیوله، دا حدیث په بخاري او مسلم کیگ راغلی دی، او په بل حدیث کیگ ییگ په میدان عرفات کیگ د عرفیگ په ورحگ له روژیگ نه نهی کؤیده، د مسلم له خوا روایت شوي حدیث کیگ رسول الله (ص) فرمائي: ((صیامه یکفر السنة الماضیة و الباقیة: د عرفات د ورحگیگ روژه نیول د تیر او راتلونکي کال د کگناهونو کفاره ده..))

تگول کال روژه نیول د رسول الله (ص) سنت نه و، بلکه فرمایلی ییگ دي: ((من صام الدهر لا صام و لا أفطر: چاچیگ تگول عمر روژه ونیوله داسیگ دی لکه چیگ نه ییگ روژه نیولی او نه بوزه

وي)) يعنى هم له خوؤو بيگ برخيگ دى او هم بيگ د روژيگ ثواب نشته. حگنيگ وخت به چيگ رسول الله (ص) خپل كور ته تشريف يووؤ پوشگتنه به بيگ وكؤه خگه خواؤه لرئ؟ كه به ورته وويل شول چيگ نه، هيخگ نشته، نو رسول الله (ص) به وفرمايل: (داسيگ چيگ ده نو زه روژه يم).

او كله كله به بيگ د نفلي روژى نيت وكؤ، خو بيابه بيگ روژه و نه نيوله يا به بيگ ماته كؤه، عائشه (رض) روايت كوي چيگ رسول الله (ص) ما او حفصيگ (رض) ته فرمايلي: ((اقضيا يوما مكانه: يعنى ددىگ ورحگيگ (نفلي روژى) په عوض بله يوه روژه و نيسئ، قضابيگ بيگ راوؤئ))، په حقيقت كيگ دا حديث معلول دى يعنى صحيح ندى. رسول الله (ص) به كه د روژيگ په وخت كيگ د بل چا كره ورغى، ميلمه به شو، نو خپله روژه به بيگ تكميلوله، يو حگله د ام سليم (رض) كره پداسيگ حال كيگ ورغى چيگ نفلي روژه بيگ نيولى وه هلته بيگ خپله دا روژه بشپؤه كؤه، كه خگه هم ام سليم بيگ د اهل بيت حيثيت درلود.

په صحيح حديث كيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) فرمايلى: ((إذا دعي أحدكم الى طعام و هو صائم فليقل: إني صائم: كه چاته د خوؤو دعوت وشي، ميلمستيا ته وبلل شي، خو دده روژه وي، نو وديگ وابيگ چيگ زه روژه يم))، يعنى كه روژتى ته د أوأة بلنه وشي نو و ديگ وايي چيگ زه روژه يم. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ د جمعيگ ورحگ بيگ د روژيگ لپاره تخصيصول مكروه عمل باله.

د اعتكاف په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

خگرنكگه چيگ د زؤه نيكي اصلاح او د الله تعالى په لار استقامت د الله تعالى لوري ته په بشپؤه رجوع او تسليمة پوريگ تؤلى، او د زؤه د شيشيگ درزونه د الله تعالى در بار ته په مخ كولو سره ورتلى او كوشير كيداى شي. زيات خواؤه، زيات خگشگاك له خلكو سره بيحگايه ناسته پاسته، زيات خوب، زياتيگ خبريگ د زؤه په شيشه كيگ د درزونو او ليكو سبب كيږي، صفايي بيگ ختموي او د الله تعالى لوري ته بيگ له تكگ نه غورحگوي، كمزورى كوي بيگ، په مخه كيگ بيگ خنأونه را ولاؤوي او له حركت نه بيگ اچوي، د همديگ مشكل د حل لپاره الله تعالى د خپل حكمت له مخيگ بندكگانو ته د روژيگ امر وكؤ چيگ د زياتو خوؤو او زيات خگشگاك مشكل ورنه لريگ كؤي او له زؤونو نه هغه شهوتونه وباسي چيگ پر الهي لار د تكگ مانع كگرحگي. د روژيگ لپاره دومره موده تگاكل شويده چيگ د بنده د دنيا او آخرت د كگتگيگ او مصلحت د تضمين لپاره كافي ده، او په همديگ روژه كيگ بيگ د اعتكاف حكم كؤيدى چيگ اصلي هدف بيگ د الله تعالى لور ته د زؤه كامله رجوع ده، په اعتكاف سره بنده له مخلوقاتو نه د الله تعالى خوا

ته پناه وؤي، او په زؤه کيګ ييګ له بندګانو سره د انس او محبت پر حګای د الله تعالی انس حګای نيسي چيګ بيا ييګ همدا انس د قبر په تيارو کيګ په کار راحګي.
خګرنګګه چيګ د اعتکاف کمال او اهميت پديګ کيګ دی چيګ په روژه کيګ تر سره شي، نو د روژيګ په له تر تګولو نه غوره ورحګو (دريمه لسيزه) کيګ ييګ د کولو حکم شويدی، الله تعالی له روژيګ نه پرته د اعتکاف ذکر ندی کؤی او نه هم رسول الله (ص) بيګ له روژيګ نه اعتکاف کؤيدی.
د خبرو په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونه دا ده چيګ بنده بايد تل خپله ژبه له هغو خبرو نه بنده او تؤلی وساتي چيګ په آخرت کيګ ککتګه نلري، او د زيات خوب دوا د شپيګ لمونحګ (قيام الليل) دی، دا لږ وخت ويشګتابه او تهجد کول د أير اجر او ثواب وؤ عمل دی، دا د خوب او ويشګتابه تر منحګ منحګنة لاره د زؤه او بدن لپاره أيره ککتګوره ده، دا بنده له هيخګ مصلحت خګخه نه محروموي، بلکه د تګولو شګيککګنګو سبب ييګ کګرحګي.
چا که د رياضت (تدين او زهد) دغه خګلور ارکان (روژه، اعتکاف، له بيګ ککتګيګ خبرو حګان ساتل او تهجد) خپل کؤل، او تګول ييګ د رسول الله (ص) د لارشګوونو مطابق عملي کؤل نو له افراط او تفريط دواؤو نه به خوندي وي. خګرنګګه مو چيګ د روژيګ، تهجد او خبرو په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ مخکيګ ذکر کؤيدي دلته يوازيګ د اعتکاف په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ را نقلوو:
رسول الله (ص) به د ژوند تر پايه د روژيګ (رمضان مياشتيګ) په وروستة لسيزه کيګ اعتکاف کاوه، يو حګل روژه کيګ اعتکاف ورنه پاتيګ شوی وُ چيګ بيا ييګ د شوال په مياشت کيګ د هغه قضايي راوؤه، يو حګل ييګ د رمضان مياشتيګ په لومؤة لسيزه کيګ، بيا په دوهمه لسيزه کيګ او ورپسيګ په دريمه لسيزه کيګ اعتکاف وکؤ، د قدر شپه ييګ لتګوله، او کله چيګ ورته ثابته شوه چيګ د قدر شپه په دريمه لسيزه کيګ ده، نو بيا ييګ هميشه د ژوند تر پايه په همديګ دريمه لسيزه کيګ اعتکاف کاوه. کله به ييګ چيګ اعتکاف کاوه، نو د امر مطابق به ييګ په جومات کيګ ورته پرده يا خيمه ووهل شوه، هملته به ييګ له خپل رب سره مناجات کاوه، د اعتکاف اراده به ييګ چيګ وکؤه، نو د سهار لمونحګ به ييګ چيګ وکؤ خپليګ پرديګ ته به ننوت او په اعتکاف به کيناست. يو حګل ييګ امر وکؤ چيګ پرده ورته ووهل شي، د امر تعميل وشو، بيا ييګ ميرمنو هم د حګانونو لپاره پردی ووهليګ، رسول الله (ص) چيګ د سهار لمونحګ وکؤ وييګ کتل او دا پردی ييګ وليدلی، امر ييګ وکؤ چيګ دده پرده ديګ ايسته کؤای شي، امر عملي شو، نو رسول الله (ص) دا حګل اعتکاف پريشګود، خو بيا ييګ د شوال په لومؤنة لسيزه کيګ د همديګ اعتکاف قضايي راوؤه او اعتکاف ييګ وکؤ. رسول الله (ص) به هر کال لس ورحګيګ اعتکاف کاوه، خو د ژوند په وروستي کال ييګ شل ورحګيګ اعتکاف وکؤ، جبريل (ع)

به هر کال یو حگل ورته قرآنکریم تکراروا، خو پدیگ کال ییگ دوه حگله ورته تکرار کؤ. رسول الله (ص) به چیگ په اعتکاف کیناست، خپلیگ پردیگ ته به داخل شو، یوازیگ د انساني ضرورتونو د پوره کولو لپاره به ییگ کور ته تشریف ووؤ، او کله به ییگ داسیگ کول چیگ مبارك سر به ییگ د عائشیگ (رض) خونیگ ته ور دننه کؤ، نور مبارك بدن به ییگ په جومات کیگ وُ، سر به ییگ د عائشیگ (رض) په کوتگه کیگ ور دننه کؤی و هغیگ به ورباندیگ إومنحگاوه خو دا پداسیگ حال کیگ چیگ عائشه (رض) به حائضه وه، د اعتکاف په دوران کیگ به د رسول الله (ص) حگینیگ میرمنیگ دده مبارك لیدو ته راتللیگ او کله به چیگ هغوی روانیگ شولی، نو رسول الله (ص) به ورسره پورته شو او تر خپل کور پوریگ به ییگ ورسولیگ، دا به د شپیگ مهال وُ، د اعتکاف په دوران کیگ به رسول الله (ص) له خپلو میرمنو سره هیخگ أول مباشرت نه کاوه حتی چیگ مچیگ کولی به ییگ هم نه، د اعتکاف په ورحگو کیگ به د رسول الله (ص) فرش او کتگ هملته د اعتکاف په حگای کیگ ورته ایشگودل شوي وو.

رسول الله (ص) به چیگ د اعتکاف په ورحگو کیگ د خپل ضرورت د رفع کولو لپاره ووت، نو د لاریگ په سر به ییگ د کوم ناروغ پوشگتنه هم کوله یو حگل رسول الله (ص) د اعتکاف لپاره ترکي پرده وهلیگ وه، پوزی (بوریا) ییگ په کیگ غوؤولی وُ او همدا د اعتکاف د اهدافو د تحقق لاره وه. حگنیگ جاهلان له اعتکاف نه هم د عیش او عشرت وسیله جوؤه کؤي، اعتکاف د ملاقاتونو په حگای بدل کؤي، دا أول اعتکاف له محمدي (ص) اعتکاف نه بیل دی.

د حج او عمریگ په اوؤه د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

رسول الله (ص) له هجرت نه وروسته خگلور حگله او هر حگل د ذي القعدیگ په میاشت کیگ عمره ادا کؤیده.

د رسول الله (ص) لومؤنة عمره د حدیبي عمره ده چیگ په شپږم هجري کال ییگ نیت وکؤ روان شو، خو مشرکینو مکیگ ته د داخلیدو اجازه ورنکؤه، نو هملته حدیبیه کیگ ییگ قرباني وکؤه، ویشگتان ییگ کل کؤل او احرام ییگ خلاص کؤ. دوهمه عمره ییگ د قضیه یا قضاء عمره وه چیگ له حدیبي نه یو کال وروسته ییگ ادا کؤه، دری ورحگیگ ییگ په مکه مکرمه کیگ تیریگ کؤیگ بیا بیرته ستون شو. دریمه عمره ییگ هغه وه چیگ له حج سره ییگ یو حگای ادا کؤیگ وه. خگلورمه عمره ییگ هغه ده چیگ له (جعرانه) سیمیگ نه ییگ نیت او احرام ورته تؤلی وُ. رسول الله (ص) پخپل ژوند کیگ داسیگ عمره نده ادا کؤیگ چیگ له مکیگ نه وتلی او بیا بیرته د عمریگ لپاره داخل شوی وي لکه پدیگ اوسني وخت کیگ ییگ چیگ حگنیگ خلك ادا کوي، هر حگل به ییگ هغه وخت عمره ادا کوله چیگ مکیگ ته به داخلیده.

رسول الله (ص) له وحي او بعثت نه وروسته دیارلس کاله په مکه مکرمه کیګ اوسیدلی، خو یو حګل هم داسیګ ندي شوي چیګ د عمریګ لپاره له مکیګ نه وتلی او بیا بیرته ورته راکګرځیدلی وي او دده (ص) په زمانه کیګ له عائشه (رض) پرته هیڅا داسیګ ندي کوي، او دا هم حککه چیګ عائشیګ (رض) د عمریګ نیت وکؤ، د ادا په دوران کیګ حائضه شوه، رسول الله (ص) امر ورته وکؤ چیګ حج او عمره سره یو حګای کوي (حج قران وکوي) او ورته وییګ فرمایل چیګ ستا طواف، د صفا او مروه تر منحګ سعي د حج او عمری دواؤو لپاره حساب شول، خو د عائشیګ (رض) په زؤه کیګ داسیګ هیله وه چیګ باید مدینیګ ته له نورو بیبیانو (رض) سره پداسیګ حال کیګ ورشي چیګ حج او عمره ییګ بیل بیل ادا کؤي وي، حککه نورو بیبیانو حج تمتع کؤی وٗ، او هغوی د حج په دوران کیګ حائضیګ شوی نه وی، حج او عمره ییګ جدا، جدا ادا کؤي ووٗ، نو عائشیګ (رض) هم غوشګتل چیګ حج او عمره بیل، بیل ادا کؤي، داییګ هیله وه، نو رسول الله (ص) ییګ ورور ته امر وکؤ چیګ عائشه (رض) بوزي تر خګو له تنعیم نه د عمریګ نیت وکؤي او له همغه حګای نه عمره ادا کؤي چیګ زؤه ییګ خوشاله شي (عائشه (رض) له مکیګ نه ووتله او بیا بیرته د عمریګ لپاره مکیګ ته داخله شوه).

د رسول الله (ص) تګولیګ عمریګ د مشرکینو د عادت خلاف د حج په میاشتو کیګ ویګ، مشرکینو به د حج په میاشتو کیګ عمره ادا کول نه خوشګول، د رسول الله (ص) دا عمل پدیګ دلالت کوي چیګ د حج په میاشتو کیګ د عمریګ ادا کول د رجب په میاشت کیګ له عمریګ نه غوره او افضل دي، خو آیا د رمضان په میاشت عمره غوره ده او که د حج په میاشتو کیګ؟ پدیګ هکله د علماوو تر مینځګ اختلاف وجود لري، حککه له رسول الله (ص) روایت دی فرماییګ: ((**عمرة في رمضان تعدل حجة**: یعنی د رمضان په میاشت کیګ عمره لکه د حج دومره ثواب لري)) دا چیګ رسول الله (ص) په ددیګ اهمیت با وجود په روژه کیګ عمره نده کؤی، ددیګ په توجیه کیګ کیدای شي وویل شي چیګ رسول الله (ص) به د روژیګ په میاشت کیګ له عمریګ نه په اهمو عباداتو مشغول وٗ، او بله دا چیګ رسول الله (ص) پر خپل امت د رحمت له مخیګ په رمضان میاشت کیګ عمره نده ادا کؤی، حککه که رسول الله (ص) پدیګ میاشت کیګ عمره کؤی وی، نو امت به خواه مخاه ادا کوله او دا به کګرانه وه چیګ روژه او عمره یو حګای ادا شي، رسول الله (ص) به پر خپل امت د رحمت له امله او ددیګ پخاطر چیګ مشقت وروانديګ نشي حګینیګ داسیګ اعمال پریشګودل چیګ خوشګیدل به ییګ ادا ییګ کؤي.

رسول الله (ص) په یوه کال کیګ له یویګ عمریګ نه زیاتیګ عمریګ ندي ادا کؤی، او له هجرت نه وروسته ییګ یوازیګ یو حګل حج ادا کؤیدی هغه هم په لسم هجري کال حککه چیګ حج په نهم یا لسم هجري کال فرض شویدی، خګنکګه چیګ د حج حکم نازل شو، رسول الله (ص) ییګ فورا

تعميل وکؤ او د الله تعالى دا قول چيگ فرمائي: ((وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)) ((البقره: ۱۹۶))
ترجمه: [او پوره ادا کؤئ حج او عمره خاص الله لره].
دا آيت که خگه هم په شپاړم هجري کال کيگ نازل شويدی، خو د حج په فرضيت دلالت نکوي بلکه دلته د تکميل او پوره کيدو امر شويدی او د عمريگ تکميليدل هغه وخت ممکن دي چيگ حج او عمره پيل شي.
رسول الله (ص) چيگ د حج نيت وکؤ، نو خلك ييگ خبر کؤل، دوی هم د حج تياري ونيوله، دا خبر له مدينيگ نه د باندیگ هم خپور شو، د شاوخوا خلك هم راغلل او له رسول الله (ص) سره ييگ د حج نيت وکؤ د لاريگ په اوإدو کيگ هم زيات شمير خلك ورسره يو حگای شول، پديگ ترتيب سره د رسول الله (ص) مخ، شا، يويگ او بليگ خوا ته أير شمير خلك حج ته روان وو، رسول الله (ص) چيگ د مکيگ په لور روانيده د ماسپشگين لمونحگ ييگ پوره ادا کؤ او له لمانحگه نه وروسته د ذي القعديگ په خگلور ويشتم روان شو. رسول الله (ص) له لمانحگه نه مخکيگ خلکو ته د احرام احکام، واجب او سنت بيان کؤل بيابييگ د ماسپشگين لمونحگ ادا کؤ، ويشگتان ييگ إومنحگ کؤل، تيل ييگ ووهل، ازار او خگادر ييگ واغوست او حرکت ييگ وکؤ تر خگو ذي الحليفه ته ورسيد او هلته ييگ د لمازديکگر لمونحگ قصر (دوه رکعته) اداکؤ.

فصل

رسول الله (ص) همدلته په ذي الحليفه کيگ پاتی شو، شپه ييگ وکؤه، د ماشگام، لماخستن، سهار او بليگ ورحگيگ ماسپشگين لمونحگونه ييگ ادا کؤل، تگولیگ ميرمنيگ ييگ ورسره ملکگريگ ويگ، د شپيگ ييگ ملاقات ورسره وکؤ، احوال ييگ واخيست، او کله ييگ چيگ د احرام اراده وکؤه، نو دوهم غسل ئيگ وکؤ، بيا عائشيگ (رض) پخپل لاس عطر يا داسيگ خوشبويی وروهله چيگ مشك هم پکيگ ککأ شوي و، په مبارك مخ، سر او بدن ييگ دومره مشك وروموشگل چيگ مبارکه إيره ييگ حگليده، رسول الله (ص) همداسيگ پريشگودل وييگ نه مينحگل، ازار او خگادر ييگ واغوست، د ماسپشگين لمونحگ ييگ قصر (دوه رکعته) ادا کؤ او د لمانحگه له حگايه ييگ د حج او عمريگ نيت وکؤ، تکبير ييگ ووايه او دا نده ثابته چيگ رسول الله (ص) ديگ د احرام لپاره دوه رکعته نفل کؤي وي. له احرام تؤلو نه مخکيگ ييگ د قربانة د خگاروي (اوشگيگ) په غاؤه کيگ غاؤه کيگ پنگيگ (يا بل خگه) وروا چول، د بوکام په شگي اؤخ کيگ ييگ په تيره او وؤه نيزيگ سره تگپي کؤه داسيگ چيگ وينه ورنه روانه شوه، دا ددیگ نشگاني وه چيگ دا د قربانة مال دی او په بوکام زخمي کول د اوشگ لپاره أير تکليف نلري.

مونږ وويل چيگ رسول الله (ص) د قران حج يعنى د حج او عمريگ دواؤو نيت او احرام كؤى وُ پديگ هكله او ددىگ قول د اثبات لپاره (۲۵) صحيح او صريح احاديث روايت شويدي. رسول الله (ص) له غسل نه وروسته خپل مبارك سر د خطمي كگل د پانگو په اوبو يا تيلو غوڅ او ومينحگه (دا أول تيل ويشگتان منظم ساتي او د خزنده (سپاو) د پيدا كيدو مخنيوى كوي)، د لمانحگه له حگايه بيگ د حج نيت وكؤ، تلبيه بيگ وويله، بيا پخپله اوشگه سپور شو، د لاريگ په اوإدو كيگ بيگ هم تلبيه ويله تلبيه بيگ كله د حج او عمريگ دواؤو او كله يوازيگ د حج تلبيه ويله، حگگه عمره د حج يو جز دى، له همديگ امله حگنيگ خلك د رسول الله (ص) حج ته قران حج وايي، حگنيگ نور بيگ حج تمتع بولي او نور بيگ حج افراد نوموي.

د ابن حزم دا قول چيگ وائي: رسول الله (ص) له ماسپشگين نه مخكيگ د حج نيت او تلبيه ويلى وه، احرام بيگ تؤلى وُ، نه پوهيإم چيگ نوموؤي دا قول په كوم دليل راوؤى دى، دا دده وهم دى حگگه تگول پديگ متفق دي چيگ رسول الله (ص) له ماسپشگين لمانحگه نه وروسته د حج تلبيه ويلى ده او هيچا ندي ويلي چيگ له ماسپشگين نه مخكيگ بيگ احرام تؤلى دى.

د رسول الله (ص) تلبيه داسيگ وه: «**لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد و النعمة لك و الملك، لا شريك لك**: تيار يم ايگ خدايه تيار يم، ستا خدمت ته تيار يم، ته شريك نلرى، خدمت ته ديگ تيار يم، تگولىگ ستاينيگ او نعمتونه تا لره دي واكمني او پاچاهي د تا ده، ته شريك نلريگ».

دا تلبيه به بيگ پداسيگ لوؤ آواز ويله چيگ اصحابو (رض) به اوريدله او د الله په حكم بيگ هغوى ته هم امر وكؤ چيگ دوى بيگ هم په لوؤ آواز وايى. رسول الله (ص) د حج په دوران كيگ پخپله اوشگه پداسيگ حال كيگ سپور وُ چيگ لاندىگ بيگ كجاوه او يا كته يا حگل وُ، علماء پديگ كيگ اختلاف لري چيگ آيا محرم (حج ته تلونكيگ) په كجاوه كيگ سپريدلى شي او كه نه؟ رسول الله (ص) خپلو اصحابو (رض) ته اختيار وركؤى وُ چيگ د كوم أول حج نيت كوي د قران، كه تمتع او كه مفرد حج، خو كله چيگ مكيگ ته نژدى شو هغو كسانو ته بيگ چيگ د قربانة خگاروي نه وو ورسره، امر وكؤ اختيار بيگ وركؤ چيگ كه خوشگه بيگ وي د قرآن حج ديگ فسخ كؤي او د عمريگ نيت ديگ وكؤي، دلته بيگ امر جدي نه وُ، خو په مروه كيگ بيگ همدا امر لازمي وكگرحگاوه. په همديگ سفر كيگ په ذي الحليفه نومي حگاى كيگ د اسماء بنت عميس ماشوم پيدا شو چيگ نوم بيگ محمد بن ابي بكر وُ، رسول الله (ص) امر ورته وكؤ چيگ غسل وكؤي او د نفاس د وينو لپاره تگوتگيگ وتؤي او د احرام او تلبيگ ويلو امر بيگ هم ورته وكؤ.

پديگ مساله كيگ دا دليل په لاس راحگي چيگ محرم ته غسل كول جواز لري، حائضه شگحگه

هم غسل کولی شي، او د حائضيګ او نفاسيګ شګحګيګ احرام صحيح دی.
رسول الله (ص) روان و، همدغه مخکيګ یاده شويګ تلبیه ییګ ویله، اصحابو (رض) هم ویله، خو حګینو به خګه تګکي ورنه کم او نورو به پکيګ خګه کلميګ زیاتولی، رسول الله (ص) خګه نه ورته ویل.
کله چيګ رسول الله (ص) روحاء ته ورسید، هلته یو وحشي خر چيګ کوم شګکاري په غشي ویشتلی وُ پروت وُ رسول الله (ص) و فرمایل: پریږدی، کیدای شي خګشګتن ییګ راشي، خګه وخت وروسته همغه کس چيګ دا خر ییګ ویشتلی وُ راغی او وییګ ویل چيګ دا دیګ ستاسيګ وي، نو رسول الله (ص) ابوبکر (رض) ته امر وکؤ چيګ غوشګه ییګ وویشي، هغه وویشله، دا پدیګ دلالت کوي چيګ محرم (هغه چيګ د حج احرام ییګ تؤلی وي) ته روا ده چيګ د شګکار حلاله غوشګه وخوري، خو پدیګ شرط چيګ د همدیګ هدف او خاص دده، لپاره نه وي شګکار شوی، او دا پدیګ هم دلالت کوي چيګ شګکار د هغه چا مال کګرځي چيګ شګکار کؤی ییګ وي او ملکیت ییګ په دلیل او ثبوت سره ورته ثابیتږي.
رسول الله (ص) له روحاء نه (اثایه) ته ورسید، دغه سیمه د رویشه او عرج تر مینځګ واقع وه هلته ځیګ یوه هوسۀ ولیده چيګ په غشي لکګیدلی او په ریکګ کیګ د ونیګ سیوری ته پرته ده، یوه تن ته ییګ امر وکؤ چيګ ورسره دریږي تر خګو خګوك ییګ و نه ویروي، او زیان ور ونه رسوي ددیګ هوسۀ او وحشي خره تر منځګ توپیر دا وُ چيګ دلته دا نه وه معلومه چيګ شګکاري غیر محرم (حلال) دی حګکه د محرم شګکار خوؤل جواز نلري بیا رسول (ص) روان شو تر خګو (عرج) ته ورسید. پدیګ سفر کیګ د رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) سورلۀ (او شګه) یوه وه او د ابوبکر (رض) له یوه غلام سره وه همدلته د ابوبکر (رض) غلام راغی، اوشګه ورسره نه وه، ابوبکر (رض) ورته وویل اوشګه دیګ خګه کؤه؟ غلام وویل هغه خو پرون شپه رانه ورکه شوه، ابوبکر (رض) ورته وفرمایل: یوه اوشګه وه هغه هم درنه ورکه شوه؟! پدیګ سره ییګ د وهلو شروع وربانديګ وکؤه، ابوبکر (رض) چيګ خپل غلام واهه رسول الله (ص) ورته کتل، تبسم ییګ کاوه او فرمایل:((أنظر إلى هذا المحرم ما يصنع! دیګ محرم ته و کګورئ خګه کوي؟!)) رسول الله (ص) مخکيګ روان وُ تر خګو (ابواء) ته ورسید، هلته صعب بن جثامه د وحشي خره غوشګه (ورون- پتون) د هدییګ په توکګه ورکؤ، رسول الله (ص) دا هدیه (غوشګه) مسترده کؤه، خو ورته وییګ فرمایل: (حګکه مو دا غوشګه مسترده کؤه چيګ مونږ په احرام کیګ یو). او کله چيګ د عسفان وادي ته ورسید له ابوبکر (رض) نه ییګ پوشګتنه وکؤه دا کومه دره ده؟ هغه ورته وویل: دا د عسفان دره ده؟ رسول الله (ص) وفرمایل: هود او صالح (ع) هم پدیګ وادي (دره) پداسيګ حال کیګ تیر شویدي چيګ دوه حګوان سره اوشګان چيګ مهارونه ییګ له منجو نه جوؤ شوي وو ورسره وو، ازارونه ییګ چيګ چپنی یا اوږده کمیسونه او خګادر ییګ وؤین لیکه دار وو، تلبیه ویونکي د بیت الله حج ته

روان و ، (دا حدیث شریف امام احمد روایت کړیدی).
رسول الله (ص) چیګ (سرف) نومی سیمیګ ته ورسید ، حضرت عائشه (رض) حائضه شوه او همدلته بییګ خپلو اصحابو (رض) ته وفرمایل: له چا سره چیګ د قربانۍ خګاروی نه وي او غواؤي او دا بییګ خوشګه وي چیګ د قران حج په حګای عمره وکړي، (بیا وروسته د حج نیت او بیل احرام وتړي) نو دا کار دیګ وکړي، او له چا سره چیګ د قربانۍ خګاروی شته هغوی دیګ حج او عمره نه سره بیلوي (قران حج دیګ مکمل کړي) دا اختیار په میقات کیګ له اختیار نه لږ خګه سخت وُ. کله چیګ مکیګ ته ورسید نو قطعي او غوخګ امر بییګ صادر کړ له چا سره چیګ د قربانۍ خګاروي نشته هغوی دیګ حتما لومړی عمره ادا کړي بیا دیګ حګان له احرام نه حلال او ورپسیګ دیګ د حج لپاره بیل احرام وتړي (تمتع حج دیګ وکړي)، او خګوك چیګ د قربانۍ خګاروي ورسره لري هغوی دیګ عمره او حج یو حګای او په یوه احرام ادا کړي (یعنی قران حج دیګ وکړي) سراقه بن مالك (رض) پوښتنه وکړه چیګ دا عمره چیګ اوس بییګ له حج نه جدا کوي او دا حکم د همدیګ کال لپاره دی او که د تګول عمر لپاره؟ رسول الله (ص) ورته وفرمایل: ((للأبد: دا حکم د تل لپاره دی)).
رسول الله (ص) د ذي الحجیګ په خګلورم د یکشنبیګ په شپه (ذي طوی) ته ورسید ، شپه بییګ همدلته تیره کړه د سهار لمونځ بییګ ادا کړ بیا بییګ غسل وکړ او د مکیګ په لور مخکیګ لاړ، له بریګ خوا نه د هغیګ غونډۍ له لارې مکیګ ته داخل شو چیګ د (حجون) له پاسه واقع ده، او کله به بییګ چیګ عمره ادا کوله، نو د مکیګ له لاندینۍ تګیتګیګ برخیګ نه به داخلیده، غرمه مسجد حرام ته ورسید. طبري وابییګ چیګ د بني عبدمناف له دروازیګ نه چیګ باب بني شیبه هم ورته ویل کیږي جومات ته داخل شو، امام احمد (رح) وایي چیګ کله رسول (ص) له دار یعلی نه داخل شو، مخ بییګ بیت الله کړ وییګ فرمایل: (اللهم زد هذا البیت تشریفا و تعظیما و تکریما و مهابة: یا الله ! ته ددیګ خونیګ شرف، عظمت، کرم او هیبت نور هم زیات کړی)).
روایت دی چیګ رسول الله (ص) به د بیت الله د لیدلو په وخت کیګ لاسونه پورته کړل، الله اکبر به بییګ ویل او دا دعا به بییګ کوله: ((اللهم أنت السلام و منك السلام، حینا ربنا بالسلام، اللهم زد هذا البیت تشریفا و تعظیما و تکریما و مهابة و زد من حجه أو اعتمره تکریما و تشریفا و تعظیما و برا)) (دا حدیث مرسل دی) ترجمه: (ایګ خدایه! ته سلام بییګ، سلام یوازیګ له تا خګخه دی، مونږ پر سلام ژوندي لریګ او پر سلام مو ژوندي کړی، خدایه! ته ددیګ خونیګ شرف، عظمت، عزت او هیبت نور هم زیات کړیګ او هغه چا ته هم عزت، شرف، تعظیم او نیکي ور په برخه کړیګ چیګ ددیګ خونیګ حج او عمره کوي).
رسول (ص) جومات ته له دا خلیدو سره سم بیت الله ته لاړ، د تحیه المسجد نفل بییګ ونکړل حګکه

د بيت الله تحيه طواف دی، حجر اسود ته چيگ ورسيد ، لاس ييگ ورباندیگ کيشگود ، مچيگ ييگ کؤه، خلك ييگ نه تگيل وهل، او له حجر اسود نه د رکن يماني خواته هم کوإ نشو ، نه ييگ لاسونه پورته کؤل او نه ييگ وويل چيگ لديگ طواف نه دا او هغه نيت لرم، نه ييگ تکبير ووايه، نه ييگ تگول بدن د حجر اسود په برابرة برابر کؤ لديگ حگای نه ييگ طواف پيل کؤ، نه ييگ د بيت الله له دروازيگ او نه له ناويگ سره دعا وکؤه، د طواف په دوران کيگ ييگ خاص او حگانکگؤی ذکر هم نه کاوه، فقط د دواؤو رکنو تر منحگ دا دعا ورنه روايت شويده: ((ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخره حسنة و قنا عذاب النار: خدايه ! په دنيا کيگ نيکي را کؤيگ، په آخرت کيگ مو هم نيکي په برخه کؤيگ او د دوزخ له اور نه مو وژغوريگ)).

د طواف په لومؤيو دريو دورو کيگ ييگ رمل يعنی پهلواني، خگه خگتگکي او بيؤه کوله، خگادر ييگ داسيگ په اوإو اچولی وُ چيگ يوه اوإه (شگة اوإه) ييگ لوخگه وه، هر حگل به چيگ حجر اسود ته رسيده، نو اشاره به ييگ ورته وکؤه او خپله لکنگه به ييگ ورباندیگ کيشگودله او همغه لکنگه به ييگ مچيگ کؤه.

له رسول الله (ص) نه دا ثابته شويده چيگ رکن يماني ييگ لمس کؤی خو مچيگ کول ييگ ندي ثابت او نه دا ثابته شويده چيگ ددیگ رکن له لمس کولو نه وروسته ييگ ديگ خپل مبارك لاس مچيگ کؤی وي.

خو د حجر اسود په هکله دا ثابته ده چيگ رسول الله (ص) مچيگ کؤی او دا هم ثابته ده چيگ رسول الله (ص) خپل مبارك لاس په حجر اسود ايشگی او بيا ييگ مچيگ کؤيدی، او دا هم ورنه ثابته شويده چيگ پخپله لکنگه ييگ لمس کؤی، يعنی د حجر اسود په اؤه دا دری واؤه صفات او اشکال ثابت دي. طبراني روايت کوي چيگ رسول الله (ص) به د رکن يماني د لمس کولو په وخت کيگ فرمايل : (بسم الله والله اکبر: د الله تعالی په نامه، الله تر تگولو لوی دی) او هر حگل به چيگ حجر اسود ته رسيده (الله اکبر) به ييگ ويل. رسول الله (ص) له حجر اسود او رکن يمانی نه پرته بل رکن نه لمس کؤی او ييگ مچيگ کؤيدی.

رسول الله (ص) چيگ طواف پوره کؤ، مقام ابراهيم ته ييگ تشريف يووؤ او دا آيت ييگ تلاوت کؤ: ((وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى)) ((البقره: ۱۲۵))

ترجمه: [او ونيسئ (ايگ موُمنانو!) له حگای د (دريدلو د) ابراهيم حگنيگ حگای د لمانحگه (طواف او دعا)].

بيابيگ دوه رکعته لمونحگ وکؤ، او په لمانحگه کيگ داسيگ دريدلی وُ چيگ مقام ابراهيم د ده او بيت الله تر منحگ واقع وُ، پدی دوه رکعته لمانحگه کيگ ييگ له فاتحيگ نه وروسته د اخلاص دواؤه سورتونه (قل يا ايها الکافرون – قل هو الله احد) تلاوت کؤل. له لمانحگه نه

وروسته حجر اسود ته ورغی او لمس ییگ کؤه، بیا له مخامخ دروازیگ نه صفا ته ووت، چیگ ورلنأ شو دا آیت شریف ییگ تلاوت کؤ: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾ (البقره: ۱۵۸)

ترجمه: (بیشکه صفا او مروه (چیگ په مکه کیگ دوه غرونه دي) له نشگو (د عبادته) خگخه دي، نو هر خگوك چیگ (اراده د) حج وکؤي د بیت (الله تعالی) یا (اراده د) عمریگ (وکؤي) نو نشته هیخگ کگناه په ده باندیگ (په دیگ کیگ) چیگ طواف وکؤي په دیگ دواؤو، او هر خگوك چیگ وکؤي په خپله خوشگه خگه نیکي، نو بیشکه الله شکر قبلوونکیگ، شگه عالم دی].

بیاییگ و فرمایل: ﴿أبدأ بما بدأ الله به: پیل به له هغه حگای نه کوم چیگ الله تعالی لومؤی ذکر کؤیدی﴾، او نسایي روایت کوي چیگ وییگ فرمایل: ﴿ ابدأوا: شروع وکؤئ﴾. بیا صفا ته وخوت، مخ ییگ (بیت الله) ته و کگرحگاوه، تکبیر او تهلیل ییگ ووایه وئیگ و فرمایل: ﴿لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير، لا إله إلا الله وحده أنجز وعده ، و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده: له الله تعالی نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، شریك نلري تگوله واکمني د هغه ده، تگولیگ ستاینیگ ده لره دي، هغه په هر خگه قادر دی، له الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، هغه واحد دی، خپله وعده ییگ پوره کؤی، خپل بنده ته ییگ برلاسي او نصرت په برخه کؤی، او یوازیگ ییگ تگولیگ ألیگ ماتیگ کؤی دي﴾.

بیاییگ دعا وکؤه، او همدا ذکر یا دعا ییگ دری حگله تکرار کؤه، بیا د مروه په لور روان شو له صفا نه چیگ کوز شو، منأه ییگ وکؤه ترخگو په مروه وخوت، او دا منأه ییگ له میلینو اخضرینو (شنو ستنو) نه مخکیگ وه، د صفا او مروه تر منحگ اوار حگای کیگ وه او داسیگ شگکاري چیگ دغه وادي یا دره اوس هم نده بدله شوی.

مروه ته چیگ ورسید، مخ ییگ د بیت الله خواته واؤاوه، تکبیر او تهلیل ییگ ووایه او د صفا د غونأة په شان ییگ دلته هم همغه ذکر وکؤ، پدیگ ترتیب سره ییگ د صفا او مروه تر منحگ سعی مکمله کؤه، او دلته ییگ بیا هغو کسانو ته له احرام نه د حلالیدو امر وکؤ چیگ د قربانة خگاروي ورسره نه وو، او دیگ کسانو ته ییگ دا وفرمایل چیگ تر یوم الترویه (د ذالحجیگ اتمیگ) پوریگ به د حج لپاره احرام نه تؤی، او دیگ ورحگیگ ته لدیگ امله یوم ترویه ویل کیاي چیگ هغه وخت به حاجیانو پدیگ ورحگ خپل د اوبو لوشگي (پتك یا ژي) له اوبو أکول چیگ په سباییگ د عرفات میدان ته له حگان سره یوسي.

رسول الله (ص) چیگ له حگان سره د قربانة خگاروی درلود، نو حگان ییگ له احرام نه حلا ل نکؤ، او دلته ییگ داسیگ و فرمایل: ﴿لو استقبلت من أمري ما استدبرت لما سقت الهدي و لجعلتها عمرة و هناك دعا للمحلقين بالمغفرة ثلاث و للمقصرين مرة: یعنی که په پیل کیگ

متوجه شوی وای، او یا که په پیل کیگ په هغه خگه پوه شوی وای چیگ اوس پری پوه شوم، نو د قربانۀ خگاروی به میگ نه وُ را سره راوستی لومؤی به میگ عمره کوله یعنیگ حج او عمره به میگ سره جدا کؤي وو، او بیا ییگ همدلته د هغو کسانو لپاره چیگ سرونه ییگ وخریل دری حگله او د هغو لپاره چیگ ویشگتان ییگ لنأ کؤل یو حگل د خیر دعا وکؤه))۔

د رسول الله (ص) میرمنو (رضي الله عنهن) له عائشیگ (رض) پرته حگانونه له احرام نه حلال یا خلاص کؤل، هغوی هم د حج قران (حج او عمره یوحگای ادا کولو، نیت کؤی وُ) خو دلته ییگ د رسول (ص) د حکم مطابق تمتع حج یعنی لومؤی عمره او بیا حج وکؤ، خو عائشه (رض) چیگ حائضه شوی وه، حگان ییگ له احرام خگخه نه شوای حلالولی۔

رسول الله (ص) د ترورییگ تر ورحگیگ پوری په خپله مینه (کور) کیگ خلکو ته لمونحگ ورکاوه، خگلور ورحگیگ دلته پاتیگ شو او لمونحگ ییگ مسافرانه کاوه، د پنجشنبیگ په غرمه د منی په لور وخوحگید او په همدیگ ورحگ هغوی کسانو د حج احرام وتاؤه چیگ له عمریگ نه وروسته ییگ حگانونه خلاص کؤي وو دوی هر یوه له خپل حگای نه چیگ مکه ییگ وروستۀ خواته وه احرام وتاؤه د احرام لپاره مسجد حرام ته داخل نشول۔

او کله چیگ منی ته ورسید هلته ییگ د ماسپشگین او مازدیکگر لمونحگونه وکؤل، شپه ییگ وکؤه او سهار له لمرخت نه وروسته عرفات ته روان شو، او عرفات ته د اوسنۀ لاریگ له شگۀ خوا د ضب له لاریگ نه عرفات ته ورسید اصحابو به تلبیه او تکبیر وایه، په نمره کیگ خگپره ورته جوؤه شویگ وه، هملته ییگ واؤول تر خگو لمر زوال وکؤ، نو خپله اوشگه ییگ (قصواء) راوغوشگتله، روان شو او د (عُرنه) دریگ منحگ ته لاؤ۔

د عرفات په ورحگ رسول الله (ص) پداسیگ حال کیگ چیگ پخپله اوشگه سپور وُ، د حج مشهوره او تاریخي خطبه ولوستله، پدیگ خطبه کیگ ییگ د اسلام اساسي قواعد په کگوته کؤل، د شرك بنیادونه ییگ ونؤول، او د هغو شیانو د تحریم حکم ییگ تائید او تکرار کؤ چیگ په تگولو ادیانو کیگ حرام دي لکه وینیگ، مالونه او آبرو، د جاهلیت تگول کارونه او امور ییگ باطل اعلان کؤل، د جاهلیت له زمانیگ نه پاتیگ شوي سودونه ییگ لغوه کؤل، مسلمانانو ته ییگ له شگحگو سره د نیکۀ امر وکؤ، د شگحگو حقوق او واجبات ییگ بیان کؤل دا ییگ وشگودله چیگ د شگحگو نفقه، خواؤه او جامیگ پر نارینه باندیگ لازمیگ دي، د نفقیگ لپاره ییگ مشخصه او تگاکلیگ اندازه و نه تگاکله، او په همدیگ خطبه کیگ ییگ نارینه ته دا اجازه ورکؤه چیگ که شگحگیگ ییگ داسیگ خگوك د ده کورته داخل کؤ چیگ د خاوند ییگ خوشگ نه وُ نو اجازه شته چیگ وییگ وهي، تگول امت ته ییگ امر او توصیه وکؤه چیگ په قرآنکریم منکگولی شگخیگ کؤي، او دا ییگ ورته په آکگه کؤه چیگ تر خگو پوریگ مسلمانانو په کتاب الله منکگولی شگخیگ کؤی وي، کله به هم کگمراه او بیگ لاریگ نشي،

امتیان ییگ خپلو مسئولیتونو ته متوجه کؤل، دا پوشگتنه ییگ ورنه وکؤه چیگ دوی به دده په هکله خگه وایي او په خگه باندیگ به شاهدي ورکوي؟ حاضرینو وویل: مونږ شاهدي ورکوو چیگ تا الهي پیغام ورساوه، امت ته دیگ په غوره توکگه وصیت او نصیحت وکؤ، بیا رسول الله (ص) خپله مبارکه کگوته د آسمان په لور پورته کؤه او دری حگلیگ ییگ وفرمایل: خدایه! ته پردوی باندیگ شاهد اوسیگ، همدا راز حاضرینو ته ییگ امر وکؤ چیگ دا لارشگوونیگ غائبینو ته ورسوي، د رسول الله (ص) دا خطبه یوه او حگانکگؤی خطبه وه لکه د نورو خطبو په شان نه وه چیگ په منحگ کیگ ییگ کیني او دویگ خطبی ووایي.

خطبه ییگ چیگ پای ته ورسوله، بلال (رض) ته ییگ امر وکؤ چیگ آذان وکؤي، بلال (رض) آذان وکؤ، بیا ییگ اقامت ووایه، رسول الله (ص) د ماسپشگین د لمانحگه امامت وکؤ دا د جمعیگ ورحگ وه، دوه رکعته لمونحگ ییگ په خفیه قرائت سره ادا کؤ، دا پدیگ دلالت کوي چیگ په مسافر باندیگ د جمعیگ لمونحگ نشته، دماسپشگین له لمانحگه نه وروسته بیا اقامت وویل شو او رسول الله (ص) د لمازدیکگر لمونحگ هم دوه رکعته وکؤ، له رسول الله (ص) سره د مکیگ اوسیدونکي هم وو، هغوی له رسول الله (ص) نه د اطاعت په امر خپل لمونحگونه قصر کؤل او هم ییگ دواؤه سره جمع کؤل چیگ دا ددیگ دلیل دی چیگ د قصر مسافه معلومه او تگاکل شویگ نده.

رسول الله (ص) چیگ د ماسپشگین او مازدیکگر لمونحگونه په قصر، او یوحگای ادا کؤل په اوشگه سپور شو او د عرفات د دریدو حگای ته ییگ تشریف یووؤ، هلته د غره په لمن کیگ له پرشگو سره ودرید مخ ییگ قبلی ته کؤ، حبل مشاه ییگ هم مخیگ ته وُلاسونه ییگ تر سینیگ پوریگ پورته کؤل او داسیگ ییگ نیولي وو لکه فقیر چیگ له چا نه خیرات غواؤي او په دعا ییگ شروع وکؤه، تر لمر لویدو پوریگ ییگ الله تعالی ته عذرونه او زارة کولیگ خلکو ته ییگ امر وکؤ چیگ له (عرنه) دریگ نه پورته وخیژي او وییگ فرمایل چیگ (د عرفات دا میدان تگول د دریدو حگای دی)، زیاته ییگ کؤه چیگ (تر تگولو غوره دعا د عرفات د ورحگیگ دعا ده. خلکو ته ییگ امر وکؤ چیگ هر خگوك پخپل مشعر (حگای) ودریاي او هملته وقوف وکؤي حککه دا د ابراهیم (ع) میراث دی. په عرفات کیگ د رسول الله (ص) له دعا کگانو نه یوه داده چیگ فرمایلی ییگ دي:

((اللهم لك الحمد كالذي نقول، و خيرا مما نقول، اللهم لك صلاتي و نسكي و محياي و مماتي و إليك مآبي و لك ربي تراثي، اللهم إني أعوذبك من عذاب القبر و وسوسة الصدر و شتات الأمر، اللهم اني أعوذبك من شر ما تجئ به الريح)) (رواه الترمذي)

ترجمه: (ایگ خدایه! تاته هسیگ صفت او ستاینه ده لکه چیگ مونږ ییگ وایو، او له هغه نه هم

غوره چيگ مونږ ييگ وايو، خدايه! زما، لمونځ، قرباني، ژوند او مرګ تګول تا لره دي، زما درتګ ستا په لور دی، او زماد هر خګه ميراث ستا دی، ايګ لويه خدايه: زه د قبر له عذاب، د سينيګ له وسواس، نفاق او بيلتون نه تاته پناه دروؤم، ايګ خدايه: د هر هغه خګه له شر نه نجات غواؤم چيګ باد ييګ راوؤي).

بله دعا ييګ داسيګ وه: «اللهم إنك تسمع كلامي، و ترى مكاني و تعلم سري و علانيتي و لا يخفى عليك شئ من أمري أنا البائس الفقير، المستغيث المستجير الوجل المشفق، المقر المعترف بذنوبه، أسألك مسئلة المسكين و ابتهل اليك ابتهال المذنب الذليل و أدعوك دعاء الخائف الضرير من خضعت لك رقبته و فاضت عيناه و ذل جسده، و رغم أنفه لك، اللهم لا تجعلني بدعائك شقيا و كن بي رؤوفا رحيما يا خير المسؤولين و يا خير المعطين» « ذكره الطبراني» ترجمه: «يا الله ! ته ميګ خبريګ اوريګ، حګای ميګ وينيګ، زما په پتګ او شګکاره عالم يی زما هيخګ شی له تانه پتګ ندي، زه مسکين او غمجن يم، فريادي، مرسته غوشګتونکيګ، ويريدلی، أاريدلی، او پخپلو کګناهونو معترف او اقرار کونکی يم، زه د يوه مسکين په حيث سوال درنه کوم، ستا دربار ته زارة کوم، د ککګنهکګار او خوار بنده په حيث عذر او سوال درته کوم د داسيګ ويريدلي، وير اخيستي، غمجن بنده په توکګه دعا درته کوم، چيګ غاؤه ييګ درته ايشګيګ، ستر ککګيګ ييګ له اوشګکو أکيګ، بدن ييګ تسليم او پزه ييګ په خاورو درته لؤلی، خدايه! دعا ميګ مه ردوه، راباندیګ رحيم او رووف شه، ته تر تګولو غوره ورکوونکی او دعا قبلوونکيګ يی).

امام احمد له عمرو بن شعيب او هغه له خپل نيکه نه روايت کوي چيګ رسول الله (ص) به د عرفات په ورځ تر تګولو نه زياته دا دعا لوستله: « لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد بيده الخير و هو على كل شئ قدير: له يوه الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، هغه واحد دی، شريك نلري، پاچاهي او ستاينيګ هغه لره دي، خير د ده په لاس کيګ دی او هغه په هر خګه باندیګ قادر دی». ددیګ دعا کګانو په سند کيګ خګه کمزوري شته.

او همدلته عرفات کيګ پر رسول الله (ص) باندیګ دا مبارك آيت نازل شو: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِيناً فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) (المائده: ۳)

ترجمه: [نن ورځ ميګ مکمل (پوره) کؤ تاسيګ ته دين ستاسيګ (اصولاً او فروعاً) او تمام

(پوره ميګ کؤ پر تاسيګ (ايګ مومنانو!) نعمت (د دين په اکمال) او غوره کؤ ما تاسيګ ته اسلام له جهت د دين (أير پاکيګزه په تګولو اديانو کيګ) نو هر خګوك چيګ اؤ شو (خوراك د حرام شي ته) په سخته لوإه کيګ حال دا چيګ نه وي مائل ګناه ته (په خوراك زيات له کفافه يا د لذت له پاره) پس بيشکه الله شګه مغفرت کوونکيګ دی (د خطياتو) أير رحم والا دی (چيګ نه يی نيسي په دغه خوراك)].

او همدلته د عرفات په ميدان کيګ يو تن له اوشګيګ ولويد مؤ شو، رسول الله (ص) امر وکؤ چيګ په احرام کيګ ديګ خاورو ته وسپارل شي، خوشبويي ديګ نه ورباندیګ وهل کيږي، په اوبو او سدر (يو أول بوتګی) سره ديګ غسل ورکؤل شي، مخ او سر ييګ ديګ نه پتګول کيږي، او وييګ فرمايل: الله تعالی به دا کس د قيامت په ورځ پداسيګ حال کيګ را ژوندی کوي چيګ تلبيه به وايي.

پدی مساله کيګ د وولس حکمونه دي:

۱:- مؤي ته د غسل ورکولو وجوب.

۲:- انسان په مرکګ سره نه نجس کيږي، که داسيګ وی، نو غسل ييګ بايد د لا زيات نجاست سبب شي.

۳- مؤی بايد په اوبو او سدر (صابون) سره و مينځګل شي.

۴:- پاك خګيز که د اوبو رنګګ بدل کؤي اوبه نه مردارياي.

۵:- د محرم لپاره غسل کول مباح دي.

۶:- محرم له اوبو او صابون خګخه ندی منع شوی.

۷:- کفن له ميراث او قرض نه مخکيګ او مقدم وي حګکه رسول الله (ص) امر وکؤ چيګ کفن ورکؤی او دا ييګ و نه وپوشګتل چيګ ميراث خور (وارث) ييګ خګوك دی او د چا قرض ورباندیګ دی.

۸:- که مؤي ته يوازيګ دوه جاميګ کفن شي، نو کافي دي.

۹:- محرم بايد خوشبويی استعمال نکؤي.

۱۰:- محرم بايد خپل سر پتګ نکؤي.

۱۱:- محرم بايد خپل مخ هم پتګ و نه ساتي، که خګه هم له شپاو اصحابو نه د مخ پتګولو د اباحت حکم را نقل شويدی او ددیګ قول خاوندان وايي چيګ د رسول الله (ص) په حديث کيګ دالفظ (لا تخمروا وجهه: مخ ييګ مه پتګوئ) محفوظ ندی.

۱۲:- احرام له مرکګ نه وروسته هم پاتيګ کيږي.

لمر چيګ أوب شو، د آسمان له کنارو زيؤوالی ورك شو، رسول الله (ص) له عرفات نه روان شو، اسامه بن زيد (رض) ييګ له حګان سره په اوشګه سپور کؤ، په أيره تواضع او عاجزة سره روان و،

سره ییگ حگوؤند نیولی وُ او فرمایل ییگ: ایگ خلکو په عاجزة او آرامة سره روان شئ، نیکي په بیؤه کیگ نشته.

رسول الله (ص) د مازمَین له لاریگ نه کوز شو پداسیگ حال کیگ چیگ عرفات ته د ضب له لاری نه داخل شوی و، دا ییگ عادت وُ چیگ په عیدونو کیگ به ییگ هم د تککگ، راتککگ لاری بدلولیگ، په آرامه روان وُ تککگ ییگ نه أیر ورو او نه أیر تیز وُ، تلبیه ییگ ویله، د لاریگ په اوإدو کیگ یو حگای له اوشگیگ نه کوز شو، بولیگ ییگ وکؤیگ، بیاییگ وؤوکیگ اودس وکؤ، اسامه ورته وویل: د لمانحگه وخت دی یا رسول الله (ص)! ده ورته و فرمایل: (د لمانحگه حگای مخکیگ دی).

مزدلفیگ ته چیگ ورسید د لمانحگه لپاره ییگ اودس وکؤ، په امر ییگ آذان وشو له اقامت نه وروسته ییگ د ماشگام لمونحگ ادا کؤ خگه حگناً وروسته چیگ خلکو خپل بارونه کوز کؤل، وا ییگ ؤول، رسول الله (ص) د اقامت ویلو امر وکؤ او د لماسختن لمونحگ ییگ ادا کؤ، دواؤه (ماشگام او لماسختن) لمونحگونه ییگ په یوه آذان او دوو اقامتونو ادا کؤل د دواؤو تر منحگ ییگ هیخگ لمونحگ ونکؤ ورپسیگ تر سهاره ویده شو.

رسول الله (ص) پدی شپه کیگ د تهجد لپاره له خوبه را ویشگ نه شو، او د دواؤو عیدونو په شپو هم له رسول الله (ص) نه د پاخگیدو یا نفلي لمانحگه نه کولو روایت نقل شوی دی، پدی شپه ییگ امر وکؤ چیگ د کورنة کمزوري کسان دیگ د سهار له خگرك نه مخکیگ منی ته روان شي، خو جمریگ دیگ له لمر ختو نه مخکیگ نه ولي. له ام سلمه (رض) نه یو روایت راغلی چیگ وایي هغی له لمر ختلونه مخکیگ جمری ویشتلیگ دي، علماء لکه احمد او نور وا ییگ چیگ دغه روایت منکر دی، په هر حال صحیح خبره داده چیگ د دیگ روایاتو تر مینحگ تعارض نشته، حگکه په یوه روایت کیگ رسول الله (ص) هلکانو ته امر کؤیدی چیگ جمریگ دیگ له لمر ختلو نه مخکیگ نه ولي حگکه دوی خگه عذر نلري چیگ جمریگ له خپل وخت نه مخکیگ وولي، او شگحگیگ چیگ رسول الله (ص) مخکیگ لیإلیگ ویگ او هغوی لکه ام سلمه (رض) چیگ وایي له لمر ختلو نه مخکیگ جمریگ ویشتلی دي، دا حگکه چیگ هغوی عذر درلود او د ازدحام له ویریگ دوی ته اجازه وه چیگ جمریگ مخکیگ وولي، پدیگ اساس ویلی شو چیگ د مرض او کمزورة، او یا د بل عذر په سبب له لمر ختلو نه مخکیگ د جمرو ویشتل جواز لري خو خگوك چیگ عذر ونلري هغه ته نده روا له لمر ختلو نه ییگ مخکیگ وولي.

چیگ سهار شو، رسول الله (ص) لمونحگ وختي ادا کؤ، بیا په اوشگه سپور او روان شو تر خگو مزدلفیگ (مشرع الحرام) ته ورسید، قبلی ته ییگ مخ کؤ، ودرید دعا، او زارة ییگ شروع کؤی تکبیر او تهلیل ییگ وایه، خلکو ته ییگ اعلان وکؤ چیگ مزدلفه تگوله د دریدو حگای (موقف) دی، بیا تلبیه ویونکیگ روان شو، فضل بن عباس (رض) ییگ ورسره سپور کؤی وُ او اسامه (رض)

پیاده روان وُ.
د لاریگ په اوإدو کیگ ییگ عبدالله بن عباس (رض) ته امر وکؤ چیگ اوه شککگیگ ورته راتگولیگ کؤي دا شککگیگ ییگ نه له غره نه راماتیگ کؤیگ وی او نه ییگ د شپیگ راتگولی کؤیگ، بلکه د ورځگیگ ییگ له لاریگ نه راغونأیگ کؤیگ، ابن عباس (رض) چیگ شککگیگ ورته راوؤیگ، رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس کیگ واچولیگ او وییگ فرمایل: پدیگ أول شککگو سره جمریگ ولئ او په دین کیگ غلو او افراط مه کوئ، له تاسیگ نه مخکیگ قومونه په دین کیگ د غلو او افراط له امله هلاك شویدي «أمثال هؤلاء فارموا و إياكم و الغلو في الدين فإنما أهلك من كان قبلكم الغلو في الدين» .
رسول الله (ص) چیگ د محسر وادي ته ورسید اوشگه ییگ ککؤندی کؤه، او دا حککه چیگ دلته پر اصحاب الفیل عذاب نازل شوی و او حککه وادي محسر ورته ویل کیږي چیگ دلته فیل ستؤی شوی له کاره لویدلی او مکیگ ته د تککگ نه بیگ وسه شوی وُ، د رسول الله (ص) عادت وُ چیگ لدی أول حگایونو نه به په بیؤه تیریده، لکه چیگ د حجر له دریگ نه هم په بیؤه تیر شوی وُ.
د محسر وادي د منی او مزدلفیگ تر مینځگ حایل واقع ده، نه په مزدلفه کیگ حساب ده او نه په منی کیگ، منی له حرم نه حسابیږي او مشعر هم دی او (محسر) له حرم خگخه ده خو مشعر نده او مزدلفه هم حرم دی او هم مشعر، او (عرنه) چیگ د عرفات او مشعر الحرام تر مینځگ حایل ده، مشعر ندی، او دا د حل سیمه ده مشعرنده او عرفات د حل حگمکه ده خو مشعر هم دی.
رسول الله (ص) منځگنۀ لاره نیولیگ وه، هغه چیگ لویی جمریگ ته وتلیگ ده او په همدیگ لاریگ سره منی ته ورسید، عقبه جمری ته راغی، د دریگ په کوزنۀ برخه کیگ داسیگ و درید چیگ بیت الله ییگ کینگیگ خوا ته او منی ییگ شگۀ خوا ته واقع وه، په اوشگه سپور وُ، جمریگ ته ییگ مخ کؤ او وییگ ویشتله، دا وخت لمر ختلی وُ، له هریگ شککگیگ سره به ییگ تکبیر وایه همدلته ییگ تلبیه بنده کؤه، بلال او اسامه (رض) ورسره وو، یوه ییگ د اوشگیگ واکگیگ نیولیگ ویگ او بل سیوره ورباندیگ جوؤه کؤیگ وه له لمر نه ییگ ساته او پدیگ کیگ دا دلیل شته چیگ محرم کولی شي حگان په خگه شي سره له کگرمۀ نه پتگ کؤي.

فصل

د جمریگ له ویشتلو نه وروسته رسول الله (ص) منی ته ستون شو، هلته ییگ أیره جامع خطبه ولوستله خلکو ته ییگ د نحر (قربانۀ) د ورځگیگ د حرمت، مکیگ د حرمت او رسالت د مقام په اؤه لازمیگ لارشگوونیگ وکؤیگ، او دا ییگ ورته وفرمایل چیگ مسلمانان باید د هغه امیر او

قائد اطاعت وکوي چيگ په قرآن او سنت عمل کوي، امر ييگ وکؤ چيگ د حج مناسك له ده (ص) نه زده کوي وييگ فرمايل: ((لعلي لا أحج بعد عامي هذا: کيدای شي له ديگ کال نه وروسته بل حج ونکؤم)) تگولو ته ييگ د حج مناسك او آداب وروشگودل، د مهاجرينو او انصارو (رض) درجيگ او منزلت ييگ په کگوته کؤ، مسلمانانو ته ييگ امر وکؤ چيگ بيرته کفر ته و نه ککرحگي، چيگ يو حگل بيا يو د بل غاؤيگ ووهي.

په همديگ خطبه کيگ ييگ وفرمايل چيگ زما خبريگ نورو ته ورسوئ، وييگ ويل: ((رب مبلغ أوعى من سامع: کيدای شي هغه کس چيگ خبره ور ورسول شي له اوريدونکي نه حگيرك او د زياتيگ پوهيگ خاوند وي)). دا ييگ هم و فرمايل: ((لا يجني جان إلا على نفسه: جنايت کار يوازيگ حگانته زيان رسوي)). مهاجرين ييگ د قبليگ شگي اؤخ، انصار ييگ چپ اؤخ او نور خلك ييگ شاوخوا درولي وو، الله تعالى د خلکو غواِونه داسيگ ورته خلاص کؤل چيگ ان د منى اوسيدونکو پخپلو ميگنو او کورونو کيگ دده مبارك آواز اوريده.

رسول الله (ص) پديگ خطبه کيگ دا هم و فرمايل: ((اعبدوا ربكم و صلوا خمسكم و صوموا شهركم و اطيعوا ذا أمركم تدخلوا جنة ربكم: ايگ خلکو: د خپل رب عبادت کوئ او پنحگه لمونحگونه ادا کوئ، د رمضان مياشتيگ روژه نيسئ، د خپل امير اطاعت کوئ تر خگو د خپل رب جنت ته داخل شئ)) بيا ييگ همدلته له خلکو سره په مخه شگه (وداع) وکؤه. او له همديگ کبله خلکو، دا حج (حجه الوداع) يعنى د وداع يا په مخه شگه حج وباله.

ورپسيگ ييگ د ذبحيگ حگای ته تشريف يووؤ او هلته ييگ پخپل مبارك لاس دري شپيته (۶۳) اوشگان ذبح کؤل، اوشگان به ييگ داسيگ حلالول چيگ د اوشگ مخکينة چپه پشگه به تؤليگ وه ولاؤ به وُ، دا شمير اوشگان ييگ چيگ حلال کؤل، نو علي (رض) ته ييگ امر وکؤ چيگ پاتيگ اوشگان هغه ذبح کؤي، تگول سل اوشگان د قربانة لپاره تيار ولاؤ وو، له ذبحيگ نه وروسته ييگ امر وکؤ چيگ غوشگه او خگرمنيگ ييگ په فقيرانو وويشل شي، او وييگ فرمايل چيگ د قصاب مزدوري ديگ لديگ خگخه نه ورکول کيِاي هغه مونِا له خپل حگانه ورکوو. او وييگ فرمايل: هر خگوك کولى شي پخپله خوشگه د قربانة له غوشگيگ نه هر خگومره چيگ غواؤي واخلي، ورنه پريگ ييگ کؤي.

که وويل شي چيگ په بخاري او مسلم کيگ له انس (رض) نه روايت دی چيگ رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس اوه اوشگان په ولاؤه ذبح کؤل، ددیگ اشکال د حل لپاره بايد وويل شي چيگ کيدای شي رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس يوازيگ اوه اوشگان حلال کؤي وي او بيا ييگ علي (رض) ته د ذبح کولو امر کؤی وي، خو پخپله به همدلته ورته ولاؤ پاتيگ شوی وي کله چيگ دری شپيته پوره شوي وي، نو بيا به ييگ لديگ حگايه تشريف وؤی وي، دوهم نظر دا چيگ کيدای شي انس (رض) يوازيگ اوه اوشگان ليدلي وي چيگ رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس ذبح کؤي وي، او

پاتيگ نور بيگ نه وي ليدلي، خو جابر (رض) به تگول (۲۳) ليدلي وي، دريمه رايه دا چيگ كيداى شي رسول الله (ص) به اوه اوشگان په يوازيگ صورت سره پخپل لاس ذبح كؤي وي او پاتيگ نور به بيگ د علي (رض) په مرسته ذبح كؤي وي لكه چيگ غرفه بن الحارث كندي روايت كوي وايي: ما رسول الله (ص) وليد چيگ د چؤيگ يا نيزيگ برنة (پاسنة) برخه بيگ نيولى وه، علي (رض) ته بيگ امر وكؤ او هغه بيگ لاندينى برخه ونيوله او شگان بيگ ذبح كول په پاى كيگ يوازيگ علي (رض) ذبح كول ترخگو سل پوره شول (والله اعلم).

هيچا دا ندي ويلي چيگ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) ديگ هدي (د حج قرباني) او عامه قرباني دواؤه يو حگاى كؤيگ وي، همدا (هدي) د دوى قرباني وه چيگ په منى كيگ بيگ كوله.

او د عائشيگ (رض) دا قول ((ضحى عن نسائه بالبقر)) يعنى رسول الله (ص) د خپلو ميرمنو لپاره غويي قرباني كؤ، نو دا هم (هدي) ده چيگ د اضحيه نوم ورته استعمال شويدى (لكه چيگ په پشگتو كيگ ما د دواؤو لفظونو لپاره بيليگ بيليگ كلميگ و نه موندلى)، پديگ حج كيگ د رسول الله (ص) ميرمنو د تمتع حج نيت كؤى و او پر دوى باندىگ د هدي (قربانى) كول لازم وو، چيگ رسول الله (ص) قرباني ورته وكؤه، خو دا چيگ د رسول الله (ص) ميرمنيگ نهمه (۹) ويگ او رسول الله (ص) يوازيگ يو غويي ورته قرباني كؤ، نو پديگ كيگ خگه اشكال شته او هغه دا چيگ ددىگ مطلب خو دا كيداى شي چيگ يو غوايي بايد له اوو نه د زياتو كسانو لپاره د قربانة په حيث صحيح شي حال دا چيگ داسيگ نده، يو غويى يوازيگ د اوو تنو لپاره صحيح دى خو دا حديث په دريو الفاظو روايت شويدى:

يو روايت وايىگ چيگ د تگولو ميرمنو (رض) لپاره يو غوايى (بقره واحدة بينهن)، يوه غوا د دوى لپاره، دوهم لفظ داسيگ دى (أنه ضحى عنهن يومئذ بالبقرة، رسول الله (ص) د دوى (ميرمنو (رض) لپاره غوا قربانى كؤه)، دريم روايت وائي: (دخل علينا يوم النحر بلحم بقر فقلت ما هذا؟ قيل: ذبح رسول الله (ص) عن أزواجه) يعنى كورته بيگ د غوايى غوشگه راوؤه ما ورته وويل دا خگه دي؟ وبيگ ويل: رسول الله (ص) د خپل ميرمنو لپاره قرباني وكؤه).

پديگ كيگ هم اختلاف شته چيگ يو اوشگ او غويى د خگو كسانو لپاره قرباني كيداى شي، خگو تنه پكيگ شريكيدى شي حگينى علماء وايىگ چيگ يو اوشگ او يا يو غويي د اوو كسانو لپاره صحيح دى، او نور علماء لكه اسحاق بيگ د لسو كسانو لپاره صحيح شميري، خو معمول دا دى چيگ اوشگ او غوييگ د اوو تنو لپاره صحيح كيږي. پديگ اؤه د روايت شويو احاديثو په هكله ويلى شو چيگ ددىگ احاديثو د توضيح لپاره درى طريقيگ وؤاندىگ كيدلى شي: يوه دا چيگ وويل شي هغه احاديث أير او له نورو نه أير صحيح دي چيگ يو اوشگ او غويى د اوو تنو د

قربانة لپاره کافي شميري، دوهمه طريقه داده چيگ د ويش د سمون او برابرة او انصاف لپاره په غنيمت کيگ يو اوشگ د لسو پسونو برابر شميرل شوی، او دا چيگ په قربانة کيگ د اوو تنو لپاره کافي او صحيح بلل شوی، نو دا شرعي قاعده، تقدير او اندازه ده، دريمه طريقه داده چيگ وويل شي: دا حکم د وخت ، حگای او خپله اوشگ د بدلون او تفاوت له امله تفاوت مومي (والله اعلم). رسول الله (ص) په منی کيگ د ذبحيگ په حگای کيگ ذبح وکؤه او اصحابو (رض) ته ييگ وفرمايل چيگ منی تگوله د ذبحيگ حگای (منحر) دی د مکيگ دريگ تگوليگ لاريگ دي او د ذبحيگ حگای، دا حديث پديگ دلالت کوي چيگ ذبح تر منی پوريگ خاصه نده د مکيگ په هره دره او سيمه کيگ او د مکيگ او منی تر منحگ لارو کيگ ذبح صحيح کيږي، او که چا د منی او د مکيگ په لارو او درو کيگ هر چيرته قرباني (ذبحه) وکؤه صحيح ده. لکه چيگ رسول (ص) د عرفات په هکله فرمايلي: ((وقفت هاهنا و عرفة کلها موقف: زه دلته ولاؤ يم خو عرفات تگول د دريدو حگای دی)). په منی کيگ له رسول (ص) نه پوشگتنه وشوه چيگ اجازه ورکوي له کگرمة نه د ساتنيگ پخاطر خيمه ورته ووهل شي؟ ده وفرمايل: نه خيمه مه راته وهئ، منی د تگولو حگای دی، خگوك چيگ لومؤی وروررسيدل هغه ييگ حقدار دی، دا حديث ددي دليل دی چيگ هر خگوك مخکيگ منی ته ورسيدل، نو هر حگای ييگ چيگ واؤول، همغه حگای ييگ خپل شو تر خگو ورنه روان شي، دا د تگولو مسلمانانو تر منحگ مشترك حگای دی، او هلته په اؤولو د چا ملکيت نه کگرحگي.

رسول الله (ص) چيگ ذبح وکؤه، نو حلاق (نايي) ييگ راوغوشگت اومبارك سره ييگ کل کؤ او کله ييگ چيگ حلاق، مبارك ويشگتان ورته خرييل ورته وييگ فرمايل: يا معمر! رسول الله (ص)! د خپل غوږ د نرمة اختيار درکؤ، ستا په لاس کيگ چؤه ده) معمر ورته وويل: يا رسول الله (ص) دا زما لپاره يو لوی الهي نعمت دی، ده ورته وفرمايل: همداسيگ ده، زه دا درته تاييدوم او داسيگ چيگ ده، نو واخله خپل شگي اؤخ ته ييگ اشاره و فرمايله او وييگ ويل لومؤی دا خوا کله کؤه، دا ييگ چيگ

وخرييله نو ويشگتان ييگ د هغو کسانو تر مينحگ وويشل چيگ نژدي ناست وو ، بيا ييگ د چپی خوا د کلولو امر ورته وکؤ، هغه چيگ وخرييل شول وييگ فرمايل: ابو طلحه دلته راشه او دا ويشگتان ييگ هغه ته ورکؤل.

رسول الله (ص) د هغو کسانو لپاره چيگ سرونه ييگ پاك کل کؤي وو دری حگله او د هغو لپاره چيگ ويشگتان ييگ کم يا لنأ کؤي وو يو حگل دعا وکؤه، او دا پديگ دلالت کوي چيگ د ويشگتانو کلول د حج له مناسکو خگخه دي او کلول له لنأولو نه غوره دي او دا يوازيگ د ايسار شوي محرم تر حگان حلالولو پوريگ خاص ندي.

فصل

وروسته، له غرميگ نه مخكيگ رسول الله (ص) له منى نه مكيگ ته تشريف يووؤ، د افاضه طواف ييگ وكؤ، بل كوم طواف ييگ ونكؤ سعي (د صفا او مروه تر منحگ منأه) ييگ ونكؤه، ددیگ طواف په دورو كيگ ييگ رمل يعنى سرعت او د بدن د قوت د اظهار هخگه هم ونكؤه، يوازيگ په طواف قدوم كيگ ييگ رمل (پهلواني يا د قوت اظهار) كؤى وْ.

بيا د زمزم اوبو ته ورغى، اصحابو (رض) اوبه خگشگليگ او را ايستلى، رسول الله (ص) ورته وفرمايل كه د ازدحام ويره نه وى، نو ما به هم اوبه درسره را ايستلى وى، او پخپله به ميگ خگشگلى واى بيا اصحابو (رض) أولچه (سلواغه) وركؤه، رسول الله (ص) د زمزم اوبه وخگشگليگ، اوبه ييگ پداسيگ حال كيگ خگشگليگ چيگ پخپله و لاؤ وْ، ددیگ او هغه حديث چيگ په ولاؤه د اوبو له خگشگلو نه نهى كوي تر منحگ د توافق په هكله علماء وايييگ كيداى شي نهي اختياري يا استحبابي وي او يا دا چيگ حكم د ضرورت په اساس وي كه خگوك عذر ولري، نو بيا په ولاؤه هم د اوبو خگشگل اشكال نلري...

صحيح روايت دى چيگ ابن عباس (رض) وايي: رسول الله (ص) په حجه الوداع كيگ د طواف په وخت كيگ پخپله اوشگه سپور وْ، او حجر اسود به ييگ پخپله نيزه يا لكنگه سره لمس كوله.

همديته ورته روايت جابر (رض) هم روايت كؤيدى او په هغه كيگ دا هم راحگي چيگ رسول الله (ص) ددیگ لپاره په اوشگه سپور و چيگ خلكو ته شگكاره وي تر خگو هغوى پوشگتنيگ تری وكؤاى شي، حگكه خلك أير وو، نو بايد رسول (ص) له نورو نه اوچت وى چيگ تگولو ليدلى، خو دا طواف، د وداع طواف نه وْ حگكه د وداع طواف ييگ د شپيگ له مخيگ كؤى او دا د قدوم طواف هم نه وْ حگكه رسول الله (ص) په قدوم طواف كيگ رمل يا پهلواني كؤيگ او هيچا هم دا ندي ويلي چيگ رسول الله (ص) ييگ اوشگه تيزه كؤه، بيا منى ته ستون شو.

پدیگ هكله چيگ رسول الله (ص) ددیگ ورحگيگ د ماسپشگين لمونحگ چيرته وكؤ اختلاف دى، حگنى روايتونه وائي ددیگ ورحگيگ د لماسپشگين لمونحگ ييگ په منى كيگ ادا كؤ او په بل روايت كيگ راحگي چيگ په مكه كيگ ييگ وكؤ. په هر حال، عائشيگ (رض) په همديگ ورحگ يو طواف وكؤ او د صفا او مروه تر مينحگ ييگ سعي هم وكؤه او همدا ييگ د حج او عمريگ دواؤو لپاره كافي شول، صفيه (رض) هم طواف په همديگ ورحگ وكؤ بيا حائضه شوه او همدا ييگ د وداع طواف شو.

نو همدا د رسول الله (ص) سنت دى چيگ كه شگحگه له طواف نه مخكيگ حائضه شوه نو بايد قران حج وكؤي يعنى حج او عمره سره يوحگاى او متصل كؤي، او بيا يو طواف او يو حگل سعي ورته

کافي ده، او که شگحگه له افاضه طواف نه وروسته حائضه شوه، نو بيابيگ همدا طواف د وداع طواف په حگای کافي دی.
رسول الله (ص) بيا په همديگ ورحگ بيرته منی ته لاؤ او شپه بيگ هملته تيره کؤه، سهار بيگ له زوال نه وروسته د جمرو ويشتلو لپاره تشريف يووؤ، جمريگ بيگ وويشتليگ، لومؤی بيگ الجمره الاولی هغه چيگ د خيف جومات خوا ته ده وويشتله، له هريگ شکگيگ سره بيگ به الله اکبر ويل، دا بيگ چيگ په اوو شکگو وويشتله نو لإ مخکيگ لاؤ، مخ بيگ قبليگ ته کؤ، لاسونه بيگ پورته کؤل اوإده دعا بيگ وکؤه، دومره وخت بيگ دعا کوله چيگ د بقره سورت پکيگ تلاوت کيدای شي، بيا الجمره الوسطی ته ورغی او هغه بيگ په همديگ طريقيگ سره وويشتله.
بيا ورنه چپيگ خوا ته روان شو، مخ بيگ قبليگ ته کؤ، لاسونه بيگ پورته کؤل، اوإده دعا بيگ وکؤه ورپسيگ جمره العقبه ته ورغی داسيگ ودريد چيگ بيت الله بيگ چپيگ خوا ته وه هغه بيگ هم په اوو شکگو وويشتله، بيا روان شو، او دلته بيگ دعا ونکؤه، چيگ کيدای شي وخت او حگای به تنکگ وُ او يا دا چيگ دعا د عبادت په منحگ کيگ غوره ده او دغه وخت، خو له رمي نه فارغ شوی وُ، تل دا فکر کوم چيگ آيا رسول الله (ص) به جمريگ د ماسپشگين له لمانحگه نه مخکيگ ويشتلی وي او که وروسته، خو زيات ککگمان دا دی چيگ له لمانحگه نه مخکيگ به بيگ ويشتليگ وي. حککه جابر او نورو (رض) روايت کؤی چيگ رسول الله (ص) به د لمر له زوال نه وروسته جمريگ ويشتليگ.

فصل

که د رسول الله (ص) د حج مراسمو ته نظر وکؤو، و به ککگورو چيگ رسول الله (ص) په شپإ حگايونو کيگ د دعا لپاره توقف کؤيدی، د صفا پر غونأة، د مروه پر غونأة، د عرفات په ميدان کيگ، په مزدلفه کيگ، له لومؤة جمريگ سره، او له دوهميگ جمری سره، په همديگ شپإ واؤو حگايونو کيگ رسول الله (ص) دعا ته دريدلی او اوإدويگ دعا کگانيگ بيگ کؤيدي.
په منی کيگ بيگ دوی خطبيگ لوستلی، يوه د لوی اختر (يوم النحر) په ورحگ او بله د تشريق ورحگو په وسط کيگ، عباس (رض) اجازه ورنه غوشگتله چيگ حاجيانو ته د اوبو ورکولو پخاطر د منی په ورحگو کيگ په مکه کيگ د پاتيگ کيدلو اجازه ورکؤي، رسول الله (ص) اجازه ورکؤه چيگ د خپليگ دنديگ د اجراء لپاره د منی ورحگيگ په مکه کيگ تيريگ کؤي همدا راز د اوشگانو پوونکو او خاوندانو بيگ اجازه ورنه وغوشگتله چيگ له منی نه د باندیگ شپيگ تيرولو اجازه ورکؤي، رسول الله (ص) د هغوی غوشگتنه هم ومنله او اجازه بيگ ورکؤه چيگ د عيد

په ورځ جمریګ وولي او په سبا بیګ د دواؤو ورځو رمي (ویشتل) یو ځای کوي. مالك وایيګ: زه ګومان کوم چیګ دوی ته به بیګ دا اجازه کړیګ وي چیګ له دیګ دواؤو ورځو نه په لومړۍ ورځ جمریګ وولي او بیا بیګ د ستنیدو په ورځ هم وولي.

ابن عیینه ددیګ حدیث په هکله وائي: شپنو یا د اوشګانو پوونکو ته بیګ اجازه کړیده چیګ یوه ورځ جمریګ وولي او بله بیګ ورځ بیګ پریږدي، په هر حال دوی ته دا جواز ورکړل شویګ چیګ شپه له منی نه د باندیګ تیره کوي او رمي به نه پریږدي خو دا کولی شي چیګ تر شپیګ پوریګ بیګ وروسته کوي او دا هم کولي شي د دواؤو ورځو جمریګ په یوه ورځ وولي.

پدیګ اساس که خګوك پدیګ ویریدل چیګ که په منی کیګ شپه تیره کوي مال او متاع به بیګ زیان شي، او یا بیګ مریض درلود خدمت بیګ پر ده باندیګ وُ او یا پخپله د مرض له امله په منی کیګ نه شوای پاتی کیدای، نو دیګ کسانو ته د مخکیني حدیث په حکم دا روا ده چیګ شپه له منی نه د باندیګ تیره کوي.

رسول الله (ص) د جمرو په ویشتلو کیګ بیړه ونکړه، هملته بیګ تر دریمیګ ورځګیګ پوریګ تشریف درلود او د جمرو ویشتل بیګ په دریو ورځو کیګ پوره کړل، په دریمه ورځ له ماسپشګین نه وروسته محصب ته لاړ او هملته هغه وخت د بني کنانه میګنه وه، وبیګ لیدل چیګ ابو رافع هملته ورته خیمه وهلیګ ده، دا یو الهي توفیق وُ چیګ د ابو رافع په برخه شوی وُ، که نه رسول الله (ص) دا هدایت نه و ورته کړی چیګ دلته دیګ واؤوي، رسول الله (ص) هملته محصب کیګ د ماسپشګین، لمازدیکګر، ماشګام او ماسختن لمونځګونه ادا کړل، ورپسیګ خګه شیبه ویده شو، استراحت بیګ وکړ، بیا د مکیګ په لور وخوځیګد، او مکیګ ته له رسیدو وروسته بیګ د شپیګ له مخیګ سهار خوا ته د وداع طواف وکړ.

په همدیګ شپه عائشیګ (رض) هیله خګرکګنده کړه چیګ بیله عمره ادا کړي، رسول الله (ص) ورته و فرمایل چیګ ستا طواف د صفا اومروه تر مینځګ سعي (او دا نور مراسم) ستا د حج او عمریګ دواؤو لپاره کافي دي، خو عائشیګ (رض) د عمریګ د ادا کولو هیله تکرار کړه، تر خګو رسول اله (ص) اجازه ورکړه او د هغیګ ورور ته بیګ وویل چیګ ورسره لاړ شه چیګ له تنعیم نه د عمریګ نیت وکړي او بیله عمره ادا کړي، همغه وه چیګ عائشه (رض) له خپل ورور سره تنعیم ته چیګ له مکیګ سره نژدیګ واقع دی، لاړه، له هغه ځای نه بیګ د عمریګ نیت وکړ، او په همدیګ شپه کیګ بیګ عمره ادا کړه، په نیمه شپه کیګ په محصب کیګ چیګ ورور بیګ هم ورسره وُ له رسول الله (ص) سره مخامخ شوه، رسول الله (ص) ورته وفرمایل عمره مو ادا کړه؟ دوی وویل: هو، نو رسول الله (ص) د حرکت امر وکړ او خلك روان شول.

د اسود له خوا روایت شوي صحیح حدیث کیګ راځي: عائشه (رض) وایي: رسول الله (ص) پداسیګ وخت کیګ را سره مخ شو چیګ له مکیګ نه پورته را روان وُ او زه شګګته ور روانه وم

او یا بر عکس یعنی هغه لاندیگ خوا ته او زه پورته ور روانه وم، پدیگ روایت کیگ دا دی چیگ دواؤو سره ولیدل خو په لومؤي روایت کیگ دا خبره راحگي چیگ رسول الله (ص) پخپل حگای کیگ عائشیگ (رض) ته منتظرو، په هر حال که د اسود روایت صحیح او قوي وي، نو دا کلمات به صحیح وي چیگ وایيگ: رسول الله (ص) پداسیگ حال کیگ راسره مخ شو چیگ زه له مکیگ نه پورته او هغه (رض) شگکته را روان وٗ، حگکه عائشیگ (رض) خو عمره ادا کؤیگ وه او له مکیگ نه پورته ور روانه شویگ وه چیگ په لاره کیگ له رسول الله (ص) سره مخامخ شوه او رسول الله (ص) به د وداع طواف لپاره مکیگ ته شگکته روان وٗ.

په محصب کیگ د تم کیدو په هکله علماء دوه رایی لري حگنیگ وائي چیگ دلته تم کیدل سنت دي او حگنیگ نور عقیده لري چیگ رسول الله (ص) په محصب کیگ په اتفاقي یعنی تصادفي توکگه تم شوی وٗ، نو دلته تم کیدل سنت ندي.

فصل
بیت الله شریف ته ننوتل

أیر علماء عقیده لري چیگ بیت الله شریف ته ننوتل د حج له سنتو نه یو سنت دی حگکه رسول الله (ص) بیت الله شریف ته ننوتی دی، نو باید پیروي ییگ وشي، خو صحیح روایت دا دی چیگ رسول الله (ص) د حج او عمریگ په دوران کیگ بیت الله شریف ته ندی ننوتلی، بلکه د فتحیگ په کال مکیگ ته له داخلیدو وروسته بیت الله شریف ته داخل شویدی. همدا راز په ملتزم کیگ دریدل هم پدیگ أول دي حگکه رسول الله (ص) فقط د مکیگ د فتحیگ په ورحگ هلته وقوف کؤیدی، او هغه حدیث چیگ ابو داوٗد له عمرو بن شعیب او هغه له خپل پلار نه روایت کؤیدی وایي زما پلار (د عمرو نیکه) خپله سینه، خگنکگلیگ او لاسونه له ملتزم سره پر کعبه شریفه وغوؤول او وییگ ویل ما رسول الله (ص) په همدیگ شکل لیدلی دی، پدی هکله باید ووایو چیگ کیدای شي رسول الله (ص) دا کار د وداع (رخصتة) په وخت او یا بل وخت کیگ کؤی وي، مجاهد وایيگ چیگ په ملتزم کیگ د دعا لپاره دریدل مستحب دي خو له طواف وداع نه وروسته ابن عباس (رض) به د رکن او کعبیگ د دروازی تر مینحگ دریده او همدغه حگای ته ملتزم ویلی شو.

صحیح بخاري روایت کوي چیگ رسول الله (ص) پداسیگ وخت کیگ له مکیگ نه د وتلو فیصله وکؤه چیگ ام سلمه (رض) د ناروغة له امله د وداع طواف نه وٗکؤی، خو له رسول الله (ص) سره ییگ د وتلو قصد وکؤ، رسول الله (ص) ورته وفرمایل:

(إذا أقیمت صلاة الصبح، فطوفي علی بعیرك و الناس یصلون: کله چیگ د سهار لمونحگ

ودريد، نو ته پخپله اوشگه طواف وکؤه دغه وخت به خلك خپل لمونحگ کوي ام سلمه (رض) همداسيگ وکؤل يعنيگ د لمانحگه په وخت کيگ ييگ طواف وکؤ. که دقت وکؤو، نو دا به د اختر لومؤی ورحگ نه وي، حگکه دا طواف حتما د وداع طواف دی، او پديگ روايت کيگ دا واضح ده چيگ رسول الله (ص) پديگ ورحگ د سهار لمونحگ همدلته (بيت الله شريف) کيگ کؤيدی، ام سلمه (رض) ييگ قرائت اوريدلی او وايگ چيگ رسول الله (ص) د طور سورت تلاوت کؤ او بيا ييگ د مدينيگ په لور حرکت وکؤ.

رسول الله (ص) چيگ روحاء نوميگ سيميگ ته ورسيد له يوه کاروان سره مخ شو، سلام ييگ ورکؤ او پوشگتنه ييگ وکؤه چيگ تاسيگ خگوك ياست؟ دوی په حگواب کيگ وويل: مونږ مسلمانان يو، بيا دوی سوال وکؤ چيگ تاسيگ خگوك ياست؟ رسول الله (ص) وفرمايل: زه رسول الله (ص) يم. پديگ وخت کيگ يويگ شگحگيگ له خپليگ کجاويگ نه (هغه چيگ پر آس يا اوشگ د شگحگيگ د کيناستلو لپاره وي) وؤوکيگ ماشوم ورته راپورته کؤ او وييگ ويل: يا رسول الله (ص)! ايا پديگ ماشوم حج شته؟ يعنی حج ييگ کيږي رسول الله (ص) وفرمايل: هو د ده حج کيږي او ستا لپاره هم پديگ کيگ اجر دی.

کله چيگ رسول الله (ص) ذي الحليفه ته ورسيد، هلته ييگ شپه شوه، او چيگ سهار ييگ پر مدينه منوره ستركگيگ ولکگيدليگ دری حگله ييگ د تکبير نعره وکؤه، (الله اکبر) ييگ وويل او زياته ييگ کؤه:

«لا إله إلا الله وحده، لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير، آيبون تائبون عابدون، ساجدون لربنا حامدون صدق الله وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده: له يوه الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، هغه واحد دی، هيخگ شريك نلري، تگوله واکمني هغه لره ده، ستاينيگ ده لره دي او هغه پر هر خگه قادر دی، دا دی مونږ بيرته را وگگرحگيدو، راگگرحگيدونکي يو، توبه کوونکي يو، عبادت کوونکي، سر په سجده يو، د خپل رب ثنا خوان يو، الله تعالی خپله وعده پوره کؤه، خپل بنده ته ييگ نصرت او بری ورکؤ، او يوازيگ ييگ تگولو کفارو ته ماتی ورکؤه».

وروسته، رسول الله (ص) د ورحگيگ له مخيگ د معرس له لاری مدينيگ منوری ته داخل شو پداسيگ حال کيگ چيگ د وتلو په وخت کيگ د الشجره (ونيگ) له لاريگ و تلی وُ.

د قربانة او عقيقيگ په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

قرباني تر هغو آتو جوؤو پوريگ مختصه ده چيگ د انعام په سورت كيگ ذكر شويدي او دا حكم د قرانكريم له خگلورو آيتونو نه اخستل شوی:

۱- ((أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ)) (المائده: ۱)،

ترجمه: [حلال كؤی شوي دي تاسيگ ته (پس له شرعي ذبحيگ بيگ ژبيگ) چارپايان د انعامو (لكه اوشگان، غوايان او پسونه].

۲- ((وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكاً لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ)) (الحج: ۳۴)

ترجمه: [او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره كؤی ده مونږ قرباني د پاره د ديگ چی ياد كؤي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چی رزق، روزي كگرحگوليگ ده (الله) دوی ته له بيگ ژبو حيواناتو خگخه (په وخت د ذبحيگ د دوی كيگ) پس حق معبود ستاسيگ (او د پخوانيو امتونو) الله، حق معبود (الله) يو دی پس خاص هم ده ته غاؤه كيږئ! او زيری وركؤه عاجزي كوونكو ته].

۳- ((وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ)) (الانعام: ۱۴۲).

ترجمه: او (پيدا كؤي مو دي) له چارپايانو بار وؤونكي او خوحگيدونكي (په حگمكه)، خورئ تاسيگ له هغو حگنيگ چيگ رزق كؤی (دركؤی دی) تاسيگ ته الله او مه كوئ متابعت (مه حگئ) تاسيگ په قدمو د شيطان، بيشكه دا (شيطان) تاسيگ ته دی دشگمن شگكاره].

۴- ((هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ...))((المائده: ۹۵))

ترجمه: (د نذر په أول ورسولی شي كعبی ته). دا آيت پديگ دلالت كوي هغه حيوانات چيگ د قربانة لپاره كعبيگ شريفيگ ته رسول كيږي همدا آته جوؤيگ دي، او همدا لديگ آيت نه د علي (رض) استنباط دی. هغه ذبيحيگ (حلال شوي خگاروي) چيگ عبادت بلل كيږي دريگ أوله دي: هدي (هغه چيگ د حج په موسم كيگ د قربانة لپاره كعبيگ ته وؤل كيږي)، قرباني، او عقيقه، همدا دری أوله ذبيحی عبادت دی. رسول الله (ص)، پسه او اوشگ د خپل حگان، او غوايی د خپلو ميرمنو لپاره په حج كيگ قرباني كؤيدي، رسول الله (ص) په حج او عمره دواؤو كيگ قرباني كؤيده، او دا بيگ طريقه ده چيگ پسه به بيگ فقط په نشگه كاوه په غاؤه كيگ به بيگ غاؤكة ور اچوله او

تگپي کاوه به ييگ نه، حگکه پسه بوکام نلري چيگ وربانديگ تگپی شي، او په شا تگپي کول ييگ د تکليف او حتی مرکگ سبب کيدلی شي.

رسول الله (ص) به که پداسيگ حال کيگ هدي (د قربانة خگاروی) مکيگ ته واستاوه چيگ پخپله به مقيم و، نو هيخگ حلال خگيز به ييگ پر حگان نه حراماوه او که به ييگ اوشگ په مکه کيگ د قربانة لپاره غوره کؤ، نو هغه ته به ييگ قلاده هم ور اچوله او پر بوکام باندیگ به ييگ تگپي کاوه هم چيگ وپيژندل شي، او دا به ييگ داسيگ کاوه چيگ د بوکام شگة خوا به ييگ لږ زخمي کؤه چيگ وينيگ به ورنه روانيگ شويگ، او که د قربانة حيوان به ييگ د بل چا په لاس ولږاه، نو امر به ييگ ورته وکؤ چيگ که چيريگ کوم خگاروی ولوید ککوأ او مات شو، د مرکگ احتمال ييگ موجود وٌ، نو حلال ييگ ديگ کؤي، بيايگ ديگ هغه نعل چيگ په غاؤه کيگ ييگ اچول شوی وي په وينو رنگگ کؤي، بيا ييگ ديگ وربانديگ کيږدي، دا شخص او ملکگري ييگ ديگ غوشگه نه خوري، بلکه تگوله غوشگه ديگ په نورو وويشي، رسول الله (ص) پديگ خاطر خپل استازي او د هغه ملکگري د ديگ خگاروي د غوشگيگ له خوؤلو نه نهی او منع کؤيدي چيگ ددیگ خگارويو په ساتنه کيگ تقصير ونکؤي.

رسول الله (ص) خپلو اصحابو (رض) ته اجازه ورکؤيده چيگ اوه تنه په يوه اوشگ يا غويی کيگ شريك شي، او خگوك چيگ د قربانة خگاروي بيايي هغه ته اجازه شته چيگ وربانديگ سپور شي، خو پديگ شرط چيگ بله سورلي ونلري، علي (رض) دا هم وايي چيگ که خگاروي شيديگ ورکوليگ او له خپل بچي نه ييگ زياتيگ ويگ، نو استعمالول ييگ جواز لري.

د رسول الله (ص) طريقه دا وه چيگ اوشگ به ييگ په ولاؤه چيگ چپه پشگه به ييگ تؤلی وه نحر (ذبح) کاوه د ذبحيگ په وخت کيگ به ئی (بسم الله) او (الله اکبر) وايه، خپليگ قربانة به ييگ پخپله ذبح کولی او کله کله به ييگ وکيل ونيو، کله به ييگ چيگ پسه حلالاوه، نو مبارکه پشگه به ييگ د هغه پر أأه ورکيشگودله، (بسم الله) او تکبير به ييگ ووايه حلال به ييگ کؤ.

رسول الله (ص) خپل امت ته اجازه ورکؤيده چيگ د خپلو قربانيو او په حج کيگ د حلال شوو خگارويو غوشگه وخوري، خگه اندازه د توشگيگ لپاره هم ورسره واخلي، خو امر ييگ فرمايلي دی چيگ بايد له دريو ورځگو نه زياته موده د حج د قربانة غوشگيگ و نه ساتل شي، د يادونيگ وؤ ده چيگ د رسول الله (ص) دا حکم تر همغه يوه کال پوريگ خاص دی، په کوم کال چيگ رسول الله (ص) دا حکم وکؤ چيگ له دريو ورځگو نه به زياته موده د قربانة غوشگيگ نه ساتل کيږي، هغه کال پر مسلمانانو سختي راغليگ وه، کال وچ وٌ، د وچکالة له امله د أيرو قبايلو خلك چيگ راغلي وو هيخگ ييگ نه درلودل چيگ قرباني ييگ کؤي، نو رسول الله (ص) له دويگ سره د همدردة پخاطر دا حکم وکؤ چيگ تگولو ته ييگ ککتگه ورسيدله او تگولو د قربانة غوشگيگ وخوؤليگ.

رسول الله (ص) به د قربانة (هغه چيگ د حج په موسم کيگ به وه) غوشگه ويشله، او کله به ييگ فرمايل: خگوك چيگ غواؤي کولی شي پخپله خوشگه هر خگومره غوشگه چيگ زؤه ييگ وي واخلي، د رسول الله (ص) په همديگ قول په استدلال سره علماوو ويلي چيگ د مالك په خوشگه د چور په وخت کيگ د خگه شي لاسته راوؤل جواز لري، دلته چور د غلا په معنی ندی بلکه چور يعنی دا چيگ د يوه خگيز مالك خپل مال د خلکو مخيگ ته واچوي او ووايي چيگ واخلئ دا ستاسيگ، نو که هر چا هر خگومره ورنه وتشگتول هغه ورته جائز دي، او همغه د ده شو، معمولا دا أول ويش يا چور په ودونو کيگ صورت نيسي.

رسول الله (ص) به د عمريگ قرباني په مروه او حج قران قرباني په منی کيگ ذبحه کوله او هيخگکله ييگ له احرام خلاصولو نه مخکيگ قرباني نده کؤی او هيخگکله ييگ ذبح له لمر ختلو او د جمريگ له ويشتلو نه نده مخکيگ کؤيگ، دا خگلور امور د لوی اختر تر ورځگيگ پوريگ مربوط دي: لومؤی د جمريگ ويشتل، بيا ذبح ، بيا سر کلول، بيا طواف. رسول الله هيخگکله له لمر ختلو نه مخکيگ د ذبحيگ اجازه نده ورکؤی.

فصل

دا خو د هغيگ قربانة په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ او طريقه وه چيگ د حج او عمريگ په وخت کيگ کيږي، اوس به د عاميگ قربانة په اؤه د رسول الله (ص) هدايات تر نظر تير کؤو: د اضحيه (قربانة) په هکله د رسول الله (ص) سنت دا وُ: رسول الله (ص) هيخگ وخت قربانة نده پريشگی، هر کال به ييگ دوه پسونه د اختر له لمانحگه نه وروسته قرباني کول، او دا ييگ فرمايلي دي چاچيگ د اختر له لمانحگه نه مخکيگ قرباني وکؤه هغه قرباني نه، بلکه يوازيگ غوشگه ده چيگ خپلو خپلوانو ته ييگ وؤانديگ کؤه، په قربانة کيگ مهم د امام لمونحگ دی، د لمانحگه وخت هم د اعتبار وؤ ندی، يعنيگ داسيگ هم صحيح نده چيگ خگوك انتظار وکؤي او هغه وخت د خپليگ قربانة خگاروی ذبح کؤي چيگ د اختر لمونحگ ادا شي يا د اختر د لمانحگه وخت تير شي. رسول الله (ص) امر کؤيدی چيگ د قربانة پسه يا وری بايد يو کلن او نور خگاوري دوه کلن وي. روايت دی چيگ رسول الله (ص) فرماييگ: «**كل أيام التشريق ذبح**: د تشريق په تگولو ورځو کيگ ذبح کول روا دي»، خو دا حديث شريف منقطع دی، او همدا د عطاء، حسن، شافعي او ابن المنذر مذهب دی.

د رسول الله (ص) هدايت دی چيگ د قربانة خگاوری بايد له عيوبو نه سالم وي، دده سنت همداسيگ وُ، امر ييگ کؤيدی چيگ د قربانة خگاروی بايد بوچی نه وي بوچئ يعنيگ هغه چيگ غواؤنه ييگ پريگ او يا ييگ نيماييگ يا زياته اندازه شگکر مات شوی وي. همدا راز رسول الله

(ص) امر کوئیدی چیګ باید د خګاروي سترکګیګ، غوإونه او تګول اندامونه شګه وکتل شي چیګ سالم او سلامت وي.
رسول الله (ص) به هغه خګاروی نه قرباني کاوه چیګ سترکګیګ به ییګ کإیګ او یا ؤندیګ ویګ، یا به ییګ د غوإونو مخکینة برخه، یا وروستة برخه پریګ شوی وه او یا به ییګ غوإ نیم شوی، خګیریګ او یا سوری شوی و ُپدیګ اؤه ابو داود یو حدیث را نقل کؤیدی.
د رسول الله (ص) سنت طریقه دا وه چیګ قرباني به ییګ د لمانحګه په حګای (مصلی) کیګ کوله، ابو داو ُد له جابر (رض) نه روایت کؤی واییګ، رسول الله (ص) د لوی اختر په ورحګ دوه پسونه چیګ شګه چاغ، شګکرور او تکؤه وو ذبح کؤل، کله ییګ چیګ د ذبحیګ لپاره خګملول وییګ فرمایل: ((وجهت و جهي للذي فطر السموات و الارض حنيفا و ما أنا من المشركين، إن صلاتي و نسكي و محياي و مماتي لله رب العالمين، لا شريك له و بذلك أمرت و أنا أول المسلمين ، اللهم منك و لك عن محمد و أمته بسم الله و الله اكبر: مخ میګ په حق او نیغه لاره د هغه ذات په لور دی چیګ حګمکیګ او آسمانونه ییګ پیدا کؤي، زه د مشرکانو له ألیګ خګخه نه یم، زما لمونحګ، قرباني، ژوند او مرکګ د هغه الله لپاره دي چیګ د عالمیانو پالونکی دی، هغه شریك نلري، په همدیګ مامور شوی یم او زه لومؤنی مسلمان یم، ایګ ربه! د ستا له لوري ستا په کرم دا (قرباني) د محمد (ص) او د هغه د امت له لوري ستا لپاره ده، د الله په نامه، الله اکبر)) دا ییګ وویل او چؤه ییګ وربانديګ راکش کؤه. رسول الله (ص) امر کؤیدی چیګ ذبح باید په شګیګ طریقیګ سره وشي، هر خګوك چیګ ذبح کوي او یا خګوك وژني (قصاقصوي ییګ) باید په غوره طریقیګ ییګ ذبح کؤي او فرمایلي ییګ دي چیګ الله تعالی په هر خګه کیګ د نیکة امر کؤیدی. د رسول الله (ص) سنت دا و ُچیګ پسه د یوه سؤي او د هغه د فامیل له پلوه د قربانة لپاره کافي دی.

د عقیقیګ په اؤه د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

په (الموطا) کیګ راغلي چیګ له رسول الله (ص) نه د عقیقیګ په اؤه پوشګتنه وشوه، رسول الله (ص) وفرمایل: ((لا أحب العقوق: زه عقوق (نافرماني) نه خوشګوم)) لکه چیګ د عقوق نوم به د رسول الله (ص) نه خوشګیدو. عائشه (رض) له رسول الله (ص) نه په صحیح حدیث کیګ روایت کوي فرمایی: ((عن الغلام شاتان و عن الجارية شاة: باید د هلك لپاره دوه پسونه او په نجلة یو پسه

حلال شي)). همدا راز فرماييګ: ((كل غلام رهينة بعقيقته، تذبح عنه يوم السابع، و يحلق رأسه و يسمى: هر ماشوم تر خپليګ عقيقيګ پوريګ تؤلى دى، هغه عقيقه چيګ په اوومه ورځ بيګ بايد ذبح شي، او په همديګ (اوومه) ورځ بيګ سره خرييل او نوم وربانديګ ايشګودل كيږي)). رهن په عربى ژبه كيګ بند او تؤل كيدو ته وايي، يعنى هر ماشوم تر هغيګ پوريګ د خپل مور او پلار له شفاعت نه محبوس او منع شويدى، تر خګو عقيقه بيګ وشي خګه وربانديګ حلال شي، د حديث ظاهر پديګ دلالت كوي چيګ ماشوم له هغه خير نه محبوس دى چيګ دده لپاره بيګ اراده شويده، او حديث دا نه افاده كوي چيګ هغه ديګ د عقيقيګ د نه كولو له امله په آخرت كيګ معاقبه او تعذيب شي.

كيداى شي ماشوم د مور او پلار د تفريط له امله له خګه خير نه محروم شي مثلا كه مور او پلار د جماع په وخت (بسم الله) و نه وايي نو لدينه پيدا كيدونكى ماشوم به له خير نه بيګ برخيګ كيږي.

ابو داوُد له جعفر بن محمد بن علي بن حسين بن علي (رض) نه روايت كوي چيګ رسول الله (ص) د حسن او حسين (رض) د عقيقو د ذبح كولو په وخت كيګ فرمايلي: د قابليګ كور ته د پسه يوه پشګه واستوئ تاسيګ بيګ هم غوشګه وخورئ، نورو ته بيګ هم وركؤئ او هأوكي بيګ مه ماتوئ.

ميموني وايي: مونږ پديګ كيګ خبريګ كولى چيګ پر ماشوم په خګو ومه ورځ نوم كيشګودل كيږي؟ ابو عبدالله وويل: له انس (رض) نه روايت دى چيګ په دريمه ورځ بايد په ماشوم نوم كيشګودل شي، خو سمره وا ييګ چيګ په اوومه ورځ نوم وربانديګ ايشګودل كيږي.

د نومونو په هكله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايي: ((إن أخنع اسم عندالله (عزوجل) رجل تسمى ملك الاملاك لا مالك إلا الله: د الله تعالى په نزد تر تګولو ذليل، حقير او بد نوم هغه دى چيګ كوم خګوك شاهنشاه ونومول شي، له الله تعالى پرته بل مالك او واكدار نشته))، همدا راز ثابته ده چيګ رسول الله (ص) فرمايي:

((إن أحب الاسماء إلى الله عبدالله و عبدالرحمن و أصدقها حارث و همام و أقبحها حرب و مرة: د الله تعالى په وؤانديګ تر تګولو غوره نومونه عبدالله او عبدالرحمن دي تر تګولو رشګتوني نومونه حارث او همام دي، او تر تګولو بد او قبيح نومونه حرب او مره دي)) همدا راز رسول الله (ص) فرمايلي: ((لا تسمين غلامك يسارا ولا رباحا و لا نجيحا و لا أفلح، فإنك تقول: أثم هو؟

فلا يكون، فيقول: لا : په خپل زوی د يسار، رباح، نجيح او افلح نومونه مه إده، حگگه كله به ته وابيگ چيگ يسار يا افلح..... هلته شته؟ هغه كه هلته نه وي نو درته وابيگ به، نه، (لا أفلح) يعنی هغه ديگ افلح يا نجيح يا.... نه وي دلته دا لفظ (لا أفلح)، افلح نشته او افلح ديگ نه وي، دواؤه معناويگ افاده كوي)) په صحيح روايت سره له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ هغه د يويگ ميرمنيگ نوم چيگ (عاصيه) نوميدله په (جميله) بدل كؤ او ورته وييگ فرمايل: ته جميله بييگ، همدا راز د جويريه (رض) نوم (بره) وُ چيگ رسول الله (ص) ، په (جويريه) بدل كؤ، زينب بنت ام سلمه وايی: رسول الله (ص) پديگ نوم (بره) سره له حگان نومولو نه نهی كؤيده فرمايلي بييگ دي: ((لا تزكوا أنفسكم، الله أعلم بأهل البر منكم: حگانونه مه تزكيه كوئ، الله تعالى ستاسيگ نيكو كاران له تاسو نه شگه پيژني))، رسول الله (ص) د ابي الحكم نوم هم په شريح بدل كؤيدی، حگگه حكم د الله تعالى له اسماء الحسنى خگخه يو نوم دی، د ا صرم (ربيل او قطع شوي) نوم بييگ په زرعه (كشگت) او د حزن نوم بييگ چيگ د ابن المسيب نيكه وُ په سهل بدل كؤی، خو نوموؤی و نه منله او ويل بييگ چيگ سهل تر پشگو لانديگ او توهيندليگ شي او د حزن معنی سخته رسة ده.

ابو داود وابيگ: نبي (ص) د عاص، عزيز، عتله، شيطان، حكم، غراب، حباب، شهاب نومونه بدل كؤي، شهاب بييگ په هشام، حرب بييگ په سلم تبديل كؤی وُ، (مضطجع تگيتگ او پروت)) بييگ په منبعث (پورته كيدونكی) او يوه تگوتگه حگمكه چيگ عفره نوميدله هغه بييگ په خضره (شنه) نوم ونومولە، د شعب الضلاله نوم بييگ په شعب الهدايه او د بنو مغويه نوم بييگ په بني رشده بدل كؤ.

خگرنكگه چيگ نومونه د معناوو قالبونه او هر نوم پر خپله معنی دلالت كونكی دی، نو د حكمت غوشگتنه دا ده چيگ بايد د نوم او معنی تر منحگ ارتباط او تناسب موجود وي، او نه شگايي معنی له نوم نه پردة وي، دا د حكمت تقاضا نه ده، او واقعيت هم د همديگ په خلاف دلالت كوي، خگركگنده ده چيگ نومونه په مسمياتو اغيزه لري، او هر مسمی په نيكة او بدة (حسن او قبح) دروند والي او سپكوالي، لطافت او كثافت كيگ له خپل اسم نه اغيزمن او متاثر كيږي، يو شاعر وايی:

و قَلَ أن بصرت عيناك ذا لقب
إلا و معناه إن فكرت في لقبه

ترجمه: أير كم داسی پيشگيږي چيگ ته د كوم لقب خاوند ته نظر وكؤيگ او په لقب كی بييگ معنی ونه موميگ، خو پديگ شرط چيگ غور وكؤيگ.

رسول الله (ص) به شگه او غوره نوم خوشگاوه، او امر بييگ كؤی وُ چيگ كه خگوك خگه خبر ورته

راوؤي، نو بايد خبر راوؤونکی د شگه نوم او نوراني مخ درلودونکی وي، او دا ييگ عادت وُ چيگ په خوب او ويشگه کيگ به ييگ د نوم مطابق معنی اخيستله، يو حگل ييگ خوب وليد چيگ له خپلو اصحابو (رض) سره د عقبه بن رافع په مينه کيگ دی، هلته د بن طاب له خرماوو نه رطب (تازه خرما) ورته راوؤل شوی، رسول الله (ص) دا خوب داسيگ تعبير کؤ چيگ په دنيا کيگ بری او وروستة بر لاسي دوی لره ده او په آخرت کيگ هم لوؤيگ درجيگ د دوی دي او هغه دين چيگ الله تعالی د دوی لپاره غوره کؤی دی، هغه بريالی، مکمل، رسيدلی او نيکمرغه دی. او د حديبيگ په ورحگ چيگ د قريشو له خوا سهيل د استازيگ په حيث ورته راغی، نو دا ييگ داسيگ تاويل کؤ چيگ کار آسانه شو، سهيل راغی، نو کار به مو آسانه شي. يو حگل ييگ امر وکؤ چيگ خگو کسان ديگ د ميړو لوشلو ته حگانونه تيار کؤي يو تن پورته شو، پوشگتنه ييگ ورنه وکؤه نوم د خگه دی؟ هغه وويل: مره، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ته کيگنه، بل کس پاخگيد، له هغه نه ييگ هم د نوم پوشگتنه وکؤه، هغه وويل: فکر کوم زما نوم حرب دی، هغه ته ييگ هم وويل: کيگنه، دريم پاخگيد، د نوم پوشگتنه ييگ ورخگخه وکؤه هغه وويل: زما نوم يعيش دی، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: لاؤ شه او ته ميړي را ولوشه (لدينه د رسول الله (ص) هدف دا وُ چيگ امت ييگ دا أول خراب او قبيح نومونه غوره او انتخاب نکؤي) کيدای شي حگنيگ دا ککمان وکؤي چيگ پديگ کی د بدشککگونة تصور وُ، نه دلته د بدشککگونة تصور نشته، رسول الله (ص) بد فالي يا بد شککگوني رد کؤيده، او دا تصور نه کيړي چيگ هغه ديگ دا نومونه په بد شککگونی نيولی وي).

رسول الله (ص) هغه حگايونه هم نه خوشگول چيگ د خرابو او ناوؤه نومونو درلودونکي وو، يو حگل د دوو غرونو تر منحگ تيريده، پوشگتنه ييگ وکؤه، نومونه ييگ خگه دي؟ ورته وويل شول د يو غره نوم فاضح او د بل نوم مخزي دی، نو رسول الله (ص) فورا لاره بدله کؤه او په بله ورنه وککرحگيد.

او خگرنککگه چيگ د نومونو او مسمياتو تر مينحگ د روح او جسم، د شيانو د قالبونو او حقيقت په شان ارتباط، اؤيکيگ او تناسب وجود لري، نو عقل او د عقل خاوندان کولی شي دا ارتباط درك کؤي کله چيگ مسمی وککگوري کيدای شي په نوم ييگ پوه شي، او چيگ نوم ييگ وپيژني کيدای شي د مسمی حقيقت ييگ درك کؤي، اياس بن معاويه او يو شمير نور کسان داسيگ وو چيگ خگوك به ييگ وليد، نو ويل به ييگ شايد نوم ييگ دا او يا دا .... وي، بالکل صحيح اندازه به ييگ لککگوله، غلطي به ييگ نه کوله. يو حگل عمر (رض) له يوه سؤي نه د هغه د نوم پوشگتنه وکؤه، هغه ورته وويل: جمره (سکروتگه)، عمر (رض) ورته وويل د پلار نوم ديگ خگه دی؟ هغه وويل پلار ميگ شهاب (لمبه) نومياړي، عمر (رض) ورنه وپوشگتل چيرته اوسيړيگ مينه ديگ چيرته ده؟ ده ورته وويل په حره النار (د اور په کگرمة) کيگ، بيا ييگ ورته وويل کور ديگ په کومه سيمه کيگ دی؟ ده حگواب ورکؤ په ذات لظی (په لمبو) کيگ، عمر (رض) ورته وويل لاؤ

شه، کور دیگ سوحگیدلی دی، راوي وایي: هغه سؤی چیگ لاؤ، همداسیگ شوي وو، کور ییگ اور اخیستی و. لکه مخکیگ مو چیگ وویل رسول الله (ص) خپل امت ته امر کؤیدی چیگ غوره نومونه کیږدي، فرمایلي ییگ دي، شگه نومونه غوره کؤی، د قیامت په ورځ به پخپلو نومونو رابلل کیږئ.

پدیگ کیگ غور وکؤه چیگ د رسول الله (ص) له صفاتو او عاداتو نه خگنکگه د هغه مبارك دوه نومونه احمد او محمد مشتق شویدي، دا دواؤه ییگ له صفاتو سره مطابق او مناسب دي، او خگرنکگه چیگ د نیکو، ستایل شویو صفاتو او زیاتو فضایلو درلودونکی وُ، نو په احمد او محمد نومول شوی، وکگورئ رسول الله (ص) خپل دشگمن ابو الحکم ته د ابو جهل نوم یا لقب ورکوي، الله تعالی عبدالعزی ته د ابو لهب لقب ورکوي حگکه حگای ییگ دوزخ او لمبی دي. رسول الله (ص) چیگ مدینیگ ته هجرت وکؤ، نوم ییگ یثرب وُ رسول الله (ص) ییگ نوم په (طیبه) بدل کؤ، تر خگو د تثریب (تخریب) مفهوم ورنه ختم شي، او بیا همدا سیمه په مدینه منوره و نومول شوه حگکه د رسول الله (ص) په وجود او نور مبارکه او روشگانه شویگ ده.

خگرنکگه چیگ شگه او غوره نوم د مسمی د حسن او غوره والي غوشگتنه کوي، رسول الله (ص) به حگینو عربي قبیلو ته ویل: ای بني عبدالله! الله تعالی ستاسیگ او ستاسیگ د نیکونو لپاره غوره نومونه درکؤیدی، نو تاسیگ هم غوره لاره انتخاب کؤئ، وکگورئ خگرنکگه ییگ پدیگ شگی طریقیگ سره د الله تعالی عبودیت ته رابلل.

لږ د بدر د غزا او پکیگ د شپږو هغو کسانو په نومونو کیگ غور او فکر وکؤئ چیگ له جکگؤیگ نه مخکیگ د مقابلیگ میدان ته وؤاندیگ شوي وو، دری د کفر او دری نور د اسلامي لشگکر له خوا، د کفر له لوري نه ولید چیگ معنی ییگ ده نوی زیږیدلی، دا پر کمزورۀ دلالت کوي، بل شیبه وُ چیگ زاؤه ته وایي، دا هم وروستۀ او د پای مرحله ده او دریم عتبه وُ چیگ د لویدو معنی لري او یا تر عتاب لاندیگ راغلی، خو مقابلیگ ته ییگ علي ، ابو عبیده او الحارث (رض) راوتلي وو، علي د لوؤ ، او ابو عبیده د بنده، بندکگۀ، او حارث د کوشش او کرهنگیگ، یا هخگیگ معنی درلوده، نو نتیجه دا شوه دری واؤه مسلمانان چیگ نومونه ییگ هم غوره وو بریالي شول او دری واؤه کفار ییگ ستۀ کؤل له همدیگ حگایه ده چیگ الله تعالی هغه نومونه خوشگوي چیگ پر غوره مواصفاتو دلالت کوي، پدیگ اساس عبدالله او عبدالرحمن له عبدالقادر او عبدالقاهر او نورو نه غوره دي، حگکه په (عبدالله) کی سوچه بندکگي ده د رب او بنده تر منحگ د سوچه بندکگۀ اؤیکیگ دي او په (عبدالرحمن) کیگ د بنده او رحمان رب تر منحگ رابطه ده.

د الله تعالی د رحمت له مخیگ بنده پیدا کیږي او وده کوي، د ژوند هدف ییگ دادی چیگ یوازیگ د همغه خالق بندکگي وکؤي، په محبت، خوف (ویره) او رجاء (هیله) کیگ شریك ورسره و نه نیسي، خگرنکگه چیگ هر بنده په اراده سره متحرك دی، او نیت د ارادیگ پیل دی او د

ارادیگ په اساس کر کیله او کسب تر سره کیږي، نو حگکه تر تگولو رشگتونی نومونه همام (ارده کونکی) او حارث (بزگگر) دی، او خگرنککگه چیگ رشگتونی او حق پاچا یوازیگ الله دی، نو د الله تعالی په وؤاندیگ تر تگولو غوره او متواضعانه نوم عبدالله، او تر تگولو بد او ناوؤه نوم شاهنشاه دی.

حگکه له الله تعالی پرته هیخگوك د حقیقي پاچاهة خاوندان ندي، رشگتونی او حقیقي پاچا یوازیگ الله دی، نو بنده شاهنشاه نه شي کیدلی، دا نوم باطل او مردود دی، حگینو علماوو قاضي القضاه او سیدالناس هم همدا أول بللي دي، حگکه سید الناس یوازیگ رسول الله (ص دی او بس.

خگرنککگه چیگ د حرب (جنکگ) او مره (تریخوالی) نومونه په زؤه شگه نه لکگیږي، نو حگکه دا نومونه ناوؤه بلل شویدي، په همدیگ ترتیب سره حنظله، حزن او دیته ورته نور نومونه. او خگرنککگه چیگ نبیان او رسولان (ع) د غوره او نیکو اخلاقو درلودونکي وو، نو نومونه ییگ هم له تگولو نه غوره او نیك دي، له همدیگ کبله رسول الله (ص) خپل امت ته توصیه کؤیده چیگ د انبیاوو (ع) نومونه غوره کؤي، ابو داود روایت کوي رسول الله (ص) فرمایلي «تسموا بأسماء الأنبیاء: حگانونه د انبیاوو (ع) په نومونو ونومویئ» که پدیگ کیگ هیخگ نوره کگتگه نه وی یوازي دا کگتگه ییگ کافي ده چیگ نوم په مسمی سره یادیږي او د خپلیگ مقتضی غوشگتنه کوي.

او دا چیگ نهی شویده ماشوم باید په یسار او ورته نوم و نه نومول شي، ددیگ علت بل خگه دی او علت ییگ په حدیث کیگ ذکر شویدی فرمایي: « فإنك تقول أثم هو: آیا هغه (یسار....) هلته شته، نو درته وایییگ به نه یسار (آساني) نشته.... نه پوهیږم چیگ دا لفظ د حدیث دی او که په حدیث کیگ ور زیات شویدی. داسیگ شگکاري چیگ کگویا دا نومونه د بدشککگونة سبب کیږي، او بدشککگونی د هغه چا ده چیگ بدشککگوني کوي، په هر حال رسول اکرم (ص) نه دي غوشگتی امت ییگ حتی ناوؤه شیان واوري، او له هغو اسبابو نه ییگ منع کؤیدي چیگ د ناوؤه شیانو د اوریدلو سبب کیږي، یعنی که خگوك د یسار پوشگتنه وکؤي نو هسیگ نه چیگ خگوك ورته ووایییگ یسار نه بلکه اعسر (سخت) شته، یا یسار نشته، یاییگ خگوك ضد او مخالفه معنی ورنه واخلي ورته ووایییگ دا یسار نه بلکه اعسر دی، یا نجیح، رباح او نور چیگ د نجیح ضد ناکام او د رباح ضد فاسد دی، او یا دا چیگ هسیگ نه د داسیگ کس نوم یسار کیشگودل شي چیگ هغه یسار نه بلکه اعسر الناس وي، یا نجیح د همیشني ناکام او رباح د زیان کار لپاره استعمال او کیشگودل شي، چیگ پدیگ صورت کیگ به د دروغ ویلو ارتکاب کیږي. شاعر وایي:

سموك من جهلهم سدید والله ما فیك من سداد

(ترجمه: له خپل جهل نه ییگ سدید (محکم) نوم دربانديگ ایشگی، قسم په خدای که په تا کیگ د سداد نشگه قدریگ هم وي)

او دا لکه د هغه مدحيگ او ستاينيگ په شان ده چيگ په حقيقت کيگ د ستايل شوي لپاره ذم او توهين وي پداسيگ خگه سره ستايل چيگ وجود پکيگ ونلري، په واقع کيگ ستايل نه بلکه ذم او بد ويل دي.

خگوك چيگ په کوم صفت سره وستايل شي، خلك د همغه صفت هيله او تقاضا ورنه لري، نو چيگ هغه پکيگ و نه موندل شي دا مدح په ذم بدله شوه، او که دا مدحه ييگ نه واى شوى، نو دا مشکل به نه وُ، د خلکو تر نظره به تگيتگ نه راته، او بله مساله داده چيگ يو خگوك که د نوم له امله حگان د همغه اسم د صفت درلودونکى وکگنگي، پديگ سره ييگ کگويا د حگان تزکيه وکؤه لکه د بره نوم، نو له همديگ کبله او ددِيگ لپاره چيگ خگوك د حگان تزکيه پخپله ونکؤي د بره، رشيد، مطيع، طائع او ..... نومونه ايشگودل مکروه دي.

او دا چيگ آيا کفار پديگ نومونو سره نومول کيداى شي او که خگرنکگه؟ پديگ هکله بايد ووايو چيگ هيخگ جواز نلري، دوى پديگ نومونو سره وبلل شي.

کنيه: کنيه يو أول تکريم او عزت دى، رسول الله (ص) صهيب ته د ابو يحيى، علي (رض) ته د ابو تراب او د انس کشر ورور ته د ابو عمير کنيه نومونه ورکؤي وو. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ هر چا ته اولاد به ييگ درلود او که نه کنيه نوم ورکاوه او له ابو القاسم نه پرته ييگ له بل هيخگ کنيه نوم نه نهى نده کؤى، او د ابو القاسم کنيه نوم په هکله علماء اختلاف لري، حگينو ويلى دي چيگ هيخگوك نشي کولى يا په مطلقه توکگه روا نده خگوك حگانته د ابو القاسم کنيه نوم غوره کؤي، او په بل قول کيگ ويل شوي چيگ دا جواز نلري خگوك د محمد نوم او ابو القاسم کنيه دواؤه سره جمع کؤي يعنيگ دواؤه نومونه په حگان کيإدي، دا جمع روا نده او پديگ اؤه په ترمذي کى يو حديث شريف روايت شوى او امام ترمذي د صحيح درجه هم ورکؤيده، په بل قول کى ويل شوي چيگ د محمد او ابو القاسم تر منحگ جمع هم روا ده، او دليل ييگ د علي (رض) دا قول دى چيگ ويلى ييگ دي (له رسول الله (ص) نه ييگ پوشگتنه کؤيده: که له تانه وروسته ميگ زوى پيدا شو، آيا کولى شم ستا په نوم (محمد) ييگ ونوموم او ستا کنيه (ابو القاسم) نوم ورکؤم؟ رسول الله (ص) ورته فرمايلي دي: هو، کولى شيگ) دا حديث هم امام ترمذي صحيح بللى دى، او بل قول دا دى چيگ وايي: لدينه منع د رسول الله (ص) تر حيات يا ژوند پوريگ مختصه وه، او له رحلت نه وروسته باك نلري يعنى کيداى شي اوس د يوه تن نوم محمد او کنيه ييگ ابو القاسم شي. صحيح خبره داده چيگ د رسول الله (ص) په نوم نومول روا دى خو په کنيه نوم (ابو القاسم) سره ييگ حگان نومول جواز نلري او د رسول (ص) په ژوند ييگ نهى سخته او کلکه وه، همدا راز د نوم او کنيه جمع کول ييگ هم روا ندي او د علي (رض) د حديث د صحت په هکله خبره شته، ملاحظه وربانديگ موجوده ده، او امام ترمذي پر احاديثو په حکم کولو کيگ له تساهل نه کار اخلي. او بله دا چيگ علي (رض) وايي، چيگ رسول (ص) دا اجازه يوازيگ ماته کؤيده، يعنى مطلب دا چيگ د نورو

لپاره د منعی امر باقي دی. او دا حدیث چیګ له عائشیګ (رض) نه روایت شوی دی «ما الذي أحل اسمي و حرم کنیتي: دا خګه اویا خګوك دي چیګ زما په نوم سره نومول ییګ حلال کوي او زما کنیه ییګ د نورو لپاره حرامه کوي» مطلب دا چی په دواؤو سره حګان نومول روا دي، خو دا حدیث غریب دی او د صحیح حدیث په مقابل کیګ د اعتبار وؤ نه بلل کیږي.

یو شمیر علماوو دا هم مکروه بللیګ چیګ خګوك د ابو عیسی کنیه نوم غوره کوي، خو نورو علماوو ییګ د جواز حکم کوي، ابو داود له زید بن اسلم نه روایت کوی چیګ عمر (رض) خپل هغه زوی وواهه چیګ د ابو عیسی کنیه نوم ییګ حګانته غوره کوی وُ، همدا راز مغیره هم د حګان لپاره د ابو عیسی کنیه غوره کوه، نو عمر (رض) ورته وویل: آیا درته کافي نده چیګ ابو عبدالله دیګ کنیه نوم وي؟ ده ورته وویل: رسول الله (ص) دا کنیه نوم راکوی دی، عمر (رض) ورته وویل: رسول الله (ص) ته الله تعالی مخکینة او وروستنة تګولیګ کګناویګ بشګلیګ دي، خو مونږ هسیګ نه یو مونږ په پریشانة کیګ یو، نو لدینه وروسته مغیره تر مرکګه ابو عبدالله کنیه نوم استعمالاوه.

رسول الله (ص) لدینه هم نهی کوي چیګ عنب (انګګورو) ته کرم (انګګور) وویل شي فرمایلی ییګ دي کرم د مومن زوه دی، او دا حګه چیګ د کرم لفظ په زیات خیر او ګګتګیګ دلالت کوي، (نو دا باید د انګګورو ونه نه بلکه د مومن زوه وي حګه چیګ د انګګورو ونه په واقعیت کیګ هسیګ نده). بل حګای ییګ فرمایلي دی: پام چیګ اعراب (کوچیان) ستا د ماسختن د لمانحګه نوم (عشاء) دربانديګ بدل نکوي. ددیګ لمانحګه نوم العشاء دی، خو دوی ورته عتمه (تیاره) ویله او په بل حدیث کیګ ییګ فرمایلي دی: «لو یعلمون ما في العتمة و الصبح لأتوهما و لو حبوا: که دوی په هغو برکت او خیر خبر وای چیګ د ماسختن او سهار په لمونحګونو کیګ شته، نو حتما به ورته راتلی که په سینه یا خاپوؤو هم وای» پدیګ اساس صحیح خبره داده چیګ د عتمه له نوم نه ییګ په مطلقه توکګه نهی نده کوی بلکه مطلب ییګ دا وُ چیګ باید د عشا نوم په کلي توکګه هیر نشي او ونه غورحګول شي، حګه لازمه ده چیګ د عباداتو هغه نومونه باید وساتل شي، کوم چیګ الله تعالی ورکوی، دا نومونه باید هیر نه کوُل شي، متاسفانه متاخرین یا وروستي مسلمانان پدیګ أول یو شمیر اشتباهاتو کیګ لویدلي چیګ له امله ییګ مشکلات او فساد هم رامینحګته شویدی.

رسول الله (ص) د اختر په ورحګ لومؤی لمونحګ کوی، بیاییګ قرباني کوي. او د اوداسه په وخت کیګ به ییګ شروع له مخ نه کوله، بیا به ییګ لاسونه مینحګل، بیا به ییګ د سر مسح کوله او ورپسیګ به ییګ پشګیګ مینحګلی، د وؤوکي اختر په ورحګ به ییګ صدقه فطر له لمانحګه نه مخکیګ ورکوله، او دلیل ییګ د الله تعالی دا حکم وُ چیګ فرماییګ:

((قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّى (۱۴)وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلّى))(الاعلى:۱۴-۱۵)

ترجمه: [په تحقيق بری موندليگ په مراد رسيدلی دی هغه خگوك چيگ پاك شوی دی (په ايمان سره له معاصيو)، او ياد ييگ کؤ نوم د رب خپل (په تکبير سره) بيا ييگ لمونحگ وکؤ (چی نشگه د اسلام ده]. او نور دا أول مبارك آيتونه.

د الفاظو د غوره کولو په او�ه د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) به خپل امت ته پخپلو خبرو او خطبو کيگ تر تگولو غوره او لطيف الفاظ استعمالول، له ناوؤه سختو او بدو کلماتو خگخه به ييگ حگان ليريگ ساته، رسول الله (ص) په خبرو کيگ فاحش، متفحش، چتگي چيغيگ وهونکی او سخت نه و، دا ييگ هم نه خوشگوله چيگ شريف او غوره الفاظ د هغه چا لپاره وکاروي چيگ د شرف اهل به نه وُ، لکه چيگ د شگو خلکو لپاره ييگ د ناوؤه الفاظو استعمالول نه خوشگول. لومؤی دا چيگ شريف لفظ بايد رذيل سؤي (انسان) ته استعمال نشي، مثال ييگ دا دی چيگ رسول الله (ص) منافق انسان ته د سيد او سردار له ويلو نه نهی کؤيده، انکگورو (عنب) ته د کرم کلمه استعمال نشي، لدينه ييگ هم منع فرمايليگ ده چيگ ابو جهل ابو الحکم وبلل شي همدا راز ييگ د يوه صحابي نوم له ابو الحکم نه په ابو شريح اؤولی دی او فرمايلي ييگ دي: ((يوازيگ الله تعالی حکم دی، او تگول حکم او واکمني ده لره ده)) غلام او مرييگ ييگ لدينه منع کؤيدی چيگ خپل خاوند يا بادار ته ربي ووايي، غوره داده چيگ غلام خپل بادار ته سيد يا معلم ووايي، همدا راز بادار بايد خپل غلام ته د ((عبدي – امتي: زما بنده او زما وينحگيگ)) لفظ استعمال نکؤي، بلکه غوره دا ده چيگ د فتاي و فتاتي او غلامي: زما حگوانه! زما نجلة او يا زما غلامه لفظ ورته استعمال کؤي.

رسول الله (ص) هغه کس ته چيگ ادعا ييگ کوله طبيب دی وفرمايل: ((أنت رفيق و طبيبها الذي خلقها: ته ييگ ملکگری او دوست ييگ، طبيب ييگ هغه ذات دی چيگ پيدا کؤيگ ييگ ده)) يو شمير جاهلان هغه کافر ته چيگ خگه اندازه طبيعي علم لري حکيم وايي.

يو حگل يوه تن پخپله خطبه کيگ داسيگ جمله استعمال کؤه ((و من يعصهما فقد غوى: يعنی چاچيگ د الله او رسول (ص) له امر نه سرکشي او سرغؤونه وکؤه، نو په تحقيق سره چيگ ييگ لاريگ شو)) دلته الله او رسول الله (ص) ته د تثنييگ ضمير استعمال شوی دواؤه په يوه ضمير سره ذکر شويدي ديگ خطيب ته رسول الله (ص) وفرمايل: ((بئس الخطيب أنت: ته أير بد خطيب ييگ)).

رسول الله (ص) فرمايلي دي داسيګ مه وايئ: ((ما شاء الله و شاء فلان: خګه چيګ د الله تعالى او فلاني اراده او خوشګه وي)) ديته ورته الفاظ چيګ د شرك بوى ورنه راحګي دا دي چيګ وويل شي ((أنا بالله و بك: زه په تا او خداى پوريګ تؤلى يم)). ((أنا في حسب الله و حسبك: زما لپاره خداى او ته كافي ياست))، ((ما لي إلا الله و أنت: زه له الله او تا نه پرته بل خګوك نلرم))، ((أنا متوكل على الله و عليك: زما ديګ پر خداى او تا باندیګ توكل وي)) ((هذا من الله و منك: دا د الله تعالى او ستا له لوري ده))، او ((والله و حياتك: قسم په خداى او قسم ستا په ژوند)) دا أول الفاظ او جملیګ له خداى تعالى سره د شريك نيولو معنى وركوي، او لدينه په أير تاكيد سره نهى شويده، او دا الفاظ له (ما شاء الله و شئت) نه أير بد او ناوؤه دي، خو كه داسيګ وويل شي: ((أنا بالله، ثم بك: زه تر الله او وروسته تر تا پوريګ تؤلى يم)) ((ماشاء الله ثم شئت: خګه چيګ د الله تعالى او وروسته ستا اراده وي)) نو دا بيا جواز لري، تحريم او كراهيت پكيګ نشته لكه چيګ د دريو كسانو د واقعيګ په حديث كيګ راحګي: ((لا بلاغ لي اليوم إلا بالله ثم بك)) نن زما لپاره له الله او بيا له تا(نه پرته بله د مرستيګ مرجع نشته.

دوهم أول دا دى چيګ د ذم او قبحيګ الفاظ د داسيګ كسانو او شيانو لپاره استعمال شي چيګ هغه د قبحيګ او ذم وؤ نه وي لكه چيګ رسول الله (ص) دهر ته له بد، رد ويلو نه نهى كؤيده او فرمايلى بيګ دي دهر ته بد مه وايئ حګكه الله تعالى دهر دى، او دهر ته بد ويلو كيګ درى مفاسد دي:

١. يو دا چيګ داسيګ خګه ته بد ويل دي چيګ هغه د بد ويلو وؤ ندى.

٢. دهر ته بد ويلو كيګ د شرك احتمال شته، حګكه خګوك چيګ دهر ته بد، رد وايي دا به بيګ كګمان وي چيګ (دهر: زمانه) د خير او شر، كګتګيګ او زيان واك او قدرت لري، او بله دا چيګ كګويا دا دهر ظالم دى، زمانيګ ته د بد ويلو أير مثالونه په اشعارو او د جاهلانو په اقوالو كيګ موندل كيږي.

٣. دلته اصلا بد ويل د هغو افعالو فاعلينو ته راجع كيږي چيګ انسان ورنه ناراضه كيږي، حال دا چيګ كه حق د دوى د هوى او هوس پيروي وكؤى، نو فساد خوريږي او كه حالات د دوى مخالف واقع شي، نو كګويا حګمكه او آسمان په بل مخ چپه شول بد، رد ورته وايي، او كه همدا افعال د دوى له هوى او هوس سره برابر وي، نو بيا د دهر يا زمانيګ صفت او ستاينه كوي.

رسول الله (ص) د (تعس الشيطان: شيطان ديګ هلاك شي) جملیګ له استعمال نه هم نهى كؤي ده حګكه پديګ سره شيطان د لوية احساس كوي او دومره لوى شي لكه كور او وايي چيګ ما پخپل زور ماتيګ وركؤه، بلكيګ مسلمان بايد (بسم الله) ووايي، د (بسم الله) په ويلو سره شيطان

وؤوکی کیاي، دومره وؤوکی شی لکه مچ، په بل حدیث کیگ راحگي: بنده چیگ شیطان ته بد ووایي، لعنت وربانډی وکؤي، نو ورته وایي ته خو پر ملعون شوي لعنت وایی، همدیته ورته دا قول دی: ‹أخزی الله الشیطان: خدای تعالی دیگ شیطان وشرموي›، ‹و قبح الله الشیطان: الله تعالی دیگ شیطان بد او قبیح وکگرحگوي›، پدیگ أول کلماتو سره شیطان خوشالیاي او وایییگ : بنی آدم پدیگ پوه شو چیگ ما پخپل قوت سره زیان ور ورساوه، او همدا مفکوره او تصور د شیطان پیروة ته لاره هواره وي، له همدیگ کبله رسول الله ‹ص› فرمایلي دي که چاته شیطان خگه زیان ورساوه، اغوا ییگ کؤ، نو الله تعالی دیگ یاد کؤي، د الله تعالی ذکر دیگ وکؤي، له الله تعالی نه دیگ پناه وغواؤي، دا د بنده لپاره أیره کگتگه لري او د شیطان د قهریدو سبب کیاي او أیره سخته وربانډیگ تمامیاي. دا هم ممنوع ده چیگ خگوك ووایییگ: زما نفس خبیث او مردار شویدی، یعنی ‹خبثت نفسي› دیگ نه وایییگ بلکه وایي دیگ چیگ ‹قست نفسي: نفس میگ سخت شوی›، که خگه هم د دواؤو الفاظو معنی یوه ده یعنی زما نفس خراب شوی، اخلاق ییگ خراب شوي، خو رسول الله ‹ص› د ‹خبث› لفظ ندی خوشگ کؤی حگکه پدیگ لفظ کیگ أیر قبح او بدي پرته ده.

همدا راز رسول الله ‹ص› لدینه نهی کؤیده چیگ خگوك د کوم کار له سرته رسیدو، او یا کوم کار له نه کیدو نه وروسته ووایي چیگ ‹لوفعلت...› که داسیگ او داسیگ میگ کؤی وای.... رسول الله ‹ص› فرمایي پدیگ سره ته شیطان ته دروازه پرانیزیگ، نو لدینه ییگ منع کؤیده او بندکگانو ته ییگ لدینه غوره کلمات شگودلي دي چیگ داسیگ دیگ وایي: ‹‹قدر الله و ما شاء فعل: همدا د الله تعالی تقدیر وُ، او خگه ییگ چیگ اراده وه همغه وشول›› ددیگ حکمت دا دی چیگ که بنده ووایي که میگ داسی کؤي وای، نو دا کار او یا دا شی به میگ له لاسه نه وای وتلی، که دا عمل میگ کؤی وای، نو دا پیشگه به نه واقع کیدله، دا هسیگ خبریگ دي چیگ هیخگ ککتگه نده وربانډیگ مرتبه، بنده نشي کولی تیر شوی کار بیرته له سره راوکگرحگوي، او په ‹لو: کاشکي› سره شوی کار نشي بدلولی، او بله دا چیگ پدیگ کیگ دا مشکل هم شته که چیرته کار داسیگ شوی وای لکه بنده چیگ په زؤه کیگ جوؤ کؤیدی، نو بیا به هسی نه وُلکه خگرنککگه چیگ د الله تعالی له خوا تقدیر او تگاکل شوی وُ، او یا دا چیگ ککگویا الهي تقدیر او قضاء به ییگ بدله کؤی وه، حال دا چیگ د الهي تقدیر مخالف عمل محال او نا ممکن دی، نو د محال عمل هیله او وربانډیگ غإیدل جهل، دروغ او بیگ فایدی دي، او که فرضا تقدیر دروغ و نه شمیري، لدینه په امن شي، نو د ‹لو: کاشکي› د لفظ په استعمال سره خو لإ تر لإه د تقدیر او تگاکل شوي عمل مخالفت کوي. که وویل شي چیگ دا شیان چیگ بنده ییگ هیله کوي او وایي که میگ داسیگ کؤي وای، کاشکي داسیگ شوي وای، نو دا هم د قدر او تقدیر اسباب دي چیگ دیگ بنده ییگ هیله کؤیده، په

حگواب کیگ ویلی شو چیگ دا صحیح ده چیگ همدا هم د تقدیر حکم دی، خو دا د ناوؤه او نا خوشگ قدر له واقع کیدو نه مخکیگ ککتگه لري، او کله چیگ عمل تر سره شي، کار چیگ تمام شي بیا ییگ د تخفیف او بدلون چاره نشته، لاؤ دا فرصت بیا نشي اعاده کیدلی، او پدیگ حالت کیگ د بنده وظیفه دا ده چیگ د هغه عمل او فعل په هکله فکر وکؤي کوم چیگ د شوي کار اغیزه پریگ کمیدلی او یا دفع کیدلی شي، د محال او ناممکن کار هیله دیگ نه کوي، هغه بیا نشي اعاده کولی. الله تعالی هوشگیار بنده خوشگوي، او حالاتو ته تسلیم شوی بنده نه خوشگوي. هوشگیاري خگه ده؟ هوشگیاري دا ده چیگ له اسبابو نه کار او ککتگه واخیستل شي، د اسبابو کارول د خیر دروازیگ خلاصوي، خو عجز او حالاتو ته تسلیمي د شیطان دروازه پرانیزي. بنده چیگ له ککتگور او مفید عمل نه ناهیلی شي، د هغه تر سره کول د حگان لپاره ممکن و نه شمیري، نو بیا ییگ په ییگ اساسه او خیالي هیلو سر شي، له همدیگ کبله ده چیگ رسول الله (ص) له عجز او تگنبلة نه الله تعالی ته پناه وؤیگ ده، عجز (تسلیمي ـ او تگنبلي) د هر أول شر او فساد کلة (کنجي) ده، او له همدیگ دواؤو نه غم او پریشاني هم پیدا کیاي ویره، ییگ غیرتي او بخل زیاوي، همدا راز قرض او د نورو غلبه هم له همدیگ عجز او تگنبلة نه نشات کوي، ددیگ تگولو رنحگونو اصل او علت حالاتو ته تسلیمي او د ککتگورو شیانو له لاسته راوؤلو نه ناهیلي او تگنبلي ده، او ددیگ تگولو شیانو عنوان او نشگانه د (لو: کاشکي) لفظ دی، ییگ اساسه هیلیگ لرونکی بنده له تگولو نه کمزوری او ییگ وسه وي، د تگولو ککناهونو اصل هم عجز دی، بنده چیگ د اطاعت له کولو نه عاجز او ناتوانه شي، او هغه وسایل خپل نشي کؤی چیگ له کگناه نه ییگ ساتي، نو کگناه کوي.

رسول الله (ص) په یوه حدیث کیگ له همدیگ شیانو نه پناه غوشگتی ده او پدیگ سره ییگ د شر اصل او خگانککگیگ بیان او توضیح کؤیدي، او دا حدیث آته خصلتونه په کگوته کوي، بیا هر دوه خصلتونه یو بل ته نژدیگ دي، رسول الله (ص) داسیگ فرمایي: ((أعوذ بك من الهم و الحزن – خدایه زه تا ته له غم او پریشانة نه پناه دروؤم))، دلته (هم) او (حزن) دوه متقارب او سره نژدي لفظونه دي، زؤه ته غم له دوو لارو داخلیاي، یو د ماضي او تیر شوي ناوؤه کار او واقعیگ له امله او بل له راتلونکي نه د ویگریگ له امله، نو پر تیر شوي کار او پیشگیگ غم ته حزن ویل کیاي، او له راتلونکي نه ویره او تشویش ته (هم) ویل کیاي، (حزن او هم) دواؤه د بیگ وسة او عجز زیانده ده، حگکه خگه چیگ تیر شوي هغه په غم او ژؤا نشي جبران او دفع کیدلی، بلکه د تیر شوي کار د جبران وسیله د الله تعالی ثنا، صفت او په امر ییگ خوشگي ده، همدا راز د راتلونکي په اؤه هم (هم: تشویش) د درد دوا نه ده، بلکه پدیگ صورت کیگ عمل او اقدام ته اؤتیا ده.

او دا چیگ رسول الله (ص) لارشگوونه کؤیده چیگ بنده باید پداسیگ حالت کیگ چیگ یو کار ییگ په زؤه برابر نه وي، ووایي: (قدر الله و ما شاء فعل: همدا د الله تعالی تقدیر و، خگه ییگ

چيگ اراده وه همغه وشول دا هم يو أول أاأ او اطمينان دی، او خگه چيگ پر بنده راتلونکی دي هغه په غم او هم يا ويريگ سره نشي دفع کيدلی، بلکه د راتلونکي کار د دفع کولو لپاره بايد وسيله او ذريعه په کار واچوي، عجز او تگنبلي ديگ نه کوي له توکل او توحيد نه ديگ استفاده وکؤي، اقدام ديگ وکؤي، په هر خگه، خوشگ او نا خوشگ کيگ ديگ د الله تعالی په ربوبيت راضي شي، غم او پريشاني، اراده او عزم کمزوری کوي زؤه سستوي، بنده ديته نه پرياډي کگتگور کار او اقدام وکؤي، لنأه دا چيگ غم او هم أير درانه او ملا ماتونکي پيتگي دي.

د عزيز او حکيم الله حکمت دی چيگ همدا رنحگ، غم او پريشاني په هغو زؤونو کيگ حگای په حگای کوي چيگ له الله تعالی نه ييگ اعراض کؤی وي، او دا زؤونه ددي‌گ لپاره پديگ رنحگ اخته کوي چيگ له أيرو نورو کگناهونو نه په امن شي، او تر هغيگ پوريگ په همديگ رنحگ اخته وي تر خگو د سوچه توحيد په نور روشگانه شي، الله تعالی ته مخ کؤي، او يوازيگ همدا ددي‌گ رنحگ دوا ده اوبس. هر خگه د الله تعالی په واك کيگ دي، الله تعالی چيگ بنده ته کوم مقام او منزلت ورکؤي هغه که هر خگنکگه وي، دا د الله تعالی د حکمت له مخيگ ورکؤل شويدی، الله تعالی پديگ سره د بنده کوم حق نه ضايع کوي، خو کله ددي‌گ لپاره يو خگه ورنه منع کوي، تر خگو بنده د خپل رب ثنا ووايي، په وؤاندي ييگ ذلت وکؤي او ورته تسليم شي، په عجز او انکسار سره هغه نعمت بيرته لاسته راوؤي، د الله تعالی رحمتونه بيگ شميره او حکمتونه ييگ پراخ دي، که له بنده نه خگه منع کؤي، نو همدا منع هم اصلا ورکؤه ده، د الله تعالی عذاب او عقوبت د بنده لپاره تاديب دی، الله تعالی له تگولو نه زيات پوهيږي چيگ خپله ورکؤه چاته، کله او خگه أول ورکؤي، او الله تعالی شگه عالم دی چيگ چا ته خپل رسالت سپاري:

((وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) ((الانعام: **۵۳**)).

ترجمه: (او (لکه چيگ ازمويلي مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگگه ازمويلي دي مونږ حگينيگ (غنيان) د ديگ امت په حگينو (نورو فقيرانو) له پاره د ديگ چيگ ووايي (دا غنيان) آيا هم دا (خواران) فضل کؤی دی الله پر دوی په منحگ زمونږ کيگ (په هدايت سره) آيا نه دی الله شگه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو حگکه تفضلاً احسان پريگ کوي].

الله تعالی د تخصيص په حالاتو او مواردو شگه عالم دی، که خگوك له الهي ورکؤيگ نه د محروميت په وخت کيگ الله تعالی ته مخ کؤي، نو همدا محرومي دده په حق کيگ ورکؤه (عطيه) ده او که خگوك له الهي نعمتونو نه د برخمن کيدو په حالت کيگ له الله تعالی نه غافل شي، نو دا حالت ورته حقيقي محرومي ده، الله تعالی مونږ ته د استقامت امر کوي، او رانه غواؤي د الله تعالی

مستقيمه لاره ونيسو، خو الله تعالى دا هم راته بيان كؤيده چيگ هيخگ خگه د الله تعالى له ارادیگ پرته نشي كيدلى، الله تعالى فرماييگ:

((وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.((التكوير: ٢٩))

ترجمه: [او نه شئ قصد كولى تاسيگ (د سميگ لاريگ) مكگر هغه چيگ اراده وفرمايي الله (د قصد د تاسيگ د سميگ لاريگ) چى رب پالونكى د (تگولو) عالميانو دى].

مطلب دا چيگ رسول الله (ص) له (هم) او (حزن) نه پناه غوشگتيگ ده، دا دواؤه لفظونه سره قريب او لنأ دي. رسول الله (ص) له (عجز) او (كسل) (تگنبلة) نه هم پناه غوشگتيگ ده او دا دواؤه لفظونه هم سره متقارب دي، كه بنده له نيكة، صلاح، خير او كمال نه محروم شي، ور ونه شي رسيدلى، نو ددیگ علت به يا د بنده ناتواني او بيگ وسي وي چيگ ديته عجز ويل كيإي، او يا دا چيگ ددیگ خير او صلاح د حاصلولو قدرت او توان به لري، خو اراده به بيگ نه كوي، او نه به بيگ غواؤي، چيگ ديته كسل يا تگنبلي وايي، لديگ دوو خصلتونو نه أير مشكلات مينحگته راحگي، او انسان له هر أول خير نه محروموي، او همدا د هر أول شر سبب كيإي. لديگ صفاتو نه له زيإيدونكو رنحگونو نه يو هم دا دى چيگ انسان د خپل بدن له كگتگيگ نه محروم شي او ديگ رنحگ ته جبن (بيگ غيرتي) ويل كيإي، همدا راز بل ضرر يا شر د مال له كگتگيگ نه محروميت دى او ديته بخل ويل كيإي، بيا له همديگ رنحگور حالت نه پر بنده نور مشكلات راحگي د نورو تسلط او واكمني وربانديگ تپل كيإي، يوه حق غلبه ده چيگ هغه د قرض (پور) غلبه ده، او بله نا حق غلبه چيگ هغه د نورو خلكو تسلط او غلبه ده، دا تگول د عجز او كسل پايليگ او اغيزيگ دي.همدا د هغه صحيح حديث مفهوم دى، په كوم كيگ چيگ راحگي: د يوه تن په خلاف فيصله وشوه، ده وويل: (حسبي الله و نعم الوكيل: الله تعالى راته كافي دى او هغه له تگولو نه غوره وكيل او پالونكى دى) رسول الله (ص) ورته وفرمايل: الله تعالى عجز نه خوشگوي، بنده بايد له عجز نه حگان وساتي، د همت او تدبر درلودونكى وي، تا بايد له عقل او هوشگيارة نه كار اخيستى وى او كه لديگ سره سره بيا له كوم مشكل سره مخ شى نو وايه: ((حسبي الله ونعم الوكيل)).

ديگ شخص تگنبلي كؤيگ وه، له عجز نه وروسته بيگ دا كلمه ويليگ وه، له عقل، تدبر او هوشگيارة نه بيگ كار نه و ُ اخيستى حگكه رسول (ص) متوجه كؤ، كه ده له عقل او هوشگارى نه كار اخيستى واى، نو فيصله به بيگ په خلاف به بلكه په كگتگه واى، او كه اسباب بيگ كارولي واى، خپل كوشش بيگ كؤى واى، بيا مغلوب شوى واى، برى يى نه واى په برخه شوى، نو كه بيابيگ دا كلمه يا ذكر ويلى واى، په حگاى به بيگ ويلى و او خپل اثر به بيگ كؤى واى.

ابراهيم (ع) همداسيگ كؤيدي، تگول لازم او مطلوب اسباب بيگ وكارول هيخگ أول عجز او

کسالت ییگ و نه کؤ، خو بیا هم دشگمن وربانډی غالب شو، په اور کیگ ییگ واچوه، نو ده وفرمایل: ((حسبي الله و نعم الوكيل)) نو خگرنکگه چیگ دا کلمه او ذکر پخپل وخت او مناسب فرصت کیگ استعمال شو، خپل اثر ییگ وکؤ.

همدا راز کله چیگ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) ته ییگ د احد غزا نه له راکگرځیدو وروسته وویل شول:

((إِنّ النّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)) (آل عمران: ۱۷۳)

ترجمه: [بیشکه خلك (د مکیگ) په تحقیق سره راتگول شوي دي ستاسیگ (د جنکگ) له پاره نو وویریږئ! له دوی نه (یا) په تحقیق سره تگول کؤی ییگ دی (سامان د مقابلیگ) ستاسیگ له پاره نو وویریږئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کؤ ایمان د دوی (یقین، زؤورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او خگومره شگه وکیل (کار جوؤوونکی) دی (الله)].

رسول الله (ص) ددیگ خبری په اوریدو سره بیا آمادګگي او تیاري ونیوله، د دشگمن مقابلی ته وروتل، او همدا پورته یاد شوی کلمه (حسبي الله و نعم الوكيل) ییگ وویله، نو اغیزه ییگ وکؤه، له همدیگ کبله ده چیگ الله تعالی فرمایي:

((وَمَنْ يَتّقِ اللّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (۲) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكّلْ عَلَى اللّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنّ اللّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللّهُ لِكُلّ شَيْءٍ قَدْراً)) (الطلاق: ۲-۳)

ترجمه: (او هغه خگوك چیگ ویریږي له الله (حگان ساتي له معاصیو) وبه کگرځگوي ده ته یو حگای د وتلو (له دنیوي او اخروي غمونو نه) او رزق روزي به ورکؤي (الله) ده ته له هغه (حگایه) چی ککگمان به نه کوي دی او هغه خگوك چیگ توکل وکؤي په الله باندی، نو دغه (الله) بس او کافي دی ده لره (په دواؤو جهانو کیگ) بیشکه الله رسیدونکی دی امر (کار) خپل ته په تحقیق ککگرځگولی ده الله هر خگیز لره اندازه (نو هر خگه کیږي په تقدیر د الله سره، نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل]. بل حگای فرمایي:

((وَاتّقُوا اللّهَ وَعَلَى اللّهِ فَلْيَتَوَكّلْ الْمُؤْمِنُونَ)) (المائده: ۱۱).

ترجمه: [او وویریږئ تاسیگ (په هیرولو د نعمتونو کیگ) له الله خگخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دیگ وکؤي مؤمنان (چیگ کافي دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کیگ].

هسیگ توکل او په ژبه د ((حسبي الله)) ویل چیگ مطلوب او لازم اسباب ورسره و نه کارول شي، اسباب پریشگودل شي یوازیگ په ژبه دا قول تکرار شي، نو دا سوچه عجز او ناتواني ده که خگه هم د توکل رنکگ او بوی ولري، بنده ته نه شگایي توکل ییگ بیگ وسي او عجز وي، او نه شگایي

عجز ته توکل ووايي، بلکه توکل چيګ کوي بايد لازم اسباب تګول خپل کؤي. له همديګ حګايه دوه أليګ خلك په غلطة کي واقع شوي:

۱- يوه هغه أله غلطه شويده چيګ وايي توکل پخپله او په حګانکګؤيګ توکګه يو سبب دی، دوی پديګ قول سره د هغو اسبابو رول ختم کؤيدی چيګ بايد د الهي حکمت له مقتضی سره سم کګتګه ورنه واخيستل شي.

۲- دوهمه هغه أله په غلطة روانه ده چيګ پر اسبابو تاکيد او تګينکګار کوي، خو توکل ييګ هير کؤيدی، توکل ته ارزشګت نه ورکوي.

مطلب او هدف دا دی چيګ رسول الله (ص) هر بنده ته هغه لاره شګودلی ده چيګ بنده بشپؤ کمال ته رسوي، بنده ته ييګ امر کؤيدی چيګ د کګتګورو شيانو په خپلولو کيګ زيار وباسي، هغګه وکؤي، خپل توان په کار واچوي بيا توکل وکؤي او (حسبي الله) ووايی، دا اصلي لاره ده، دا نه شګاييګ بلکه دا تفريط او کوتاهي ده چيګ بنده اسباب هير کؤي، خپل توان په کار وانه چوي، زيار و نه باسي صرف په ژبه (حسبي الله و نعم الوکيل) ووايي، دا تفريط دی، الله تعالی به ييګ سزا ورکوي، او الله تعالی ددیګ أول تفريط کوونکو لپاره نه بلکه د هغو کسانو لپاره کافي دی چيګ له الله نه ويريږي، اسباب استعمالوي او بيا توکل کوي.

د ذکر په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) له تګولو نه زيات او په أيره شګه توکګه د الله تعالی ذکر کاوه، بلکيګ د رسول الله (ص) تګوليګ خبريګ په حقيقت کيګ د الله تعالی ذکر ويړ، امر، نهی، او تشريعي هدايات ييګ تګول ذکر وو دا چيګ رسول الله (ص) د خپل رب د نومونو، صفاتو، احکامو، افعالو، وعد او وعيد يادونه کؤی دا تګول ذکر دی، ورسره د رسول الله (ص) له خوا د الله تعالی ثناء، صفت ويل، تمجيد، تسبيح، ورنه سوال، دعا، ويړه او هيله دا تګول د ذکر أولونه دي، که په ژبه به چوپ هم وُ زؤه به ييګ په ذکر مشغول وُ، پديګ اساس رسول الله (ص) هره لحظه د الله تعالی په ذکر مشغول وُ، په ناسته، ولاؤه، پريوتو، تکګ، په سفر، اقامت او هر حالت کيګ ييګ ذکر کاوه.

رسول الله (ص) به چيګ له خوب نه راويشګ شو، ويل به ييګ ((الحمد لله الذي أحيانا بعد ما أماتنا و إليه النشور: ثنا او صفت دی هغه الله لره چيګ مونږ ييګ له مرګ نه وروسته بيرته را ژوندی کؤو، او دده لور ته د تګولو ورتکګ دی)).

مولف لدينه وروسته له رسول الله (ص) نه هغه احاديث را نقل کؤيدي چيګ له خوب نه د راپاخګيدو په اؤه روايت شويدي، دا ييګ هم ويلي چيګ رسول الله (ص) به د لمانحګه د پيل په وخت کيګ خګه فرمايل، له کور نه د وتلو په وخت به ييګ خګه ويل، جومات ته د داخليدو، سهار، لماسختن،

د جامو اغوستلو، کور ته د داخليدو، بيت الخلاء ته د داخليدو، اوداسه، آذان، مياشتيگ د ليدو خوؤو او پرنجيدو په وخت ييگ خگه فرمايلي دي.

کور ته د داخليدو په وخت د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) به په ناخگاپي توکگه او داسيگ وخت کيگ خپل کور ته نه داخليده چيگ د کورنة غؤيو به ييگ په هغه وخت کيگ د راتکگ توقع نه درلوده، يعنيگ پداسيگ وخت کيگ به ييگ کورته تشريف نه ووؤ چيگ له کورنة سره ديگ دا سوال پيدا شي چيگ ککويا هغه غواؤي پديگ پوه شي چيگ دوی ييگ د غيابت په وخت کيگ خگه کوي، رسول الله (ص) به پداسيگ وخت کيگ کور ته داخليده چيگ د کورنة غؤي به ورنه خبر وو، علم به ييگ درلود، خبرتيا به ييگ ورکوله، چيگ کور ته به داخل شو سلام به ييگ اچاوه، او له داخليدو نه وروسته به ييگ مسواك واهه، د کورنة د افرادو د حال پوشگتنه به ييگ کوله، کله کله به ييگ فرمايل: د غرميگ أوأة لرئ؟ او کله به ييگ هيخگ نه ويل، چوپ به و، تر خگو به چيگ ورته خگه خواؤه حاضر او وؤاندیگ کؤی شول.

په يوه حديث کيگ راحگي چيگ يوه ورحگ يوه تن پداسيگ حال کيگ پر رسول الله (ص) سلام واچاوه چيگ هغه بوليگ کولی، نو د سلام حگواب ييگ ورنکؤ، او وروسته ييگ دا ورته بيان کؤه چيگ الله تعالی د بولو او قضاء حاجت په وخت کيگ خبريگ نه خوشگوي، ورباندیگ په غصه کيږي. د رسول الله (ص) سنت دا و چيگ د قضاء حاجت په وخت کيگ به ييگ قبليگ ته مخ او شا نه اؤوله، او لدينه ييگ نهی کؤيده او فرمايلي ييگ دي چيگ بايد د قضاء حاجت په وخت کيگ قبليگ ته مخ او شا ونه کگرحگول شي.

فصل
د آذان په هکله د رسول (ص) لارشگوونيگ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ آذان ييگ په ترجيع او غير ترجيع سره سنت بللی دی، اقامت ييگ داسيگ شگودلی چيگ هره جمله (أشهد .... حي.....) ييگ دوه دوه حگله او کله کله يو يو حگليگ ويليگ ده، خو د (قد قامت الصلاة) جمله ييگ تل دوه حگله او تکرار کؤيده، او هيخگ وخت ييگ دا جمله يو حگل نده ويليگ، همدا راز د آذان په اول کيگ د (الله اکبر) خگلور حگله ويل ورنه ثابت دي، او دوه حگله ويل ييگ کافي ندي بللي، او دا چيگ امتيان به ييگ د آذان په

وخت خگه وايي پديگ اؤه ييگ پنحگه أوله لار شگوونيگ کؤيدي:

۱. يو دا چيگ د آذان اوريدونکی ديگ هغه خگه تکراروي چيگ موذن ييگ وايي، خو د ‹حي علی الصلاة› او ‹حي علی الفلاح› په وخت کيگ به ‹‹لا حول ولا قوة إلا بالله›› وايي او داسيگ نده ثابته چيگ دواؤه ديگ سره ييگ جمع کؤي يعنيگ دا چيگ هم ديگ د موذن په شان ‹حي علی الصلاة› او ‹حي علی الفلاح› ووايي او هم ديگ ‹لاحول و لا قوة إلا بالله›، دا نه ده ثابته، او يوازيگ د ‹حي علی....› هم ندي ثابت بلکه صحيح دا ده چيگ يوازيگ ‹لا حول و لا قوة إلا بالله› به وايي، همدا د حکمت تقاضا ده، حگکه د آذان کلمات ذکر دی، او ‹حي علی الصلاة› د لمانحگه لور ته بلنه ده، نو رسول الله ‹ص› اوريدونکي ته لارشگوونه کؤيده چيگ ددیگ بلنيگ د اجابت لپاره د مرستيگ غوشگتلو کلمه ‹لا حول و لا قوة إلا بالله› ووايي.

۲. دوهمه لارشگوونه داده چيگ اوريدونکی ديگ د آذان په وخت کيگ ووايي: ‹رضيت بالله ربا و بالاسلام دينا و بمحمد رسولا: پديگ راضي يم چيگ الله تعالی ميگ رب، محمد ‹ص› ميگ رسول او اسلام ميگ دين دی›› رسول الله ‹ص› خبر راکؤی که چا دا کلمات وويل، نو کگناويگ ييگ ورته بشگل کيږي.

۳. دريمه دا چيگ د موذن له اجابت نه وروسته به پر رسول الله ‹ص› درود وايي، او تر تگولو غوره درود هغه دی چيگ رسول الله ‹ص› خپل امت ته شگودلی دی....

۴. خگلورمه طريقه داده چيگ له درود نه وروسته ووايي: ‹‹اللهم رب هذه الدعوه التامة و الصلاة القائمة آت محمد الوسيله و الفضيلة و ابعثه مقاما محمودا››. په بل روايت کيگ له محمودا نه وروسته دا زياتونه راغلی ده: ‹‹ ...الذي وعدته، إنك لا تخلف الميعاد. خدايه! ددیگ بشپؤی بلنيگ او د هغيگ په نتيجه کيگ د قيامیدونکي لمانحگه پروردکگاره! محمد ‹ص› ته وسيله او فضيلت ورکؤه، او په ستايل شوي مقام ييگ را ژوندی کؤه، هسيگ مقام چيگ تا ييگ وعده ورسره کؤيده، بيشکه ته د خپليگ وعديگ مخالفت نه کوی.

۵. وروسته لدينه ديگ حگان ته دعا وکؤي، او په يوه حديث کيگ راحگي چيگ د آذان او اقامت تر منحگ دعا نه مستردياي، اصحابو ‹رض› عرض وکؤ، دغه وخت خگه أول دعا وکؤو يا رسول الله ‹ص› ! رسول الله ‹ص› وفرمايل: ‹‹له الله تعالی نه د دنيا او آخرت عافيت وغواؤئ.›› دا صحيح حديث دی. رسول الله ‹ص› به د ذي الحجيگ مياشتيگ په لسو ورحگو کيگ أيره دعا کوله، او امر به ييگ کاوه چيگ تگول بايد پديگ ورحگو کيگ ‹لا إله إلا الله، الله اکبر› او ‹الحمد لله› أير ووايي. روايت دی چيگ رسول الله ‹ص› به د عرفيگ د ورحگيگ د سهار له لمانحگه

نه د تشريق د وروستة ورځې د لمازديګر تر لمانځګه پوريګ دا تکبير وايه: ((الله اکبر، الله اکبر، لا إله إلا الله، و الله اکبر، الله اکبر و لله الحمد) دا حديث که خګه هم سند ييګ صحيح ندی، خو عمل وربانديګ کيږي، د جابر او ابن عباس (رض) په روايت کيګ (الله اکبر) دری حګله راغلی دی. امام شافعي وايي که خګوك داسيګ ووايي: (الله اکبر کبيرا، و الحمد لله کثيرا، و سبحان الله بکرة و أصيلا) نو غوره خبره ده.

فصل
د خووُو په اوُه د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) به چيګ مبارك لاس پر خوُو کيشګود، نو فرمايل به ييګ (بسم الله) او تګولو ته ييګ د خوُو په پيل کيګ د (بسم الله) ويلو امر کوُيدی، او فرمايلي ييګ دي که له چا نه په پيل کيګ (بسم الله) ويل هير شول نو داسيګ ديګ وايي: (بسم الله في أوله و آخره) دا هم صحيح حديث دی.

صحيح خبره داده چيګ د خوُو په وخت کيګ د (بسم الله) ويل واجب دي، او خګوك چيګ (بسم الله) نه وايي، نو له هغه سره په خوُو او خګشګاك کی شيطان شريك او ملګګری وي. د (بسم الله) د ويلو په اوُه روايت شوي احاديث صحيح دي، هيڅګ مخالف او معارض نلري، او نه داسيګ اجماع شته چيګ دديګ احاديثو په مقابل کيګ د منلو وؤ وي.

دلته دا سوال شته چيګ که له خوُونکو نه يوازيګ يو تن (بسم الله) ووايي، نو آيا پديګ سره د شيطان د شرکت مخه نيول کيدای شي؟ امام شافعي وايي چيګ د يوه تن (بسم الله) د تګولو لپاره کافي ده. او کيدای شي وويل شي چيګ له هر چانه د شيطان شراکت فقط د همده له خوا د (بسم الله) په ويلو سره ختميدای شي دديګ مطلب دا شو چيګ تګول بايد (بسم الله) ووايي د يوه تن له خوا ييګ ويل کافي ندي. ترمذي له عائشيګ (رض) نه يو حديث روايت کوُی، د صحت درجه ييګ ورکوُی فرمايي: يو حګل رسول الله (ص) له خپلو شپاُو اصحابو (رض) سره يو حګای أوأة خوُوله، چيګ يو اعرابي (کوچی) راغی، په أوأی ورسره کيناست او دا تګول خواُه ييګ په دوو مؤيو

کیگ خلاص کؤل، نو رسول الله (ص) وفرمایل: که دیگ اعرابي (بسم الله) ویلی وای، نو دا خواؤه به ستاسیگ تگولو لپاره بس شوي وای، پدیگ اساس (بسم الله) ویل په هر خوؤونکي په شخصي توکگه واجب دي. خگرکگنده ده چیگ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) (بسم الله) ویله. د حذیفه په حدیث کیگ راحگي: مونږ أوأة خوؤلو ته راتگول شوو، پدیگ وخت کیگ یوه شگحگه راغله، داسیگ را روانه وه لکه چیگ راتگیل وهل کیږي، راغله او لاس ییگ په خوؤو کیگ کیشگود، (بسم الله) ییگ و نه ویله، رسول الله (ص) ییگ لاس ونیو، ورپسیگ یو اعرابي (کوچی) راغی، رسول الله (ص) د هغه لاس هم ونیو او وییگ فرمایل: شیطان هغه خواؤه خوري او د حگان لپاره ییگ روا بولي چیگ (بسم الله) ورباندیگ ونه ویل شي، دلته شیطان همدا میرمن یا وینحگه ددیگ لپاره راوستله چیگ دیگ خوؤو ته ورباندیگ حگان ورسوي، دا خواؤه د همدیگ له لاریگ د حگان لپاره حلال کؤي، شیطان هغه خواؤه نه خوري چیگ (بسم الله) ورباندیگ وویل شي، او له هر هغه کار او عمل نه تشگتي چیگ (بسم الله) پریگ وویل شي، رسول الله (ص) زیاتوي، نو ما ددیگ شگحگیگ لاس ونیو، ورپسیگ ییگ دا اعرابي راووست چیگ په هغه سره حگانته دا خواؤه حلال وکگرحگوي حگان ورورسوي، نو ما د هغه لاس هم ونیو، قسم په هغه ذات چیگ زما د ژوند واك له هغه سره دی، چیگ له دوی دواؤو سره د شیطان لاس ملکگری و، او ما هغه هم ونیو، پدیگ پسیگ ییگ (بسم الله) وویله او په خوؤو ییگ شروع وکؤه، لدینه دا خگرکگنده شوه چیگ د تگولو خوؤونکو لپاره د (بسم الله)، ویل ضروري دي، خو ددیگ حدیث په حگواب کیگ دا ویل کیدای شي کله چیگ هغیگ میرمنیگ خوؤو ته لاس اوږد کؤ، هغه وخت رسول الله (ص) لا خواؤه خوؤل نه وو پیل کؤي، او بل هیچا هم په (بسم الله) سره لاس نه و ور وؤی. خو د سلام د حگواب او عطسیگ (پرنجیدو) د حگواب په هکله چیگ هلته یوازیگ د یوه تن حگواب د تگولو لپاره کافي دی، پدیگ اؤه، یوه خبره یا یو نظر شته، اصلا خو له رسول الله (ص) نه دا ثابته ده چیگ فرمایي: (کله چیگ چا عطسه وکؤه (وپرنجید) او (الحمدلله) ییگ وویل، نو پر هر هغه مسلمان چیگ دا ییگ واوریدله (یرحمك الله) ویل لازم شول) همدا راز د سلام حگواب هم د حدیث په حکم لازمي دی. که د خوؤو او پرنجیدو په اؤه همدا حکم ومنل شي، بیا هم ددیگ دواؤو مسالو پرنجیدو او خوراك تر منحگ توپیر خگرکگند دی، شیطان غواؤي، هخگه کوي د یوه کس په ذریعه حگان خوؤو ته ورسوي، او کله چیگ (بسم الله) ونه ویل شي نو مشارکت ییگ ممکن شي، خو کله چیگ (بسم الله) ووایي، نو بیا د هغه له خوا د شیطان کگأون نا ممکن شي، چانس ییگ کم شي او یوازیگ د هغه چا ملکگری وي چیگ (بسم الله) نه وایي. د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیگ کله به ییگ اوبه خگشگلیگ، نو دری دمیگ به ییگ پکی کولی، هر حگل به ییگ

(الحمدلله) ویل، او چیگ موؤ به شو نو د خدای شکر به ییگ په حگای کؤ.
رسول الله (ص) به هیخگ أول خوؤو ته بد نه ویل، او که کوم خگیز به ییگ نه خوشگیده، نو نه به ییگ خوؤل، او چوپ به شو، بلکه کله به ییگ ویل اشتها نه لرم، او کله کله به ییگ د حگنو خوؤو صفت هم کاوه لکه دا قول ییگ چیگ فرمایي: (سرکه تر تگولو غوره کتغ دی) دا به ییگ هغه چا ته ویل چیگ ویل به ییگ له سرکیگ پرته بل خگه نلرو، نو رسول الله (ص) به د هغوی د زؤه د خوشالولو لپاره ویل چیگ سرکه خو أیره غوره کتغ دی، لدینه ییگ هدف د هغوی زؤه خوشالول وو نه دا چیگ سرکیگ ته په نورو خوؤو ترجیح ورکؤي. او کله به چیگ رسول الله (ص) روژه وٗ، طعام به چیگ ورته وؤاندی شو، نو فرمایل به ییگ: (زه روژه یم). امر ییگ کؤیدی چا ته چیگ خواؤه وؤاندیگ شول که روژه وٗ، نو د خوؤو وؤاندیگ کونکي ته دیگ دعا وکؤي او که روژه نه وٗ، نو وییگ دیگ خوري.
رسول الله (ص) به چیگ د چا له خوا خوؤو ته دعوت شو، که بل خگوك به ورپسیگ ورغی، نو د کور خاوند به ییگ خبراوه او ورته ویل به ییگ دا کس په ما پسیگ راغلی دی، اوس ستا خوشگه اجازه ورکویگ او که نه، که اجازه نه ورکویگ بیرته به ستون شي.
رسول الله (ص) به خپلو اصحابو (رض) ته د خوؤو آداب ورشگودل، لکه چیگ خپل ربیب (روزل شوي) ته ییگ چیگ فرمایلي: (د خوؤو په شروع کیگ (بسم الله) وایه، او له خپلیگ خوا نه خواؤه خوره، (د بل چا لوري ته لاس مه اوإدوه). رسول الله (ص) به د خوؤو په وخت کیگ خپلو میلمنو ته خگو حگله سلا کوله، ورته فرمایل به ییگ: وخورئ، وخورئ، دا د اهل کرم دود دی، لکه چیگ ابو هریره (رض) په یوه حدیث کیگ د شیدو د خوؤو په هکله همداسیگ خبره روایت کؤیده چیگ رسول (ص) خگو حگله د وخگشگه، وخگشگه، سلا ورته کؤیده.
رسول الله (ص) به چیگ د هر چا کره أوأة وخوؤه، نو تر هغیگ به ورخگخه نه رخصتیده تر خگو چیگ به ییگ د خیر دعا نه وه ورته کؤی، ابو داود د ابو الهیثم په کیسه کیگ راوؤي چیگ دوی أوأة وخوؤله، کله چیگ فارغ شول، رسول الله (ص) وفرمایل: خپل ورور ته ییگ ثواب (بدل) ورکؤئ، اصحابو (رض) عرض وکؤ: یا رسول الله (ص)! ثواب (بدل) ییگ خگه دی؟ رسول الله (ص) وفرمایل: خگوك چیگ د چا کور ته لاؤ شي، هلته أوأة وخوري او اوبه ییگ وخگشگي، او بیا دعا ورته وکؤي، همدا دعا ییگ ثواب دی.
دا ثابته ده یوه شپه رسول الله (ص) خپل کورته تشریف یووؤ، خواؤه ییگ ولتگول خو هیخگ ییگ و نه موندل، نو وییگ فرمایل:(ایگ خدایه! هغه چاته خواؤه ورکؤه، روزي ورکؤه، چاچیگ ماته خواؤه راکؤل، او هغه خگوك خؤوب کؤه، اوبه ورکؤه چا چیگ ماته اوبه راکؤی دي).
رسول الله (ص) به هغه کس ته هم دعا کوله چیگ مسکینانو او فقیرانو ته به ییگ أوأة ورکوله ددیگ أول سخیانو ستاینه به ییگ کوله. رسول الله (ص) له هر چا سره خواؤه خوؤل، له لوی، واؤه،

غلام او آزاد هر چا سر بيگ په يوه لوشگي خواؤه خوؤل. رسول الله (ص) به امر كاوه چيگ خواؤه بايد په شگي لاس وخوؤل شي، په چپ لاس له خوراك نه بيگ منع كؤيده او فرمايل به بيگ: (شيطان په چپ لاس خواؤه خوري او په چپ لاس اوبه خگشگي)، ددیگ حديث د حكم په اساس په چپ لاس خوراك او خگشگاك حرام دی. يو حگل چا شكايت ورته وكؤ چيگ يا رسول الله (ص) مونږ پخپلو خوؤو نه مؤږاو! رسول الله (ص) امر ورته وكؤ چيگ په يوه حگای ديگ خوراك كوي، سره غونأيږي ديگ، بيل بيل ديگ نه كيني او په شروع كيگ ديگ (بسم الله) وايي. په يوه روايت كيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) فرمايي: (أذيبوا طعامكم بذكر الله عزوجل و الصلاة ، و لا تناموا عليه، فتقسوا قلوبكم)). (خپل خواؤه د الله (ج) په ذكر او لمانحگه سره هضم كؤئ، په خوؤو پسيگ ويده كيږئ مه حگكه پديگ سره مو زؤونه سختيږي دا حديث صحيح معلوميږي او عملي تجربه بيگ پر صحت شاهدي وركوي. اوس په تجربيگ سره ثابته شويگ ده چيگ د رسول الله (ص) دا ارشاد خگومره كگتگيگ لري.

د سلام او اجازه غوشگتلو په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

په بخاري او مسلم كيگ روايت دی چيگ رسول الله (ص) فرمايي: (إن أفضل الاسلام أن تطعم الطعام و تقرئ السلام على من عرفت و من لم تعرف: غوره اسلام دا دی چيگ خلكو ته خواؤه وركؤيگ او په هر چا پيژنديگ بيگ او ياييگ نه پيژنيگ سلام واچويگ).

په بل متفق عليه حديث كيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) فرمايلی دي: ((الله تعالى چيگ آدم (ع) پيدا كؤ نو ورته وييگ فرمايل: لاؤ شه او هغو پرشگتو ته سلام وروا‌چوه، او واوره چيگ په خگه سره حگواب دركوي، همدغه ستا او ستا د اولاديگ تحيه (سلام) دی، آدم (ع) ورغی او وييگ ويل: السلام عليكم، پرشگتو په حگواب كيگ ورته وويل: السلام عليكم و رحمة الله يعنی دوی له سلام سره و رحمه الله هم زياته كؤه)). په بخاري او مسلم كيگ روايت شوی حديث فرمايي چيگ: ((رسول الله (ص) د سلام اچولو د تعميم امر كؤيدی، مسلمانان چيگ يو پر بل سلام واچوي، نو تر منحگ بيگ محبت زياتيږي، انسانان تر هغيگ جنت ته نشي داخليدلی تر خگو بيگ چيگ ايمان نه وي راوؤی، او تر هغيگ بيگ پوريگ ايمان نه بشپؤيږي تر خگو يو له بل سره محبت ونكؤي))، امام بخاري پخپل صحيح كيگ ويلي: عمار (رض) ويلي دری شيان داسيگ دي، چاچيگ دری واؤه جمع كؤل، نو ايمان بيگ بشپؤ شويدی او دا دری شيان عبارت دي له: له حگان سره انصاف ، پر تگولو سلام اچول (د سلام عامول) او د بيگ وسة په وخت كيگ د خير په لار كيگ

صدقه او خيرات وركول.

د عمار (رض) دا لارشگوونيگ د خير او شگيكگنگيگ اصول او فروع تگول بيانوي او تگولو ته شامليگ دي له حگان سره انصاف دا غوشگتنه كوي چيگ بنده بايد د الله تعالى تگول حقوق په مكمله توكگه ادا كؤي، همدا راز د خلكو حقوق هم په صحيح توكگه ادا او داسيگ معامله ورسره وكؤي چيگ له دوى نه بيگ د حگان په نسبت تقاضا او هيله لري. له حگان سره د انصاف تقاضا دا هم ده چيگ د هغه خگه ادعا ونشي چيگ وجود نلري يعنى بنده د حگان لپاره د داسيگ صفت ادعا ونكؤي چيگ هغه صفت پكيگ شتون ونلري، او له حگان سره د انصاف حكم دا دى چيگ بايد بنده خپل نفس په كگناهونو سره كگنده او چتگل نكؤي، له حگان سره انصاف پر بنده دا لازموي چيگ خپل رب وپيژني، خپل حگان وپيژني او داسيگ خگه عمل ونكؤي چيگ حگاني غوشگتنيگ او حگاني مصلحت د رب العزت له احكامو سره برابر كؤي، ورته شگايي د خپل حگان هدف د الله تعالى له مراد سره يو شانته و نه بولي، په هر خگه كيگ د الله تعالى حكم او رضا تر هر خگه مقدمه وشميري، او كه داسيگ ونكؤي، نو واقعا چيگ د ظالمانه ويش مرتكب شويدى، او ددیگ أول كسانو په اؤه د الله تعالى دا قول مصداق كوي چيگ فرمايي:

((هَذَا لِلّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلا يَصِلُ إِلَى اللّهِ وَمَا كَانَ لِلّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ)) (الانعام: ١٣٦)

ترجمه: [دا برخه د پاره د الله ده په زعم (عقيده) د دوى سره او دا (بله برخه) د پاره د شريكانو زمونږ ده، نو هغه برخه چيگ وي د پاره د شريكانو د دوى، پس (هغه) نه رسيږي الله ته او هغه برخه چيگ وي د پاره د الله، نو هغه رسيږي شريكانو د دوى ته (چيگ بتان دي) أير بد دى هغه حكم (انصاف) چى كوي بيگ دوى].

بنده بايد أير دقت وكؤي چيگ د خپل جهل او ظلم له امله حگان، حگاني غوشگتنيگ د الله تعالى له اوامرو سره برابريگ نكؤي، انسان بايد زيات احتياط وكؤي حگكه بنده ظالم او جاهل پيدا شويدى، او خگرنكگه له هغه چانه د انصاف غوشگتنه كيږي چيگ د ظلم صفت وركؤل شويدى، او هغه خگوك چيگ له خالق سره انصاف نه شي كولى خگرنكگه له نورو سره د انصاف ادعا كوي؟! په يوه اثر كيگ راحگي: (الله تعالى انسانانو ته په خطاب سره فرمايي: ايگ د آدم (ع) زويه! له ما سره ديگ انصاف ندى كؤى، زما خير دربانديگ نازليږي او ستا له لوري شر راپورته كيږي)، په بل اثر كيگ راحگي چيگ الله تعالى فرمايي: (د آدم (ع) زويه! انصاف ديگ ندى راسره كؤى، ما پيدا كؤى بيگ، خو ته د بل چا عبادت كويگ، زه روزي دركوم ، او ته د بل چا مننه او شكر كويگ)، او خگوك چيگ له حگان سره انصاف و نه كؤى خگنكگه له نورو سره د انصاف ادعا كولى شى؟!

د سلام تعميم ، په هر چا سلام اچول په تواضع او خاكسرة دلالت كوي، او خگوك چيگ هر چا ته

سلام کوي، مطلب ييگ دادی چيگ تکبر نه کوي، له هيچا نه حگان لوؤ نه شميري.
او د بيگ وسة په وخت کيگ صدقه او خيرات ورکول پر الله تعالی د پاخه باور او ايمان پر وجود دلالت کوي، خگوك چيگ پر الله او رحمت ييگ پوخ باور، پوره يقين او توکل ولري نو هغه د بيگ وسة او نادارة په وخت کيگ هم خيرات ورکوي، دا أول خيرات د انسان پر کرم، سخا، زهد او توکل شاهدي وايي، او دا أول سخي انسان د هغه شيطان خبره دروغ کگنگي چيگ له فقر او نيستة نه ييگ ويروي او د بدة امر ورته کوي.
په صحيح روايت ثابته شويده چيگ رسول الله (ص) يو حگل پر ماشومانو تيريده، سلام ييگ ورباندیگ واچاوه. ترمذي روايت کوي چيگ رسول الله (ص) پر يوه أله شگحگو تيريده، نو د لاس په اشاريگ سره ييگ ورباندیگ سلام ووايه. ابو داود له اسماء بنت يزيد (رض) نه روايت کؤی وايي: رسول الله (ص) يو حگل پداسيگ حال پر مونږ تيريده چيگ زه له يو شمير شگحگو سره وم، نو رسول (ص) سلام راباندیگ واچاوه، او همدا روايت د ترمذي له خوا د روايت شوي حديث يو روايت دی، خگرکگنده ده چيگ دا کيسه يا واقعه يوه ده، خو د روايت طريقيگ ييگ بيليگ دي او رسول الله (ص) پر شگحگو د لاس په اشاريگ سره سلام اچولی دی، په بخاري کيگ راحگي: اصحاب (رض) د جمعيگ له لمانحگه نه ستنيدل چيگ په لار کيگ ييگ يوه بوأة ميرمن وليده، دوی سلام ورباندیگ واچاوه، هغيگ ورته د اوربشو او سلق نه جوؤه شوی طعام وؤاندیگ کؤ، او همدا پر شگحگو باندیگ د سلام په مساله کيگ صحيح رايه ده، او هغه داسيگ چيگ په زؤو شگحگو او محارمو باندیگ سلام اچول شته، نه پر نورو او عامو شگحگو.
په صحيح بخاري کيگ راحگي چيگ: وؤوکی بايد پر لوی، تلونکی پر ناست، سپور پر پياده (پلي) او کم شمير پر زيات شمير خلکو سلام واچوي. په ترمذي کيگ راغلي چيگ تلونکی ديگ پر ناست سلام اچوي.
او په (مسند البزار) کيگ راحگي: دوه تلونکي کسان چيگ سره مخ شول که هر يوه سلام وؤاندیگ کؤ، نو هغه غوره دی. په ابو داود کيگ راغلي: د الله تعالی په نزد له تگولو نه غوره هغه دی چيگ سلام ؤومبی کوي.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ خلکو ته د ورتکگ او ورنه د رخصتيدو يا ستنيدو په وخت کيگ به ييگ سلام اچاوه، په يوه حديث کيگ فرمايي: خگوك چيگ کيگني (له کوم مجلس سره يو حگای کيږي) بايد سلام واچوي، او چيگ حگي هم بايد سلام واچوي، د راتکگ په وخت سلام اچول د تکگ په وخت کيگ له سلام نه غوره او يا مخکی ندي. ابو داود يو بل حديث روايت کؤی چيگ فرمايي: خگوك چيگ له خپل ملکگري سره مخ کيږي بايد سلام ورباندیگ واچوي، که چيرته کومه ونه يا ديوال حايل شو، او بياييگ سره وکتل، نو بيا ديگ ورباندیگ سلام اچوي.
انس (رض) وايي: د رسول الله (ص) يو شمير اصحاب (رض) روان وو، کله به ييگ چيگ مخی ته

ونه یا اکمه (حایل، تیاه یا دیوال) راغله، دوی به سره بیل شول، شگة او چپیگ خوا ته به سره لاؤل، چیگ له ونیگ به تیر شول او بیرته به سره یو حگای شول، یو پر بل به بییگ بیا سلام اچاوه.

د رسول الله (ص) هدایت دا دی خگوك چیگ جومات ته داخل شو، باید لومؤی دوه رکعته لمونحگ وکؤی (تحیة المسجد) ادا کؤي له لمانحگه نه وروسته دیگ سلام واچوي، یعنی باید تحیة المسجد له تحیة اهل المسجد نه مخکیگ وي، حگکه لمونحگ د الله تعالی حق دی، او پر خلکو سلام د بندکگانو حق دی، او پدیگ برخه کیگ د الله تعالی حق د بندکگانو له حق نه مقدم دی، او دا د مالي حقوقو مخالف دی، حگکه په مالي حقوقو کیگ د علماوو تر منحگ اختلاف وجود لري په مالي حقوقو کیگ د بنده ضرورت په نظر کیگ نیول کیږي او کیدای شي دومره مال ونلري چیگ دواؤه حقوق پریگ ادا کؤي، پدیگ اساس که خگوك جومات ته داخل شو او هلته یوه أله خلك ناست وو، نو پردیگ شخص باندیگ دریگ تحییگ دي:

۱. لومؤی تحیه بییگ دا ده چیگ له داخلیدو سره سم ووایی: (بسم الله و الصلاة و السلام علی رسول الله).

۲. ورپسیگ دیگ د تحیه المسجد دوه رکعته لمونحگ وکؤي.

۳. بیا دیگ پر خلکو سلام واچوي.

رسول الله (ص) به چیگ کله د شپیگ له مخیگ کورته تشریف یووؤ، نو داسیگ سلام به بییگ اچاوه چیگ ویشگو به اوریده، خو ویده کسان به بییگ له خوبه نه راویشگول. دا حدیث مسلم روایت کؤیدی. ترمذي روایت کوي چیگ رسول الله (ص) فرمایلی: (السلام قبل الکلام). سلام له خبرو نه ؤومبی او مخکی دی.

امام احمد له ابن عمر (رض) نه روایت کؤی فرمایي: سلام له سوال یا پوشگتنی نه ؤومبی دی که چا له سلام نه مخکیگ د خگه شي سوال درنه وکؤ، نو حگواب مه ورکوئ. همدا راز روایت دی چیگ فرمایي: هغه چاته اجازه مه ورکوئ چیگ سلام بییگ نه وي اچولی.

رسول الله (ص) به چیگ د چا دروازیگ ته ودرید، نو مخامخ به دروازیگ ته نه دریده، مخ به بییگ دروازیگ ته نه اؤاوه، بلکه د دروازیگ شگي یا چپ اؤخ ته به دریده او فرمایل به بییگ: السلام علیکم. رسول الله (ص) به پخپله پر خلکو سلام اچاوه، او د نورو سلام به بییگ هم رساوه، لکه چیگ د الله تعالی سلام بییگ خدیجیگ (رض) ته رسولی دی. او عائشیگ (رض) ته بییگ فرمایلي: جبریل (ع) سلام درباندیگ وایي. د رسول الله (ص) هدایت دا وُ چیگ سلام به بییگ تر (و برکاته) پوری وایه (السلام علیکم و رحمة الله و برکاته). او حگنیگ وخت به بییگ دری حگله سلام اچاوه، لکه چیگ پدیگ هکله امام بخاري له انس (رض) نه یو حدیث را نقل کؤیدی، کیدای شي دا به په هغه صورت کیگ و چیگ خلك به أیر وو او یو حگل سلام به تگولو ته نه رسیده تگولو به په یو حگل نه

اوريده، او يا دا چيگ تكرار هغه وخت ضروري دی چيگ انسان فكر وكؤي چيگ لومؤی او دوهم سلام ييگ چا وا نه وريد. كه غور وكؤو، نو پديگ به پوه شو چيگ د سلام تكرار يو خاص عمل وْ، همیشنی سنت ندی.

رسول الله (ص) به چيگ له چا سره مخامخ شو، نو سلام به ييگ وربانديگ اچاوه، له هغه نه به په سلام اچولو كيگ ژومبی كيده، او كه چا به سلام وربانديگ واچاوه، نو فورا به ييگ په همغه شان او يا له هغه نه په غوره طريقيگ سره حگواب وركاوه، خو دا په هغه صورت كيگ چيگ عذر به ييگ نه درلود، لكه قضاء حاجت.... او رسول الله (ص) به د لاس، سر او ككوتيگ په اشاريگ سره د سلام حگواب نه وركاوه، بلكه يوازيگ په لمانحگه كيگ ييگ د سلام حگواب په اشاری سره وركؤيدی دا حكم په يو شمير احاديثو ثابت دی.

رسول الله (ص) به داسيگ سلام اچاوه: (السلام عليكم و رحمة الله)، او دا ييگ نه خوشگوله چيگ لومؤنی سلام اچونكی ديگ (عليك السلام) ووايي. رسول الله (ص) به د مسلمان د سلام په حگواب كيگ فرمايل: ((و عليكم السلام)). كه خگوك (واو) حذف كؤي، نو يو شمير علماوْ وايي چيگ پديگ سره ييگ غاؤه نه خلاصيږي او واجب ييگ نه ادا كيږي، حگكه دا د سنت مخالف عمل دی، او بله دا چيگ پديگ حالت كيگ (عليكم السلام) سره دا نه معلوميږي چيگ دا سلام دی او كه حگواب ييگ. خو يو شمير نور علماء وايي چيگ بی له (واو) نه هم حگواب صحيح دی، دا د امام شافعي قول دی، او دليل ييگ د الله تعالى دا قول نيولی دی چيگ فرمايي: ((فقالوا سلاما قال سلام)). يعنی (سلام عليكم)، او په حگواب كيگ د واو حذفول حگكه صحيح دی چيگ په سلام كيگ هم واو نشته او مخكيگ دا هم تيره شوه چيگ ملائكو د آدم (ع) د سلام حگواب په (عليكم السلام) سره وركؤ او واو نه و پكيگ، يعنی ورنه حذف ييگ كؤ.

پر اهل كتابو د سلام په اوْه د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

له رسول الله (ص) نه په صحيح روايت ثابته ده چيگ فرمايلی ييگ دي: (تاسيگ پر اهل كتابو په سلام كيگ مه وؤانديگ كيږئ، يعنی لومؤی پر دوی سلام مه اچوئ، او كه له دوی سره په لاره كيگ مخامخ شوی، نو دوی په له تگولو نه تنككگه لاره تكگ ته اؤ باسئ) خو كيدای شي وويل شي چيگ: د رسول الله (ص) دا امر په يوه حگانككگؤيگ (خاصيگ) پيشگی پوريگ اوْه لري، او دا هغه وخت كله چيگ رسول الله پر بني قريظه د بريد لپاره روان شو، نو وييگ فرمايل: ((لا تبدأوهم بالسلام: تاسيگ پر دوی (اهل كتابو) لومؤی سلام مه

اچوئ، په سلام کیګ مه وربانديګ وؤاندی کيائ» نو اوس پوشګتنه داده چيګ آيا دا امر د تګولو اهل ذمه په هکله عام دی، او که نه دا حکم يوازيګ د هغو اهل کتابو او ذميانو په اؤه دی چيګ له بني قريظه يهودانو سره ورته والی لري، او د دوی په شان دريحګ ولري؟ خو په صحيح مسلم کيګ روايت شويدی چيګ رسول (ص) فرمايي: (پر يهودو او نصرانيانو باندیګ سلام اچولو کيګ ؤوميتوب مه کوئ، او که له دوی نه له کوم يوه سره په لاره کيګ مخامخ شوئ نو له تګولو نه تنګګی لاريګ باندیګ تګګ ته بيګ اؤ کؤئ) له ظاهر حکم نه داسيګ شګکاري چيګ دا حکم عام دی.

د اهل کتابو او ذميانو د سلام د حګواب په هکله اختلاف دی، خو صحيح خبره دا ده چيګ د هغوی د سلام حګواب هم واجب دی، د دوی او بدعتيانو تر منحګ توپير دا دی چيګ مونږ له هغوی (بدعتيانو) نه په بيلتون سره مکلف شوی يو. له رسول الله (ص) نه ثابته شويده چيګ يوه ورحګ پداسيګ غونډه يا مجلس تيريده چيګ مشرکين او مسلمانان کګډ او يو حګای پکيګ ناست وو، رسول الله (ص) پديګ مجلس سلام واچاوه، او هر قل ته بيګ په ليك کيګ ليکلي وو: ((السلام علی من اتبع الهدی: د هدايت په پيروانو ديګ سلام وي).

روايت دی چيګ فرمايي: که له يويګ ألیګ نه يوازيګ يو يګيګ سلام وکؤي، د تګولو مکلفيت پريګ ادا کيږي، او که له ناستو کسانو نه هم يوازيګ يو تن د سلام حګواب ووايي نو کافي دی، د تګولو غاؤه پريګ خلاصيږي.

له همديګ کبله يو شمير علماء وايي: د سلام حګواب ويل فرض کفايي دی، خو خګرنکګه چيګ د مخکينی روايت په سند کيګ سعيد بن خالد دی، ابو حاتم او ابو زرعه نوموؤی ضعيف بللی، نو پديګ حديث کيګ خبره شته.

د رسول الله (ص) عادت دا وُ چيګ که چا به د بل چا له لوري سلام ورته ورساوه، نو رسول الله (ص) به پر دواؤو (سلام ليږاونکي او رسونکي) سلام وايه، او د رسول الله (ص) له لارشګوونو خګخه دا هم دي چيګ پر هغو کسانو سلام وا نه اچول شي او نه بيګ د سلام حګواب ورکؤل شي چيګ په دين کيګ نوی حکم را پيدا کوي، او د بدعت مرتکب کګرحګي تر خګو توبه وباسي.

د اجازيګ غوشګتلو په اؤه د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايي: اجازه غوشګتل دری حګله دي، که پديګ دريو کرتو کيګ اجازه درکؤل شوه، نو صحيح ده او که نه نو بيرته وګګرحګه، نور زياته اجازه مه غواؤه.

له رسول الله (ص) نه په صحيح روايت رانقل شويده چيګ فرمايي: (اجازه غوشګتل د نظر يا ليدلو له

امله دي، يعنى كه اجازه و نه غوشگتل شي نو كيداى شي داسيگ خگه ووينې چيگ ليدل ييگ ورته جواز نلري، همدا راز ثابته ده چيگ رسول الله (ص) د هغه كس د ستركگو د ايستلو اراده وكؤه، كوم چيگ د رسول الله (ص) د خونيگ له چوليگ نه ييگ ورته كتل، او فرمايلي ييگ دي: (اجازه غوشگتل د نظر يا كتلو له امله دي مطلب دا چيگ اجازه دديگ لپاره ده چيگ په ستركگو د ليدلو اؤتيا پاتيگ نه شي) رسول (ص) دا راشگوولیگ او پخپله ييگ عملي كؤيده چيگ له اجازه غوشگتلو نه مخكيگ بايد سلام واچول شي.

يو حگل يوه سؤي له رسول الله (ص) نه اجازه وغوشگتله او ووييگ ويل: أألج؟ اجازه ده داخل شم؟ رسول الله (ص) يو كس ته امر وكؤ چيگ لاؤ شه او دغه شخص ته د اجازه غوشگتلو طريقه ور وشگيه او ورته ووايه: داسيگ وايه: السلام عليكم أأدخل؟ پديگ ترتيب سره اجازه غوشگتونكي همدا طريقه زده كؤه او همداسيگ ييگ اجازه وغوشگتله، رسول الله (ص) اجازه وركؤه او سؤى د ننه شو، پديگ حديث شريف كيگ د هغه قول رد دى چيگ وايي چيگ اجازه ديگ له سلام نه مخكيگ وي، همدا راز دا حديث د هغو كسانو رايه هم ردوي چيگ وايي: كه اجازه غوشگتونكي له داخليدو نه مخكيگ د كور خاوند وليد، نو لومؤى ديگ سلام واچوي او كه ووييگ نه ليد نو لومؤى ديگ اجازه وغواؤي.

د رسول الله (ص) هدايت او سنت دا دى كله به ييگ چيگ درى حگله اجازه وغوشگتله، نو چيگ حگواب به ورنكؤ شو، بيرته به ستون شو، دا حديث د هغو كسانو رايه ردوي چيگ وايي: كه اجازه غوشگتونكي دا ككمان كاوه چيگ پديگ دريو حگلو كيگ ييگ اواز ندى اوريدل شوى، نو له دريو كرتو نه ديگ زياته اجازه وغواؤي، همدا راز دا حديث هغه نظريه هم ردوي چيگ وايي: كه په دريو حگلو كيگ اجازه ورنكؤل شوه، نو بيا ديگ الفاظ بدل كؤي او اجازه ديگ وغواؤي.

د رسول الله (ص) لارشگوونيگ حكم كوي چيگ كه له اجازه غوشگتونكي نه وپوشگتل شول چيگ خگوك ييگ؟ نو په حگواب كيگ دى ورته وايي: زه فلانى د فلاني زوى يم، او يا ديگ خپل كنيه نوم ورته اخلي، داسيگ دى نه وايي: زه يم، ابو داود له رسول الله (ص) نه روايت كؤيدى چيگ: كه چا د اجازه غوشگتونكي مخيگ ته خگوك وروليږه، نو همدا ييگ اجازه ده يعنى كه اجازه وغوشگتل شوه بيا د هغه له كور نه خگوك ورته راووتل، نو هم دا د داخليدو اجازه ده، همدا روايت بخاري معلق ذكر او نقل كؤيدى، او پديگ پسيگ ييگ هغه يو روايت راوؤى دى چيگ پديگ دلالت كوي چيگ له بلنيگ نه وروسته هم اجازه غوشگتل ضروري دي.

او دا د اهل صفه د بلنيگ حديث دى په يوه برخه كيگ ييگ راحگي چيگ يو صحابي وايي (ما هغوى راوغوشگتل هغوى راغلل، د داخليدو اجازه ييگ وغوشگتله) يوه أله علماء وايي: دا دواؤه حديثونه دوه مختلف حالتونه بيانوي، كه راغوشگتل شوى فورا راورسيد، نو اجازيگ ته ضرورت نشته، او كه حگناً ييگ وكؤ، نو بيا به اجازه غواؤي، نور علماء وايي: كه را غوشگتل شوى كس

پداسيګ حال کيګ راورسيد چيګ هلته داسيګ يو کس موجود وُ چيګ اجازه ورکړل شويګ وه، نو پديګ صورت کيګ اجازيګ ته ضرورت نلري، او که بل خګوك نه وو بيا به راغوشګتل شويګ شخص هم اجازه غواړي، او که خګوك داسيګ حګای ته داخل شو چيګ غوشګتل ييګ له هغه بل کس سره يوازيګ خبريګ وکړي، نو له دروازيګ سره ديګ خګوك ودروي تر خګو بل خګوك ييګ اجازيګ داخل نشي حګکه همدا د رسول (ص) طريقه وه.

او هغه اجازه چيګ د قرآنکريم په حکم نا بالغ شوي هلکان او مماليك (خادمان – غلامان) پريګ مکلف شوي، امر ييګ ورته کړيدی چيګ بايد دری وخته يعنی د سهار لمانحګه نه مخکيګ، د غرميګ مهال او د شپيګ د خوب په وخت کوتګيګ ته له داخليدو نه مخکيګ ديګ اجازه وغواړي.

ابن عباس (رض) به پر همديګ حکم تګينکګار کاوه ويل به ييګ: خلکو پر ديګ حکم عمل کول پريشګی دي، يوه آله علماء وايي چيګ هغه آيت چيګ پورتنيګ حکم پکی بيان شوی منسوخ دی، خو ديګ علماوو د خپل قول د اثبات لپاره دليل ندی راوړی، بله آله نظر لري چيګ دا حکم استحباب ايجابوي، خو لديګ آليګ سره هم داسيګ خګه دليل نشته چيګ حکم له ظاهر نه بليګ خوا ته واړوي حګکه په آيت کيګ د امر صنيعه راغلی چيګ که بل دليل نه وي د وجوب افاده کوي، يو شمير نور علماء عقيده لري چيګ دا حکم تر شګحګو پوريګ خاص دی، خو خګرکګنده ده چيګ دا خبره باطله ده يو شمير داسيګ کسان هم شته چيګ وايي دا حکم تر نارينه وو پوريګ خاص دی دوی د خپل قول د صحت لپاره ادعا کوي چيګ په آيت کيګ د (الذين) لفظ ذکر شويدی چيګ مراد ورنه نارينه دي، خو که غور وشي د آيت سياق بالکل دديګ رايي خلاف دی، يوه آله بيا وايي چيګ دا حکم د يوه علت او سبب په اساس وُ هغه علت چيګ ضرورت وُ اوس رفع او زايل شويدی، نو حکم ييګ هم له منحګه تللی دی، ابو داوُد روايت کوي چيګ يو شمير کسانو ابن عباس (رض) ته وويل: دديګ آيت په هکله خګه نظر لری، او دا خو داسيګ حکم دی چيګ هيخګوك عمل نه وربانديګ کوي؟ ابن عباس (رض) وويل: الله تعالی حکيم او پر مومنانو أير مهربان او رحيم دی، ستر خوشګوي، پخوا به د خلکو کورونو ستر يا پرده نه درلوده، نو ممکنه وه چيګ خادم او واړه هلکان او يا سړي په مخکيګ يادو شويو وختونو کيګ کور ته همداسيګ ييګ اجازيګ داخل شي، له همديګ امله الله تعالی امر وکړ چيګ بايد په ديګ دريو وختونو کيګ اجازه وغوشګتل شي، خو اوس چيګ خدای رحم کړی، خلکو ته ييګ نعمتونه ورکړيدي د ستر او پرديګ وسايل ييګ ورته مهيا کړيدي، نو له ديګ نه وروسته ميګ خګوك ندي ليدلی چيګ پديګ آيت عمل وکړي.

يو شمير علماوو دديګ حديث ثبوت د شك وړ بللی او په سند کيګ ييګ يو تن چيګ عکرمه نوميږي جرح کړيدی، خو پديګ أول جرح سره هيخګ هم نه کيږي، حګکه عمرو بن ابي عمرو هم

مجروح شويدی، خو صحيح خبره داده چيگ د صحيحينو مولفانو (بخاري- مسلم) د هغه په روايت استدلال کوی، نو نه منل ييگ دليل نلري.
حگنی علماء وايي: دا آيت شريف محکم دی او هيخگ معارض نلري.
له تحقيق نه وروسته دا خگرکگنديإي چيگ پورتنی حکم تر علت پوريگ مربوط دی او په علت سره معلول دی، علت ته ييگ پخپله آيت کيگ اشاره شويده، که چيرته داسيگ خگه عمل وجود درلود چيگ د اجازيگ غوشگتلو حگای ييگ نيو لکه د دروازيگ خلاصول، د پرديگ پورته کول، او د چا وتل يا ننوتل، نو بيا اجازيگ غوشگتلو ته ضرورت نشته، خو که د ديگ اعمالو په شان کوم قائم مقام نه وُ، پرده، دروازه هيخگ نه وو نو بيا اجازه ضروري ده، مطلب دا چيگ که علت موجود وُ، نو حکم هم په حگای دی او که علت نه و، نو حکم هم د تعميل وؤ نه بلل کيإي.

د پرنجي (عطسيگ) د حگواب ويلو په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ فرمايلي ييگ دي: (الله تعالی پرنجی خوشگوي او ارکگمی نه خوشگوي، (که خگوك وپرنجيد، (الحمدلله) ييگ وويل، نو هر مسلمان چيگ دا ييگ واوريده وروانديگ ده چيگ په حگواب کيگ (يرحمك الله: الله ديگ رحم دروانديگ وکؤي) ووايي ارکگمی د شيطان کار دی، چا ته که ارکگمی ورته، نو کوشش ديگ کوي دفع ييگ کؤي، حگکه خگوك چيگ ارکگمی کوي شيطان وروانديگ خاندي)، دا حديث بخاري روايت کؤيدی.
همدا راز بخاري روايت کؤی چيگ رسول الله (ص) فرمايلي: (که خگوك پرنجيد نو (الحمدلله) ديگ ووايي: مسلمان ورور او ملکگری ييگ ديگ په حگواب کيگ ورته وايي (يرحمك الله) ده چيگ يرحمك الله ورته وويل: نو هغه ديگ بيرته وايي: (يهديكم الله و يصلح بالكم: الله تعالی ديگ هدايت درته وکؤي او زؤه ديگ نيك او اصلاح شه).
په صحيح مسلم کيگ روايت دی چيگ رسول الله (ص) فرمايي: (که خگوك و پرنجيد، او (الحمدلله) ييگ وويل نو په (يرحمك الله) ييگ حگواب ورکؤئ، او که (الحمدلله) ييگ و نه ويل، نو حگواب ييگ مه ورکوئ) په مسلم کيگ روايت شوی بل حديث فرمايي: (مسلمان پر بل مسلمان شپإ حقوق لري: کله چيگ له مسلمان سره مخ کيإی، نو سلام وروانديگ اچوه، او کله چيگ دعوت درکوي (خوؤو ته ديگ غواؤي) نو دعوت ييگ قبلوه، او که مشوره ييگ درنه وغوشگتله نو

صحيح مشوره ورکؤه، او که وپرنجيد ، (الحمدلله) ييگ وويل، نو د خير او شفا دعا ورته وکؤه او که مؤ شو ، نو تر قبره ييگ بدرکګه کؤه، او که ناروغ شو ، نو پوشګتنه ييگ وکؤه).

ترمذي له ابن عمر (رض) نه روايت کوي: رسول الله (ص) راشګودليګ ده چيګ د پرنجيدو په وخت (الحمدلله على كل حال) ووايو. مالك له نافع او هغه له ابن عمر (رض) نه روايت کوي وايي: که خګوک وپرنجيد ، نو بايد نور ورته (يرحمك الله) ووايي، پرنجيدونکی ديګ په حګواب کيګ ورته وايي: (يرحمنا الله و إياكم و يغفر لنا و لكم: الله تعالی ديګ پر مونږ او تاسو رحم وکؤي او مونږ او تاسيګ ته ديګ مغفرت وکؤي). د پرنجي په هکله د روايت شوي لومؤني حديث په حکم د پرنجيدونکی لپاره د خير او صحت دعا (يرحمك الله) ويل فرض عين دي، دا قول ابن ابي زيد غوره کؤيدی او هيخګ معارض نلري.

خګرنکګه چيګ پرنجيدل د پرنجيدونکي لپاره يو نعمت دی، خګوک چيګ و پرنجيږي خدای رحم پری وکؤي چيګ پديګ سره ييګ په دماغ کيګ راتګول شوي غازات او بخار ووزي، نو رسول الله (ص) ددیګ نعمت د شکرانيګ لپاره د(الحمدلله) ويل لازم کؤيدي، پرنجی لکه د حګمکيګ د زلزليګ په شان يوه زلزه ده، نو چيګ د خدای په رحم سره د انسان اندامونه لديګ زلزليګ نه وروسته سالم پاتيګ کيږي، دا يو لوی نعمت دی بايد شکرانه ييګ ادا شي، رسول الله (ص) به چيګ پرنجيده، نو مبارك لاس او يا جامه به ييګ پر مبارکه خوله ايشګودله، آواز به ييګ تګيتګاوه او په يوه روايت کيګ راحګي چيګ: په أيره وازه خوله ارکګمی او په لوؤ آواز او سخت پرنجی له شيطان خګخه دی.

په صحيح روايت کی راغلي چيګ: (يو سؤی د رسول الله (ص) په وؤاندیګ وپرنجيد ، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (يرحمك الله)، هغه بيا و پرنجيد ، نو رسول الله (ص) وفرمايل: دا سؤی زکام شويدی) دا حديث په مسلم کيګ روايت شويدی، او په ترمذي کيګ روايت شوی روايت وايي چيګ رسول الله (ص) له دريم حګل پرنجي نه وروسته وويل دا سؤی زکام شويدی، ترمذي وايي دا حديث صحيح دی. ابو داوٗد له ابو هريره (رض) نه په مرفوع حديث کيګ روايت کوي چيګ فرمايي: خپل پرنجيدونکي ورور ته تر دريو حګلو پوريګ د خير او صحت دعا کوه، که له دری حګلو نه زيات پرنجيږي، نو هغه زکام شويدی بيا (يرحمك الله) ويل نشته درباندیګ. که خګوک سوال وکؤي چيګ زکام شوی شخص خو زيات د دعا مستحق دی، نو وليګ دعا نه ورته کيږي؟ په حګواب کيګ ويل شوي چيګ مريض ته بايد د مريض دعا چيګ هغه د شفا دعا ده وشي، نو د پرنجي سنت او دعا تر پرنجي پوريګ او يوازيګ تر دری حګله پوريګ خاصه ده، او د رسول الله (ص) دا قول چيګ په پورته ياد شوي حديث کيګ راغلی او فرمايي (دا سؤی زکام شويدی) دا قول ديته اشاره کوي چيګ بايد ديګ مريض ته د عافيت دعا وشي، او همدا حديث د هغو کسانو لپاره دليل دی

چيگ له دريم حگل نه وروسته پرنجيدونکي ته د پرنجي دعا نه کوي.

که پرنجيدونکي (الحمدلله) وويل: حگينو کسانو واوريده او نورو وانه وريدله، نو صحيح خبره دا ده چيگ هغه کسان ديگ هم حگواب ورکؤي، دعا ديگ ورته وکؤي کوم چيگ دده (الحمدلله) ييگ نده اوريدلی، خو پديگ شرط چيگ متيقن شي چيگ نوموؤي (الحمدلله) ويلي دي، حگکه رسول الله (ص) امر کوي چيگ که پرنجيدونکي (الحمدلله) وويل نو د خير دعا ورته وکؤئ.

خو که پرنجيدونکی (الحمدلله) ويل هير کؤي، نو صحيح قول دا دی چيگ خگوك ييگ ديگ نه ور يادوي، همدا د ابن عربي قول دی، رسول الله (ص) پخپله چاته د هيريگ په صورت کيگ (الحمدلله) ويل ندي ورپه ياد کؤي. په صحيح روايت کيگ راحگي چيگ يهودان به د رسول الله (ص) په وؤانديگ پرنجيدل او دا هيله به ييگ کوله چيگ رسول الله (ص) (يرحمك الله) ورته ووايي، خو رسول الله (ص) به د يرحمك الله په حگای (يهديكم الله و يصلح بالكم) الله تعالی ديگ هدايت درته وکؤي او خدايگ مو زؤونه اصلاح کؤه) ورته فرمايل.

د سفر په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ فرمايلی ييگ دي: (که چا د داسيگ کار اراده وکؤه چيگ خطر او کؤاو ييگ درلود يا ييگ د تر سره کولو لپاره سفر ته ضرورت وُ، نو دوه رکعته لمونحگ ديگ وکؤي...) رسول الله (ص) پديگ حکم سره خپل امت د جاهليت د زمانيگ له عاداتو نه آزاد کؤ، هغه وخت به چيگ چا سفر کاوه يا به ييگ د کوم بل سخت او مهم کار د تر سره کولو اراده وکؤه نو فال، مال به ييگ اچاوه په مرغه يا په غشو سره به ييگ پال اچاوه، شکگون به ييگ وربانديگ نيوه او دا هغيگ پچيگ اچولو (قرعه کشة) او پال ليدنيگ ته ورته عمل دی چيگ اوس ييگ د مشرکانو ورونگه تر سره کوي او د خپليگ غيبي برخيگ د معلومولو کوشش کوي، او له همديگ کبله استقسام بلل شويدی.

رسول الله (ص) ددیگ جاهلي عاداتو په حگای خپل امت ته د لمونحگ او دعا سنت وروشگود، پديگ دعا سره ييگ د توحيد او توکل امر ورته وکؤ، او دا ييگ وروشگودله چيگ بايد يوازيگ له هغه ذات نه د مدد سوال وکؤي چيگ خير له هغه نه پرته له بل چا سره نشته او بدة هم يوازيگ همغه ذات چپلولی شي دا دعا د نيکمرغه خلکو طالع دي، نه ديگ مشرکينو ، الله تعالی فرمايي:

((الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ)) (الحجر: ۹۶)

ترجمه: [هغه کسان چی ککړحگوي (شريکوي) دوی له الله سره (چيگ برحق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل په دنيا او عقبی کيگ].

دعا په حقیقت کیگ د الله تعالی د کمال پر صفاتو، پر ربوبیت او یوازیگ پر هغه باندیگ پر توکل اعتراف دی، او پدیگ دلالت کوي چیگ بنده خپله کمزوري مني او پدیگ شاهدي وایي چیگ د خپل حگان په کگتگیگ او مصلحت علم نلري او نشي کولی حگانته پخپل قوت کگتگه ورسوي، احمد له سعد نه په مرفوع حدیث کیگ روایت کوي:

د بني آدم د نیکمرغة له عواملو نه یو عامل استخاره او د خدای تعالی په فیصلو خوشگي او قناعت دی، او د بني آدم د بدمرغة له عواملو نه یو عامل د استخاریگ پریشگودل او پر الهي قضاء او فیصلو نا خوشگیگ ده. غور وکؤه چیگ مقدور او تگاکل شوی امر خگنکگه او خگه أول د دوو شیانو تر منحگ واقع شوی، یویگ خوا ته ییگ توکل دی چیگ د کار له کولو نه وؤاندی په استخاره کیگ پروت دی، او بل د کار له کیدو نه وروسته پر الهي فیصله خوشگي او رضا ده.

رسول الله (ص) به چیگ پر سپرلة سپور شو دری حگله به ییگ (الله اکبر) ووایه، ورپسیگ به ییگ وفرمایل: ((سبحان الذي سخر لنا هذا و ماكنا له مقرنين و إنا إلى ربنا لمنقلبون: پاکي ده هغه ذات لره چیگ دا (حیوان- سپرلی) ییگ راته تابع او مسخره کؤیده، پداسیگ حال کیگ چیگ مونږ ورسره برابر نه یو، او په تحقیق سره چیگ مونږ د خپل رب لوري ته ورتلونکي یو))، بیا به ییگ ویل:((اللهم إني اسألك في سفري هذا البر و التقوى، و من العمل ما ترضى، اللهم هون علينا السفر و اطوعنا بعده اللهم أنت الصاحب في السفر و الخليفة في الأهل اللهم اصحبنا في سفرنا و اخلفنا في أهلنا: ایگ خدایه! زه پدیگ سفر کیگ نیکي او تقوی درنه غواؤم، او د هغه عمل د کولو د توفیق سوال درنه کوم چیگ ستا د خوشگة سبب کیږي، ایگ خدایه! دا سفر راته آسانه کؤیگ، او لیگریگ والی ییگ راته لنأ کؤیگ، ایگ الله! ته مو په سفر کیگ ملکگری او کور کیگ خلیفه او سرپرست ییگ، ایگ الله! پدیگ سفر کیگ زمونږ ملکگرتیا وکؤیگ او زمونږ د کور او اهل خلیفه او سرپرست شیگ))، او کله به چیگ له سفر نه راستون شو فرمایل به ییگ، ((آیبون تائبون عابدون لربنا حامدون: بیرته راتلونکي، توبه ایستونکي او عبادت کوونکي یو او د خپل رب حمد او ثنا ویونکي)). احمد روایت کوي رسول الله (ص) به چیگ خپل شگار ته داخل شو، فرمایل به ییگ: ((توبا، توبا لربنا أوبا لا يغادر حوبا: د خپل رب لوري ته ورکگرحگیدونکي او توبه ایستونکي یو هغه زمونږ هیخگ کگناه نه پریږدي (معافوي یی)).

رسول الله (ص) به چیگ په رکاب کیگ مبارکه پشگه کیشگودله ویل به ییگ: (بسم الله) او کله به چیگ ورباندیگ کیناست ویل به ییگ: (الحمدلله) او ورپسیگ به ییگ فرمایل: ((سبحان الذي سخر لنا هذا و ما كنا له مقرنين)).

رسول الله (ص) به چيگ له كوم صحابي (رض) سره په مخه شگه كوله فرمايل به ييگ : ((استودع الله دينك، و أمانتك و خواتيم عملك: زه ستا دين، امانت او د عمل پايگ په الله تعالى سپارم)). يو وخت يوه سؤي ورته وويل: زه سفر كوم، رسول الله (ص) په حگواب كيگ ورته وفرمايل: زه د تقوى وصيت او امر درته كوم، حكم درته كوم چيگ په هر لوؤ حگاى كيگ به (الله اكبر) وايى.

رسول الله (ص) او اصحاب (رض) به ييگ چيگ هر لوؤ او هسك حگاى ته پورته شول نو (الله اكبر) به ييگ ويل، او كه به تگيتگ شول نو (سبحان الله) به ييگ ويل او همداسيگ ده د لمانحگه طريقه (چيگ په قيام كيگ تكبير، او ركوع او سجده كيگ تسبيح ويل كيإي).

انس (رض) وايي: رسول الله (ص) به چيگ هر لوؤ حگاى او يا غونأة ته پورته شو نو فرمايل به ييگ: ((اللهم لك الشرف على كل شرف، و لك الحمد على كل حال: ايگ خدايه! ته تر تگولو لوؤو نه لوؤ او اوچت ييگ، او په هر حال كيگ ستا ثنا وايو))، رسول الله (ص) به فرمايل: ((لا تصحب الملائكة رفقة فيها كلب ولا جرس: ملائكيگ له هغيگ أليگ سره ملكگرتيا نه كوي چيگ سپى او زنگگ ورسره وي)).

رسول الله (ص) به دا نه خوشگوله چيگ مسافر يوازيگ د شپيگ سفر وكؤي، او فرمايلي ييگ دي كه خلك پديگ پوه شي چيگ په يوازيتوب كيگ (كوم مشكل يا بدي) شته نو هيخگوك به د شپيگ يوازيگ سفر ونكؤي. همدا راز رسول الله (ص) دا نه خوشگوله چيگ خگوك يوازيگ او بيگ له ملكگريو سفر وكؤي، رسول الله (ص) خبر راكؤى دى چيگ: ((الواحد شيطان و الاثنين شيطانان و الثلاثة ركب: يو كس شيطان وي، دوه تنه دوه شيطانان او درى كاروان دى)).

رسول الله (ص) امر كؤيدى: كله چيگ چا چيرته واؤول، نو دا دعا ديگ كوي: ((أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق فانه لا يضره شئ حتى يرتحل منه: د الله تعالى په بشپؤو او تامو كلماتو د هر هغه خگه له شر نه پناه غواؤم چيگ الله تعالى پيدا كؤيدي (د الله تعالى د تگولو مخلوقاتو له شر نه پناه غواؤم)، چا چيگ دا دعا ولوستله، نو تر خگو چيگ لديگ حگاى نه كوچيدلى نه وي هيخگ شى به ضرر ور و نه شي رسولى)).

رسول الله (ص) فرمايلي دي: كه په داسيگ وخت او حگمكه كيگ مو سفر وكؤ چيگ پريماني وه، حاصلات شگه وو، حگمكيگ شنيگ ويگ نو اوشگانو ته له حگمكيگ نه خپل حق وركؤئ، او كه په وچكالة او وچه، ويرانه حگمكه كيگ مو سفر كاوه، نو په سفر كيگ چتگكيگ كوئ، او كه مو غوشگتل د شپيگ په وروستة برخه كيگ دمه جوؤه كؤى، چيرته واؤوئ، نو د لاريگ له سر نه يويگ خواته كيإئ، د لاريگ په سر مه اؤوئ، حگكه دا د خگارويو لار وي او د شپيگ له خوا د شيطانانو او (هوام، ضرري حيواناتو) سر پناه وي (خگاروي او شيطانان وربانديگ كگرحگي او د

خوؤو لپاره خگه لتگوي.
رسول الله (ص) به دا هم نه خوشگوله چيگ خگوك مسلمان د دشگمن خاوريگ ته د سفر په وخت کيگ قرآنکريم ورسره يوسي، حگکه ويره ده چيگ کافران يا دشگمنان ييگ توهين وکؤي . رسول الله (ص) شگحگه لدينه نهی او منع کؤيده چيگ ييگ له محرم نه سفر وکؤي، که خگه هم سفر د (۱۲) ميلو په اندازه لنأ وي، او مسافرانو ته امر کوي چيگ کله ييگ خپل ضرورت پوره شي، بايد کور ته ستنيدو کيگ بيؤه وکؤي، او امر ييگ کؤيدی چيگ مسافر هغه چيگ أيره مسافري ييگ کؤی وي د بيرته ستنيدو په وخت کيگ د شپيگ له مخيگ په نابيره توکگه خپله دروازه و نه تگکوي. رسول الله (ص) به چيگ له سفر نه راستون شو، نو د خپل کور او اهل له ماشومانو سره به ييگ هم ملاقات کاوه، او خگوك به چيگ له سفر نه راستانه شول رسول الله (ص) به غيږيگ ورکوليگ او که له اهل نه به ييگ وُ، نو مچي کاوه به ييگ هم .
شعبي وايي: د رسول الله (ص) د اصحابو (رض) عادت دا وُ چيگ له سفر نه راستانه شوو سره به ييگ په غيږو ستؤي مشي کول، او د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيگ له سفر نه له ستنيدو وروسته به لومؤی جومات ته لاؤ او دوه رکعته لمونحگ به ييگ ادا کؤ.

فصل
د حا جت خطبه

رسول الله (ص) خپلو اصحابو (رض) ته د حاجت خطبه د پيشگو په وخت ويل کيدونکی خطبه شگودلی ده او هغه داسيگ ده: «إن الحمد لله نحمده و نستعينه و نستغفره و نعوذ بالله من شرور أنفسنا– و في لفظ – و من سيئات أعمالنا ، من يهده الله فلا مضل له و من يضلل فلا هادي له و أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد أن محمدا عبده و رسوله، ثم يقرأ الثلاث الآيات: تگولیگ ستاينيگ الله لره دي، د الله تعالی ستاينه کوو، مرسته ورنه غواؤو، د بشگنيگ سوال ورنه کوو او د خپلو نفسونو له شر نه الله تعالی ته پناه وؤو، - او په بل روايت کيگ راغلي – چيگ له خپلو بدو اعمالو نه الله تعالی ته پناه وؤو ، چا ته چيگ الله تعالی هدايت وکؤي، هغه هيخگوك نشي ييگ لاريگ کولی، او الله تعالی چيگ خگوك ييگ لاريگ او ککمراه کؤي، نو هغه ته لاره شگوونکی نشته، زه شاهدي وايم چيگ له واحد الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، الله تعالی واحد دی، شريك نلري، او شاهدي وايم چيگ محمد د الله تعالی بنده او رسول دی» بيا به ييگ دا دری آيتونه لوستل.
«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلا تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» (آل عمران: ۱۰۲)

ترجمه: [ایگ هغو کسانو چیگ ایمان ییگ راوؤی دی (ایگ مومنانو!) وویریاِئ له الله نه په حق د ویریگ د ده! او مه مرئ! مکګر په دیگ حال چیگ یئ تاسیگ مسلمانان (موحدان)].

((يَا أَيُّهَا النّاسُ اتّقُوا رَبّكُمُ الّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً وَاتّقُوا اللّهَ الّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً)) (النساء: ۱)

[ترجمه: ایگ خلکو! (تل) وویریاِئ له ربه خپله! هغه (رب) چیگ پیدا ییگ کؤئ تاسیگ له نفسه یوه نه (چیگ آدم علیه السلام دی) او پیدا ییگ کؤه له دیگ (نفسه) جوؤه د ده (چیگ حواء ده) او خپاره (خواره) ییگ کؤل له دیگ دواؤو خګخه سؤي أیر او شګحګیګ (أیریګ)، او وویریاِئ له الله هغه (الله) چیگ سوال کوئ تاسیگ یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریاِئ له پریکولو) د خپلوی خګخه، بیشکه الله دی پر تاسیگ ساتونکی (نو هیچیری او هیخګکله تریگ غافل نه شئ چیگ جزا در کوي)].

((يَا أَيُّهَا الّذِينَ آمَنُوا اتّقُوا اللّهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيداً (۷۰) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعْ اللّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً)) (الاحزاب: ۷۰-۷۱).

ترجمه:[ایگ هغو کسانو چیگ ایمان ییگ راوؤی دی (یعنیگ ایگ مومنانو) وویریاِئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رشګتیا! چیگ نیك، صالح کؤي (الله) تاسیگ ته عملونه ستاسیگ او وبشګي (الله) تاسیگ ته ککناهونه ستاسیگ او هر چا چیگ اطاعت وکؤ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بري أیر لوی سره].

شعبه وایي: ابي اسحاق ته میګ وویل چیگ دا د نکاح په خطبه کیگ ویل کیاِي او که هر وخت؟ هغه رایه وویل: نه، دا هر وخت او د هریګ پیشګیګ او هر حاجت په وخت ویل کیدای شي.

رسول الله (ص) فرمایلي: چا که شګحګه وکؤه، خادم او خګاروی ییگ را ونیو، تګنأه ییگ دیگ راونیسي له الله تعالی نه دیگ د برکت دعا کوي، (بسم الله) دیگ وایي، او دا دعا دیگ کوي: ((اللهم إني أسألك خيرها و خير ما جبلت عليه و أعوذ بك من شرها و شرما جبلت عليه: ایگ الله! زه ددیگ خیر درنه غواؤم، او د هغه خګه خیر درنه غواؤم چیگ دا ورباندیگ پیدا شویده، او له شرنه ییگ تاته پناه در وؤم او د هغه خګه له شر نه ییگ پناه غواؤم چیگ ورباندیگ پیدا شویده)).

رسول الله (ص) به هغه چاته چیگ واده به ییگ کؤی و فرمایل: ((بارك الله لك و بارك عليك و جمع بينكما في خير: الله تعالی دیگ برکت درته پکیگ واچوي، او برکت دیگ درکؤي او خدای دیگ د تاسو دواؤو تر منځګ د خیر یووالی راولي)).

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ فرمايلي ييگ دي: چا چيگ کوم په ابتلاء اخته شوی کس (لکه رنحگور او معيوب) وليد او و ييگ ويل: ((الحمدلله الذي عافاني مما ابتلاك به و فضلني على كثير ممن خلق تفضيلا الا لم يصبه ذلك البلاء كائنا ما كان: د هغه خدای ستاينه کوم چيگ تاته له رسيدلي ازميشگت او مشکل نه ييگ زه ژغورلي يم، عافيت ييگ راکؤی دی او پر أيرو مخلوقاتو ييگ غوره کؤی يم، چاچيگ دا وويل نو ده ته به دا مصيبت، ازميشگت که هر خگه وي ور ونه رسيږي)). روايت دی چيگ د رسول الله (ص) په حضور کيگ د شکگون يادونه وشوه، رسول الله (ص) وفرمايل: پديگ کيگ نيك فالي تر تگولو غوره ده، او بد شکگوني هيخگ نه شي کولی مسلمان بدشکگوني نه کوي که ديگ داسيگ خگه وليدل چي نه ديگ خوشگيدل بدشکگون ديگ تر نظر راغی، نو وايه : ((اللهم لا يأتي بالحسنات إلا أنت و لا يدفع السيئات إلا أنت و لا حول و لا قوة إلا بك: ايگ خدايه! نيکة له تا نه پرته بل خگوك نشي راوستلی، او بدة هم له تا نه پرته بل خگوك نشي دفع کولی له بدة نه منع او د نيکة قوت له تا نه پرته له بل چا سره نشته)).

فصل
د خوب په هکله د رسول (ص) لارشگوونيگ

له رسول الله (ص) نه روايت دی چيگ فرمايي: نيك او صالح خوبونه د الله تعالی او ناوؤه خوبونه د شيطان له لوري دي، که چا داسيگ خوب وليد چيگ نه ييگ خوشگيده، بد ييگ ورنه راتلل، نو دری حگله ديگ چپيگ خواته پو کؤي، او له شيطان نه ديگ پناه وغواؤي، الله تعالی ته ديگ پناه يوسي (أعوذ بالله) ديگ ووايييگ، دا ييگ چيگ وکؤل دا خوب به زيان ور ونه شي رسولی، خو دا خوب ديگ هيچاته نه وايي، او که چا شگه خوب وليد، نو خوشگي ديگ وربانديگ وکؤي او يوازيگ هغو کسانو ته ييگ ديگ ووايييگ چيگ محبت او دوستي ورسره لري.

رسول الله (ص) امر کؤيدی چيگ که چا ناوؤه خوب وليد، بايد په بل اؤخ واوؤي، لمونحگ وکؤي، او پديگ اؤه رسول الله (ص) د پنحگو شيانو امر کوي: چپيگ خوا ته پو کؤي، (أعوذ بالله) ووايي، له شيطان نه الله تعالی ته پناه يوسي، هيچا ته ييگ ديگ نه وايي، او په خوب کيگ ديگ په بله أأه واوؤي، او بيا ديگ پاخگيږي او لمونحگ ديگ وکؤي.

رسول الله (ص) فرمايلي: خوب تر هغيگ پوريگ د مرغه په پشگيگ پوريگ تؤلی دی، تر خگو ييگ چيگ تعبير نه وي شوی، کله ييگ چيگ تعبير وشو، معنی شو، نو بيا واقع شو. خوب بايد (دوست) عالم او د رايی خاوند ته وويل شي، له رسول الله (ص) نه روايت دی کله به چيگ چا خوب

ورته تيراوه، نو لومؤی به ييگ ورته فرمايل : (خيرا رأيت) شگه ديگ ليده، دا به ييگ فرمايل او بيا به ييگ د خوب معنی ورته ويله.

فصل
د وسوسيگ په اوه د رسول (ص) لارشگوونيگ

له عبدالله بن مسعود (رض)، نه په مرفوع توکگه روايت دی فرمايي: (د بني آدم زؤه ته د پرشگتيگ لاره شته، او شيطان هم ورته لار لري، په زؤه کيگ ييگ خطور کوي، د ملکيگ يا پرشگتيگ خطور، القاء او لاره دا ده چيگ بنده ته د خير لارشگوونه کوي، د حق تصديق کوي او د ثواب هيله پکيگ پيدا کوي، او د شيطان خطور، القاء او وسواس دا دی چيگ د شر شگوونه ورته کوي، د حق تکذيب ورشگيي، له خير نه ييگ ناهيلی کوي، که په زؤه کيگ مو د پرشگتيگ خطور حس کؤ، نو د الله تعالی شکر وباسئ، ثنا ييگ ووايئ او د کرم سوال ورنه وکؤئ، او که د شيطان خطور او وسواس مو وموند ، نو الله تعالی ته پناه يوسئ او د مغفرت سوال وکؤئ).

عثمان بن ابي العاص (رض) رسول الله (ص) ته وويل: شيطان زما او د لمانحگه او تلاوت تر منحگ حايل واقع شو، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (دا شيطان خنزب نوم لري کله ديگ چيگ ددیگ وسوسه او خطور احساساوه، نو الله تعالی ته پناه وؤه او خپليگ چپيگ خواته دری حگله تو کوه).

له اصحابو (رض) نه يوه تن رسول الله (ص) ته شکايت وکؤ چيگ کله ييگ په زؤه کيگ داسيگ خگه راکگرحگي چيگ له ويلو نه ييگ دا شگه بولم چيگ توريگ ايری شم، يعنيگ نه ويل ييگ غوره شميري، رسول الله (ص) وفرمايل: (الله اکبر، الله اکبر، حمد او ستاينيگ دي هغه الله لره چيگ د شيطان فريب ييگ دفع او په وسواس ييگ بدل کؤ). رسول الله (ص) هغو کسانو ته چيگ په زؤه کيگ ييگ وسواس پيدا کيږي حگانکگؤيگ لارشگوونيگ کؤيدي، رسول الله (ص) فرمايي که د چا په زؤه کيگ وکگرحگيدل چيگ دا مخلوقات خو الله تعالی پيدا کوي، نو الله تعالی چا پيدا کؤی، نو دا آيت ديگ تلاوت کوي: ((هُوَ الأَوّلُ وَالآخِرُ وَالظّاهِرُ وَالبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ))

((الحديد: ۳)) ترجمه: [هم دغه (الله) اول دی (له هر شي خگخه چيگ ابتداء نه لري) او آخر دی (له هر شي حگنيگ چيگ انتهاء نه لري)، او ظاهر دی (په دليلونو سره) او باطن دی (پتگ دی له ليدلو د

سترکګو نه په دنیا کیګ، او هم دغه (الله) دی په هر شي باندی شګه عالم شګه پوهیدونکی].همدارنګه ابن زمیل، ابن عباس (رض) ته وویل: زما په زړه کیګ یو خګه شته؟ ابن عباس (رض) ورته وویل: خګه دي؟ هغه وویل: و الله که بیګ درته ووایم، مطلب دا چیګ نه غواړم تلفظ پریګ وکړم ابن عباس ورته وفرمایل: آیا شك دیګ په زړه کي دی؟ ابي زمیل ورته وویل: هو، ابن عباس(رض) وفرمایل: هیخګوك لدینه په امن او خوندي نه وو، تر خګو الله تعالی دا آیت شریف نازل کړ:

((فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلْ الّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلا تَكُونَنّ مِنْ الْمُمْتَرِينَ)) (یونس:۹۴)

ترجمه: [نو که فرضاً بیګ ته (یعنیګ امت ستا) په شك کیګ له هغه (قرآن) چیګ نازل کړی دی مونږ تا ته، نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چیګ لولي دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تا ته حق له (طرفه د) رب ستا، نو مه کیږه ته (یعنیګ امت ستا) له سره له شك راوړونکیو خګخه). نو که دیګ هر وخت په زړه کیګ شك پیدا شو دا آیت لوله:

((هُوَ الأَوّلُ وَالآخِرُ وَالظّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)) (الحدید: ۳).

ترجمه: [هم دغه (الله) اول دی (له هر شی خګخه چیګ ابتداء نه لري) او آخر دی (له هر شي حګنیګ چیګ انتهاء نه لري)، او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټګ دی له لیدلو د سترکګو نه په دنیا کیګ) او هم دغه (الله) دی په هر شي باندیګ شګه عالم شګه پوهیدونکی].

الله تعالی پدیګ آیت سره مسلمانانو ته له شك نه د خلاصون لاره وښګودله او په عقلي دلیل سره بیګ د تسلسل بطلان ورته په أاکګه کړ، او دا بیګ ورته وښګودل چیګ مخلوقات پخپل پیل او ابتداء کیګ هغه (اول) ته ورسیږي چیګ له هغه نه وړاندیګ بل خګه وجود نلري، همدا راز د تګولو پای هغه ذات ته دی او تګول هغه ته ورتلونکي دي چیګ له هغه نه وروسته بل شی شتون نلري، پدیګ آیت کیګ د الله تعالی له ظهور نه مراد لوړوالی دی، داسیګ لوړوالی چیګ پورته ورنه خګه وجود نلري، او له (بطون_ پټګیدو) نه بیګ مراد احاطه ده، یعنیګ هغه په هر خګه محیط دی، که له الله تعالی نه مخکیګ بل موجود وی او اثر بیګ وربانديګ درلودای، نو همغه به پیدا کوونکی رب وی، واك او امر تګول د هغه خالق دی چیګ له هر چا نه بیګ نیاز او غني دی، قایم بنفسه دی، تګول ورته اړ دي، تګول مخلوقات په وجود او بقا کیګ ورته محتاج دي، هغه داسیګ قدیم دی چیګ اول یا پیل بیګ نشته، او له هغه نه پرته تګول شیان په وجود او بقا کیګ تر هغه پوریګ تړلي دي.

رسول الله (ص) فرمایي: خلك همیشه پوښتنیګ کوي تر دیګ چیګ یو تن وایي: دا مخلوقات خو

الله تعالی پیدا کوي، نو الله تعالی چا پیدا کوی دی؟ که د چا په زوه کیگ دا أول پوشگتنه پیدا شوه، الله تعالی ته دیگ پناه یوسي (أعوذ بالله) دیگ ووایي او لدیگ أول سوالونو خگخه دیگ حگان وساتي، الله تعالی فرمایي: ((وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنْ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)) (فصلت: ۳۶)

ترجمه: [او که ورسیاي تاته له طرف د شیطان خگه تباهي، وسوسه (چیگ دیگ واؤوي تا له دغه شگه خصلت نه) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی شگه اوریدونکی شگه عالم].

خگرنکگه چیگ شیطان په دوه أوله دی یو أول هغه چیگ لیدل کیاي او هغه انسي شیطان دی، یعنی هغه انسان چیگ شر او فساد ته بلنه کوي، خلك ورته تشویقوي، او شگحگیگ چیگ د شیطان لاره غوره کوي نو زیان ییگ أیر زیات وي، او بل أول هغه شیطان دی چیگ په ستركگو نه لیدل کیاي او دا جني شیطان دی، نو الله تعالی له دواؤو نه د نجات لاره راشگوولیگ ده، له انسي شیطان نه د نجات لاره داده چیگ مخ ورنه واؤول شي، او په بشگنیگ او نیکة سره حگان ورنه خلاص کؤای شي، او له جني شیطان نه د ژغورنیگ وسیله (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم) ده، د الله تعالی لوري ته پناه وؤل، الله تعالی دا لارشگوونیگ د اعراف، فصلت او المؤمنین په سورتونو کیگ راته بیان کؤیدي.

شاعر وایي:

فما هو الا الاستعاذة ضارعا او الدفع بالحسنی هما خیر مطلوب

فهذا دواء الداء من شرما یری و ذاك دواء الداء من شر محجوب

ترجمه: په عاجزة سره اعوذ بالله ویل، او یا په نیکة سره دفع همدا دواؤه بهترین مطلوب دي، دا یو (په نیکة دفع) د هغه شیانو د شر دوا ده چیگ لیدل کیاي او دا بل (اعوذ بالله) د پتگ شر دوا ده.

فصل
د غصیگ په وخت د رسول (ص) لارشگوونیگ

رسول الله (ص) هغه چا ته چیگ په غصه شي، قهر ورشي امر کؤیدی چیگ خپل قهر او غصه په اودس، (أعوذ بالله) او که ولاؤ وي په کیناستلو او که ناست وي په خگملاستو سره سؤه کوي.

قهر او شهوت لکه د اور سکروتگیگ داسیگ دي چیگ د انسان په زوه کیگ را پیدا کیاي، نو رسول الله (ص) د همدیگ سکروتگو د اور د وژلو لپاره تر تگولو غوره لاره راشگودلیگ ده، او لکه چیگ الله تعالی فرمایي:

((أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلا تَعْقِلُونَ)) (البقره: ۴۴)
ترجمه: [آیا امر کوئ تاسیگ نورو خلقو ته په نیکة سره او هیروئ حگانونه خپل؟ حال دا چیگ تاسیگ لولئ کتاب (چی په کیگ د قول او عمل په نه سمون وعید دی) آیا نو تاسیگ نه پوهیاِئ (د خپلو افعالو په بدة)].
د شهوت او غصیگ د اور د وژلو لپاره د صبر او لمانحگه امر شویدی، د شیطان له وسواس نه د ژغورنیگ لپاره د (أعوذ بالله) د ویلو توصیه شویده. او خگرنککگه چیگ تگولیگ ککناویگ له قهر او شهوت نه سرچینه اخلي، غصه او شهوت د هریگ کگناه عامل دی، د غضب یا قهر وروستة پایله قتل (وژل) دي او د شهوت وروستة نتیجه زنا ده، نو الله تعالی لدیگ دوو عواملو نه یو حگای په الانعام، الاسراء او الفرقان سورتونو کیگ یادونه کؤیده.
رسول الله (ص) به چیگ داسیگ خگه ولیدل چیگ خوشگ به ییگ شول، زؤه به ییگ پریگ ورغی نو فرمایل به ییگ : ((الحمدلله الذي بنعمته تتم الصالحات: تگولیگ ستاینیگ هغه الله لره دي چیگ نیکة او صالح اعمال یوازیگ دده د نعمت له برکته سرته رسیاِي)) او که ناوؤه خگه به ییگ ولیدل، خوشگ به ییگ نه شول نو فرمایل به ییگ: ((الحمدلله على كل حال: په هر حال د الله تعالی شکر دی، په هر حالت کیگ ستاینیگ تگولیگ الله لره دي)).
چا به که داسیگ خگه ورته وؤاندیگ کؤل چیگ دده به خوشگیدل، او یا به ییگ د خوشگیگ برابر عمل او مرسته ورسره وکؤه، نو هغه ته به ییگ د خیر دعا کوله، ابن عباس(رض) ییگ د اوداسه لپاره اوبه ورته تیاریگ کؤیگ، نو رسول الله (ص) داسیگ دعا ورته وکؤه: ((اللهم فقهه في الدين و علمه التأويل: ایگ خدایه! د دین پوهه او د تاویل علم ورکؤی)). یو حگل د شپیگ له مخیگ رسول الله (ص) پخپله سورلی سپور وُ، نژدی وُ چیگ ورنه پریوحگي، خو ابو قتاده (رض) کمك ورسره وکؤ، وییگ نیو، نو داسیگ دعا ییگ ورته وفرمایله: ((حفظك الله بما حفظت به نبيه: الله تعالی دیگ داسیگ ساتنه وکؤه لکه تا چیگ د هغه د نبي (ص) ساتنه وکؤه)). همدا راز رسول (ص) فرمایلي: که خگوك له چا سره نیکي وکؤي او هغه ییگ په حگواب کیگ ((جزاك الله خيرا: الله دیگ خیر درکؤي)) ووایي، نو پدیگ سره ییگ د هغه تعریف کؤیدی. یوه قرضدار ییگ چیگ قرض ادا کؤ نو دا دعا ییگ ورته وکؤه: ((بارك الله لك في أهلك و مالك انما جزاء السلف الحمد و الأداء: الله تعالی دیگ په اولاد او مال کیگ برکت واچوه، د قرض بدل شکرانه او بیرته سپارل دي)). چا به چیگ رسول الله (ص) ته هدیه ورکؤه، نو په بدل کیگ به ییگ له هغیگ نه غوره هدیه ورکوله او که د چا هدیه به ییگ نه قبلوله نو هدیه کونکي ته به ییگ عذر وؤاندیگ کاوه، یو حگل ییگ صعب بن جثامه ته همدا سیگ وفرمایل: (زه ستا هدیه حگکه نه قبلوم چیگ زه محرم یم).
رسول الله (ص) خپل امت ته امر کؤیدی چیگ د خر د هنککگیدو په وخت کیگ دیگ الله تعالی ته

پناه وؤي (أعوذ بالله....) ديگ وايي، او كه چا د چركگ اذان (بانكگ) واورید نو له الله تعالی نه ديگ د خير سوال كوي. روايت دی چيگ رسول الله (ص) امر كؤيدی كه چيرته اور ولكگيد، نو مسلمانان ديگ (الله اكبر) وايي، حگكه تكبير اور وژني. رسول الله (ص) هغه مجلس او غونأه نده خوشگه كؤی چيگ د الله تعالی ذكر پكيگ نه وي او پديگ هكله ييگ فرمايلي دي:(خگوك چيگ پداسيگ مجلس او غونأه كيگ كيناست چيگ د الله تعالی ذكر په كيگ نه وُ، نو پر هغه باندیگ د الله تعالی له لوري پؤه او حسرت دی). رسول الله (ص) فرمايي: خگوك چيگ پداسيگ مجلس كيگ كيناست چيگ غلطة ييگ پكيگ أيريگ وی، خو له پاخگيدو نه مخكيگ ييگ وويل: ((سبحانك اللهم و بحمدك، أشهد أن لا اله إلا أنت أستغفرك و أتوب اليك: ايگ خدايه! پاكي ده تا لره او ستاينيگ يوازيگ ستا لپاره دي، زه پديگ شاهدي وايم چيگ له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته زه بشگنه درنه غواؤم توبه درته كوم))، كه دا ييگ وويل، نو ددیگ مجلس تگوليگ غلطة به ييگ ورته وبشگل شي.

په ابو داود كيگ روايت دی : رسول الله (ص) به چيگ له هر مجلس نه د پاخگيدو او پورته كيدو اراده وكؤه، نو پورتنة دعا به ييگ ويله، چا ورنه ددیگ دعا د حكمت پوشگتنه وكؤه، رسول الله (ص) په حگواب كيگ وفرمايل: ((ذلك كفارة لما يكون في المجلس: دا دعا د مجلس د اشتباهاتو كفاره ده)).

فصل
هغه الفاظ چيگ رسول الله (ص) ييگ ويل نه خوشگول

رسول الله (ص) حگنيگ الفاظ او كلمات نه خوشگول، د مثال په توكگه دا ييگ نه خوشگيدل چيگ خگوك ووايي: (خبثت نفسي – نفس ميگ خبيث شوی) او (جاشت نفسي: نفس ميگ طغيان كؤی...) همدا راز دا ييگ نه خوشگول چيگ خگوك عنب (انكگور) ته (كرم – انكگور) ووايي. او دا ييگ هم نه خوشگول چيگ خگوك ووايي: هلك الناس: خلك تباه شول، او فرمايل به ييگ خگوك چيگ ووايي خلك هلاك او تباه شول، نو په حقيقت كيگ داسيگ دي لكه ده چيگ هلاك كؤي وي.

همدا رنككگه همديته ورته الفاظ لكه: (فسد الناس: خلك فاسد شول) فسد الزمان: زمانه فاسده شوه. رسول الله (ص) لدينه منع كؤيده چيگ وويل شي د فلاني ستوري له امله باران را باندیگ وشو، او دا خبره ييگ نه خوشگوله: (ماشاء الله و شئت: خگه چيگ د الله تعالی او تا خوشگه

وي).
له هغو الفاظو او کلماتو نه چيگ د رسول الله (ص) نه خوشگيدل يوهم په غير الله سوکگند يا قسم يادول دي، او يا دا چيگ خگوك ووايي که دا کار ميگ ونکؤ، نو زه به يهودي وم، او يا دا چيگ پاچا ته شاهنشاه وويل شي، او يا بادار خپل غلام او مزدور ته ووايي: زما بنده (غلامه) او زما وينځگيگ، همدا راز باد ته بد رد ويل، تبه کنځگل، چرکگ ته بد رد ويل، او يا عصبيت ته بلنه، د مذهب، قوم، طريقيگ او مشر لپاره تعصب، ماسختن (عشاء) ته عتمه (تياره) ويل او ديته ورته نور داسيگ الفاظ چيگ بايد استعمال نه شي، حگکه رسول الله (ص) بيگ استعمالول نه خوشگول.
له همديگ أول نا مطلوبو کلماتو او خبرو خگخه يو هم مسلمان ته بد رد يا کنځگل کول دي، دا هم نا مناسب عمل دی چيگ په يوه مجلس کيگ دوه کسان يو له بل سره پتگيگ خبريگ يا پس پسك وکؤي او دريم تن يوازيگ پريږدي، او يا دا چيگ کومه شگځگه خپل خاوند د بليگ شگځگيگ له محاسنو خگخه خبر کؤي، او يا کوم شخص داسيگ ووايي: خدايه که ستا خوشگه وي، نو مغفرت راته وکؤه همدارنگگه أير قسمونه خوؤل او يا دا چيگ ووايي: قسم په سره زرغونه (د بوأة تگال). د خداى په روى سوال کول، مدينيگ منورى ته يثرب ويل او بيگ له ضرورته له کوم سؤي نه دا پوشگتنه کول چيگ وليگ بيگ خپله ميرمن وهليگ ده او دا خبره چيگ تگول رمضان مياشت ميگ روژه ونيوله، او يا دا چيگ تگوله شپه ميگ عبادت کاوه، ددیگ تر خگنگگ تگول هغه الفاظ او کلمات مکروه دي چيگ بايد په کنايه تعبير ورخگخه وشي، همدا راز دا هم نه شگايي چيگ چاته وويل شي: الله تعالى ديگ تل لره، بقاء ديگ تل اوسه، او يا دا چيگ کوم روژتى داسيگ ووايي: د هغه چا په حق چيگ مهر بيگ زما په خوله لگگيدلى، دا حگکه چيگ مهر يوازيگ د کافر پر خوله لگگيدليگ وي او يا دا چيگ په زور اخستل شوي مالونه حقوق وبولي او يا هغه مال ته چيگ د الله تعالى په اطاعت کيگ بيگ لگگولى وي ووايي دومره مال يا پيسيگ ميگ تاوان کؤيگ او يا دا چيگ ووايي د دنيا په لار کيگ ميگ أير مال ولگگاوه، او يا کوم مفتي د هغو مسايلو په اؤه چيگ په هکله بيگ د فقهاوو تر منځگ اختلاف دی ووايي: الله تعالى دا حرام ګگرځگولي او يا بيگ حلال کؤي دي، او يا دا چيگ د قرآنکريم او احاديثو دلايل مجازات وبلل شي، پديگ سره أير خلك بيگ لاريگ شويدي، او همدا راز د خپل اهل او کور راز افشاء کول، لکه خگرنگگه چيگ يو شمير ساده کگان يا احمقان همداسيگ کوي، خگوك چيگ دا أول ناوؤه عمل کوي هغه او ميرمن بيگ داسى دي لکه شيطان او شيطانه چيگ د خلکو په وؤاندیگ د لاريگ په سر سره يو حگاى شي. له نا مطلوبه الفاظو نه يو هم دا خبره تکرارول دي چيگ وويل شي حگنيگ خلك وايي، حگنى ککمان کوي دا حگکه چيگ دا د دروغو لپاره يوه بهانه ده، او يا دا چيگ پاچا ته (خليفه الله) د الله تعالى خليفه وويل شي، حگکه خليفه د هغه چا لپاره وي چيگ غائب وي الله تعالى پخلپه د غائب او مسافر سؤي لپاره د هغه په کور کيگ خليفه دی.

همدا راز مسلمان بايد د زه، زما، زما لپاره، زما سره او داسيگ نورو كلماتو په استعمال كيگ احتياط وكؤي، حگكه ابليس، فرعون او قارون په همديگ كلماتو سره ازمويل شوي او له ابتلاء سره مخ شوي وو شيطان ويلي و: (أنا خير منه: زه خوله هغه نه غوره يم) فرعون به ويل: (لي ملك مصر: د مصر پاچايي زما ده) قارون به ويل: (على علم عندي: دا مال خو زما د اهليت له امله له ما سره دی) تر تگولو غوره داده چيگ زه (انا) له بندگگة سره يوحگای ياد شي او وويل شي: زه ككنهككار بنده يم، زه توبه غوشگتونكی او پخپله كگناه اقرار كونكی يم، همدا راز د (لي) لفظ لكه چيگ وويل شي دا كگناه زما ده، زه مجرم يم، زه فقير يم، زه هيخگ يم، خدايه مغفرت راته وكؤيگ، ما ته ميگ تگول اعمال، قصدي وي كه سهوي، جدي وي كه هسيگ را نه شوي وي، تگول راته وبشگيگ.

فصل
د جهاد په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

جهاد د اسلام اساس او تر تگولو لوؤه خگوكه ده، مجاهدين به په جنت كيگ له تگولو نه د لوؤيگ درجيگ خاوندان وي، په دنيا كيگ بيگ هم منزلت اوچت دی، رسول الله (ص) له تگولو نه لوی مجاهد او له تگولو نه د لوؤيگ درجيگ خاوند وُ، هغه (ص) د جهاد تگول أولونه په أيره صحيح توكگه ادا كؤي، د الله تعالى په لار كيگ بيگ په زؤه، ژبه، بيان، بلنيگ، توريگ او نيزيگ سره جهاد كؤی، تگول عمر بيگ په جهاد كيگ تير كؤی او له همديگ امله د الله تعالى په وؤاندیگ له تگولو عالميانو نه د لوؤ مقام او ارزشگت درلودونكی دی. الله تعالى له بعثت نه وروسته سمدلاسه

د جهاد امر ورته كؤي: ((فَلا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَاداً كَبِيراً)) ((الفرقان: ۵۲))

ترجمه: [نو مه كوه اطاعت (د غوشگتنو) د كافرانو او مجاهده (مقابله) كوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوی].

دا سورت (الفرقان) مكي سورت دی، الله تعالى امر كؤی چيگ بايد جهاد وكؤي، خو د بيان او بلنيگ جهاد. همدا راز له منافقينو سره جهاد هم لوؤه درجه لري حگكه دا له كفارو سره له جهاد نه سخت او مشكل دی، له منافقانو سره جهاد ددیگ امت د خواصو، او رسولانو (ع) د وارثانو وظيفه ده، خگوك چيگ دا أول جهاد كوي د هغوی مقام لوؤ دی د الله تعالى په وؤاندیگ بيگ مقام اوچت دی كه خگه هم شميره بيگ كمه وي.

د جهاد له غوره أولونو خگخه يو دا دی چيگ د داسيگ چا په وؤاندیگ حق خبره وشي چيگ خلك

بيگ له ظلم نه ويريږي، واك او قدرت ورسره وي، پديگ هكله رسول الله (ص) فرمايي: ((أفضل الجهاد كلمة حق عند سلطان جائر: د ظالم پاچا يا واكدار په وؤانديگ حق خبره كول تر تگولو غوره جهاد دی)) د حق ويل هغه جهاد دی چيگ د الله تعالی رسولانو او نبيانو (ع) په شگه توكگه ادا كؤيدی، او رسول الله (ص) پديگ برخه كيگ هم له نورو مخكيگ وُ. له كافرانو سره جهاد په حقيقت كيگ له نفس سره د جهاد يوه فرع يا خگانكگه ده، لكه چيگ رسول الله (ص) فرمايي: ((المجاهد من جاهد نفسه في ذات الله: مجاهد هغه دی چيگ د الله تعالی د ذات لپاره له خپل نفس سره جهاد وكؤي، او له همديگ امله له نفس سره جهاد له دشگمن سره له جهاد نه مقدم بلل شوی، نفس او خارجي دشگمن دواؤه هغه دشگمنان دي چيگ بنده بيگ له امله ازمويل كيږي، او دلته د دريم هغه دشگمن رول خگركگنديږي چيگ هخگه كوي بنده له جهاد نه منع كؤي، ورنه محروم بيگ كؤي، او هغه دريم دشگمن شيطان دی چيگ جهاد ورسره لازم دی، او تر خگو چيگ له همديگ دريم دشگمن (شيطان) سره جهاد نه وي شوی، تر هغيگ پوريگ له نفس او خارجي دشگمن سره جهاد امكان نلري، الله تعالی فرمايي: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ)) (فاطر: ٦)

ترجمه: [بيشكه چيگ شيطان ستاسيگ دشگمن دی پس تاسيگ هم ونيسئ دی (خپل) دشگمن بيشكه هم دا خبره ده چيگ بولي شيطان أله خپله (حگای د هلاك ته) د پاره د ديگ چيگ شي دوی له ملكگرو د دوزخ (په آخرت كيگ)].

دا چيگ الله تعالی امر كؤيدی چيگ شيطان بايد دشگمن وبلل شي دشگمني ورسره وشي، دا پديگ دلالت كوي چيگ بايد د هغه خلاف مبارزه او جهاد كيگ تر وسه كوشش وشي، او پديگ ترتيب سره ويلی شو چيگ بنده مكلف دی له خپلو دری واؤو دشگمنانو سره جككگؤه وكؤي، همدا د بنده لپاره ازمونه ده، بنده ته حگواك او قوت وركؤل شويدی او يوه أله په بليگ سره ازمويل كيږي، يوه أله د بليگ لپاره ابتلاء كگرحگول شويگ، الله تعالی خپلو بندكگانو ته غواړونه، ستركگيگ، عقلونه او حگواك وركؤيدی، كتابونه بيگ وربانديگ نازل او رسولان (ع) بيگ ورته راليږلي دي، په پرشگتو سره بيگ د هغوی مرسته كؤيده، او هغه خگه بيگ ورشگوولي دي او د هغه خگه امر بيگ ورته كؤيدی چيگ په هغه سره د دشگمن په خلاف جككگؤه كيگ تر تگولو لويه مرسته حاصلولی شي، او دا خبر بيگ وركؤيدی كه دوی دا لارشگوونيگ عملي كؤي، نو تل به پر دشگمن برلاسي وي، دشگمن كه پر دوی غلبه مومي نو سبب به بيگ د الهي اوامرو نه عملي كول وي، خو بيا هم الله تعالی بندكگان نا اميدة ته نه سپاري، بلكه امر ورته كوي چيگ ناهيلي نه شي، تل بايد هخگه وكؤي په استقامت سره خپل تگپونه تگكور كؤي، پتگة پريگ كيږدي، په صبر او حوصليگ سره د دشگمن مقابليگ ته ملا وتؤي، د جهاد أكگر ته كوز شي، او بندكگانو ته بيگ

اعلان کؤیدی چیگ الله تعالی له پرهیزکګارانو، نیکانو، صابرانو او مومنانو سره مل دی، او له مومنو بندګانو نه داسیګ دفاع کوي چیگ هغوی پخپله هومره له حګانونو خګخه دفاع نه شي کولیګ الله بیګ پداسیګ وخت کیګ مرسته کوي چیگ دوی د خپلیګ دفاع توان له لاسه ورکؤي د دوی د بري راز الهي مدد او دفاع ده، که الهي مرسته نه وي، نو دشګمنان به بیګ وخوري.
الهي مرسته او دفاع د هر چا دایمان په اندازه وي، که ایمان پیاوؤی وي، نو مرسته به هم زیاته وي که چاته خیر ورسید د خدای شکر دیګ په حګای کؤي، حمد او ثنا دیګ ووایي او که له خیر نه پرته بل خګه ور ورسیدل، نو یوازیګ حګان دیګ پؤ کؤي، ملامتي بیګ خپله ده.
الله تعالی بندګانو ته امر کؤیدی چیگ د هغه په لار کیګ د حق جهاد وکؤي، په رشګتیا سره دیګ ور نه وویریاي، رشګتوني تقوی دیګ خپله کؤي، معصیت او ګناه دیګ نه کوي، اطاعت دیګ کوي، له الله تعالی نه د رشګتوني ویریګ غوشګتنه داده چیگ متابعت بیګ وشي، ذکر بیګ وشي، هیر نشي، شکر بیګ وشي ناشکري بیګ ونکؤي حګکه نا شکري د کبر او د احسان نه منلو نشګه ده.
د الله تعالی په لار کیګ حق جهاد دا دی چیگ بنده له خپل نفس سره جهاد وکؤي، ژبه، زؤه او تګول غؤي بیګ الله تعالی ته تسلیم او تابع وي، هر خګه بیګ د الله تعالی لپاره وي، د حګان لپاره بیګ نه وي، او له شیطان سره جهاد وکؤي، له شیطان سره جهاد داسیګ دی چیگ وعده بیګ دروغ وبلل شي، پیروی بیګ نه بلکه مخالفت بیګ وشي، حګکه شیطان د دروغجنو هیلو او امیدونو راوؤونکی دی ، په بدة امر او له نیکة، ایمان او اخلاقو نه نهی کوي. که بنده دا أول جهاد وکؤي له نفس او شیطان سره په جهاد کیګ بریالی شي، نو پدیګ سره داسیګ حګواك او قوت تر لاسه کوي چیگ کولیګ شي له خارجي دشګمن سره په ژبه، زؤه، مال او توریګ سره مقابله او جهاد وکؤي او تر هغیګ ادامه ورکؤي چیگ د الله تعالی کلمه له هر خګه نه اوچته شي.
د حق جهاد په اؤه له صالحو سلفو نه مختلف اقوال او تعبیرونه را نقل شویدي، ابن عباس (رض) وایي: حق جهاد یعنیګ د جهاد په لار کیګ خپل تګول حګواك په کار اچول او د الله تعالی په دین کیګ د هیچا پروا نه ساتل. ابن المبارك وایي: حق جهاد یعنی له نفس او هوی سره مقابله کول.
هغه کسان سهوه شویدي، حقیقت ته ندي رسیدلي کوم چیگ ککمان کوي هغه دوه آیتونه منسوخ دي کوم چیگ د حق جهاد (حق جهاده) او رشګتونی تقوی (حق تقاته) یا ویریګ امر پکیګ شویدی، د دوی دلیل دا دی چیگ پدیګ آیتونو کیګ پداسیګ خګه امر شویدی چیگ بنده بیګ د تر سره کولو توان نه لري، خګوك کولی شي رشګتونی جهاد وکؤي او په پوره او رشګتونیګ توکګه له الله تعالی نه ویره ولري، خو واقعیت دا دی چیگ دا آیتونه منسوخ ندي، بلکه حق جهاد او حق تقوی هغه ده چیگ د بنده او د هغه د توان په اندازه وي، پدیګ کیګ مقصد او مطلب د هر بنده د توان په اندازه دی، او له همدیګ امله مکلف شوي بندګان د حالاتو د بدلون او توپیر له

امله سره بیل او یو له بل نه جدا دي، وکګورئ الله تعالی داسیګ فرمایي: ((وَجَاهِدُوا فِي اللّه حَقّ جِهَاده هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدّينِ مِنْ حَرَجٍ ملّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرّسُولُ شَهِيداً عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النّاسِ فَأَقِيمُوا الصّلاةَ وَآتُوا الزّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّهِ هُوَ مَوْلاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النّصِيرُ)) (الحج: ۷۸)

ترجمه: [او زیار (کوشش) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله کیګ په حق د جهاد د هغه سره (چیګ ورته وؤ او لائق دی)، دغه (الله) غوره کؤي ییګ تاسیګ او نه ییګ دی کګرځولی (نه ییګ دی ایشګی) پر تاسیګ په دین کیګ هیخګ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکؤئ د) دین د پلار خپل چیګ ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسیګ مسلمانان پخوا (له دغه قرآن خګخه په نورو آسماني کتابونو کیګ) او په دغه (قرآن) کیګ (هم) د پاره ددیګ چیګ شي رسول (ستاسیګ محمد) شاهد (شګوونکی) په تاسیګ (د تبلیغ خپل) او چیګ شئ تاسیګ (ایګ مسلمانانو شاهدان (شګوونکي) په نورو خلقو (د تبلیغ د نورو انبیاوُ) نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسیګ سره له تګولو حقوقو) لمونځګ او ورکوئ تاسیګ زکات او شګه تګینکګ ونیسئ تاسیګ (دین د) الله دغه (الله مالك دی ستاسیګ پس شګه مالك دی (الله) او شګه مرسته (مدد) کوونکی دی (الله).]

وکګوری الله تعالی فرمایي: هغه تاسیګ غوره کؤي یاست او هیخګ حرج ییګ نه دی درباندیګ ایشګیګ حرج یعنی مشکل او کؤاو، رسول الله (ص) فرمایي: ((بعثت بالحنفية السمحة: زه له آسانه حنفي (مستقیم) او آسان دین سره را استول شوی یم.)) د رسول الله (ص) شریعت په عقیده (توحید) او عمل دواؤو کیګ حنیف او آسان دی، الله تعالی خپلو بندګګانو ته د دوی په دین، روزة، بشګنیګ او مغفرت کیګ پراخي او آساني کؤیده، الله تعالی د خپل کرم له مخیګ بندګګانو ته تر هغیګ پوریګ د توبیګ دروازه پرانیستیګ پریشګیګ ده تر خګو ییګ روح په جسد کی وي، د هریګ کګناه لپاره ییګ کفاره تګاکلیګ ده، د هر حرام شي په مقابل کیګ ییګ حلال شی پیدا کؤي هر مشکل چیګ پر بنده د ازموینیګ لپاره راولي، نو د هغه په بدل کیګ ییګ له هغه نه مخکیګ او له هغه نه وروسته یوه یوه آساني جوؤه او مقرره کؤیده، نو چیګ داسیګ ده خګنکګه امکان لري بندګګان پداسیګ خګه مکلف کؤي چیګ د کولو توان ییګ نلري؟!

فصل
د جهاد مرتبيگ

اوس دا خگرکگنده شوه چيگ جهاد خگلور مرتبيگ يا أولونه لري:

۱- له نفس سره جهاد.

۲- له شيطان سره جهاد.

۳- له کفارو سره جهاد.

۴- له منافقينو سره جهاد.

لومؤی- له نفس سره جهاد، دا هم خگلور درجيگ لري:

۱. د هدايت او دين په زده کؤيگ سره له نفس سره جهاد.

۲. له زده کؤيگ وروسته په عمل سره د نفس خلاف جهاد.

۳. د هدايت لاريگ او احکامو ته د نورو رابلل، او که داسيگ ونکؤي نو بيا به د هغو کسانو له أليگ خگخه شميرل کيږي چيگ د الله تعالی له خوا نازل شوي احکام پتگوي.

۴. د دعوت او هدايت په لار کيگ د مشکلاتو تحمل او صبر وربانديگ کول، دا تگول يوازيگ د الله تعالی لپاره کول.

بنده چيگ دا خگلور مرتبيگ پوره کؤي، نو بيا رباني شخصيت ورنه جوؤ شي، علماء تگول پديگ اتفاق لري چيگ هيخگ يو عالم تر هغيگ پوريگ رباني عالم نشي جوؤيدليگ تر خگو ييگ حق پيژندلی، او عملي کؤی نه وي، نورو ته ييگ شگوولی او نور ييگ ورته رابللي نه وي.

دوهمه مرتبه – له شيطان سره جهاد، دا دويگ مرتبيگ لري: لومؤة مرتبه ييگ دا ده چيگ د شيطان تگوليگ وسوسی رد کؤي، دوهم دا چيگ د شيطان له خوا وؤانديگ شوي شهوتونه تر پشگو لانديگ کؤي، رد ييگ کؤي، بنده کولی شي په يقين سره د شيطان وسوسيگ رد کؤي، د صبر په وسليگ سره د شيطاني شهواتو حگواب ويلی او جرؤی ييگ ايستلي شي، الله تعالی فرمايي:

((وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ)) (السجده: ۲۴)

ترجمه:[او کگرحگولي وُ مونږ حگنيگ له دوی نه امامان چيگ لاره به ييگ شگووله (خلقو ته) په حکم زمونږ کله چيگ صبر وکؤ دوی (په دين خپل) او وو دوی چيگ په آيتونو زمونږ (چيگ له انبياوُ الله سره وُ) يقين به ييگ کاوه.]

دريمه مرتبه: له کفارو او منافقانو سره جهاد- دا هم خگلور مرتبيگ لري:

۱- په زؤه، ۲- ژبه، ۳- مال ۴-او نفس سره جهاد. له کفارو سره له جهاد نه مراد په لاس او توريگ

سره جهاد دی او له منافقینو سره له جهاد نه مراد زیاتره په ژبیگ سره جهاد دی.
خگلورمه مرتبه: له ظالمانو، بدعتیانو او بدکارانو سره جهاد، دا دریگ مرتبی لري: لومؤی په لاس جهاد البته د توان په صورت کیگ، که د لاس توان ییگ نه درلود نو په ژبیگ سره او که دا ییگ هم نه شوی کولی نو په زؤه سره.
دا ویگ د جهاد دیارلس درجیگ یا مرتبیگ، خگوك چیگ پداسیگ حالت کیگ ومري، چیگ جهاد ییگ نه وي کؤی، او د جهاد نیت هم ورسره نه وي، هغه د نفاق له یویگ خگانکگیگ سره مؤ شویدی، جهاد له هجرت نه پرته نه شي بشپؤیدی، هجرت او جهاد له ایمان نه پرته ممکن ندی، او د الله تعالی د رحمت غوشگتونکي همدا دری شروط پوری کوي، الله تعالی فرمایي:
((إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) ((البقره: ۲۱۸))
ترجمه: [بیشکه هغه کسان چیگ ایمان ییگ راوؤی دی او هغه کسان چیگ هجرت ییگ کؤی دی او جهاد ییگ کؤی دی په لاره (دین) د پاك الله کیگ دغه کسان امید لري دوی د رحمت (مهربانۍ) د الله او الله شگه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالي سره).]
او لکه خگرنکگه چیگ ایمان پر هر بنده فرض دی، همداسیگ دا هم ورباندیگ فرض ده چیگ دوه هجرتونه وکؤي، لومؤی هجرت په پوره اخلاص سره د الله تعالی لوري ته هجرت او دوهم هجرت د رسول الله (ص) د سنت په پیروي سره د هغه لوري ته هجرت، همدا راز دا هم فرض ده چیگ له نفس او شیطان سره جهاد وشي، دا تگول فرض عین دي، له کفارو او منافقانو سره جهاد فرض کفایي دی، یعنی که د امت یوه برخه دا فرض ادا کؤي د نورو غاؤه خلاصیاي.

فصل

د الله تعالی په وؤاندیگ تر تگولو غوره مخلوق هغه دی چیگ د جهاد تگولیگ مرتبیگ پوره ادا کؤي، او له همدیگ امله خاتم الانبیاء حضرت محمد (ص) د الله تعالی په وؤاندیگ تر تگولو غوره او له تگولو نه د لوؤیگ درجی درلودونکی دی، حگکه هغه (ص) د جهاد تگولیگ مرتبیگ په مکمله توکگه بشپؤی کؤی او د الله تعالی په لار کیگ ییگ حق جهاد کؤی دی، د نبوت له پیل نه تر رحلت پوریگ ییگ جهاد ته ادامه ورکؤیده، کله چیگ د نبوت په لومؤیو کیگ دا الهي حکم ورباندیگ نازل شو:

((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ(٣)وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (۴)) (المدثر: ١-۴)

ترجمه: [ای په جامه کیګ نغشګتونکیه (له هیبته د وحي) پورته شه! (له حګایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وؤي)، او رب خپل پس په لویی سره یادوه، او کالي (جامیګ) خپل پس پاك وساته ! (له پلیتة نه لکه چیګ حګان دیګ پاك ساتیګ)].

په همدیګ حکم سره رسول الله (ص) د الله تعالی دین ته د بلنیګ لپاره متګیګ راونغشګتلی، په مکمله توکګه بییګ خپله دنده اجراء کؤه، شپه او ورځ، په پتګه او شګکاره بییګ د الله تعالی لوري ته دعوت کاوه، او کله چیګ دا آیت وربانديګ نازل: ((فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنْ الْمُشْرِكِينَ)) (الحجر: ۹۴)

ترجمه: [نو شګکاره (او په جهر کؤه ایګ محمده!) هغه چی ته مامور یی پریګ او مخ واؤوه له مشرکانو خګخه (او مه کوه هیخګ التفات او پروا د دوی ویلو ته)].

فورا بییګ د الله تعالی امر او دین اعلان کؤ، او پدیګ لاره کیګ بییګ د هیچا پروا نه ساتله تګول بییګ واؤه وو که زاؤه، آزاد وو که غلامان، نارینه وو که شګځیګ، پیریان وو که انسانان تګول بییګ په شګکاره اسلام ته راوبلل، د مشرکانو باطل خدایان او باطل دین بییګ وغانده، په دلایلو سره بییګ د هغوی بطلان ورته بیان کؤ، نو پدیګ سره د خپل مشرك قوم ظلم او زیاتی وربانديګ زیات شو، پر رسول الله (ص) او ملګګرو بییګ فشار له حده زیات شو، او همدا د مخلوق په اؤه د الله تعالی سنت دی، قرآنکریم رسول (ص) او پیروانو ته بییګ تسکین او تسلي ورکوي فرمایي: ((مَا يُقَالُ لَكَ إِلاَّ مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ)) ((فصلت:۴۳))

ترجمه: [نه ویل کیږي تاته (ایګ محمده!) مګګر (هم هغسیګ) وینا چیګ په تحقیق ویلیګ شویګ وه د پاره د هغو رسولانو چیګ له تا نه مخکیګ تیر شوي دي، بیشکه رب ستا خامخا خګشګتن (مالك) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او خګشګتن (مالك) د عذاب دردناك دی (کافرانو لره).]

الله تعالی فرمایي: ((وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوّاً شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ)) (الانعام: ۱۱۲)

ترجمه: [او هم داسیګ ګګرحګولی (پیدا کؤی) و مونږ هر نبي ته دشګمن شیطانان د انس (انسانانو) او د جن (پیریانو) ورشګوول به (او وسوسه به بییګ اچوله) حګینو د دوی حګینو (نورو) ته شګائسته کؤی شویګ خبریګ د پاره د غلولو او که اراده فرمائلیګ وی رب ستا نو نه به وو کؤي دوی دا (کارونه چی د زخرف وحي او غرور دی) پس پریږده دوی او هغه چی دوی له حګانه دروغ جوؤوي

(چی کفر دی)].

الله تعالی په بل آیت کیگ فرمایي: ((كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ (۵۲) أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ)) (الذاريات: ۵۲-۵۳).

ترجمه: [هم داسیگ (چی وایي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی خگخه هیخگ رسول مکگر خو ویل هغوی چی (دی) ساحر (کوأکگر) دی یا مجنون (لیونی) دی، آیا وصیت کؤی دی دوی ته په دیگ خبریگ سره (نه) بلکه هم دوی دي قوم سرکشان.]

پدیگ أول مبارکو آیتونو سره الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته تسلي ورکوله او دابیگ ورته خگرککگنده کؤه چیگ دا د رسولانو (ع) په رابطه د الله تعالی سنت دی او د الله تعالی تگول رسولان (ع) پدیگ لار کیگ حگوریدلي او کؤیدلي دي، همدا راز الله تعالی د رسول الله (ص) اصحابو او امت ته هم تسلي ورکوي ورته فرمایي:

((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمْ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ)) (آل عمران: ۱۴۲)

ترجمه: [(بلکه) آیا ککمان کوئ تاسیگ (ایگ تشگتیدونکو په احد کیگ) د دیگ چیگ ننه به وحگئ جنت ته حال دا چیگ معلوم کؤي به نه وي الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چی جهاد یی کؤی دی له تاسیگ حگنیگ او (نه وي په علم الظهور سره) معلوم کؤی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کی)].

اوفرمایي:

((الم (۱) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ)) د الله تعالی تر دیگ قول پوری:((أو ليس الله بأعلم بمافي صدور العالمين)) (العنكبوت: ۱-۲).

ترجمه:[آیا ککمان کوي دا خلق د دیگ چی پری به شگودی شي دوی (په) هم دیگ قدر چیگ ووایي دوی چیگ ایمان راوؤی دی مونږ حال دا چیگ دوی به ونه ازمویل شي.... او آیا الله تعالی د عالمیانو په زؤونو عالم ندی (بلکه شگه عالم دی)].

بنده دیگ پدیگ مبارکو آیتونو او ورکیگ پرتو حکمتونو، پندونو او درسونو کیگ غور وکؤي، هر قوم ته چیگ د الله تعالی له خوا رسول الله (ع) راولیږل شي، نو د خلکو دریحگ به داسیگ وي چیگ حگنیگ به بیگ وایي: آمنا، مونږ ایمان راوؤی، او حگنیگ نور به ایمان رانه وؤي منفي دریحگ به غوره کؤي، په شر او فساد به قایم شي، خگوك چیگ ایمان راوؤي د نبي (ع) بلنیگ ته مثبت حگواب ووایي، الله تعالی به همدا أله خلك آزمایي، ازموینه به وربانديگ راولي تر خگو رشگتوني او دروغجن سره بیل کؤي او هغه چیگ ایمان رانه وؤي، منفي دریحگ ونیسي، نو

هغوی دیګ دا کګمان نه کوي چیګ له الله تعالی نه خلاص شوي، نه داسیګ نده، هغوی به حتما د خپل کفر سزا کګالي.

پر رسولانو (ع) ایمان راوؤونکي د الله او رسولانو (ع) د دشګمنانو له دشګمنة سره مخ کیږي، د هغوی له خوا ظلم او زیاتی ورسره کیږي، او هغه کسان چیګ د رسولانو (ع) اطاعت ونکؤي، نو هغوی به په دنیا او آخرت کیګ خپله جزا او سزا ویني.

مطلب دا چیګ هر بنده مؤمن وي که کافر یو أول تکلیف او کؤاو کګالي، له یوه مشکل سره به مخامخ کیږي خو فرق دا دی چیګ مؤمن په پیل کیګ له کؤاوونو سره مخ کیږي، د ژوند پیل بیګ له ستونزو سره مل وي، خو وروستة پایله بیګ په دنیا او آخرت کیګ نیکمرغه وي خو کافر او له حق نه منکر د مؤمن په خلاف په پیل کیګ له یو أول لذت او آرامة نه برخمن وي، خو دا خوند او آرامي بیګ أیره لنأه وي او أیر ژر په همیشني درد او غم بدلیږي. له امام شافعي (رح) نه پوشګتنه وشوه چیګ د بنده لپاره کوم حالت غوره دی دا ورته شګه ده چیګ و آزمویل شي او که نه دا ورته شګه ده چیګ واك او تمکین ورکؤل شي؟ ده په حګواب کیګ وفرمایل: بنده ته له ازمیشګت نه مخکیګ تمکین او یا واك نه ورکول کیږي، الله تعالی خپل اولو العزم رسولان (ع) ازمویلي دي، کله بیګ چیګ په ازمیشګت کیګ صبر کؤیدی، نو الله تعالی قدرت ورکؤی، پدیګ اساس هیخګوك دیګ حګان له درد او غم نه په امن نه شمیري، خو داده چیګ د درد خاوندان د عقلونو له پلوه یو له بل سره توپیر لري، تر تګولو هوشګیار او زیات عاقل هغه دی چیګ لوی او همیشنی غم د موقتي او واؤه غم، درد په بدل کیګ خرخګ کؤي، او تر تګولو زیات جاهل هغه دی چیګ په وؤوکي او موقتي درد، غم سره لوی او همیشنی درد، او غم، واخلي که خګوك سوال وکؤي چیګ دا خګنکګه امکان لري عاقل انسان دا أول سودا وکؤي لوی غم په واؤه سره واخلي؟ ددیګ سوال په حګواب کیګ ویل شوي چیګ د وؤوکي او موقتي درد په لوی او همیشني درد خرخګولو تر شا د حاضر او راتلونکي مساله ده، د لاس په لاس او مامله خبره ده یو په اصطلاح نقد او بل قرض دی، او بشري نفس په طبیعي توکګه نقد او عاجل خوشګوي، الله تعالی فرمایي: ((كَلاَّ بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ (٢٠) وَتَذَرُونَ الآخِرَةَ)) ((القیامه: ٢٠-٢١))

ترجمه: [نه دی داسیګ (لکه چی انکار کوي کفار له بعثه) بلکه خوشګوئ تاسیګ حګغلیدونکی (ژر فاني کیدونکیګ دنیا) او پریږدی تاسیګ آخرت (چی باقي او وروسته راتلونکی دی او د هغه د پاره هیخګ عمل نه کوئ)].

((إِنَّ هَؤُلاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْماً ثَقِيلاً)) (الانسان:٢٧).

ترجمه: [بیشکه دا (خلق چیګ کفار دي) خوشګوي ژر تیریدونکی (دنیا) او پریږدي وروسته له حګانه ورحګ سخته (د عقبی چیګ د هغه د پاره خګه تیاری او عمل نه کوي).]

هر خگوك دا أول عمل كوي او له همديگ حالت سره مخ كيږي، انسان بايد له نورو سره كگأ ژوند وكؤي، او طبيعي ده چيگ نور خلك داسيگ غوشگتنيگ ورنه لري چيگ بايد هغه ورسره موافقه وكؤي، كه خگوك د خلكو غوشگتنيگ نه مني، نو هغوی به مخالفت ورسره كوي، په تكليفوي او حگوروي به بيگ، خو كه د هغوی غوشگتنيگ ومني هم او موافقه ورسره وكؤي، نو بيا به هم يا د هغوی او يا نورو كسانو له لاسه درد او مشكل كگالي، مشكل حتمي دی، ددیگ مثال لكه د هغه ديندارە او متقي شخص دی چيگ له بدكارانو او فاسدانو خلكو سره يو حگای ژوند كوي، خو دا فاسقان داسيگ وي چيگ تر هغيگ پوريگ بد كارونه نه شي كولی تر خگو چيگ ددیگ ديندارە شخص موافقه ورسره نه وي او يا كم تركمه هغه مانع واقع نه شي، كه دا ديندارە شخص سكوت اختيار كؤي، د دوی د فساد مانع نه شي، نو په لومؤي سر كيگ به د دوی له شره خوندي وي، خو أير ژر به بيگ حالت بدل شي او د دوی له لوري به زياتی ورسره شروع شي، يا به بيگ توهينوي او يا به دومره تكليف ورسوي چيگ كه د دوی د فساد مخنيوی او مخالفت بيگ كؤی وای، نو دومره تكليف به بيگ نه وای ليدلی، او كه فرضا ددیگ فاسد قوم له اهانت او تكليف نه په امن پاتی شي نوخوامخاه به د نورو خلكو له خوا تكليف ويني.

نو تر تگولو غوره او مناسبه دا ده چيگ د عائشيگ (رض) هغه قول عملي شي چيگ معاويه (رض) ته بيگ ويلي او داسيگ بيگ ورته فرمايلي وو: (چاچيگ د خلكو په غصيگ، ناراضه كولو او ناخوشگة سره الله تعالی راضي كؤ، الله تعالی ورته كافي دی د خلكو له تكليف او احتياج نه به بيگ وساتي او كه چا د خلكو په خوشگة او راضي كولو سره الله تعالی ناراضه كؤ، نو خلك به د الله تعالی په وؤانديگ د هغه هيخگ په درد ونشي خوؤلی).

كه خگوك نؤة ته نظر وكؤي نو دا أول حالات به أير ووينې ، أير كسان داسيگ دي چيگ له سزا او تكليف نه د نجات په خاطر له واكمنو او بدعتيانو سره مرسته كوي، خو الله تعالی چيگ خگوك د نفس له شره وساتي، هغه هيخگكله په ناروا كيگ د چا مرسته او موافقه نه كوي، د ظالمانو د تيري په وؤاند صبر كوي او په همديگ سره بيگ د دنيا او آخرت كاميابي به برخه شي، لكه چيگ رسولانو (ع) او د دوی رشگتونو پيروانو او علماوو په همديگ سره د آخرت او دنيا كاميابي كگتگلی ده.

نو خگرنكگه چيگ كؤاو، درد او غم د بنده لپاره حتمي دی، الله تعالی هغو كسانو ته تسلي وركوي چيگ له لوی، هميشني او دايمي درد او غم نه د نجات پخاطر بيگ وؤوكی او موقتی درد او غم غوره كؤيدی، الله تعالی فرمايي: ((مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللّهِ فَإِنّ أَجَلَ اللّهِ لَآتٍ وَهُوَ السّمِيعُ الْعَلِيمُ)) (العنكبوت: ۵)

ترجمه: [هر خگوك چيگ وي چی اميد لري دی د ملاقات د الله (په جنت كيگ) پس بيشكه اجل نيتگه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونكيگ ده (نو شگايي چيگ ورته تيار شي) او هم دی شگه

اوريدونکی دی (د تگولو اقوالو) شگه عالم دی (پر تگولو احوالو)].
الله تعالی ددیگ وؤوکي او موٌقتي درد د ختميدو لپاره نيتگه هم تگاکليگ ده چيگ هغه له الله تعالی سره د ملاقات ورحگ ده، بيا به بنده د هغه درد په بدل کيگ ستر نعمت وکگوري کوم چيگ د الله تعالی د لقاء او ديدار پخاطر بيگ کگاللی دی، الله تعالی خپل بنده ته د عاجل او موقتي درد د تحمل لپاره تسلي ورکوي او د خپل ديدار هيله بيگ په زؤه کيگ زرغونوي کيدای شي د الله تعالی د ديدار او لقاء شوق او هيله ددیگ سبب شي چيگ موٌقتي او عاجل درد هيخگ حس نکؤي، همدا وجه ده چيگ رسول الله (ص) له خپل رب نه د هغه د ديدار د شوق سوال کؤيدی، د الله تعالی د ديدار شوق تر تگولو ستر نعمت دی خو دا لوی نعمت هسيگ او په تشه نشي تر لاسه کيدلی، بلکه ددیگ لوی نعمت د تر لاسه کولو لپاره يو شمير اقوال او اعمال ضروري دي، الله تعالی د تگولو ديگ اقوالو اوريدونکی او په تگولو ديگ شان اعمالو عالم او خبردار دی، او همغه پديگ شگه خبر دی چيگ خگوك ددیگ ستر نعمت وؤتيا لري، الله تعالی فرمايي:

((وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) ((الانعام: **۵۳**))

ترجمه: [او (لکه چی ازمويلي مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگگه ازمويلي دی مونږ حگينی (غنيان) د دی امت په حگينو (نورو فقيرانو) له پاره د دی چی ووايیگ (دا غنيان) آيا هم دا (خواران) فضل کؤی دی الله پر دوی په منحگ زمونږ کيگ (په هدايت سره) آيا نه دی الله شگه عالم په شکر کوونکو په نعمت د اسلام بلکه دی، نو حگکه تفضلاً احسان پری کوي)].
که بنده له کوم نعمت نه محروميږي نو همدا آيت ديگ تلاوت کوي.
ورپسيگ الله تعالی موٌمنانو ته په نورو الفاظو سره تسلي ورکؤيده او دا بيگ ورته بيان کؤيده چيگ د دوی د جهاد ککتگه همدوی ته رسيږي، الله تعالی له تگولو عالميانو نه مستغني او بيگ نياز دی، او الله تعالی خپل بندگان د جهاد له برکته د صالحانو په أله کيگ شاملوي. الله تعالی د هغو کسانو حالت هم تصوير کؤيدی کوم چيگ بيگ دليله او په پتگو ستركگو ايمان راوؤي، ايمان بيگ په زؤه کيگ پوخ شوي نه وي د خولی او آسانه ايمان وي دا أول کسان موٌقتي او حتمي درد او غم ته د هغه الهي عذاب او درد په شان کگوري کوم چيگ موٌمنان د ايمان له برکته ورنه ژغورل شويدي، کله چيگ الله تعالی خپل پوحگ (موٌمنان) برلاسي کؤي، نو همغه په پتگو ستركگو ايمان راوؤونکی وايي، زه خو له تاسيگ سره وم، خو الله تعالی په هغه نفاق شگه خبر دی چيگ ده په خپله سينه کيگ پتگ کؤيدی.
پايله دا چيگ الله تعالی د خپل حکمت لپاره دا غوشگتي چيگ تگول انسانان و ازمويل شي او په همديگ ازميشگت سره پاك له ناپاك نه بيل کؤي، حگکه نفس اصلا جاهل او ظالم دی د جهل او

ظلم له امله خباثت او ناپاکي ورته پيدا کيږي او همدا ناپاکي ديته ضرورت لري چيګ بايد پاکه او ومينځګل شي، خګوك که په دنيا کيګ له ديګ خباثت نه پاك شو، نو شګه، او که نه نو د جهنم اور به بييګ پاکوي او کله چيګ بنده لديګ ناپاکة نه پاك شو، نو جنت ته د داخليدو اجازه ورته کيږي.

فصل
د رسول (ص) دعوت او د اصحابو (رض) اجابت

رسول الله (ص) چيګ د الله تعالی دين ته بلنه پيل کؤه، د مختلفو قبايلو افرادو بييګ بلنه ومنله، او ددي ګ مومنی ألي ګ په سر کيګ د امت صديق ابوبکر (رض) و، هغه له تګولو نه مخکيګ د رسول الله (ص) دعوت قبول کؤ، مرسته بييګ ورسره وکؤه او ورسره بييګ د الله تعالی لوري بلنه شروع کؤه، او د همده (ابوبکر (رض) په بلنيګ سره عثمان، طلحه او سعد (رض) په اسلام مشرف شول.
د رسول الله (ص) بلنيګ ته د امت د شګحګينه برخيګ صديقيګ حضرت خديجيګ (رض) هم تر تګولو د مخه لبيك ووايه، او د رسول الله (ص) سره د صداقت شرط بييګ پوره کؤ، رسول الله (ص) د وحي له نزول نه وروسته ورته وفرمايل: (زه پخپل حګان وويريدم) خديجه (رض) په حګواب کيګ ورته وايي: زيريګ ميګ دربانديګ، خوشاله اوسه، قسم دی چيګ الله تعالی به تا سپك نکؤي، بيابييګ هغه صفات ورته بيان کؤل چيګ هر خګوك بييګ درلودونکي وي، الله تعالی به بييګ رسوا او سپك نکؤي. خديجه (رض) د خپل فطرت او عقل په زور او قوت سره پديګ پوه وه چيګ نيك اعمال او نيك اخلاق د الله تعالی د خوشګة، کرم او عزت سبب کيږي، او خدای تعالی د صالح عمل او نيك خوی درلودونکی نه سپکوي.
خديجه (رض) د همديګ خوی، عقل او پاك فطرت له امله د ديګ وؤ وه چيګ الله تعالی د جبريل (ع) او محمد (ص) په ذريعه سلام ورته راواستوي.
علي (رض) چيګ لا اته کلن و، د ايمان لوري ته ودانکګل، په اسلام مشرف شو هغه وخت بييګ کفالت د رسول الله (ص) په غاؤه و حګکه چيګ پلار بييګ ابو طالب له اقتصادي ستونزو سره مخ و.
زيد بن حارثه (رض) چيګ د رسول الله (ص) محبوب و هم په ايمان مشرف شو، نوموؤی د خديجيګ (رض) غلام و چيګ رسول الله (ص) ته بييګ وباشګه پلار او تره بييګ د رسول الله (ص) حضور ته راغلل چيګ خپل زوی د فدييګ په بدل کيګ ورنه آزاد کؤي، دوی چيګ خپل وؤاندیز رسول الله (ص) ته ورساوه هغه ورته وفرمايل: زه بل خګه وايم، دوی وويل هغه خګه دي؟ ده ورته وفرمايل: زه زيد راغواؤم او اختيار ورکوم چيګ تاسيګ غوره کوي او درسره حګي او که ما ته ترجيح راکوي او راسره پاتيګ کيږي، که زه بييګ غوره کؤم، نو زه بيا هيچاته پر هغه کس باندیګ ترجيح نه ورکوم،

کوم چیگ زه ییگ غوره کؤی یم، د زید پلار او تره وویل: أیره د عدل او انصاف خبره دیگ وکؤه، زید ییگ راوغوشگت او اختیار ییگ ورکؤ، زید (رض) وویل: زه هیچا ته پر رسول الله (ص) باندیگ ترجیح نه ورکوم، پلار او تره ییگ ورته وویل: خوار شیگ، ایگ زیده! غلامة ته پر آزادة ترجیح ورکویگ؟ زید وویل: هو، ما لدیگ شخص نه داسیگ خگه لیدلي چیگ هیچا ته به ور باندیگ ترجیح ورنکؤم، رسول الله (ص) چیگ د زید دا دریحگ ولید، نو حرم ته ییگ بوت او اعلان ییگ وکؤ: خبر اوسئ شاهدان اوسئ چیگ زید زما زوی دی، زما میراث به وؤي او زه به ییگ میراث وؤم، پلار او تره ییگ چیگ دا حالت ولید او دا اعلان ییگ واورید، نو أیر خوشاله شول او خپل کور ته ستانه شول، لدینه وروسته زید د محمد (ص) زوی بلل کیده تر خگو اسلام راغی او الله تعالی دا آیت نازل کؤ: ((ادْعُوهُمْ لآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللّه فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللّهُ غَفُوراً رَحِيماً)) ((الاحزاب: ۵))

ترجمه: [وبولئ تاسیگ دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) أیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله پس که نه پیژنئ تاسیگ (ایگ مومنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونگه ستاسیگ دي په دین کیگ او دوستان ستاسیگ دي (په دین کیگ) او نشته پر تاسیگ (هیخگ) کگناه په هغه شي کیگ چیگ خطا شوي ییگ تاسیگ پکیگ (لکه چیگ وایی زید بن محمد) و لیکن شته کگناه په هغه شي کیگ چیگ قصد ییگ وکؤي زؤونه ستاسیگ او دی الله شگه بشگونکی د(خطیاتو) أیر رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره).]

لدینه وروسته ییرته زید بن حارثه وبلل شو. معمر له زهري نه روایت کوي: زه داسیگ خگوك نه پیژنم چیگ له زید نه مخکیگ په اسلام مشرف شوی وي.

ورقه بن نوفل هم اسلام راوؤ، په ترمذي کیگ په نقل شوی یوه حدیث کیگ راغلي: رسول الله (ص) ورقه بن نوفل په شگه حالت په خوب لیدلی و.

پدیگ ترتیب سره یو، یو کس په اسلام مشرفیده، قریشو خگه سخت غبرکگون نه شگود تر خگو چیگ مسلمانانو د دوی باطل دین او باطل معبودان وغندل، وییگ کنحگل، حقیقت ییگ خلکو ته وروشگود پدیگ سره مشرکانو غبرکگون وشگود، د رسول الله (ص) او اصحابو (رض) سره ییگ دشگمني اعلان کؤه، الله تعالی د ابو طالب په ذریعه د خپل رسول (ص) ساتنه وکؤه، حگکه ابو طالب یو شریف او منلی شخصیت وُ، او د احکم الحاکمین د بیگ شمیره حکمتونو له مخیگ ابو طالب د خپل قوم په دین باقي پاتي شو، او پدیگ کیگ أیریگ شگیکگنگیگ اودرسونه وو چیگ خگوك غور پکیگ وکؤي پریگ پوهیدلی شي. د رسول الله (ص) حمایت ابو طالب کاوه، او هغه اصحاب (رض) چیگ د قوم او قبیلیگ درلودونکي وو، د هغویگ لپاره هم خپل قومونه

ککټګور ثابت شول، قومونو ییګ حمایت وکړ، خو نور چیګ خګوك ییګ نه درلودل تر أیر ظلم لاندیګ راغلل. د هغو کسانو له جملیګ نه چیګ د مشرکانو تر ظالمانه کګوزارونو لاندیګ وو، یو هم عمار بن یاسر، مور او کورنۍ ییګ وه، دوی د الله تعالی په لار کیګ تعذیبدل ، رسول الله (ص) به چیګ وربانديګ تیریده او دوی به حګورول کیدل، نو ورته فرمایل به ییګ: (د یاسر کورنۍ! صبر کوئ، ستاسیګ حګای جنت دی). لدیګ ألیګ نه بل مومن شخص بلال (رض) وُ چیګ د الله تعالی د دین په لار کیګ أیر وحګورول شو، د اسلام پخاطر کفارو تعذیباوه او د الله تعالی د دین پخاطر ده ته خپل ژوند او نفس ییګ ارزشګته شګکاریدل، هر خګومره به ییګ چیګ عذاب زیات شو ده به ویل: احد ، احد ، الله یو دی، الله یو دی، ورقه بن نوفل وربانديګ تیریده ورته ویل به ییګ : ایګ بلاله! قسم دی چی الله یو دی، ایګ خلکو! که تاسیګ هغه (بلال) وواژه، نو زه به ویر او ماتم پریګ کوم، او خپل دوست به ییګ نیسم.

کله چیګ پر مسلمانانو د مشرکانو عذاب او فشار أیر زیات شو، او یو شمیر د سخت فشار او عذاب له امله په امتحان کیګ ناکام شول، نو الله تعالی حبشیګ ته د هجرت اجازه ورکړه، مسلمانانو حبشیګ ته لومړی هجرت وکړ، پدیګ أله کیګ عثمان بن عفان او میرمن ییګ رقیه بنت رسول الله (ص) هم وو ، د دغو مهاجرینو شمیره دوولس نارینه او خګلور میرمنیګ وی، په پتګه له مکیګ نه روان شول، الله تعالی مرسته ورسره وکړه او د سمندر ساحل ته له رسیدو سره سم دویګ کشګتۍ ورته برابریګ شویګ چیګ دوی پکیګ سواره شول، دا د بعثت د پنځم کال د رجب په میاشت کیګ واقع شوی پیشګه ده، قریش چیګ خبر شول، ورپسیګ ووتل تر خګو ساحل ته ورسیدل، هلته ییګ هیخګوك و نه موندل مهاجرین له مخکیګ نه لدی حګایه وتلي وو. همغه مهاجرین په حبشه کیګ وو چیګ خبر ورغی مشرکانو له رسول الله (ص) سره خپله دشګمني پای ته رسولیګ ده، ددیګ خبر په اوریدو سره دوی بیرته مکیګ ته راستانه شول، دوی چیګ مکیګ ته رانژدیګ شول، یوازیګ د یوه ساعت مزل ییګ ترمنځګ وُ، خبر شول چیګ هغه ورسیدلی خبر صحیح نه و بلکه د مشرکانو دشګمني او ظلمونه له پخوا نه نور هم زیات شویدي، نو حیران شول بیاییګ یو شمیر د حګینو کسانو په پناه کیګ مکیګ ته داخل شول، په همدیګ وار ابن مسعود (رض) هم بیرته راستون شو او په رسول الله (ص) چیګ لمونځګ ییګ کاوه سلام واچاوه، رسول الله (ص) د سلام حګواب ورنکړ همدا روایت صحیح دی چیګ ابن اسحاق هم رانقل کړیدی هغه وایي: په حبشه کیګ مهاجرینو ته خبر ورسید چیګ د مکیګ خلك په اسلام مشرف شویدي، نو دوی بیرته راستانه شول خو کله چیګ مکیګ ته را لنأ شول په حقیقت پوه شول او ورته خګرکګنده شوه چیګ هغه خبر رشګتیا نه وُ، او دا په حقیقت کیګ د قریشو تبلیغات و چیګ غوشګتل ییګ مسلمانان وربانديګ دوکه کړي. مهاجرین چیګ راستانه شول، نو یا په پتګه مکیګ ته داخل شول او یا ییګ له کوم شخص نه پناه تر لاسه کړه، له هغو کسانو نه چیګ له حبشیګ نه راستانه شوي،

او بيا مدينيگ ته تر هجرت پوريگ همدلته مکه کيگ اوسيدلي دي يو هم عبدالله بن مسعود (رض) دی چيگ بيابيگ مدينيگ ته هجرت کوی، په بدر او احد کيگ بيگ ککړاون کوی دی.
او د زيد بن ارقم له خوا روايت شوی حديث چيگ وايي مونږ به په لمانحگه کيگ خبريگ کولی، او داسيگ ورنه خگرکگنديږي چيگ په لمانحگه کيگ له خبرو نه د ممانعت حکم په مدينه کيگ شوی، دديگ حديث دوه حگوابونه کيدلی شي، لومړی دا چيگ په لمانحگه کيگ له خبرو نه نهي په مکه کيگ شويده، وروسته بيگ په مدينه کيگ د جواز حکم شوی دی، چيگ ورپسيگ بيرته نهي ورخگخه شويده، دوهم حگواب بيگ دا دی چيگ زيد (رض) د اصحابو (رض) په منحگ کيگ کشر وُ، ده او يو شمير نورو به د خپل عادت له مخيگ په لمانحگه کيگ خبريگ کوليگ، حگکه دوی ته به د نهي حکم نه و رسيدلی، او کله چيگ له حکم نه خبر شول، نو خبريگ بيگ بندی کړيگ.
په هر حال کله چيگ له حبشيگ نه پر راستنو شويو او نورو مسلمانانو د قريشو ظلمونه له حده زيات شول خپليگ کورنۍ بيگ وربانديگ وبلوسيدلی، نو رسول الله (ص) د دوهم حگل لپاره حبشيگ ته د هجرت اجازه ورکړه، دوهم هجرت أير سخت وُ له قريشو نه بيگ أير ظلمونه وليدل او کله چيگ قريش له مهاجرينو سره د نجاشي له نيکۀ نه خبر شول نو أير زور بيگ ورکړ او سخت په غصه شول.
دا حگل حبشيگ ته د مهاجرينو شميره ۸۳ نارينه که عمار بن ياسر هم ورسره وشميرل شي او (۱۹) شگحگيگ ويگ، په حگينو روايتونو کيگ پديگ دوهم هجرت کيگ هم د عثمان (رض) او يو شمير نورو هغو اصحابو نومونه ياد شويدي کوم چيگ په بدر غزا کيگ بيگ برخه درلوده، نو دا روايت به د راوي غلطي او ککمان وي او يا دا چيگ له حبشيگ نه به يو شمير مهاجرين له بدر نه مخکيگ راستانه شوي وي، چيگ داسيگ وي، نو مهاجرين به دری حگله راستانه شوي وي، او له همديگ کبله ابن سعد او نورو ويلي: په حبشه کيگ مهاجرينو چيگ مدينيگ منوريگ ته د رسول الله (ص) د هجرت خبر واورید، نو (۳۳) نارينه او (۸) ميرمنيگ ستنی شويگ، لديگ جمليگ نه دوه کسان په مکه کيگ وفات شول اوه (۷) نور بيگ په مکه کيگ بندي شول او (۲۴) نورو بيگ په بدر کيگ ککړاون درلود.
د هجرت د اووم کال د ربيع الاول په مياشت کيگ رسول الله (ص) د عمرو بن اميه (رض) په لاس نجاشي ته ليک واستاوه، د اسلام بلنه بيگ ورکړه، هغه بيگ بلنه قبوله کړه او په اسلام مشرف شو او و بيگ ويل که د تلو امکانات وای، نو حتما به د رسول الله (ص) حضور ته ورتلم. همدا راز رسول الله (ص) نجاشي ته دا هم ليکلي و چيگ ام حبيبه (رض) ورته په نکاح کړي، ام حبيبه چيگ له خپل خاوند عبيدالله بن جحش سره حبشيگ ته مهاجره شوی وه، هملته يوازيگ اوسيدله حگکه خاوند بيگ مرتد او نصراني شوی وُ چيگ بيا نصراني مؤ شو، نجاشي د رسول الله (ص) د امر مطابق ام

حبيبه (رض) ورته په نكاح كؤه، او د رسول الله (رض) په نمايندگۀ ييگ خگلور سوه درهمه مهر وركؤ، خالد بن سعيد بن العاص د ام حبيبه (رض) د نكاح ولي (پلار) وُ.
رسول الله (ص) په همديگ ليك كيگ له نجاشي نه دا هم غوشگتي وو چيگ اصحاب (رض) ورته راولييِاي د هغوى د انتقال وسايل ورته برابر كؤي، هماغه وه چيگ نجاشي دويگ كشگتۀ ورته تياريگ كؤي او تگول له عمرو بن اميه سره پداسيگ حال كيگ مدينيگ ته ستانه شول چيگ رسول الله (ص) په خيبر كيگ و او خيبر ييگ له يهودو نه پاك او فتح كؤى و.
په ديگ ترتيب سره د ابن مسعود او زيد بن ارقم د حديثونو تر منحگ اشكال هم حلييِاي او هغه داسيگ چيگ په لمانحگه كيگ د خبرو د تحريم حكم په مدينه كيگ شوى دى، كه وويل شي چيگ ابن اسحاق خو وايي: ابن مسعود له حبشيگ نه له راستنيدو وروسته په مكه كيگ اوسيده په حگواب كيگ ويل شويدي چيگ ابن مسعود (رض) هغه وخت كمه موده په مكه كيگ و بيا ژر حبشيگ ته مهاجر شو، همدا روايت صحيح دى، حگكه هغه په مكه كيگ داسيگ خگوك نه درلودل چيگ حمايت ييگ وكؤي، او كيداى شي همدا زياتونه له ابن اسحاق نه پتگه پاتيگ وي، حگكه ييگ د راويانو نومونه ندي ذكر كؤي او ابن سعد خپل روايت مطلب بن عبدالله حنطب ته راجع كؤى او پديگ سره اشكال حل شو و الحمدلله.
ابن اسحاق پديگ هجرت كيگ د ابو موسى اشعري (رض) نوم هم ياد كؤيدى، خو واقدي او نورو دا قول ندى تاييد كؤى او ويلي ييگ دي چيگ دا شگكاره خبره چيگ له ده نه وؤوكيو كسانو ته معلومه ده خگنكگه له ابن اسحاق نه پتگه پاتيگ شويده، خو زه وايم چيگ داسيگ خگه خبره نده چيگ بايد له ابن اسحاق نه د تگيتگيگ درجيگ خلكو ته معلومه وى،بلكه حقيقت دا دى او د ابن اسحاق د وهم (ڪگمان) سبب دا دى چيگ ابو موسى له يمن نه جعفر (رض) او ملكگرو ته ييگ ورغلى وُ او بيا له همغه حگاى نه يوحگاى مدينيگ ته ستانه شوي وو، نو ابن اسحاق د ابو موسى دا تكگ يا سفر هجرت بللى، او داسيگ ييگ ندي ويلي چيگ ابو موسى اشعري (رض) له مكيگ نه حبشيگ ته هجرت كؤى، نو په ابن اسحاق پؤه نشته.

فصل
د مشركانو ظلمونه او طائف ته د رسول (ص) سفر

مسلمانان له نجاشي سره په امن او أأأ اوسيدل، قريشو دا حالت نه شوى زغملى، عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص ييگ له أيرو سوغاتونو سره نجاشي ته ورولييِل چيگ د مهاجرينو د ايستلو او دوى ته ورسپارلو خبره ورسره وكؤي، د قريشو استازو حبشى ته له رسيدو سره سم د

نجاشي له دربارياتو سره تماس ونيو، هغوی ييگ هم د پاچا لپاره واسطه کؤل، خو نجاشي پديگ شکل د دوی غوشگتنه و نه منله، نو دوی بل چل جوؤ کؤ، ورته وييگ ويل چيگ دا مسلمانان د عيسی (ع) په هکله عجيبه نظريه لري دوی عقيده لري چيگ عيسی (ع) بنده دی. نجاشي پديگ خبری سره مسلمانان راوبلل هغوی راغلل جعفر بن ابي طالب (رض) ييگ مشر او وياند و، کله ييگ چيگ د نجاشي دربار ته د داخليدو اراده وکؤه، جعفر (رض) وويل: حزب الله درنه د داخليدو اجازه غواؤي نجاشي خپل يوه درباري ته وويل: اجازه غوشگتونکي ته ووايه، چيگ خپله اجازه بيا تکرار کؤي، هغه بيا تکرار کؤه، کله چيگ ننوتل، نجاشي پوشگتنه ورنه وکؤه تاسيگ د عيسی (ع) په هکله خگه وايئ؟ جعفر (رض) په حگواب کيگ د مريم سورت (کهيعص) خگو لومؤني آيتونه تلاوت کؤل، نجاشي چيگ تلاوت واورید، له حگمکيگ نه ييگ يو أکی پورته کؤ او وييگ ويل: قسم دی چيگ عيسی (ع) لدينه چيگ تا وويل ددیگ أکي په اندازه هم توپير نه لري، بالکل همدا د عيسی (ع) صفت دی، درباريان وپخنيدل، پزيگ ييگ وپؤسيدلی، نجاشي ورته وويل همدا د عيسی (ع) صفت دی، که تاسو هر خگو سإمی وپؤسوئ، بيائيگ مسلمانانو ته وويل: ورحگی تاسيگ په امن ياستئ، ورپسيگ ييگ د قريشو استازو ته وويل: که د غره په اندازه سره زر هم راکؤی دا خلك به درته ونه سپارم، بيائييگ امر وکؤ چيگ د دوی سوغاتونه بيرته ورکؤئ، پديگ ترتيب سره هغوی نيمه خوا مکيگ ته ستانه شول.

بيا حمزه (رض) او يوه أله نور په اسلام مشرف شول، قريشو چيگ وليدل د رسول الله (ص) د پيروانو شميره مخ په زياتيدو ده، قوت مومي، نو له رسول الله (ص) او مسلمانانو سره ييگ د پريکون پريکؤه وکؤه، تگولو قريشو اتفاق وکؤ چيگ له بني هاشم او بني المطلب سره به نه راکؤه، ورکؤه، خرخگول پيرودل کوي، نه به نکاح ورسره کوي، نه به ورسره خبريگ کوي، نه به ورسره کيني، تر خگو رسول الله (ص) دوی ته وسپاري.

دوی همدا پريکؤه په يوه پانگه کيگ وليکله او همدا پانگه ييگ په کعبه شريفه کيگ وحگؤوله، دا پريکؤه بغيض بن عامر بن هاشم وليکله، رسول الله (ص) شگيريگ ورته وکؤيگ، نو لاس ييگ شل شو، او له پريکؤيگ نه وروسته د بنو هاشم او بنو المطلب له ابو لهب نه پرته تگول افراد مسلمان وو که کافر د ابي طالب خوؤ يا شيليگ ته لاؤل، همله تگول کلا بند شول، ابو لهب له قريشو سره ودريد، دا د بعثت د اووم کال خبره ده رسول الله (ص) او ملکگري ييگ تقريبا دری کاله کلا بند پاتيگ شول، أيريگ سختة ييگ وکگاللیگ، تر ديگ چيگ د ماشومانو د ژؤا آوازونه به ييگ له ليريگ اوريدل کيدل.

همله د کلا بندة په دوران کيگ ابو طالب خپله مشهوره لامي قصيده وويله، د قريشو حگنيگ افراد ددیگ ظالمانه پريکؤيگ مخالف او حگنيگ ورسره موافق وو، مخالفينو ييگ د ماتولو هخگيگ پيل کؤی، په همديگ وخت کيگ الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته د همغيگ صحيفيگ

یا پانګیګ په هکله خبر ورکؤ چیګ هغه وینه یا چنجي خوؤلیګ ده، الله تعالی چنجی وربانديګ مسلط کؤی او د الله تعالی له نوم پرته نور ییګ تګولیګ کلمیګ خوؤلیګ دي، رسول الله (ص) همدا خبره خپل تره ابو طالب ته واورولە، هغه لاؤ، قریشو ته ورغی، د پانګیګ خبره ییګ ورته وکؤه او ورته وییګ ویل که محمد (ص) دروغ ویلي و، نو هغه به درپریږدم، او که رشګتونی و، نو تاسیګ به خپله پریکؤه بیرته اخلئ، قریشو وویل: د انصاف خبره دیګ وکؤه خو کله ییګ چیګ صحیفه وکتله تګول تګکي ییګ خوؤل شوي وو او د محمد (ص) خبره صحیح ثابته وه، نو د دوی کفر او ضد لاپسیګ زیات شو.

بالاخره دا تؤون مات شو، کلا بندي پای ته ورسیده، محمد (ص) او ورسره نور کلا بند شوي خلك د ابو طالب له شیلیګ نه راووتل. شپږ میاشتیګ وروسته ابو طالب وفات شو، ورپسیګ دری ورځیګ وروسته خدیجه (رض) هم وفات شوه، که خګه هم د دوی د وفات د نیتګیګ په هکله نور روایت هم شته. لدینه وروسته د قریشو د جاهلانو له خوا پر رسول الله (ص) ظلم او فشار زیات شو، رسول الله (ص) طائف ته لاؤ، تمه ییګ درلوده چیګ د هغه حګای خلك به ییګ مرسته وکؤي، دعوت به ییګ ومني هغوی ییګ د الله تعالی دین ته راوبلل، خو هیچا ییګ بلنه قبوله نکؤه، هیخګوك دیته حاضر نه شول مرسته ییګ وکؤي، بلکه له نورو نه زیاته ناروا ییګ ورسره وکؤه. پدیګ سفر کیګ له رسول الله (ص) سره زید بن حارثه (رض) هم ملګګری وُ، رسول الله (ص) هلته لس ورځیګ پاتیګ شو، د هغه حګای تګول مشران ییګ اسلام ته راوبلل، دعوت ییګ ورکؤ، خو أیره ناروا ییګ ورسره وکؤه، ورته وییګ ویل: زمونږ له سیمیګ نه ووځګه، بیاییګ خپل احمقان او بدماشان ورتوش کؤل، هغوی په دوو لیکو کیګ ورته ودریدل رسول الله (ص) چیګ د دوی په منځګ کیګ تیریده، همدیګ احمقانو په تیږو ویشت، د رسول الله (ص) مبارکیګ پشګیګ وینیګ شوی، زید به کوشش کاوه چیګ پخپل ځګان سره تیږایګ ورنه منع کؤي چیګ هغه هم په سر سخت تګپي شو، پدیګ ترتیب سره رسول الله (ص) أیر خفه مکیګ ته ستون شو.

رسول الله (ص) چیګ د طائف د اوسیدونکو لدیګ ناروا نه أیر غمجن وُ، د بیرته ستنیدو په وخت کیګ ییګ خپله مشهوره دعا وکؤه وییګ فرمایل: (ایګ خدایه! زه د خپلیګ کمزورۀ او د خپلو امکاناتو د کموالي، د خلکو په وؤاندیګ د خپل شان د تګیتګوالي او د هغوی د سپکیګ معاملیګ نه شکایت درته کوم).

له همدیګ دعا نه وروسته الله تعالی د غرونو پرشګته ورته راولیږله او ور نه وییګ غوشګتل که غواؤي نو دا دواؤه غرونه به د مکیګ پر اوسیدونکو را نسکور کؤي، رسول (ص) ورته وویل: نه، زه هیله لرم چیګ ددیګ خلکو په اولاده کیګ داسیګ خګوك پیدا شي چیګ د الله تعالی عبادت وکؤي او شریك ورسره ونه نیسي. رسول الله (ص) چیګ د مکیګ په لار د نخله سیمیګ ته ورسید، د شپیګ لمونځګ ییګ کاوه چیګ الله تعالی یوه أله پیریان ورولیږل، هغوی د رسول الله (ص)

تلاوت واورید خو دی وربانديگ خبر نه وُتر خگو پديگ آيت سره الله تعالى خبر ورکؤ:

((وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنْ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمّا قُضِيَ وَلّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ))((الاحقاف: ۲۹)).

ترجمه: [او ياد کؤه (هغه وخت ايگ محمده!) کله چيگ وکگرحگول مونږ تاته يو تگولیگ له پيريانو خگخه چيگ غوږ به ييگ ايشگود قرآن ته پس کله چيگ حاضر شول دوی (ديگ قرآن ته) وويل دوی په منحگ خپل کيگ چپ شئ تاسيگ ايگ پيريانو بيا کله چيگ تمام شو (د قرآن تلاوت) بيرته وکگرحگيدل قوم خپل ته ويروونکي (له عذابه که هم هغسيگ کافران پاتيگ شي].

خگو ورحگيگ په نخله کيگ پاتيگ شو، زيد ورته وويل: اوس به خگنکگه مکيگ ته داخليږيگ حال دا چيگ هغوی خو ته ورنه ايستلی ييگ؟ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: زيده! الله تعالى به را ته لاره هواره کؤي، الله د خپل دين مرسته کوي او خپل نبي (ص) ته حتما بری ورکوي. کله چيگ مکيگ ته ورسيد د خزاعه قبيليگ يو تن ييگ مطعم بن عدي ته ولیږه او ورته وييگ ويل: غواؤم ستا په پناه کيگ مکيگ ته داخل شم، مطعم ورته وويل: صحيح ده، زه پناه درکوم، فورا ييگ خپل زامن او د قوم خلك راوغوشگتل ورته وييگ ويل خپليگ وسليگ را واخلئ او له بيت الله شريف سره ودريږئ ما محمد (ص) ته پناه ورکؤيده.

رسول الله (ص) له زيد سره يو حگای مکی ته داخل شو، مسجد حرام ته ييگ تشريف يووؤ هلته مطعم پخپله آسپه ودريد غږ ييگ وکؤ: ايگ قريشو! خبر اوسئ ما محمد (ص) ته پناه ورکؤه، هيخگوك ديگ زيان نه ورسوي.

رسول الله (ص) رکن ته لاؤ، مسح ييگ کؤ، دوه رکعته لمونحگ ييگ ادا کؤ او بيا پداسيگ حال کيگ خپل کور ته ننووت چيگ مطعم او زامن ييگ په وسلو سمبال شاوخوا ورسره روان وو.

فصل
اسراء او معراج

بيا د اسراء معجزه واقع شوه، رسول الله (ص) د صحيح روايت مطابق د شپيگ له مخيگ خو په ويشگه او په بدن سره له مسجد حرام نه تر بيت مقدس پوريگ په براق سپور و، جبريل (ع) ورسره ملکگری وُلاؤ يا يووؤل شو، هلته کوز شو، تگولو نبيانو (ع) ورپسيگ لمونحگ وکؤ، يعنيگ محمد (ص) ييگ امامت وکؤ، براق ييگ د مسجد اقصی د دروازيگ په يوه کؤۀ پوريگ وتاؤه، دا

هم ویل شوي چیگ رسول الله (ص) په بیت لحم کیگ له براق نه کوز شو، خو دا روایت هیخگ صحت نلري.

بیا په همدیگ شپه کیگ له بیت مقدس نه د حگمکیگ آسمان ته پورته شو، هلته جبریل (ع) د داخلیدو اجازه وغوشگتله، دواؤو ته دروازه پرانیستل شوه، هلته بیگ له آدم (ع) سره ملاقات وشو، سلام بیگ وربانديگ واچاوه، آدم (ع) بیگ سلام علیك کؤ، هرکلی بیگ ورته ووایه په نبوت بیگ اقرار وکؤ، الله تعالی همله رسول الله (ص) ته د خپل امت د نیکانو ارواح د هغه شگة خوا او د بدکارانو ارواح بیگ چپیگ خوا ته وروشگودلیگ. ورپسیگ دوهم آسمان ته وخیژول شو، هلته بیگ یحیی او عیسی (ع) ولیدل بیا دریم آسمان ته پورته شو او له یوسف (ع) سره بیگ ملاقات وشو، بیا خگلورم آسمان ته لاؤ او هلته بیگ ادریس (ع) ولید، ورپسیگ پنحگم آسمان ته وخوت هلته بیگ هارون (ع) ولید، بیا شپږم آسمان ته وخیژول شو، هلته بیگ له موسی (ع) سره ملاقات وشو، رسول الله (ص) چیگ له موسی (ع) نه روان شو، هغه په ژؤا شو ورته وویل شول ولیگ ژاؤیگ؟ موسی (ع) وویل حککه ژاؤم چیگ له مانه وروسته داسیگ شخص په نبوت مشرف شوی چیگ د امت جنتیان به بیگ زما د امت له جنتیانو نه زیات وي، ورپسیگ محمد (ص) اووم آسمان ته پورته شو، هلته یگیگ له ابراهیم (ع) سره ملاقات وشو، بیا ورته سدره المنتهی راپورته شوه، بیا ورته بیت معمور وشگودل شوه، بیا د جبار خدای (ج) حضور ته وخیژول شو او أیر ورلنأ شو، ان تر دیگ چیگ د دوو نیزو په اندازه یا له هغیگ هم ورلنأ و. الله تعالی خپل بنده ته وحي وکؤه، پنحگوس لمونحگونه بیگ وربانديگ فرض کؤل، رسول الله (ص) بیرته راکوز شو، کله چیگ موسی (ع) ته ورسید، پوشگتنه بیگ ورنه وکؤه، د خگه شي امر درته وشو؟ رسول الله (ص) په حگواب کیگ ورته وفرمایل: پنحگوس لمونحگونه رابانديگ فرض شول، موسی (ع) ورته وفرمایل: ستا امت ددیگ فرض د ادا کولو توان نلري، ورشه او له خپل رب نه د تخفیف سوال وکؤه، رسول الله (ص) پداسیگ انداز کیگ جبریل (ع) ته وکتل لکه چیگ مشوره ورسره کوي، جبریل (ع) ورته وویل که غواؤیگ لاؤ به شو، نو جبریل (ع) بیا د الله تعالی حضور ته وروست، په حگینو روایاتو کیگ راغلي چیگ الله تعالی لس لمونحگونه ورنه کم کؤل، بیا چیگ موسی (ع) ته ورسید او خبر بیگ کؤ، هغه بیا ورته وویل: لاؤ شه او د خپل امت لپاره د تخفیف سوال وکؤه، محمد (ص) لاؤ او الله تعالی لس نور لمونحگونه ورنه کم کؤل پدیگ ترتیب سره رسول الله (ص) د الله تعالی او موسی (ع) تر منحگ تله، راته تر خگو پنحگه لمونحگونه پاتیگ شول، موسی (ع) بیا هم د تخفیف د سوال خبره ورته وکؤه، خو رسول الله (ص) وفرمایل: نور میگ له رب نه حیاء راحگي، پدیگ راضي او ورته تسلیم یم، او کله چیگ له موسی (ع) نه لیری شو یو آواز وشو چیگ: (ما خپل فرض وتگاکل او پر خپلو بندکگانو میگ تخفیف وکؤ).

پدیگ هکله چیگ آیا رسول الله (ص) په هغه شپه خپل رب لیدلی او که نه، اصحاب (رض) مختلف

نظريات لري، له ابن عباس (رض) نه په صحيح روايت کيګ راغلي چيګ وايي رسول الله (ص) خپل پروردګار (ج) ليدلی، او دا هم ورنه ثابته ده چيګ وايي: رسول الله (ص) خپل رب په زۀه ليدلی دی، عائشه او ابن مسعود (رض) ددیګ راييګ مخالفه رايه لري او وايي چيګ پدیګ آيت کيګ : ((وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى)) (النجم:۱۳).

ترجمه: [او خامخا په تحقيق ليدلی وُ محمد هغه (جبريل) په راشګکته کيدلو کيګ بل حګليګ].

هغوی وايي پدیګ آيت کيګ ضمير جبريل (ع) ته راجع دی، په بل صحيح روايت کيګ راغلي چيګ ابوذر (رض) له رسول الله (ص) نه پوشګتنه وکړه چيګ آيا خپل رب ديګ ليدلی؟ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((نور أنى أراه: الله تعالی نور دی، زه ييګ چيرته ليدلی شم)) يعنيګ زما او د هغه د ليدو تر منځګ نور حايل شوی وُ.

دارمي وايي چيګ اصحاب (رض) تګول پدیګ اتفاق لري چيګ رسول الله (ص) خپل رب ندی ليدلی.

شيخ الاسلام ابن تيميه وايي: د ابن عباس (رض) قول د نورو اصحابو (رض) له قول سره مخالفت نلري حګکه (رآه بفواده) قول د نه ليدو له قول سره تضاد نلري، او بله دا چيګ له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايلی ييګ دي: ((رأيت ربي تبارك و تعالى: ما ميګ خپل رب تبارك و تعالى ليدلی)، خو دا ليدل په مدينه منوره کيګ په خوب کيګ وو.

له همديګ امله امام احمد وايي: هو، رسول الله (ص) خپل رب ليدلی، حګکه د انبياء (ع) روُيا حق دي، خو هغه دا ندي ويلي چيګ محمد (ص) خپل رب (ج) په ويشګه ليدلی، بلکه په يوه روايت کيګ ييګ ويلي: ليدلی ييګ دی او په بل روايت کيګ ييګ ويلي: په زۀه سره ييګ ليدلی، او داسيګ روايت هم ورنه رانقل شويدی چيګ د حګينو ملګګريو، له خوا ييګ دا تصريح پکيګ شوی چيګ رسول الله (ص) خپل رب د سر په سترګګو ليدلی، خو د امام احمد په صحيح روايا تو کيګ دا زياتونه نشته، او دا چيګ ابن عباس (رض) ويلي: (رآه بفؤاده مرتين) که هغه پدیګ آيت استدلال کوي: ((مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى)) (النجم: ۱۱)

ترجمه: [نه وُ ويلي دروغ زۀه (د محمد) هغه (جبريل) چيګ ليدلی ييګ وُ (په سترګګو).]

او يا : ((وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى)) (النجم: ۱۳).

ترجمه: [او خامخا په تحقيق ليدلی وُ محمد هغه (جبريل) په راشګکته کيدلو کيګ بل حګليګ].

او شګکاره همدا ده چيګ ابن عباس (رض) په همديګ آيتونو استدلال کۀی، خو له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ پدیګ آيت کيګ له ليدل شوي نه مراد جبريل (ع) دی چيګ محمد (ص) دوه حګله پخپل اصلي شکل کيګ ليدلی دی او د ابن عباس (رض) همدا قول د امام احمد ددیګ قول لپاره

دليل دی چيګ وايي رسول الله (ص) خپل رب د زړه په سترګو ليدلی.

او د الله تعالی دا قول: ((ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى)) (النجم: ۸)

ترجمه: (بيا نژديګ شو (جبريل محمد ته.....)].

دلته مراد د اسراء حادثه او نژديوالی ندی، بلکه مطلب ورنه جبريل (ع) دی، لکه چيګ الله تعالی فرمايي: ((عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى)) (النجم:۵). ترجمه: [شګوولیګ ده، ده ته د سختو قوتونو مالك (جبريل) چيګ خاوند د شګه قوت دی].

عائشيګ او ابن مسعود (رض) همدا رايه وژاندیګ کړيده، خو د (دنو) او (تدلي) هغه الفاظ چيګ په حديث شريف راغلي له هغه نه مراد د الله تعالی نژديوالی دی.

رسول الله (ص) په همغه شپه بيرته مکی ته ستون شو، او سهار بيګ خپل قوم ته کيسه وکړه، مشرکانو دا خبره و نه منله، تکذيب بيګ کړ او ورته وييګ ويل که ديګ رشګتيا بيت مقدس ليدلی وي، نو صفت بيګ راته بيان کړه، همدلته الله تعالی بيت مقدس رسول الله (ص) ته شګکاره کړ، شګه بيګ ولید او همداسيګ بيګ صفات ورته بيانول، کفارو بيګ د هيخګ خبريګ حګواب نه درلود بيا رسول الله (ص) دوی ته د دوی د هغه کاروان خبره هم وکړه چيګ مکيګ ته د راستنيدو په وخت کيګ بيګ ليدلی وُ، رسول الله (ص) د کاروان د راتګګ نيتګه ورته وشګودله او دا بيګ ورته ووېل چيګ کوم اوشګ بيګ تر مخ روان دی، کله چيګ کاروان راورسيد، نو د رسول الله (ص) خبره په اثبات ورسيده، خو مشرکانو د عناد لاره خوشيګ نکړه.

ابن اسحاق له عائشيګ او معاويه (رض) نه روايت کړی وايي: د رسول الله (ص) اسراء په روح سره وه، خو د: (کان الاسراء مناما، اسراء په خوب کيګ وه)، او (کان بروحه دون جسده: اسراء بيګ په روح سره وه نه په جسد سره) بايد ددیګ دواړو اقوالو تر منحګ په توپير پوه شو، حګکه د دواړو تر منحګ لوی توپير وجود لري، ويده چيګ خګه ويني کيدای شي د محسوسو تصويرونو او شيانو لپاره د مثال شکل ولري، داسيګ به ويني چيګ آسمان ته وخيژول شو، او يا مکيګ ته يو وژل شو، خو پديګ حالت کيګ بيګ روح نه وي خيژول شوی او نه وي تللیګ، فقط د خوب پرشګتيګ ورته دا مثال راوړی وي، نو هغه کسان چيګ وايي اسراء په روح سره وه د هغوی مطلب دا ندی چيګ اسراء په ويدو يا خوب کيګ وه ، بلکه هدف بيګ دا دی چيګ روح بيګ په حقيقي توګګه آسمان ته خيژول شوی، او هسيګ وه لکه چيګ له بدن نه وتلی وي، خو خګرنګګه چيګ رسول الله (ص) د معجزو خاوند وُ، سينه بيګ چاك شوه خو هغه نه درد احساساوه او نه مړ شو، همداسيګ بيګ روح آسمان ته و خيژول شوه پرته لديګ چيګ رسول الله (ص) ومري او له رسول الله (ص) نه پرته له مرګګ نه مخکيګ د هيچا روح آسمان ته نشي هسکيدلی، او د نبيانو (ع) ارواح په رفيق اعلی کيګ د رسول الله (ص) له روح سره ملاقي شوی، خو بيا هم روح له بدن سره اوړيکيګ

لري حگکه د سلام حگواب وايي، د روح او بدن د همديگ اؤيکيگ له امله رسول الله (ص) موسی (ع) په قبر کيگ په لمانحگه ليدلی او پورته آسمان کيگ ييگ هم ملاقات ورسره شويدی. خگرکگنده ده چيگ موسی (ع) لدينه مخکيگ پورته نه و خيژول شوی چيگ بيا بيرته را کوز شوی وي، بلکه هغه ييگ د روح مقام او حگای وُ، او قبر ييگ د قيامت تر ورحگيگ د بدن مقر او هستوکگنحگی دی، خگوك که دا حقيقت نشي درك کولی نو لمر ته ديگ وکگوريگ چيگ له خگومره لوؤ حگای نه پر حگمکه، حيواناتو او نباتاتو خگومره اغيزه لري.

فقل للعيون الرمد اياكِ أن ترى سنا الشمس فاستغشی ظلام الليالیا

ابن عبدالبر وايي: د اسراء او هجرت تر منحگ يو کال او دويگ مياشتی وخت وُ.
اسراء يو حگل او په بل روايت دوه حگله وه چيگ يو حگل په خوب او بل حگل په ويشگه شويگ ده، ددي روايت خاوندان غواؤي د (شريك) له خوا د روايت شوي حديث او نورو احاديثو تر منحگ جمع وکؤي، د (شريك) په روايت کيگ راحگي چيگ رسول (ص) فرمايي: ((ثم استيقظت و أنا في المسجد: بيا راويشگ شوم چيگ په جومات کيگ وم)) همدا راز د (شريك) په شاذ او منکر روايت کيگ دا هم راغلي چيگ وايي: دا (اسراء) د وحي له نزول نه مخکيگ وه. حگنيگ روايات وايي چيگ رسول الله (ص) دری حگله په اسراء تللی، خو دا تگول غلط دي صحيح او ثابت روايت دادی چيگ: رسول الله (ص) يو حگل په اسراء تللی، هغه کسان چيگ اسراء دوه يا دری حگليگ بولي پديگ هکله به خگه وايييگ چيگ آيا هر حگل به پر رسول الله (ص) پنحگوس لمونحگونه فرض کيدل؟!
د احاديثو علماوو، حفاظو د اسراء په حديث کيگ (شريك) غلط شوی بللی، مسلم ورنه روايت کؤی خو ويلي ييگ دي چيگ هغه وروستوالی، مخکيگ والی، کمبود او زياتوالی پکيگ کؤی، تگول حديث ييگ ندی راوؤی او دا کار ييگ په شگه توکگه تر سره کؤيدی.

فصل
هجرت

ترمذي وايي: محمد بن صالح له عاصم بن عمران بن قتاده او يزيد بن رومان او نورو نه په روايت سره راته ويلي: رسول الله (ص) د نبوت دری لومؤي کلونه په پتگه بلنه کوله په خگلورم کال کيگ ييگ بلنه اعلان کؤه، او لس کاله ييگ خلك په جهر د الله تعالی دين ته رابلل، د حج په موسم کيگ

به د تگولو میگنو ته ورته او د اسلام بلنه به ییگ ورکوله، همدا راز د عکاظ، مجنه او ذي المجاز بازارونو ته به ییگ هم تشریف ووؤ، خلك به ییگ رابلل او دا غوشگتنه به ییگ ورنه کوله چیگ دده مرسته وکؤي تر خگو د الله تعالی دین بیان کؤي او ددیگ په بدل کیگ به دوی ته جنت وي، خو هیچا ییگ مرستیگ ته زؤه نه شگه کاوه او نه به ییگ بلنه قبلوله. رسول الله (ص) به د هریگ قبیلیگ بیلو بیلو خگانکگو ته بلنه ورکوله او فرمایل به ییگ :(ایگ خلکو! لا إله إلا الله ووایئ چیگ نجات وموميئ، د عربو واکمني مو په برخه شي او عجم درته تابع وکگرحگي، که ایمان راوؤئ نو د جنت پاچایان به وی). رسول الله (ص) به پدیگ أول سره تگولو ته بلنه ورکوله، خو ابو لهب به ورپسیگ روان و او خلکو ته به ییگ ویل: ککگورئ، چیگ اطاعت ییگ ونکؤئ، ده خپل دین بدل کؤی، دروغجن دی، پدیگ سره به مشرکانو د رسول الله (ص) د دعوت په مقابل کیگ أیر ناوؤه غبرککگون شگود، زیان او ضرر به ییگ ورساوه، ورته ویل به ییگ: ته دیگ خپلی کورنۀ شگه پیژندلی ییگ، حگکه دیگ اطاعت او پیروي نه کوي. رسول الله (ص) په پوره صبر سره هغوی د الله تعالی لوري ته رابلل او فرمایل به ییگ: (ایگ خدایه! که ته اراده وکؤیگ، نو دوی به بیا دا أول نه وي). راوي وایي: یو شمیر هغه کورنۀ او قبیلیگ چیگ رسول (ص) د مرستیگ غوشگتنه ورنه کؤیده دادي: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مره، حنیفه، سلیم، عبس، بنو نضر، بنو نکا، کنده، کلب، حارث بن کعب، عذره، حضارمه، خو دیگ یویگ هم مثبت حگواب ورنکؤ.

له رسول الله (ص) سره د مدد او مرستیگ پخاطر الله تعالی حالات برابرول، د اوس او خزرج افرادو به په مدینه کیگ د خپلو حلیفانو یهودانو لکه بنو نضیر، بنو قریظه او بنو قینقاع له خلکو نه اوریدل چیگ پدیگ زمانه کیگ یو نبي (ص) راتلونکی دی، نو مونږ به ییگ پیروي وکؤو، او د همغه تر مشرۀ لاندیگ به تاسیگ (اوس-خزرج) د عاد او ارم په شان ووژنو. انصارو به د نورو عربانو په شان هر کال د بیت الله حج کاوه خو یهودان به حج ته نه تلل په همدیگ دوران کی انصارو په مکه مکرمه کیگ رسول الله (ص) ولید چیگ خلك د اسلام خوا ته رابولي، دوی ورته حگیر شول او پخپل منحگ کیگ ییگ سره وویل دا همغه رسول الله (ص) دیگ چیگ یهودان ییگ په هکله خبریگ کوي، او مونږ وربانديگ ککگواشگي، نو ککگورئ چیگ په پیروي کیگ ییگ یهودان درنه وؤاندیگ نه شي.

لدینه وؤاندیگ سوید بن الصامت (رض) مکیگ ته تللی و، رسول الله (ص) بلنه ورکؤیگ وه خو هغه مثبت او یا منفي هیخگ حگواب نه و ورکؤی، ورپسیگ انس بن رافع د بني عبدالاشهل له یو شمیر حگوانانو سره مکیگ ته تللی و، غوشگتل ییگ د مکی له اوسیدونکو سره د همکارۀ تؤون ولیکي رسول الله (ص) دا کسان هم اسلام ته راوبلل، دلته حگوان ایاس بن یافع وویل: ایگ ملکگرو! قسم په خدای چیگ دا له هغه خگه نه أیر غوره دي، د کوم لپاره چیگ مونږ راغلي یو پدیگ خبری سره

انس ورباندیگ وبلوسید او کگوزار ییگ پریگ وکؤ، بیا دوی د دوستة تؤون هم و نه شوای کؤی او بیرته مدینیگ ته ستانه شول.

بیا د حج په دوران کیگ رسول الله (ص) له عقبیگ سره د انصارو د خزرج قبیلیگ شپاِ کسان ولیدل، هغوی اسعد بن زراره، جابر بن عبدالله بن رئاب، عوف بن حارث، رافع بن مالك، قطبه بن عامر او عقبه بن عامر وو، رسول الله (ص) د اسلام بلنه ورکؤه، هغوی قبوله کؤه په اسلام مشرف شول او مدینیگ ته چیگ ستانه شول، نو نور خلك ییگ اسلام ته رابلل، په راتلونکي کال کیگ دوولس کسان مکیگ ته راغلل، هغوی له جابر نه پرته تیر کال مسلمان شوي کسان وو، ورسره د عوف ورور معاذ بن حارث او ذکوان بن عبد قیس چیگ همدا ذکوان بیا همدلته مکیگ کیگ پاتیگ شو تر خگو بیا مدینیگ ته مهاجر شو، نو پدیگ اساس هغه هم انصاري دی او هم مهاجر، او عباده بن الصامت، یزید بن ثعلبه، ابو الهیثم بن تیهان، او عویمر بن مالك وو.

ابو الزبیر له جابر نه روایت کوي وایي: رسول الله (ص) لس کاله د حج په موسم، عکاظ او مجنه کیگ خلك اسلام ته رابلل او ورته فرمایل به ییگ: خگوك به ما ته پناه راکؤي، خگوك به میگ مرسته وکؤي چیگ زه د الله تعالی دین بیان کؤم، او هغه پدیگ عمل سره جنت وکگتگي؟ خو هیخگوك ییگ داسیگ و نه موندل چیگ مدد ورسره وکؤي، بلکه تگولو ییگ په وؤاندیگ منفي دریحگ نیولی وُ، له مضر قبیلیگ او یا له یمن نه به چیگ خگوك په مکه کیگ د خپلو خپلوانو د لیدلو لپاره راتلل، نو هملته به ورته د خپل قوم له خوا ویل کیدل چیگ د قریشو لدیگ شخص نه حگان ساته، اشاره به ییگ محمد (ص) ته وه.

راوي زیاتوي، رسول الله (ص) به تگولو خلکو ته ورته او هغوی به ییگ اسلام ته رابلل، خو هغوی به په ککوتو سره منفي حگواب ورکاوه، تر خگو الله تعالی مونږ له یثرب نه ور وستو، له مونږ نه به چیگ یو تن رسول الله (ص) ته ورغی په اسلام به مشرف شو، قرآنکریم به ییگ وروشگود، هغه به خپل قوم او کورته ستون شو او نور کسان به ییگ اسلام ته راوبلل، بالاخره مونږ سره غوندَ شوو او مو ویل: تر خگو به رسول الله (ص) د مکیگ په غرونو کیگ لا لهانده او سرکگردان کگرحگي، لاؤو مکیگ ته د حج په موسم کیگ مو ورسره ولیدل، له عقبیگ سره مو وعده ورسره وتگاکله، هملته سره راتگول شوو، عباس (رض) ورته ویلي وو، زه خو د یثرب خلك شگه پیژنم، خو نه پوهیاِم چیگ دا خلك به خگوك وي، په هر حال مونږ، یو، یو، دوه، دوه له عقبیگ سره راغونَ شوو، هلته چیگ عباس (رض) راته وکتل وییگ ویل: زه خو دا خلك نه پیژنم، دوی حگوانان دي زه ییگ نه پیژنم، مونږ عرض وکؤ یا رسول الله (ص) په خگه بیعت درسره وکؤو؟ رسول الله (ص) راته وفرمایل پدیگ شیانو بیعت راسره وکؤئ چیگ: په هر حال قوت او کمزورة کیگ به زما پیروي کوئ، په هستة او نیستة کیگ به د خدای په لار کیگ نفقه ورکوئ، په نیکة به امر او له بدة نه به نهة کوئ، او د الله تعالی په دین کیگ به د هیچا پروا نه ساتئ، او کله چیگ زه ستاسیگ وطن ته درغلم نو مرسته به

میگ کوئ، او هسیگ حمایت به میگ کوئ لکه د خپلو اولادونو او میرمنو حمایت چیگ کوئ، او ددیگ شیانو په بدل کیگ ستاسیگ لپاره جنت دی.

راوي وايي: بيا مونږ ورپاخگيدو بيعت مو ورسره وکړ، لومړی ييگ اسعد بن زراره چيگ تر تگولو کشر وُلاس ونيو او وييگ ويل ايگ خلکو! صبر وکړئ، پوه شئ چيگ مونږ لديگ باور سره راغلي يو چيگ دا د الله تعالی رسول (ص) دی، او له ده سره بيعت او ورته پناه ورکول له تگولو عربو سره د دشگمنۍ او بيلتون په معنی دی، هغوی به دشگمني درسره کوي، اوس فکر وکړئ، که دا شيان قبلولی او صبر وربانديگ کولی شئ، نو بيعت ورسره وکړئ او درسره بو ييگ حگئ، خدای به اجر درکوي، او که پر خپلو حگانونو ويريږئ، او د عربانو دشگمنۍ ته زړه نه شی شگه کولئ، نو همدا اوس ييگ پريږدئ، دا به درته غوره وي او خدای ته به بهانه ولرئ، خو دوی تگولو وويل: لاس ديگ ليريگ کړه، قسم په خدای که لديگ بيعت نه په شا شو، حتما به بيعت کوو، پديگ ترتيب سره يو، يو ور پاخگيدو د رسول الله (ص) په لاس مو بيعت وکړ او هغه به د جنت وعده راکوله. دا کسان له بيعت نه وروسته مدينيگ ته ستانه شول، رسول الله (ص) عبدالله بن ام مکتوم او مصعب بن عمير (رض) ورسره واستاول چيگ د قرآنکريم شگوونه ورته وکړي، د الله تعالی دين او احکام ورته بيان کړي، هغوی د اسعد بن زراره (رض) په کور کيگ واړول، امامت به مصعب (رض) کاوه وروسته کله چيگ د مسلمانانو شميره تر خگلويشگتو ورسيده نو هغه د جمعيگ لمونحگ ادا کول هم پيل کړل، ورپسيگ دا شميره نوره هم زياته شوه، اسيد بن حضير او سعد بن معاذ (رض) چيگ ايمان راوړ، نو له امله ييگ له اصيرم نه پرته د بني عبدالاشهل تگولو افرادو اسلام راووړ، اصيرم بيا د احد د غزا په ورځگ په اسلام مشرف شو، غزا ييگ وکړه تر خگو پداسيگ حال کيگ شهيد شو، چيگ يوه سجده ييگ هم نه وه کړی، رسول الله (ص) ييگ په هکله وفرمايل:

((**عمل قليل و أجر كثير**: لږ عمل خو أير اجر)). پديگ ترتيب سره اسلام په مدينه کيگ خپور شو، بل کال د حج په موسم کيگ مصعب (رض) بيرته مکيگ ته ستون شو له مدينيگ نه زيات شمير مسلمانان او مشرکان حج ته لاړل، مشري ييگ د براء بن معرور په غاړه وه، او په همديگ کال د عقبيگ دوهم بيعت وشو، لومړی براء بن معرور له رسول الله (ص) سره بيعت وکړ، او واقعا چيگ دا يو سپيخگلی لاس وُ چيگ تړون ييگ تگينکگ کړ، رسول الله (ص) په همديگ شپه له انصارو (رض) نه دوولس تنه استازي غوره کړل. کله چيگ بيعت وشو، مسلمانانو له رسول الله (ص) نه همدلته پر مشرکانو د برید اجازه وغوشگتله رسول الله (ص) اجازه ورنکړه. دا بيعت د شپيگ په پتگه شوی وُ، خو شيطان په لوړ آواز سره چيغه وکړه او د بيعت تړون ييگ افشا کړ، وييگ ويل: ايگ د جباجب خلکو! محمد (ص) او له دين نه اوړيدونکو ستاسيگ په خلاف د جنگگ تړون وکړ، رسول الله (ص) چيگ دا آواز واورید وييگ فرمايل: دا د عقبيگ شيطان دی، ايگ د خدای دشگمنه! قسم دی که ديگ پريږدم، بيا ييگ انصارو (رض) ته امر وکړ چيگ خپلو ميگنو نه ستانه

شي.
چيگ سهار شو د قريشو مخور ييگ ميگنو ته ورغلل ورته وييگ ويل: خبر شوو چيگ پرون شپه تاسو زمونږ له يار (محمد (ص)) سره ملاقات کوئ، او زمونږ په خلاف مو د جککوئيگ تؤون او بيعت ورسره کوئ دی، کگورئ مونږ ستاسيگ سره جنکگ او دشگمني له تگولو نه بده او ناوؤه شميرو، پديگ سره د يثرب مشرکانو قسمونه خوؤل چيگ هيخگ داسيگ خگه خبره نشته، عبدالله بن ابي به په پوره تاکيد سره ويل چيگ دا خبره بالکل دروغ ده، زما قوم زما په خلاف او زما د راييگ مخالف اقدام نه کوي، پديگ خبرو سره د قريشو مخور أاأه شول او بيرته ورنه لاؤل، خو کله چيگ انصار مدينيگ ته روان شول، براء او ورپسيگ ييگ ملکگري د (يا جج) دريگ ته ورسيدل، قريش په حقيقت پوه شول او ورپسيگ ور ووتل، سعد بن عباده ييگ ونيو او په وهلو، وهلو ييگ مکيگ ته راوست هلته مطعم بن عدي او حارث بن حرب بن اميه راغلل او سعد بن عباده ييگ له قريشو نه خلاص کؤ، انصار هلته په مشوره بوخت وو چيگ خگه وکؤي، بيرته ورپسيگ وکگرحگي او که خگنکگه، دوی لا فيصله نه وه کؤی چيگ سعد بن عباده (رض) ورته را ورسيد او تگول يوحگای مدينيگ ته روان شول.
لدينه وروسته رسول الله (ص) مسلمانانو ته مدينيگ ته د هجرت اجازه وکؤه، مسلمانانو د هجرت لاره ونيوله، له تگولو نه مخکيگ ابو سلمه او ميرمنيگ ييگ د هجرت اراده وکؤه، خو قريشو ييگ ميرمن ورنه راوکگرحگوله، زوی ييگ هم ورنه جدا کؤ، او ايله يو کال وروسته له عثمان بن ابي طلحه سره پخپل خاوند پسيگ ورغله.
مسلمانان أليگ، أليگ مهاجر شول، په مکه کيگ له رسول الله (ص) ابوبکر، علي (رض) او يو شمير نورو هغو مسلمانانو نه پرته چيگ قريشو ايسار کؤي وو، نور مسلمانان نه وو پاتي، علي او ابوبکر (رض) د رسول الله (ص) په امر پاتيگ شوي وو، رسول الله (ص) د هجرت تياري نيولیگ وه، د الله تعالی له خوا ييگ د اجازيگ او امر انتظار يوست.
مشرکانو چيگ وليدل مسلمانان له خپلو اولادونو او خگه اندازه مالونو سره مدينيگ ته لاؤل هلته په امن شول، او د مدينيگ اوسيدونکي ييگ دفاع کوي، نو پديگ فکر کيگ شول چيگ هسيگ نه محمد (ص) هم ورپسيگ لاؤ نه شي، او که هغه ورشي، نو دوی ته به مشکلات لا زيات شي، د همديگ لپاره تگول مشرکان په دار الندوه يا د غونأو په دالان کيگ راغونأ شول ابليس هم د نجد د يوه مشر په شکل کيگ چيگ چپنه ييگ اغوستيگ وه کگأون ورسره وکؤ، قريشو به هر يوه پخپل وار سره د محمد (ص) د سرنوشت په هکله خپله رايه وؤانديگ کوله، خو ابليس به موافقه نه ورسره کوله، ابو جهل ته چيگ وار ورسيد وييگ ويل: بايد له هريگ قبيليگ نه يو، يو حگوان غوره شي، توريگ ورکؤل شي او تگول په يوه وار پر رسول الله (ص) کگوزارونه وکؤي او وييگ وژني، پديگ سره به بنو عبد مناف ديت منلو نه راضي شي، ديت به ورکؤو، حککه له تگولو قبايلو سره

مقابله به ورته کګرانه وي، د نجد شیخ یا مشر (ابلیس) وویل: همدا أیره غوره رایه ده، پدیګ سره تګول وربانديګ متفق شول او همدا پریکړه ییګ وکړه. نو د الله تعالی له لوري جبریل (ع) راغی، رسول الله (ص) ییګ له پیشګیګ خبر کړ او امر ییګ ورته وکړ چیګ نن شپه پخپل حګای او بستره کیګ ویده نشي.

رسول الله (ص) چیګ مول ییګ وهلی و، نیمه ورحګ پداسیګ وخت کیګ د ابوبکر (رض) کره ورغی چیګ عادتا به ییګ پدیګ وخت کیګ تشریف نه وروړ، له اجازیګ وروسته داخل شو، ابوبکر (رض) ته ییګ وفرمایل اولادونه دیګ وباسه، ابوبکر (رض) عرض وکړ یا رسول الله (ص)! دوی خو ستا خپل اهل دي، یعنیګ أأأه اوسه دوی راز نه افشا کوي، رسول الله (ص) وفرمایل: الله تعالی د هجرت اجازه راته کړیده، ابوبکر (رض) عرض وکړ آیا زه به دیګ ملګګری وم یا رسول الله ص)؟ رسول (ص)

وفرمایل: هو، ته به میګ ملګګری ویګ، بیا ابوبکر (رض) ورته وویل: مور او پلار میګ درنه قربان، لدیګ دوو اوشګو نه یوه د حګان لپاره خوشګه کړه، رسول (ص) ورته وفرمایل: په بیه به ییګ درنه اخلم. بیا رسول الله (ص) علي (رض) ته امر وکړ چیګ دا شپه ییګ په حګای ویده شي.

د قریشو له خوا تګاکل شوي افراد راغونأ شول، د دروازیګ له چولیګ ییګ د رسول الله (ص) خګارنه کوله، او انتظار ییګ یوست چیګ کله به رسول الله (ص) ویده کیږي او له دوی نه به کوم یو وربانديګ د ککوزار له امله د بدبختانو سر خیل کګرځي، رسول الله (ص) پداسیګ حال چیګ دوی ییګ په دروازه کیګ ولاؤ وو، راووت، یوه لپه خاوریګ ییګ واخیستیګ او د دوی پر سرونو ییګ وروشیندلیګ، دوی نه وو خبر او رسول الله (ص) دا آیت تلاوت کاوه ورنه لاؤ:

((وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدّاً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ.((يس: ۹))

ترجمه: [او کګرځګولی مو دی په مخ د دوی کیګ سد (دیوال) او له وروسته د دوی سد (دیوال) پس پتګیګ کړیګ مو دي (سترکګیګ د دوی) پس دوی هیخګ نه وینې.]

رسول الله (ص) د ابوبکر (رض) کورته ورغی، دواړه د شپیګ د کور له عارضي او یا وروستة دروازیګ نه ووتل، مشرکانو ته چیګ د رسول الله (ص) له دروازیګ سره ولاؤ وو، یو کس راغی ورته وییګ ویل: خګه کوئ؟ دوی ورته وویل: د محمد (ص) انتظار کوو، هغه ورته وویل: خوار شئ، قسم په خدای چیګ هغه خو درنه لاؤ، ستاسیګ پر سرونو ییګ دا خاوریګ هم درشیندلی دي، دوی خاوری وخګنألی. چیګ سهار شو علي (رض) د رسول الله (ص) له بستریګ نه راپاخګید، مشرکانو د رسول الله (ص) پوشګتنه ورنه وکړه، ده ورته وویل: زه نه یم خبر. رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) د ثور غار ته لاؤل او پکیګ ننوتل، غنګة راغله او د غاره په خوله ییګ حګاله جوړه کړه، تارونه ییګ واچول، رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) ابن اریقط لیشي چیګ أیر ماهر لاره

پیژندونکی و ، او لا په اسلام نه و مشرف شوی، د لاریگ له پاره په پیسو نیولی و ، خپلیگ اوشگ ییگ ور وسپارلی او وعده ییگ ورسره کیشگوده چیگ دری ورځیگ وروسته به ورته راځي، قریشو ییگ أیره پلتګنه وکؤه، د یوه پل پیژندونکي په مرسته ان د غار تر خولیگ ورسیدل، او ودریدل، خو خدای غافل کؤل رسول الله (ص) ییگ ونه لید ، عامر بن فهیره د ابوبکر (رض) رمه پوولە، د شپیگ له مخیگ به ییگ غار ته راوستله، رسول الله (ص) او ملکګری ییگ دری ورځیگ په غار کیگ پاتیگ شول، وروسته چیگ د قریشو خګارنیگ کمیگ شوی ابن اریقط اوشګیگ ورته راوستلیگ، روان شول، او عامر بن فهیره له ابوبکر (رض) سره یو حګای سپور شو.

لار پیژندونکی ییگ تر مخ روان وُ، د الله تعالی نظر ورباندیگ وُ او د نیکمرغة په سفر روان وو ، مشرکان چیگ نا امیده شول، وییگ نه موندل، نو د رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) په بدل کیگ ییگ یوه لویه جائزه وتګاکله، پدیگ سره ییگ خلکو لتګون تیز کؤ، خو الله تعالی په هر خګه غالب او قادر دی، کله چیگ رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) له (قدید) نه پورته د (بني مدلج) میګنیگ ته ورسیدل د همغیگ قبیلیگ یا کلي یوه تن ولیدل نورو ته ییگ خبر ورکؤ چیگ د بحر په غاؤه یا ساحل کیگ میگ له لیریگ خګو تنه ولیدل، فکر کوم چیگ محمد (ص) او ملکګري ییگ وو ، سراقه فورا پوه شو ، وییگ غوشګتل چیگ دا جائزه وکګتګي لدینه مخکیگ ییگ هم أیریگ جائزی کګتګلی ویگ، نو په شګکاره ییگ وویل چیگ دا فلانی او فلانی دي چیگ د خپل ضرورت د پوره کولو له پاره هغیگ خواته تللي، دا ییگ ددیگ لپاره وویل چیگ خلك غلط شي او ورپسیگ روان نشي.

سراقه خګه دم کګؤة ناست و ، بیا ورو پاخګید ، خپل خادم ته ییگ وویل، آس د کور شاته راوله، پخپله ییگ نیزه واخیستله، خګوکه ییگ کشګته نیولیگ او حګمکه ییگ پریگ تګومبله، لاؤ، پر آس سپور شو ، ورپسیگ ور ورسید ، رسول الله (ص) ته چیگ ورنژدیگ شو ، هغه مبارك تلاوت کاوه او په پوره اطمینان سره روان وُ، یوه طرف بل طرف ته ییگ نه کتل، خو ابوبکر (رض) به أیره خګارنه کوله، هریگ خواته به ییگ کتل، سراقه ییگ چیگ ولید ، رسول الله (ص) ته ییگ وویل: یا رسول الله (ص)! دا دی سراقه راپسیگ راورسید ، رسول الله (ص) دعا وکؤه، د سراقه د آس پشګیگ په حګمکه کیگ شګخیگ شویگ، فورا ییگ چیغه وکؤه، زه پوهیږم چیگ دا حالت ستاسیگ د دعا له امله را باندیگ راغی، هیله کوم دعا راته وکؤئ او لدیگ حالت نه میگ وژغورئ، زه وعده درکوم چیگ خلکو ته به حال نه وایم، راز به مو پتگ ساتم، نو رسول الله (ص) دعا ورته وکؤه، د آس پشګیگ ییگ راووتیگ، سراقه عرض وکؤ چیگ پدیگ سره یو خط راته ولیکه، نو ابوبکر (رض) د رسول الله (ص) په امر په خګرمنه لیك ورته ولیکه، او سراقه همدغه خط ان د مکیگ د فتحیگ تر ورځیگ ساتلی و ، او په همدیگ ورځ ییگ د رسول الله (ص) حضور ته وؤاندیگ کؤ رسول الله (ص) ورسره شویگ ژمنه پوره کؤه او وییگ فرمایل: (نن د وفا او نیکة

ورحگ ده).

سراقه چيگ د رسول الله (ص) د نبوت نشگانيگ وليديگ، ورته تسليم شو، عرض يي وکۀ چيگ که اۆتيا وي زه خپله سورلي او توشگه درکوم، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: نه، ديته ضرورت نلرو، ته فقط خبره پتگه ساته او د خلکو توجه بليگ خواته واۆوه، سراقه وويل بيگ غمه اوسۀ، بيا چيگ بيرته مکيگ ته ستون شو، خلکو د رسول الله (ص) لتگون کاوه، ورپسيگ راوتلي وو، ده چيگ وليدل ورته وييگ ويل: لديگ خوا نه خو ما بيگ غمه کۆۀ، ما لتگون وکۆ، دلته نه و، پديگ سره سراقه چيگ د ورحگيگ په پيل کيگ د دشگمن په حيث په رسول الله (ص) پسيگ راوتلی وُ، د ورحگيگ په پايگ کيگ ييگ په ساتونکي بدل شو.

رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) مخکيگ لاۆل، د (ام معبد) خيمو يا کيإديو ته ورسيدل، هلته ييگ له هغيگ نه د خوۆو غوشگتنه وکۆه، خو خگرنکگه چيگ هغوی وچکالة او فقر حگپلي وو هيخگ ييگ ورسره ونه موندل، رسول الله (ص) په کيإدة کيگ يوه ميإه وليدله، پوشگتنه ييگ وکۆه چيگ دا شيديگ کوي؟ ام معبد ورته وويل: نه، دا خو د خوارة له امله له رميگ سره د تلو نده، شيديگ چيرته کوي! رسول الله (ص) را وغوشگتله، مبارك لاس ييگ په غولانحگه ورتير کۆ، بسم الله ييگ وويله، دعا ييگ وکۆه ، يو حگل د ميإيگ له غولانحگيگ نه شيديگ را روانيگ شويگ ، يو لوی لوشگی ييگ راوغوشگت، را وييگ لوشله لوشگی شگه أك شو، ام معبد او خپلو ملکگرو ته ييگ شيديگ ورکۆی، او په آخر کيگ ييگ پخپله هم وخگشگليگ بيا ورنه روان شو، تگول ماۆه شول او شيديگ لا پاتيگ ويگ.

سهار په مکه کيگ خلکو يو آواز اوريده، خو ويونکی ييگ نه ليدل کيده چيگ دا شعرونه ييگ ويل:

جزى الله رب الناس خير جزائه ... رفيقين حلا خيمتي أم معبد
هما نزلا بالبر و ارتحلا به ... فافلح من أمسى رفيق محمد
فيا لقصي ما زوى الله عنكم ... به من فعال لايجازي و سؤدد
سلو أختكم عن شاتها و إنائها ... فانكم تسألوا الشاة تشهد
دعا ها بشاة حائل فتحلبت ... له بصريح ضرة الشاة مزبد
نبي يرى ما لا يرى الناس حوله ... و يتلو كتاب الله في كل مشهد
و إن قال في يوم مقالة غائب ... فتصديقها في ضحوة اليوم أو غد
ترحل عن قوم فزالت عقولهم ... و حل على قوم بنور مجدد
هداهم به بعد الضلالة ربهم ... و أرشدهم من يتبع الحق يرشد

ليهن أبابكر سعادة جده بصحبته من يسعدالله يسعد
ويهن بني كعب مكان فتاتهم و مقعدها للمؤمنين بمرصد

اسماء (رض) وايي: مونږ په پيل کيګ خبر نه درلود چيګ رسول الله (ص) کوميګ خواته تللی دی، خو کله چيګ پيری د مکيګ له کوزيګ خوا نه راغی او دا اشعار ييګ وويل، خلك ورپسيګ ووتل، شعرونه ييګ واوريدل خو ليده ييګ نه، او بيا د مکيګ له بريګ خوا نه ووت. اسماء (رض) زياتوي مونږ چيګ د پيري آواز واورید ، پوه شوو چيګ رسول الله (ص) د مدينيګ خواته تللی دی.

فصل
مدينيګ ته رسيدل

انصارو (رض) ته چيګ له مکيګ نه د رسول الله (ص) د وتلو خبر ورسيد ، نو هره ورځ به ييګ استقبال ته وتل او چيګ شګه ګګرمي به شوه بيرته به کورونو ته ستانه شول.

د بعثت د ديارلسم کال د ربيع الاول دولسمه نيټګه د دوشنبيګ ورځ وه چيګ انصار د خپل عادت مطابق د رسول الله (ص) هرکلي ته له کورونو نه ووتل، لمر چيګ ګګرم شو بيرته ستانه شول پديګ ساعت کيګ يو يهودی د خګه کار لپاره د مدينيګ کوميګ غونډۍ ته ختليګ وُ، لاريګ ته ييګ چيګ وکتل رسول الله (ص) ييګ له خپلو ملګرو سره ولید ، په لوړ آواز ييګ چيغه کړه، ايګ خلکو! دا دی هغه سردار يا نيکه مو چيګ انتظار ييګ باسئ، راغی، دا دی ملګری مو راغی، انصارو د چيغيګ په اوريده سره فورا خپلو وسلو ته لاس کړ، پورته شول، د بني عمرو بن عوف په کلي کيګ د تکبير ناريګ پورته شويګ، مسلمانان أيره خوشاله وو ، د تکبير ناريګ ييګ وهليګ، په بيړه د خپل رسول (ص) مخيګ ته ور په منډه شول، هرکلی ييګ ورته ووايه له سلام نه وروسته ورنه تاو شول، پر رسول الله (ص) چيګ نبوي وقار او نشان ييګ له ورايه شګکاريده وحي رانازله شوه او دغه آيت د الله تعالی له خوا ورته راغی: ((فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ)) (التحريم: ۴).

ترجمه: [نو بيشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مومنانو (ييګ هم مددګاران دي) او ملائکيګ (ييګ هم) وروسته له دغه (مددګارۀ نه) مددګارانيګ دي].

رسول الله (ص) مخکيګ روان و تر خګو قباء ته ورسيد هلته ييګ له بني عمرو بن عوف سره واؤول، د کلثوم بن هدم او په بل روايت د سعد بن خيثمه په کور کيګ ديره شو خګوارلس ورځيګ همدلته و ، د قباء د مسجد تهداب ييګ کيشګود ، او همدا له نبوت نه وروسته لومؤنی جومات دی چيګ د رسول الله (ص) له خوا جوړ شو. د جمعيګ په ورځ د الله تعالی په امر، رسول الله (ص) د

مدينيگ په خوا وخوحگيد، د بني سالم بن عوف کلي ته چيگ ورسيد د جمعيگ د لمانحگه وخت شو، رسول الله (ص) هملته د جمعيگ لمونحگ ادا کۀ، او بيا په اوشگه سپور شو، د هريگ قبيليگ انصار به راتلل اوشگه به ييگ له پۀي نيوله او ويل به ييگ زمونږ سره تشريف يوسه، مونږ چيگ د شميريگ او وسليگ له پلوه شگه په غوره کيگ يو، ساتنه به ديگ کوو، رسول الله (ص) فرمايل اوشگه خوشۀ کۀی هغه ماموره شويده، خپل تگاکلي حگای ته حگان رسوي، اوشگه روانه وه چيگ د نبوي جومات حگای ته ورسيده چو شوه، رسول الله (ص) ورنه کوز نه شو، اوشگه پاخگيدله، لږ لاۀه بيابييگ يويگ خوا بليگ خوا ته وکتل، بيرته راوکگرحگيدله او په همغه لومۀني حگای چو شوه، رسول الله (ص) ورنه کوز شو او د خپلو ماما خيلو (بني نجار) کلي ته ورغی او هملته ديره شو، دا د الله تعالی توفيق وُ چيگ اوشگه پداسيگ حگای کيگ چو شوه چيگ د رسول الله (ص) د ماما خيلو د تکريم او عزت سبب شو، رسول الله (ص) چيگ له اوشگيگ نه کوز شو، هر صحابي به ورته ويل زمونږ کره تشريف يوسه خو ابو ايوب (رض) لاس وۀاندیگ کۀ او د رسول الله (ص) بار ييگ خپل کور ته ننه يوست، نو رسول الله (ص) وفرمايل: مسافر يا د بار خاوند له خپل بار سره وي، له بليگ خوا نه اسعد بن زراره راغی او د رسول الله (ص) اوشگه ييگ بوتله او ورته ساتله ييگ، او د رسول الله (ص) حال دا شو لکه چيگ قيس بن صرمه انصاري ورته پديگ اشعارو کيگ اشاره کۀيده، له ابن عباس (رض) نه به دا شعرونه روايت او حفظ کيدل:

ثوى في قريش بضع عشرة حجة يذكر لويلقى حبيبا مواتيا
و يعرض في أهل المواسم نفسه فلم ير من يؤوي و لم ير واعيا
فلما أتانا و استقرت به النوى و أصبح مسرورا بطيبة راضيا
و أصبح لا يخشى ظلامة ظالم بعيد و لا يخشى من الناس باغيا
بذلنا له الاموال من حل مالنا و أنفسنا عند الوغى و التآسيا
نعادي الذي عادى من الناس كلهم جميعا و ان كان الحبيب المصافيا
و نعلم أن الله لا رب غيره و أن كتاب ألله أصبح هاديا

رسول الله (ص) له لسو نه زيات کلونه په قريشو کيگ پاتيگ شو، زيار ييگ يوست چيگ کوم دوست او مددکگار وموي، په حج او نورو مناسبتونو کيگ به خلکو ته ورته، خو نه ييگ پناه ورکونکي وموند او نه کوم هوشگيار (که خگه هم بل حگای د واعيا په حگای داعيا راغلی چيگ بيا به ييگ معنی شي بلونکي)، کله ييگ چيگ مونږ ته تشريف راوۀ او مقيم شو، نو په مدينه کی خوشگ او راضي شو، دلته د ظالم د ظلم ويره ورسره نه وه، ورنه ليری او د خلکو د تيري غم ورسره نه وُ، مونږ د مرستيگ لپاره خپل مالونه او د جککۀيگ په وخت خپل سرونه ورنه قربان کۀل د هغه

له تگولو دشگمنانو سره زمونږ دشگمني ده که زمونږ أير نژدی دوست هم دشگمن ورسره وکړي نو هغه هم زمونږ دشگمن دی، باور لرو چيگ له الله نه پرته بل رب نشته او د هغه کتاب زمونږ لارشگود دی. ابن عباس (رض) وايي: رسول الله (ص) ته په مکه کيگ د هجرت امر وشو او دا آيت وربانديگ نازل شو:

((وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَاناً نَصِيراً)) (الاسراء: ۸۰)

ترجمه: او ووايه (ايگ محمده!) ايگ ربه زما ننه باسه ما په ننويستلو رشگتيا (شگو سره مدينيگ ته) او وباسه ما په ويستلو رشگتيا (شگو سره له مکيگ نه) او وکگرځگوه ما لره له جانبه خپله يو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندیگ)].

قتاده: وايي: الله تعالی خپل رسول الله (ص) له مکيگ نه مدينيگ ته په شگه توکگه ويوست رسول الله (ص) پوهيده چيگ مدينيگ ته هجرت له الهي مدد او قوت نه پرته ممکن ندی، نو له هجرت نه مخکيگ ييگ له الله (ج) نه د مرستيگ او کومك (سلطانا نصيرا) سوال وکړ، الله تعالی له مکيگ نه خپل د هجرت حگای (مدينه) وروشگودله او بيا رسول الله (ص) وفرمايل: (ما ته ستاسيگ د هجرت حگای راوشگودل شو چيگ د خرماو ونو درلودونکي يوه مالکگينه او د تورو تيږو لرونکو دوو پراخو تگوتگو منحگ کيگ واقع حگمکه ده.

براء (رض) وايي: د رسول الله (ص) له اصحابو (رض) نه لومړی مصعب بن عمير او ابن ام مکتوم (رض) مونږ ته راغلل، هغوی دواړو به خلکو ته د قرآنکريم شگوونه کوله، ورپسيگ عمار بن ياسر، بلال او سعد (رض) راغلل ، بيا عمر (رض) چيگ شل سواره هم ورسره ملکگري وو مدينيگ ته راغلل، وروسته رسول الله (ص) تشريف راوړ او خلك ييگ په راتکگ دومره خوشاله شول چيگ په بل هيخگ شي دومره ندي خوشاله شوي، شگحگيگ، ماشومان او نجونيگ به ديگ ليدلی چيگ په أيره خوشالۀ به ييگ ويل: دا دی رسول الله (ص) په خير سره راغی. رسول الله (ص) چيگ راغی، نو د ابو ايوب (رض) په کور کيگ ديره شو تر خگو جومات او خونيگ ييگ جوړی شويگ، بيابييگ د ابو ايوب له کورنه خالد بن زيد او ابو رافع له دوو اوشگانو او پنحگه سوه درهمو سره مکيگ ته واستول چيگ د کورنۀ غوږي ييگ راولي، هغوی لاؤل فاطمه، ام کلثوم، سوده، اسامه بن زيد او ام ايمن (رض) ييگ راوستل، د رسول الله (ص) يوه لور زينب (رض) په مکه کيگ پاتيگ شوه حگکه خاوند ييگ ابو العاص د تلو اجازه ورنکړه، د ابوبکر (رض) زوی عبدالله د خپليگ کورنۀ تگول غوږي چيگ عائشه (رض) هم پکيگ وه مدينيگ ته راوستل او د حارثه بن نعمان (رض) په کور کيگ ديره شول.

فصل
د جومات جوړول

زهري وايي: د رسول الله (ص) اوشگه هغه حگای چو شوه چيرته چيگ نبوي جومات جوړ او نن ورحگ مسلمانان لمونحگ پکيگ کوي، دغه حگای د اسعد بن زراره (رض) تر کفالت لاندیگ د دوو يتيمانو د خرما وچولو او تگولولو حگای وُ، رسول الله (ص) ييگ د اخيستلو خبره وکړه، هغو يتيمانو وويل: مونږ دا حگمکه تاته در بشگو، خو رسول الله (ص) وويل نه هسيگ ييگ نه اخلم، بالاخره ييگ په لس ديناره ورنه واخيستله، او د جومات تهداب ييگ کيشگود، په پيل کيگ ييگ صرف ديوالونه تاوشول، چت ييگ نه درلود او قبله ييگ د بيت المقدس خوا ته وه. د رسول (ص) له هجرت نه مخکی به اسعد بن زراره همدلته مسلمانانو ته د جماعت او جمعيگ لمونحگونه ورکول. دلته د غرقد او خرما ونيگ او خوا کيگ ييگ د مشرکانو قبرونه وو، د رسول الله (ص) په امر قبرونه را لوخگ شول، ونيگ پريگ شويگ او د قبليگ خوا ته کيشگودل شويگ، اوږدوالی ييگ د قبليگ له خوا نه تر بليگ خوا پوريگ سل کگزه، او سور يا بر ييگ هم تقريبا همدومره و، تهداب ييگ دری کگزه و، بياييگ په خشگتو سره ديوالونه لوؤ شول د جومات په جوړولو کيگ رسول الله (ص) پخپله له اصحابو (رض) سره کار کاوه، خشگتی او تيږي ييگ راوړليگ او فرمايل به ييگ:

اللهم لا عيش إلا عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

او داسيگ به ييگ هم فرمايل:

هذا الحمال لا حمـال خيبر هـذا ابر ربنا و أطهره

اصحابو (رض) به هم کار کاوه، خشگتيگ به ييگ راوړليگ او ايشگودليگ، شعرونه به ييگ زمزمه کول او حگينو به د رسول الله (ص) په هکله ويل:

لئن قعدنا و الرسول يعمـل لذاك منا العمل المضلل

رسول الله (ص) د جومات قبله د بيت المقدس خوا ته ککړحگوليگ وه، جومات دری دروازيگ

درلودلی، یوه ییگ وروستة خواته وه، بلیگ دروازیگ ته ییگ باب الرحمه (د رحمت دروازه) ویل کیده او بله هغه دروازه وه چیگ رسول الله (ص) به ورنه داخلیده، د جومات چت د خرما له پانگو او پتگوکو خگخه او ستنیگ ییگ د خرما ونیگ (لرکګي) وو، رسول الله (ص) ته چیگ وویل شول چیگ آیا جومات ته چت نه جوؤوو؟ رسول الله (ص) په حگواب کیگ وفرمایل: ((لا، عریش کعریش موسی: نه، دا هم لکه د موسی (ع) د خگپریگ په شان یوه خگپره ده)).

رسول الله (ص) د جومات خوا ته د حگان لپاره کور یا خپلو میرمنو ته خونیگ هم جوؤیگ کؤیگ، دا خونیگ هم له خامو خشگتو نه جوؤیگ شویگ وي، چتونه ییگ د خرما له لرکګیو او پانگو نه جوؤ شوي وو د جومات د جوؤولو کار چیگ پای ته ورسید، نو عائشه (رض) ییگ را واده کؤه او په همغه خونه کیگ ییگ هستوکګنه کؤه چیگ د جومات ختیحگیگ خوا ته ییگ ورته جوؤه کؤیگ وه، د سوده (رض) لپاره ییگ بله خونه جوؤه کؤیگ وه.

بیا رسول الله (ص) د مهاجرینو او انصارو (رض) ترمنحگ د وروروله تؤون وکؤ، هغوی ییگ سره ورونگه کؤل، او (۹۰) کسان ییگ چیگ نیم ییگ مهاجرین او نیم نور ییگ انصار وو یو له بل سره د وروروله په مزي وتؤل، دوی به یو له بل سره مرسته کوله او د بدر تر غزا پوریگ به ییگ یو د بل میراث هم ووؤ،، خو کله چیگ لاندینی آیت نازل شو، نو د میراث حق ییگ ساقط شو:

((النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّهِ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلاَّ أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفاً كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوراً))(الاحزاب: ۶).

ترجمه:[(محمد د الله) نبي أير وؤ (لائق) دی له موٴمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او شگحگیگ د دغه (نبي الله) میندیگ د دوی دي (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوة حگینیگ د دوی أیر وؤ (لائق) دي پر حگینو نورو (په میراث کیگ) په کتاب (حکم) د الله کیگ له موٴمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مکګر خو دا چیگ وکؤئ (پخپل ژوند کیگ) له دوستانو خپلو سره خگه احسان (یا ورته وصیت وکؤئ په دریمه یا لږ له هغیگ) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کیگ لیکلی شوی].

پدیگ آیت سره میراث یوازیگ د خپلوانو حق وبلل شو، په یوه روایت کیگ راحگي چیگ رسول الله (ص) لدیگ تؤون نه وروسته مهاجرین هم پخپل منحگ کیگ سره ورونگه وکګرحګول او علي (رض) ییگ پخپله په وروره ونیو. خو لومؤی روایت صحیح او ثابت دی، حگکه که د مهاجرینو تر منحگ ییگ وروري تګینکګولی، نو ابوبکر الصدیق (رض) ییگ د وروروله لپاره له تګولو نه غوره شخص و، حگکه د هغه په هکله ییگ فرمایلي: ((که میگ د حگمکیگ له خلکو نه خګوک په دوستة نیولی، نو ابوبکر (رض) به میگ خلیل (دوست) غوره کؤی وای، خو اوس میگ هغه ورور او

صحابي (رض) دی.))
خو دا وروري عامه وه حگگکه رسول الله (ص) فرمايلي و: (هيله ميگ درلوده چيگ خپل ورونگه ووينم) اصحابو وويل: آيا مونږ ستا ورونگه نه يو؟ ده وفرمايل: ((تاسيگ ميگ اصحاب ياست او ورونگه ميگ هغه دي چيگ له ما نه وروسته به راحگي، زه به بيگ ليدلی نه وم خو ايمان به راباندیگ راوؤي)) مطلب دا چيگ د مسلمانانو تر منحگ عامه وروري موجوده وه، ابوبکر (رض) لکه خگرنکگه بيگ چيگ له رسول (ص) سره د صحبت درجه له تگولو نه لوؤه وه د همديگ عاميگ وروړة تر تگولو لوؤه درجه او مرتبه بيگ هم لرله، يعنيگ له رسول الله (ص) سره د عاميگ وروړة او صحبت له مخيگ هم له تگولو نه ور نژديگ و.
همدا راز رسول الله (ص) په مدينه کيگ له ميشت يهودانو سره د سوليگ تؤون وکؤ، د يهودانو يو مشر عالم عبدالله بن سلام په اسلام مشرف شو، خو عامو يهودانو د کفر لاره غوره کؤه، هغه وخت يهودان دری قبيليگ وو: بنو قينقاع، بنو نضير او بنو قريظه چيگ وروسته رسول الله (ص) له دری واؤو سره جهاد او جگگؤه وکؤه، بني قينقاع ته بيگ د احسان له مخيگ معافي وکؤه، بنو نضير بيگ له مدينيگ نه وشؤل او د بنو قريظه يو شمير جنگگي افراد بيگ ووژل، اولادونه بيگ په غلامۀ ونيول د حشر سورت د بنو نضير او احزاب سورت د بنو قريظه په هگله نازل شويدی.
رسول الله (ص) به د بيت المقدس خوا ته لمونحگ کاوه، يوه ورحگ بيگ جبريل (ع) ته وويل: هيله لرم، الله تعالی ميگ مخ د يهودانو له قبليگ نه بل لوري ته واؤوي، جبريل (ع) ورته وويل: زه خو بنده يم، ته له خپل رب نه سوال وکؤه، نو رسول الله (ص) به د آسمان لوري ته مخ کگرحگاوه او دا سوال به بيگ په زؤه کيگ کگرحگيده چيگ کاشکي قبله بيگ بدله شي چيگ بيا دا آيت وروباندیگ نازل شو:
((قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ)) (البقره: ۱۴۴).
ترجمه: [په تحقيق سره وينو مونږ (بيابيا) کگرحگول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وکگرحگوو هرومرو (خامخا) تا (هغيگ) قبليگ ته چيگ ته بيگ خوشگوی، نو وکگرحگوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبيگ ته په لمانحگه کيگ)، او بيشکه هغه کسان چيگ دوی ته ورکؤی شوی دی کتاب خامخا پوهيږي دوی چيگ بيشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوري د رب د دوی او نه دی الله! غافل له هغو کارو حگنيگ چی کوي بيگ دوی.].
دا آيت مدينيگ ته د رسول الله (ص) له هجرت نه شپاؤس مياشتيگ وروسته د بدر له غزا نه دويگ مياشتيگ مخکيگ نازل شو، پديگ الهي حکم کيگ أير حکمتونه دي او دا د مسلمانانو،

يهودانو او منافقانو لپاره يوه لويه ازموينه وه، دا حكم چيگ راغى مسلمانانو وويل: مونږ ايمان راوؤى، دا حكم مو قبول دى، د الله تعالى تگول اوامر منو، دوى ته الله تعالى هدايت وكؤ او دا حكم ورته سخت نه وُ، خو مشركان لا پسيگ په غلطه لاؤل او ويل به ييگ لكه خگرنكگه چيگ محمد (ص) زمونږ قبليگ ته راوكگرحگيد، نو نژديگ ده چيگ زمونږ دين ته هم را واوؤي، او يهودان هم نور ضد ونيول او ويل به ييگ: رسول الله (ص) نه پوهيږي قبله ييگ كومه ده، كه دا اوسنة قبله حق وي، نو لدينه مخكيگ به باطله وه، او كه پخوانة ييگ حق وي، نو اوس په باطل دى، پديگ ترتيب سره د احمقانو خبريگ او تبليغات زيات شول، او مساله داسيگ شوه لكه چيگ الله تعالى ورته اشاره كؤيده: ((وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاّ عَلَى الّذِينَ هَدَى اللّهُ وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنّ اللّهَ بِالنّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ)) ((البقره:۱۴۳)).

ترجمه: [او بيشكه دي دا كگرحگيدل (كعبيگ ته) هرومرو أير درانه مكگر نه دي (درانه) په هغو كسانو چى سمه لاره ورته شگوولىگ ده الله او نه دى الله چيگ ضايع كؤي ايمان (لمونحگ) ستاسيگ (ايگ مومنانو!) بيشكه الله په خلقو (مومنانو) باندىگ خامخا أير مهربان، پوره رحم لرونكى دى.]

دا يوه الهي ازموينه وه چيگ وكگوري خگوك د رسول الله (ص) پيروي كوي، الله تعالى د قبليگ مسالى ته په خگو آيتونو كيگ اشاره فرمايليگ ده، قبله يوه اساسي مساله ده لومؤى الله تعالى دا بيان كؤه چيگ الله تعالى د نسخ قدرت لري او كوم خگه چيگ نسخ كوي له هغه نه غوره حكم راليږي، (۱۵۲) آيت، ورپسيگ ييگ هغه كسان توبيخ كؤي چيگ پديگ هكله ييگ پر رسول الله (ص) نيوكيگ كولى او د حكم اطاعت ييگ نه كاوه. (۱۰۷-۱۱۲) آيتونه. ورپسيگ الله تعالى د يهودانو او نصرانيانو اختلاف ته اشاره كؤيده، او دا ييگ شگودلى ده چيگ دوى يو بل ته په هيخگ ندي قايل، يو پر بل شاهدي وايي چيگ دوى هيخگ ندي (۱۱۳ آيت)، بياييگ مسلمانانو ته ككواشگ كؤى او متوجه كؤى ييگ دي چيگ بايد د يهودو او نصرانيانو پيروي ونكؤي، بياييگ د دوى له كفر نه يادونه كؤيده او فرمايليگ ييگ دي چيگ دوى وايي او عقيده لري چيگ الله تعالى ولد (زوى) لري (۱۱۶-۱۱۷ آيتونه). بيا الله تعالى خبر وركؤى چيگ ختيحگ او لويديحگ تگول ده لره دي، بندگان چيگ هر لوري ته مخونه اؤوي هملته الله تعالى بيا مومي او هغه واسع او عليم دى، (۱۱۵ آيت). خگرنكگه چيگ الله تعالى عظيم، واسع او محيط دى، نو بنده چيگ هريگ خوا ته مخ واؤوي هلته الله تعالى بيا مومي، او دايي هم راشگودليگ ده چيگ له رسول الله (ص) نه د هغه دوزخيانو سوال نه كيږي كوم چيگ دده پيروي نه كوي (۱۴۱ آيت). ورپسيگ الله تعالى خبر وركؤى چيگ اهل كتاب تر هغيگ پوريگ د رسول الله (ص) پيروي نه كوي نه ورته راضي كيږي تر خگو چيگ ده د هغه پيروي نه وي كؤى (۱۲۰-۱۳۵ آيتونه)، بياييگ پر اهل كتاب د خپلو نعمتونو يادونه كؤيده او له الهي عذاب نه ييگ د دوى ويريگ ته هم اشاره

کؤیده (۱۲۱-۱۲۳ آیتونه)، بیاییگ د خپلیگ خونیگ د جوؤونکي او خپل خلیل یادونه او ستاینه کؤیده او فرمایلي ییگ دیگ چیگ هغه ییگ د خلکو امام کګرځګولی، بیاییگ د بیت الله د جوؤولو ذکر کؤیدی او ویلی ییگ دي چا چیگ دغه خونه جوؤه کؤیده هغه د خلکو امام دی (۱۲۴-۱۲۹ آیتونه). ورپسیگ ییگ دا فرمایلي دي چیگ له جاهلانو پرته بل خګوك لدیگ ملت (ابراهیمی ملت) نه مخ نه اؤوي، بیاییگ خپلو بندګانو ته د محمد (ص) د پیروۀ امر کؤیدی، او پر ده او نورو نبیانو (ع) پر نازل شوو کتابونو او احکامو د ایمان حکم ییگ نازل کؤیدی (۱۳۰-۱۳۳ آیتونه) بیاییگ د هغو کسانو ادعا باطله کؤیده چیگ وایي: ابراهیم (ع) او اهل ییگ یهودان یا نصرانیان وو (۱۴۰ آیت)، الله تعالی دا تګول مسایل د قبلیګ د بدلیدو لپاره د مقدمیګ په توګګه بیان کؤیدي، الله تعالی دا امر په تاکید او تکرار سره بیان کؤی، رسول الله (ص) او مؤمنانو ته ییگ امر کؤی چیگ هر چیرته وي باید همدیگ قبلیګ (بیت الله) ته مخ وکګرځګوي او همدا یګیګ قبله ده (۱۴۴، ۱۴۹، ۱۵۰ آیتونه).

الله تعالی خبر را کؤی هغه ذات چیگ نیغیگ لاریگ ته هدایت کوي همغه ذات دوی (مسلمانان) دیگ قبلیگ ته هدایت کؤیدي، داد دوی قبله او دوی د همدیگ اهل دیگ، حګګه دا تر تګولو غوره قبله ده او دوی تر تګولو غوره امت دی او د همدوی لپاره ییگ تر تګولو غوره رسول (ص) رالیږلی دی او له تګولو نه غوره کتاب ییگ وربراندیگ نازل کؤی په له تګولو نه غوره پیؤۀ کیگ ییگ پیدا کؤي، له تګولو نه غوره شریعت ییگ ورته ورکؤی له تګولو نه په غوره اخلاقو ییگ سینکګار کؤي، له تګولو نه غوره حګمکه کیگ ییگ هستوکګن کؤي او په جنت کیگ به ییگ هم له تګولو نه په غوره حګای او مقام وي، د قیامت په ورځګ به ییگ هم موقف له تګولو نه غوره وي، دوی به په یوه لوؤه غونأة وي او نور امتونه به ورنه تګیتګ وي، پاکي ده هغه ذات لره چیگ د خپل رحمت لپاره خلك غوره کوي، دا د هغه کرم دی چیگ چا ته ییگ اراده وي همغه ته ییگ ورکوي، الله تعالی د لوی فضل خاوند دی.

الله تعالی دا هم بیان کؤیده چیگ دا ییگ ددیگ لپاره کؤیدی چیگ د خلکو هیخګ دلیل او بهانه پاتي نه شي، پر مسلمانانو د نورو حجت نه وي خو ظالمان به په یاد شویو دلایلو او حجتونو سره د مسلمانانو خلاف ادعاکګانی کوي، همدا د ملحدانو او کافرانو عادت دی، او الله تعالی دا خګرکګنده کؤیده چا چیگ د رسول الله (ص) پر اقوالو بل قول ته ترجیح ورکؤه نو د هغه دلیل به لکه ددیگ ظالمانو د دلیل په شان باطل وي، الله تعالی د خپلو نعمتونو نه هم یادونه کؤیده، د رسول الله (ص) د

بعثت، قرآن د نزول نعمتونه ییګ یاد کوي او رسول الله (ص) په همدیګ کتاب سره هغوی تزکیه کوي، حکمت ورشګیي او د هغه خګه شګوونه ورته کوي چیګ دوی مخکیګ نه وربانديګ پوهیدل.

بیا الله تعالی مسلمانانو ته امر کوئیدی چیګ د الله تعالی ذکر وکوي او شکر ییګ په حګای کوي حګکه په ذکر او شکر سره الهي محبت او نور نعمتونه حاصلولی شي، او همدا د الله تعالی د محبت سبب کګرحګي بیاییګ د صبر او لمانحګه امر کوئیدی حګکه له صبر او لمانحګه پرته ذکر او شکر ممکن ندی او الله تعالی د صابرانو ملکګری دی.

مدینیګ ته له هجرت نه خګه موده وروسته الله تعالی پر مسلمانانو د نعمتونو د پوره کولو پخاطر د ورحګیګ پنحګه حګله آذان ورته وشګود، او د ماسپشګین، مازدیګګر، او لماسختن لمونحګونه ییګ ورته خګلور رکعتي وکګرحګول حګکه له مدینیګ ته له هجرت نه مخکیګ دوه رکعتي وو.

فصل
په مدینه کیګ قیام او د جهاد حکم

رسول الله (ص) چیګ په مدینه کیګ میشت شو، الله تعالی ییګ پخپل خاص کومك او مومنانو سره مرسته وکوه، د مسلمانانو تر منحګ ییګ د دشګمنۀ په حګای مینه پیدا کوه، انصارو ، تور پوستکو او سرو پوستکو ییګ دفاع ته ملا وتوله، خپل نفسونه ییګ ورنه قربانول ، پر خپلو پلرونو، زامنو او میرمنو ییګ ده ته ترجیح ورکوله، په مقابل کیګ مشرکان او یهودان هم ورته یو موتګی شول، دشګمني ییګ ورسره زیاته شوه، له هریګ خوا نه وربانديګ راغلل، خو الله تعالی د صبر او زغم امر ورته کاوه، تر خګو د اسلامي دولت پشګیګ تګینکګی شوی، مسلمانان مضبوط شول، نو د جککګوی اجازه ییګ ورکوه، دا د فرضیت حکم نه بلکه د جواز امر و: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (الحج: ۳۹)

ترجمه: [حکم ورکوئی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چیګ قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) په دی سبب چیګ بیشکه پر دوی ظلم شوی دی، او بیشکه چیګ الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا شګه قادر دی].

حګنی واییګ چیګ دا آیت په مکه کیګ نازل شوی حګکه دا سورت مکي دی، خو دا خبره له خګو وجوهاتو نه ییګ اساسه ده:

۱. الله تعالی په مکه کیګ د جنګګ اجازه نده ورکړیګ.

۲. د آیت سیاق پدیګ دلالت کوي چیګ د جګګړیګ اجازه په ناحقه له خپلو کورونو او وطن نه د مسلمانانو له ایستلو وروسته راغلیګ ده.

۳. د الله تعالی دا قول: ((هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ)) (الحج: ۱۹)

ترجمه: [دا دویګ (اَلیګ مومنان او کافران) مدعیان دي چیګ جګګړه بییګ وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کیګ پس هغه کسان چیګ کافران شوي دي خګګختی (جوړولی) شي دوی د پاره جامیګ له اوره، اچولی به شي (په شدت سره) له پاسه د سرونو د دوی اوبه سریګ، یشیدلی].

دا د هغو کسانو په هکله نازل شویدی چیګ د بدر د غزا په ورځ بییګ یو له بل سره مقابله کړیده.

۴. پدیګ آیت کیګ د (یا ایها الذین آمنوا) په لفظ سره خطاب شویدی او دا د مدني دور د خطاب اسلوب دی.

۵. پدیګ کیګ د جهاد د تګلو اولونو چیګ په توره جهاد هم پکیګ شامل دی، حکم شویدی او دا ثابته ده چیګ د جهاد مطلق امر په مدینه کیګ راغلی دی.

۶. حاکم پخپل کتاب (مستدرك) کیګ د بخاري او مسلم په شروطو برابر روایت کیګ نقل کوي چیګ وایي ابن عباس (رض) فرمایي: رسول الله (ص) چیګ له مکیګ نه ووت، ابوبکر (رض) وویل: دیګ مشرکانو خپل نبي (ع) له وطن نه اخراج کړ، (إنا لله و إنا إليه راجعون) دوی به حتما هلاکیږي، نو الله تعالی دا آیت نازل کړ: (أذن للذين يقاتلون) (الحج: ۳۹) او دا د جګګړیګ په هکله لومړنی آیت دی.

د همدیګ سورت (حج) له سیاق نه دا شګګاره ده چیګ پکیګ مکي او مدني دواړه أوله آیتونه شته دي، مثلا د رسول الله (ص) په هیلو کیګ د شیطان د مداخلیګ یا القاء کیسه مکي ده. لدینه وروسته الله تعالی په مسلمانانو باندیګ له هغو کسانو سره چیګ جګګړه ورسره کوي جنګګ فرض وګرځاوه قرآنکریم فرمایي:

((وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ)) (البقره: ۱۹۰)

ترجمه: [او جنګګ کوئ (ایګ مومنانو!) په لاره د الله کیګ! له هغو کسانو سره چیګ جنګګ کوي له تاسیګ سره، او مه کوئ زیادت (پر هیڅا باندیګ ایګ مومنانو!) بیشکه چیګ الله نه خوشګوي تیریدونکي له حده].

پدیګ حکم پسیګ بیا له تګلو مشرکانو سره د قتال د فرضیت حکم وشو، پدیګ اساس ویلی شو چیګ له مشرکانو سره د جهاد حکم له خګو مراحلو نه تیر شوی، لومړی حرام وُ، بیاییګ اجازه

وشوه، بيا له هغو مشركانو سره فرض شو چيگ جككۆه ورسره كوي د جككۆيگ شروع كوي ورپسيگ له تگولو مشركانو سره فرض شو، او دا حكم به يا فرض عين وي يا فرض كفايي. تحقيق خبره داده چيگ مطلق جهاد فرض عين دى، يعنيگ په زۆه، يا ژبه او يا لاس او يا مال سره جهاد فرض عين دى، هر مسلمان مكلف دى چيگ لديگ أولونو نه يو أول جهاد وكۆي، خو په نفس سره جهاد فرض كفاييگ دى، او په مال سره د جهاد په هكله دوه قولونه رانقل شويدي خو صحيح دادى چيگ دا أول هم فرض دى حگكه د جهاد دا دواۆه أولونه (په نفس او مال) په قرآنكريم كيگ يو حگاى ذكر شويدي، له اور نه نجات مغفرت او جنت ته داخليدل په همديگ أول جهاد پوريگ تۆلى او معلق شويدي الله تعالى فرمايي:

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ)) ((الصف: ١٠))

ترجمه: [ايگ هغو كسانو چيگ ايمان ييگ راوۆى دى (يعنيگ ايگ مۆمنانو) آيا دلالت وكۆم تاسيگ ته (دروشگيم تاسيگ ته) په هسيگ تجارت چيگ نجات دركوي (خلاصوي) تاسيگ له عذاب دردناك نه].

الله تعالى خبر راكوي چيگ له مسلمانانو نه ييگ د هغوى نفسونه او مالونه د جنت په بدل كيگ اخيستي دي، او دا تۆون په له تگولو نه غوره كتاب (قرآن) كيگ راغلى دى، او دا ييگ هم فرمايلي چيگ هيخگوك له الله تعالى نه زياته وفا نلري، بيا مسلمانانو ته د زيري او خوشالة تاكيد كوي او دا د دوى لوى برى شميري، نو عاقل بنده ديگ پديگ ارزشگتناك عقد او سودا كيگ غور وكۆي، الله تعالى اخستونكيگ دى، بيه جنت دى، او دا تۆون له پرشگتو، رسولانو او له تگولو بندكگانو نه د غوره رسول (ص) په لاس تر سره شوى، واقعا چيگ أير لوى عقد دى.

قد هياؤك لأمر لو فطنت له فاربأ بنفسك أن ترعى مع الهمل

(كه پوه شيگ د أير لوى كار لپاره ييگ پيدا كۆى يى، نو حگان له حيواناتو سر له خگريدو نه ليرى ساته).

دلته د جنت او محبت بدل او بيه د مالك په لاره كيگ د مال او حگان قربانول دي، د أارن او مخ اۆونكي لپاره هيخگ نشته، خگوك چيگ دا تۆون نه كوي هغوى به زيان ويني او له افلاس سره به مخ كيږي، اعلان شوى، بازار لككيدلى خگوك چيگ دا سودا كول غواۆي او جنت كگتگي، نو الله تعالى ييگ قيمت حگان قربانول تگاكلي، لدينه كمه بيه نه قبلوي ، او په همديگ سره د باطل پيروان او أارن لديگ عقد او سودا نه په شا شول، خو د حق منونكي، د محبت هيله من تگول را وۆانديگ شول او هر يوه به دا كتل چيگ د كوم يوه ژوند او نفس ددىگ وۆ دى چيگ د سودا او بييگ په حگاى قبول شي، او پديگ ترتيب سره دا متاع د هغه چا په لاس كيگ ولويده چيگ الله تعالى ييگ په هكله فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿المائده: ۵۴﴾

ترجمه:[ایګ هغو کسانو چیګ ایمان ییګ راوړی دی (یعنیګ ایګ مومنانو) هر خګوك چیګ مرتد شو (وکګرځید) له تاسیګ نه له دین خپل خګخه نو عنقریب به راولي الله داسیګ یو قوم چیګ محبت کوي (الله) له هغوی سره او محبت کوي دوی له الله سره متواضع او مهربان به وي پر مومنانو، غالب، زبردست به وي پر کافرانو باندیګ جهاد به کوي دوی په لاره د الله کیګ (له پاره د ترقۀ د دین) او نه به ویریاي دوی له ملامتیا د هیخګ ملامت کوونکي، دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوي ییګ هغه چاته چیګ اراده وکړي او الله پراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) شګه عالم

(خبردار په تګولو احوالو)].

کله چیګ د محبت او مینیګ مدعیان أیر شول، نو د محبت د ثبوت لپاره دلیل وغوښتل شو، حګکه که هر چاته په تشه ادعا سره ورکړه وشي او یوازیګ ادعا کافي وبلل شي، نو أیر به د خپلیګ چپنیګ د سوحګیدو ادعا وکړي، له هم او غم نه محروم کس به له غم نه د زړه د سوحګیدو دعوی وکړي همدا وه چیګ الله تعالی د ایمان له مدعیانو نه د دلیل او ثبوت غوښتنه وکړه له الله تعالی او رسول الله (ص) سره د محبت او اخلاص د اثبات لپاره ییګ د عملي دلیل وړاندیګ کولو امر وکړ وییګ فرمایل: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿آل عمران: ۳۱﴾

ترجمه: [ووایه (ایګ محمده! دوی ته) که چیری یئ تاسیګ چیګ محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چیګ محبت به وکړي الله له تاسیګ سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړي تاسیګ ته ګناهونه د تاسیګ، او الله مغفرت کوونکیګ دی (د خطیاتو) أیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)].

پدیګ حکم سره أیر خلك له سودا، عقد او تړون نه په شا شول، أیری ادعاویګ ییګ ثبوته پاتیګ شوی، یوازیګ د رسول الله (ص) رښتونې پیروان ثابت پاتیګ شول، هغه چیګ پخپلو اقوالو، افعالو، اخلاقو او عاداتو کیګ د هغه لارښوونیګ عملي کولیګ چیګ بیا دوی ته وویل شول د خپل دلیل عدالت په اثبات ورسوی، او د دلیل د عدالت د اثبات لپاره له دوی نه د تزکییګ غوښتنه وشوه: ﴿يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿المائده: ۵۴﴾

ترجمه: [جهاد به کوي دوی په لاره د الله کیگ (له پاره د ترقة د دین) او نه به ویریاي دوی له ملامتیا د هیخگ ملامت کوونکي، دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوي یی هغه چاته چیگ اراده وکؤي او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) شگه عالم (خبردار په تگولو احوالو)].

پدیگ کیگ هم یوازیگ مجاهدین بریالي شول، د محبت أیر مدعیان په شا شول، یوازیگ مجاهدین په خپل قول ودریدل، ثبات ییگ غوره کؤ، نو بیا ورته وویل شول چیگ د محبت کوونکو نفسونه او اموال د دوی ندي، دوی وویل: قبوله مو ده، عقد ییگ عملي کؤ، خپل شیان ییگ وسپارل حگکه عقد چیگ وشي، نو دواؤه لوري به خپل شی (متاع) یا قیمت ، مقابل لوري ته سپاري.

دیگ سوداگرو چیگ د مشتري (اخستونکي) عظمت او د قیمت ارزشگت او اندازه او عقد کوونکي مقام او هغه کتاب عظمت ته وکتل چیگ دا عقد پکیگ بیان یا لیکل شویدی، نو باور ییگ زیات شو چیگ دا متاع له تگولو نه زیات ارزشگت لري، له همدیگ امله ییگ په کمه بیه ددیگ متاع رانیول غبن وباله، یعنیگ خپل حگانونه ییگ د جنت په بدل کیگ کم وشمیرل، نو حگکه په أیره مینه او شوق له هر خگه نه تیر شول، پدیگ لار کیگ درد او غم هر خگه ییگ هیر کؤل، په أیره مینه، اخلاص او شوق سره ییگ له مشتري سره د رضوان تؤون لاسلیك کؤ هغه تؤون چیگ د فسخیگ خیار ییگ نشته، خپل هر خگه ییگ د هغه په وؤاندی کیشگودل، خو کله چیگ عقد وشو، ورته وویل شول چیگ اوس ستاسیگ نفسونه او مالونه زمونږ دي، دوی خو له پخوا نه پدیگ هر خگه راضي وو، دلته ورته وویل شول چیگ اوس به مونږ خگو چنده عوضونه درکوو بیرته به لدینه غوره ژوند او لدینه زیات مال درکوو، الله تعالی فرمایي:

((وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ)) (آل عمران: ۱۶۹)

ترجمه: [او له سره کگمان مه کوه! (ایگ محمده یا ایگ سامعه!) پر هغو کسانو چیگ وژل شوي دي دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کیگ د مؤو (مؤه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شي].

دا آیت خگرکگندوي چیگ مونږ ستاسیگ مالونه او حگانونه ددیگ لپاره ندي درنه اخیستي چیگ کگتگه درباندیگ وکؤو، بلکه هدف دا وُ چیگ ددیگ سودا په قبلولو او په بدل کیگ ییگ له تگولو نه د ارزشگتناك قیمت په درکولو سره د سخا او کرم دلایل لا پسیگ خگرکگند شي، او تر خگو دا وویني چیگ مونږ ستاسیگ د متاع په بدل کیگ خگومره لویه بیه درکوو، دا فقط ددیگ لپاره وو، دا دی اوس هر خگه بیرته ستاسیگ، بیه او متاع دواؤه ستاسیگ.

لږ د جابر (رض) او د هغه د اوشگ په کیسه کیگ غوره وکؤه، چیگ رسول (ص) ییگ اوشگ ورنه واخیست، له اصلي قیمت نه ییگ خگه اندازه زیاته بیه ورکؤه، بیاییگ اوشگ هم بیرته

وروسپاره، بيا ييگ دده له پلار سره د الله تعالى معامله وريادە كؤه ورته وييگ فرمايل: آيا نه غواؤيگ درته ووايم چيگ الله تعالى ستا پلار ته خگه وفرمايل؟ عرض ييگ وكؤ: مهرباني وكؤه يا رسول الله (ص)! رسول (ص) ورته وفرمايل: الله تعالى ستا پلار، بيا ژوندى كؤ، مخامخ ييگ خبريگ ورسره وكؤيگ ورته وييگ فرمايل : (ايگ زما بنده! وغواؤه، له مانه چيگ هر خگه غواؤيگ، دركوم ييگ) ده عرض وكؤ، ايگ الله! ما بيرته ژوندى كؤه چيگ بيا ستا په لار كيگ د وژل كيدو (شهادت) لذت او منزلت حاصل كؤم. پاكي ده هغه ذات لره چيگ سخا او كرم ييگ ساري نلري، وكگورى ديگ سخا ته متاع ييگ هم وركؤه، متاع (بيعه) ييگ له كمة او عيب سره سره قبوله كؤه او په بدل كيگ ييگ تر تگولو غوره او لوؤه بيه وركؤه، د عقد د كولو توفيق ييگ هم وركؤ له خپل بنده نه ييگ وركؤل شوى نفس په بيه واخيست بيابيگ بيه او متاع دواؤه بيرته وركؤل، وييگ هم ستايه ، او ددىگ عقد كولو توفيق هم دده له لوري و.... شاعر وايي:

فحيهل إن كنت ذا همة فـقد حدى بك حادي الشوق فاطو المراحلا
و قل لمنـادي حبهم و رضاهم اذا مادعى لبيك الفا كوامــلا
و لا تنظر الاطلال من دونهم فإن نـظرت الى الاطلال عدن حوائلا
و خذ منهم زادا اليهم و سرعلى طريـق الهدى و الحب تصبح واصلا
و لا تنتظر بالسير رفقة قاعـد ودعـه فان الشوق يكفيك حاملا
واحي بذكراهم سراك اذا ونت ركابك فالـذكرى تعيدك عاملا
و اما تخافن الكـلال فقل لها أمامك ورد الوصـل فابغي المناهلا
و خذ قبسا من نورهم ثم سر به فنورهم يهديك ليـس المشاعلا
وحي على واد الاراك فقِل به عسـاك تراهم ثم ان كنت قائلا
و الا ففي نعمان عند معرف الاح به فاطلبهم اذا كنــت سائلا
و إلا ففي جمع بليلته فـإن تفت فمني يا ويح من كـان غافلا
وحي على جنات عدن فـانها منازلك الاولى بها كنــت نازلا
ولكن سباك الكاشحون لأجل ذا وقفت على الاطلال تبكي المنازلا
وحي على يوم المزيد بجنة الخ لود فجد بالنفس إن كـنت باذلا
فدعها رسوما دارسات فما بها مقيل و جاوزها فليسـت منازلا
و خذ يمنة عنها على المنهج الذي عليه سرى وفد اللــحبة آهلا
و قل ساعدي يا نفس بالصبر ساعة فعند اللقا ذا الكد يصـبح زائلا

فماهي إلاساعة ثم تنـقضي و يصبح دو الاحزان فرحان جاذلا

د الله تعالی دین، همیشني سلام او سولیګ لوري ته بلونکي، عزتمن او غیرتي نفسونه ییګ په خوحګشګت راوستل، د غواړونو او عقلونو خاوندانو ته ییګ د ایمان چیغه ورسوله او هغوی ییګ د نیکانو په أله ورکګأ کؤل، تګولو داسیګ حرکت پیل کؤ چیګ تر وروستي کور او منزل پوریګ له رسیدو نه مخکیګ ونه دریدل.

رسول الله (ص) فرمایي چیګ الله تعالی فرمایلي:((هغه بنده چیګ پر ما د ایمان او زما د رسولانو (ع) د تصدیق په اساس زما په لار کیګ جهاد ته وحګي، هغه ته دا وعده او ضمانت ورکوم چیګ بیرته به ییګ پداسیګ حال کیګ راکګرحګومه چیګ یا به ییګ اجر کګتګلی وي، یابه ییګ غنیمت تر لاسه کؤی وي او یا به ییګ جنت ته داخلوم، رسول (ص) زیاتوي: که زما پر امت مشکله نه تمامیدلی نو له هیخګ یویګ وؤیګ او لوییګ جککؤیګ نه به نه وای پاتی شوی، هیله لرم چیګ د الله تعالی په لار کیګ ووژل شم، بیا بیرته را ژوندی شم، بیا ووژل شم، بیا را ژوندی شم او بیا ووژل شم)).

په بل حدیث کیګ فرمایي: (د الله تعالی په لار کیګ د مجاهد مثال د هغه چا دی چیګ تل روژه نیسي، لمونحګ کوي د الله تعالی اوامرو ته تابع وي، له روژیګ او لمانحګه نه د ستؤیا احساس نه کوي تر خګو له جهاد نه راستون شي)) یعنیګ تر خګو چیګ په جهاد کیګ ویګ نو د روژتي او لمونخګ کونکي اجر ورته لیکل کیږي. رسول الله (ص) فرمایي: ((د الله تعالی په لار کیګ یو سهار او یا یو ماشګام له دنیا او مافیها نه غوره دی)). په بل حدیث کیګ فرمایي: ((د الله تعالی په لار کیګ جهاد د جنت له دروازو نه یوه دروازه ده چیګ الله تعالی له غم او ویریګ نه د ژغورنیګ لپاره تګاکلیګ ده)).

رسول الله (ص) فرمایي: ((زه د هغه چا کفیل او ضامن یم چیګ پر ما ییګ ایمان راوؤ، مسلمان شو زه ییګ د یوه کور د جنت په کوزه خوا، د یوه کور ییګ د جنت په وسط کیګ او د یوه کور ییګ د جنت په بره خوا کیګ ضامن یم، چا چیګ دا عمل وکؤ، نو هیخګ خیر ییګ ندی پریشګی، له هر شر نه ییګ حګان ژغورلی، نو دا مومن بنده دیګ هر چیرته ییګ چیګ خوشګه وي مؤ شي، مؤ دیګ شي)).

رسول الله (ص) فرمایي: ((کوم مسلمان چیګ د اوشګیګ د غولنحګیګ د یو حګل لوشلو او یا لوشلو لپاره د یو حګل فشار ورکولو په اندازه د الله تعالی په لار کیګ جهاد وکؤ، جنت ورته واجب شو)).

رسول الله (ص) دا هم فرمایي: ((جنت سل درجیګ لري چیګ الله تعالی د مجاهدینو لپاره تیاریګ کؤیدي، ددیګ درجو د هرو دوو تر منحګ د آسمان او حګمکیګ په اندازه فاصله ده که له الله تعالی نه د جنت سوال کوئ، نو د فردوس سوال ورنه وکؤئ، حګکه فردوس د جنت وسط او برنی

برخه ده، چيگ د پاسه ييگ د الله تعالى عرش دى او له همغه حگاى نه د جنت سيندونه رابهيږي)).
رسول الله (ص) فرمايي: ((خگوك چيگ د الله تعالى په لار كيگ له مجاهد سره مرسته وكوي، او يا له قرضدار سره د قرض په ادا كولو كيگ كومك وكوي او يا له مريي سره د آزادولو په لار كيگ مرسته وكوي، الله تعالى به د قيامت په ورځ په خپل هغه سيوري سره سيوره ورباندې وكوي چيگ دده له سيوري پرته به بل سيوري نه وي)). همدا راز فرمايي: (الله تعالى هغه پشگيگ پر اور حرامیگ كؤيدي چيگ د الله تعالى په لار كيگ كگردجنيگ او سپيريگ شي)) په بل حديث كيگ فرمايي: ((د يوه سؤي په زؤه كيگ بخل او ايمان دواؤه نه شي يو حگاى كيدلى، او د بنده په مخ كيگ د الله تعالى د لاريگ كگرد ((دوؤيگ) او د دوزخ دود نه شي جمع كيدلى)).
رسول الله (ص) فرمايي: (د الله تعالى په لار كيگ د جكگؤيگ پخاطر يوه شپه او ورځ پيره او دريدل له يويگ مياشتيگ روژيگ او لمانحگه نه غوره دي، كه خگوك پديگ حالت كيگ يعنيگ د جهاد او پيريگ په حال كيگ مؤ شي، همغه عمل ييگ ورته ليكل كيږي چيگ په ژوند كيگ به ييگ ترسره كاوه، روزي به ييگ وركول كيږي او له فتنيگ نه به په امن وي)).
رسول الله (ص) هغه كس ته چيگ يوه شپه ييگ پداسيگ حال كيگ په مسلمانانو پيره كوله چيگ په آس سپور وُ، له لمانحگه او ضرورت رفع كولو پرته هيخگ نه و ورنه كوز شوى، وفرمايل: (تاته جنت واجب شو، نور كه هيخگ عمل هم ونكؤيگ همدا درته كافي دى). ابو داوُد روايت كوي چيگ رسول الله (ص) فرمايي: (چا چيگ غزا ونكؤه، او له غازي سره ييگ مرسته ونكؤه، د غازي د كورنة سر پرستي ييگ ونكؤه، الله تعالى به ييگ د قيامت له ورځيگ نه مخكيگ په مصيبت واؤوي)).
ابو ايوب انصاري (رض) حگان پخپله هلاكت ته اچول په جهاد نه كولو تفسير او معنى كؤى دى، وايي جهاد نه كول په واقعيت كيگ حگان وژنه ده، او دا هم په صحيح روايت ثابته ده چيگ رسول الله (ص) فرمايلي: (له تگولو نه لومؤى به هغه عالم، خيرات وركونكى او په جهاد كيگ وژل شوى اورته لوږي چيگ دا اعمال ييگ د ريا پخاطر كؤي وي).

فصل
د جهاد په هكله د رسول (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) به دا غوره بلله چيگ جكگؤه د ورځيگ په پيل كيگ وي، همدا أول ييگ سفر هم د ورځيگ په لومؤى سر كيگ مستحب باله، رسول الله (ص) به كه د ورځيگ په لومؤي سر كيگ په جكگؤه لاس پوريگ نكؤ، نو بيا به ييگ له زوال نه وروسته كوله، هغه وخت به هوا چليده او د نصرت او بري شمال به را الوته.
رسول الله (ص) به په جكگؤو كيگ له خپلو اصحابو (رض) نه ددیگ بيعت اخيست چيگ له

جکګوګ نه به تیشګته نه کوي، او کله کله به بیګ د مرکګ بیعت هم ورنه اخیست، له فتحیګ نه مخکیګ بیګ د هجرت بیعت هم ورنه اخیستی، د جهاد، اسلام، توحید، الله تعالی او رسول د اطاعت بیعت بیګ هم ورنه اخیستی دی او له یو شمیر اصحابو (رض) نه بیګ دا بیعت هم اخیستی دی چیګ له خلکو نه به د هیخګ شي سوال نه کوي، دا أله اصحاب (رض) پدیګ بیعت دومره تګینکګ ولاؤ وو که له کوم یوه نه به د آس له شا متروکه ولویدله، نو ورپسیګ کوزیده او متروکه به بیګ راپورته کوله، بل چاته بیګ حتی دا نه ویل متروکه میګ راکؤه.

رسول الله (ص) به د جهاد او دشګمن سره د مقابلیګ په هکله مشوره کوله، په غزا کیګ بیګ د دیره کیدو لپاره د حګای او مینیګ د تګاکلو په اؤه د هغوی رایه اخیستله، د سفر په دوران کیګ به له ساقیګ سره له نورو نه وروسته روان و، د لاری په اوإدو کیګ به بیګ له کمزوریو سره مرسته کوله، خګوك به چیګ له ملکګرو نه پاتیګ شوي وو، هغوی به بیګ له حګان سره اخیستل، د سفر او مزل په دوران کیګ له تګولو نه زیات مهربان و. او کله به بیګ چیګ د غزا نیت وکؤ، نو توریه به بیګ کوله، یعنیګ د دیګ لپاره چیګ دشګمن خبر نه شي، کمین ونه نیسي، د خپل اصلي مسیر او هدف په حګای به بیګ د بل حګای او لوري نوم اخیست او فرمایل به بیګ: (الحرب خدعة: جنکګ چل دی)، د دشګمن د حالاتو معلومولو لپاره به بیګ خګارونکي توظیفول دعا به بیګ وکؤه، له الله تعالی نه به بیګ د مرستیګ سوال وکؤ، ده او اصحابو به أیر ذکر کاوه، او خپل آوازونه به بیګ تګیتګ ساتل.

رسول الله (ص) به لشګکر او مجاهدین پخپله تنظیمول، هر خګوك به بیګ په مناسب حګای کیګ درول، او دده په امر او حضور کیګ به مقابله کیدله، د جنکګ لپاره به بیګ لازم او ممکن وسایل تیارول، جنکګي لباس به بیګ اغوست، کله به بیګ دویګ زغریګ اغوستلی په هره غزا کیګ بیګ جنأه یا توغ هم درلود، او په کوم قوم به چیګ برلاسی شو، نو هملته به بیګ دری ورحګیګ تیرولیګ، بیا به ورنه روانیده.

کله به بیګ چیګ پر کوم قوم او کلي د برید اراده وکؤه، لومؤی به بیګ انتظار کاوه، که د آذان آواز به بیګ واورید، نو حمله به بیګ نه کوله، او چیګ آذان به بیګ وانه ورید یرغل به بیګ پریګ وکؤ، او کله به بیګ غلچکي بریدونه هم تر سره کول، او دا بیګ خوشګوله چیګ د پنجشنبیګ په سهار د دشګمن مقابلیګ ته روان شي، لشګکر به بیګ چیګ چیرته واؤول، نو تګول به سره تګول او یو حګای شول او دومره به سره نژدي وو چیګ یوه شؤة به د تګولو لپاره کافي وه.

د مجاهدینو صفونه او لیکیګ به بیګ هم پخپله تنظیمولی، یو، یو کس به بیګ پخپل حګای دراوه فرمایل به بیګ: فلانیه ته دلته، او فلانیه ته هلته ودریاړه، او خګرنکګه چیګ د هر قوم مجاهدینو به بیله جنأه درلوده، نو دا به بیګ غوره بلله چیګ هر فرد د خپل قوم تر جنأیګ لاندیګ

جګګوه وکړي، له دشګمن سره د مقابليګ په وخت به ييګ دا دعا کوله: ((اللهم منزل الكتاب، و مجري السحاب، وهازم الاحزاب اهزمهم و انصرنا عليهم: ايګ د کتاب ناز لونکيه خدايه او ايګ د وريځګو راوستونکيه خدايه! ايګ د ألو او قومونو (لشګکرو) ماتونکيه! دوی (کفارو) ته ماتيګ ورکړه مونږ وربانديګ بر لاسي کوه). او کله کله به ييګ دا آيتونه هم تلاوت کول:

((سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ (۴۵) بَلْ السّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ)) (القمر: ۴۵: ۴۶).

ترجمه: [ژر ده چيګ ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه کګرځګوي دوی شاوی خپليګ (مسلمانانو ته له جنګګه)، (دغه قتل او ماتيګ کافي نه ده دوی ته) بلکه قيامت دی، وخت ځګای د وعديګ (د عذاب) د دوی، او قيامت أير سخت دی (چيګ نه لري هيخګ علاج) او أير تريخ دی (له عذابه د دنيا نه].

دا دعا به ييګ هم کوله: (اللهم انزل نصرك: ايګ خدايه! نصرت ديګ رابانديګ نازل کړه)، او فرمايل به ييګ: (ايګ خدايه! ته ميګ مددګګار، ته ميګ قوت ييګ، پر تا باندیګ په توکل سره جنګګيږم) او کله به چيګ حالات سخت شول، د دشګمن افراد به ييګ لوري ته متوجه شول، وربانديګ را روان به شول، نو ده (ص) به فرمايل: (زه په رشګتيا سره نبي (ص) يم زه د عبدالمطلب زوی يم)، او جګګوه به چيګ أيره سخته شوه نو اصحابو (رض) به د رسول الله (ص) له خوا سره پناه لتګوله او حګانونه به ييګ وربانډی ساتل او حمايه کول، رسول الله (ص) به له تګولو نه دشګمن ته أير ورلنأ و، د خپلو اصحابو (رض) لپاره به ييګ د جګګوئيګ په دوران کيګ يو شفر ايشګود چيګ يو بل به ييګ وربانديګ پيژانده، يو حګل ييګ شفر (أمت، أمت) وُ او بل وار ييګ (أمت يا منصور) او بل حګل ييګ: (حم لا ينصرون) شفر غوره کوی وُ.

رسول الله (ص) به زغره او د سر د ساتلو لپاره اوسپنيزه خولی ، اغوستله، توره، نيزه، لينډة او أال به ورسره وُ، د جګګوئيګ په دوران کيګ به ييګ غرور او خيال خوشګاوه او فرمايل به ييګ: (يو أول خيال او غرور هغه دی چيګ الله تعالی ييګ خوشګوي او بل أول هغه دی چيګ الله تعالی ييګ بد ګګنګي، هغه خيال او غرور چيګ د الله تعالی خوشګيږي هغه له دشګمن سره د مقابليګ او صدقيګ ورکولو په وخت کيګ دی، او هغه چيګ الله ييګ نه خوشګوي، هغه په بدة او فجور کيګ خيال او غرور دی)، رسول الله (ص) خګو حګله منجنيق يا د هغيګ زمانيګ توپ هم استعمال کوئيدی، د طائف په غزا کيګ ييګ استفاده ورنه کوئيده. او په أير تاکيد سره ييګ د شګحګو او ماشومانو له وژلو نه نهی کوئيده، د دشګمن جنګګيالي به ييګ معاينه کول خګوك به چيګ حګوانة ته نه وو رسيدلی هغوی ييګ نه وژل.

کوم لشګکر به ییګ چیګ غزا ته لیږه د الله تعالی د تقوی امر به ییګ ورته کاوه فرمایل به ییګ: (حګئ د الله په نوم د الله په لار کیګ ، له هغو کسانو سره جککګوه وکوئ چیګ الله تعالی نه مني، مؤي مه مثله کوئ (اندامونه ییګ مه پری کوئ) غدر، خیانت مه کوئ، ناروا مه کوئ ماشومان مه وژنئ). چاته به ییګ اجازه نه ورکوله له حګان سره د دشګمن خاوریګ او سیمیګ ته قرآنکریم یوسي، د لشګکر قومندان ته به ییګ امر کاوه چیګ له جککګوئیګ نه مخکیګ دشګمن اسلام ته راوبولي، د اسلام او هجرت او یوازیګ اسلام بلنه ورکوي، که چا به یوازیګ اسلام ومانه، نو هغوی به لکه د نورو مسلمانو کوچیانو په شان وو، په غنیمت او في کیګ به ییګ برخه نه درلوده، او که اسلام ییګ نه مانه نو د جزییګ وؤاندیز به ورته کوي، که داییګ ومنله، نو هم صحیح ده، او که نه نو د خدای په مدد به جککګوه ورسره کیږي.

رسول الله (ص) به چیګ پر دشګمن غلبه وموندله، امر به ییګ وکؤ چیګ تګول غنیمتونه دیګ را غونأ شي، بیابه ییګ لومؤی د هغو شیانو ویشل شروع کؤل چیګ مجاهدینو به هر یوه پخپل لاس له دشګمن نه اخیستی وو، او هر چا به چیګ هر خګه لاسته راوؤي وو، همغه ته به ییګ ورکول دیته ییګ (اسلاب: سلب شوي) ویل، بیا به ییګ د ولجو یا غنیمتونو پنحګمه برخه ورنه بیله کؤه، په هغه کیګ به ییګ د الله تعالی د حکم مطابق تصرف وکؤ، بیا به ییګ له پاتیګ غنیمتونو نه میرمنو، ماشومانو او غلامانو ته خګه اندازه ورکؤه او پاتیګ نور به ییګ په مساویانه توککګه پر غازیانو وویشل، سواره مجاهد ته دری، او پلي ته یوه برخه وه.

له اصلي غنیمتونو نه به ییګ د عامیګ شګیککګنګیګ لپاره د ضرورت په اندازه برخه بیلوله، حګینو کسانو ته به ییګ زیاته برخه ورکوله او په حګینو غزا کګانو کیګ ییګ سلمه بن اکوع (رض) ته د سواره او پلي دواؤو برخه ورکؤیده یعنیګ پنحګیګ برخی ییګ ورته ورکؤیدی حککه هغه أیر زؤور او باثباته مجاهد وُ لویه کارنامه ییګ کؤیګ وه. په غنیمت کیګ به ییګ له زیاتیګ برخی نه علاوه د کمزوري او پیاوؤي تر منحګ توپیر نه کاوه. رسول الله (ص) به که پر داسیګ کوم قوم برید وکؤ چیګ له مخکیګ نه به ییګ ورته کومه سریه (لشګکر) لیږلی و، غنیمت به چیګ په لاس ورغی نو پنحګمه برخه به ییګ ورنه بیله کؤه خګلورمه به ییګ نوره هم ورنه د همغه مخکیګ لیږلی شوي لشګکر (سرییګ) لپاره جدا کؤه او نور به ییګ پر دوی او نورو تګولو مجاهدینو وویشه او که لشګکر به له غزا نه راستون شو، نو غنایم به ییګ داسیګ ویشل چیګ خمس به ییګ ورنه جدا کؤ او د نور پاتیګ مال دریمه برخه به ییګ په هغه لشګکر (سریه) ویشله چیګ غنیمت به ییګ حاصل کؤئ و خو دا وه چیګ دا اضافي برخه به ییګ نه خوشګوله او پدیګ اؤه به ییګ داسیګ هدایت کاوه: پیاوؤی موُمن دیګ له کمزوري سره مرسته وکؤي، د وس خاوند دیګ دا برخه بیګ وسه ته ورکؤي. د رسول الله (ص) لپاره په غنیمت کیګ یوه بله برخه هم وه چیګ (صفي: غوره شوی) بلل کیدله، او دا به دده خوشګه وه چیګ د حګان لپاره خګه غوره کوي، کوم غلام،

اخلي، که وسله او که آس، دا به ييګ له تقسيم نه مخکيګ ورنه جدا کوله، عائشه (رض) وايي چيګ صفيه (رض) له همديګ لاريګ رسول الله (ص) د حګان لپاره غوره کوئيګ وه، دا روايت ابو داود رانقل کوئيدی، د غنيمتونو لديګ أول برخيګ (غوره شوی: صفي) نه يوه هم د رسول الله (ص) مشهوره توره (ذوالفقار) وه.

رسول الله (ص) به له غنيمتونو نه د هغه مسلمان لپاره هم برخه ورکوله، کوم چيګ د مسلمانانو د ګګتګيګ او مصلحت لپاره به له غزا نه پاتيګ شوی و، لکه چيګ د بدر د غزا له غنايمو نه ييګ د عثمان (رض) لپاره برخه ورکوځه، حګګه هغه د رسول الله (ص) د لور چيګ دده ميرمن کيدله د خدمت لپاره له غزا نه پاتيګ شوی و، پديګ وخت کيګ رسول الله (ص) فرمايلي وو: (عثمان (رض) د الله تعالی او رسول الله (ص) د حاجت او ضرورت له امله له غزا نه پاتيګ شوی دی)، نو بيا ييګ ورته برخه ورکوځه.

اصحابو (رض) په غزا کګانو کيګ رانيول او پلورل هم کول، رسول الله (ص) به ليدل خو منع کول ييګ نه، دوی به د غزا لپاره مزدوران هم نيول، او دا په دوه أوله وو: يو أول داسيګ وُ چيګ يو کس به جهاد ته روان شو، نو د خپل خدمت لپاره به ييګ يو مزدور ونيو، او دوهم أول دا وُ چيګ حګينو کسانو به نور کسان په مزدورة نيول او ديګ کس ته جاعل ويل کيږی، او په دی اړه رسول الله (ص) فرمايلي: (**للغازي أجره و للجاعل أجره وأجر الغازي**: د غازي لپاره خپل اجر او د جاعل (مزدور) لپاره ييګ خپل مزد او د غازي اجر دی يعنيګ هم ييګ مزدوري او هم د غزا اجر). دا أول شراکت بيا په دوه أوله و، يو أول يوازيګ بدني شراکت ، او بل أول داسيګ وُ چيګ يوه تن به خپل آس يا اوشګ بل چاته د غنيمت د نيمائي برخيګ په بدل کيګ ورکاوه هغه به دده په آس يا اوشګ چيګ خګه غنيمت تر لاسه کوئ، د هغه نيمايي برخه به ييګ ده ته ورکوله، او أيرو همداسيګ خپل غنيمتونه سره ويشلي دي حتی چيګ داسيګ هم شوي دوو تنو يو غشی سره ويشلی دی، يو ته ييګ د غشي ساقه (تنه) او بل ته ييګ بنګکيګ رسيدليګ دي. ابن مسعود وايي: زه، عمار او سعد (رض) د بدر د غنيمت په برخه کيګ سره شريك وو، سعد دوه غلامان ونيول، خو زه او عمار و نه توانيدو خګه شی تر لاسه کوؤ.

رسول الله (ص) به حګنی وخت د سورو او حګنی وخت د پليو لشګکر (سريه) د دشګمن مقابليګ ته استوله، خګوك به چيګ له فتحيګ او بري وروسته له لشګکر سره يو حګای شول، د هغه لپاره به ييګ له غنيمت نه برخه نه ورکوله، د ذوي القربی (خپلوانو) برخه به ييګ يوازيګ پر بني هاشم او بني المطلب ويشله، د هغويګ تربرونو عبدالشمس او نوفل قبيلو ته ييګ لديګ برخيګ نه خګه نه ورکول، او فرمايل به ييګ: (بنو المطلب او بنو هاشم دواړه سره يو دي، خپليګ کګوتيګ به ييګ سره يوحګای کوئ او وبه ييګ فرمايل: هغوی (بنو مطلب) هيخګ وخت په اسلام او جاهليت کيګ له مونږ نه ندي جدا شوي). مسلمانانو او رسول الله (ص) ته به په

غزاکګانو کیګ عسل ، انکګور او خواؤه په لاس ورتلل، نو دا أول شیان به ییګ خوؤل او په غنیمتونو کیګ به ییګ نه شمیرل.

ابن ابي اوفی ته وویل شول: آیا تاسیګ له خوراکي موادو نه هم لکه د نورو غنایمو په شان پنحګمه برخه ییلوله؟ ده په حګواب کیګ وویل: د خیبر په ورحګ مو یوه اندازه خواؤه یا خوراکي مواد ترلاسه کؤل، هر خګوك به راتلل او د خپلیګ اؤتیا په اندازه به ییګ خواؤه او یا مواد ورنه اخیستل. حګینو اصحابو ویلي: په حګینو غزاکګانو کیګ به مو چارمغز خوؤل، ویشل به مو نه، او کله به چیګ خپلو میګنو ته راستانه شوو نو توبریګ به مو له چارمغزو نه أکیګ وی.

رسول الله (ص) له پتګولو (له غنیمت نه غلا) او د مؤیو د اندامونو له پری کولو نه نهي کؤیده، فرمایي: ((من انتهب نهبة فليس منا: چا چیګ د غنیمت له مال نه خګه پتګ کؤل هغه زمونږ له امت خګخه ندی).

رسول الله (ص) نهي کؤیده چیګ خګوك باید د في یا غنیمت په خګاروي سپور نشي، او که چا به کوم خګاروی کمزوری او أنکګؤ کؤ، نو هغه به ییګ هم بیرته د غنیمت له مالونو سره یو حګای کؤ، او نهي ییګ کؤیده چیګ هیخګوك باید د في جامیګ وانه غوندي، او که چا به واغوستلی او زؤیګ به ییګ هم کؤی، نو بیرته به ییګ له غنیمت سره یوحګای کولی، خو د جکګؤیګ په دوران کیګ یګیګ د غنیمت له مال نه ککتګه اخیستل جائز بللي. د غنیمت له مال نه غلا کول ییګ أیر بد ککنګل، فرمایلي ییګ دي: ((عار و نار و شنار على أهله يوم القيامة: دا د قیامت د ورحګیګ شرم دی، اور دی او شنار (رسوایي او د رسوایة سبب دی) کله ییګ چیګ غلام (مدعم) په غزا کیګ ولکګید او مؤ شو، اصحابو (رض) وویل: جنت ییګ دیګ مبارك شي، رسول الله (ص) وفرمایل: نه، داسیګ نده لکه تاسیګ چیګ کګمان کوئ، هغه شمله (خګادر) چیګ ده د خیبر په ورحګ د غنیمت له ویش نه مخکیګ پتګه کؤیګ ده، همغه به ییګ په اور کیګ د لویدو او ورباندیګ د اور بلیدو سبب شي، دا خبره ییګ چیګ وکؤه یوه تن یو یا دوه بندونه (یاتسمیګ) راوؤل نو رسول (ص) وفرمایل: (شراك أو شراكان من نار: یوه یا دوی تسمیګ هم د اور سبب کیږي).

د یوه بل کس په هکله ییګ چیګ د مالونو ساتونکیګ وُ بیا وژل یا مؤشوی و، وفرمایل: هغه په اور کیګ دی، اصحاب (رض) ورغلل چیګ وییګ کوت، تلاشي ییګ کؤ یوه چپنه ییګ ورسره موندله چیګ پتګه کؤی ییګ وه. اصحابو په کومه غزا کیګ وویل: فلانی شهید شو، فلانی شهید شو، پر یوه تن ورغلل او وییګ ویل هو فلانی هم شهید دی، رسول الله (ص) وفرمایل: نه، هغه شهید ندی، ما هغه له هغیګ چپنیګ سره په اور کیګ ولید چیګ غلا کؤیګ ییګ وه (له غنیمت نه ییګ پتګه کؤیګ وه) بیاییګ عمر (رض) ته امر وکؤ: ایګ د خطاب زویه! لاؤشه او اعلان وکؤه چیګ جنت ته له موُمن پرته بل خګوك نشي داخلیدلی، دا خبره ییګ دری حګله تکرار کؤه.

غنیمتونه به چیگ په لاس ورغلل، بلال ته به ییگ امر وکؤ چیگ خلکو ته اعلان وکؤي خپل غنیمتونه راوؤي، تګولو به خپل غنیمتونه راوؤل، رسول الله (ص) به پنحګمه ورنه بیله کؤه، ویش به ییگ شروع کؤ، یو حګل یوه تن د وؤیو یو پؤی راوؤ، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: د بلال غإ دیګ واورید؟ هغه وویل: هو، ده ورته وفرمایل: نو ولیګ دیګ فورا همغه وخت رانه ووؤ؟ هغه سؤي عذر وغوشګت، ده ورته وفرمایل: د قیامت په ورځ به دیګ حتما راوؤه، اوس ییگ زه نه قبلوم. همدا راز رسول الله (ص) د هغه مال او متاع د سیحګلو امر کؤیدی چیگ چا له غنیمت نه پتګه کؤی وي، ابوبکر او عمر هم همدا امر تطبیق کؤی، او خائن ییگ وهلی هم دی پدیګ هکله یو شمیر علماء وایي چیگ دا حکم منسوخ دی، یعنیګ غلا شوی متاع چیگ لاسته راشي، شګکاره شي باید و نه سیحګل شي، دوی تیر یاد شوي احادیث د همدیګ حکم ناسخ شمیري حګکه پدیګ کیګ د سیحګلو امر نشته، خو یو شمیر نور علماء وایي چیگ دا حکم د توبیخ، تعزیر او مالي سزا پخاطر شوی، همدا قول صحیح دی او مالي سزاګانیګ د امامانو تر فیصلیګ او اجتهاد پوریګ مربوطیګ دي، دوی حق لري لازمه فیصله وکؤي، لکه چیگ مجتهدین حق لري هغه کس په مرکګ او اعدام محکوم کؤي چیگ د دریم او خګلورم حګل لپاره د شراب خګشګلو کګناه وکؤي.

فصل
د اسیرانو په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) به پر حګینو اسیرانو احسان کاوه پریشګودل به ییگ، یو شمیر به ییگ ورنه وژل، حګنیګ به ییگ د مال (فدیی) په بدل کیګ خوشي کول او حګنیګ به ییگ له مسلمانو اسیرانو سره تبادله کول حالت او مصلحت ته به ییگ کتل او همغه شانته معامله به ییگ ورسره کوله. کله چیگ عباس (رض) د بدر په غزا کیګ په اسارت ونیول شو، فیصله وشوه چیگ اسیران به د فدییګ په بدل کیګ خوشي کوي، انصارو عرض وکؤ چیگ د عباس (رض) فدیه ور وبشګي، خو رسول الله (ص) ورته وفرمایل: د هغه (عباس) له فدیي نه یو درهم هم ور پرینإدئ.

د هوازن غنیمتونه ییگ چیگ وویشل، نو د دوی اسیرانیګ شګحګیګ ییگ بیرته هغوی ته وروسپارلیګ، خو ددیګ لپاره ییگ هم لومؤی د غازیانو خوشګه حاصله کؤه، غنیمت رانیوونکي ییگ قانع او راضي کؤل، بیاییگ هغه شګحګیګ خپل قوم (هوازن) ته ورسپارلی او له غازیانو نه چیگ کوم کس ونه غوشګتل له خپل حق نه تنازل وکؤي، لاسته ورغلی اسیره بیرته مسترده کؤي، نو رسول الله (ص) هغوی ته د هریګ یویګ شګحګی په سر شپإ برخیګ ورکؤیګ. احمد له ابن عباس نه روایت کؤی چیگ د بدر په غزا کیګ د اسیرانو په منحګ کیګ داسیګ کسان هم وو چیگ مال او پیسیګ ییگ نه درلودیګ نو رسول الله (ص) د هغوی فدیه دا وکګرځګوله چیگ

دوی به هر یو د انصارو او مسلمانانو اولادونو ته لیکل ور زده کوي دا حکم پدیګ دلالت کوي چیګ د فدیي په بدل کیګ کار کول جواز لري.

صحیح قول دا دی چیګ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) به مشرکان او کافر عرب په غلامۀ نیول، وینحګیګ به ییګ د (ملك یمن) په اساس وطی کولیګ، او پدیګ کیګ اسلام شرط نه وٗ. رسول الله (ص) به اسیره مور له خپلو اولادونو خګخه نه بیلوله او ددیګ لپاره چیګ مور او زوی یا لور ییګ سره جدا نشي، نو تګول به ییګ یوه تن ته ورکول.

دا ثابته ده چیګ رسول الله (ص) د مشرکانو یو جاسوس وژلی دی، خو حاطب چیګ د مسلمانانو او رسول الله (ص) خبره ییګ افشا کوله او د دوی په خلاف ییګ د جاوسوسۀ نیت کؤی وٗ، و نه واژه، د بدر په غزا کیګ ییګ د هغه د کګأون درناوی وکؤ، په همدیګ حکم سره هغه کسان استدلال کوي کوم چیګ د مسلمان جاوسوس وژل جائز نه بولي، همدا راز هغه علماء چیګ د مسلمان جاوسوس وژل روا بولي، په همدیګ واقعیګ استدلال کوي، مالك او ابن عقیل وایي: د حاطب په مساله کیګ دا ثابته او خګرکګنده ده چیګ د مسلمان جاوسوس وژل جائز دي حګکه رسول الله (ص) د حاطب لپاره په بدر کیګ کګأون د هغه د خلاصون سبب بللی، او دا هغه علت او سبب دی چیګ بل خګوك ییګ نشي پوره کولی، که یوازیګ اسلام ییګ د وژلو مانع وای، نو په بدر کیګ د کګأون یادونه به ییګ نه وای کؤی او دا چیګ له اسلام نه اخص هم دی دا به ییګ د حاطب د نجات د علت په حیث نه وای ذکر کؤی، او شګکاري چیګ همدا دوهمه رایه قوي ده.

د رسول الله (ص) هدایت او سنت دا وٗ چیګ کله به د کفارو او مشرکانو غلامان ورته راغلل، په اسلام به مشرف شول، نو هغوی به ییګ آزادول. دا ییګ حکم او هدایت و چیګ خګوك به په اسلام مشرف شو، نو ورسره موجود شیان به د همده وو، او کوم مالونه چیګ کفارو به له مسلمانانو نه په زور اخیستی وو، دا مالونه او شیان به ییګ د هغوی له مسلمان کیدو نه وروسته بیرته خپلو خاوندانو ته نه ورنه اخیستل. یعنی که کوم کافر به د کفر په وخت کیګ له کوم مسلمان نه خګه مال په زور اخیستی وٗ، بیا به چیګ دا کافر مسلمان شو، نو رسول (ص) به د هغه مسلمان مال بیرته نه ورنه غوشګت.

فصل

ثابته ده چیګ رسول الله (ص) د بني قریظه، بني نضیر او د خیبر نیمایي حګمکه پر مجاهدینو ویشلیګ ده، او د خیبر پاتیګ نیمایي برخه ییګ د عامیګ شګیکګنګی، د خلکو لپاره د کګؤندیو مرستو او راغلیو پلاویو د لکګشګت لپاره تخصیص کؤیګ وه. مکه چیګ فتحه شوه، نو د هغه حګای حګمکیګ ییګ ونه ویشلی، پدیګ هکله حګنیګ علماء وایي چیګ رسول الله

(ص) د مکيګ حګمکيګ لديګ امله ندي ويشليګ چيګ مکه د حج او عبادت دار (وطن) دی او دا د بندګګانو لپاره د الله تعالی وقف دی.
نور علماء عقيده لري چيګ د حګمکيګ په هکله امام اختيار لري چيګ پر غازيانو ييګ ويشي او که وقف کوي ييګ، حګکه رسول الله (ص) همداسيګ کؤيدي، دوی زياتوي: حګمکه په هغو غنيمتونو کيګ نه راحګي کوم چيګ د ويشلو امر ييګ شويدی، غنيمت عبارت دی له حيواناتو او نورو منقولاتو خګخه، الله تعالی غنيمتونه يوازيګ ددي امت لپاره حلال کګرحګولي، او د نورو لپاره ييګ دارالکفر د کفارو حګمکيګ او خاوره حلاله کؤی، لکه الله تعالی چيګ د فرعون او د هغه د وطن، قوم او حګمکيګ په هکله فرمايي:

((كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ)) (الشعراء: ۵۹).

ترجمه: [او په ميراث مو ورکؤل دغه (تير شيان حګمکيګ او نور) بني اسرائيلو (اولاديګ د يعقوب) ته.]

د دوی په قول لدينه خګرکګنديږي چيګ حګمکيګ په غنيمت کيګ ندي شامليګ، بلکه د حګمکو په اؤه امام اختيار لري چيګ د مصلحت مطابق تصرف پکيګ وکؤي.
رسول الله (ص) حګنيګ حګمکيګ ويشليګ دي او حګنيګ ييګ همداسيګ پريشګيګ دي، عمر (رض) هم حګمکيګ ندي تقسيم کؤی بلکه پر حګمکو ييګ د غازيانو لپاره ماليه يا خراج مقرر کؤيدی، چيګ په جنګګي امورو کيګ کګتګه ورنه واخيستل شي مطلب دا چيګ وقف کؤی ييګ دي، خو دا هسی وقف ندی چيګ د ملکيت د انتقال مانع کګرحګي، بلکيګ ددي حګمکو که خګه هم وقف دي خرخګول جواز لري، د امت عملي کؤه همداسيګ راغلي دي او تګول پديګ اتفاق لري چيګ دا په ميراث کيګ هم شامليګ دي، امام احمد دا هم ويلي چيګ دا أول حګمکه په مهر کيګ هم ورکول کيدلی شي، د وقف خرخګول حګکه ممنوع دي چيګ په خرخګولو سره ييګ د هغو خلکو حقوق باطليږي کوم چيګ له امله ييګ همدا شی وقف شويدي، خو د حګمکيګ په خراج کيګ د غازيانو حق د حګمکيګ په خرخګولو سره نه باطليږي، او دا د هغه غلام (مربي) خرخګولو ته ورته دی کوم چيګ له خپل بادار سره ييګ د مال په بدل کيګ د آزادة خبره کؤيګ وي، (مکاتب وي)، دا مکاتبه ييګ د حريت يا آزادة سبب دی او کله چيګ وپلورل شي، نو همدا سبب ييګ نه زائليږي او له دوهم کس سره هم همداسيګ مکاتب دی، کله چيګ مال ادا کؤي آزاديږي به.
رسول الله (ص) هغه مسلمانان چيګ د هجرت توان لري له مشرکينو سره له اوسيدلو نه منع کؤی او فرمايلي ييګ دي: ((أنا برئ من كل مسلم يقيم بين أظهر المشركين: زه له هر هغه مسلمان نه بيزار يم چيګ د مشرکانو په منحګ کيګ اوسيږي) سوال وشو چيګ دا وليګ يا رسول الله ! ده وفرمايل: (حګکه چيګ د دواؤو (مسلمان او مشرك) اور يو حګای نه شي ليدل کيدلی) همدا راز فرمايي: (خګوك چيګ په خپله خوشګه له مشرك سره اوسيږي، او هستوکګنه ييګ يو حګای وي نو

هغه د همغه (مشرك) په شان دی)، همدا راز فرمايي:
(هجرت تر هغيګ پوريګ نه قطع کيږي تر خګو پوريګ چيګ د توبيګ دروازه نه وي تؤل شوی، او د توبيګ دروازه تر هغيګ پوريګ نه تؤل کيږي تر خګو پوريګ چيګ لمر له لويديځګ خګځه نه وي راختلی).
همدا راز فرمايي: (هجرت به وي، ورپسيګ به بل هجرت وي، د حګمکيګ تر تګولو غوره خلك هغه دي چيګ د ابراهيم (ع) هجرت ته أير ملزم وي، د هغه د هجرت له حګای سره تؤلي وي او پر حګمکه به بد او شرير خلك پاتيګ کيږي چيګ حګمکيګ به بيګ ايسته اچوي او الله تعالی به بيګ له شاديانو او خنزيرانو سره حشر کوي).

فصل
د سوليګ او امان په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

ثابته ده چيګ رسول الله (ص) فرمايلي: (ذمة المسلمين واحدة يسعى بها أدناهم فمن أخفر مسلما فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس أجمعين، لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفا و لا عدلا)). يعنيګ د مسلمانانو ذمه يوه ده، عادي مسلمان هم د هغيګ د پوره کولو کوشش کوي، خګوك چيګ له مسلمان سره غداري وکؤي، پر هغه باندیګ د الله، ملائکو او تګولو خلکو لعنت دی د قيامت په ورځ به بيګ الله تعالی هيڅګ خګه، نه بيه او نه بدل قبول نکؤي.
په بل حديث کيګ راحګي: (خګوك چيګ له کوم قوم سره تؤون ولري، نو عقد ديګ نه ماتوي او تر تګاکليګ نيتګيګ بيګ درناوی وکؤي، او يا دا چيګ مقابل لوري ته ديګ د عهد د ختميدو او سر ته رسيدو خبر ورکؤي، که خبر بيګ نکؤي او عقد مات کؤي نو غدر بيګ کؤی او د خيانت مرتکب کګرځګي) همدا راز فرمايي: (چاچيګ کوم شخص ته پناه ورکؤه د هغه د ژوند امان بيګ ورکؤ بيابيګ وواژه، نو زه له قاتل نه بيزار يم). روايت ديګ چيګ فرمايلي بيګ دي: (هر قوم چيګ عهد او تؤون ماتوي، دشګمن به ورباندیګ برلاسي مومي).
رسول الله (ص) چيګ مدينيګ ته هجرت وکؤ، کفار بيګ په وؤاندیګ د مختلفو مواقفو (دريځګونو) له امله دری أوله شول: ۱- يوه أله هغه وو چيګ عهد بيګ ورسره وکؤ چيګ د اسلام په خلاف به جګګؤه نه کوي، او د رسول الله (ص) له دشګمنانو سره به مرسته نه کوي. ۲- بله أله هغه کفار وو چيګ له رسول الله (ص) سره بيګ جګګؤه کوله. ۳- او دريمه أله هغه وو چيګ نه بيګ جګګؤه کوله او نه بيګ د سوليګ تؤون ورسره کؤی و، بلکه انتظار بيګ يوست چيګ خګه پيشګيږي، پديګ أله کيګ حګنيګ داسيګ وو چيګ له زؤه نه بيګ د رسول الله (ص) د بري هيله

درلوده، او يو شمير نورو ييگ د كفارو د برلاسة تمه كوله، او يو شمير كفار داسيگ هم وو چيگ په شگكاره له رسول الله (ص) سره ولاؤ وو خو په باطن كيگ ييگ دشگمني ورسره كوله، رسول الله (ص) له ديگ مختلفو ألو سره له هريگ يويگ أليگ سره مختلفه معامله كوله او د هريگ يويگ په اؤه ييگ الهي احكام عملي كول.

په مدينه كيگ ميشت يهودانو سره ييگ د سوليگ تؤون وكؤ، خو له بدر نه وروسته د بنو قينقاع يهودانو جككؤه ورسره وكؤه، تيرى ييگ وكؤ، كينه او دشگمني ييگ وپالله،ورپسيگ بنو نضير تؤون مات كؤ، نو رسول الله (ص) محاصره كؤل، باغونه ييگ پريگ كؤل، اور ييگ ورته كؤ، بيا ديگ يهودانو ديته غاؤه كيشگودله چيگ له مدينيگ نه د وتو اجازه ديگ وركؤل شي، پديگ اتفاق وشو چيگ د وتو په وخت كيگ به د اوشگ د بار په اندازه مال له حگان سره وؤي، خو د وسلو د وؤلو حق ييگ نه درلود، الله تعالى دا كيسه په سوره حشر كيگ بيان كؤيده. وروسته بنو قريظه هم تؤون مات كؤ او دا د يهودانو تر تگولو سخت كافر او كينه ناك خلك وو، او له همديگ امله له دوى سره له نورو نه سخته معامله وشوه، دا وه د مدينيگ له يهودانو سره د رسول الله (ص) معامله. د يهودانو له هريگ قبيليگ سره جككؤه له مشركينو سره له يويگ لوى جككؤيگ نه وروسته واقع شويده بنو قينقاع له بدر وروسته، بنو نضير له احد وروسته او قريظه له خندق وروسته عهد مات كؤى دى او جككؤه ورسره شويده.

د رسول الله (ص) سنت دا و چيگ له كوم قوم سره به ييگ د سوليگ تؤون وكؤ، كه بيا به د هغه قوم يو شمير كسانو دا عهد مات كؤ، او نور به وربانديگ ولاؤ وو، تؤون به ييگ مانه، خو د عهد ماتونكو مخه به ييگ هم نه نيوله نو رسول الله (ص) به له تگولو سره جككؤه كوله، د عهد ماتونكي او ساتونكي توپير ييگ نه كاوه، لكه بنو قريظه، بنو نضير او د مكيگ مشركانو چيگ همداسيگ وكؤل، له هغوى نه يو شمير تؤون مات كؤ، او حتما داسيگ كسان پكيگ وو چيگ نه ييگ غوشگتل تؤون مات شي، خو رسول الله (ص) له تگولو سره يو شانته معامله وكؤه.

لازمه ده همدا حكم د اهل الذمه په هكله هم تطبيق شي، احمد او پيروان ييگ همداسيگ رايه لري، خو شوافع ددي مخالف نظر لري هغوى وايي كه له اهل الذمه نه چا عهدمات كؤ نو ددي مسوليت يوازيگ تر هغو كسانو پوريگ محدود دى چيگ عهد ييگ مات كؤيدى، پديگ كيگ هغه كسان نه ور سره شامليږي چيگ د عهد درناوى كوي او وربانديگ خوشگ دي، دا أله علماء له اهل الذمه سره له تؤون وروسته د عهد ماتونكو او نه ماتونكو تر منحگ په توپير قايل دي او همدا راز وايي چيگ له اهل الذمه سره له عاميگ معاهديگ تؤون خگخه قوي او موكد دى، خو دلته د احمد او ملكگرو رايه ييگ قوي بريشگي، او په همديگ قول سره مونږ (مولف) د مسلمانانو مشرتابه ته فتوى وركؤه، كله چيگ په شام كيگ نصرانيانو د مسلمانانو شتمنة وسيحگلى، پديگ كيگ د دوى يو شمير شريك وو او حگنيگ نور به ييگ ور نه خبر وو، نورو ييگ موافقه ورسره

درلوده، خو له دوی نه هیچا د مسلمانانو حاکمان خبر نه کؤل، نو تگول د یویگ معاملیگ مستحق وکگرحگیدل، او ددیگ جرم سزا وژل یا اعدام دی، دلته امام اختیار نه لري، د قتل سزا ییگ وبشگي او نشي کولی چیگ د اسیر غوندیگ معامله ورسره وکؤي وژني ییگ او که عفو ورته کوي حگکه دا د دوی په حق کیگ قاطع حکم او حد دی چیگ باید نافذ شي.

اسلام د اهل الذمه له کوم فرد نه هغه قتل (اعدام) نه ساقطوي کوم چیگ پر هغه باندیگ حد کگرحگیدلی وي، او دا ذمي هسی ندی لکه هغه حربي (له مسلمانانو سره جنکگیدونکی کافر) چیگ اسلام راوؤي، حگکه د عهد ماتونکي ذمي حکم ییل دی.

دا هغه احکام دي چیگ امام احمد بیان کؤي او شیخ په کگوته کؤیدي او په همدیگ ییگ فتوی ورکؤیده. د رسول الله (ص) هدایت او سنت دا و ُ چیگ که له کوم قوم سره به ییگ سوله وکؤه او بیا به بل دشگمن قوم راغی او له دوی سره به یو حگای شو، تؤون به ییگ ورسره وکؤ، او که به بل قوم هم ورسره یوحگای شو، یعنیگ دوی به له هغه بل سره عهد وکؤ، نو له رسول الله (ص) سره د عهد کوونکي قوم په خلاف جککگؤه به د رسول الله (ص) په خلاف جککگؤه بلل کیدله، او د همدیگ قوم سره د شوي تؤون ماتیدل به لکه د رسول الله (ص) سره د تؤون د ماتیدلو په شان شمیرل کیدل، رسول الله (ص) په همدیگ سبب د مکیگ د مشرکانو په خلاف جککگؤه وکؤه او مکه ییگ فتحه کؤه، او د همدیگ حکم مطابق او همدیگ سنت په اساس شیخ الاسلام د مشرق د هغو نصرانیانو په خلاف د جککگؤیگ د اعلان فتوی ورکؤه کوم چیگ د مسلمانانو له دشگمن (تتاریانو) سره ییگ د مسلمانانو په ضد مرسته وکؤه، وسلیگ او پیسیگ ییگ ورکؤیگ، په همدیگ سره دا نصرانیان عهد ماتونکي وبلل شول، نو که اهل الذمه (ذمیان) له مشرکانو سره د مسلمانانو په خلاف مرسته کوي، هغوی خو باید په درجه اولی عهد ماتونکي وشمیرل شي.

رسول الله (ص) ته به د دشگمن له لوري پلاوي او استازي هم راتلل، چیگ أیره نیکه معامله به ییگ ورسره کوله، نه ییگ حگورول او نه ییگ وژل، کله چیگ د مسیلمه کذاب دوه استازي ورته راغلل، خبریگ ییگ ورسره وکؤیگ، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: ((که د استازو وژل جایز وای، نو ستاسیگ دواؤو سرونه به میگ قطع کول)) پدیگ اساس دا عام حکم شو چیگ استازي نه وژل کیاي. د رسول الله (ص) سنت و ُ چیگ د دشگمن هغه استازي چیگ اسلام به ییگ راوؤ له حگان سره نه ایسارول، بلکه هغوی به ییگ هم بیرته خپلیگ سیمیگ ته لیاِل، ابو رافع وایي: زه قریشو د رسول الله (ص) حضور ته واستولم، هلته میگ اسلام زؤه ته داخل شو، عرض میگ وکؤ یا رسول الله (ص)! زه بیرته قریشو ته نه ورحگم، ده راته وفرمایل: (زه عهد سپك نه شمیرم، او استازي نه ایساروم، لاؤشه، بیرته ورشه، که بیا دیگ هملته زؤه هم داسیگ و، نو بیا راشه).

ابو داود وایي: دا حادثه هغه وخت شویده چیگ رسول الله (ص) له قریشو سره دا ژمنه کؤیگ وه چیگ د دوی کسان به بیرته ورسپاري، نو دا حکم تر همغیگ مودیگ پوریگ خاص دی، اوس د

عمل وؤ ندی، او د رسول الله (ص) دا قول چیگ فرمایي زه استازي نه ایساروم، دا تر استازیو پوریگ خاص دی، خو هغه چیگ له کفارو نه راحگي اسلام راوؤي، نو ددیگ کس حکم حگانکگؤی دی، بیرته ستنول بییگ تر شرط پوریگ تؤلي دي او د استازیو حکم لدینه جدا دی.

د رسول الله (ص) هدایت او سنت دا وُ چیگ که به کوم صحابي دده له اجازیگ پرته له کوم دشگمن سره داسگیگ عهد او تؤون وکؤ چیگ مسلمانانو ته به بییگ زیان نه درلود، نو رسول الله (ص) به همدا د یوه تن عهد تاییداوه او نافذ به بییگ شمیره، لکه چیگ مشرکینو له حذیفه او د هغه له پلار (حسیل) سره تؤون وکؤ چیگ دوی به له رسول الله (ص) سره د دوی په خلاف په جنکگ کیگ برخه نه اخلي، رسول الله (ص) دا عهد تاییید کؤ او دوی ته بییگ وویل: تاسیگ دواؤه وکگرحگی، (له جکگؤیگ نه ستانه شئ) مونږ به د دوی عهد عملي کوو، وفا به پریگ کوو، او پر دوی باندیگ د برلاسة له پاره له الله تعالی نه مدد غواؤو.

رسول (ص) له قریشو سره د لسو کلو لپاره سوله وکؤه، ددیگ سولیگ یوه ماده داسیگ وه چیگ که له قریشو نه خگوك اسلام راوؤي او رسول الله (ص) ته ورشي، هغه به بییگ بیرته قریشو ته سپاري، او که خگوك له مدینیگ او د محمد (ص) له خوا نه قریشو ته ورحگي، هغوی به بییگ بیرته محمد (ص) ته نه سپاري، او پدیگ اؤه استعمال شوی لفظ عام دی، نارینه او شگحگو تگولو ته شامل دی، خو الله تعالی دا حکم د شگحگو په اؤه د تطبیق وؤ ونه باله او منسوخ بییگ کؤ، امر بییگ وکؤ چیگ که شگحگیگ د رسول الله (ص) خواته ورحگي، ودیگ ازمویل شي، که پوه شول چیگ مسلمانه ده، نو دا باید بیرته کفارو ته ونه سپارل شي بلکه مهر بییگ دیگ کفارو ته ورکؤل شي البته که واده بییگ کؤی وُ.

رسول (ص) مسمانانو ته امر کؤیدی چیگ که کومه شگحگه دوی ته راشي هجرت وکؤي نو ددیگ شگحگیگ مهر دیگ دوی ورکؤي حککه پر دوی (مسلمانانو) د هریگ هغیگ شگحگیگ مهر ادا کول واجب دي چیگ ایمان بییگ راوؤی او مهاجره شوی، نو ددیگ مهاجریگ مهر دیگ ورکؤي، او مهاجره دیگ بیرته خپل مشرك میؤه ته نه سپاري.

دا الهي حکم پدیگ دلالت کوي چیگ له شگحگیگ نه د جنسي استفادیگ حق او لدیگ حق نه محرومیدل متقوم (قیمت لرونکیگ) شی دی، او پدیگ حالت کیگ مطلوب قیمت یا بیه مهر مسمی دی نه مهر مثل، او دا پدیگ هم دلالت کوي چیگ د کفارو نکاویگ صحیح دي، او کفارو ته د مسلمانیگ شگحگیگ سپارل جواز نلري که خگه هم د سولیگ او تؤون له شروطو نه یو شرط بییگ د سپارلو غوشگتونکیگ وي. بله دا چیگ د مسلمانیگ شگحگیگ نکاح له کافر سره صحیح نده، او مسلمان کولیگ شي چیگ له عدت نه وروسته مهاجره مسلمانه حگانته نکاح کؤي او مهر بییگ ورکؤي، دا پدیگ هم دلالت کوي چیگ په هجرت سره نکاح فسخ کیاي (کافره چیگ مسلمانه بیا مهاجره شي نو نکاح بییگ فسخه شوه) مسلمان ته له مشرکیگ شگحگیگ سره واده

جواز نلري لکه چيگ له کافر سؤي سره د مسلمانيگ شگحگيگ نکاح صحيح نده، لنأه دا چيگ دا هغه احکام دي چي له پورته ذکر شوو دوو آيتونو خگخه استنباط شويدي، لديگ احکامو نه يو شمير اتفاقي دي او د حگينو په اؤه ييگ خگه اختلاف وجود لري، او خگوك چيگ دا منسوخ بولي د هغوی قول دليل نشي کيدلی او د خپل قول د صحت لپارهيخگ دليل نلري له همديگ امله د بيرته سپارلو شرط تر نارينه وو پوريگ خاص دی او شگحگيگ پکيگ شاملي ندي، الله تعالی د مسلمانو شگحگو بيرته سپارل منع کؤيدي.

الله تعالی د مهر د بيرته ورکولو حکم کؤيدی او دا ييگ خگرکگنده کؤيده چيگ دا ييگ هغه حکم دی چيگ د بندکگانو په منحگ کيگ امر ورباندیگ کوي، دا ييگ له حکمت او علم نه صادر شوی او دا لدينه وروسته احکامو سره منافات نلري. کله چيگ رسول الله (ص) له قريشو سره دا ومنله چيگ نارينه به بيرته ورسپارل کيږي، نو که له قريشو نه به خگوك راغی، بيا به که قريشو هغه رانيو، رسول الله (ص) به قريش لدينه نه منع کول، مخه به يي نه نيوله، خو پخپله به ييگ راغلي کسان په زور بيرته تکگ ته نه اؤ ايستل، او که لديگ مسلمانانو نه به کوم يوه هلته له کفارو نه خگوك ووژل، يا به ييگ خگه مال ورنه واخيست، نو که دا کسان به د رسول الله (ص) حضور ته راغلل، دوی ته به ييگ د دوی ددیگ اعمالو سزا نه ورکوله، او نه به ييگ کفارو ته پديگ هکله د خگه شي ضمانت او تضمين ورکاوه، حگکه دا خو د ده له سلطيگ او واکمنة نه بهر تر سره شوي وو، دده په امر هم نه وو شوي، د سوليگ او تؤون غوشگتنه دا وه چيگ رسول الله (ص) يوازيگ د هغو کسانو د سر او مال د ساتنيگ تضمين ورکؤي چي دده د حکومت او واکمنة په دايره کيگ د ننه وو، لکه بني جذيمه ته ييگ چيگ د هغه خگه تاوان ورکؤ کوم چيگ خالد له منحگه وؤي او تلف کؤي وو، او د هغه دا عمل ييگ وغانده او بيزاري ييگ ورنه اعلان کؤه، خو خگرنکگه چيگ خالد (رض) تاويل کؤی و ُ او د خپل تاويل په اساس ييگ دا کار کؤی و ُ، نو رسول الله (ص) د تاويل او شبهيگ له امله د هغوی نيم ديت ورکؤ، او بني جذيمه ييگ د هسيگ معامليگ وؤ وبلل کومه چيگ له هغو اهل کتابو سره کولی شي چيگ سوله او تؤون ورسره شوی وي کوم چيگ د ذميگ له امله د تحفظ مستحق دي، نه د اسلام په بناء.

له قريشو سره د سوليگ د تؤون تقاضا دا هم نه وه چيگ رسول الله (ص) ديگ له دوی سره د هغو کسانو په خلاف مرسته وکؤي کوم چيگ دده تر امر لاندیگ ندي، دا حکم او عمل پديگ دلالت کوي چيگ که کوم قوم له مسلمانانو (اسلامي حکومت) سره د سوليگ تؤون کؤی وي، بيا يو داسيگ قوم او أله که خگه هم مسلمان وي پر ديگ سوله کوونکو حمله وکؤي چيگ د اسلامي حکومت تر واك لاندیگ نه وي، نو پديگ صورت کيگ پر مسلمانانو دا نده لازمه چيگ د سوله کوونکو مرسته وکؤي، هغوی ورنه دفع کؤي او يا ييگ د ور اوشگتي زيان، تاوان او بدل ورکؤي. خگرکگنده ده چيگ د سوليگ، جنکگ، او عام سياست په اؤه احکام بايد د رسول (ص) له سنتو نه

استنباط شي، دا له شخصي نظرياتو او قياس نه غوره دي، پديګ اساس ويليګ شو که د مسلمانانو يو حاکم او يا حکومت له ذميانو سره تړون ولري، نو د مسلمانانو بل واکمن کولی شي پر ديګ ذميانو چيګ تړون نه ورسره لري برید وکړي لکه چيګ شيخ الاسلام د ملطيه د نصرانيانو په حق کيګ همدا أول فتوی ورکړيګ وه او پديګ رابطه ييګ د ابو بصير په کيسه استدلال کړی وُ، د مالطيګ په جزيره کيګ نصرانيان اوسيدل، دلته ييګ پر مسلمانانو د يرغل مرکز جوړ کړی و، په شمالي افريقا کيګ به ييګ اسلامي خاوره تر برید لاندی نيوله، او په سمندر کيګ به ييګ هم د مسلمانانو پر کشګتيو تيری کاوه، او همدا خطرناك تحريك تر نن ورځيګ پوريګ په يوه او بل شکل سره وجود لري. او د ابوبصير کيسه داسيګ وه چيګ کفارو او مشرکانو اجازه نه ورکوله مدينيګ ته هجرت وکړي، بندي کړی ييګ وُ، او که مدينيګ ته راتشګتيدلی وای، نو رسول الله (رض) به د حديبي د سوليګ د تړون له مخيګ بيرته قريشو ته سپاره، نو ابو بصير مجبور شو د سمندر ساحل ته وتشګتي، هلته ديره شو، له مکيګ نه نور مسلمانان چيګ ده ته ورته حالت ييګ درلود ورپسيګ ورغلل او هملته ييګ د قريشو پر کاروانونو د يرغل لپاره يو قوي مرکز جوړ کړ او دا عمل د حديبي د تړون مخالف عمل نه بلل کيده حګکه په تړون کيګ ددي ګډونه نه وه شوی. همدا راز د خيبر له فتحيګ نه وروسته رسول الله (ص) له يهودانو سره سوله وکړه، هغوی دا ومنل چيګ له ديګ سيميګ (خيبر) نه کأه شي او يوازيګ هومره شيان له حګانونو سره يوسي چيګ وړی ييګ شي، پاتيګ نور سره او سپين او وسليګ به د رسول الله (ص) وي، خو دا هم پر دوی باندیګ يو شرط و چيګ دوی به خپل مالونه او خزانيګ نه پتګوي، که ييګ خګه پتګ کړل، نو بيا ييګ تضمين او ضمانت نشته، پديګ وخت کيګ هغوی دا شرط نقض کړ يو مشك ييګ چيګ د حيي بن اخطب مال او پيسی پکيګ وی، پتګ کړ، حيي دا هغه وخت له حګان سره راوړی و کله چيګ بنو نضير له مدينيګ نه تبعيد شول، رسول الله (ص) د حيي تره راوغوشګت او د هغه مشك په هکله ييګ معلومات ورنه وغوشګتل، هغه په دروغو سره ورته وويل هغه پيسيګ خو تګوليګ په جنګګونو او نورو لارو کيګ خرخګيګ شويګ، نو رسول الله (ص) ورته وفرمايل (عهد يا تړون نوی دی، او مال أير زيات دی) بيا ييګ همدا يهودی زبير (رض) ته وسپاره، هغه خګه سزا ورکړه، نو يهودی ووېل: چيګ حيي ميګ ليدلی وُ چيګ يوه ورځ دلته ديګ خرابه کيګ کګرځيده، تالاشي او پلتګنه چيګ وشوه، همغه له پيسو أك مشك وموندل شو، لدينه وروسته رسول الله (ص) د ابي حقيق دوه زامن د عهد ماتولو په کګناه ووژل، د حقيق يو زوی د صفيه (رض) خاوند وُ، د هغوی شګحګيګ او اولادونه په اسارت ونيول شول او مالونه ييګ د غنيمت په توکګه وويشل شول، بيا رسول الله (ص) اراده وکړه، يهود لديګ سيميګ نه وشوي، خو دوی وژاندیز وکړ چيګ يا رسول الله (ص)! مونږ ته همدلته د پاتيګ کيدو اجازه راکړه، مونږ به دا حګمکيګ کاله کوو، حګکه مونږ شګه وربانديګ پوهيږو، او هغه وخت رسول الله (ص) هم داسيګ افراد نه درلودل چيګ

په ديگ حگمکو کيگ کار وکؤي، نو همغه وه چيگ حگمکيگ ييگ يهودانو ته ورکؤيگ چيگ کاله کوي ييگ او د حاصلاتو يوه برخه به د دهقانة په بدل کيگ د دوی وي، خو رسول الله (ص) اختيار درلود چيگ دا موافقه تر هر وخته چيگ خوشگه ييگ وي د اعتبار وؤ وبولي، پدی ترتيب سره ييگ د خيبر له يهودانو سره له بنو قريظه سره له معامليگ نه بيله معامله وکؤه، دواؤو عهد مات کؤی و ُخو بنو نضير ييگ ووژل او د خيبر يهودان ييگ و نه وژل بلکه يو تؤون او موافقه ييگ ورسره وکؤه، خو همغه کسان چيگ مشك ييگ پتگ کؤی و ، همغوی دا منلی وه که مشك پيدا شو ، نو د دوی لپاره تضمين نشته، ذمه او غاؤه ييگ خلاصه ده، نو کله چيگ مشك ومونډل شو او د دوی دروغ ثابت شول، ووژل شول همغه هم پخپل شرط، او ددي گگناه سزا نورو ته حگگه ورنکؤل شوه چيگ همغوی تگول له مشك نه خبر نه وو ، نو ددي گگ مثال د همغه ذمي دی چيگ عهد مات کؤي او نور ييگ مرسته ونکوي، يعنيگ دلته هم يوازيگ همده ته سزا شته.

رسول الله (ص) چيگ د خيبر حگمکيگ يهودانو ته د حاصل نيم په نيمه ورکؤی، دا د مساقات او مزارعيگ په جواز شگگاره دليل دی، او داسيگ نده چيگ د خرما ونيگ لديگ حکم نه جدا او بيليگ وبلل شي، هر شی د خپل مثال حکم لري، د خيبر ونيگ انگگور او زيتون وو ، نو خرماويگ هم همدا حکم لري. د رسول الله (ص) دا معامله پديگ هم دلالت کوي چيگ په مزارعه (دهقانة) کيگ تخم د حگمکيگ پر خاوند شرط ندی، حگگه رسول الله (ص) يهودانو ته تخم نه و ورکؤی او حگنيگ علماء وايي چيگ که تخم پر دهقان شرط و بلل شي، نو هم صحيح بلکه غوره خبره ده او همغه کسان چيگ تخم د حگمکيگ پر خاوند شرط بولي، دوی اصلا هيخگ دليل نلري، دوی فقط خپل دا حکم په مضاربت قياسوي او بس.

خو که غور وکؤو ، نو همدا قياس هم پر دوی حجت دی، حگگه په مضاربت کيگ اصلي سرمايه د مال د خاوند ده او همغه ته ورکول کيږي، يوازيگ کگتگه ويشل کيږي، که همدا په مزارعه کيگ هم شرط وبلل شي، نو د دوی په اند به معامله فاسده شي، حگگه دوی خو تخم ته اصل سرمايه نه وايي بلکه همغه لکه د نور حاصل په شان بولي، همدا راز تخم د اوبو او کگتگيگ حکم لري، کشگت خو يوازيگ په تخم نه کيږي، بلکه کار او اوبه هم ضروري دی، تخم مري، الله تعالی بيا کشگت له نورو شيانو نه لکه اوبه، باد ، لمر، خاوريگ او کار نه پيدا کوي، دا تگول او تخم د کشگت د زرغونيدو سبب کيږي، يوازيگ تخم خو هيخگ نه شي کولی، نو دلته بايد تخم لکه ددي گگ نورو شيانو په شان حکم ولري، نه دا چيگ دا له نورو نه جدا تصور شي، او بله دا چيگ حگمکه لکه اصلي سرمايه داسيگ ده او پديگ اساس هم دهقان له خاوند نه زيات پديگ مکلف دی چيگ تخم تهيه کؤی، حگگه په مضاربت کيگ هم سرمايه د يوه او نور عمل د بل وي، نو خگرکگنده شوه چيگ غوره او صحيح دا ده چيگ تخم پر دهقان وي نه د حگمکيگ پر خاوند ، او نبوي سنت له قياس سره بالکل موافق دی.

د خيبر له يهودانو سره د رسول الله (ص) معامله پديګ هم دلالت کوي چيګ امام کولی شي د نا تګاکليګ موديګ لپاره له نورو سره سوله او تؤون وکؤي، خو تر هغيګ پوريګ به بيګ په خلاف جکګؤه نه کوي تر خګو بيګ هغوی ته د تؤون د پای ته رسيدو اطلاع نه وي ورکؤی. له همديګ پيشګی نه دا هم خګرکګنديايي چيګ په خيانت تورن شخص ته سزا ورکول کيدلی شي، الله تعالی قادر دی او دا ممکنه وه خپل رسول (ص) ته د يهودانو د خزانيګ په هکله معلومات ورکؤي، خو الهي حکمت داسی وُ چيګ بايد د اسلامي امت لپاره تورنو کسانو ته د سزا ورکولو سنت او قانون جاري کؤي او پر دوی د رحمت پخاطر د احکامو مختلفيګ لاريګ وروشګيي. پديګ کيګ دا درس هم پروت دی چيګ قرائن د پاملرنيګ او اعتبار وؤ دي او بايد قرائن يعنيګ ورته شيان او دلايل د اعتبار وؤ وبلل شي، حګکه رسول الله (ص) فرمايي: (تؤون نوی او مال أير دی) مطلب دا چيګ داسيګ قرينه شته چيګ پديګ دلالت کوي چيګ دا کس به دروغ وايي. سليمان (ع) هم د يوه ماشوم د اصلي مور معلومولو په خاطر همديته ورته عمل کؤی، اوله قرينيګ نه بيګ حقيقت معلوم کؤی دی رسول الله (ص) د سليمان (ع) دا کيسه ددیګ لپاره نه ده راته کؤی چيګ خپل وخت وربانديګ تير او يا مجلس وربانديګ کګرم کؤو، بلکه دا بيګ د پند، عبرت او د احکامو په استنباط کيګ ورنه د استفاديګ لپاره بيان کؤيده. په اسلام کيګ د قسامت حکم او دقتل د مدعي قسم مقدم شميرل د همديګ ظاهري قرائنو له امله دي، همدا راز د لعان په مساله کيګ که ميؤه د لعان شهادت ووايي، او شګحګه له لعان ويلو نه په شا شي، نو پديګ صورت کيګ هم د قرينيګ په اساس شګحګه په رجم کيږي.

لدينه بل حکم دا استنباطولی شو چيګ د سفر په حالت کيګ د مسلمان د وصيت د شهادت لپاره د اهل کتاب شهادت هم صحيح دی، که خګه هم غوره دا ده چيګ د مسلمان د موجوديت په صورت کيګ مسلمان شاهد ونيول شي، او بله ديته ورته مساله دا ده چيګ که د مؤي دواؤه وليان د کوم وصي په خيانت پوه شي، نو وليانو ته دا حق شته چيګ قسم وکؤي او هغه مال واخلي چيګ قسم بيګ پريګ خوؤلی دی، پديګ کيګ دا حکم هم شته که د چا مال غلا شو، بيابيګ د غلا شوي مال يوه اندازه له کوم مشهور خائن سره وليدله، او دا هم ورته معلومه نه وه چيګ دا مال بيګ له بل چا نه په بيه اخستی دی، نو د مال خاوند کولی شي قسم وخوري چيګ دده غلا شوی مال تګول له همديګ مشهور خائن سره دی او پر همده د تګوليګ غلا ادعا وکؤي،حګکه د خائن ظاهري خيانت لويه قرينه ده، د قسامت په مساله کيګ د مقتول د وليانو قسم همديته ورته دی، بلکه د مال مساله خو لا خفيفه ده.

همدا احکام د قرآن او سنتو غوشګتنه ده، او هغه کسان چيګ د نسخيګ ادعا کوي، هغوی هيخګ دليل نلري، حګکه دا حکم په مائده سورت کيګ راغلي، او هغه د نبوت په وروستيو وختونو کيګ نازل شوی او اصحابو (رض) هم د هغه مطابق فيصليګ کؤيدي.

د يوسف (ع) په پيشگه کيگ د شاهد دليل هم پديگ دلالت کوي، هغه د يوسف (ع) پر کميس استدلال وکؤ، الله تعالى د همديگ استدلال تاييد کؤى، نو اتباع ييگ ضروري ده. رسول الله (ص) چيگ يهودانو ته په خيبر کيگ د پاتيگ کيدو او پر حگمکو کارکولو اجازه ورکؤه، نو هر کال به ييگ د ميوو او حاصلاتو د اندازه کولو لپاره يو تن ليږه، له اندازيگ او معاينيگ نه وروسته به ييگ د مسلمانانو برخه معلومولو او وربانديگ لازمولو به ييگ او په نورو برخو کيگ به هغوى ته د تصرف حق ورکول کيده، د حاصلاتو د اندازيگ معلومولو لپاره به يو کس کافي شميرل کيده، پديگ کيگ د هغو ميوو، خرما او نورو په ونو کيگ د تخمين او د ونو په سر ويشلو جواز شته چيگ ظاهرا روغيگ شگکاري، روا ده چيگ خرما او يا بله ميوه په ونه کيگ وويشل شي او د هر چا حق معلوم شي که خگه هم لا بلکل دا معلومه نه وي چيگ د ودیگ صلاحيت په کومه کيگ دى، لدينه دا هم په أاکگه کيږي چيگ ويشل، بيلول دي نه خرخگول، او لکه خگرنکگه چيگ د تخمين لپاره يو تن کافي دى، همدا راز د ويش لپاره هم يو تن کافي بلل کيږي، او د چا سره چيگ ميوه وي هغه له تخمين او اندازيگ نه وروسته کولى شي تصرف پکيگ وکؤي، خو چيگ د خپل شريك حق ورته وساتي، يعنيگ د هغه د حق ضامن دى، د عمر (رض) د خلافت په دوران کيگ ييگ زوى عبدالله بن عمر (رض) د خپل مال او حق د لا سته راوؤلو لپاره خيبر ته تشريف يو وؤ، يهودانو هلته توطئه ورته جوؤه کؤه، له بام نه ييگ د لانديگ وغورحگاوه، چيگ لاس ييگ ووت، او د مال له ورکولو نه ييگ انکار وکؤ، نو عمر (ض) يهودان شام ته و شؤل، او د خيبر سيمه ييگ پر هغو اصحابو وويشله چيگ په حديبيه سوله کيگ ييگ ککأون درلود.

فصل
د عقد الذمه او جزييگ په اوٴه د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

د جزييگ او پناه ورکولو يا ذميانو په هکله د رسول الله (ص) هدايت او سنت داسيگ و: رسول الله (ص) د توبيگ سورت له نازليدو نه مخکيگ له کفارو او مشرکانو نه جزيه نه اخيستله، خو کله چيگ په اتم هجري کال کيگ د جزيي آيت نازل شو نو له مجوسو او اهل کتابو نه ييگ جزيه واخيستله، د خيبر له يهودانو نه رسول الله (ص) جزيه نده اخيستى، له همديگ کبله يو شمير علماء په اشتباه کيگ واقع شوي او ککمان کوي چيگ دا حکم د خيبر تر يهودو پوريگ خاص وٴ، يعنيگ رسول الله (ص) د خيبر له يهودانو سره حگانککگؤيگ معامله کؤيده او جزيه ييگ نه ده وربانديگ مقرره کؤى، خو دا ککمان خگرککگنده غلطي ده حککه رسول الله (ص) د خيبر له يهودانو سره د

جزيي د آيت له نازليدو نه مخکيګ سوله کوي. پديګ پسيګ الله تعالى خپل نبي (ص) ته امر وکړ چيګ تر هغيګ پوريګ له کفارو سره جنګ وکړي تر خګو چيګ جزيه ومني، او خګرنګګه چيګ له يهودانو سره د حګمکيګ د کاله کولو او کرلو تړون لديګ حکم نه مخکيګ شوی و، نو پر هغوی جزيه و نه تګاکل شوه، خو لديګ نه وروسته ييګ له اهل کتاب او نورو تګولو نه د جزييګ غوښتنه کوله.

او کله چيګ عمر (رض) يهودان له خيبر نه جلا وطن کړل، نو اوس د دوی حکم هم لکه د نورو اهل کتابو داسيګ دی بايد جزيه ورکړي، خو همديګ يهودانو دا چل هم کړيدی چيګ په يو شمير هغو سيمو کيګ چيګ هلته سنت تګولو خلکو ته خګرکګند نه و، نه پريګ پوهيدل، دوی هلته له حګانه جوړ شوی يو تړون يا فرمان وشګود او ادعا ييګ کوله چيګ دا د رسول الله (ص) له خوا ورکړل شوی دی او په همديګ سره ييګ د خيبر له يهودانو نه جزيه ساقطه کړيده، په همديګ جعلي فرمان کيګ د علي (رض) ، سعد بن معاذ، او يو شمير نورو اصحابو نومونه د شاهدانو په توګه ذکر شويدي، دا جعلي ليك د هغو کسانو له خوا ومنل شو او رواج ييګ وموند کوم چيګ په سنت او احاديثو ييګ علم نه درلود، ديګ کسانو دا فرمان نافذ کړ، تر خګو خبره شيخ اسلام ته ورسيده ، فرمان ييګ ور وړاندیګ کړ او په تنفيذ کيګ ييګ د مرستيګ غوښتنه ورنه وشوه شيخ اسلام ديګ جعلي ليك ته ورتو کړل، او په لسو دلايلو سره ييګ دا ثابته کړه چيګ دا ليك دروغ او جعلي دی دا أول يو شمير دلايل عبارت دي له:

- سعد له خيبر نه مخکيګ وفات شويدی.
- د خيبر د تړون په وخت کيګ د جزيي حکم نه و راغلی.
- پديګ ليك کيګ راغلي چيګ رسول الله (ص) پر دوی ملنأيګ وهل منع کړي او له شاقه کارونو نه ييګ معاف کړيدي، خګرکګنده ده چيګ دا أول امور د رسول الله (ص) په زمانه کيګ نه وو، بلکه دا د ظالمو پاچايانو دود دی چيګ اوس هم دوام لري.
- د علم له خاوندانو نه هيڅا هم ددیګ ليك يادونه نده کړی، اهل حديث او اهل سير (تاريخ پوهانو) يوه هم ندی ذکر کړی، او يهودانو هم دا ليك د سلفو په زمانه کيګ ندی شګکاره کړی، حګکه دوی پديګ پوهيدل چيګ سلف ييګ نه مني او په ديګ پوهيږي چيګ دا جعلي او دروغ دی، خو کله چيګ د سنت او حديثو علم کمزوری شو نو يهودانو دا جعلي ليك را وړاندیګ کړ، پديګ وخت کيګ د الله تعالى او رسول الله په حق کيګ خائنانو هم له يهودانو سره کومك کړيدی، خو بالاخره حقيقت خګرکګند شو او د رسولانو (ع) خليفه کګانو يا وارثانو (عالمانو) ددیګ جعلي ليك دروغ خګرکګند او په اثبات ورسول.

رسول الله (ص) د بتانو له عبادت کوونکو نه جزيه نده اخيستی، له همديګ امله حګينو ويلي چيګ جزيه يوازيګ له همديګ پورته ذکر شوو کافرانو خګخه اخيستل کيږي، يعنيګ يوازيګ له هغو

ألو او د دوی له پیروانو خگخه جزیه اخیستل کیدای شي چیگ رسول الله (ص) جزیه ورخگخه اخیستیگ ده او د نورو لپاره نشته حگینو دا هم ویلي چیگ پر کفارو او اهل کتاب سربیره په عجم بتان پرستانو هم جزیه شته خو پر عربو بت نمانحگونکو جزیه نشته یعنی له عجمو بت پرستانو نه جزیه اخیستل کیږي نه له عربو بت پرستانو نه، دا لومؤنة رایه د شافعي او په یوه روایت سره د احمد رایه ده، او دوهمه رایه د ابو حنیفه او په یوه بل روایت سره د احمد رایه ده، دوی (د دوهمیگ رایی خاوندان) وایي رسول الله (ص) له عربو نه جزیه نده اخیستیگ، حگکه د جزیي حکم د عربو له اسلام راوؤلو نه وروسته راغلی دی او هغه وخت په عربو کیگ مشرکان نه وو پاتیگ شوي، رسول الله (ص) د مکیگ له فتحیگ نه وروسته د تبوك غزا وکؤه، دا غزا له نصرانیانو سره وه او که چیرته نور او بل چیرته مشرك عربان پاتیگ وی، نو رسول الله (ص) به حتما له هغوی سره غزا کوله، او لومؤی به ییگ د همدیگ مشرکانو عربو ستونزه حلوله، خگوك چیگ په اسلامي تاریخ او د غزاوتو علم ولري، هغه په آسانة سره پدیگ پوهیږي چیگ واقعیت همداسیگ وْ، او رسول الله (ص) له مشرکو عربو نه حگکه جزیه نده اخیستی چیگ د جزییگ د حکم په وخت عرب مشرکان تگول په اسلام مشرف شوي وو. همدا علماء وایي: رسول الله (ص) له مجوسو نه هم جزیه اخیستیگ ده، او شگکاره ده چیگ مجوس خو نه کتاب لري او نه له نورو نه د لوؤ مقام خاوندان دي د بتانو د نمانحگونکو او اور د نمانحگونکو تر منحگ هیخگ توپیر نشته بلکه مشرکان په عامه توکگه حگنیگ داسیگ دي چیگ د ابراهیم (ع) د دین د پیروة ادعا کوي او په اور نمانحگونکو کیگ خو بیا دا أول کسان بالکل نشته بلکه اور نمانحگونکي د ابراهیم (ع) دشگمنان دي، په هر حال همدا قوي خبره ده لکه چیگ صحیح مسلم روایت کوي رسول الله (ص) فرمایي: ((که له خپل مشرك دشگمن سره مخامخ شوی (دجکگؤیگ له پاره) نو هغه ته د دریو شیانو بلنه ورکؤه (اسلام، جزیه، جکگؤه...)).

مغیره د کسری والي ته وویل: مونږ ته خپل رسول (ص) امر کؤیدی چیگ تر هغیگ پوریگ درسره وجنکگیږو تر خگو د یوه الله عبادت وکؤئ،او یا جزیه ومنئ. رسول الله (ص) قریشو ته فرمایلي: آیا غواؤئ هغه کلمه او دین ومنئ چیگ له امله ییگ عرب درته تسلیم شي او عجم جزیه درته ومني؟ دوی وویل دا کلمه به خگه وي؟ رسول الله (ص) وفرمایل: دا د (لا اله الا الله) کلمه ده.

رسول الله (ص) د نجران له اوسیدونکو سره دا تؤون وکؤ چیگ هغوی به دوه زره چپنیگ یا دوه زره جوؤیگ جامیگ د جزییگ په توکگه ورکوي او ورسره به دیرش زغریگ، دیرش آسان، دیرش اوشگان او دیرش، دیرش له هر أول وسلیگ نه مسلمانانو ته په عاریت ورکوي چیگ جهاد پریگ وکؤي، مسلمانان به ددیگ شیانو ضمانت ورکوي او تر خگو ییگ چیگ ییرته نه وي ورسپارلی دوی به ییگ ضامنان وي، او ددی په بدل کیگ به مسلمانان د دوی عبادتحگي نه ورانوي، دیني عالمان به ییگ له خپلیگ سیمیگ نه وباسي او له خپل دین نه به ییگ نه اؤوي، او دا تؤون او شروط به تر هغیگ پوریگ عملي او نافذ وي تر خگو چیگ دوی خگه مخالف کار او اقدام نه وي

کؤی او سود ییگ نه وي خوؤلی دا حکم پدیگ دلالت کوي چیگ په نوی مخالف کار او دشگمنانه اقدام سره د ذمیانو عقد ماتیږي او که وربانديگ شرط شوی وُ، نو سود خوؤل هم له تؤون نه سرغؤونه شمیرل کیږي.

کله چیگ رسول الله (ص) معاذ (رض) یمن ته لیږه ، امر ییگ ورته وکؤ چیگ له هر بالغ فرد نه دیگ یو دینار او یا د هغه د قیمت برابر یمني جامیگ واخیستل شي، دا پدیگ دلالت کوي چیگ د جزیی اندازه او جنس ندی تگاکل شوی، بلکه جواز لري جامیگ وي، سره زر وي، ککگانگیگ وي او یا بل خگه، او اندازه ییگ هم د مسلمانانو د ضرورت او جزیه ورکونکو د حالت مطابق تگاکل کیږي. رسول الله (ص) او اصحابو ییگ په جزیه کیگ د عربانو او نورو تر منحگ توپیر ندی کؤی، د یمن په (هجر) نومیگ سیمیگ کیگ له اوسیدونکو مجوسیانو نه ییگ چیگ په ختگه عربان وو، جزیه اخیستیگ ده، او هغه وخت د عربو مختلفو قبایلو د خپلو ککاونأیانو د مختلفو ادیانو او مذاهبو پیروي کوله په بحرین کیگ میشت عربان مجوسیان وو حگکه له فارسیانو سره ییگ پولیگ درلودیگ، د تنوخ، بهره، او بنو تغلب قبیلیگ خلك نصرانیان وو حگکه له روم سره ییگ ککأ سرحد درلود، او له یهودو سره د ککأو پولو له امله د یمن حگنیگ قبیلیگ یهودان وو، او رسول الله (ص) له دوی سره په تعامل، جزیه او نورو امورو کیگ د دوی اصل، پلرونو او دیته ورته نورو مسایلو ته اعتبار ندی ورکؤی.

واضح ده چیگ د یو شمیر انصارو زامن د عیسی (ع) په شریعت سره د یهودیت له منسوخ کیدو وروسته یهودان شوي وو، پلرونو ییگ اراده وکؤه خپل زامن په زور سره مسلمان کؤي، نو الله تعالی دا حکم راولیږه: ((لا اکراه في الدین)) (البقره: ۲۵۲) (په دین کیگ زور نشته).

د رسول الله (ص) دا قول چیگ معاذ ته ییگ فرمایلي وو: (خذ من کل حالم دینارا: له هر بالغ نه یو دینار اخله) دا پدیگ دلالت کوي چیگ پر نا بالغ ماشوم جزیه نشته، لکه چیگ په شگحگه هم جزیه نشته، که خگه هم یو روایت داسیگ راغلی: ((من کل حالم أوحالمة)) خو دغه روایت صحیح ندی، منقطع دی، کیدای شي دا زیاتونه (حالمه) د حگینیگ علماوو قول وي چیگ د حدیث په تشریح کیگ به ییگ کؤیگ وي.

فصل
د کفارو او منافقانو د ترتیب په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

پر رسول الله (ص) له تگولو نه لومؤی د الله تعالی له لوري دا حکم او آیت راغی ((اقرأ باسم ربك

الذي خلق)): [د هغه رب په نوم ولوله چيګ هر خګه ييګ پيدا کۈيدی]، دا د رسول الله (ص) د نبوت پيل وُ، ورپسيګ دا آيتونه وربانډی نازل شول: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ)) (المدثر: ١-٢).

ترجمه: [ای په جامه کيګ نغشګتونکيه (له هيبته د وحي) پورته شه! (له حګايه د خوبه خپله) نو وويروه (خلق له عذابه د الله که ايمان رانه وؤي)].

پدیګ آيتونو سره د رسالت درجه ورکۈل شوه، محمد (ص) رسول شو، بيا الله تعالی امر ورته وکۈ چيګ خپل خپلوان اسلام ته راوبولي او وييګ ککواشګي، رسول الله (ص) د الله تعالی حکم عملي کۈ خپلوانو ته ييګ پيغام ورساوه، ورپسيګ ييګ نور عربان اسلام ته راوبلل، بياييګ تګول بشريت ته خپل پيغام ورساوه، تقريبا ديارلس کاله ييګ خلك اسلام ته رابلل، ککواشګل ييګ، خو د جککۈيګ امر نه و ورته شوی، په صبر او زغم مامور شوی و، وروسته اجازه ورته وشوه چيګ هجرت وکۈي، بيا د قتال اجازه ورکۈه شوه، امر ورته وشو چيګ کولی شي له هغو کسانو سره جنګګ وکۈي چيګ له ده سره جککۈه کوي، ورپسيګ له تګولو کفارو او مشرکينو سره د قتال حکم ورته وشو، تر خګو يوازيګ د الله دين حاکم شي.

د جهاد د حکم له نزول نه وروسته کفار دری أوله وو: يو هغه چيګ له رسول الله (ص) سره ييګ جنګګ بندي يا تۈون درلود، دوهم هغه چيګ جککۈه ييګ کوله، او دريم اهل ذمه وو (جزيه ييګ ورکوله). الله تعالی امر کۈی چيګ د تۈون له خاوندانو سره وفا وکۈي خو پدیګ شرط چيګ هغوی برابر او پر شروطو ولاۈ وي، او که رسول الله (ص) له هغوی نه تشويش کاوه د هغوی له غدر نه وويريد، نو حق لري عهد ييګ ختم وشميري رسول الله (ص) ته ييګ دا امر هم کۈی وُ چيګ له عهد ماتونکو سره جککۈه وکۈي، بيا د توبيګ سورت نازل شو او د کفارو دری واۈه أولونه ييګ تشريح کۈل، رسول الله (ص) ته امر وشو چيګ له اهل کتابو سره تر هغيګ پوريګ جککۈه وکۈي تر خګو جزبه ورکۈي، له کفارو او منافقانو سره د جککۈيګ حکم هم ورته وشو، نو رسول الله (ص) له کفارو سره په توره او له منافقانو سره په دليل او منطق جککۈه کوله. الله تعالی د کفارو له عهد او تۈون نه د برائت امر ورته وکۈ، او کفار ييګ په دری أوله وويشل: يوه أله هغه چيګ الله تعالی ييګ په خلاف د جککۈيګ حکم کۈی او دا هغه کسان وو چيګ عهد ييګ مات کۈی و، او دوهمه أله هغه چيګ تۈون ييګ نه و مات کۈی، نو دوی ته د تۈون او معاهديګ تر ختميدو پوريګ امان و، دريمه أله هغه چيګ يا مطلق معاهده او عهد ورسره شوی و او يا ييګ هيخګ تۈون نه و ورسره کۈی، خو د مسلمانانو په خلاف ييګ جککۈه نه کوله، الله تعالی امر وکۈ چيګ ديګ أليګ کفارو ته خګلور مياشتيګ فرصت ورکۈي دا موده چيګ ختمه شوه، نو بيا ديګ ورسره جککۈه وشي:

((فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي

الْكَافِرِينَ)) (التوبه: ۲).

ترجمه: [پس کګرځئ تاسيګ په (دغه) حګمکه کيګ خګلور مياشتيګ او پوه شئ (ايګ مشرکانو په دی!) چيګ بيشکه تاسيګ نه يئ عاجز کوونکي د الله (د عذاب خپل چيګ مهلت ييګ درکؤ) او (پوه شئ په ديګ چيګ) بيشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی].

په ديګ آيت کيګ ذکر شويګ خګلور مياشتيګ هغه د حرم مياشتيګ دي چيګ دا آيت ورته اشاره کوي:

((فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) (التوبه:۵).

ترجمه: [نو کله چيګ تيری شويګ (خګلور) مياشتيګ حرامی نو وژئ (ايګ مومنانو عهد ماتوونکي) مشرکان په هر حګای کيګ چيګ ومومندل تاسيګ دوی او نيسئ (بنديان – قيديان – کؤئ) دوی او حصار کؤئ دوی (په کلاکګانو کيګ) او کينئ دوی ته (منتظر) په هر حګای د خګارلو او تيريدلو کيګ نو که توبه وويسته دوی (له کفره) او قائم کؤ دوی (سم اداء کؤ سره له تګولو حقوقو) لمونحګ او ورکؤ دوی زکات نو خوشی کؤئ تاسيګ لاره د دوی (او خګه مه ورته وايئ) بيشکه الله شګه بشګوونکی (د خطياتو) أير مهربان دی) د اجر او ثواب په انعام سره].

دا خګلور مياشتيګ د ذي الحجيګ له لسميګ د آذان له ورځګی نه پيل او د ربيع الاول په لسمه پای ته رسيږي او دلته هغه خګلور حرام مياشتيګ مراد ندي چيګ پديګ آيت کيګ ذکر شوي:

((إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ)) (التوبه: ۳۶).

ترجمه: [بيشکه چيګ مقدار (شمار) د مياشتو (چيګ معتبر دی) په نزد د الله دوولس مياشتيګ دي په کتاب د الله (لوح محفوظ) کيګ هغه ورځګ (وخت) چيګ پيدا کؤي يی دي آسمانونه او حګمکه د هغو (له جمليګ) حګنيګ خګلور مياشتيګ محرميګ دي، دغه (حساب يا تحريم) دين دی سم، نو مه کوئ ظلم په دغو کيګ پر حګانونو خپلو (په کولو د ککناه) او جنګګونه کوئ تاسيګ (ايګ مومنانو) له مشرکانو سره تګول په هر حال کيګ) لکه چيګ جنګګونه کوي دوی له تاسيګ سره تګول او پوه شئ چيګ بيشکه الله له پرهيزګارانو سره دی (په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره).]

پديګ وروستي آيت کيګ ذکر شويګ خګلور حراميګ مياشتی دری يو حګای يا متصليګ او

خگلورمه ییگ بیله ده، دری متصلی ذوالعقده، ذوالحجه او محرم، او حگانکگؤیگ ییگ د رجب میاشت ده، نو رسول الله (ص) چیگ کفارو او مشرکینو ته خگلور میاشتیگ مهلت ورکؤی وُ، هغه پدیگ میاشتو کیگ نه و، حگکه دا متصلیگ ندي نو ممکنه نده د مهلت موده پکیگ وتگاکل شي.

رسول الله (ص) ته امر شوی وُ چیگ د خگلورو میاشتو له پوره کیدو نه وروسته له مشرکینو سره جکگؤه وکؤي، او د مودیگ یا نگیتگیگ له پوره کیدو وروسته ییگ له هغو کسانو جکگؤه وکؤه چیگ عهد ییگ مات کؤی و، او له چا سره چیگ تؤون نه و شوی، او یا ییگ د تؤون موده صرف خگلور میاشتیگ وه هغوی ییگ جلا وطن کؤل او د چاچیگ د عهد موده نه وه پوره شوی، له هغوی سره ییگ وفا وکؤه او د تؤون د مودیگ تر پایه ییگ عهد رعایت کؤ، دیگ ألیگ تگولو د مودیگ له تکمیلیدو نه مخکیگ اسلام راوؤ، کفر ییگ پریشگود، او پر اهل الذمه یا ذمیانو جزیه وتگاکل شوه، او پدیگ ترتیب سره کفار په دری أوله شول: یو أول هغه چیگ جکگؤه ییگ کوله، دوهم هغه چیگ عهد او تؤون ییگ درلود، او دریم ذمیان، خو وروسته د تؤون خاوندان په اسلام مشرف شول چیگ پدیگ سره یوازیگ جکگؤه کوونکي او جزیه ورکونکي کفار پاتیگ شول او پدیگ سره د حگمکیگ پر مخ اوسیدونکي دری أوله شول: مسلمانان، له مسلمانانو سره سوله کوونکي او جنکگیدونکي ویریدونکي. د منافقانو په هکله الله تعالی خپل نبي (ص) ته امر وکؤ چیگ د منافقانو په ظاهر حکم وکؤي، شگکاره اعمال ییگ قبول کؤي، پتگ اعمال او زؤونه ییگ الله تعالی ته وسپاري او له هغوی سره منطقي مجادله کافي وشمیري، په حکمت او بلاغت سره خپله خبره د هغوی زؤونو ته ورسوي، خو ددیگ تر خگنکگ الله تعالی دا امر هم ورته کؤی وُ چیگ د منافقانو د جنازیگ لمونحگ ونکؤي، د هغوی پر قبرونو و نه دریاِي، او دعا ورته ونکؤي، که بشگنه ورته وغواؤي او یا نه، الله تعالی دوی (منافقانو) ته بشگنه نه کوي.

فصل
له خلکو سره د رسول الله (ص) معامله

له موُمنانو سره د تعامل په هکله الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته امر کؤی چیگ له خپلو دوستانو سره له صبر او زغم نه کار واخلي، او له هغو کسانو نه توجه بلیگ خواته وانه ؤوي کوم چیگ سهار، ماشگام د خپل رب د رضا په لتگه کیگ دي. همدا راز الله تعالی دا امر هم ورته وکؤ چیگ هغه کسان پریاِدي، کگوشگی ییگ کؤي کوم چیگ د رسول الله (ص) مخالفت ییگ کؤی او د عصیان د جرم مرتکب شویدي، لکه چیگ هغه دری کسان چیگ له یویگ غزا نه پاتیگ شوی وو، رسول الله

(ص) پدیګ هم مامور شوی و چیګ د الله تعالی حدود پر شریفانو او بیوزلانو یو شاتنه او یو برابر تطبیق کوي.

له دشګمنانو یا انسي شیطانانو سره د معاملیګ په هکله الله تعالی امر ورته وکړ چیګ له نیکۍ او احسان نه کار واخلي، د هغوی د بدۍ حګواب په نیکۍ سره ورکوي، د جهل په بدل کیګ له حلم نه، د ظلم په مقابل له عفویګ نه او د مقاطعیګ په بدل کیګ له پیوستون نه کار واخلي، الله تعالی دا ورته خګرګندوه کړه چیګ پدیګ أول معاملیګ سره د دشګمنانو زړونه خپلولی شي، او هغوی به په همدیګ سره دده په دوستانو بدل شي.

له جني شیطانانو نه د ژغورنیګ لپاره الله تعالی امر وکړ چیګ په (أعوذ بالله) خدای ته پناه وړلو سره حګان له جني شیطان نه خوندي وساتي. الله تعالی دیګ دواړو مطالبو ته په قرآنکریم کیګ دری حګله په (اعراف)، (المؤمنین) او (حم السجده) سورتونو کیګ اشاره فرمایلیګ ده، د (اعراف) سورت په یوه آیت کیګ غوره اخلاق تګول په ګوته شویدي، او دا خګرګندوه شویده چیګ حاکم یا ولي امر له رعیت سره دری حالته او دری أوله معامله لري: یو پر رعیت د حاکم حق دی، حاکم به امر کوي د هغه د امر رعایتول پر رعیت لازم دي، پدیګ صورت او حالت کیګ د تفریط او زیاتی احتمال شته حګکه الله تعالی رسول الله (ص) ته امر کړی چیګ له رعیت نه په خوشګۍ سره حقوق واخلي او نرمه معامله یا عفوه ورته وکړي همدا راز دا حکم ورته شوی چیګ په نیکۍ امر وکړي او نیکي یعنی هغه خګه چیګ سلیم عقل او فطرت ییګ نیکي بولي، او باید پخپل حکم او امر کیګ سختی ونکړی دا حکم هم ورته شوی و چیګ د دوی د جهل په بدل کیګ عفوه وکاروي، له نرمۍ او اعراض نه کار واخلي، دا وه له کافرو او مسلمانو انسانانو او پیریانو سره د رسول الله (ص) کړه او معامله.

فصل
غزا کګانیګ

رسول الله (ص) لومړنۍ جنأه، یا لواء حمزه (رض) ته ورکړیده، د هجرت په اوومه میاشت ییګ د مهاجرینو د دیرش کسیز کګروپ په مشرۍ د قریشو د یوه کاروان مخکیګ ته ولیږاه، دغه کاروان له شام نه مکیګ ته روان وُ، ابو جهل له دری سوه کسانو سره پکیګ موجود و، کله چیګ حمزه (رض) او مشرکان سره مخامخ شول، مجدي بن عمرو الجهني چیګ له دواړو خواوو سره ییګ تړون درلود، تر منحګ واقع شو او د جکګړیګ مخه ییګ ونیوله.

ورپسیګ ییګ د عبیده بن الحارث په مشرۍ یوه سریه (جنکګي کګروپ) د شوال په میاشت کیګ د

(رابغ) سیمیگ ته ولیاه، له ده سره شپیته تنه مهاجرین ملکګري وو، هلته له ابو سفیان سره چیګ دوه سوه کسان ورسره وو، مخامخ شول، دواؤو لوریو یو پر بل غشي وویشتل، خو توریګ ییګ استعمال نه شوای کؤای، او سعد بن ابي وقاص (رض) لومؤنی کس و چیګ د الله تعالی په لار کیګ ییګ غشی وویشت، ابن اسحاق دغه سریه د حمزه (رض) له سرییګ نه مخکیګ بولي.

بیا ییګ یو شل کسیز کګروپ چیګ مشري ییګ د سعد (رض) په غاؤه وه د (خرار) سیمیګ ته ولیاله چیګ د قریشو د یوه کاروان مخه ونیسي، مجاهدین چیګ هلته ورسیدل خبر شول چیګ د قریشو قافله یوه ورحګ مخکیګ لدیګ سیمیګ نه تیره شویده.

لدینه وروسته رسول الله (ص) پخپله د (ابواء) په نوم مشهوریګ غزا لپاره ووت، دا د رسول الله (ص) لومؤنة غزا وه، یوازیګ مهاجرین ییګ له حګان سره ملکګري کؤي وو، غوشګتل ییګ د قریشو د کاروان مخه ونیسي، خو ورسره مخامخ نه شو.

بیا رسول الله (ص) د ربیع په میاشت کیګ د ابواط غزا وکؤه، دوه سوه اصحاب (رض) ورسره وو، اراده ییګ د قریشو له کاروان سره مقابله وه، خو تر ابواط پوریګ لاؤ او خګوك ییګ مخیګ ته رانغلل. ورپسیګ د هجرت په دیارلسمه میاشت کیګ د کرز بن جابر د رانیولو په نیت له مدینیګ نه ووت، حګکه کرز د مدینیګ پر پنأ غالي حمله کؤیګ وه او یو شمیر خګاروي ییګ غلا کؤي وو رسول الله (ص) ییګ په لتګه پسیګ ووت، تر سفوان پوریګ ورسید خو کرز ورنه وتشګتید، بیا د هجرت په شپاؤسمه میاشت له یو سل او پنحګوسو مهاجرینو سره د قریشو د هغه کاروان مخیګ ته ورغی چیګ شام ته روان و، رسول الله (ص) وؤاندیګ لاؤ او تر ذي العشیره سیمیګ پوریګ ورسید، خو کاروان ورنه تیر شوی و، او دا همغه کاروان دی چیګ له شام نه بیرته مکیګ ته د ستنیدو په وخت ییګ رسول الله (ص) مخیګ ته وروتلی او بیا د بدر د غزا سبب شویدی.

لدینه وروسته ییګ عبدالله بن جحش له دوولسو مهاجرینو سره د نخله سیمی ته واستاوه، ددیګ کګروپ هر دوه کسان به په یوه اوشګ سپریدل، او په همدیګ ترتیب نخلیګ ته ورسیدل، د قریشو د کاروان خګارنه ییګ کوله چیګ په کومه راحګي، پدیګ وخت کیګ له سعد او عتبه بن غزوان نه خپل اوشګ ورك شو، هغوی دواؤه ورپسیګ کګرحګیدل، له نورو ملکګرو نه وروسته پاتیګ شول، نور ملکګریګ ییګ د نخلیګ د دریګ منحګ ته لاؤل، هملته ییګ د قریشو کاروان ولید، سره وییګ ویل چیګ نن د رجب آخرینة ورحګ ده او که نن حمله ورباندیګ ونکؤو، نو دا کاروان به د حرم پولو ته داخل شي، دا شپه هم حرامه او سبا دوی حرامیګ حګمکیګ ته داخلیاي، بالاخره ییګ دا فیصله وکؤه چیګ برید ورباندیګ وکؤي، د مسلمانانو له خوا د حملیګ له پریکؤیګ وروسته، یوه مجاهد عمرو بن حضرمي وویشت او وییګ واژه، عثمان او حکم ییګ ورنه اسیران کؤل، نوفل په تیشګته بریالی شو، مجاهدینو د غنیمت له مال نه پنحګمه برخه جدا کؤه او همدا په اسلام کیګ لومؤنی خمس وُ، رسول الله (ص) د دوی دا حمله او وژل تایید نکؤل، قریشو

خو ورنه د تبليغاتو لپاره استفاده کوله، ويل به ييگ مسلمانان د حرامو مياشتو درناوی نه کوي، مسلمانان په يوه أول حرج کيگ ولويدل، تر خگو الله تعالی دا آيت نازل کؤ: ((يَسْأَلُونَكَ عَنْ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)) (البقره: ۲۱۷).

ترجمه: [پوشگتنه کوي خلق له تانه (ايگ محمده!) له مياشتيگ حراميگ خگخه له جنگگ کولو په ديگ کيگ (چيگ روا دی که ناروا؟) ووايه (ايگ محمده! دغو سائلينو ته) چيگ جنگگ کول په ديگ (الشهر الحرام)کيگ (عمداً) لويه کگناه ده، او منع کول له لاريگ (دين) د الله خگخه او کافر کيدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ايستل د اهل د مسجد حرام له ده خگخه (کگناه) أيره لويه ده په نزد د الله (له قتاله په الشهر الحرام کيگ) او فتنه (له دين خگخه د خلقو ايستل) أيره لويه (کگناه) ده له جنگگ خگخه او هميشه به وي دوی (يعنيگ کافران) چيگ جنگگ به کوي دوی له تاسيگ سره تر هغه پوريگ چيگ بيرته وگرځوي دوی تاسيگ له دينه ستاسيگ که ييگ لاس ورسيږي، (او موقع ومومي)، او هر خگوك چيگ کگرځي له تاسيگ نه له دينه خپله پس مؤ شي حال دا چيگ دی کافر وي، نو دغه کسان ضايع شوي دي (تير) عملونه د دوی په دنيا او آخرت کيگ او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، هم دوی به په ديگ (اور) کيگ تل (هميشه) وي].

الله تعالی خگرکگنده کؤه چيگ د مسلمانانو دا عمل که خگه هم لوی دی، اشتباه ده، خو ستاسيگ مشرکينو، کفر، د الله تعالی له لاريگ او بيت الله نه منع کول، له مکيگ نه د مسلمانانو ايستل، او ستاسيگ شرك او فتنيگ د مسلمانانو ددغه عمل په نسبت خگو حگله لوی دي، زيات مفسرين وايي چيگ پدغه آيت کيگ له فتنيگ نه مراد شرك دی، او حقيقت دادی چيگ فتنه يعنيگ هغه شرك چيگ نور هم ورته رابولي او که خگوك ييگ نه مني نو هغه ته سزا ورکوي، او له همدغه امله به په دوزخ کيگ مشرکانو ته ويل کيږي: ((ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ)) ((الذاريات: ۱۴).

ترجمه:[وخگگئ تاسيگ (خوند د) عذاب ستاسيگ، دا دی هغه (عذاب) چيگ وی تاسيگ چيگ په بيؤه سره مو غوشگت دغه عذاب په دنيا کيگ].

ابن عباس وايي دلته له فتنيگ نه مطلب د کفارو تکذيب دی، يعنيگ د خپليگ فتنيگ نتيجه او حاصل وخگگئ، لکه چيگ الله تعالی فرمايي:

((أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ)) (

الزمر: ۲۴).

ترجمه: [آیا پس هغه خگوك چیگ حگان ساتي په مخ خپل سره له سختة د عذاب د ورحگیگ د قیامت (په شان د هغه مامون دی؟ بلکه نه دی) او وبه ویلی شي ظالمانو ته چیگ وخگکئ (خوند) د هغه عمل چیگ وئ تاسیگ چیگ کوه به مو (په دنیا کیگ چیگ د انبیاوو تکذیب و)].

او لکه د الله تعالی دا قول:

((إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ)) (البروج: ۱۰)

ترجمه: [بیشکه هغه کسان چیگ په فتنه کیگ غورحگولي وي (ضرر بیگ رسولی وي) ایمان لرونکیو سؤیو ته او ایمان لرونکیو شگحگو ته بیا بیگ توبه نه وي ایستلی (او نه وي کگرحگیدلي له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کیگ) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوحگوونکي].

دلته له فتنیگ نه مراد په اور سیحگل دي، خو لفظ عام دی او معنی بیگ دا ده چیگ کفارو به مسلمانانو ته سزا ورکوله تر خگو له دین نه واوؤي.

خو پدیگ آیتونو کیگ: ((وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ))(الانعام:۵۳)

ترجمه:[او (لکه چیگ ازمویلي مو وو سابقه امتونه په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگگه ازمویلي دی مونږ حگینیگ (غنیان) د دیگ امت په حگینو (نورو فقیرانو) له پاره د دیگ چیگ ووایي (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کؤی دی الله پر دوی په منحگ زمونږ کیگ (په هدایت سره) آیا نه دی الله شگه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی)، نو حگکه تفضلاً احسان پری کوی)].

((وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلاَّ فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ)) (الاعراف: ۱۵۵)

ترجمه: [او غوره کؤل موسی له قومه خپله اویا ((تنه)) سؤي (چیگ د خسی له عابدانو خگخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چیگ ونیول هغوی زلزلی ((په دنیا کیگ د الله د رویت د سوال په سبب)) نو وویل ((موسی د اتهام له ویریگ)) ایگ ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا ((د هلاکولو د دوی نو)) هلاك کؤي به وو تا دوی پخوا له دیگ نه او زه به دیگ هم (هلاك کؤی وی) آیا هلاکویگ ته مونږ په هغه کار چیگ کؤی دی بیگ عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مکگر ازمویشگت دی ستا، ککگمراه کویگ په دیگ سره یا الله! هر هغه خگوك چیگ اراده بیگ وکؤیگ ته (د ضلالت) او

هدايت كويګ ته ((يا الله)) هر هغه چا ته چيګ اراده وكؤيګ ته ((د هدايت ييګ)) هم دا ته ييګ ولي (واكدار) زمونږ نو بشګنه وكؤه مونږ ته (د ككناهونو زمونږ) او رحمت وكؤه پر مونږ او هم دا ته ييګ بهتر غوره د تګولو بشګونكو].

دلته پديګ آيتونو كيګ د فتنيګ نسبت الله تعالى ته شويدى، خو دلته ييګ معنى امتحان يا په نعمتونو او دردونو سره ازمويل دي، لدينه خګرككنده شوه چيګ دا فتنه، د مشركينو فتنه او د مسلمانانو فتنه د فتنيګ بيل، بيل أولونه او رنككونه دي، همدا راز د مسلمانانو تر منحګ فتنه لكه د جمل او صفين پيشګيګ دا د فتنيګ بل أول دى، او ددي ګ أول فتنيګ په هكله رسول الله (ص) امر كؤيدى چيګ مسلمانان بايد له دواؤو ألو نه حګانونه ليرى وساتي.

فتنه د معصيت په معنى هم راحګي لكه د الله تعالى دا قول:

((وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلا تَفْتِنِّي أَلا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ)) (التوبه: ۴۹)

ترجمه: [او حګينى له دغو (منافقانو) خګخه هغه خګوك دي چيګ وا ييګ اذن (اجازه) راكؤه ماته (د پاتيګ كيدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ككمراهة) كيګ (نو الله وفرمايل چيګ) خبردار شئ چيګ په ككمراهة كيګ (لا له پخوا) لويدلي دي دوى او بيشكه چيګ جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محيط (چاپير كيدونكي) دى په كافرانو].

يعنى دوى د نفاق په فتنه كيګ ولويدل، د روميانو د شګحګو له فتنيګ نه ييګ ديګ فتنيګ ته تيشګته وكؤه. مطلب دا چيګ الله تعالى د خپلو دوستانو او دشګمنانو تر منحګ د عدل حكم كؤيدى، او خپلو دوستانو ته ييګ أاأ وركؤى چيګ كه دوى د تاويل له امله اشتباه كوي، تقصير ورنه كيږي، نو بايد مايوس نه شي، الله تعالى به ييګ دا تقصير او اشتباه بشګي، دا غلط عمل ييګ د توحيد، هجرت او نورو صالحاتو تر خګنكګ د ناهيلة وؤ ندى.

فصل
د بدر لويه غزا

د دوهم هجري كال د رمضان مياشت وه، رسول الله (ص) ته خبر ورسيد چيګ د قريشو لوى كاروان له شام نه مكيګ ته د ستنيدو په لاره دى، نو ددي ګ كاروان مخيګ ته د وتلو اراده ييګ وكؤه اصحاب (رض) ييګ اختيارمن كؤل، هيخګوك مجبور نه و چيګ ورسره ووزي، د هر چا خپله خوشګه. رسول الله (ص) له دري سوه او خګو لسو كسانو سره روان شو، دوه آسان او اويا اوشګان ورسره وو، چيګ په نوبت به وربانديګ سپريدل. هلته مكيګ ته د كاروان له خوا د مرستيګ فرياد او چيغه ورسيده، مشركان د رسول الله (ص) مقابليګ ته را روان شول، الله تعالى فرمايي:

((وَلا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَراً وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ)) (الانفال: ۴۷)

ترجمه: [او مه كيږئ (ايګ مومنانو) په شان د هغو كسانو چيګ راووتل له كورونو خپلو د پاره د فخر او شګودنيګ خلقو ته (شوكت، دبدبه خپله) او اؤوي دوى (خلق) له لاريګ د الله خګخه او الله پر هغو كارونو چيګ كوي بيګ دوى محيط (چاپير دى علم او قدرت دده نو جزا به پريګ وركؤي)].

پديګ ترتيب سره الله تعالى مسلمانان او مشركان بيله كوميګ تګاكليګ شوى وعديګ سره مخامخ كؤل، لكه چيګ الله تعالى فرمايي: ((وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْراً كَانَ مَفْعُولاً لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (الانفال: ۴۲)

ترجمه: [او كه يو تر بله وعده كؤى وى تاسيګ (د جنګګ) نو خامخا به مخالفت كؤى وى تاسيګ په دغه وعده كيګ وليكن (بيګ له وعديګ جمع كؤئ تاسيګ الله) د پاره د ديګ چيګ پوره كؤي الله هغه كار چيګ وُمقرر شوى (په ازلي علم د ده كيګ چيګ نصرت د احباوُ او ذلت د اعداوُ دى) لپاره د ديګ چيګ هلاك شي هغه خګوك چيګ له شان بيګ هلاكت وي پس له قيامه د حجت روشګان خګخه او ژوندى پاتيګ شي هغه خګوك چيګ له شان بيګ ژوندون وي پس له قيامه د روشګانه حجت، او بيشكه الله خامخا شګه اوريدونكيګ (د كګردو (تګولو) اقوالو) شګه عالم دى (په تګولو احوالو)].

رسول الله (ص) ته چيګ د مشركانو د را روانيدو خبر راغى، له اصحابو سره بيګ مشوره وكؤه، مهاجرينو خبريګ وكؤيګ، خپل دريحګ بيګ بيان كؤ، رسول الله (ص) بيا وفرمايل: خګه نظر لرئ؟ بيا مهاجرينو په أيره شګه توكګه خپله تياري اعلان كؤه، خو رسول الله (ص) بيا مشوره وغوشګتله، انصار پوه شول چيګ رسول الله (ص) غواؤي د دوى دريحګ معلوم كؤي، همغه وه چيګ سعد بن معاذ (رض) پورته شو، خپله مشهوره خبره بيګ وكؤه وبيګ ويل: يا رسول الله (ص) ته زمونږ رايه غواؤيګ؟ قسم په هغه خداى چيګ زمونږ د ژوند واك له هغه سره دى، كه په سمندر كيګ د وركګأيدو امر راته وكؤى، بيګ درنكګه به پكيګ وركګأ شو، او كه برك الغماد چيګ په يمن كيګ واقع دى ته د تلو امر راته وكؤى نو فورا به ور روان شو.

بيا مقداد (رض) خپليګ تاريخي خبريګ وكؤى، رسول الله (ص) پديګ خبرو سره أير زيات خوشاله شو وبيګ فرمايل: روان شئ، زيرى ميګ دربانديګ، الله تعالى له ما سره د يويګ طائفيګ (كاروان يا لشګكر) وعده كؤيده، او ماته د مشركانو د وژلو حګايونه هم راشګودل شويدي.

پديګ ترتيب سره رسول الله (ص) د بدر لوري ته مخكيګ لاؤ، هلته چيګ له مشركانو سره مخامخ

شو، پورته شو او له خپل رب نه ييگ د بري سوال وکؤ، نورو مسلمانانو هم دعا وکؤه، الله تعالى، خپل رسول (ص) ته وحي وکؤه چيگ زر پرشگتيگ ديگ مرستيگ ته درليږم، که سوال وشي چيگ دلته زر پرشگتيگ ذکر شوی خو د آل عمران سورت په آيت کيگ دری زره او پنحگه زره شگودل شويدي، نو حگواب ييگ دا دی چيگ يا خو دا چيگ هلته د احد له غزا نه يادونه شويده او هلته کومك له شرط سره تؤلی دی، او چيگ شرط پوره نه شو، نو کومك هم رانغی، او يا دا چيگ د بدر غزا ده خو پرشگتيگ په يو حگل تگولی نه ويگ ورته راغليگ، مسلمانانو چيگ له الله تعالى د مرستيگ سوال وکؤ زر پرشگتيگ يي ورته راوليږلی، بياييگ دری زره او بياييگ پنحگه زره ورته راوليږليگ او دا د مسلمانانو لپاره أير ککتگور او مناسب وْ، د آيتونو سياق هم په همديگ دلالت کوي الله تعالى فرمايي:

((وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٢٣) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلاثَةِ آلافٍ مِنْ الْمَلائِكَةِ مُنْزَلِين(١٢٤) بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلافٍ مِنْ الْمَلائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (١٢٥) وَمَا جَعَلَهُ اللّهُ إِلاّ بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلاّ مِنْ عِنْدِ اللّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ)) (آل عمران:١٢٣-١٢٢)

ترجمه: [او خامخا په تحقيق مرسته کؤيگ وه له تاسيگ سره الله په (جنگگ) د بدر کيگ حال دا چيگ تاسيگ کمزوری وئ نو وويريږئ له الله نه له پاره د ددين چيگ شکر وکؤئ تاسيگ (د نعمتونو او احسانونو د ده) (ياد کؤه ايگ محمده!) کله چيگ ويل تا مؤمنانو ته چيگ آيا کافي (بس) به نه شي ستاسيگ دا چيگ مرسته وکؤي له تاسيگ سره رب ستاسيگ په دری زرو له پرشگتو چيگ راليږلی شوي وي (له آسمانه) (هو! (دری زره بس کيږي)! که تاسی صبر وکؤئ او وويريږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسيگ په دغه ساعت (ييگ له تگاله يو ناخگاپه) مرسته (مدد) به وکؤي له تاسيگ سره رب ستاسی په پنحگو زرو سره له پرشگتو چيگ علاميگ لرونکی وي (او نه ده کگرحگوليگ الله دا مرسته (مدد) مکگر له پاره د خوشالتيا ستاسيگ او له پاره د دی چی تسکين ومومي زؤونه ستاسی په ديگ سره او نه ده مرسته (مدد) مکگر له (جانبه د) الله چی شگه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) شگه حکمت والا (چی هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي)].

خو د لومؤي قول خاوندان وايي دلته دا کيسه د احد د غزا ده، د بدر له غزا نه ضمني يادونه شويده، د بدر په غزا کيگ ييگ د خپل نعمت يادونه فرمايليگ ده، بيا ييگ بيرته د احد کيسه بيان

کؤیده، او د رسول الله (ص) دا قول بیگ ور په یاد کؤی چیگ دوی ته بیگ ویل (ألن یکفیکم.....)) بیا الله تعالی وعده ورسره کؤیگ که مسلمانان صبر او تقوی وکؤي، نو پنحگه زره پرشگتیگ به بیگ د مرستیگ لپاره راولیږي، دلته دا مرسته مشروطه ده، او دا د رسول (ص) قول دی چیگ اصحابو ته بیگ کؤی، او د بدر په غزا کیگ چیگ مدد ذکر شوی هغه د الله تعالی قول دی مطلب دا چیگ د بدر په غزا کیگ زر پرشگتیگ د مسلمانانو د مرستیگ لپاره توظیف شویگ ویگ، او د احد په غزا کیگ د پنحگو زرو مشروطه وعده شویگ وه، د آل عمران په سورت کیگ د احد غزا په مفصله توکگه بیان شوی او د بدر غزا ته ضمني اشاره شویگ خو د انفال په سورت کیگ د بدر کیسه مفصله ذکر شویگ او د احد له غزا نه ضمني یادونه شویده، نو د آل عمران او انفال د سورتونو سیاق سره بیل دی، او دا آیت همدا مطلب خگرکگندوي:

((بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلافٍ مِنْ الْمَلائِكَةِ مُسَوِّمِينَ)) (آل عمران: ۱۲۵)

ترجمه: هو! [دریگ زره بس کیږي)! که تاسیگ صبر وکؤئ او وویریږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسیگ په دغه ساعت (بیگ له تگاله یو ناخگاپه) مرسته به وکؤي له تاسیگ سره رب ستاسیگ په پنحگو زرو سره، له پرشگتو چیگ علامیگ لرونکیگ به وي].

مجاهد وایي دلته مراد د احد غزا ده، او دا ددیگ تقاضا یا غوشگتنه کوي چیگ دا ذکر شوی مدد به هم په احد کیگ وي، نو دا قول صحیح ندی چیگ وایي د مدد دا شمیره د بدر په غزا کیگ وه او د پرشگتو فوري راتکگ د احد په غزا کیگ.

قریشو چیگ د رسول الله (ص) مقابلیگ ته د تکگ فیصله وکؤه، له بنی کنانه سره دشگمنة ته بیگ پام شو، تشویش ورسره پیدا شو، پدیگ وخت کیگ ابلیس د سراقه بن مالك په شکل کیگ ورته خگرکگند شو او داسیگ بیگ ورته وویل: الله تعالی خبر راکوي فرمایي:

((وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنْ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتْ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ)) (الانفال: ۴۸).

ترجمه: [او (یاد کؤئ) هغه وخت چیگ شگایسته کؤي وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وییگ ویل چیگ نشته هیخگ غالب پر تاسیگ نن ورحگ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسیگ، نو کله چیگ سره ولیدل (مخامخ شول) دواؤو فوحگونه (د اسلام او کفر) بیرته بیگ منأیگ کؤی په پوندو خپلو (یعنیگ وتشگتیده) او وییگ ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنیگ) ستاسیگ او بیشکه زه وینم هغه (فوحگ د ملائکو چیگ راحگي په معاونت د مؤمنانو) چیگ نه

بيګ وينئ تاسيګ بيشکه زه ويريږم له الله او الله سخت دی عقوبت ‹د ده›].
شيطان اطمينان ورکؤ چيګ بني کنانه به هيخګ زيان در ونه رسوي، بيغمه اوسئ، خو کله چيګ جکګؤه پيل شوه، شيطان د الله تعالی مدد ولید، نو په تيشګته شو، مشرکانو ورته وويل: سراقه! چيرته تشګتيګ؟ تا خو د همکارة ژمنه کؤيګ وه، ده ورته وويل: زه چيګ خګه وينم، تاسيګ هغه نه وينئ، الله تعالی فرمايي:

((إِنِّي أَرَى مَا لا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ)) ‹الانفال: ۴۸›

ترجمه: [بيشکه زه وينم هغه ‹ فوحګ د ملائکو چيګ راحګي په معاونت د موٴمنانو› چيګ نه بيګ وينئ تاسيګ بيشکه زه ويريږم له الله او الله سخت دی عقوبت ‹د ده›]. شيطان پديګ خبره کيګ رشګتونی و چيګ وييګ ويل: ((إِنِّي أَرَى مَا لا تَرَوْنَ)) خو پديګ خبره کيګ دروغجن و چيګ ويل بيګ ((إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ)). ويل شوي چيګ شيطان وويريد چيګ هسيګ نه له دوی سره يو حګای هلاك نشي، يعنی ويره بيګ له مرکګه وه.
منافقانو چيګ د مسلمانانو لشګکر ولید چيګ شميره بيګ کمه ده او د دوی تعداد وربانديګ أير دی ، نو ککمان بيګ وکؤ چيګ برلاسي په شميره پوريګ اؤه لري کفارو ، او منافقانو د مسلمانانو په اؤه ويل: ((غَرَّ هَؤُلاءِ دِينُهُمْ)) ‹الانفال: ۴۹› ترجمه: [مغرور کؤي دي دغه موٴمنان دين د دوی].
الله تعالی خبر راکؤی چيګ توکل د بري سبب دی، بری د شمير په أيرشګت او لإوالي پوريګ اؤه نلري، الله تعالی حکيم او عزيز دی او هغه چاته بری ورکوي چيګ د بري وؤتيا ولري که خګه هم کمزوری او لإ وي.
رسول الله ‹ص› د بدر له غزا او اسيرانو له مسالیګ نه د شوال په مياشت کيګ فارغ شو ، لدينه اوه ورځيګ وروسته پخپله د بني سليم مقابليګ ته ووت، او تر ‹الکدر› نوميګ چينی پوريګ ورسيد ، دری ورځيګ هلته پاتيګ شو بيا بيګ له جکګؤيګ مدينيګ ته ستون شو.

د سويق غزا

په بدر کيګ له ماتيګ وروسته چيګ د مشرکانو د لشګکر حګپل شوي پاتيګ کسان مکيګ ته ورسيدل ابو سفيان چيګ دا حالت وليد أير په غصه ييګ وويل: تر خګو ميګ چيګ له رسول الله (ص) سره جککګوه نه وي کوئ، سر به ونه مينحګم، بيا له دوو سوه جنکګيالیو سره روان شو، د مدينيګ پولو ته ورسيد يوه شپه ييګ له سلام بن مشکم سره تيره کوه، شراب ييګ ورسره وخګشګګل، له حالاتو ييګ خبر کؤ او د ده خبر ييګ پتګ وساته چيګ سهار شو، نو ابوسفيان يو شمير د خرما ونيګ پريګ کؤيګ، د انصارو يو تن او د هغه دوست ييګ ووژل، رسول الله (ص) چيګ خبر شو، په لتګون پسيګ ييګ ووت، خو ابو سفيان ورنه تللی وُ، د لاريګ په اوإدو کيګ مشرکانو د خپلو پيتګو او بارونو د سپکوالي په خاطر أير ستوان يا د اوؤو نه جوؤ شوي خاص خواؤه چيګ په عربي کيګ (سويق) ورته وايي غورحګولي وو، چيګ مسلمانانو را غونأ کؤل او له همديګ امله ديګ غزا ته د سويق غزا ويل کيإي.

پديګ پسيګ رسول الله (ص) له غطفان سره د جککګؤيګ لپاره نجد ته لاؤ، د دوهم هجري کال د صفر مياشت ييګ هملته تيره کؤه، بيا بيله ديګ چيګ جککګؤه وکؤي مدينيګ ته ستون شو، د ربيع الاول مياشت ييګ په مدينه کيګ تيره کؤه، بيا د قريشو مقابليګ ته ووت، د حجاز تر نجران سيمې پوريګ لاؤ، خو جککګؤه پيشګه نه شوه، ربيع الاخر او جمادي الاولی مياشتيګ ييګ هملته تيريګ کؤيګ بيا ستون شو.

بيا ييګ له بني قينقاع سره جککګؤه او غزا وکؤه، ورپسيګ ييګ کعب بن اشرف ته د هغه د خيانت سزا ورکؤه، ترور شو، او امر ييګ وکؤ چيګ عهد ماتونکي يهودان ديګ هر چيرته چيګ وي ووژل شي، حککه هغوی له الله تعالی او رسول الله (ص) سره خيانت او دشګمني کؤيګ ده.

د احد غزا

په بدر کیګ د قریشو د سردارانو له وژل کیدو وروسته ابو سفیان مشري په غاړه واخیسته أیر جنککیالان ییګ راتګول کوَل، مدینیګ ته روان شول، د احد له غره سره نژدي ییګ واوول، او همله د احد مشهوره غزا وشوه. رسول الله (ص) غزا ته له روانیدو سره مجاهدین معاینه کوَل، یو شمیر کشران ییګ بیرته کورونو ته ولیږل پدیګ جمله کیګ عبدالله بن عمر، اسامه، زید بن ثابت او عرابه بن اوس شامل وو، خو هغه تنکي حګوانان ییګ چیګ قوي وو او د مقابلیګ توان ییګ درلود، هغوی ییګ له لشګکر نه جدا نه کوَل مثلا سمره بن جندب او رافع بن خدیج چیګ دغه وخت (۱۵) کلن وو، هغوی ته ییګ په غزا کیګ د ګګأون اجازه ورکوَه، دا هم ویل شوي چیګ (۱۵) کلنو حګوانانو ته ییګ لدی امله د ګګأون اجازه ورکوَیګ وه چیګ په (۱۵) کلنة کیګ هلك د حګوانة مرحلیګ ته رسیږي او هغه نور چیګ لدینه ییګ کم عمرونه درلودل بیرته وګګرحګول حګکه بلوغ ته نه وو رسیدلي، او نور علماء وایيګ چیګ دلته ییګ د عمر رعایت نه بلکه د جسمي قوت رعایت کوَی، چاچیګ قوي بدن درلود، او د غزا توان پکیګ و، هغوی ته ییګ د ګګأون اجازه ورکوَه. ابن عمر هم وایي: رسول الله (ص) چیګ ولیدله زه د غزا توان لرم، نو اجازه ییګ راکوَه غزا ته ورسره لاؤ شم.

مولف بیا د اصیرم کیسه راوؤیګ ده، چیګ د احد په ورځ مسلمان شوی او په همغه ورځ په شهادت رسیدلی دی. بیا ییګ د ابو سفیان خبرو ته اشاره کوَیده بخاري له براء بن عازب نه روایت کوي چیګ ابو سفیان غره ته پورته شو وییګ ویل: آیا محمد (ص) شته؟ رسول الله (ص) امر وکوَ چیګ حګواب مه ورکوئ، ابو سفیان وویل: د ابي قحافه زوی (ابوبکر) شته؟ رسول الله (ص) د حګواب نه ورکولو حکم وکوَ، هغه وویل: د خطاب زوی (عمر) شته؟ رسول الله (ص) بیا هم همغه حکم تکرار کوَ، نو ابو سفیان وویل: دا کسان وژل شوي دي حګکه که ژوندی وای، نو زما حګواب به ییګ راکوَی و، دلته عمر نور صبر و نه شوای کوَی، غږ ییګ وکوَ: د خدای دشګمنه! دروغ وایيګ، الله تعالی هغوی ستا د ذلت او رسوایة لپاره ساتلي دي.

بیا ابو سفیان وویل: هبل لوؤ دی، هبل لوؤ دی، رسول الله (ص) امر وکوَ ددیګ خبری حګواب ییګ ورکوئ، اصحابو (رض) وویل: خګه ورته ووایو؟ رسول الله (ص) وفرمایل ورته ووایئ: الله تعالی له تګولو نه لوی او لوؤ دی، بیا ابو سفیان وویل: مونږ عزی لرو او تاسیګ عزی نلرئ، رسول الله (ص) د حګواب ورکولو امر وکوَ، هغوی وویل: خګه ورته ووایو؟ رسول الله (ص) وفرمایل: ورته ووایئ: الله تعالی زمونږ مولی دی، او تاسیګ مولی نه لرئ، بیا ابو سفیان وویل: دا ورځ د بدر د ورځګیګ په بدل کیګ، جنککګ خو اوؤیدونکیګ را اوؤیدونکیګ دی، نن په پرون یعنی دا د بدر بدله شوه، سره برابر شوو، عمر (رض) په حګواب کیګ ورته وویل: داسیګ نده لکه ته چیګ

ککمان کوی، مساله توپیر لري، زمونږ مؤي په جنت کیګ او ستاسیګ مؤي په اور یا دوزخ کیګ دي، ورپسیګ ابو سفیان وویل: تاسیګ به ووینئ چیګ ستاسیګ مؤي مثله شوي یعنی اندامونه بییګ پریګ شوي دي، ما ددیګ کار امر نه دی کؤی ، خو ورباندیګ خفه هم نه یم.

فصل
ددیګ غزا (احد) درسونه او احکام

ددیګ غزا یو درس او حکم دا دی چیګ جهاد په شروع کیدو سره لازمیږي، چا چیګ جنګګي لباس، زغره او نور واغوستل، توره بییګ پورته کؤه، تیاري بییګ ونیوله، نو بیا به حتما غزا کوي، بیرته به نه ستنیږي. بل حکم بییګ دادی چیګ که دشګمن دچا خاوریګ ته راشی، نو له سیمی نه وتل جواز نلري.

بل درس بییګ دا دی چیګ هغو ماشومانو ته په جګګؤه کیګ د کګأون اجازه نشته چیګ د جګګؤیګ او مقابلیګ توان نلري. دا حکم هم ورنه استنباطیږي چیګ شګحګیګ هم په جهاد کیګ کګأون کولی شي، او مسلمانان مرسته ترینه غوشګتلی شي. دا هم ورنه ثابتیږي چیګ مجاهد کولی شي له میرمنیګ سره د دشګمن په منحګ او لیکو کیګ ورکګأ شي، لکه انس بن النضر او نورو چیګ همداسیګ کؤي. همدا راز که امام د غزا په دوران کیګ په ناسته امامت کوي، نو مقتدیان دیګ هم په ناسته ورپسیګ اقتداء وکؤي. او بل درس بییګ دادی چیګ د شهادت هیله او د شهادت دعا جواز لري، لدینه نهی نده شوی، حګګه پدی غزا کیګ ابن جحش د شهادت هیله او دعا کؤی وه. ددیګ غزا بل درس دادی چیګ که مسلمان حګان پخپله ووژني د هغه حګای دوزخ دی لکه قزمان چیګ د حګان وژنیګ مرتکب شو او رسول (ص) بییګ په هکله وفرمایل چیګ هغه دوزخي دی. بل حکم دا ورنه لاسته راحګي چیګ شهید ته غسل نه ورکول کیږي، لمونحګ نه ورباندیګ کیږي، کفن بییګ خپلیګ جامیګ وي، خو که جامیګ بییګ دشګمن ورنه سلبیګ او ایستلی وی، نو بیا بل کفن ورکول کیږي ، او که شهید د جنابت په حال کیګ په شهادت ورسول شي، نو بیا بییګ غسل لازم دی، لکه حنظله چیګ نوی واده بییګ کؤی وٗ، د غزا خبر بییګ واورید ، فورا له رسول الله (ص) سره روان شو جنب و چیګ شهید شو ، له شهادت نه وروسته رسول الله (ص) ولید چیګ ملائکیګ غسل ورکوي نو په غسیل الملائکه او یا حنظله الغسیل مشهور شو.

همدا راز پدیګ غزا کیګ دا درس هم پروت دی چیګ شهیدان باید په هغو حګایونو کیګ دفن

شي چيرته چيگ په شهادت رسيدلي دي، حگگه رسول الله (ص) امر وکؤ چيگ شهيدان ديگ د شهادت حگايونو ته يووؤل او هملته دفن شي، دا هم لدينه غزا لاسته راحگي چيگ په يوه قبر کيگ د دوو او دريو کسانو شگخول جواز لري. خو سوال دادیگ چيگ شهيدان پخپلو جامو کيگ خشگول واجب دي او که مستحب؟ قوي قول دا دی چيگ دا واجب دی. ددیگ غزا بل درس دا دی چيگ معذور لکه کگوأ هم کولی شي په غزا کيگ کگأون وکؤي، او دا حکم هم ورنه راوزي چيگ که مسلمانانو کوم مسلمان پديگ کگمان چيگ کافر دی وواژه، نو د هغه ديت به له بيت المال نه ورکول کيږي، حگگه رسول الله (ص) غوشگتل ابو حذيفه بن اليمان ته د هغه د پلار ديت ورکؤي، خو ابو حذيفه وانه خيست او مسلمانانو ته بيگ ور وباشگه.

ددیگ غز اساسي حکمتونو ته الله تعالی د آل عمران سورت له ۱۲۱ نه تر ۱۲۰ آيتونو کيگ اشاره کؤيده او فرمايلي بيگ دي:

((وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (آل عمران: ۱۲۱)

ترجمه: [او (ياد کؤه ايگ محمده!) چيگ راووتی ته په اول د ورحگيگ کيگ له کوره خپله چيگ تيارول ديگ مؤمنانو ته (په احد کيگ) حگايونه له پاره د جنگگ او الله شگه اوريدونکيگ دی (د تگولو اقوالو) شگه عالم دی (پر کگردو (تگولو) احوالو)].

يو لوی حکمت دا و چی الله تعالی د معصيت، او اختلاف پايليگ په کگوته کؤي، دا بيگ د ماتيگ اسباب بللي، مسلمانانو ته بيگ امر کؤی چيگ د خذلان او ماتيگ له اسبابو نه حگانونه وساتي، او دا بيگ ويلي چيگ د الهي حکمت له مخيگ رسولان او پيروان بيگ کله بر لاسي او کله کله مغلوب وي تر خگو د امتحان هدف پوره شي، خو وروستة پايله د مسلمانانو ده، الله تعالی فرمايي: ((مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ)) (آل عمران: ۱۷۹)

ترجمه: [نه دی الله چيگ پريږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چيگ يئ تاسی (ايگ خلقو!) پر هغه تر خگو چيگ جلا (جدا) کؤي (الله) ناپاکه له پاکه حگنيگ، او نه دی الله چيگ خبر کاندي تاسيگ په غيب باندیگ (چيگ د منافقانو تميز دی له مخلصانو خگخه) وليکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو خگخه چيگ اراده و فرماييگ (د غوره کولو بيگ)، نو ايمان (يقين) ولرئ تاسيگ (ايگ مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ايمان (يقين) قائم پاتيگ اوسئ! او پرهيزکگاري وکؤئ (له بدو کارونو) پس دی تاسيگ ته اجر أير لوی (په جنت کيگ)].

ددیگ آيت مفهوم دا دی چيگ الله تعالی تاسيگ همداسيگ کگأ چيگ مؤمن له منافق خگخه نه پيژندل کيږي نه پريږدي، بلکه په امتحان سره مؤمنان له منافقانو نه بيلوي، لکه د احد په غزا کيگ

بيګ چيګ همداسيګ وکړل، دا کسان د الله تعالى په وژاندیګ او د هغه په علم کيګ سره بيل دي، هغه پريګ عالم دی، خو غواړي په مشهوده توګه بيګ سره بيل کړي، الله تعالى مومن او منافق شګه پيژني، خو دا نه غواړي دا غيب تاسيګ ته هم در وشګيي، بلکه اراده بيګ داده چيګ په امتحان سره په شګګاره توګه دا دواړه أليګ سره جلا کړي، بيا الله تعالى د علم غيب په هکله رسولان(ع) له نورو نه بيلوي فرمايي چيګ الله تعالى خپل رسولان (ع) له هغه غيب نه چيګ اراده بيګ وي خبروي، لکه د جن په سورت کيګ چيګ اشاره شويده، نو ستاسيګ نيکمرغي پديګ کيګ ده چيګ په هغه غيب ايمان راوړئ کوم الله تعالى بيګ خپلو رسولانو (ع) ته خبر ورکوي که خګوك ايمان راوړي او تقوى غوره کړي د هغه لپاره لوی اجر دی. دا حکمت هم راته بيان شوی چيګ د الله تعالى دوستان په سختة او آسانة کيګ رشګتوني بندګان وي، په هر خګه او هر حال کيګ چيګ خوشګ بيګ وي يا نا خوشګ د الله تعالى اطاعت کوي دا کسان چيګ په هر حالت کيګ عبادت کوي، رشګتوني بندګان دي، نه هغه چيګ يوازيګ د خوشګة په حالت کيګ په کومه کګوشګه کيګ سجديګ کوي.

الله تعالى دا هم بيان کړيده که مومنان تل برلاسي او غالب وساتي، نو بيا به د هغو کسانو په شان وي چيګ الله تعالى پراخه روزي ورکړی، الله تعالى خبير او بصير دی، خپل حکمت په اساس بندګانو ته خګه ورکوي ياييګ ورنه سلبوي پديګ عالم دی چيګ کوم حالت د دوی په کګتګه دی، بنده چيګ د خدای په وژاندیګ ذلت وکړي د بري مستحق کګرځي، همدا ذلت بيګ د نصرت سبب دی:

((وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ)) ((آل عمران: ۱۲۳))

ترجمه: [او خامخا په تحقيق مرسته (مدد) کړيګ وه له تاسيګ سره الله په (جنګګ) د بدر کيګ حال دا چيګ تاسيګ کمزوري وئ نو وويريږئ له الله نه له پاره د ديګ چيګ شکر وکړئ تاسيګ (د نعمتونو او احسانونو دده)].

((لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ)) (التوبه: ۲۵)

ترجمه: [خامخا په تحقيق مدد کړی دی له تاسيګ سره الله په حګايونو أيرو کيګ او (خصوصاً) په ورځګ د حنين کيګ کله چيګ تعجب کيګ واچولی أير والي ستاسيګ، نو دفع نه کړ (أيروالي) له تاسيګ حګنيګ هيخګ (له حمليګ د دشګمن نه) او تنګګه شوه (له ويريګ) پر تاسو باندیګ حګمکه سره د ارتوالي د ديګ بيا شا کړه تاسيګ (دشګمن ته) حال دا چيګ وی شا کګرځوونکي (تشګتيدونکي)].

ددیګ غزا يو درس دا دی چيګ الله تعالى خپلو بندګانو ته داسيګ درجيګ او مرتبيګ مقرری

کؤيدي چيگ هغوی پخپلو عملونو نه شي ورسيدلی، بلکه ديگ اوچتو درجو ته رسيدل سختيگ ابتلاء او ازموينيگ ته اؤتيا لري، نو د همديگ لپاره الله تعالی دوی ته پديگ امتحان او ابتلاء کيگ د بري اسباب برابر کؤي لکه خگرنکگه ييگ چيگ د نيکو اعمالو د کولو توفيق ورپه برخه کؤيدی.

بل درس ييگ دا دی چيگ همیشنی عافيت، دايمي بری او شتمني په زؤونو کيگ له عاجليگ او موقتي نتيجيگ او دنيا سره مينه پيدا کوي، ارادیگ کمزوروي، د الله تعالی لوري ته د سفر په مخه کيگ ييگ خنأونه ايجادوي، کله چيگ الله تعالی د کوم بنده عزت او کرامت وغواؤي، نو داسی ازميشگت پريگ راولي چيگ د پورتنيو رنحگونو دوا ييگ پريگ وشي، او نور درسونه ييگ عبارت دي له:

* شهادت د الله تعالی د دوستانو لپاره تر تگولو لوؤه درجه ده، الله تعالی خوشگوي له خپلو دوستانو نه شهيدان غوره کؤي.
* الله تعالی چيگ د خپلو دشگمنانو د هلاکت اراده وکؤي، نو د هلاکت اسباب ييگ برابروي، د هلاکت لوی اسباب، کفر، سرکشي، د الله تعالی دوستانو ته اذيت او زيان رسول دي، که خگه هم پديگ أول اذيتونو سره د الله تعالی دوستان له کگناوو نه پاکيږي، خو همدا د دشگمنانو د هلاکت سبب هم جوؤيږي، الله تعالی فرمايي:

((وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٣٩) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (١٤٠) وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ)) ((آل عمران: ١٣٩-١٤١))

ترجمه: [او مه سستيږئ تاسيگ! او مه خپه کيږئ تاسيگ! او هم دا تاسيگ غالبان ييگ که يئ تاسيگ مومنان (په حقه سره)، که ورسيږي تاسيگ ته زخم نو په تحقيق رسيدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسيگ، او دا ورځگيگ (د ژوندون) اؤوو را ؤوو ييگ (په وار) په منځگ د خلقو کيگ، او له پاره د ديگ چيگ معلوم کؤي الله هغه کسان چيگ ايمان لرونکي دي (په علم الشهود سره هم) او (بل له پاره د ديگ چيگ) ونيسي (الله) له تاسيگ نه شهيدان، او الله نه خوشگوي ظالمان (کافران)، او (بل د پاره د ديگ چيگ پاك او صاف کؤي) الله (له کگناه) هغه کسان چيگ ايمان لرونکي دي او هلاك کؤي (الله) کافران].

پديگ آيت کيگ الله تعالی مسلمانان هخگوي، تشجيع کوي ييگ او په عين وخت کيگ تعزيت هم ورکوي. دا چيگ کله کله الله تعالی کفارو ته په مسلمانانو برلاسي ورکوي، قرآنکريم ددغه مسالیگ حکمت ته اشاره کوي فرمايي:

((إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ)) ((ال عمران: ۱۴۰))

ترجمه: [که ورسيږي تاسيګ ته زخم نو په تحقيق رسيدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسيګ، او دا ورځګيګ (د ژوندون) اؤوو را ؤوو ييګ (په وار) په منځګ د خلقو کيږي، او له پاره د ديګ چيګ معلوم کؤي الله هغه کسان چيګ ايمان لرونکي دي (په علم الشهود سره هم) او (بل له پاره د ديګ چيګ) ونيسي (الله) له تاسيګ شهيدان، او الله نه خوشګوي ظالمان (کافران)].

يعنيګ ايګ مسلمانانو تاسيګ پداسيګ حالت کيږي وليږي غمجن او سستيږئ، دا حال خو پر کفارو هم راځي هغوی د شيطان په لار کيږي دا أول ماتيږي او دردونه وينې. الله تعالی ديته هم اشاره کؤيده چيګ په دنيا کيږي ييګ ورځګيږي بدليږي پيدا کؤی، کله د دوی لپاره او کله د دوی په خلاف، پديګ ژوند کيږي د الله تعالی د دوستانو او دشګمنانو برخه شته، کله دوی برلاسي وي او کله هغوی، خو آخرت بيا داسيږي ندی هغه يوازيګ د مؤمنانو لپاره دی.

- پديګ پسی ييږي بل حکمت ته اشاره کؤی او هغه د مؤمن او منافق توپير او پيژندل دي الله تعالی اراده کؤی هغه منافقان چيږي ده ته شګه معلوم دي، په علم رويت او مشاهديږي سره تګولو ته وروپيژني، دا حګکه چيږي په غيبي علم ثواب او عذاب ندی مرتب.

- بل حکمت دا دی چيږي الله تعالی غواؤي له خپلو دوستانو نه يو شمير د شهيدانو په توکګه غوره کؤي، او د الله تعالی دا قول:

- ((وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ)) (آل عمران: ۱۴۰)

پديږي دلالت کوي چيږي الله تعالی له هغو منافقانو سره بغض او دشګمنی لري، کوم چيږي د احد په ورځ د رسول الله (ص) له صف نه جدا شول، په غزا کيږي شريك نه شول، نو الله تعالی هم شهيدان ورنه غوره نکؤل، حګکه الله تعالی هغوی نه خوشګول، محبت ييږي نه ورسره درلود.

- بيا ييږي دا حکمت بيان کؤی چيږي پديږي سره الله تعالی مؤمنان له کګناوو نه پاکوي د هغوی ليکيږي له منافقانو نه تصفيه او پاکوي.

- بيا ييږي فرمايلي چيږي لدينه بل هدف او حکمت دادی چيږي کافران هلاك او تباه کؤي، الله تعالی خګرکګنده کؤيده چيږي د منافقانو نيکة د قبول وؤ ندي او د دوی دا ګمان چيږي جنت به داخل شي ييږي اساسه دی حګکه جنت ته له جهاد نه پرته ننوتل ممکن ندي: ((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمْ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ)) (آل عمران: ۱۴۲).

ترجمه: [(بلکه) آيا ګمان کوئ تاسيګ (ايږ تشګتيدونکو په احد کيږ) د ديږ چيږ ننه به وځئ جنت ته حال دا چيږ معلوم کؤی به نه وي الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چيږ جهاد

بیګ کوی دی له تاسیګ حګنیګ او (نه دیګ په علم الظهور سره) معلوم کوی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کیګ)].

ورپسیګ بیګ دوی له دیګ امله غندلي چیګ له داسیګ کار نه بیګ تیشګته کوی چیګ مخکیګ به بیګ د هغه هیله کوله: ((وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَتَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ)) (آل عمران: ۱۴۳).

ترجمه: [او خامخا په تحقیق وئ تاسیګ چیګ آرزو به مو کوله د مرګګ پخوا له هغه چیګ تاسیګ پیشګیدئ پر دغه (مرګګ) نو په تحقیق ولید تاسیګ دا (مرګګ) حال دا چیګ تاسیګ (ورته) کتل].

- بل درس او حکمت بیګ دا هم دی چیګ دا پیشګه د رسول الله (ص) له رحلت نه مخکیګ د هغه (ص) د رحلت د اطلاع یوه سریزه او مقدمه وه، او شاکران هغه دي چیګ د نعمت قدر بیګ وپیژاند او ثابت وربانديګ پاتیګ شول تر خګو مؤه او یا شهیدان شول، ددیګ خطاب اثر هغه ورحګ شګه خګرکګند شو په کومه چیګ رسول الله (ص) رحلت وکؤ، او رشګتیا چیګ وروستة پایله د هغو ده چیګ ثبات لري. ورپسیګ الله تعالی خبر راکؤی چیګ د هر بنده لپاره یوه نیتګه تګاکل شویده، او داییګ هم بیان کؤیده چیګ أیر نبیان (ع) وژل شوي او ورسره بیګ أیر بیروان هم په قتل رسول شویدي، خو پدیګ سره د هغوی پاتیګ ملکګري او پیروان وارخطا او سست شوي ندي، بلکه په پوره همت سره بیګ د هغوی لاره تعقیب کؤی او د شهادت په لور مخکیګ تللي دي.

پدیګ پسیګ الله تعالی هغه اسباب ذکر کؤیدي چیګ له امله بیګ نبیانو (ع) او پیروانو بیګ بری تر لاسه کؤی دی، او د بري دا عوامل په تقصیراتو اعتراف، توبه، استغفار، ثابت قدمي او د نصرت دعاکګانی دي: رسولانو (ص) او د هغوی پیروانو له الله تعالی نه د مرستیګ او نصرت غوښتنه کؤیده، پخپلو تقصیراتو بیګ اعتراف کؤی، توبه بیګ کؤی، استغفار بیګ کؤی، له خپل رب نه بیګ د مرستیګ او په دښمن د برلاسۍ سوالونه کؤي:

((وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلاَّ أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)) ((آل عمران: ۱۴۷)).

ترجمه: [او نه وه وینا د دوی (یعنیګ وینا د مجاهدینو) مګګر دا چیګ ویل دوی ایګ ربه زمونږه! مغفرت کؤه مونږ ته ککناهونه زمونږ! او له حده تیریدل زمونږ! په (دیګ) کار زمونږ کیګ، او ثابت (تګینکګ کؤه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کیګ)! او مرسته (مدد) وکؤه له مونږ سره پر قوم کافرانو!].

نبیان (ع) او پیروان بیګ پدیګ پوهیدل چیګ معصیت او ګناه بیګ د ماتیګ سبب دی، شیطان بیګ بیګ لارة ته بولي. ګناه یا معصیت په دوه أوله دی یو دا چیګ د حق په ادا کولو کیګ

تقصير وشي، او بل دا چيگ له حد او پولیگ نه تجاوز وشي، دا حقيقت دی چيگ نصرت او بری تر اطاعت او عبادت پوری تؤلی دی، نو له همديگ کبله به دوی ويل:

((رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ))
(الاعمران: ۱۴۷).

ترجمه: [ايگ ربه زمونږه! مغفرت کؤه مونږ ته کگناهونه زمونږ! او له حده تيريدل زمونږ! په (ديگ) کار زمونږ کيگ او ثابت (تگينکگ کؤه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کيگ)! او مرسته (مدد) وکؤه له مونږ سره پر قوم کافرانو!].

دوی پديگ هم پوهيدل که الله تعالی ييگ پشگيگ تگينکگيگ نکؤي، بری ورنکؤي، دوی هيخگ هم نشي کولی، نو له الله تعالی نه ييگ د نصرت او بري سوال وکؤ او د هغه خگه غوشگتنه ييگ ورنه وکؤه چيگ د هغه په لاس کيگ دي، او پديگ سره ييگ د دواؤو مقامونو يا اؤخونو حق ادا کؤ: هغه خگه ييگ وکؤل چيگ د نصرت د مقتضي يا غوشگتونکي ده چيگ هغه توحيد او له الله نه هيله درلودل دي دا ييگ پوره کؤل، يعنيگ توحيد ، انابت او التجاء چيگ د نصرت عوامل دي هغه ييگ پوره کؤل او د نصرت او بري د مانع (کگناه او اسراف) د ليريگ کولو د مقام او جانب حق ييگ هم ادا کؤ، يعنی کگناه او اسراف چيگ د نفرت مانع کگرځي، له ديگ مانع نه د نجات لپاره ييگ توبه او استغفار وکؤ ورپسيگ الله تعالی مسلمانان د کفارو او منافقانو له پيروة وويرول او وييگ کگواشگل او داييگ ورته خگرکگنده کؤه که دوی ددیگ دشگمنانو پيروي وکؤه، نو په دواؤو جهانو کيگ به زيانمن شي، پديگ حگای کيگ ديته اشاره شويده چيگ الله تعالی د مؤمنانو مولی، مددکگار او تر تگولو غوره نصرت کونکی دی، چاچيگ له الله تعالی سره دوستي وکؤه، هغه منصور او برلاسی دی.

ورپسيگ الله تعالی خبر ورکؤی چيگ هغه به د دشگمنانو په زؤونو کيگ داسيگ رعب او ويره اچوي چيگ له امله به ييگ هغوی د برید جرات نشی کولی او خگرنکگه چيگ شرك ددیگ رعب سبب دی، نو هر خگومره چيگ شرك لوی وي هومره به دا رعب او ويره هم لويه وي. او د هغه مومن لپاره امن او هدايت دی چيگ ايمان ييگ په شرك نه وي لؤلی، او داييگ بيان کؤيده چيگ د الله تعالی د نصرت وعده رشگتونيگ ده، او تر خگو پوريگ چيگ مؤمنان اطاعت کوي، تر هغيگ پوريگ به ييگ الهي نصرت په برخه وي، او که اطاعت ييگ پريشگود ، نو له نصرت نه هم محروم شول، او له همديگ امله په ابتلاء کيگ ولويدل او له داسيگ حالت سره مخ شول چيگ د خپل معصيت نتيجه پخپله وکگوري، خو الله تعالی بيا عفوه ورته وکؤه. حسن ته وويل شول چيگ دا خگنکگه عفوه ده چيگ دشگمن ييگ ورباندیگ بر لاسی او غالب کؤ يعنيگ د دشگمن له غلبيگ نه وروسته د عفويگ معنی خگه ده؟ هغه په حگواب کيگ ورته وويل: که د الله تعالی عفوه نه وای، نو مشرکانو به ييگ ريشگيگ پريگ کؤی وای، خو الله تعالی پخپليگ عفويگ سره هغوی له

دشگمنانو وساتل. بیا الله تعالی د جککوګیګ له أکګر نه د مسلمانانو د تیشګتیګ حالت ته اشاره کوُیده چیګ خګنککګه بییګ په بیوُه بیوُه منأیګ وهلیګ، غره ته ختل، خپل نبي (ص) او ملککګرو ته بییګ نه کتل:

((إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمّاً بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ)) (آل عمران: ۱۵۳)

ترجمه: [(یاد کوئ) هغه وخت چیګ تلئ منأی وهلیګ تاسیګ (بیرته مو شا ککرحګوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چیګ رسول (د الله (محمد) بللئ تاسریګ وروسته ستاسیګ، نو سزا بییګ درکوُه تاسیګ ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دیګ چیګ خپه نه شئ تاسیګ په هغه شي چیګ پاتیګ شو له تاسیګ (له غنیمت خګخه) او نه په هغه شي چیګ ورسید تاسیګ ته (د جنککګ له تکلیف نه)، او الله شګه خبردار دی په هغه شی چیګ تاسی بییګ کوئ (لکه نور شیان)].

رسول الله (ص) ورته فرمایل: ایګ د خدای بندککګانو زما خواته راشئ، زه د الله تعالی رسول یم، خو هغوی دیخوا ته هیخګ پام نه کاوه، نو الله تعالی ددیګ تیشګتی جزا ورکوُه، له غم نه وروسته غم ورباندیګ راغی، یو غم د تیشګتیګ غم وُ، بل دا چیګ شیطان هم چیغه وکوُه چیګ محمد (ص) په شهادت ورسید، نو دا بل غم وُ، علماء وایي یو غم د تیشګتیګ غم وُ او بل د محمد (ص) د قتل د خبر غم، یو شمیر نور علماء وایي ددیګ آیت معنی داسیګ ده چیګ تاسیګ پخپلیګ تیشګتیګ سره رسول الله (ص) ته غم ورساوه، نو الله تعالی د همدیګ غم په بدل کیګ تاسیګ ته هم غم دروشګود، خو لومؤنی قول أیر صحیح دی حککه:

۱. د الله تعالی دا قول (لكي لا تأسوا) یعنی چیګ تاسی غم ونکوُئ په غم پسیګ د غم راتلو حکمت ته اشاره کوي او دا حکمت دا وُ چیګ د ماتیګ غم هیر شو، او دا حالت هغه وخت پیشګیاي چیګ په غم پسیګ بل غم راشي.

۲. همدا تفسیر له واقعیت سره سمون لري، حککه پر مسلمانانو همداسیګ یو پر بل پسیګ غمونه راغلل، یو غم د غنیمت د لاسته نه راوؤلو غم، ورپسیګ د ماتیګ غم، ورپسیګ د تګپي کیدلو او وژلو غم، ورپسیګ د رسول الله (ص) د شهادت د خبر غم، بیا د برلاسة په حالت کیګ ددشګمن د شګکاره کیدلو غم، په آیت کیګ یوازیګ دوه غمه مراد ندي، بلکه مطلب بییګ د مکملیګ ابتلاء لپاره یو په بل پسیګ مسلسل او متصل غمونه دي.

۳. د الله تعالی دا قول ((بغم)) د بشپؤ ثواب (جزا) د تکملیګ افاده کوي، نه دا چیګ دا د ثواب (جزاء) سبب وي، یعنی دا د ثواب تکمله ده نو معنی بییګ داسیګ کیاي: تاسیګ ته بییګ غم په بل غم پسیګ راوست، تاسیګ چیګ تیشګته وکوُه، رسول (ص) مو یوازیګ پریشګود، د هغه د امر مخالفت مو وکوُ، هغه سنککګر مو پریشګود چیګ ده بییګ د ساتلو امر درته کوُی وُ، په

اختلاف اخته شوی او ماتیگ مو وخوژه، دا هر یو فعل د یوه غم سبب وُ او د هر یوه په بدل کیگ یو مشکل او خپکگان درباندیگ راغی. بله دا چیگ د الله تعالی کرم پریگ وشو چیگ د دوی په نفسونو کیگ حگنی داسیگ ناوؤه صفات موجود وو چیگ د نصرت مانع کگرحگیدل، الله تعالی د خپل فضل له مخیگ داسیگ اسباب برابر کؤل چیگ دا صفات ییگ له بالقوه حالت نه بالفعل حالت ته راوستل، شگکاره ییگ کؤل چیگ فورا ییگ ناوؤه نتیجه هم پریگ مرتبه شوه دوی د خپلو اعمالو له امله له همغه ناوؤه حالت سره مخ شول غمونه پریگ راغلل خو وروسته پوه شول چیگ لدیگ اعمالو نه توبه، پریشگودل ییگ او د همدیگ اعمالو اضداد یا مخالف اعمال تر سره کول دا د غم او ماتیگ حالت بدلولی شي، او أیر حگله داسیگ کیاي چیگ رنحگ د بدن د صحت او سلامتیا سبب وکگرحگي دوی ناوؤه عمل وکؤ نتیجه ییگ ولیده، فورا پوه شول چیگ لدیگ أول خراب بر خلیك نه د نجات لار د همغه ناوؤه عمل ضد او په خلاف عمل دی.

پدیگ حالت پسیگ الله تعالی رحم پریگ وکؤ او په خوب سره ییگ له هغوی نه د غم پیتگی کوز کؤ او دا أول خوب په جکگؤه کیگ د بري نشگه ده، لکه خگرنکگه چیگ د بدر په ورحگ مسلمانانو ته راغلی و. الله تعالی دا خگرکگنده کؤیده چاته چیگ دا خوب نه وي راغلی، هغه د خپل حگان په غم اخته وُ، له هغه سره د دین او نبي غم او پروا نه وه او هغوی د الله تعالی په هکله د جاهلیت او ناحقه کگمان کولو.

د دوی دا بد کگمان چیگ الله تعالی اشاره ورته کؤیده داسیگ تفسیر شوی چیگ دوی به له حگان سره ویل چیگ الله تعالی خپل رسول ته بری او نصرت نه ورکوي، رسول الله (ص) به له مینحگه حگي، دین به ییگ ختمیاي، او د جنکگ د نتیجیگ په هکله د دوی باطل کگمان داسیگ و چیگ دا حالت چیگ دوی ورسره مخامخ شول دا د الله تعالی د تقدیر مطابق نه وُ، پدیگ کیگ هیخگ حکمت نشته، مطلب دا چیگ دوی پخپل کگمان سره له الهي حکمت، تقدیر او ددین له مکمل بري نه انکار وکؤ، او دا د هغه بد کگمان تفسیر دی چیگ منافقان او مشرکان وربراندیگ اخته شوي وو او د (الفتح) په سورت کیگ ورته اشاره شویده، او دا کگمان حگکه جاهلي او بدکگمان وُ چیگ د الله تعالی له شان، صفاتو، نومونو، توحید او حکمتونو سره مناسب ندی. چا چیگ دا کگمان وکؤ چیگ الله تعالی د خپل رسول الله (ص) مرسته نه کوي، او الله همیشه باطل ته پر حق غلبه ورکوي چیگ بیا له همدیگ کبله حق بالکل له مینحگه حگي، نو واقعا چیگ دا یو بد او باطل کگمان دی، او دا په حقیقت کیگ الله تعالی ته د داسیگ خگه نسبت دی چیگ د هغه له کمال او صفاتو سره وؤ ندي، خگوك چیگ انکار وکؤي او دا و نه مني چیگ مسلمانان د الله تعالی په تقدیر او ارادیگ سره لداسیگ حالت سره مخامخ شوي وو، نو دیگ کس الله تعالی او د هغه کمال ندی پیژندلی، او چا چیگ پدیگ کار کیگ د الله تعالی له هغه حکمت نه انکار وکؤ چیگ له امله ییگ د حمد او ستاینیگ وؤ دی، دا یوازیگ الهي اراده وبولي له حکمت نه منکر شي نو دا هم کفري کگمان دی،

او د کفارو لپاره اور او دوزخ دی.
أير خلك پخپلو امورو او د نورو په مسايلو کيګ د الله تعالی په رابطه د بدګمانۀ مرتکب کيږي، لديګ جرم نه يوازيګ هغه کسان پاك دي چيګ الله تعالی ييګ شګه پيژندلی، اسماء او صفات ، د حمد او حکمت موجبات ييګ شګه پيژني، خګوك چيګ د الله تعالی له رحمت نه مايوس او ناهيلی شو هغه د بدګمان د ګناه مرتکب شو. چاچيګ دا ګمان وکړ چيګ الله تعالی محسن (نيکو کار) ته عذاب ورکوي، او له خپل دوست او دشګمن سره يو شانته معامله کوي، نو دا هم د بدګمان مرتکب شوی. همدا راز که خګوك دا ګمان وکړي چيګ الله تعالی خپل مخلوقات هسی خوشي پريشګی، امر او نهی نشته، دا هم بدګمان دی، که خګوك له ثواب او عقاب نه انکار وکړي، او دا ګمان وکړي چيګ الله تعالی د خپل صالح بنده نيك عمل ييګ له کوم سببه ضايع کوي، او د داسيګ عمل سزا ورکوي چيګ له واك نه ييګ بهر وي، او که خګوك ګمان وکړي چيګ الله تعالی له خپلو دشګمنانو سره پداسيګ معجزاتو مرسته کوي لکه چيګ خپلو نبيانو (ع) ته ييګ چيګ ورکوي، او چاچيګ دا ګمان وکړ چيګ الله تعالی به هغه کسان د تل لپاره په اور کيګ اچوي کوم چيګ خپل ژوند ييګ په اطاعت کيګ تير کړی وي او هغو کسانو ته به نعمتونه ورکوي چيګ له معصيت نه پرته ييګ بل خګه نه وي کوي، همدا رنګه خګوك که دا ګمان وکړي چيګ الله تعالی د خپل ذات، صفاتو او افعالو په هکله پداسيګ الفاظو سره خبر راکړی چيګ ظاهر ييګ باطل دی، له حق نه ييګ په خګرګنده توګه نه بلکه رموزو او اشارو يادونه کوي، تشبيه ييګ کارولی او يوازيګ له باطل نه ييګ په خګرګنده توګه يادونه کوي، اراده ييګ دا وه چيګ خپل بندګان د خپل کلام په تحريف سره ستوي کوي، او د اسماء او صفاتو د پيژندنيګ لپاره ييګ خپلو عقلونو ته پريږدي، په کتاب کيګ ييګ ورته بيان نکوي او سره لديګ چيګ د حق د صريح بيان قدرت هم لري، خو بيا ييګ هم خپل بندګان ديته پريشګي دي چيګ دده کلام د خپلو ژبو په چوکاتګ کيګ منحصر کوي، او حق هغه دی چيګ د دوی په الفاظو او کلماتو کيګ بيان شوی، د الله تعالی د کلام له ظاهر نه حق نشي را ايستل کيدلی، دا تګول بده او ناروا ګمانونه دي چيګ دا وروستی أول ييګ تر تګولو زيات بد او باطل دی لنأه دا چيګ دا تګول د جاهليت ګمانونه دي.
همدا راز که خګوك ګمان وکړي چيګ د الله تعالی په ملك او پاچاية کيګ د داسيګ خګه امکان هم شته چيګ الله تعالی ييګ نه غواړي او الله د حګينو شيانو د ايجاد او تکوين قدرت نلري، او الله تعالی له ازله تر ابده عمل نه کوي او يا ييګ خګه وخت وروسته د عمل قدرت حاصل کړی دی، او يا دا چيګ الله تعالی نه وينې او نه اوري او پر موجوداتو علم نه لري، يا اراده نه لري، کلام (قائم به) نه لري، له هيڅا سره خبريګ نه کوي، امر او نهی نه کوي، او يا دا چيګ الله تعالی له مخلوقاتو نه پورته او جدا له آسمانونو نه پورته پر عرش ندی، حګايونه دده په نسبت تګول يو شانته دي. او

يا دا چيگ ووايي: سبحان ربي الاسفل، دا أول كگمانونه هم أيره بد كگمانونه دي، او كه چا كگمان وكؤ چيگ الله تعالى كفر خوشگوي، عصيان فسوق او اطاعت بيگ په وؤانديگ يو شانته دى، غضب، رضا، خوشگي او قهر نلري، دوستي او دشگمني نه كوي، نه چاته ور نژدي كيږي او نه خگوك حگانته را لنأوي، له دوو اضدادو او دوو مخالفو سره يو أول معامله كوي، دوه سره برابر د يو أول معامليگ مستحق نه بولي، په يوه كبيره كگناه سره تگول اطاعتونه او عبادات له منحگه وؤي او مرتكب بيگ د تل لپاره په اور كيگ اچوي، نو دا تگول باطل او جاهلي كگمانونه دي.

لنأه دا چيگ كه چا د الله تعالى په هكله داسيگ كگمان او تصور وكؤ چيگ د الله تعالى له لوري له راغليو هدايا تو سره بيگ سمون نه درلود ورسره مخالف وُ، او د هغه خگه سره بيگ برابري نه درلوده چيگ الله تعالى د خپل ذات توصيف ورباندي كؤى، يا بيگ رسول الله (ص) په هغه سره ستاينه كؤيده، او يا بيگ د الله تعالى كوم صفت تعطيل كؤ، نو دا كس د بدكگمان د جرم مرتكب شو، او دا د هغه چا په شان دى چيگ كگمان كوي الله تعالى ولد (زوى)، يا شريك او مثل لري، او يا لكه د هغه كس په شان دى چيگ كگمان كوي د الله تعالى له اجازيگ پرته هم شفاعت كوونكي شته، او د الله او مخلوق تر منحگ داسيگ وسايل او وسايط وجود لري چيگ خلك بايد هغوى ته خپل سوالونه وؤانديگ كؤي، او د الله تعالى وركؤه په معصيت سره هم داسيگ تر لاسه كيدلى شي لكه خگرنككگه چيگ په اطاعت سره حاصليدليگ شي، او كه خگوك د الله تعالى لپاره كوم خگه پريږدي نو الله بيگ اجر او بدل نه وركوي، او الله تعالى پخپله اراده پرته لديگ چيگ بنده عمل وكؤي او پرته له سبب نه جزا وركوي، او يا دا چيگ الله تعالى پر رسول الله (ص) د هغه دشگمنان برلاسي كوي دا او ديته ورته كگمانونه تگول جاهلي او بد كگمانونه دي.

د باطل كگمان خاوندان دا باطل كگمان هم كوي ادعا لري خگرنككگه چيگ الله تعالى پر خپل رسول (ص) د هغه په ژوند كيگ د هغه دشگمنان مسلط كؤي وو، نو د هغه له رحلت نه وروسته هم هغوى دده د وصيت پروا ونه كؤه، د امورو واكگيگ بيگ پخپل لاس كيگ ونيويگ، د هغه پر اهل بيت بيگ ظلم وكؤ، برلاسي او عزت د رسول (ص) او اهل بيت د دشگمنانو و كه خگه هم اهل بيت بيگ هيخگ كگناه نه درلوده، او الله تعالى بيگ د مرستيگ قدرت هم درلود، خو داسيگ بيگ ونكؤل، او بيا بيگ همغه دشگمنان چيگ د رسول الله (ص) دين بيگ بدل كؤ په قبر كيگ دده كگاونأيان كؤل، اوس امت پر رسول الله (ص) او دوى باندى يو حگاى سلام وايي، دا او ديته ورته كگمان د كافر، مبتدع، مبطل او مقهور انسان كگمان دى، مؤمن د خپل رب په هكله دا أول كگمان نه لري، خو واقعيت دا دى چيگ زياتره خلك د باطل كگمان په رنحگ اخته دي، كه انسان لإ غور وكؤي، نو وبه كگوري چيگ د خداى په اؤه دا أول كگمان بيگ په زؤه كيگ لكه اور په سكروتگه كيگ حگاى نيولى دى او يا داسيگ دى لكه له باروتو أك تگوپك او ماشه بيگ، كه غواؤيگ دا اور خگرككند شي، نو ماشيگ ته ككوته وروؤه او راكاإه بيگ، نو هر خگوك بايد حگان امتحان

کؤي وکګوري چيګ زؤه بيګ لديګ وژونکي اور نه پاك دی او که نه؟

فان تنج منها تنج من ذي عظيمة و إلا فإني لا إخالك ناجيا

(که لدينه محفوظ او وژغورل شي نو له لوبيګ بلا نه په امن يي، او که نه نو زه ديګ محفوظ او ژغورل شوی نه شم بللی).

نصيحت قبلونکی او هوشګيار ديګ له حوادثو نه پند واخلي، هر وخت او هره لحظه ديګ د الله تعالی په اؤه له بدګمان نه توبه وباسي.

دا خبری مو د الله تعالی ددیګ قول د مقصود او مفهوم په باره کيګ وکؤيګ چيګ فرمايي:

((يَظُنُّونَ بِاللّه غَيْرَ الْحَقِّ ظَنّ الْجَاهِلِيّة يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنْ الأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنّ الأَمْرَ كُلَّهُ للّه يُخْفُونَ فِي أَنْفُسهِمْ مَا لا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنْ الأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمْ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ)) (آل عمران: ۱۵۴)

ترجمه: [چيګ ګمانونه به کول دوی په الله باندیګ (ګمان) ناحقه (لکه) ګمان د جاهليت، وايیګ دوی چيګ آيا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) خګه برخه؟ (هيخګ نشته)، ووايه (ايګ محمده! دوی ته چيګ) بيشکه امر (د نصرت يا د هزيمت کار) تګول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کيږي)، پټګوي دا (منافقان) په نفسونو (زؤونو) خپلو کيګ هغه (خبريګ) چيګ نه بيګ در شګکاروي تاته (ايګ محمده!) وايیګ دغه (منافقان يو تر بله) (که چيريګ وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) يو شی، نو نه به وو وژلی شوي مونږ دلته (په ديګ غزا د (احد) کيګ)، نو ووايه (ايګ محمده! دوی ته) که وی تاسيګ په کورونو خپلو کيګ (نو) خامخا به راوتلي وو هغه کسان چيګ مقرر شوی وُ په دوی باندیګ وژل طرف د حګايو د پريوتلو خپلو ته، او (دغه معامله الله تعالی په احد کيګ وکؤه) دپاره ددیګ چيګ وازموئي الله هغه شی چيګ په سينو (زؤونو) ستاسيګ کيګ دی، او د پاره د ديګ چيګ شګکاره کؤي (الله) هغه شی چيګ په زؤونو ستاسيګ کيګ دي، او الله شګه عالم دی په هغو خبرو چيګ په سينو کيګ پرتيګ دي (لکه نور شيان)].

پديګ آيت کيګ الله تعالی خبر راکؤی چيګ دا ګمان کوونکي د خپل بدګمان له امله وايي:

((هَلْ لَنَا مِنْ الأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ)) ترجمه: [آيا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) خګه برخه؟]. او د دوی بل بد ګمان دادی چيګ وايي: ((لوكان لنا من الامر من شئ ما قتلناها هنا)) [که چيری وی مونږ. لره له امره (د نصرت له کاره) يو شی، نو نه به وو وژل شوي مونږ دلته (په ديګ غزا ((احد) کيګ)] لديګ خبرو نه د بدګمان د خاوندانو هدف په تقدير اعتراف او د قدر ثبوت ندی حګکه که

د دوی هدف همدا وی، نو بیا به بیګ الله تعالی ذم او مذمت نه کاوه، او خګرنکګه چیګ الله تعالی د دوی د بدکګمان په حګواب کیګ په أیره غوره توکګه فرمایلي:

«قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلّه» «آل عمران: ۱۵۴».

ترجمه: [ووایه (ای محمده!) دوی ته چیګ) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) تګول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږي.] نو أیر علماء وایي چیګ دوی په خپل بدکګمان سره د قدر او تقدیر تکذیب کوي او کګمان کوي که چیری دوی واك او توان درلودی، نو نه به وای وژل شوي، همدلته ده چیګ الله تعالی د دوی دروغ شګکاره کؤي او فرمایلي بیګ دي: «إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلّه»

ترجمه: [بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) تګول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږي.]

یعنیګ د هر خګه واك له الله تعالی سره دی او فقط هغه خګه کیږي چیګ الله تعالی بیګ فیصله او اراده کؤی وي، که الله چاته وژل مقرر کؤي وي، نو هغه که په بستره کیګ ویده هم وي د خپلو وژلو حګای ته به ورحګي، او همدا الهي ارشاد د قدریه ألیګ د افکارو د ابطال ستر دلیل دی.

بیا الله تعالی دا خګرکګنده کؤیده چیګ پدیګ تقدیر کیګ یو بل حکمت هم نغشګتی دی او هغه دا چیګ په همدیګ سره الله تعالی د دوی زؤونه امتحانوي، د دوی ایمان او نفاق خګرکګندوي، حګکه پدیګ سره د مؤمن ایمان پیاوؤی کیږي او د منافق او هغه کس چیګ زؤه بیګ رنحګور وي نفاق را برسیره او خګرکګندیږي، ورپسیګ بیګ بل حکمت بیان کؤیدی او هغه د مؤمنانو د زؤونو پاکول او تصفیه کول دي، حګکه هر زؤه د انساني طبیعت، شیطاني وسوسو، غفلت او سستة له امله زنکګ نیسي، هیخګ زؤه به لدینه خوندي نه وي، نو الله تعالی پر مؤمنانو د رحمت پخاطر داسیګ حالات راولي چیګ له زؤونو نه بیګ دا غفلت او زنکګ لیری کؤي، بیا الله تعالی دا خبره بیان کؤیده چیګ له مسلمانانو نه یو شمیر کسان په شا شول، او ددیګ سبب د دوی کګناویګ ویګ شیطان د دوی پشګیګ وشګویولی، اعمال بیګ داسیګ د دوی په خلاف واقع شول چیګ دشګمن ته بیګ کګتګه ورسیده، حګکه د هر بنده اعمال یا د هغه لپاره وي او یا بیګ په خلاف وي، مؤمن چیګ د قدرت په وخت کیګ له دشګمن نه تیشګته کوي، نو دا بیګ د کګناه او عمل منفي نتیجه ده.

بیا الله تعالی خبر راکؤیدی چیګ مؤمنانو ته بیګ ددیګ کګناه بشګنه کؤیده، حګکه د دوی د تیشګتیګ سبب شك نه و، بلکه د یوه عارضي سبب له امله دوی دشګمن ته شا واؤوله، او دا په حقیقت کیګ د دوی د اعمالو پایله وه:

((أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)) ((آل عمران: ۱۶۵))

ترجمه: (آيا كله چيگ درورسيد تاسيگ ته (په احد كيگ له كفارو خگخه) يو مصيبت چيگ په تحقيق سره رسولي و تاسيگ (كفارو ته په بدر كيگ) دوه چنده له ديگ غمه، نو وويل تاسيگ له كومه دا (غم راغى مونږ ته؟) ووايه (ايگ محمده! دوى ته) چيگ دا (مصيبت او تكليف) له جانبه د نفسونو ستاسيگ دى!، بيشكه الله پر هر شي باندېگ (چيگ اراده وفرمائى) شگه قادر دى (نو قادر دى په نصرت او خذلان هم).

همديگ مطلب ته په مكي سورتونو كيگ هم په عامه او خگركگنده توككگه اشاره شويده: ((وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ)) ((الشورى: ۳۰))

ترجمه:[او هغه خگه چيگ رسيږي تاسيگ ته (ايگ مومنانو) له كوم مصيبت نه پس له (شامته) د هغو اعمالو دى چيگ كۆي دي لاسونو ستاسيگ او عفوه كوي (الله) له أيرو (ككناهونو)].

((مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً)) ((النساء: ۷۹))

ترجمه: [هر هغه شى چيگ ورسيد تاته (ايگ انسانه!) له نيكة خگخه نو (هغه) له (جانبه د) الله دى او هر هغه شى چيگ ورسيد تاته (ايگ انسانه!) له بدة خگخه نو (هغه) له جانبه د) نفس ستا دى، او ليږلى يېگ مونږ ته (ايگ محمده!) د پاره د (تگولو) خلقو رسول او بس دى الله شاهد (په رسالت ستا ايگ محمده!).]

لدينه دا خگركگنده شوه چيگ د نيك عمل او د نعمت حصول يوازيگ او يوازيگ د الله تعالى د فضل نتيجه ده او د غمونو راتكگ د هغه د عدل غوشگتنه ده د پورته ذكر شوي آيت پاى داسى دى:

((إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)) ((آل عمران: ۱۶۵))

(بيشكه الله پر هرى شي باندېگ (چيگ اراده وفرمائى) شگه قادر دى (نو قادر دى په نصرت او خذلان هم).

دا آيت شريف د الله تعالى قدرت او عدل بيانوي، قدر په اثبات رسوي، او د سبب پر رول هم اعتراف كوي، سبب انسانانو ته او عام يا مطلق قدرت الله تعالى ته راجع كوي او دا چيگ د انسان عمل په نتائجو كيگ اثر او رول لري، انساني عمل سبب كيدلى شي، پديگ سره د جبر مفكوره باطليږي، د جبريه أليگ د تصور بطلان خگركگنديږي او دا چيگ اصلي واك او عام قدرت له الله تعالى سره دى پديگ سره هغه مفكوره باطليږي چيگ قدر نه مني يعنى د قدريه فرضي مفكوره باطله ثابتيږي، لكه چيگ الله تعالى فرمايي:

((لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ (٢٨) وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ)) (التكوير: ٢٨-٢٩)

ترجمه: [هغه چاته چيگ غواؤي (قصد كوي) له تاسيگ د سميدلو خپلو (داسيگ چيگ سم برابر لاؤ شي پر لاره د الله تعالى باندیگ)، او نه شئ قصد كولى تاسيگ (د سميگ لاريگ) مكگر هغه چيگ اراده وفرمايى الله (د قصد د تاسيگ د سميگ لاريگ) چيگ رب پالونكيگ د (تگولو) عالميانو دى].

الله تعالى چيگ د عام قدرت نسبت خپل ذات ته كؤيدى، پديگ كيگ يوه أيره ارزشگتناكه نكته او اشاره ده او هغه داسيگ چيگ واك له الله تعالى سره دى، كه چيرى مشكل حالات دربانديگ راولي، نو نجات له بل چا نه مه غواؤئ، قرآنكريم فرمايي: ((وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ)) (آل عمران: ١٦٦)

ترجمه: [او هغه (غم) چيگ درسيدلى دى تاسيگ ته په هغيگ ورحگيگ كيگ چيگ سره يو حگاى شوي وو دوه فوحگونه پس (هغه په اذن (حكم) د الله سره وْ او له پاره د ديگ وْ چيگ معلوم (شگكاره) كؤي (الله) مومْنان.]

خگه چيگ در رسيدلي دا د الله تعالى په اذن سره دي، او لديگ اذن نه مطلب كوني او تقديري اذن دى، او بيابيگ ددیگ پيشگيگ حكمت ته اشاره كؤيده او فرمايلي بيگ دي چيگ دا ددیگ لپاره شوي چيگ منافق او مومْن سره بيل كؤي، په شگكاره توكگه بيگ ليكيگ سره جدا شي، له حادثيگ نه وروسته منافقانو د خپل زؤه خبره وكؤه، مومْنانو واوريدله، د الله تعالى حگواب بيگ هم واورید، او د نفاق په حقيقت او پايله پوه شول، الله تعالى پديگ كيسه كيگ أير حكمتونه او نعمتونه بيان كؤيدي، همدا راز پديگ آيتونو كيگ تحذيرات، ككواشگونه او اخطارونه هم شته، په پاى كيگ الله تعالى مومْنانو ته د دوى د وژل شويو كسانو د وژنيگ له امله تعزيت او تسليت وركؤى، فرمايي:

((وَلا تَحْسَبَنّ الّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ)) (آل عمران: ١٦٩)

ترجمه: [او له سره ككمان مه كوه! (ايگ محمده يا ايگ سامعه!) پر هغو كسانو چيگ وژل شوي دي دوى په لار د الله (جهاد او اطاعت) كيگ د مؤو (مؤه نه دي)، بلكه ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورته وركولى شي].

الله تعالى خبر راكؤى چيگ د شهيدانو له پاره هميشنى ژوند، د الله تعالى په وؤاندیگ لوؤيگ درجيگ، الهي قرب، هميشنة روزي، او پر الهي نعمتونو خوشالي، خپلو ورونگو ته زيرى او بيگ شميره نعمتونه دي. كريم خداى ددیگ غم او مصيبت د بيانولو په ترخگ كيگ له خپل هغه لوى

نعمت نه هم یادونه کؤیده چیگ له تگولو نعمتونو نه لوی او ارزشگتمن دی دا لوی نعمت د رسول مبعوث کیدل او رالیږل دي، دا یو داسیگ نعمت دی چیگ په یاد سره ییگ هر غم او درد هیریږي، الله تعالی مومنانو ته دا خبر هم ورکؤیدی چیگ د غم سبب د دوی خپل اعمال دي، باید له بدو اعمالو نه حگانونه وساتي تر خگو لدیگ أول حالاتو نه په امن وي، لنأه دا چیگ الله کریم او مهربان دی، باید په هر حال حالت کیگ ییگ حمد او شکر په حگای شي.

فصل
د حمراء الاسد پیگشگه

جککگؤه چیگ پای ته ورسیده، مشرکان په شا شول، لږ وروسته مسلمانانو ته خبر ورسید چیگ مشرکان پر مدینه د یرغل نیت لري، نو دا حالت أیر سخت وربانده تمام شو أیر خفه شول هماغه وه چیگ رسول الله (ص) خپل د تره زوی علي (رض) ته امر وکؤ چیگ لاؤ شه، کفار او مشرکان وخگاره چیگ خگه کوي او خگه اراده لري، احوال ییگ راوؤه، وکگوره که دوی پر اوشگانو سواره شوي او بارونه ییگ بار کؤي وي، نو پوه شه چیگ مکیگ ته روان دي او که پر آسانو سواره وو، او اوشگان ییگ همداسیگ ورسره روان کؤی وي، نو بیا مدینی ته راحگي، قسم په خدای که دوی پر مدینه د یرغل هخگه وکؤي، نو زه به ییگ مخیگ ته ورحگم او تر مرککه به ییگ مقابله کومز علي (رض) وایي: زه لاؤ چیگ وکگورم مشرکان خگه کوي، ومیگ لیدل چیگ پر اوشگانو سواره شوی، آسان ییگ همداسیگ ورسره روان کؤي او د مکیگ په لور خوحگیدلي دي.

مشرکان چیگ مکیگ ته روانیدل، ابو سفیان مسلمانانو ته غږ وکؤ چیگ راتلونکیگ کال به بیا د بدر په سیمه کیگ سره کگورو، رسول الله (ص) امر وکؤ چیگ ورته ووایئ: صحیح ده، بدر مو د لیدو حگای دی.

مشرکان مکیگ ته روان شول، په نیمیگ لاریگ کیگ ییگ سره مناقشه شوه، یو بل ییگ ملامتاوه چیگ ولیگ مو مسلمانان همداسیگ پریشگودل، د هغوی د قوت ستنیگ مو ماتیگ کؤی، بیا مو خوشي کؤل، راحگئ بیرته ورشو او ریشگیگ ییگ وباسو، رسول الله (ص) ته چیگ دا خبر ورسید فورا ییگ د هغوی مقابلیگ ته د ورتکگ اعلان وکؤ او وییگ فرمایل: یوازیگ هغه کسان به راسره حگي چیگ په غزا (احد غزا) کیگ شریك وو. مسلمانانو که خگه هم په سختة کیگ وو، د رسول الله (ص) امر ته لبیك ووایه، یوازیگ جابر اجازه وغوشگتله حگکه د پلار خدمت ییگ کاوه، رسول الله (ص) اجازه ورکؤه، مسلمانان روان شول او (حمراء اسد) نومیگ سیمیگ ته ورسیدل پدیگ وخت کیگ ابو سفیان مدینیگ ته له روانو مشرکانو نه کوم یوه ته وویل: کولی شی

محمد (ص) ته زما پیغام ورسوی، که دا کار دیگ وکؤ، نو چیگ مکیگ ته راستون شییگ یو بار ممیز به درکؤم؟ هغه وویل هو، ابو سفیان ورته وویل: محمد (ص) ته ووایه چیگ مونږ درته راتگول شوي یو، غواؤو تا او اصحاب دیگ له مینحگه یوسو، دیگ مشرك چیگ د ابو سفیان پیغام رسول الله (ص) ته ورساوه، رسول الله (ص) او مسلمانانو وویل: الله تعالی راته کافي دی، قرآنکریم دیگ مطلب ته داسیگ اشاره کوي:

((الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (۱۷۳) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ)) (آل عمران: ۱۷۳-۱۷۴).

ترجمه: [هغه کسان دي چیگ وویل دوی ته (حگینو) خلقو چیگ بیشکه خلق (د مکیگ) په تحقیق سره راتگول شوي دي ستاسیگ (د جنگگ) له پاره نو وویریږئ! له دوی نه (یا) په تحقیق سره تگول کؤی ییگ دی (سامان د مقابلیگ) ستاسیگ له پاره نو وویریږئ له دوی نه پس (دغه ویرولو) لا زیات کؤ ایمان د دوی (یقین زؤورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او خگومره شگه وکیل (کار جوؤوونکی) دی (الله)، نو بیرته راوکگرحگیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چیگ و نه رسیده دوی ته هیخگ بدي (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضا مندة د الله، او الله خگشگتن (مالك) د فضل (احسان رحمت) أیر لوی دی].

د احد غزا د دریم هجري کال د شوال په میاشت کیگ واقع شوی وه، رسول الله (ص) له غزا نه له ستنیدو وروسته د کال تر پایه په مدینه کیگ و، د بل کال په محرم میاشت کیگ خبر شو چیگ د خویلد زامن طلیحه او سلمه له خپلو افرادو یعنی د خزیمه قبیلیگ له بني اسد سره د رسول الله (ص) په خلاف د جککؤیگ لپاره راوتلي دي، رسول الله (ص) ییگ د مقابلیگ لپاره ابو سلمه له یو سل پنحگوسو مجاهدینو سره واستاوه، دا کسان روان شول او د بني اسد کورنۍ یویگ چینیگ ته ورسیدل هلته ییگ د مشرکانو یو اوشگ او خگو میږیگ ونیولی، خو جککؤه و نه شوه.

د همدیگ میاشتیگ (محرم) په پنحگمه خبر راغی چیگ خالد بن سفیان هذلي پر مسلمانانو د یرغل لپاره راوتلی دی، رسول الله (ص) ییگ مقابلیگ ته عبدالله بن انیس واستاوه، هغه چیگ ورغی خالد ییگ وواژه.

د صفر په میاشت کیگ د عضل او قاره قبیلو یو شمیر کسان د رسول الله (ص) حضور ته راغلل، ورته وییگ ویل: مونږ اسلام راوؤی، دیته ضرورت لرو، چیگ خگو کسان د شگوونکو په حیث راسره ولیږیگ تر خگو دین را زده کؤي، رسول الله (ص) شپږ کسان چیگ یو ییگ خبیب و ورسره ولیږل، مشري ییگ مرثد بن ابي مرثد غنوي ته وسپارله، هغوی چیگ ورسره لاؤل، نو مشرکانو

غدر ورسره وکړ او هغه مشهوره دردناکه پیښګه وشوه تګول ییګ شهیدان کړل، او په همدیګ میاشت کیګ د بئر معونه غمجنه واقعه هم وشوه.

د بنو نضیر غزا

د ربیع الاول په میاشت کیګ د بني نضیر غزا وشوه، که خګه هم زهري وایییګ چیګ دا غزا له بدر نه شپږ میاشتیګ وروسته شویده، خو دا صحیح نده، قوي خبره دا ده چیګ دا غزا له احد نه وروسته واقع شویده، د بني قینقاع غزا له بدر نه وروسته وه، او بني قریظه له خندق نه وروسته او خیبر له حدیبییګ نه وروسته پیښګه شویده، پدیګ ترتیب سره له یهودانو سره خګلور غزا کګانیګ شویدي.

د ذات الرقاع غزا

وروسته رسول الله (ص) د ذات الرقاع غزا لپاره روان شو، دیګ غزا ته حککه ذات الرقاع ویل شوي چیګ زیاترو مسلمانانانو پایزار نه درلود، او یا دا چیګ پایزارونه ییګ خګیریګ شول او پشګیګ ییګ په تګوتګو وتړلیګ، دا غزا د جمادي الاولی په میاشت کیګ وه دیته د نجد غزا هم ویل کیږي. رسول الله (ص) د غطفان قبیلیګ له یوه قوم سره د جککړیګ په نیت روان شوی و، په همدیګ غزا کیګ ییګ د خوف (ویری) لمونځ وکړ، دا د ابن اسحاق او یو شمیر نورو سیرت پوهانو او مورخینو قول دی، خو داسیګ شککاري چیګ رسول الله (ص) د لومړي حګل لپاره د خوف لمونځ د عسفان په غزا کیګ کړیدی لکه ترمذي چیګ روایت کوي او همدا روایت صحیح بولي. د عسفان غزا له خندق نه وروسته واقع شویده، او دا هم صحیح ده چیګ رسول الله (ص) په ذات الرقاع غزا کیګ هم مسلمانانو ته د خوف لمونځ ورکړی دی، او لدینه دا خګرکګندیږي چیګ ذات الرقاع غزا له خندق او عسفان نه وروسته وه، او دا قول پدیګ دلیل قوي شککاري چیګ ابو هریره او ابو موسی په ذات الرقاع کیګ کګأون درلود لکه خګرنککه چیګ په بخاري او مسلم کیګ روایت شویدی.

د بدر دوهمه غزا

د بل کال (خګلورم هجري) په شعبان او د بل روایت په اساس د ذي القعده میاشت کیګ رسول الله (ص) د ابو سفیان د وعدیګ مطابق د هغه مقابلیګ ته روان شو، بدر ته ورسید او د مشرکانو

انتظار ییگ یوست، ابو سفیان له دوو زرو کسانو او پنحگوسو آسانو سره له مکیګ نه را روان شو، لږ چیګ مخکیګ لاؤل ییرته وکګرځیدل او وییګ ویل دا کال أیر وچ دی.

د دومة الجندل غزا

د پنحګم هجري کال په ربیع الاول میاشت کیګ رسول الله (ص) د دومه الجندل په لور روان شو،لومؤی ییګ د هغوی د خګارویو په خګؤ حګای برید وکؤ، خګه شمیر خګاروي ییګ ورنه ونیول ، خګو تنه مشرکان ییګ مؤه او نور ورنه وتشګتیدل، دا خبر چیګ د (دومه) اوسیدونکو ته ورسید ، هغوی سره تیت شول او وتشګتیدل.

د مریسیع غزا

د همدیګ (پنحګم هجري) کال د شعبان په میاشت کیګ ییګ بریده سلمي د بني مصطلق د حالاتو د معلومولو لپاره ولیږه، او دیګ غزا ته د مریسیع غزا هم ویل کیږي، مریسیع د یویګ چینیګ نوم دی مسلمانان او مشرکان چیګ سره مخامخ شول، خګه ساعت ییګ یو بل وویشتل، بیا پر مشرکانو د عمومي یرغل امر وشو، مشرکانو مقاومت و نه شوای کؤ، ماتیګ پکیګ کګأه شوه او رسول الله (ص) د هغوی شګحګیګ، اولادونه اسیران او مالونه ییګ غنیمت کؤل. د غزا سبب دا و چیګ د بني مصطلق قبیلیګ سردار د رسول الله (ص) د مقابلیګ لپاره أیر جنګګیالان راتګول کؤي وو کله چیګ دا خبر مدینیګ ته ورسید ، رسول (ص) لومؤی بریده اسلمي ولیږه چیګ خبر راوؤي، ورپسیګ رسول (ص) پخپله روان شو.

د افك پیښه

په همدیګ غزا کیګ د عائشیګ (رض) آمیل ورك شو، چیګ د لتګولو له امله ییګ مسلمانان وحګنأیدل، همله ییګ شپه شوه، اوبه نه وی ورسره چیګ بیا الله تعالی د تمیم حکم راولیږه، طبراني په خپل (معجم) کیګ له محمد بن اسحاق او هغه له یحیی بن عباد بن عبدالله بن الزبیر هغه له خپل پلار او هغه له عائشیګ (رض) نه روایت کوي: کله چیګ د عائشیګ (رض) آمیل ورك شو، او مسلمانان ییګ له امله مجبور شول همله پاتی شي، پریشانه وو، ابوبکر ییګ خپلیګ لور

عائشيگ (رض) ته وويل: لوريگ! ته په هر سفر کيگ مشکل جوؤويگ او د ابتلاء سبب کيږيگ، نو الله تعالى د تميم حکم نازل کؤ، او دا پديگ دلالت کوي چيگ د عائشيگ د آميل د ورکيدو او د تميم د آيت د نزول کيسه لديگ غزا نه وروسته وه، همدا روايت قوي دى، خو پديگ غزا (مريسيع کيگ) د افك کيسه پيشگه شويده، هلته هم د عائشيگ (رض) آميل ورك شوى و، چيگ له امله بيگ عائشه (رض) له کاروان نه پاتيگ شوى وه، او له همديگ امله مورُخين په اشتباه کيگ لويدلي او دواؤه پيشگى بيگ سره کگأى کؤيدى.

په هر حال د افك (تهمت) پيشگه په همديگ غزا (مريسيع) کيگ شويده او دا کيسه داسيگ ده چيگ په عائشه (رض) پوريگ تهمت وشو، رسول الله (ص) له اصحابو سره مشوره وکؤه چيگ خگه وکؤي، علي (رض) په رمز کيگ د عائشيگ (رض) د پريشگودو مشوره ورکؤه، په صريحه توکگه بيگ حگکه خپله خبره نه کوله چيگ پديگ باور و چيگ لکگيدليگ تور مشکوك دى، خو ددىگ لپاره چيگ رسول الله (ص) د همديگ مشکوك تور له امله له پيشگ شوي غم نه بيگ غمه شي، نو دا مشوره بيگ ورکؤه، د اسامه (رض) مشوره دا وه چيگ عائشه (رض) خوشى نکؤي، اسامه له ابوبکر او عائشيگ سره د رسول الله (ص) په محبت شگه خبر و، د عائشيگ په عفت او پاکة بيگ هم شگه علم درلود، او پديگ بيگ ايمان وُ چيگ الله تعالى به کله هم د خپل محبوب نبي (ص) کگرانه ميرمن او د هغه د صديق ملکگري لور داسيگ نکؤي لکه خگرنکگه بيگ چيگ تهمت کوونکي معرفي کوي.

د چا په زؤه کيگ چيگ د الله تعالى او رسول الله (ص) قوي او رشگتونى معرفت موجود و، او د الله تعالى په وؤاندىگ بيگ د رسول الله (ص) مقام درك او پيژندلى وُ، هغه لکه د ابو ايوب انصاري (رض) په شان ويل: (سبحانك هذا بهتان عظيم: پاکي ده تا لره ايگ خدايه! دا يو خگرکگند تهمت دى) غور وکؤئ چيگ پديگ حالت او مقام کيگ د قدرمنو اصحابو (رض) تسبيح خگومره لوى مفهوم لري، دا د هغوى د ايمان او معرفت پر قوت دلالت کوي او دا خگرکگندوي چيگ دوى پديگ ايمان درلود چيگ الله تعالى به کله هم د خپل رسول (ص) لپاره نا پاکه ميرمن خوشگه نکؤي.

که وويل شي: چيگ داسيگ ده، نو رسول الله (ص) وليگ پخپله د عائشيگ (رض) په هکله توقف کاوه، او پوشگتنيگ بيگ کولى، په حگواب کيگ ويلى شو، چيگ دا يو بل الهي حکمت وُ، همدا کيسه ددىگ لوى حکمت د شگکاره کيدو سبب او د رسول الله (ص) او امت لپاره ابتلاء وه، الله تعالى په همديگ سره تر قيامته حگينيگ خلکو ته عزت او حگينو ته ذلت ورکوي، د بشپؤ امتحان تقاضا دا هم وه چيگ يوه مياشت وحي هم بنده شي تر خگو الهي حکمت شگه خگرکگند شي، او د صادقانو د ايمان د لا قوت سبب وکگرحگي، په مقابل کيگ د منافقانو نفاق او شقاق تگولو ته عيان او رازونه بيگ افشا شي، او تر خگو د عائشيگ (رض) او د هغيگ کورنة عبوديت

تکمیل او الهي نعمتونه وربانديګ زيات شي، د الله تعالی په وؤانديګ بيګ ذلت او خضوع نوره هم زياته شي، له مخلوقاتو نه بيګ طمع په مکمله توکګه پريګ شي.
عائشه (رض) په عمل کيګ همدا په اثبات ورسوله، کله بيګ چيګ الله تعالی برائت نازل کؤ، مور او پلار بيګ ورته وويل: پورته شه، د رسول الله (ص) مخيګ ته ورشه، ديګ ورته وويل: نه زه بيګ مخيګ ته نه ورپاخګيږم، او له الله تعالی نه پرته د بل چا ستاينه او شکر نه کوم، الله زما برائت نازل کؤی او يوازيګ همغه د حمد وؤ دی، که الله تعالی د تهمت له لکګيدو نه وروسته فورا حقيقت شګکاره کؤی وی نو دا تګول حکمتونه او درسونه به پتګ پاتيګ شوي وو.
همدا راز د الله تعالی اراده دا وه چيګ د اهل بيت او الله تعالی په وؤانديګ د خپل رسول (ص) مقام او منزلت په أاکګه کؤي، او پخپله له رسول (ص) نه دفاع وکؤي، د هغه د دشګمنانو حګواب ووايي، او پخپله د هغوی غندنه او مذمت وکؤي.
بله خبره دا وه چيګ پر عائشه (رض) پوريګ د تؤل شوي تور اصلي هدف رسول الله (ص) وٗ، نو دا نه ورسره شګائيدله چيګ پخپله د هغيګ د برائت شاهدي ورکؤي، که خګه هم د هغيګ په پاکة او برائت بيګ علم او يقين درلود، او د هغيګ په هکله بيګ بدکګمان نه درلود، د نورو مومٗنانو په نسبت له ده سره د عائشيګ (رض) د برائت د اثبات لپاره أير قرائن موجود وو، خو د صبر پديګ لمحه کيګ رسول الله (ص) خپل صبر، مقاومت، ثبات او نرمي په اثبات ورسوله.
کله چيګ د الله تعالی له لوري د عائشيګ (رض) د برائت آيتونه نازل شول، رسول الله (ص) پر تهمت ويونکو حد جاري کؤ، خو د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي بن سلول بيګ په حد نه کؤ، دديګ عمل د توجيه لپاره له رانقل شويو اقوالو نه يو قول دادی چيګ وايي: حدود د ککناهونو کفاره ده، او عبدالله بن ابي خو دديګ وؤ ندی چيګ په دنيا کيګ د خپل عمل کفاره ورکؤي حګکه د هغه لپاره د دردناك عذاب وعده شويده ، او يا دا چيګ: حد له اقرار او دليل پرته نه جاري کيږي، عبدالله بن ابي پديګ کګناه نه اعتراف کؤی وٗ او نه چا شاهدي وربانديګ ويليګ وه، بلکه ده به دا دروغ خبره يوازي خپلو ملکګرو ته کوله، مومٗنانو ته بيګ دا خبره نه کوله او منافقانو شاهدي هم نه وربانديګ ويله، بل قول دادی چيګ د قذف (تهمت) حد د بنده حق دی او چيګ بنده بيګ مطالبه ونکؤي نه جاري کيږي، که خګه هم دا ومنل شي چيګ دا د الله تعالی حق دی، خو بيا هم د مقذوف غوشګتنه ضروري ده، او هلته عائشيګ (رض) دا و نه غوشګتل چيګ په ابن ابي ديګ هم حد جاري شي، او دا هم ويل شوي چيګ رسول الله (ص) د يوه لوی مصلحت له امله په (ابن ابي) حد جاري نه کؤ، لکه خګرنکګه بيګ چيګ هغه د خګرکګند نفاق په سبب د مصلحت پخاطر اعدام نکؤ نفاق بيګ په أاکګه وٗ خو وبيګ نه واژه، همداسيګ بيګ د مصلحت لپاره حد هم وربانديګ جاري نکؤ، رسول الله (ص) غوشګتل د خلکو زؤونه خپل کؤي، د هغه د ملکګريو همدردي را جلب کؤي او له اسلام نه د نفرت وسايل بيګ له مينحګه يوسي، ابن ابي خپلو پيروانو ته يو منل شوی شخص وٗ، که حد

وربانديگ جاري شوی وای، نو د مشکل او فتنيگ د پيشگدو امکان موجود وُ.
کله چيگ رسول الله (ص) او اصحاب له همديگ غزا نه بيرته مدينيگ ته راستنيدل، د منافقانو رئيس ابن ابي داسيگ وويل:« يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلّ وَلِلّهِ الْعِزّةُ وَلِرَسُولِه وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنّ الْمُنَافِقِينَ لا يَعْلَمُونَ»(المنافقون:۸)
ترجمه: [وايي منافقان کَه چيريگ بيرته وَکَگرحگو مونږ طرف د مدينيگ ته نو خامخا به وباسي هرومرو (خامخا) أير عزتمن (کافر خلق له دغيگ مدينيگ نه) أير خوار کمزور خلق (له موُمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول (ص) د ده لره دی او موُمنانو لره دی و ليکن منافقان نه پوهيږي (په عزت او رزاقيت د رب العزت)].
دا خبره زيد بن ارقم رسول الله (ص) ته ورسوله، خو د منافقانو رئيس ابن ابي ورپسيگ راغی، لديگ خبری نه ييگ انکار وکؤ، قسم ييگ وخوؤ چيگ دا خبره ييگ نده کؤی، رسول الله (ص) سکوت وکؤ، خو وروسته الله تعالی د زيد د خبريگ تصديق وکؤ او د المنافقون سورت په آيت سره ييگ د زيد خبره تصديقه کؤه، رسول الله (ص) زيد له غوږه را ونيو او ورته وييگ فرمايل: زيری ميگ در باندیگ الله تعالی ديگ تصديق وکؤ بيا ييگ وفرمايل: دا هغه شخص دی چيگ له الله تعالی سره ييگ پخپلو غوږونو سره وفا کؤيده، بيا عمر (رض) رسول الله (ص) ته عرض وکؤ چيگ عباد بن بشر ته امر وکؤه چيگ د ابن ابي سر قلم کؤي، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((نه، بيا به خلك وايي محمد (ص) خپل ملکگري وژني))

د خندق غزا

د خندق غزا د پنحگم هجري کال د شوال په مياشت کيگ شويده، سبب ييگ دا وُ: کله چيگ يهود د احد په غزا کيگ د مشرکانو له بري نه خبر شول، او دا ييگ هم واوريدله چيگ ابوسفيان له مسلمانانو سره د بيا مقابليگ وعده کؤيگ وه، بيا د وعديگ مطابق را روان شوي او له لاريگ نه بيرته کگرحگيدلي وو، دا خبريگ چيگ يهودانو واوريدلی، نو مشران ييگ قريشو ته ورغلل او هغوی ييگ پر رسول الله (ص) د يرغل لپاره تشويق او ترغيب کؤل، قريشو هم دا خبره ورسره ومنله يهودان بيا غطفان ته ورغلل، هغوی ته ييگ هم دا وؤاندیز وکؤ، او دوی هم موافقه ورسره وکؤه ورپسيگ نورو قبائلو ته ورغلل پديگ ترتيب سره د عربو او يهودانو لوی لشگکر جوؤ شو، پر مدينه د يرغل لپاره روان شول، رسول (ص) له اصحابو (رض) سره مشوره وکؤه سلمان (رض) د خندق د کيندلو مشوره ورکؤه، خندق وکيندل شو، د کفارو لشگکر راورسيد، مدينه محاصره شوه، د مدينيگ يهودانو خپل عهد مات کؤ، محاصره يوه مياشت اوږده شوه، بالاخره الله تعالی د کفر

لشگکریگ ماتیگ کؤی باد او توپان ییگ ورباندیگ مسلط کؤ، تر خگو وتشگتیدل، وروسته الله تعالی خپل رسول (ص) ته امر وکؤ چیگ د یهودو بني قریظه قبیلیگ ته د هغوی د عهد ماتولو سزا ورکؤي.

بیا مولف د نورو پیشگو یادونه کؤیده، د عرنیینو یعنیگ دعرینه قبیلیگ د خلکو کیسه ییگ هم رانقل کؤیده او ویلي ییگ دي:

پدیگ کیسه کیگ د اوشگانو د متیازو د خگشگلو د جواز سبب شته، او دا دلیل پکیگ شته چیگ د حلالو خگارویو متیازیگ پاکیگ دي، او دا حکم هم پکیگ شته چیگ د محارب (د اسلام په خلاف د جنکگیدونکي) د لاس او پشگیگ یو حگای قطع کول او که مال ییگ هم غلا کؤ وژل ییگ جواز لري، او جنایتکار ته د خپل جنایت مطابق او برابره سزا ورکول کیږي، مشرکانو چیگ د یوه شپون سترکگیگ ایستلی وی، نو په مقابل کیگ ییگ د هغوی سترکگیگ هم وایستل شوی دا کیسه رشگتونیگ ده او حکمتونه ییگ خگرکگند دي، که خگه هم د حدودو له نزول نه مخکیگ واقع شویده، خو حدود چیگ نازل شول ددیگ کیسیگ درسونه او حکمونه ییگ تایید کؤل.

فصل
د حدیبیگ سوله

مولف د حدیبیگ د سولیگ کیسه ذکر کؤیده ویلیگ ییگ دي: بالاخره د لسو کلونو لپاره د أز بندة تؤون لاسلیك شو، فیصله وشوه چیگ سږ کال به رسول الله (ص) له همدیگ حگایه بیرته مدینیگ ته ستنیږي، راتلونکیگ کال به د بیت الله شریف زیارت کوي، مشرکان به مکه ورته خالي کوي، رسول الله (ص) به دری ورحگیگ پکیگ تیروي بیا به ورنه وزي، د داخلیدو په وخت کیگ به له هر یوه سره یوازیگ د یوه سواره وسله وي، یعنیگ نیزیگ او غشي به نه راوؤي، یوازیگ توریگ به وي ورسره چیگ هغه به هم په تکیو کیگ وي، د تؤون بله ماده دا وه چیگ که خگوك له مدینیگ نه مکیگ ته راغلل، نو مشرکان به هغه بیرته محمد (ص) ته نه سپاري او که له مکیگ نه کوم مسلمان مدینیگ ته لاؤ، نو رسول (ص) به هغه بیرته مشرکانو ته سپاري.

په همدیگ وخت کیگ الله تعالی د کعب بن عجره په هکله دا حکم نازل کؤ چیگ که کوم محرم (هغه چیگ احرام ییگ تؤلی وي) تکلیف درلود، په سر کیگ ییگ سپاږ یا خزنده وو، ورنه په مشکل کیگ و، نو هغه کولی شي د سر ویشگتان کل کؤي او فدیه ییگ چیگ خیرات دی یا روژه او یا

قرباني، ورکوي.
رسول الله (ص) په همديګ سفر کيګ له احرام خلاصولو نه وروسته هغو کسانو ته چيګ سرونه بيګ کل کوَل دری حگله او هغوی ته چيګ ويشگتان بيګ لنأ کوَل يو حگل د خير دعا وکوَه، رسول الله (ص) په همديګ حگل يوه اوشگه د لسو او يوه غوا د اوو تنو لپاره ذبح يا قرباني کوَه، او په همديګ وار بيګ د کفارو د په غصه کولو لپاره هغه اوشگ هدي (قرباني) کوَ چيګ د ابوجهل په ملکيت کيګ پاتيګ شوی وُ په همديګ سفر کيګ د فتح سورت نازل شو.
رسول الله (ص) چيګ لديګ سفر نه بيرته مدينيګ ته ستون شو، يو شمير مسلمانيګ شگحگيګ له مکيګ نه مدينيګ ته راغلی، الله تعالی حکم وکوَ چيګ دا شگحگيګ ديګ بيرته مشرکانو ته نه سپاري، ددیګ حکم په هکله ويل شوي چيګ دا حکم د شگحگو په حق کيګ د تؤون هغه تگاکلی شرط نسخ کوي، په بل قول کيګ وايي چيګ دا قرآني حکم د نبوي حکم لپاره تخصيص دی، او داسيګ هم ويل شوي او همدا صحيح قول دی چيګ په تؤون کيګ اصلا د شگحگو يادونه نه وه شوی، خو مشرکانو غوشگتل چيګ شرط عام وکگرحگوي شگحگو او نارينه تگولو ته بيګ شامل وبولي، خو الله تعالی فيصله وکوَه او شگحگيګ بيګ لدی شرط نه مستثنی وکگرحگوليګ.

پديګ پيشگه (حديبيه سوله) کيګ دا درسونه پراته دي:
- رسول الله (ص) د حج په مياشتو کيګ عمره ادا کوَيده، او د عمريګ لپاره احرام تؤل له ميقات نه غوره دي، لکه چيګ د حج لپاره هم همدا حکم دی.

او دا حديث چيګ وايي: ((من أحرم بعمرة من بيت المقدس غفر له: چاچيګ له بيت المقدس نه د عمريګ لپاره احرام وتاؤه د هغه کگناويګ بشگل کيږي)) دا حديث ثابت ندی.
- ددیګ پيشگيګ بل حکم دا دی چيګ په يوازيګ يا مفرده عمره کيګ د هدي (قربانی خگاروی) بيول سنت دي، او د همديګ خگاروي اشعار يا په نشگه کول هم سنت دي نه دا چيګ دا هم مثله وي، يعنيګ دا په نشگه کول مثله نده حگکه مثله جواز نلري. او دا پيشگه دا درس هم راکوي چيګ د کفارو خفه کول او په قهرول مستحب دي.

بل درس دادی چيګ امير او قومندان ته شگايي د دشگمن د حالاتو د خگارلو او معلومولو لپاره خگاري يا جاوسوسان توظيف کوَي.
- او خگرنکگه چيګ رسول الله (ص) له عيينه خزاعي نه چيګ کافر وُ مرسته غوشگتيګ وه، نو په جهاد کيګ له مامون (په امن) مشرك نه مرسته غوشگتل جواز لري.
- له رعيت ، افرادو او پيروانو سره مشوره کول، مستحب عمل دی، او مشوره بايد ددیګ

لپاره وي چيگ صحيح رايه خگرکگنده د هغوی زؤونه خوشاله او د الله تعالی امر په حگای شي.

- له جکگؤيگ نه مخکيگ د کفارو او مشرکانو د هغو اولادونو او شگحگو نيول او اسيران کول چيگ له نارينه وو نه کگوشگي وي جواز لري.

- باطله خبره حتی که غير مکلف (ليونی – حيوان- ماشوم) ته منسوبه شي بايد رد او مردوده وکگنگل شي، کله چيگ د رسول الله (ص) اوشگه د حديبيگ په سيمه کيگ چو شوه، اصحابو وويل: قصواء خگملاسته يعنيگ له ستؤيا او کمزورة نه خگملاسته، خو رسول (ص) د دوی دا خبره رد کؤه وييگ فرمايل: دا د قصواء خوی ندی، هغه نده خگملاستيگ.

- د ديني خبر د تاکيد لپاره قسم خوؤل مستحب دي، له رسول الله (ص) نه په اتيا مواردو کيگ قسم رانقل شويدی، الله تعالی د خپليگ خبريگ د تصديق لپاره دری حگله د قسم خوؤلو امر ورته کؤيدی يو حگای په يونس سورت کيگ بل حگای په سبا سورت او دريم حگای په تغابن سورت کيگ.

- مشرکانو او فاجرانو که د داسيگ خگه غوشگتنه وکؤه چيگ هدف ييگ ورنه د الله تعالی له حرماتو او مقدساتو نه د کوم يوه احترام او درناوی وُ، نو د دوی دا أول غوشگتنه ديگ ومنل شي، او دا د الله تعالی د مقدساتو په تعظيم کيگ د دوی مرسته ده نه دا چيگ دا په کفر او عصيان کيگ له دوی سره کومك وي.

چا که د داسيگ خگه لپاره مرسته وغوشگته چي هغه د الله تعالی محبوب او خوشگ وي، مرسته ديگ ورسره وشي که مرسته غوشگتونکی هر خگوك وي، خو پديگ شرط چيگ پديگ عمل کيگ د ناروا احتمال نه وي او يا ييگ نتيجه داسيگ نه وي چيگ تاوان ييگ له شرعي کگتگيگ نه زيات وي، دا يو أير سخت حالت او مشکل دريحگ دی، او له همديگ امله د حديبيگ د سوليگ تؤون پر حگينو اصحابو (رض) سخت تمام شو، عمر (رض) خو هسيگ خبره وکؤه، چيگ ابوبکر (رض) ييگ د رسول الله (ص) په خبره حگواب ووايه او دا پديگ دلالت کوي چيگ ابوبکر (رض) له تگولو اصحابو نه غوره، افضل، او اکمل وُ د الله تعالی او رسول الله (ص) او دين په هکله ييگ علم له هر چا نه زيات وُ، عمر (رض) د خپل تشويش په اؤه يوازيگ له رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) نه پوشگتنه وکؤه، له بل صحابي سره ييگ خبره مطرح نکؤه.

- رسول الله (ص) د سفر په دوران کيگ شگة خوا ته په تاويدو سره حديبيگ ته روان شوی وُ، له همديگ امله شافعي وايي چيگ ددغيگ سيميگ حگنيگ برخيگ په حرم او نوريگ په حل کيگ راحگي، احمد ددغگ کيسيگ د بيان په ترخگ کيگ ويلي چيگ رسول الله (ص) به لمونحگ په حرم کيگ ادا کاوه، او نور به په حل کيگ وُ، دا پديگ دلالت کوي چيگ د لمانحگه زيات او خگو چنده ثواب يوازيگ تر مسجد حرام پوريگ خاص ندی بلکه دا اجر په تگول حرم کيگ شته، او د رسول الله (ص) دا قول «صلاة في مسجد الحرام...» لکه د الله تعالی د ديگ

قول په شان مفهوم او حیثیت لري چیگ فرمایي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)) (التوبه: ۲۸).

ترجمه: [ایگ هغو کسانو چیگ ایمان ییگ راوؤی دی (یعنیگ ایگ مومنانو!) بیشکه هم دا خبره ده چیگ مشرکان نجس (پلیت) دي، نو نه دیگ نژدي کیږي دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چیگ دغه (۹ کال د هجرت دی)، او که ویریږئ تاسیگ له فقره په (سبب د منع د دوی) نو ژر به غنیان کؤي تاسیگ الله له فضله خپله که اراده وفرمایي (د غنا ستاسیگ)، بیشکه چیگ الله شگه عالم دی (په تگولو احوالو) شگه حکمت والا (چیگ هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

او یا لکه دا آیت شریف: ((سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)) (الاسراء: ۱)

ترجمه: [پاکي د هغه ذات چیگ بیولی ییگ وُ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپیگ کیگ له (منحگه یا له خگنکگه د) مسجد حرام خگخه تر مسجد اقصی پوریگ هغه چیگ برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دیگ لپاره وُ) چیگ (هلته) وشگیو مونږ دغه (محمد) ته حگینیگ له دلائلو (د قدرت) خپل، بیشکه چیگ دغه (الله) هم دی دی شگه اوریدونکی (د ککردو (تگولو) اقوالو) شگه لیدونکی (عالم په پتگو او شککاره وُ).

مطلب دا چیگ دلته پدیگ حدیث او آیتونو کیگ مطلب او مراد یوازیگ مسجد نه بلکه تگول حرم دی.

- خگوك که له مکیگ سره نژدیگ دیره شول، باید ناسته پاخگه ییگ په حل کیگ وي، خو لمونحگ دیگ په حرم کیگ ادا کوي، ابن عمر (رض) به همداسیگ کول.
- که امام یا امیر ولیدل چیگ د مسلمانانو مصلحت په سوله کیگ دی، نو کولی شي د سولیگ وؤاندیز وکؤي او دیگ کار کیگ دیگ مخکیگ شي.
- د رسول الله (ص) عادت داسیگ نه و چیگ وسله وال به ییگ پیره درول، خو کله چیگ د کفارو پلاوی د خبرو لپاره راغی، نو مغیره (رض) توره په لاس د رسول الله (ص) سر ته ولاؤ وُ، دا سنت د اقتداء وؤ دی، که د کفارو پلاوي راحگي، نو د مسلمانانو د امام د تعظیم، تقدیر، عزت او قوت د اظهار لپاره وسله وال درول د ستاینی وؤ عمل دی، دا په کبر او غرور کیگ نه راحگي او دا هم ده چیگ په جهاد کیگ غرور او ویاؤ هم جواز لري.
- رسول الله (ص) چیگ امر وکؤ د قربانۍ خگاروي دیگ د مشرکینو د پلاوي مخیگ ته ور ولي، دا پدیگ دلالت کوي چیگ د اسلامي شعائرو اظهار مستحب او نیك عمل دی.

مغيره ته د رسول الله (ص) دا قول (أما الاسلام فأقبل و أما المال فلست منه في شئ) دا ددیگ دلیل دی چیگ د معاهد مشرك (هغه چیگ سوله او تؤون ورسره شوی وي) مال معصوم او په امن دی، د بل چا ملکیت نشي کیدلی، بلکه بیرته بیگ خپل خاوند ته سپارل کیږي.

مغیره له اسلام نه مخکیگ مشرکانو سره په لاره ملکگری شوی وٗ، بیاییگ په چل کیگ مال ورنه اخیستی وٗ، رسول الله (ص) بیا د مشرکانو لدیگ مال نه دفاع ونکؤه، تضمین ییگ هم ورنکؤ، هیخگ اشاره ییگ ورته ونکؤه حگکه دا خو داسیگ وخت شوی و چیگ مغیره لا په اسلام نه و مشرف شوی.

- ابوبکر (رض) د مشرکانو استازي عروه بن مسعود ته وویل: ((امصص بظر اللات) دا پدیگ دلالت کوي چیگ د مصلحت لپاره په خگرکگندو الفاظو د عورت یادول جواز لري، حگکه (فلکل مقام مقال) د هر مقام لپاره ییل مقال دی.

- اصحابو چیگ د رسول الله (ص) د پزیگ رطوبت، او د اوداسه اوبه د تبرك لپاره پر خپلو جسدونو موشگلیگ، دا د پزیگ د رطوبت (کگؤنککگو) او اودس د اوبو د پاکة دلیل دی.

- تفاول یا نیك فالي مستحب عمل دی، حگکه رسول الله (ص) ته چیگ د مشرکانو له خوا د سهل د راتکگ خبر راغی، نو وییگ فرمایل: (سهل أمركم) کار مو آسانه شو.

- خگوك که قسم وخوري ، نذر ومني یا وعده وکؤي، خو وخت ونه تگاکي، نو دا فورا نه بلکه په وخت او مهلت سره لازم دی.

- له احرام نه وروسته د سر کلول د حج یا عمریگ له شعائرو خگخه دي، پاك کلول د ویشگتانو له کمولو نه غوره دي.

- خگوك چیگ د کوم مانع او مشکل له امله د حج یا عمریگ له ادا کولو نه منع شي هغه دیگ د قربانة خگاروی په هغه حگای کیگ ذبح کؤي چیرته چیگ محصور یا منع شویدی هغه حل وي که حرم، او که حرم ته نه و رسیدلی، نو دا نشته وربانديگ چیگ د قربانة خگاروی بل چاته ورکؤي چیگ په حرم کیگ ییگ ورته ذبح کؤي، او همدا محصور به تر هغیگ پوریگ حگان نه حلالوي (احرام به نه خلاصوي) تر خگو ییگ هدي د حلالیدو حگای ته نه وي رسیدلی حگکه الله تعالی حکم کوي: ((وَالْهَدْيَ مَعْكُوفاً أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ)) (الفتح: ۲۵)

ترجمه: [(منعه کؤی یی وي) قرباني د تاسیگ په دیگ حال کیگ چیگ بندي کؤی شوی وي له دیگ نه چیگ ورسیاي حگای د حلالولو خپلو ته].

- رسول الله (ص) او اصحابو (رض) چیگ په کوم حگای کیگ د قربانة خگاروي ذبح کؤل هغه حگای د آیت له مخیگ د حل برخه وه، او حرم خو تگول د قربانة د ذبح کولو حگای دی.

- که خگوك له حج یا عمریگ نه منع شي، پر هغه قضاء نشته او له حدیبیگ نه وروسته

عمریګ ته حګکه عمره القضیه ویل کیږي چیګ رسول (ص) په همدیګ سره له مشرکینو سره معاهده وکړه یعنیګ د دوباره عمریګ معاهده ییګ کړیګ وه.

- د مطلق امر تقاضا دا ده چیګ باید امر فورا ترسره شي، حګکه الله تعالی چیګ اصحابو ته د امر په تعمیل کیګ د حګنأ مغفرت کړیدی او د جنت وعده ییګ ورکړیده دا پخپله پدیګ دلالت کوي چیګ مطلق امر باید فورا ادا شي.

- کیدای شي د عام مصلحت لپاره کفارو ته د نارینه مسلمانانو د سپارلو په مساله کیګ سوله وشي، او دا ومنل شي نارینه مسلمانان چیګ له کفارو نه مسلمانانو ته راحګي بیرته دوی ته وسپارل شي، خو مسلمانیګ شګحګیګ د قرآن په حکم بیرته نشي سپارل کیدلی.

- د چا د نکاح له عقد نه د شګحګیګ خارجیدل متقوم دی یعنی قیمت لري، او پدیګ صورت کیګ ییګ د خاوند لپاره مهر مثل نه بلکه مهر مسمی لازمیږي.

- که د مسلمانانو یوه امیر له کفارو سره تړون وکړ او دا ییګ ومنله چیګ که مسلمان د کفارو له خاوریګ نه اسلامي هیواد ته راحګي هغه به بیرته ورسپارل کیږي، که کوم مسلمان د همدیګ کفارو له خاوریګ نه بل حګای ته لاړ، نو پدیګ صورت عهد کونکی امام د هغه په بیرته سپارلو مکلف ندی، او که مسلمان همدیګ امام سیمیګ ته راغی، نو بیا هم باید بیله غوښتنیګ و نه سپارل شي.

- که کفارو ته بیرته سپارل شویو کسانو قتل وکړ، یعنیګ له مشرکانو نه ییګ خګوک ووژل، نو پدیګ صورت پر مسلمان هیڅګ نشته، دیت او قصاص نه وربانديګ واجبیږي او امام هم هیڅګ مسوٴلیت نلري، نه به ییګ دیت ورکوي، نه تاوان او نه ییګ ضامن دی.

- که د مسلمانانو کوم حاکم یا پاچا له ذمیانو او یا نورو کافرانو سره تړون ولري، بل مسلمان پاچا کولی شي پردیګ کفارو یرغل وکړي ابن تیمیه د ابو بصیر پر کیسیګ په استدلال سره همدا أول فتوی ورکړیده.

- پدیګ کیسه کیګ دومره حکمتونه او درسونه پراته دي چیګ یوازیګ الله تعالی شګه وربانديګ عالم دی، خو مونږ له پورته حکمتونو نه علاوه ویلی شو چیګ:

دا سوله د لوییګ فتحیګ مقدمه وه، دا د الله تعالی سنت دی چیګ د لویو امورو لپاره مقدمیګ إدي، دا سوله په واقع کیګ لویه سوبه وه، له امله ییګ مسلمانان په امن شول، له کفارو سره ییګ اؤیکیګ پیدا شوی، د اسلام بلنه ییګ ور ورسولیګ شوی، چا چیګ په پتګه اسلام راوړی وٴ هغوی خپل اسلام شګکاره کړ، لنأه دا چیګ په همدیګ تړون سره مسلمانان عزتمن او مشرکان ذلیل شول، کفارو عزت غوښتګ، خو خدای ذلیل کړل، مسلمانانو د الله تعالی په وړاندیګ ذلت او خضوع وکړه، خدای عزت ورکړ، په همدیګ تړون سره د مومنانو ایمان لا پسیګ قوي شو، د الله تعالی فیصلیګ ته تسلیم شول، د الله تعالی د وعدیګ انتظار ییګ یوست، او همدا سوله الله

تعالی خپل رسول (ص) ته د مغفرت او نعمتونو د تکمیل سبب کګرځولی ده، هغه بیګ دده د هدایت، سینیګ د پراخة او نصرت عامل بللی، او کګویا دا هم جزا وه او هم هدف.که غور او دقت وکړو وبه وینو چیګ پدیګ حال کیګ به د مسلمانانو په زړونو خګه تیریدل، الله تعالی دیګ حالت اشاره کړیده، د مؤمنانو پریشاني بیګ یاده کړیده او فرمایلي بیګ دي چیګ بیا خګرنکګه پر دوی د الله تعالی له طرف نه سکون راغی، د دوی ایمانونه پیاوړي شول او الله تعالی پدیګ وخت کیګ له رسول (ص) سره بیعت له الله تعالی سره بیعت بللی دی.قرآنکریم خګرکګنده کړیده چیګ اصحابو د رسول الله (ص) په لاس او ژبه له الله تعالی سره د اسلام ژمنه او بیعت وکړ، لدینه وروسته الله تعالی د اعرابو (کوچیانو) تصور او ګمان ته اشاره فرمایلی ده او دا بیګ شګکاره کړیده چیګ د دوی دا تصور پر جهل مبني دی، الله تعالی له مؤمنانو نه د خپلیګ خوشګیګ او رضا خبر هم راکړیدی، له رسول الله (ص) سره بیعت د الله تعالی د رضا سبب وٌ، او له همدیګ امله الله تعالی وربانديګ رحمت او سکون نازل کړ د فتحیګ زیری بیګ ورکړ ، لږ وروسته بیګ أیر غنیمتونه او بري ور په برخه کړل، لومړی بری د خیبر په غزا کیګ و، هملته أیر غنایم هم په لاس ورغلل او بیا همداسیګ د فتحیګ او بري سلسله جاري وه، او مسلمانان د کفارو، مشرکانو او یهودانو له شر نه په امن شول، او د الله تعالی پدیګ قول کیګ ﴿وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً﴾ (الفتح: ۲۰) دلته له آیت نه مراد د کفارو له شر نه نجات او یا د خیبر فتح ده.بیا الله تعالی مؤمنانو ته د فتوحاتو او غنیمتونو وعده ورکړه، دا داسیګ فتوحات او غنایم وو چیګ لدینه مخکیګ مسلمانانو نه شوای تر لاسه کولی، علماء وایي چیګ له دیګ فتحیګ نه مراد د مکیګ فتحه او یا د فارس او روم فتحه او یا له خیبر نه وروسته نور فتوحات وو.

الله تعالی دا هم بیان کړیده چیګ که کفار له مسلمانانو سره جګکړه کوي، نو کفار به ورنه تشګتي، که سوال وشي چیګ د احد په ورځ خو داسیګ ونه شول؟ په ځواب کیګ ویلی شو چیګ دا الهي وعده مشروطه ده او د فتحیګ شرط صبر او تقوی ده، خګرنکګه چیګ د احد په ورځ شرط پوره نه شو، نو کفار تر یوه حده برلاسي شول.قرآنکریم دا هم بیانوي چیګ د کفارو زړونه له جهل او ظلم نه أك دي، پداسیګ حال کیګ چیګ الله تعالی د مسلمانانو په زړونو کیګ سکون او اعتماد ایشګی دی، الله تعالی فرمایي چیګ خپل رسول (ص) بیګ له هدایت او حق دین سره رالیږلی تر خګو پر تګولو ادیانو غالب شي. ددیګ خبری ضمانت الله کړیدی، او الله به اسلام ته پر تګولو ادیانو بر لاسي ورکوي دا الهي ارشاد د مسلمانانو لپاره لویه أاأینه او د هغوی د قوت راز وٌ، او دا د دیګ خبری تاکید او تایید وٌ چیګ الله تعالی به هیخګکله خپل رسول (ص) یوازیګ پرینږدي، مسلمانان باید له راتلونکي نه مطمئن وي، هغه موقتي او ظاهري تنازل مهم ونه شمیري، وربانديګ غمجن نشي، او د دشګمن بری بیګ و نه کګنګي.

فصل
د خيبر غزا

موسى بن عقبه وايي: رسول الله (ص) چيگ له حديبيگ نه مدينيگ ته ستون شو، تقريبا شل ورځگيگ وروسته د خيبر په لور روان شو، سباع بن عرفطه ييگ په مدينه كيگ خپل خليفه وتګاكه او په همديگ وخت كيگ ابو هريره (رض) هم مدينيگ ته راورسيد، هغوى د سهار په لمانځگه ولاؤ وو چيگ دى راغى او واييگ وريدل چيگ سباع په لومؤى ركعت كيگ (كهيعص) يعنيگ د مريم سورت او په دوهم ركعت كيگ ((ويل للمطففين)) تلاوت كوي، ابو هريره چيگ دا واوريدل له حگان سره ييگ په لمانځگه كيگ وويل د ابو فلان په حال افسوس چيگ دوه مكياله (وزنونه) استعمالوي چيگ اخلي نو په درانه وزن ييگ تلي او چيگ خرخگوي ييگ، نو په سپك ييگ ورته تلي، بيا سباع ته توشگه برابره شوه او په رسول الله (ص) پسيگ ورغى، وروسته رسول الله (ص) د اصحابو په مشوره د خيبر له غنايمو نه ده او ملكگرو ته ييگ هم برخه وركؤه. كله چيگ رسول الله (ص) خيبر ته ورسيد د سهار لمونځگ ييگ ادا كؤ، مسلمانان سواره شول او پداسيگ حال كيگ خيبر ته ورسيدل چيگ يهودان د خپل عادت له مخيگ له بيل، لور او كلنكگ سره خپلو حگمكو ته وتلي وو، هغوى د رسول الله (ص) له راتكگ نه خبر نه درلود، خو كله ييگ چيگ لشگكر وليد وييگ ويل والله لكه چيگ محمد (ص) راغى، بيا په منأه، منأه خپلو كورونو ته ننوتل، رسول الله (ص) چيگ دا حالت وليد وييگ فرمايل: الله اكبر، خيبر وران شو، مونږ چيگ د كوم قوم سيميگ ته ورغلو، نو د ويرول شويو سهار خراب دى.

(مولف پديگ ترخگ كيگ د رسول (ص) له خوا علي (رض) ته د جنأيگ د وركولو او له مرحب سره د هغه د مقابليگ كيسه كؤيده، د عامر بن اكوع واقعه ييگ راوؤيگ ده، بيا وايي: بالاخره مسلمانانو يهودان كلابند كؤل، محاصره اوإده شوه، مسلمانان له مشكلاتو سره مخ شول تر ديگ چيگ خره ييگ حلال كؤل، خو رسول (ص) ييگ د تحريم امر وكؤ، د خره غوشگيگ په ديككگونو كيگ بار وي رسول (ص) ييگ چيگ د تحريم وكؤ ديككگونه تگول چپه شول، پديگ وخت كيگ ييگ د خره د غوشگيگ د تحريم له امر سره د متعيگ د تحريم حكم هم صادر كؤ، او دا دواؤه په تابيدي شكل حرام شول.

خگه موده وروسته سوله وشوه، يهودانو ديته غاؤه كيشگوده چيگ دوى به خيبر پريږدي او يوازيگ د يوه بار په اندازه به مالونه ورسره وؤي، نور اموال، سره او سپين به تگول رسول (ص) ته پريږدي او دا شرط كيشگودل شو چيگ كه چا خپليگ خزانيگ پتگيگ كؤيگ او يا ييگ ونه شگودلى، نو د هغه لپاره هيخگ امن او امان نشته، پديگ وخت كيگ يهودانو هغه مشك او يا

خزانه پتگه کؤه چيگ د حيي بن اخطب کګانګيګ او سرمايه وه پکيګ.....
د تؤون د تنفيذ په وخت کيګ يهودانو رسول (ص) ته وؤاندیز وکؤ چيګ اجازه ورکؤي همدلته پاتيګ شي، دا حګمکيګ به ورته کاله کوي، رسول (ص) دا غوشګتنه پديګ شرط ومنله چيګ هر وخت به دا حق لري چيګ يهودان لديګ سيميګ نه وباسي، او د دوی د کار په بدل کيګ به هومره مزدوري ورکوي چيګ دده خوشګه وي، رسول (ص) له سوليګ نه وروسته له ابن ابي الحقيق نه پرته هيخګ يو يهودی ندی وژلی، ابن ابي الحقيق ييګ هم د عهد د ماتولو په کګناه اعدام کؤ.
رسول الله (ص) په همديګ غزا کيګ د ابن ابي حقيق ميرمن صفيه بنت حيي (رض) له اسارت نه وروسته د حګان لپاره غوره کؤه، د اسلام بلنه ييګ ورکؤه، هغيګ اسلام ومانه، نو رسول الله (ص) آزاده کؤه او همدا آزادي ييګ مهر شو او له رسول سره د نکاح شرف ييګ په برخه شو.
رسول الله (ص) تګول خيبر په شپږ ديرش داسيګ برخو وويشه چيګ هره برخه ييګ سل برخيګ وه، او ددیګ نيماييګ برخه ييګ د حګان او مسلمانانو لپاره او پاتيګ نوره نيمه برخه ييګ د خاصو حالاتو او عاجلو مرستو لپاره بيله کؤه، او پر همديګ اصل شافعي مذهب وايي چيګ په زور سره د فتح شويګ حګمکيګ ويشل جواز لري. بيهقی وايي: د خيبر حګنيګ برخيګ په زور او حګنيګ نوريګ ييګ د سوليګ له لاريګ فتحه شويګ، رسول الله (ص) په زور فتحه شويګ برخيګ د خمس پر مستحقينو او غازيانو وويشليګ، او هغه چيګ په سوله فتحه شوی وي هغه ييګ د مشکلاتو، بديګ ورحګيګ او عامه مصلحت لپاره تخصيص کؤي، او د شافعي مذهب همداسيګ دی چيګ په زور فتحه شويګ حګمکيګ پر غازيانو ويشل کيږي، خو که غور وشي دا به په أاکګه شي چيګ خيبر تګول په زور فتحه شوی دی.
امام اختيار لري فتحه شويګ حګمکه د خمس پر مستحقينو وويشي او يا ييګ وقف کؤي، او يا ييګ خګه برخه تقسيم او خګه نوره برخه وقف کؤي، رسول الله (ص) همداسيګ کؤيدي، د بني قريظه او بني نضير اموال او حګمکيګ ييګ ويشليګ، مکه ييګ نده تقسيم کوی، د خيبر يوه برخه ييګ ويشليګ او بله ييګ وقف کؤيده، د حدييبيګ له کګأون کوونکو نه له جابر (رض) نه پرته هيخګوك له خيبر غزا خګخه نه وو پاتيګ شوي تګولو کګأون درلود جابر (رض) چيګ نه وُ هم برخه ييګ ورکؤه، او په همديګ وخت کيګ جعفر او ملکګري ييګ له حبشيګ نه راغلل، له دوی سره اشعريون (ابو موسی اشعري او نور) هم ملکګري وو. په خيبر کيګ يويګ يهودة شګحګيګ رسول الله (ص) ته د پسه په غوشګه کيګ زهر ورکؤل، خو رسول الله (ص) عفوه ورته وکؤه په سزا ييګ و نه رسوله، په بل روايت کيګ راحګي چيګ رسول الله (ص) نوموؤيګ يهودة هغه وخت اعدام کؤه کله چيګ بشر بن البراء د زهرو له امله مؤ شو.
قريشو دغه وخت مختلفيګ وؤاند وينيګ کولی، او شرط ييګ ايشګی وُ د حګينو کګمان دا وُ چيګ محمد (ص) او اصحاب (رض) به بريالي کيږي، او حګينو نورو به ويل چيګ کيدای شي د

خيبر يهودان ورباندیګ غالب شي مولف دلته د حجاج بن علاط د مسلمانيدو او خيبر کيګ د کګأون کيسه هم راوؤيده.

ددیګ غزا حکمتونه او فقهي درسونه

- په حرامو مياشتو کيګ د قتال او جهاد جواز، حګکه رسول الله (ص) په محرم مياشت کيګ د خيبر غزا کؤيده.
- په غنيمت کيګ د سواره مجاهد لپاره دری برخيګ او د پياده (پلي) لپاره يوه برخه ده.
- د غزا په دوران کيګ افراد کولی شي هغه خواؤه د پنحګميګ برخيګ له ايستلو نه مخکيګ وخوري چيګ لاسته ييګ راوؤي لکه خګرنکګه چيګ ابن مغفل د خيبر په غزا کيګ يو مشك غوؤي وموندل او له خمس نه مخکيګ ييګ استعمالول.
- اسلامي لشګکر ته که له جکګؤيګ او فتحيګ نه وروسته مدد رسيږي، نوي افراد ورحګي، نو ددیګ افرادو لپاره د غازيانو له اجازيګ پرته په غنايمو کيګ برخه نشته ، حګکه کله چيګ جعفر او نور مسلمانان په کشګتة کيګ راغلل، نو رسول الله (ص) هغوی ته د برخيګ ورکولو په اؤه له اصحابو (رض) سره مشوره وکؤه.
- د اهلي خرو غوشګه حرامه ده، د تحريم علت ييګ دا دی چيګ نجس دي، دا رايه له هغيګ نه قوي ده چيګ وايي د خر د غوشګيګ د تحريم علت بل خګه دی مثلا لکه چيګ ويل شوي چيګ پديګ غزا کيګ د خرو خمس ونه ايستل شو، نو حرام دي او يا دا چيګ خره چتګلي خوري، نو غوشګه ييګ حرامه ده.
- امام حق لري له نورو قومونو سره معاهديګ وکؤي او کولی شي د أز بندة او سوليګ تؤون هر وخت چيګ خوشګه ييګ وي پای ته ورسوي.
- د سوليګ په تؤون کيګ د شرط ايشګودل جائز دي.
- تورن شوي کسان د سزا وؤ دي.
- په پيشګو او پريکؤو کيګ قرائن د اهميت او اعتبار وؤ دي، حګکه رسول الله (ص) د خيبر د غزا په وخت کيګ د يهودانو له خوا د خزانيګ له پتګولو نه وروسته وفرمايل: (مال أير دی او تؤون نوی)، نو چيګ قرينه قوي وي د تورن شخص قول د اعتبار وؤ ندی.
- اهل ذمه که له خپلو شروطو نه سر غؤونه وکؤه، عهد ييګ مات کؤ، نو د هغوی لپاره تضمين او امان نشته.
- خګوك چيګ له تقسيم نه مخکيګ د غنيمت له مال نه خګه واخلي، هغه ييګ ملکيت نه کګرحګي، که خګه هم أير کم شی وي او د هغه له حق نه کم وي لکه چيګ رسول (ص) فرمايلي:

(شراك من نار: د اور يوه تسمه)).

- نيك فال جواز لري، بلكه مستحب دی، لكه چيگ رسول الله (ص) د يهودانو په لاسونو كيگ د كرهنگيگ وسايل په نيك فال ونيول او داييگ د هغوی د تباهة سبب وباله.

- كه له عهد كوونكو نه داسيگ كسانو عهد مات كؤ چيگ د واك او اختيار خاوندان وو، نو د هغوی شگحگيگ او اولادونه هم تر همديگ حكم لاندی راحگي، خو كه عهد ماتونكی يو فرد وُ او نورو وسره موافقه نه درلوده، نو پديگ صورت كيگ يوازيگ همدا فرد مسئول دی شگحگه او اولادونه ييگ مسئول نه شميرل كيږي، دا د رسول الله (ص) لارشگوونيگ دي، او رسول الله (ص) چيگ د كوم مشرك مركگ او وينه هدر او روا بلليگ وه، د هغه شگحگه او اولادونه تر ديگ حكم لانديگ ندي راغلی.

- د وينحگيگ مالك كولی شي، خپله وينحگه آزاده كؤي، آزادي ييگ مهر وكگرحگوي او د هغيگ له اجازيگ پرته ييگ حگانته نكاح كؤي، پديگ صورت كيگ شاهدان او ولي شرط ندي.

- د خپل حق لاسته راوؤلو لپاره جايز دي يو كس د حگان يا بل چا په اؤه دروغ ووايي، خو پديگ شرط چيگ هغه كس او يا بل چاته زيان ونلري لكه چيگ حجاج همداسيگ كؤي و.

- د كافر هديه د قبول وؤ ده.

رسول الله (ص) له خيبر نه د وادي القری په لور وخوحگيد، هلته يو شمير يهودان اوسيدل، كله چيگ مسلمانان ورورسيدل هغوی د غشو باران پريگ جوؤ كؤ، او د رسول الله (ص) يو غلام چيگ مدعم نوميده ولكگيد او مؤ شو، اصحابو وويل جنت ييگ ديگ مبارك شي، رسول الله (ص) وفرمايل: نه داسيگ نده، په هغه ذات ميگ قسم چيگ زما د نفس واك ورسره دی، هغه شمله (خگادر) چيگ نوموؤي د خيبر په ورحگ د غنايمو له ويش نه پتگه كؤيگ وه، همغه به اور وربانديگ بلوي.

بيا رسول الله (ص) خپل اصحاب تيار كؤل، د سيميگ خلكو ته ييگ د اسلام بلنه وركؤه، وروسته له هغويگ نه يو كس د مقابليگ لپاره راووت چيگ زبير (رض) ييگ مخيگ ته ورغی او له مقابليگ نه وروسته ييگ وواژه، بيا بل كس ورنه راووت د هغه مقابليگ ته علي (رض) ور وؤانديگ شو او وييگ واژه، پديگ ترتيب، يو يو وژل كيده چيگ تگول يوولس تنه ورنه ووژل شول، او هر كله به چيگ يو تن ورنه ووژل شو، نور به ييگ اسلام ته رابلل كيدل، خو هغوی د اسلام بلنه نه منله او جككگؤه ان تر ماشگامه و غحگيده، شپه شوه خو سهار لمر لا د نيزيگ په اندازه نه و پورته شوی چيگ هغوی رسول الله (ص) ته تسليم شول او دا سيمه هم فتحه شوه، بيا رسول الله (ص) همدا يهود همدلته پريشگودل، حگمكيگ او خرماويگ ييگ وركؤی چيگ كار پريگ وكؤي. د (تيماء) يهودان چيگ د خيبر، فدك او وادي القری له حالاتو نه خبر شول، نو له رسول الله (ص) سره

ییگ سوله وکؤه، جزیه ییگ ومنله او خپل مالونه ییگ په امن وساتل.
پدیګ پسیګ رسول الله (ص) مدینیګ ته ستون شو، د لاریګ په اوإدو کیګ ییګ چیرته واؤول چیګ دمه جوؤه کؤي، بلال ته ییګ امر وکؤ چیګ بیدار اوسه، پیره راباندیګ کوه چیګ د سهار لمانحګه ته مو راویشګ کؤیګ، خو بلال هم ویده شوی وُ بیا موٗلف دا حدیث ذکر کؤی دی. بل روایت دی چیګ دا واقعه له حدیبیګ او په بل روایت له تبوك نه د بیرته ستنیدو په وخت شویګ وه.
پدیګ پیشګه کیګ دا درس او حکم دی که خګوك د لمانحګه په وخت کیګ ویده شول او یا ییګ لمونحګ هیر شو، نو هر کله چیګ راویشګ شو او یاییګ په زؤه شو هغه ییګ د لمانحګه وخت دی، ادا ییګ دیګ کؤي. او بل درس ییګ دادی چیګ رواتب یا موکد سنت هم قضایي لري، د قضاء شوي لمانحګه لپاره اذان او اقامت ویل کیإي، او په جمعه ادا کیدلی شي، او قضایي باید في الحال راوؤل شي حګکه رسول الله (ص) فرمایي: (فیصلها إذا ذکرها: کله ییګ چیګ په یاد راغی فورا ییګ دیګ ادا کؤي).
او دا چیګ رسول الله (ص) د همغه سهار د لمانحګه قضایي ولیګ هملته د خوب په حګای کیګ ادا نکؤه، ددیګ دلیل دادی چیګ هغه حګای د شیطان وُ، نو رسول الله (ص) له هغه نه غوره حګای ته لاؤ او هملته ییګ قضاییګ راوؤه، او دا د قضاییګ حګنأول نه بلل کیإي حګکه رسول الله (ص) خو یو غوره حګای لتګاوه او بل ییګ ذهن په لمانحګه مشغول وُ. نو پدیګ کیګ دا درس دی چیګ لمونحګ باید د شیطان په حګایونو لکه حمام او نورو کیګ ادا نشي.
مسلمانان چیګ مدینیګ ته ورسیدل هلته مهاجرینو خپلو انصارو ورونګو ته هغه خګاروي (اوشګان او میإیګ) ییرته دوی ته وسپارل کوم چیګ دوی ته ییګ د مرستی په دود ورکؤي وو حګکه د خیبر غنیمتونه أیر وو، د مهاجرینو مالي حالت ورسره شګه شو، نور أیر محتاج نه وو.
رسول الله (ص) د شوال تر میاشتیګ په مدینه کیګ و، خو جنګګي کګروپونه به ییګ یویګ او بلیګ خوا ته استول، لدیګ کګروپونو یا سریو نه، یوه د ابن حذافه سریه ده، نوموؤي خپلو ملکګرو او افرادو ته امر وکؤ چیګ اور ته ننوزي، خو هغوی دده دا امر و نه مانه، رسول الله (ص) چیګ خبر شو وییګ فرمایل: (لو دخلوها ما خرجوا منها، إنما الطاعة في المعروف: که دا کسان د خپل قومندان په امر اور ته ننوتي وی، نو بیا به نه وای ورنه راوتلي، حګکه اطاعت یوازیګ په نیکة او خیر کیګ دی).
که سوال وشي چیګ که دا کسان اور ته ننوتلي وای، نو دا داخلیدل به د دوی په کګمان د الله تعالی او رسول الله (ص) اطاعت حسابیده، دوی خو به دا کګمان کاوه چیګ د قومندان امر منل په اصل کیګ د الله او رسول الله (ص) اطاعت دی، پدیګ سره به دوی پخپل تاویل کیګ غلط شوي وو، نو باید همیشه په اور کیګ نه وای؟! ددیګ سوال په حګواب کیګ ویلی شو چیګ که دوی بیله غور

او بيله اجتهاد نه اور ته وردانكگلي وی نو عذر به بيگ مقبول نه بلل كيده ، حگكه دوی خو پديگ پوهيدل چيگ حگان وژل ناروا دي، نو خگنكگه بيگ پرته له اجتهاده د حگان وژنيگ ارتكاب كاوه؟ حگان وژنه حرامه ده، دا د الله تعالی او رسول (ص) امر دی كه دوی د قومندان په امر حگانونه وژلی وي، نو د الله او رسول (ص) مخالفت به بيگ كؤی وی چيگ دا خگركگنده ناروا ده حگكه د خالق په نافرمانۍ كيگ د مخلوق اطاعت نشته، رسول الله (ص) چيگ د هغه مسلمان لپاره د هميشني اور او دوزخ كيگ پاتيگ كيدلو وعيد وركوي، كوم چيگ حگان د امام يا قومندان نه د اطاعت په دليل په تعذيب كؤي، نو د هغه چا سزا به خگه وي چيگ له خپل حاكم يا قومندان نه د اطاعت په بهانه او يا دليل داسيگ مسلمان تعذيبوي چيگ زيان ورسول او عذاب وركول بيگ جواز نلري؟!

رسول الله (ص) چيگ خپلو هغو اصحابو ته دا أول وعيد وركوي كوم چيگ د هغوی هدف او نيت د مشر اطاعت دی، نو د هغو كسانو لپاره به كومه سزا وي چيگ د دنيوي غرض لپاره ناروا كوي د طمعيگ يا ويريگ له امله په باطل كيگ د مشر او يا نورو پيروي كوي؟! او د هغو كسانو لپاره به خگه سزا وي چيگ له شيطان سره وروري لري او مداري كگري كوي اور ته داخليږي، په اور كيگ ورككگأيږي او جاهلانو ته وايي چيگ اورته داخليدل د ابراهيم (ع) ميراث دی؟ دا جادوكگر او مداريان، خلك غولوي او خپل ديگ شيطاني عمل ته الهي رنگگ وركوي او د ولايت دعوه كوي!!

فصل
د فتحيگ غزا

د مكيگ فتحه هغه لويه فتحه ده چيگ الله تعالی وربانديگ خپل دين، رسول (ص)، لشگكر او حرم ته عزت او درناوی وركؤ، دا هغه فتحه ده چيگ د آسمان اوسيدونكو ته بيگ زيريگ وركؤل شوی او له امله بيگ أليگ، أليگ خلك په اسلام مشرف شول، ددیگ فتحيگ لپاره رسول الله (ص) د آتم هجري كال د رمضان مياشتيگ په لسمه له مدينيگ نه روان شو.

مولف كيسه بيان كؤيده، او وايي: لديگ غزا (د مكيگ د فتحيگ) نه لاندينی حكمتونه او فقهي درسونه لاسته راحگي.

- كه له مسلمانانو سره د سوليگ تؤون كوونكو (اهل عهد) پر داسيگ كسانو بريد او يرغل وكؤ چيگ له مسلمانانو سره بيگ د ككأيگ دفاع تؤون درلود، نو دا د مسلمانانو په خلاف د جنكگ اعلان بلل كيږي، او امام كولی شي، حق لري پر هغوی يرغل وكؤي، تؤون مات وبولي او تر بريد لاندیگ بيگ راولي، پديگ صورت كيگ د مسلمانانو امام پديگ هم ندی مكلف هغوی ته د تؤون د پای ته رسيدو خبر وركؤي، حگكه دا أول خبر خو هغه وخت وركول كيږي چيگ د هغوی له

لوري د غدر او خيانت ويره وي، نو چيگ غدر او خيانت ييگ يقيني وي بيا خبر ورکولو ته هيخگ ضرورت نشته.

- که يوه آله تؤون مات کؤي، نور ورباندیگ راضي شي پديگ سره تگول عهد ماتونکي پيژندل کيږي، لکه چيگ يوه آله تؤون وکؤي نور ييگ په متابعت او منلو سره پديگ حکم کيگ شامليږي.

- سوله د لسو بلکه زياتو کلونو لپاره کيدلی شي، دلته مصلحت او ضرورت د اعتبار وؤ دی.

- که له امام يا رئيس نه د کوم ناجايز او يا غير واجب امر يا مسئليگ په اؤه پوشگتنه وشي، او هغه سکوت غوره کؤي، حگواب ونه وايي، دا سکوت ييگ رضا او موافقه نه بلل کيږي، حگکه ابو سفيان چيگ له رسول الله (ص) نه د تؤون د تجديد غوشگتنه وکؤه، رسول الله (ص) سکوت اختيار کؤ، حگواب ييگ ورنکؤ، نو دا سکوت ييگ د عهد له تجديد سره د موافقيگ په معنی نه و او نه دا د رضا خگرکگندوی وبلل شو.

- د کفارو د استازي وژل جواز نلري، حگکه ابو سفيان که خگه هم عهد ييگ مات کؤی وْ، خو چيگ مدينيگ ته د مشرکانو د استازي په توکگه راغی رسول الله (ص) ونه وژاه.

- د مسلمان جاوسوس وژل، او د ضرورت په وخت کيگ د شگحگيگ بربنأول جواز لري، حگکه علي او زبير (رض) چيگ د رسول الله (ص) په امر په هغه شگحگه پسيگ ورغلل چيگ د حاطب بن ابي بلتعه ليك ييگ مشرکانو ته وروؤ، دوی دواؤو چيگ خط ورنه وغوشگت هغيگ انکار وکؤ، نو دوی وکگواشگله او ورته وييگ ويل که خط نه راوباسي، نو بيا ديگ د مکمليگ تلاشة لپاره تياره شي، همغه وه چيگ خط ييگ ورکؤ.

- مسلمان که بل مسلمان ته د کفر او يا نفاق نسبت وکؤي، هدف ييگ د خدای رضا وي، په دين غيرت وکؤي د قهر په حالت کيگ داسيگ تاويل وکؤي او د کفر نسبت ورته وکؤي، نو پديگ حالت کيگ نه کگنهکگاريږي حگکه هدف ييگ د خدای رضا او اطاعت او ديني غيرت دی، د هوی او هوس له امله دا خبره نه کوي.

- لويه کگناه په لوييگ نيکة سره له مينحگه حگي، لکه چيگ الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾ (هود: ۱۱۴)

ترجمه: [بيشکه چيگ نيکي (پنحگه وخته لمونحگ) لريگ کوي بدي (کوچني (واؤه) کگناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو].

همدا راز لويه نيکي په بدة له منحگ حگي، الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ

كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْداً لا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمّا كَسَبُوا وَاللّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ)) ((البقره: ۲۶۴))

ترجمه: [ايگ هغو كسانو! چيگ ايمان بيگ راوؤى دى (يعنيگ ايگ مومنانو!) مه باطلوئ داسيگ خيراتونه خپل (مه ضايع كوى ثوابونه بيگ) په احسان بارولو او ايذا (ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سؤي) چيگ صرفوي مال خپل د پاره د شگودنيگ د خلقو او ايمان نه لري په الله او په ورحگيگ آخريگ باندىگ (چيگ قيامت دى)، نو مثال ددىگ (رياء كار په صرفولو د مال كيگ) په شان د صفت د هغگيگ شگوئى تيږاى دى چيگ پرته وي په هغيگ باندىگ خگه خاوريگ پس ورسيږاي هغيگ ته زورور باران نو پريږادى دغه تيږاه پاكه (صافه له كگرده) نه به قادريږاي (دا رياء كاران) په هيخگ شي باندىگ له ثواب د) هغه شي چيگ كسب كؤى دى دوى، او الله نه شگئى (سمه صافه لاره د خير او ارشاد) قوم كافرانو ته (په سبب د ظلم د دوى پر خپلو نفسونو)].

او لكه د الله تعالى دا قول:

((أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لا تَشْعُرُونَ)) (الحجرات: ۲).

ترجمه: [چيگ ضايع به شي عملونه د تاسيگ او تاسيگ به پرى خبر نه وى].

د حاطب بن ابي بلتعه، ذي الخويصر، او نورو د كيسو له يادولو وروسته مولف د همديگ لوييگ فتحيگ نورو حكمتونو او درسونو ته اشاره كوي وايي:

د عقل او پوهيگ خاوندان ددىگ مسالىگ په اهميت او ارزشگت پوهيدلى شي، او له همديگ لاريگ نه د الله تعالى معرفت او حكمت درك كولى شي.

- مكيگ ته د مباح قتال (جككؤيگ) لپاره بيگ له احرامه داخليدل جواز لري.
- پديگ كيگ هيخگ اختلاف نشته چيگ كه خگوك د حج يا عمريگ د ادا كولو نيت لري، نو بايد احرام وتؤي.
- واجب يوازيگ هغه دى چيگ الله تعالى او رسول الله (ص) واجب بللى دى.
- مكه په زور فتحه شوه، او د رسول الله (ص) په شان كيگ د ككستاخة مرتكبين پخپله سزا رسيدلي او وژل شويدي.

دا قول چيگ وايي: ((إن الله حرم مكة و لم يحرمها الناس: مكه، الله تعالى حرامه ككرحگولى ده، نه خلكو)، ددىگ مطلب دادى چيگ دا حرمت بيگ هميشنى دى او لديگ تحريم نه مراد شرعي او قدري تحريم دى، الله تعالى چيگ عالم او دنيا پيدا كؤه، نو دا بيگ حرامه وككرحگوله، او ددىگ تحريم خگرككندونه بيگ د خپل خليل ابراهيم (ع) په ژبه وكؤه.

- ددى نبوي حكم چيگ فرماييگ (لايسفك بهادم: دلته وينيگ تويول ناروا دي، مطلب

دادی چیگ په حرم کیگ هغه وینه تویول (قتل) ناروا دی کوم چیگ بل حگای مباح دی، حگکه مکه حرم دی، لکه خگرنکگه چیگ په حرم کیگ د هغو ونو او بوتگو پریگ کول ناروا دي کوم چیگ له حرم نه د باندیگ ییگ پریگ کول جائز او مباح دي د رسول (ص) دا امر چیگ فرمایي: ((ولا يعضد بها شجر: ددیگ حگای د ونو پریگ کول جواز نلري)) په بل روایت کیگ ((لا يعضد شوكها)) راحگي دا پدیگ دلالت کوي چیگ د حرم د ونو، بوتگو، او اغزیو پریگ کول جواز نلري، خو علماء وایي چیگ وچیگ ونیگ بوتگي قطع کیدلی شي حگکه هغه د مؤو په حساب دي د حرم د ونو د پانگو پریگ کول هم جواز نلري، رسول (ص) فرمایي: ((لايختلي خلاها: د حرم واشگه هم باید پریگ نشي)) پدیگ کیگ هیخگ اختلاف نشته، او مراد هغه واشگه دي چیگ پخپل راشنه کیږي، خلا یعنیگ لانده واشگه، او دا چیگ د (اذخر) بوتگی ورنه مستثنی شوي، نو استثناء په عمومیت دلالت کوي، یعنیگ دا حکم له اذخر نه پرته تگولو نباتاتو ته شامل دی خو (کماه) یعنی غوتگة او نور هغه شیان چیگ په حگمکه کیگ پتگ وي د تحریم له حکم نه مستثنی دي حگکه هغه د میویگ حکم لري.

- رسول (ص) فرمایي: ((ولا ينفر صيدها: د حرم شگکار دیگ له هغه حگایه نه تشگتول یا پورته کول کیږي))، دا قول پدیگ دلالت کوي چیگ د حرم دشگکار د نیولو او وژلو تگولیگ طریقیگ حرامیگ دي، ان تردیگ چیگ شگکار له خپل حگایه پورته کول جواز نلري، مطلب دا چیگ دلته شگکار حرام دی او هر هغه طریقه حرامه ده چیگ د شگکار د نیولو او وژلو سبب کیږي، دا حیوان دلته د احترام وؤ دی.

- په حرم کیگ پر لارو د لویدلو او پرتو شیانو پورته کول جائز ندي، یوازیگ هغه کس کولی شي چیگ پر لاره ، حگمکه لویدلی خگیز پورته کؤي چیگ پیژني ییگ، په حرم کیگ پیدا شوي شیان د چا میلکت نشي کیدلی، خو د پیژندلو او اعلانولو لپاره ییگ پورته کول روا دي له امام احمد نه همداسیگ یو قول را نقل شویدی، خو بل قول ییگ لکه د شافعیگ داسیگ دی هغه چیگ وایي! په حرم کیگ موندل شوي شیان یوازیگ په هغه صورت کیگ پورته کولی شي چیگ د خپل اصلي مالك لپاره ییگ وساتل شي، او دا روا ندي چیگ خگوك ییگ د حگان لپاره واخلي، که چا خگه پورته کؤل، نو بیا ییگ دیگ خپل خاوند ته وساتي، او اعلان دیگ وکؤي حگکه همدا د حدیث حکم دی.

- رسول الله (ص) له فتحیگ وروسته تر هغیگ پوریگ بیت الله ته داخل نه شو تر خگو چیگ هلته موجود تصویرونه ؤنگگ شوي نه وو، دا ددیگ دلیل دی چیگ پداسیگ حگای کیگ د لمانحگه ادا کول مکروه دي چیرته چیگ عکسونه او تصویرونه وي، په حمام کیگ خو په طریقه اولی دا حکم د تطبیق وؤ دی، حگکه حمام یا د نجاست حگای وي او یا د شیطان کور وي، او

چيرته چيگ تصويرونه وي هلته د شرك احتمال نشي رديدلی.

- شگحگه کولی شي نارينه ته امان او پناه ورکؤي، حگکه رسول الله (ص) د ام هاني پناه او امان ورکول تاييد کؤل.

- د ابن ابي سرح د کيسيگ له امله دا حکم دی چيگ ستر مرتد توبيگ ته له رابللو نه مخکيگ وژل کيدی شي، يعنيگ مرکگ ييگ روا دی.

د حنين غزا

ابن اسحاق وايي: د هوازن خلکو چيگ د مکيگ د فتحيگ خبر واورید، نو مالك بن عوف د هوازن د قبيليگ افراد را تگول کؤل، ثقيف او جشم هم ورسره ملکگري شول، غونأه ييگ وکؤه چيگ خگه وکؤي، پديگ أله کيگ مشهور سپين إيری درید بن الصمه هم موجود وُ، يوازيگ هغه د قوي نظر خاوند وُ، خو خبره ييگ چا ونه منله... مولف کيسه تکميل کؤيده.

الله تعالی له خپل رسول (ص) سره وعده کؤيگ وه چيگ د مکيگ له فتحی نه وروسته به خلك أليگ، أليگ په اسلام مشرف شي، خو د الهي حکمت له امله د هوازن او ورسره ملکگريو قبائلو افرادو له اسلام راوؤو نه اعراض او انکار وکؤ، راغونأ شول، د الله تعالی د رسول (ص) او مسلمانانو په خلاف ييگ د جکگؤيگ تياريگ ونيوله، پديگ کيگ د الله تعالی ستر حکمت وُ، الله تعالی غوشگتل په همديگ سره خپل دين او رسول (ص) ته نور عزت هم ورکؤي او ددیگ خلکو مالونه د غنيمت په شکل کيگ د فتحيگ غازيانو ته د جائزيگ په توکگه ورکؤي او تر خگو الله تعالی خپل رسول (ص) او مسلمان بندکگان په داسيگ قوم برلاسي کؤي چيگ له هر پلوه له نورو نه پياوؤي دي او تر خگو نور عربان له مسلمانانو سره د مقابليگ لپاره زؤه شگه نکؤي.

الله تعالی پديگ غزا کيگ لومؤی مسلمانانو ته د ماتيگ خوند وروخگکه او دا حگکه چيگ هغه سرونه لإ خگه تگيتگ کؤي کوم چيگ د مکيگ د فتحيگ په غرور کيگ له حد نه زيات اوچت شوي وو، او مکيگ ته د داخليدو په وخت کيگ ييگ د خپل رسول او لارشگود (ص) په شان سرونه تگيتگ نه وو نيولي، رسول الله (ص) چيگ د فاتح په حيث مکيگ ته داخليده، نو د الله تعالی په وؤاندیگ د تواضع او انکسار له امله ييگ سر دومره تگيتگ کؤی و چيگ تقريبا د سورلة په شا لکگيده، خو حگنيگ کسان به داسيگ وو چيگ په زؤه او دماغ کيگ به ييگ د کبر هوا ککرحگيدليگ وه، نو الله تعالی وغوشگتل دا زؤونه له کبر نه پاك کؤي، او د الله تعالی اراده وه چيگ هغو کسانو ته حقيقت خگرکگند کؤي کوم چيگ له جکگؤيگ نه مخکيگ ييگ ويلي وو: (نن ورحگ د شميريگ د لإوالي له امله ماتة نه خورو)، الله تعالی وغوشگتل دوی ته وشگيي

چيگ بری اونصرت د الله تعالی له لوري دی، الله تعالی د بيگ شميره حکمتونو له امله په پيل کيگ په ماتة سره و ازمويل، خو وروسته ييگ پر رسول الله (ص) او مؤمنانو سکون نازل کؤ، او په بري ييگ ونازول، او دا حقيقت يو حگل بيا په اثبات ورسيد چيگ بری او غلبه د هغه چا ده چيگ د الله تعالی په وؤاندیگ ذلت او خضوع کوي: ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ (٥) وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (القصص: ٥-٦)

ترجمه: [او اراده وکؤه مونږ د ديگ چيگ منت (احسان) کيږدو پر هغو کسانو چيگ ضعيفان کؤی شوي وو په حگمکه (د مصر) کيگ او چيگ وکگرحگوو مونږ دوی امامان (د دارينو مقتدايان) او وکگرحگوو مونږ دوی وارثان (د ملك د فرعون) او چيگ قدرت ورکؤو مونږ دوی ته په حگمکه (د مصر او شام) کيگ) او چيگ وشگيو فرعون او هامان (وزير ته ييگ) او لشگکرو د دغو دواؤو ته له دغو (بني اسرائيلو نه) هغه شی چيگ و دوی چيگ ويريدل به تريگ چيگ زوال د قوت او سلطنت د قبطيانو دی].

پديگ ترتيب سره ويلی شو چيگ د اسلام په وؤاندیگ د عربانو د ماتيگ پيل له بدر غزا نه شوی و چيگ د حنين په غزا سره دا لؤة بشپؤه شوه، په ديگ دواؤو غزا ککانو کيگ الله تعالی د رسول الله (ص) او مسلمانانو د مرستيگ لپاره ملائکيگ رالږلی وی، رسول الله (ص) پر کفارو شککگيگ ورويشتليگ ديگ، او په همديگ دوو غزاکگانو سره د مشرکو عربانو زور ختم شو، د شر اورونه مؤه شول، په بدر کيگ د عربانو ملا ماته شوه او په حنين کيگ ييگ پر تابوت وروستی ميخ تگك وهل شو.

ددیگ غزا له احکامو او پندونو نه حگنيگ دا دي :

مسلمان کولی شي د جهاد لپاره له مشرك نه وسله استعاره کؤي.

- له اسبابو نه استفاده کول رشگتونی توکل دی، بلکه د توکل غوشگتنه داده چيگ بنده خپله بندکگيگ وکؤي، موجود وسايل استعمال کؤي. الله تعالی که خگه هم د خپل رسول (ص) د بري او ساتنيگ وعده کؤيگ وه، د هغه د عصمت ضمانت ييگ کؤی و، خو لديگ سره سره رسول الله (ص) اسباب او وسايل کارول، لکه خگرنگگه چيگ الله تعالی د خپل دين د بري وعده کؤيده، خو ددیگ تر خگنگگ ييگ د جهاد د مختلفو أولونو د تر سره کولو حکم هم کؤيدی.

- که په جککؤه کيگ د کفارو او دشگمن له خوا د استعماليدونکي حيوان وژل د دوی د کمزورة او مرکگ سبب کيدل ، نو د داسيگ حيواناتو وژل جواز لري او دلته د حيوان د تعذيب مساله چيگ نهی ورخگخه شويده نه مطرح کيږي، يعنيگ ددیگ أول حيوان وژل ممنوع عمل ندی.

رسول الله (ص) چيگ وسله په عاريت اخيستی وه او د هغيگ د ضمانت شرط ييگ منلی وُ يعنی تضمين ييگ ورکوی وُ، پديگ هکله د علماوو تر منحگ اختلاف دی چيگ آيا دا د عارييگ د تضمين د مشروعيت خگرکگندول دي او که نه لدينه مطلب بعينه د همديگ عارييگ د تضمين خبر ورکول و؟

- غنيمت هغه وخت د غازيانو ملکيت کگرحگي چيگ ورباندیگ وويشل شي، له تقسيم نه مخکيگ د چا ملکيت ندی، حگکه پديگ غزا کيگ رسول الله (ص) له جککگويگ نه وروسته انتظار ويوست چيگ کيدای شي مشرکان اسلام راوؤي او که مسلمان شي، نو دا مالونه به بيرته ور وسپاري، که خگوک د غنيمت له تقسيم نه مخکيگ مؤ شي د هغه برخه د ده د وارثانو په حگای په نورو غازيانو ويشل کيږي، همدا د امام ابو حنيفه (رح) رايه او مذهب دی. نو لدينه دا حکم راوزي چيگ د کفارو د اسلام په هيله د غنيمت په ويش کيگ تاخير روا دی.

- رسول الله (ص) هغه چاته هم عفوه وکؤه چيگ د ده د قتل اراده ييگ کؤی وه، رسول الله (ص) د هغه پر سينه لاس کش کؤ، او دعا ييگ ورته وکؤه چيگ بيا هغه صحيح مسلمان شو.

- رسول الله (ص) چيگ ددیگ غزا له غنايمو نه د قريشو د زؤونو د خپلولو لپاره مالونه ورکؤي وو، امام احمد (رح) لدينه دا حکم استنباطوي چيگ اضافي ورکؤه له غنيمت نه د خمس (پنحگميگ) برخيگ له ايستلو نه وروسته ورکول کيږي، يعنيگ لومؤی خمس ورنه جدا کيږي بيا له پاتيگ نورو خگلورو برخو نه اضافي ورکؤه ورکول کيږي، د حگينو کسانو لکه ذي الخويصره د زؤه سترکگيگ پتگيگ ويگ، وييگ نه شوای کؤی د رسول (ص) ددیگ عمل او قريشو ته ورکؤيگ مصلحت درک کؤي، حگکه ييگ د اعتراض غږ پورته کؤ او رسول (ص) ته ييگ وويل: (اعدل: عدل کوه)، دوی که مصلحت او حکمت درک کؤای وای، نو دا خبره به ييگ نه کوله.

- امام د مسلمانانو خليفه او نائب دی، د دين د قيام او عامه شگيکگنگيگ د تحقق لپاره أير صلاحيت لري، که امام له اسلام نه د دفاع، د دشگمنانو د شر د کمولو او دفع کولو پخاطر خگه فيصله وکؤه، چاته ييگ خگه مال ورکؤ، او يا ييگ د دشگمنانو مشران حگانته راوبلل تر خگو مسلمانان ييگ له شره بيگ غمه شي، نو دا جايزه ده او پر امت او رعيت ييگ پيروي لازمه ده، حگکه دا شرعي اصل دی چيگ د لوی فساد د دفعيگ په خاطر د وؤی مفسديگ احتمال او قبلول جواز لري لکه خگرنگکه چيگ د لوی مصلحت حاصلولو لپاره د واؤه مصلحت له لاسه ورکول روا دي، همدا د دنيوي او ديني مصالحو اساس او مبنی ده.

- د غلام په غلام، حيوان په حيوان بيع (خرخگولو) کيگ دا شرط نده چيگ لاس په لاس او سر په سر وي بلکه ددیگ شيانو په خرخگولو او اخستلو کيگ تفاضل (کموالی، زياتوالی) او نسيه (پور) جواز لري، که خرخگونکی او اخستونکی موافقه وکؤي او هيخگ نيتگه ونه تگاکي نو هم روا دی، حگگکه چيگ پديگ کيگ غرر او ناروا خگه نه شته.

- د رسول الله (ص) دا قول چيگ فرمايي: (من قتل قتيلا له عليه بينة فله سلبه: چاچيگ د جككۆيگ په ميدان كيگ كافر وواژه، دليل ييگ وؤانديگ كۆ، نو د هغه نه لاسته راغلي شيان دده حق دی)، علماء پديگ هكله دوی راييگ لري چيگ آيا دا د غازي شرعي حق كگرحگي او كه نه دا ييگ په شرط سره ملكيت كيدلی شي؟ له امام احمد نه همدا دواؤه قولونه روايت شويدي، او ددیگ اختلاف سبب دادی چيگ دا معلومه نده چيگ آيا رسول الله (ص) دا قول د رسالت د منصب له مقامه كۆی، يعنی د رسول په حيث ييگ دا حكم كۆی، لكه دا قول ييگ چيگ فرمايي:

((من زرع أرض قوم بغير إذنهم فليس له من الزرع شئ و له نفقته: چاچيگ بيگ له اجازيگ د بل چا حگمكه وكرله، نو ده ته لديگ حاصل نه هيخگ برخه نشته، يوازيگ د خپل مصرف حق لري او بس)) كه پورتنيگ حديث تر همديگ حكم لاندی راوستل شي، نو د مقتول كافر اموال د غازي شرعي حق بلل كيږي، خو كه هغه حديث هم لكه دا لاندينی حديث داسيگ وبلل شي، كوم چيگ رسول (ص) د مفتي په توكگه د فتوی لپاره او د فتوی له منصبه كۆی، نو دا ييگ بيا مشروط حق دی، رسول الله (ص) د ابو سفيان ميرمنيگ هند بنت عتبه ته فرمايلي وو: ((خذي ما يكفيك و ولدك بالمعروف: د خپل خاوند له مال نه هومره حق لريگ چيگ د تا او ستا د اولادونو لپاره بس وي) دا ييگ هغيگ ته فتوی وه او كه رسول الله (ص) هغه حكم د امام په حيث د امامت له منصبه كۆی، او هغه وخت همديگ حكم د امت لپاره مصلحت درلود، او همدا ييگ په كگتگه و، نو وروسته ييگ هم كه مصلحت درلود متابعت ييگ لازم دی، دلته به مصلحت د اتباع شرط وي، كوم حاكم كه په همديگ كيگ مصلحت ليده نو همداسيگ ديگ كوي او كه نه د بدلون حق هم لري.

مطلب دا چيگ د رسول الله (ص) احكام مختلف دلالتونه لري، او علماوو د هغه (ص) هر حكم شگه خگيۆلی او بياييگ د هغه بيان او تشريح كۆيده، او له همديگ امله د حگينو احاديثو د احكامو د درجيگ په اۆه د علماوو تر منحگ اختلاف وجود لري، مثلا ددیگ حديث په هكله چيگ فرمايي: ((من أحيا أرضا ميتة فهي له: چاچيگ شاؤه حگمكه آباد كۆه، هغه د همغه ده))

- پديگ أول دعوی كيگ د ثبوت لپاره يو شاهد كافي دی، قسم ته ضرورت نشته او دا هم شرط نده چيگ مدعي په ژبه ووايي اشهد - زه شاهدی وايم.....

- له مقتول كافر نه د غازي له خوا اخستل شوي مالونه (سلب) لكه د غنيمت په شان په پنحگو برخو نه ويشل كيږي، يعنيگ پنحگمه ييگ نه ورنه بيليږي. سلب غنيمت دی خو د هغه كسانو حق هم كگرحگيدلی شي چيگ په غنيمت كيگ برخه نه لري لكه شگحگيگ او ماشومان يعنيگ شگحگيگ او ماشومان هم چيگ كافر مۆ كۆي او مال ييگ ورنه واخلي، نو دا د همغوی ملكيت كگرحگي، او يو شخص كه هر خگو كسان ووژني د هغوی تگول مالونه دده حق دی.

د طائف غزا

د ثقيف خلکو چيگ ماتيگ وخوؤه، له جککؤيگ نه ووتل خپلو برجونو او کلا ککانو ته ننوتل ، هلته ييگ د مقابليگ تياري ونيوله، رسول الله (ص) تعقيب کؤل او د دوی برجونو ته نژدي حگای په حگای شو ، خو هغوی پر مسلمانانو داسيگ د غشو باران جوؤ کؤ چيگ په أير کم وخت کيگ يو شمير مسلمانان تگپيان شول او تقريبا دوولس تنه په شهادت ورسيدل، نو رسول الله (ص) لديگ حگای نه هغه حگای ته پورته شو چيرته چيگ اوس د طائف جومات ودان دی، دا قوم ييگ کلا بند کؤ، محاصره اتلس ورځيگ او تقريبا شل شپيگ اوإده شوه، منجنيق (د هغه وخت توپ) ييگ ورته نصب کؤ، دا لومؤی حگل و چيگ مسلمانانو منجنيق استعمال کؤ، رسول الله (ص) د دوی د انککورو د ونو د پريگ کولو حکم وکؤ خلکو پيل وکؤ انککور ييگ پريگ کول.

ابن سعد وايي: ثقيفيانو له رسول الله (ص) نه وغوشگتل چيگ د خدای تعالی لپاره اود خپلوة له امله دا ونيگ ورته پريإدي، په حگواب کيگ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (صحيح ده دا ميگ د الله تعالی په روی او د خپلوة له امله درته پريشگوديگ).

وروسته د رسول الله (ص) په امر داسيگ اعلان وشو: هر غلام (مريی) چيگ مونإ ته راغی هغه آزاد دی، پديگ اعلان سره له لسو نه زيات غلامان چيگ ابوبکرة هم پکيگ شامل و له برج (کلا) نه راووتل او رسول الله (ص) ته راغلل رسول الله (ص) دا کسان يو، يو پر مسلمانانو وويشل او امر ييگ ورته وکؤ چيگ د دوی تگول خرخگ او خوراك به ورکوي، ديگ کار د طائف اوسيدونکو ته أير زور ورکؤ.

محاصره اوإده شوه، رسول الله (ص) ته د فتحيگ اجازه نه وه راغلی، همغه وُ چيگ د روانيدو حکم ييگ صادر کؤ، مجاهدينو ته دا حکم عجيب غونديگ شگکاره شو، وييگ ويل: خگنکگه لاؤ شو ، مونإ خو لا طائف فتحه کؤی ندی؟! رسول الله (ص) ورته وفرمايل چيگ داسيگ ده، نو سهار جککؤه وکؤئ، دوی چيگ جککؤه پيل کؤه أير تاوان ييگ وليد ، نو رسول الله (ص) بيا وفرمايل: مونإ به روانيإو (ان شاء الله)، پديگ اعلان سره مسلمانان خوشاله شول او د تککگ تياري ييگ ونيوله، دوی چيگ روانيدل او خوحگيدل رسول الله (ص) خندل، کله ييگ چيگ بارونه پورته کؤل روان شول رسول الله (ص) امر ورته وکؤ چيگ دا دعا وايگ: ((آيبون تائبون عابدون لربنا حامدون: بيرته کگرحگيدونکي، توبه ايستونکي، عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ويونکي يو)) پديگ وخت کيگ رسول الله (ص) ته وويل شول: يا رسول الله (ص)! د ثقيف خلکو ته شگيريگ وکؤه، رسول الله (ص) وفرمايل: ((اللهم اهد ثقيفا و ائت بهم: خدايه ثقيف ته هدايت وکؤه او مونإ ته ييگ راوليگ)).

رسول الله (ص) لديګ حګای نه جعرانه ته لاؤ او له هغه حګای نه ييګ د عمريګ لپاره احرام وتاؤه مکيګ ته داخل شو، ورپسيګ مدينيګ منوري ته ستون شو.

د رمضان په مياشت کيګ کله چيګ رسول الله (ص) مدينيګ ته ستون شو د ثقيف پلاوی ورته راغی، پديګ کيسه کيګ دا هم راغلي کله چيګ رسول الله (ص) ورنه روان شو، او مخکيګ لدينه چيګ مدينيګ ته داخل شي عروه بن مسعود ورپسيګ راورسيد، په اسلام مشرف شو او له رسول (ص) نه ييګ بيرته خپل قوم ته د ستنيدو اجازه وغوښتله رسول (ص) ورته وفرمايل: هغوی به جکګوه درسره وکوي، رسول الله (ص) د هغوی ضد درك کوی و ُحګکه ييګ عروه ته دا خبره وکوه، خو عروه وويل: يا رسول الله (ص) زه هغوی ته له ستركګو نه زيات کګران يم، او په رشګتيا سره عروه خپل قوم ته أير منلی و، دده هره خبره به ييګ منله، پديګ ترتيب سره عروه له اجازيګ وروسته خپل قوم ته لاؤ او هغوی ييګ اسلام ته راوبلل، کګمان ييګ کاوه چيګ تګول به ييګ بلنه ومني، خو کله چيګ هغه يوه هسك حګای ته پورته شو او خپل قوم ته ييګ د اسلام بلنه ورکوه، هغوی له هر لوري د غشو باران پريګ جوؤ کؤ او شهيد شو. کله چيګ عروه ولکګيد ورته وويل شول: په وينو کيګ ديګ خګه وينيګ؟ عروه وويل په وينو کيګ ميګ هغه شهادت کګورم چيګ الله تعالی پريګ ونازولم، زه له هغو شهيدانو سره توپير نه لرم کوم چيګ لديګ حګای نه د رسول الله (ص) له روانيدو نه مخکيګ د هغه خواته په شهادت ورسيدل، زه د هغوی په شان يم، او د هغوی خوا ته ميګ دفن کوی، بيا هملته دفن شو. حګنيګ روايات وايي چيګ رسول الله (ص) د عروه په هکله فرمايلي چيګ « پخپل قوم کيګ د عروه مثال داسيګ و لکه د يسين په سورت کيګ د ذکر شوی داعي او قوم ييګ»، د عروه له شهادت نه وروسته خګو مياشتيګ ييګ قوم (ثقيف) پخپل حګای وو، بالاخره پديګ پوه شول چيګ نور د جنکګ توان نلري، فيصله ييګ وکوه چيګ يو شخص رسول الله (ص) ته واستوي، عبد يا ليل ته ييګ وؤاندیز وکؤ چيګ د استازي په حيث د رسول الله (ص) حضور ته ورشي، خو هغه لدينه وويريد چيګ هسيګ نه بيا له ده سره هم د عروه په شان بده معامله ونکوي، نو خپل قوم ته ييګ وويل زه يوازيګ نه حګم، له ماسره خګو کسان ملکګري کوئ، پديګ توکګه هغوی دوه کسان له بني احلاف نه او دری له بني مالك نه چيګ عثمان بن ابي العاص هم پکيګ و، ورسره ملکګري کؤل، دا کسان چيګ مدينيګ ته نژديګ شول مغيره بن شعبه ييګ وليد، مغيره منأه کوه چيګ رسول الله (ص) ته زيری ورکوی، په لار کيګ ابوبکر (رض) ورسره مخامخ شو مغيره ته ييګ قسم ور واچاوه چيګ ورنه مخکيګ نشي تر خګو دا زيری پخپله رسول الله (ص) ته ورسوي، پديګ ترتيب سره ابوبکر د رسول الله (ص) حضور ته ورغی او خبر ييګ ورکؤ، بيا مغيره ورته راغی او د غرميګ له مخيګ ورسره روان شو، رسول الله (ص) د جومات په يوه خګناه کيګ خيمه يا خګپره ورته ووهله، خالد بن سعيد به د دوی او رسول الله (ص) تر منحګ د تکګ راتکګ دنده اجرا کوله.

د ثقيف ديگ پلاوي له رسول الله (ص) نه د خپلو غوشگتنو په ترخگ کيگ يوه غوشگتنه دا وکؤه چيگ د دوی بت (لات) ديگ تر دريو کلو پوريگ نه ورانوي، حگکه دوی غواؤي پديگ سره د خپل قوم د جاهلانو زؤونه خپل کؤي، خو رسول الله (ص) دا غوشگتنه قبوله نه کؤه، دوی دا موده راکموله چيگ تر يويگ مياشتيگ پويگ راورسيدل، خو رسول الله (ص) نه منله او هيخگ ييگ ورسره قبوله نکؤه چيگ د بت لپاره يوه معينه او تگاکليگ موده وتگاکي.

بله غوشگتنه ييگ دا وه چيگ له لمانحگه نه مو معاف کؤه او مونږ د خپلو بتانو په ژنکگولو مه مکلفوه، رسول الله (ص) په حگواب کيگ ورته وفرمايل: ((ستاسيگ بتان به په تاسيگ نه ماتوم، لدينه به مو معاف کؤم، خو له لمانحگه نه په هيخگصورت معافي نه درته کوم، او په هغه دين کيگ خير نشته چيگ لمونحگ نه وي پکيگ)) يعنيگ دين بيگ له لمانحگه نيمکگؤی دی، ديگ کسانو چيگ اسلام راوؤ، عثمان بن ابي العاص ييگ مشر ورباندیگ مقرر کؤ عثمان که خگه هم د عمر له پلوه له تگولو نه کشر وُ خو له دين او پوهيگ سره ييگ أيره مينه درلوده.

ديگ پلاوي چيگ خپل وطن ته د ستنيدو اراده وکؤه، رسول الله (ص) ابو سفيان او مغيره ورسره وليږل چيگ بت يا طاغوت ييگ ونؤوي، مغيره چيگ بت ته ورغی، تبر ييگ پورته کؤ او ککوزارونه ييگ پريگ وکؤل، پديگ وخت کيگ بنو مغيث تيار ورته ولاؤ وو او خگارنه ييگ کوله چيگ هسيگ نه مغيره هم لکه د عروه په شان په غشو وويشتل شي، د بت ماتولو په وخت کيگ د ثقيف شگحگيگ راوتليگ ويگ او په أير حسرت سره ييگ ژؤل، مغيره چيگ بت دؤی وؤی کؤ، نو هلته موجوده خزانه ييگ راتگوله کؤه.

د عروه له شهادت نه وروسته مخکيگ لدينه چيگ پورتنی پلاوی رسول الله (ص) ته ورشي د عروه زوی (ابو مليح) او قارب بن اسود د رسول الله (ص) خدمت ته رسيدلي وو، هغوی له خپل قوم نه بيلتون اعلان کؤی و او همدلته په اسلام مشرف شول، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: اوس ستاسيگ خوشگه خگوك په دوستة نيسئ، خپل ولي پخپله غوره کؤئ، دوی عرض وکؤ چيگ مونږ له الله (ج) او رسول (ص) نه پرته بل خگوك ولي او دوست نه نيسو. رسول الله (ص) ورته وفرمايل: خپل ماما ابو سفيان بن حرب هم ولي نه نيسئ؟ دوی وويل، هو، خپل ماما هم په ولايت او دوستة نه نيسو، او کله چيگ د طائف اوسيدونکي مسلمان شول، د عروه زوی له رسول (ص) نه وغوشگتل چيگ د همغه بت يا طاغوت له خزانيگ نه دده د پلار قرض ادا کؤي، رسول الله (ص) وفرمايل: صحيح ده، نو قارب هم عرض وکؤ چيگ زما د پلار اسود د قرضونو په هکله خگه حکم دی؟ عروه او اسود سکني ورونگه وو، د قارب په حگواب کيگ رسول الله (ص) وفرمايل: اسود مشرك مؤ شويدی، قارب عرض وکؤ: يا رسول الله (ص) زه خو مسلمان يم، له ما سره خو مرسته وکؤه، قرض خو اوس پر ما دی، نو رسول (ص) دده عرض هم ومانه او د عروه او اسود دواؤو قرضونه ييگ د لات له ماتيدو نه وروسته هلته له موجوديگ خزانيگ نه له لاسته راغلي مال نه ادا

کؤل.

پديګ واقعه کيګ دا فقهي حکمونه او درسونه پراته دي:

- په حرام مياشتو کيګ جککؤه او جهاد جواز لري، حککه رسول الله (ص) مکيګ ته د رمضان په وروستيو کيګ روان شوی و، او په مکه کيګ ييګ (۱۹) نولس شپيګ تيريګ کؤيګ ويګ، بيا هوازن ته ورغلی وُ، له هغوی سره ييګ جککؤه وکؤه، دا مساله ييګ چيګ حل کؤه بيا طائف ته لاؤ هغوی ييګ تقريبا شل شپيګ محاصره کؤل، که دقت وشي نو دا به خګرکګنده شي چيګ د محاصريګ خګو ورحګيګ په ذوالقعده کيګ ويګ، خو کيدای شي اعتراض وشي چيګ رسول الله (ص) خو جککؤه په شوال کيګ پيل کؤيګ وه، ددي اعتراض په حګواب کيګ ويل کيدای شي چيګ د جککؤيګ پيل او دوام توپير نلري.

- که له چا سره ييګ د کورنة غؤي ملککري هم وي کولی شي پر دشګمن يرغل وکؤي، حککه پديګ غزا کيګ له رسول الله (ص) سره ام سلمه او زينب (رض) ملککريګ ويګ.

- له کفارو سره په جککؤه کيګ د منجنيق په شان له درنو وسلو نه استفاده کول جواز لري، که خګه هم پديګ سره د شګحګو او ماشومانو په شان جککؤه نه کوونکي افراد ووژل شي.

- که د ونو پريګ کيدل د دشګمنانو يا کفارو د کمزورة سبب کيده، نو قطع کول ييګ جواز لري.

- که کوم غلام (مربی) له کفارو نه وتشګتي او مسلمانانو ته ورشي هغه آزاد دی، دا قول ابن المنذر نقل کؤی او دا ييګ د تګولو علماوو اتفاق بللی.

- امام که د کوم شګار له کلا بندة نه وروسته له فتحيګ نه مخکيګ روانيدل غوره وبلل نو حرج نشته.

- خګرنککګه چيګ رسول الله (ص) له طائف نه مکيګ ته د تلو په وخت له جعرانه نه د عمريګ لپاره احرام تؤلی وُ، نو خګوك چيګ له طائف نه مکيګ ته حګي سنت دادی چيګ بايد له جعرانه نه احرام وتؤي خو دا چيګ له مکيګ نه جعرانه ته لاؤ شي او بيا له هغه حګای د عمريګ لپاره احرام وتؤي، ديګ عمل ته هيخګ عالم مستحب او غوره عمل ندی ويلی.

- دا چيګ رسول الله (ص) هغه وخت ثقيف ته د هدايت دعا کوي چيګ جککؤه ييګ ورسره وکؤه، يو شمير اصحاب ييګ په شهادت ورسول، د رسول الله (ص) استازيګ (عروه (رض) ييګ شهيد کؤ، لديګ تګولو سره سره چيګ رسول الله (ص) د هدايت دعا ورته کوي، نو واقعا چيګ دا د رسول الله (ص) د رحمت او مهربانة د کمال نشګه ده.

- پديګ واقعه کيګ له رسول الله (ص) سره د هغه د رشګتونی او صديق ملککري (ابوبکر) د ييګ پناه مينيګ او محبت دلايل هم شته، او پديګ کيګ دا دليل پروت دی چيګ يو بنده کولی شي له خپل ورور نه دا سوال وکؤي چيګ د کوم خير کار، نيك عمل، الله تعالی ته د تقرب وسيله ده

ته ورکوي، يعنيګ دا جواز لري چيګ يو مسلمان بل ته ووايي ايثار وکړه دا د خير کار ماته پرېږده چيګ زه بيګ وکړم، خګوك چيګ وا بيګ دا أول غوشګتنه يا په نيکيو کيګ ايثار جواز نلري د هغه قول صحيح ندی، نه کګورئ چيګ عائشه (رض) د رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) تر خګنکګ د شګخيدو په مساله کيګ عمر (رض) ته پر خپل حګان ترجيح ورکړه، عمر (رض) چيګ ورنه وغوشګتل هلته د شګخيدو اجازه ورکوي، ديګ وويل دا حګای ميګ د حګان لپاره غوره کوی و، خو اوس بيګ عمر (رض) ته ورکوم، عائشيګ (رض) د عمر (رض) دا سوال بد ونه کګانګه بلکه هغه ته بيګ مثبت حګواب هم ورکوْ.

- د قدرت په صورت کيګ د شرك او کفر شعائر بايد فورا له منحګه يو وؤل شي، جواز نشته چيګ د قدرت په وخت کيګ د يويګ ورحګيګ لپاره پريشګودل شي، دا لوی منکرات دي، هغه خونيګ او ودانۀ چيګ پر قبرونو جوړيګ شويګ او نمانحګنه بيګ کيږي همدا حکم لري، دا خونيګ وي که تيږيګ چيګ تعظيم بيګ کيږي، ندزونه ورته وؤاندیګ کيږي د قدرت په صورت کيګ بايد فورا د حګمکيګ له مخيګ نه ايسته او ورکيګ شي، هغه حګايونه چيګ خلك بيګ د جهل له امله عبادت کوي دا تګول د لات، منات او عزی حکم لري بايد له مينحګه يو وؤل شي، د لات، عزی او منات نمانحګونکو دا کګمان او عقيده، نه درلوده چيګ دا طاغوتان روزي ورکوي، د مرکګ او ژوند قدرت لري، بلکه دوی لديګ بتانو سره داسيګ اعمال کول لکه چيګ نن ورحګ بيګ حګنيګ جاهلان د فعلي طاغوتانو په وؤاندیګ کوي دا خلك د همغه پخوانيو مشرکانو په لاره روان دي، قدم په قدم د هغوی پيروي کوي د جهل له امله أير زؤونه په شرك ککړ شوي، معروف ورته منکر او منکر ورته معروف شګکاري، بدعت ته سنت او سنت ته بدعت وايي، پديګ رنحګ واؤه او زاؤه تګول اخته دي، د علم رنګا تته شوی، اسلام بيا د غربت مرحليګ ته کګرحګيدلی، علماء کم شوي، د جاهلانو بازار کګرم دی د خلکو له لاسه په وچه او سمندر کيګ فساد خور شوی، خو شته داسيګ أله چيګ پر حق تګينکګه ولاؤه ده، له حق نه دفاع کوي د شرك او بدعت مقابليګ ته بيګ ملا تؤلی او تر قيامته به پديګ لار روان او ثابت وي.

- امام کولی شي د زيارتونو له مصارفو او لکګشګتونو نه د جهاد او عامه شګيکګنګيګ په لاره کيګ خرخګ او مصرف وکړي، يعنيګ پر زيارتونو خرخګيدونکي مالونه په جهاد ولکګوي حق لري دا أول مالونه غازيانو ته ورکوی او يابيګ د عمومي مصلحت لپاره استعمال کوي، او يابيګ د امت د مصلحت لپاره وقف کوي، او د زيارتونو اوقاف همدا حکم لري دا هغه خګه دی چيګ د اسلام امامان بيګ په هکله اختلاف نلري (موٴلف دلته د (مشاهد) کلمه استعمال کوی چيګ ما په زيارت ترجمه کوی ده).

فصل
د تبوك غزا

مدينيگ ته له ستنيدو وروسته رسول الله (ص) په نهم هجري كال هريگ خواته د زكات او صدقاتو د راتگولولو لپاره مامورين وليږل چيگ له اعرابو (كوچيانو) نه زكاتونه او صدقيگ راغونأيگ كؤي، عيينه بيگ بني تميم، عدي بن حاتم بيگ طئ او بني اسد، مالك بن نويره بيگ بني حنظله، زبرقان بن بدر او قيس بن عاصم بيگ بني سعد، علاء بن حضرمي بيگ بحرين او علي (رض) بيگ نجران ته واستول.

په همديگ نهم كال د رجب په مياشت كيگ د تبوك غزا واقع شويده، د نهم هجري كال د رجب مياشت وه له يويگ خوا وچكالي او ككرمي وه، له بليگ خوا په مدينه كيگ ميويگ پخيگ شويگ ويگ، لنأه دا چيگ أيريگ سختيگ ورحگيگ ويگ چيگ رسول الله (ص) د ديگ غزا فيصله وكؤه.

د رسول الله (ص) عادت دا وُ چيگ هريگ غزا ته د روانيدو په وخت كيگ به بيگ كنايه او توريه كاروله، خو د تبوك په غزا كيگ بيگ په صراحت اعلان وكؤ حگكه حالات سخت او مسافري ليريگ وه.

رسول الله (ص) يوه ورحگ جد بن قيس ته وفرمايل: د بني اصفر (روميانو) په خلاف جككؤيگ په هكله خگه نظر لريگ؟ هغه ورته وويل: يا رسول الله (ص)! ما لديگ غزا نه معاف كؤه، په فتنه كيگ ميگ مه اچوه، حگكه زه له تگولو نه زيات له شگحگو سره مينه لرم، زه ويريږم كه د روميانو شگحگيگ ووينم، نو صبر به و نه شم كؤى، پديگ خبريگ سره رسول الله (ص) مخ ورنه واؤاوه او ورته وييگ فرمايل: ته ميگ معاف كؤيگ، اجازه ميگ دركؤه، بيا د همده په هكله دا آيت نازل شو:

((وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ)) (التوبه: ۴۹)

ترجمه: [او حگينيگ له دغو (منافقانو) خگخه هغه خگوك دي چيگ وايي اذن (اجازه) راكؤه ماته (د پاتيگ كيدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ككمراهة) كيگ (نو الله وفرمايل چيگ) خبردار شئ چيگ په ككمراهة كيگ (لا له پخوا) لويدلي دي دوى او بيشكه چيگ جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محيط (چاپير كيدونكى) دى په كافرانو].

پديگ وخت كيگ منافقانو هم يو بل ته ويل چيگ په ككرمة كيگ جككؤيگ ته مه حگئ، غوشگتل بيگ د خلكو روحيه كمزوريگ كؤي، نو الله تعالى دا آيت نازل كؤ:((وَقَالُوا لا تَنفِرُوا

فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرّاً لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ))((التوبه: ۸۱))

ترجمه: [او ویل به دوی (پخپلو منحگونو کیگ یا مومنانو ته) چیگ مه حگئ تاسیگ (د تبوك دیگ غزا ته) په دغیگ ککرمة کیگ ووایه (ایگ محمده! دوی ته) چیگ اور د دوزخ أیر سخت دی له جهته د ککرمة(دوی ته له دیگ حرارته) که وی دوی چیگ پوهیدی (نو نافرماني به ییگ نه وه کوی].

رسول الله (ص) د جهاد حکم صادر کؤ، بأایان او شتمن ییگ د مرستیگ لپاره وهخگول، عثمان (رض) دری سوه اوشگان سره له تگولو ضروري وسایلو او زر دیناره رسول الله (ص) ته د لشگکر د تیارة له پاره ورکؤل، پدیگ وخت کیگ اوه تنه داسیگ کسان هم د رسول (ص) حضور ته راغلل چیگ له خپلیگ نیستة نه ییگ ژؤل او له رسول الله (ص) نه ییگ د جهاد لپاره د سپرلة او وسیلیگ سوال کاوه رسول الله (ص) دوی ته داسیگ ویل: ((وَلا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنْ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ)) (التوبه: ۹۲)

ترجمه: [او نشته (ککناه په وروسته پاتیگ کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چیگ راغلل دوی تاته د پاره د دیگ چیگ سورلي ورکؤی ته نو وویل تا ورته چیگ نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چیگ سواره کؤم تاسیگ په هغه، نو بیرته وککرحگیدل دوی حال دا چیگ سترککگیگ د دوی بهیدی (یعنیگ تویولی) له اوشگکو له جهته د غمه له دیگ وجیگ چیگ نه مومي دوی هغه خگه چیگ ییگ ولکگوي (په جهاد کیگ)].

اشعریانو هم ابو موسی (رض) د رسول الله (ص) حضور ته ورولیاه چیگ د غزا لپاره سورلة او وسایل ورکؤي هغه چیگ د رسول الله (ض) حضور ته وؤاندیگ شو دغه وخت رسول الله (ص) په غصه و، ده ته ییگ وفرمایل: (قسم په الله که سورلي در کؤم او نه خگه لرم چیگ د غزا لپاره ییگ تاسیگ ته درکؤم) خگه وخت وروسته خگو اوشگان راورسیدل، رسول الله (ص) په هغوی پسیگ خگوك ورولیاِل، اوشگان ییگ ورکؤل او ورته وییگ فرمایل: (ما خگه در نه شوای کؤای، خو الله تعالی ستاسیگ لپاره سورلي برابره کؤه او زه چیگ قسم وخورم که بیا له هغه کار نه غوره عمل وککگورم، نو بیا همغه غوره عمل کوم او د قسم کفاره ورکوم).

یو بل شخص چیگ علیه بن زید (رض) نومیده د شپیگ پاخگید لمونحگ ییگ وکؤ او شگه ییگ وژؤل بیاییگ دا دعا وکؤه: ایگ خدایه!ء تا د جهاد امر کؤیدی، ماته دیگ د جهاد وس ندی راکؤی او خپل رسول (ص) ته دیگ هم دومره وس ندی ورکؤی چیگ زما لپاره د جهاد وسیله او سورلة برابره کؤي، او زه پدیگ وخت کیگ تگولو مسلمانانو ته تگول هغه خگه بشگم چیگ زه ییگ وربانديگ حق لرم، خپل تگول مالي، معنوي او بدني حقوق د صدقیگ په توکگه ور بشگم، د هغوی له خوا چیگ هر تکلیف را رسیدلی زه هغه ستا په لار کیگ بشگم، چیگ سهار شو، رسول

الله (ص) وفرمايل (هغه خگوك دی چيگ نن شپه ييگ صدقه ورکؤيده؟) هيچا حگواب ورنکؤ، رسول الله (ص) بيا وفرمايل: (هغه خگوك دی چيگ تيره شپه ييگ صدقه ورکؤيده؟) يو شخص ورپاخگيد او کيسه ييگ ورته وکؤه رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (زيريگ ميگ دربانديگ، خوشاله اوسه، قسم په هغه ذات چيگ د محمد (ص) د نفس واك ورسره دی ستا دا صدقه د قبول شوي زکات په لست کيگ ليکل شويده). ورپسيگ حگنيگ عذر وؤانديگ کوونکي اعرابيان (منافقان) ورته راغلل، هيله ييگ وکؤه چيگ عذر ييگ ومنل شي او له جهاد نه ييگ معاف کؤي، خو رسول الله (ص) د هغوی عذرونه و نه منل.

د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي له خپلو ملکگرو، منافقانو او يهودانو سره د الوداع له غونډۀ سره اؤولي وو او شميره ييگ خگه کمه هم نه وه، رسول الله (ص) چيگ غزا ته روان شو محمد بن مسلمه ييگ په مدينه کيگ خپل خليفه وتگاکه، پخپله ييگ حرکت وکؤ، په همديگ وخت کيگ د منافقانو رئيس او ألـه ييگ په شاشوه.

رسول الله (ص) د خپليگ کورنۀ او اهل د ساتنيگ او سر پرستۀ لپاره علي (رض) پريشگود، علي (رض) ورته وويل: يا رسول الله (ص)! له شگحگو او ماشومانو سره ميگ پريإديگ؟ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((آيا نه خوشگويگ چيگ زما په وؤانديگ لکه هارون د موسی په وؤاندی منزلت ولريگ، خو توپير دا دی چيگ له مانه وروسته نبي نشته: اما ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى، غير أنه لا نبي بعدي)).

لديگ غزا نه يو شمير نور مسلمانان هم پاتيگ شول، لديگ جمليگ نه د کعب بن مالك ، هلال بن اميه، مراره بن الربيع، ابو خيثمه، او ابوذر (رض) نومونه د يادولو وؤ دي، خو ابوذر او خيثمه بيا په رسول الله (ص) پسيگ ورغلل، رسول الله (ص) له ديرش زره کسيز لشگکر سره چيگ لس زره ييگ سواره وو، روان شو هلته تبوك کيگ شل ورحگيگ پاتيگ شو، لمونحگ به ييگ قصر ادا کاوه، هغه وخت هرقل په حمص کيگ و.

د ابو خيثمه کيسه داسيگ وه چيگ د رسول الله (ص) له روانيدو نه خگو ورحگيگ وروسته يوه ورحگ خپل کور ته لاؤ، هلته ييگ دوو ميرمنو په يوه باغ کيگ هريگ يويگ ييگ خپله خگپره شگه پاکه کؤيگ اوبه ييگ پکيگ شنليگ، آبپاشي کؤی، يخيگ اوبه او أوأة ييگ تياره کؤيده، ابو خيثمه چيگ دروازيگ ته ورسيد، دا حالت ييگ وليد، د خگپريگ په دوازه کيگ ودريد، خپلو شگحگو، اوبو او خوؤو ته ييگ وکتل ، وييگ ويل رسول الله (ص) به اوس په وچه دشگته، ککرمۀ او سيلۀ کيگ وي، خو ابو خيثمه به دلته له خپلو شگحگو سره تر سيوري لاندیگ، يخيگ اوبه، تيار خواؤه خوري، دا خو انصاف ندی، قسم په خدای که داخل شم، خپلو ميرمنو ته ييگ وويل زه لاؤم، اوشگه ييگ راونيوله روان شو او په تبوك کيگ له رسول الله (ص) سره يو حگای شو.

د لاريگ په اوإدو کيگ ابو خيثمه له عمير بن وهب سره يو حگای شو چيگ هغه هم په رسول الله

(ص) پسيگ روان و ، دواؤه ملكگري شول او كله چيگ تبوك ته نژدي شول، عمير ته ييگ وويل زه كگنهكگار يم كگناه مى كؤيده، وروسته پاتيگ شوى وم كگوره چيگ رانه جدا نشيگ تر خگو د رسول الله (ص) حضور ته وؤانديگ شم، عمير ييگ خبره ومنله، رسول (ص) ته چيگ ورلنأ شول اصحابو وويل خگوك مسافر روان دى، لكه چيگ لاره ييگ وركه كؤيده، رسول الله (ص) وفرمايل: خداى وكؤي ابو خيثمه وي. اصحابو وويل: دا خو په رشگتيا ابو خيثمه دى، اوشگ ييگ چيگ چو كؤ ، د رسول الله (ص) حضور ته ورغى، سلام ييگ واچاوه، خپله كيسه ييگ ورته وكؤه، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: خير دى او دعا ييگ ورته وكؤه.

رسول الله (ص) چيگ تبوك ته د سفر په دوران كيگ د ثموديانو سيميگ (حجر) ته ورسيد امر ييگ وكؤ چيگ هيخگوك به دديگ سيميگ اوبه نه خگشگي او نه به اودس وروانديگ كوي، او كه چا پديگ اوبو سره اوؤه خوشته كؤي (اخشگلى) وي، هغه ديگ اوشگانو ته وركؤي، او هيخگوك به يوازيگ ييگ له ملكگري له خپل حگاى نه نه وزي، اصحابو تگولو دا اوامر عملي كؤل، خو د بني ساعده كورنة دوو كسانو مخالفت وكؤ، يو تن ييگ د ضرورت حاجت لپاره يوازيگ ووت او بل ييگ د اوشگ په لتگه پسيگ روان شو، هغه چيگ د قضاء حاجت لپاره وتلى وُ، زندة شو او هغه بل باد په هوا كؤ او د طئ په غرونو كيگ ييگ واچاوه، بيا رسول الله (ص) وفرمايل: آيا ما لدينه نه وى منع كؤي؟ بيا ييگ هغه كس ته چيگ زندة شوى و دعا وكؤه، جوؤ شو او هغه بل د طئ خلكو مدينيگ ته د رسول الله (ص) د ستنيدو په وخت كيگ ورته وسپاره.

زهري وايي: رسول الله (ص) چيگ د حجر سيميگ ته ورسيد خپل مبارك مخ ييگ په جامو كيگ پتگ كؤ اوشگه ييگ تياه كؤه او وييگ فرمايل: (د ظالمانو سيميگ ته چيگ داخليإئ نو لديگ ويريگ نه ژاؤئ چيگ هسيگ نه پر تاسيگ هم همغسيگ عذاب راشي) په صحيح حديث كيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) لديگ سيمى نه د اخستل شوو اوبو د تويولو امر وكؤ، او هدايت ييگ وكؤ چيگ له هغه كوهي نه اوبه واخلي له كوم نه به چيگ د صالح اوشگيگ اوبه خگشگليگ.

ابن اسحاق وايي: چيگ سهار شو له اصحابو سره اوبه نه وى، رسول الله (ص) ته ييگ شكايت وكؤ رسول الله (ص) دعا وكؤه، الله تعالى وريحگ را پيدا كؤه او باران وشو ، اصحابو اوبه وخگشگليگ او د ضرورت په اندازه ييگ ورسره واخستليگ، بيا رسول الله (ص) مخكيگ لاؤ، كه كوم يو تن به ورنه پاتيگ شو ، اصحابو به وويل: فلانى پاتيگ شو ، رسول الله (ص) به وفرمايل: (پرى ييگ إدئ كه خير پكيگ وي الله تعالى به ييگ راورسوي، او كه خير نه وي پكيگ نو خداى ورنه ييگ غمه كؤئ. په لاره كيگ د ابوذر اوشگ له كاره وليد ، نو خپل بار ييگ په شا كؤ، يو حگاى رسول الله (ص) د دميگ لپاره واؤول چا ورته وويل: يا رسول الله (ص) هغه كس يوازيگ روان دى، رسول الله (ص) وفرمايل: هغه به ابوذر وي، اصحاب چيگ ورته حگير شول، وييگ ليدل چيگ ابوذر دى

وییگ ویل: هو دا ابوذر دی، رسول الله (ص) وفرمایل: ((رحم الله أباذر يمشي وحده و يموت وحده و يبعث وحده: الله دیگ پر ابوذر رحم وکؤي، یوازیگ روان دی، یوازیگ به مري او یوازیگ به بیرته را ژوندی کیاي)). د ابن حبان په (صحیح) کیگ روایت دی: کله چیگ د ابوذر حگنکندن شو، میرمن ییگ په ژؤا شوه، ده ورته وویل ولیگ ژاؤیگ؟ میرمنیگ ییگ وویل: ته پدیگ دشگته کیگ راته مریگ، او زه دومره خگه نلرم چیگ ستا کفن ییگ کؤم او نه دا توان لرم چیگ غسل درکؤم (هم یوازیگ یم او هم کمزوریگ)، ابو ذر ورته وویل: مه ژاؤه، ما له رسول الله (ص) نه اوریدلي چیگ مونږ یو خگو تنو ته ییگ فرمایل: ستاسیگ په منحگ کیگ یو کس داسیگ دی چیگ په أاکگ یا دشگته کیگ به مري بیا به د مسلمانانو یوه أله وربانديگ راحگي جنازه به ییگ کوي اوس له هغو کسانو نه یوازیگ زه پاتیگ یم، نور تگول په کلیو کیگ وفات شوي دي، نو هغه کس زه یم چیگ رسول الله (ص) اشاره ورته کؤیده، قسم په خدای چیگ زه نه دروغ وایم، او نه به دروغجن کؤای شم، وکگوره ته لاریگ ته وکگوره، لاره خگاره، حتما به خگوك راحگي، میرمن ییگ وایي زه به یو حگل رپك (برنأیگ) ته ووتم لاره به میگ وخگارله، بیا به بیرته راغلم او د ابوذر خدمت به میگ کاوه، پدیگ وخت کیگ یوه أله خلك چیگ داسیگ شگکاریدل لکه چیگ شگه ستؤي شوي او بارونه ییگ وربانديگ درانه شوي روان دي، ما اشاره ورته وکؤه، هغوی راوکگرحگیدل، راته وییگ ویل: خگه دي خوریگ! ما ورته وویل: دلته یو مسلمان مري، غواؤم غسل او کفن ورکؤئ، دوی وویل: خگوك دی؟ ما ورته وویل: ابوذر دی، دوی وویل: هغه د رسول الله (ص) صحابي ابوذر؟ ما حگواب ورکؤ، هو، دوی وویل: زمونږ پلرونه او میندیگ ورنه قربان، فورا ور دننه شول، ابوذر ورته وویل: زیری میگ دربانديگ چیگ رسول الله (ص) داسیگ راته فرمایلي و، حدیث ییگ ورته بیان کؤ بیا ییگ وویل: که ما او یا میگ میرمنیگ دومره خگه درلودی چیگ زما د کفن لپاره بس وای، نو بل خگه به میگ د کفن لپاره نه وای قبول کؤي، خو اوس زه او میرمن میگ هیخگ تگوکر، جامه او تگوتگه نلرو، نو تاسیگ ته قسم درکوم چیگ له تاسیگ نه که خگوك امیر، قومندان، قاصد، د قوم استازی او مشر پاتیگ شوی وي هغه به زما د کفن لپاره تگوتگه نه راکوي یعنیگ د هغوی جامه د حگان کفن نه کوم، تگولو ته دا خبره یو أول عجیبه شگکاره شوه، مخونه ییگ کگونحگی شول، حگکه یو هم پدی معیار نه و برابر یوازیگ یو انصاري حگوان را وؤاندیگ شو، او ورته وییگ ویل: تره! زه به خپل خگادر درته کفن کؤم، او یا به درته دا جامیگ چیگ مور راته اوبدلی دي کفن کؤم ابوذر ورته وویل: صحیح ده، ته به میگ په کفن کؤی، بیا چیگ وفات شو، نو همغه انصاري حگوان په کفن کؤ، بیاییگ تگولو د جنازیگ لمونحگ وکؤ او دفن ییگ کؤ.

په (صحیح مسلم) کیگ له معاذ نه روایت دی چیگ رسول الله (ص) تبوك ته له رسیدو نه مخکیگ فرمایلي و: (سبا به که د خدای رضا وه د تبوك چینیگ ته ورسیږئ، د غرمیگ په مهال به هلته وی،

که ور ورسیدئ، نو تر خگو چیگ زه نه وم درسیدلئ اوبو ته ییگ لاس مه وروؤئ، ابوذر زیاتوي: مونږ لاؤو، چینیگ ته چیگ ورسیدو دوه کسان له زمونږ نه مخکیگ ورسیدلي وو، له چینیگ نه خگه کمه اندازه اوبه راوتلیگ، رسول الله (ص) له هغو دوو کسانو نه پوشگتنه وکؤه چیگ اوبه خو به مو نه وي خگشگلیگ؟ دوی وویل: مونږ خو اوبو ته لاس وروؤئ، خگه اندازه مو ورنه خگشگلی دي، رسول الله (ص) ورته په قهر شو او خگو خبریگ ییگ ورته وکؤی، بیا لږ، لږ اوبه راتگولی شویگ او په کوم لوشگي کیگ ورنه راواخستل شوی، رسول الله (ص) خپل مبارك مخ او لاسونه پکیگ ومینحگل، بیاییگ دا مستعملیگ اوبه بیرته په چینه کیگ واچولی پدیگ سره یو حگل له چینیگ نه اوبه راوخوتگیدیگ، زیاتیگ اوبه ورنه روانیگ شوی، خلکو تگولو وخگشگلیگ، بیا رسول الله (ص) وفرمایل: ابو ذره! که خدای عمر درکؤ، وبه وینیگ چیگ یو وخت به دا وچ أاکگ شنه باغونه وي، (رسول الله رشگتیا ویلي اوس همغه سیمه باغونه دي).

رسول الله (ص) چیگ تبوك ته ورسید د (ایله) سیمیگ مشر ورته راغی جزیه ییگ ومنله او سوله ورسره وشوه همدا راز د جربا او اذرح مشران هم راغلل، هغوی هم جزیه قبوله کؤه، رسول الله (ص) د ایله مشر ته داسیگ لیك لیکلی وُ: (بسم الله الرحمن الرحیم. دا د الله تعالی او محمد رسول الله (ص) له خوا یحنه بن روُبه (یوحنا چیگ په عربي کیگ یحیی دی) او د ایله د اوسیدونکو، د دوی د سمندری کشگتیو، پلیو او سورو لپاره د امن او امان لیك دی، دوی ته د الله او رسول الله (ص) له خوا امن او ضمانت دی، د شام، یمن او بحر د خگنأو اوسیدونکي چیگ د دوی ملکگري دي او پدیگ تؤون کیگ شامل او وربانديگ پابند دي، هغوی ته هم امن دی که له دوی نه چا مخالفت وکؤ نو بیا ییگ د مال، نفس، دفاع او ساتنه نه شي کولی، بلکه هغه مسلمانانو ته مباح دی او بیاییگ مال د هغه چا دی چیگ لاسته ییگ ورغی دوی به له اوبو نه نشي منع کولی، او د مسلمانانو پر مخ هیخگ یوه بحري او د وچیگ لاره نشي بندیدلی.

بیا رسول الله (ص) د دومه الجندل مشر (اکیدر بن عبدالملك الکندي) ته خالد بن ولید واستاوه او ورته وییگ فرمایل: ته چیگ ورشی، هغه به پداسیگ حال کیگ ومومیگ چیگ د غوایه شگکار به کوي، خالد چیگ ورلنأ شو، شپه وه، سپوږمۍ رنگا کوله، له قصر سره ییگ نژدیگ ودرید، یو وحشي غویی راغی، د قصر دیوال ته ییگ شگکر اؤم کؤل، اکیدر له یو شمیر کسانو سره ورته راووت، دوی له خگو ورحگو راهیسیگ د نوموؤي غوایه د شگکار کولو هخگیگ کولیگ، په همدیگ وخت کیگ د رسول الله (ص) اصحابو اکیدر او ملکگري ییگ راونیول، ورور ییگ حسان ووژل شو، رسول (ص) د اکیدر ژوند او سر په امن کؤ، جزیه ییگ وربانديگ وتگاکله او سوله ورسره وشوه. اکیدر نصراني وُ، سعد وایي چیگ خالد (رض) اکیدر ته له مرکگ نه امان ورکؤی وُ، له خالد سره (۴۲۰) سواره مجاهدین وو چیگ د دومه الجندل د فتحیگ دنده ورسپارل شویگ وه، خدای بری ورکؤ، اکیدر دوه زره اوشگان، أته سوه میږیگ، خگلور سوه زغریگ او خگلور سوه

نيزيگ پر حگان ومنلی ، رسول الله (ص) لديگ مالونو نه خپله حگانکگوَيگ برخه (صفي) بيله کوَه، نور غنيمتونه بيگ وويشل، پنحگمه برخه بيگ ورنه بيله کوَه، رسول الله (ص) دلته له لسو نه زياتيگ ورحگيگ تيريگ کوَيگ بيا ستون شو.

ابن مسعود (رض) وايي: د تبوك د غزا په دوران کيگ يوه شپه پاخگيدم، که کگورم چيگ د لشگکر د تم حگای په يوه برخه کيگ اور لکگيدلی دی، زه ورغلم وميگ ليدل چيگ رسول الله (ص)، ابوبکر او عمر (رض) تشريف لري، (عبدالله ذوالبجادين) مؤ شوی دوی قبر ورته کيندي، رسول الله (ص) بيگ قبر ته ورکوز شوی، ابوبکر او عمر (رض) جنازه ورکوزوي، رسول الله (ص) ورته فرمايي: راکوَئ ورور می راکوَئ، جنازه بيگ چيگ په قبرکيگ کيشگوده رسول الله (ص) وفرمايل: لويه خدايه! زه خو ورنه راضي يم، ته ورنه راضي شی، ابن مسعود وايي ما افسوس او اميد وکوَ چيگ کاشکي دا قبر زما وای.

له ابو امامه باهلي (رض) نه روايت دی وايي: په تبوك کيگ جبريل (ع) رسول الله (ص) ته راغی ورته وييگ ويل: يا محمد (ص)! د معاويه بن معاويه المزني په جنازه کيگ ککأون وکوَه رسول الله (ص) ووت، جبريل (ع) له اويا زره ملائکو سره راکوز شوی و، جبريل خپل شگی وزر پر غرونو کيشگود، غرونه تگيتگ شول، چپ وزر بيگ پر حگمکه کيشگود حگمکه نوره اواره او داسيگ تگيتگه شوه چيگ مکه او مدينه ليدل کيدله، نو رسول الله (ص) ، جبريل او ملائکو د معاويه بن معاويه د جنازيگ لمونحگ ادا کوَ، کله بيگ چيگ لمونحگ خلاص کوَ جبريل (ع) ته بيگ ويل: معاويه ته دا درجه په کوم سبب ورکوَل شويده؟ جبريل (ع) ورته ويل: دا درجه پديگ وجه ورکوَل شويده چيگ هغه به هر وخت په ولاوَه، ناسته، سورلة او پياده حالت کيگ (قل هو الله احد) تلاوت کاوه، دا حديث ابن السني او بيهقي روايت کوَيدی.

د همديگ غزا په دوران کيگ رسول الله (ص) فرمايلي: په مدينه کيگ داسيگ کسان شته چيگ له تاسيگ سره په هر خگه کيگ شريك دي،که تاسيگ روان وی او دريگ پريگ کوئ دوی له تاسيگ ملکگري دي، يعنيگ په ثواب کيگ درسره شريك دي، اصحابو سوال وکوَ: دا پداسيگ حال کيگ چيگ دوی په مدينه کيگ ناست دي؟! رسول الله (ص) ويل: هو، حککه دوی د عذر له امله درنه پاتيگ شويدي.

د منافقانو توطئه

رسول الله (ص) له تبوك نه مدينيگ ته ستنيده، چيگ د لاريگ په اوإدو کيگ منافقانو د رسول الله (ص) په خلاف توطئه جوَوه کوَه، غوشگتل بيگ له يوه کوَنکگ نه بيگ وغورحگوي، رسول الله (ص) چيگ ديگ حگای ته ورسيد، دوی غوشگتل په همديگ لاره ورسره لاوَ شي، دا سخته او تنکگه لاره وه، خو رسول الله (ص) د دوی له توطئيگ نه خبر شو، الله تعالی خبر ورکوَ نو وييگ

فرمايل: كه خگوك غواؤي د دريگ له منحگ نه لاؤ شي، هغه لار پراخه ده، نو تلى شي، دا ييگ وفرمايل او پخپله په همديگ عقبه يا سخته او تنكگه لار روان شو، نور خلك په پراخه لاره لاؤل يوازيگ توطئه كوونكي ورپسيگ روان وو، دوى چيگ دا حالت وليد او د رسول الله (ص) خبره ييگ واوريدله، نو مولونه ييگ ووهل، مخونه ييگ پتگ كؤل او د توطئيگ د عملي كولو لپاره تيار شول، رسول الله (ص) عمار بن ياسر او حذيفه بن اليمان ته امر وكؤ چيگ له ده سره لاؤ شي، امر ييگ وكؤ چيگ عمار ديگ د اوشگيگ واكگيگ ونيسي، حذيفه ته ييگ وويل چيگ ته ييگ له وروسته وله، رسول الله (ص) روان و چيگ له وروسته ييگ د منافقانو غإ واورید، او وييگ ليدل چيگ ورپسيگ را راوان دي، او غواؤي حمله وكؤي رسول (ص) په غصه شو، حذيفه ته ييگ امر وكؤ چيگ دا خلك وكگرحگوه، حذيفه د رسول الله (ص) په مبارك مخ كيگ د غصيگ نشگانيگ وليدى، فورا له خپل أال او وسليگ سره ستون شو د هغوى د اوشگانو مخونه ييگ ووهل، وييگ ليدل چيگ دوى مولونه وهلي دي، حذيفه فكر وكؤ چيگ هر مسافر داسيگ كوي، خو الله تعالى د منافقانو په زؤونو كيگ ويره واچوله، حذيفه ييگ چيگ وليد فكر ييگ وكؤ لكه چيگ توطئه ييگ افشا شويده، فورا وكگرحگيدل او په نور لشگكر وركگأ شول، رسول الله (ص) حذيفه ته وويل: لديگ كسانو نه ديگ كوم يو وپيژاند؟ حذيفه وويل اوشگانيگ د فلاني او فلاني ويگ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: پوه شوى چيگ دوى خگه غوشگتل؟ حذيفه ته وويل: نه، الله او رسول (ص) شگه خبر دى. رسول الله (ص) وفرمايل: دوى توطئه جوؤه كؤيگ وه، غوشگتل ييگ له ما سره يو حگاى پديگ لاره راشي او بيا ميگ له هغه كؤنككگ نه ورغوحگوي، حذيفه عرض وكؤ، نو سرونه ييگ نه وهيگ يا رسول الله (ص)؟ رسول (ص) وفرمايل: نه خوشگوم خلك ووايي محمد (ص) خپل ملككگري وژني، بيابييگ د همغو منافقانو نومونه ورته ياد كؤل او وييگ فرمايل: پتگ ييگ ساته، افشاء ييگ نكؤيگ.

مسجد ضرار

رسول الله (ص) د مدينيگ په لور مخكيگ لاؤ، چيگ (ذي اوان) ته ورسيد هلته ييگ واؤول، دا حگاى له مدينيگ نه د يوه ساعت په اندازه فاصله درلوده، ياده ديگ وي رسول الله (ص) چيگ تبوك ته روان و' او تياريگ ييگ نيوله د مسجد ضرار خاوندان ورته راغلل عرض ييگ وكؤ مونإ د معذورانو او باراني وختونو لپاره جومات جوؤ كؤى دى، هيله لرو ته لمونحگ پكيگ ادا كؤيگ، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: زه په سفر روان يم، بيرته چيگ راستون شوم، نو دربه شم (إن شاء الله). بيا له آسمان نه د جومات په هكله خبر ورته راغى، نو مالك بن الدخشم او معن بن عدي ييگ راوغوشگت امر ييگ ورته وكؤ چيگ: لاؤ شئ او دا د ظالمانو جومات ؤنككگ كؤئ او اور ورته

کؤئ.

هغوی په بیؤه ورغلل، جومات ته ییگ اور ورته کؤ او ؤنککگ ییگ کؤ، د جومات خاوندان ووتل، خواره واره شول، الله تعالی پدیگ هکله دا آیتونو نازل کؤل:

((وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَاراً وَكُفْراً وَتَفْرِيقاً بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلاَّ الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ)) ((التوبه: ۱۰۷))

ترجمه: [او (حگینیگ) هغه (منافقان) دي چیگ نیولی (جوؤ کؤی) دی دوی مسجد د پاره د ضرر رسولو (موٴمنانو ته) او د پاره د کفر او د پاره د بیلتون اچولو په منحگ د موٴمنینو کیگ او د پاره د انتظار د پاره د هغه چا چیگ جنککگ ییگ کؤی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دیگ نه) او خامخا قسمونه خوري هرومرو (خامخا) دوی چیگ اراده نه ده کؤی مونږ (په جوؤولو د مسجد سره)

(د هیخگ خگیز) مکگر د (خصلت) نیك، او الله شاهدي اداء کوي چیگ بیشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دي (په دغو خپلو قسمونو کیگ].

رسول الله (ص) چیگ له تبوك نه مدینیگ ته را لنأ شو، خلك ییگ هرکلي ته راووتل، هلکان، ماشومان او شگحگیگ هم ویگ پکیگ، او د رسول الله (ص) په هر کلي کیگ به ییگ ویل:

طلع البدر علـينا　　مـن ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا　　ما دعـا لله داع
أيها المبعوث فيـنا　　جئت بالامر المطاع
جئت شرفت المدينة　　مرحـبا يا خير داع

حگنی سیرت پوهان وایي چیگ دا اشعار هغه وخت ویل شوي کله چیگ رسول الله (ص) له مکیگ نه مدینیگ ته هجرت وکؤ، خو دا صحیح نده حگکه د وداع غونأة د شام په لاره واقع ده نه دیگ مکیگ په لاره. کله چیگ رسول الله (ص) مدینیگ ته رالنأ شو وییگ فرمایل: (دا طابه (یعنی پاکه او طیبه) ده، دا د احد غر دی هغه غر چیگ هغه له مونږ او مونږ له هغه سره مینه لرو)، مدینیگ ته چیگ داخل شو، لومؤی ییگ جومات ته تشریف یو وؤ، دوه رکعته لمونحگ ییگ وکؤ، دا د رسول الله (ص) عادت وٴ چیگ له سفر نه به له ستنیدو وروسته لومؤی جومات ته تلو، بیا له خلکو سره کیناست، هغه کسان ورته راتلل چیگ له غزا نه پاتیگ شوي وو، هغوی به خپل عذرونه وؤاندیگ کول، قسمونه به ییگ خوؤل، رسول الله (ص) ییگ ظاهر ته وکتل، بشگنه ییگ ورته وکؤه او زؤونه ییگ خدای ته وسپارل، او د همدیگ خلکو په هکله دا الهي فرمان نازل شوی دی:

((يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ)) (التوبه: ۹۴).

ترجمه: [عذرونه به کوي دغه (منافقين) تاسيګ ته (د بيرته پاتيګ کيدو خپلو د غزا نه) کله چيګ بيرته راوکګرځي تاسيګ (له تبوکه) دوی ته ووايه (ايګ محمده) مه کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور و نه کؤو مونږ ستاسيګ په خبرو په تحقيق خبر کؤي يو مونږ الله له (حګينو) احوالو ستاسيګ (چيګ شر او فساد د زؤونو ستاسيګ دی) او ژر به ووينې الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسيګ او رسول دده (به هم ووينې چيګ له خپل نفاقه راکګرځئ که نه ککګرځئ) بيا به بيرته بوتلی شئ تاسيګ (په قيامت کيګ هغه) عالم د پټګو او شګکاره وْ (الله) ته نو خبر به درکؤي تاسيګ ته په هغو کارونو چيګ وئ تاسيګ چيګ کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق)].

فصل
ددیګ کیسیګ درسونه، حکمتونه او ګټګیګ

- د ابن اسحاق د قول په اساس رسول الله (ص) دیګ غزا ته په رجب کیګ روان شوی وْ، پدیګ اساس په حرام میاشتو کیګ جګګوه او جهاد جواز لري.
- د کوم امر، مسالیګ او پیشګیګ پټګ ساتل که د امت او رعیت لپاره د زیان سبب کیدل، امام باید هغه اعلان کؤي، پټګ ییګ و نه ساتي، او که مصلحت په پټګ ساتلو کیګ و، نو بیا دیګ پټګ وساتل شي.
- امام چیګ د جګګوئیګ اعلان وکؤي ، د پاخګون امر صادر کؤي، نو خلك باید پاخګون ته تیار شي، هیچا ته روا نده مخالفت وکؤي، تګول باید ورسره روان شي، هیخګوك دا حق نلري بیګ اجازیګ ورنه پاتیګ شي، او دا شرط نده چیګ امام هر یوه فرد ته علیحده د وجوب امر وکؤي، اعلان د تګولو لپاره د وجوب سبب دی، او دا حالت له هغو دریو حالتونو نه یو دی چیګ جهاد پکیګ فرض عین ککګرځي، جهاد په دریو حالاتو کیګ فرض عین دی:

۱- د عمومی پاخګون په وخت.
۲- کله چیګ دشګمن د مسلمانانو خاوره محاصره کؤي.
۳- کله چیګ د کفر او اسلام لشګکریګ سره په جګګوه شي، نو هلته پر موجودو مسلمانانو جهاد

فرض کگرحگي.

- په نفس او بدن سره د جهاد په شان په مال هم جهاد واجب دی، دا صحیح قول دی، په مال سره جهاد د جهاد بالنفس ملکگری دی، قرآن له دواؤو نه یو حگای یادونه کؤیده، بلکه هر حگای په مال سره جهاد لومؤی ذکر شویدی، یوازیگ یو حگای په نفس سره جهاد له جهاد بالمال نه مخکیگ راغلی دی او دا تقدیم ییگ د تاکید دلیل دی، که پر شتمن مسلمان چیگ جسما معذور هم وي حج فرض وي، نو په مال سره جهاد په طریقه اولی وربانديگ فرض دی.

- پدیگ غزا کیگ د عثمان (رض) د سخا ستر دلیل پروت دی.

- خگوك چیگ مال نه لري، هغه بالکل معاف نه شمیرل کیږي، ورته په کار ده خپل توان په کار واچوي، هخگیگ وکؤي، حگکه الله تعالی غریبان او بیگ وسه کسان هغه وخت معذور او معاف وبلل کله چیگ دوی خپل تگول کوشش وکؤ، رسول الله (ص) ته راغلل د وسایلو غوشگتنه ییگ وکؤه، هغه چیگ منفي حگواب ورکؤ، دوی له غمه ژؤل، نو الله تعالی ییگ عذر مقبول وباله.

- د سفر په وخت کیگ امام باید یو نارینه خپل خلیفه وتگاکي، او همدا خلیفه له مجاهدینو خگخه شمیرل کیږي حگکه دا د دوی لپاره لوی مرستندوی دی.

- د ثمودیانو په سیمه کیگ موجودیگ اوبه باید و نه خگشگل شي، خگشگل ییگ روا ندي، نه دیگ اودس وربانديگ وشي نه خگه وربانديگ پاخه شي، د هیخگ شي لپاره استعمال نشي، خو حیوانات ییگ خگشگلی شي، او د هغه کوهي د اوبو په استعمال کیگ مشکل نشته کوم چیگ د صالح (ع) اوشگیگ به ورنه اوبه خگشگلیگ، دغه کوهي د رسول الله (ص) تر زمانیگ پوری معلوم او پیژندل کیده، اوس هم دغه کوهي معلوم او پیژندل شویدی، نو خلك دیگ لدینه پرته بل کوهي ته نه ورنژدیگ کیږي.

- خگوك چیگ د داسیگ قوم له خاوریگ او سیمیگ نه تیریږي چیگ غضب وربانديگ شوی وي، عذاب پریگ نازل شوی وي، باید هلته پاتیگ نه شي، په چتگکة سره ورنه تیر شي، او تر خگو چیگ ورنه وتلي نه وي مخ دیگ پتگ ساتي، په ژؤا، خشوع او ویریگ سره دیگ ورنه تیریږي.

- رسول الله (ص) به په سفر کیگ دوه لمونحگونه یو حگای کول په دیگ سفر کیگ ییگ دوه لمونحگونه په جمع تقدیم سره یو حگای کؤیدي یعنیگ جمع بین صلاتین ییگ کؤیده دا کیسه معاذ (رض) روایت کؤی، دلته ییگ جمع تقدیم کؤی. او په عرفات کیگ ییگ هم جمع تقدیم کؤی یعنیگ د لمازدیکگر لمونحگ ییگ د ماسپشگین سره یوحگای ادا کؤیدی.

- په ریگگ سره تیمم روا دی، رسول الله (ص) او اصحاب ییگ په همدیگ ریگگستانو کیگ روان وو، تریگ تیریدل، سفر ییگ پکیگ کاوه، خاوره ییگ نه ورسره وؤله، او خگرکگنده ده چیگ له دوی سره به اوبه هم نه ویگ، اصحابو (رض) حتی له تندیگ نه رسول الله (ص) ته

شکایت کؤیدی.

- رسول الله (ص) په تبوك کیګ له لسو نه زیاتیګ ورځګیګ تیریګ کؤی، او پدیګ موده کیګ ییګ لمونځ قصر ادا کاوه، او امت ته ییګ داسیګ ندي ویلي چیګ خګوك لدیګ مودیګ نه زیاته موده چیرته اقامت یا هستوکګنه وکؤي، نو لمونځ دیګ پوره ادا کوي، لدینه دا معلومیاي چیګ په سفر کیګ د اقامت (پاتیګ کیدو) موده که هر خګو اوإده شي د سفر له حکم خګخه نه وځي، د سفر حکم د اقامت په نیت او په کومه سیمه کیګ په میشته کیدو سره له منځګه حګي، ابن المندز وایي: علماء پدیګ اتفاق لري تر خګو چیګ مسافر د اقامت نیت نه وي کؤی که هر خګومره پاتیګ شي حتی که کلونه پریګ تیر شي، هغه مسافر دی او لمونځ به قصر کوي.

- که چا د کوم کار د کولو یا نه کولو قسم وخوؤ، بیاییګ بل عمل لدینه غوره ولید، نو قسم دیګ مات کؤي، حګان د حانث کؤي، هغه غوره عمل دیګ تر سره کؤي دا ورته جائز بلکه مستحب دي، خو د قسم کفاره دیګ مخکیګ یا وروسته ورکؤي.

- د قهر په حالت کیګ قسم دوه أولونه لري، یو داسیګ قهر او غصه ده چیګ دومره زیاته وي چیګ سؤی نه پوهیاي خګه وایي، پدیګ حالت کیګ که خګوك قسم وخوري نو نه ورباندیګ اوؤي او حتی چیګ طلاق ییګ هم نه صحیح کیاي، خو که قهر ییګ دیګ درجیګ ته نه وي رسیدلی او غصه ییګ داسیګ وي چیګ پخپله خبره پوهیاي، نو بیا هم قسم ورباندیګ اوؤي او هم ییګ حکم، طلاق او عقد صحیح بلل کیاي.

- د رسول الله (ص) دا قول «ما أنا حملتكم و لكن الله حملكم: ما تاسیګ ته د سورلة لپاره خګه درنکؤل، خو الله تعالی دا درته برابر کؤل) دا پدیګ دلالت کوي چیګ دلته د رسول الله (ص) دخل نه وُ، د الله تعالی له خوا دا أول شوي و، او دا قول ییګ هغه قول ته ورته دی چیګ فرمایلي ییګ و: (قسم په خدای زه نه چاته خګه ورکوم او نه خګه ورنه نیسم، زه فقط ویشونکی یم، هر شی په هغه حګای کیګ إدم چیګ امر ییګ راته شویدی) مطلب دا چیګ رسول الله (ص) د الله تعالی بنده او رسول دی، د الهي حکم مطابق تصرف کوي د خګه امر چیګ ورته وشي همغه عملي کوي، حګکه الله تعالی فاعل مطلق، ورکونکی او نیونکی دی او رسول الله (ص) یوازیګ د الله تعالی د امر نافذونکی دی او بس.

- که له هغو کسانو نه چیګ د سولیګ تؤون ورسره شویدی کوم یوه عهد مات کؤ او داسیګ عمل ییګ وکؤ چیګ اسلام او مسلمانانو ته ییګ زیان درلود، نو ددیګ شخص تؤون ختم دی، د نفس او مال په هکله ییګ تؤون مات بلل کیاي، که امام ته په لاس ورنغی، نو وینیګ او مال ییګ مباح دي، سر او مال ییګ د هغه چا دی چیګ لاس ییګ پری بر شو، لکه خګرنکګه چیګ د (ایله) په سوله کیګ همداسیګ واقع شویدي.

- په شپه کيګ د ضرورت او مصلحت له امله د مؤي شګخول جواز لري، لکه خګرنکګه چيګ رسول الله (ص) خپل صحابي ذا البجادين په شپه کيګ شګخ کؤيدی.

- که امام سريه (جنګګي کګروپ) چيرته وليږه، هغوی غنيمت لاسته راوؤ، يا ييګ اسيران ونيول، او يا ييګ کومه کلا فتحه کؤه، لديګ لاريګ لاسته راغلي مالونه له خمس (پنحګميګ برخيګ) نه پرته نور د همديګ کګروپ حق دی، خمس به ترينه جدا شي، نور به په همديګ افرادو وويشل شي، رسول الله (ص) د (دومة الجندل) غنيمتونه په همغه سريه (جنګګي کګروپ) وويشل، کوم چيګ غنايم يي لاسته راوؤي وو، خو که کوم کګروپ د جګګؤيګ په دوران کيګ پر يوه لوري برید کوي، بيا د نور لشګکر په زور او متګو کوم حګای فتحه کوي او يا خګه په غنيمت نيسي، نو دا غنيمت د خمس له بيلولو نه وروسته پر تګول لشګکر ويشل کيږي، دا د تګول لشګکر حق دی، حګکه د رسول الله (ص) لارشګوونيګ همدا حکم کوي.

- رسول الله (ص) مجاهدينو ته فرمايل: په مدينه کيګ داسيګ کسان شته چيګ له تاسيګ سره پديګ سفر او غزا کيګ شريك دي، هغوی له تاسيګ سره دي ، لديګ ملکګرتيا نه مراد د زؤه او ارادیګ ملکګرتيا وه، او ديته په زؤه باندیګ جهاد ويل کيږي، او د زؤه جهاد د جهاد له خګلورو أولونو نه يو أول دی، په بدن جهاد ، په مال جهاد ، په ژبه جهاد ، په زؤه جهاد ، دا د جهاد خګلور کګوني مراتب دي.

- د معصيت او فساد حګاليګ بايد وسيحګل شي لکه خګرنکګه چيګ رسول الله (ص) د مسجد ضرار د سيحګلو امر وکؤ، هر حګای چيګ د مسجد ضرار په شان وي، پر امام ييګ نؤول، سيحګل او له مينحګه وؤل واجب دي. مسجد ضرار ته چيګ اور ورته کول کيږي، نو د شرك د حګالو ، شرابخانو او نورو منکراتو مراکز، خو بايد حتما او په طريق اولی ونؤول شي، عمر (رض) هغه کلي ته له يوه سره اور ورته کؤ چيګ شراب پکيګ خرخګيدل، د رويشد ثقفي دکان ييګ هم سيحګلی و او هغه ته ييګ د فويسق نوم ورکؤی وُ، د سعد بن ابي وقاص هغه قصر ييګ هم سيحګلی وُ چيګ دروازه به ييګ د رعيت پر مخ تؤليګ وه، رسول الله (ص) د هغو کسانو د کورونو د سيحګلو نيت کؤی وُ چيګ د جماعت او جمعيګ لمونحګونو ته نه حاضريدل، دا اراده ييګ کؤيګ وه چيګ که پديګ کورونو کيګ داسيګ کسان نه وی چيګ د جمعيګ او جماعت لمونحګ وربانديګ نشته لکه شګحګيګ او ماشومان نو اور به ييګ ورته کؤی وای.

- وقف چيګ د خير او الله تعالی ته د قربت لپاره نه وي نه صحيح کيږي، او له عبادت نه پرته د بل مقصد لپاره د جومات وقف جواز نه لري پديګ اساس هغه جومات بايد ونؤول شي چيګ پر قبر جوؤ شوی وي، همدا راز د هغه چا قبر بايد لوخګ او مؤی ورنه منتقل شي چيګ په جومات کيګ دفن شوی وي، په اسلام کيګ قبر او جومات يو حګای نه وي، هر يو چيګ لومؤی موجود وي همغه ديګ پاتيګ وي که دوهم ورته راحګي، نو مخه ييګ ديګ ونيول شي، خو که دواؤه يو

حگای جوړياي نو جواز ييگ نشته، دا أول وقف نه صحت لري او نه جواز، او پديگ أول جومات کيگ لمونحگ هم نه صحيح کيږي، حگکه رسول الله (ص) لدينه نهی کړيده او پر هغه چاييگ لعنت ويليگ چيگ له قبر نه جومات جوړوي، دا هغه اسلام دی چيگ الله تعالی د خپل رسول (ص) پذريعه راليږلی دی، خو د همديگ دين غربت نن تگولو ته خگرکگند دی!!

فصل
هغه دری کسان چيگ وروسته کوڼای شوي وو، عذر ييگ نه و منل شوی

او هغه دری کسان چيگ وروسته کوڼای شوي وو، په تبوك غزا کيگ د نه کگأون په اوه ييگ عذرونه نه وو منل شوي نومونه ييگ مراره بن الربيع، کعب بن مالك، او هلال بن اميه وو د دوی د نومونو د لومړنيو تورو مجموعه (مکه) او د پلرونو د نومونو د وروستيو تورو مجموعه ييگ (عکه) کيږي، د دوی کيسه په بخاري او مسلم کيگ روايت شويده، دلته د بخاري لفظ راوړو: کعب بن مالك (رض) وايي: له تبوك نه پرته په نورو تگولو غزا کگانو کيگ ميگ له رسول الله (ص) سره ملکگرتيا کوڼی يعنيگ په تگولو کيگ ميگ کگأون کړيدی، له بدر نه هم پاتيگ شوی وم، او په بدر کيگ نه کگأون کوونکو ته هيڅگ عتاب نه و، حگکه رسول الله (ص) د قريشو د کاروان د نيولو نيت درلود، د جککگوڼگ قصد ييگ نه درلود، خو الله تعالی بيله مخکنۍ وعديگ له خپلو دشگمنانو سره مخامخ کوڼ جککگوڼه وشوه او بله دا چيگ په هغه غزا کيگ وتل هم اختياري و، زه د عقبيگ د بيعت په شپه هم حاضر وم، له رسول الله (ص) سره ميگ بيعت وکړ، او زه همغه مشهد او بيعت د حگان لپاره له بدر نه هم غوره کگنگم که خگه هم په خلکو کيگ بدر أير شهرت لري. د تبوك له غزا نه زما د پاتيگ کيدلو کيسه داسيگ وه چيگ هغه وخت زه له بل هر وخت نه له جسدي او مالي پلوه غوره او پياوړی وم، لدينه مخکيگ ميگ هيڅگ وخت دوه د سورلة اوشگان نه درلودل خو پديگ غزا کيگ راسره دوه اوشگان وو رسول الله (ص) به چيگ هريگ غزا ته روانيده، نو توريه او کنايه به ييگ کوله، خو پديگ وار ييگ په صراحت سره اعلان وکړ حگکه دغه وخت کگرمي زياته وه، سفر هم اوږد او سخت و، دشگمن پياوړی وُ، نو په صراحت سره ييگ د تيارۍ حکم وکړ او وييگ فرمايل چيگ تبوك ته حگو تياري نيسئ، له رسول الله (ص) سره د موجودو مسلمانانو شميره هم دومره زياته وه چيگ ليکل ييگ کگران دي، او کوم کسان چيگ ورنه پاتيگ او پتگ شوي وو، هغوی کگمان درلود چيگ که وحي ييگ په هکله نازله نشي، نو پتگ به وي. دا وخت ميويگ پخيگ شويگ ويگ، يخيگ سيوريگ ويگ ما به په أيره مينه ورته کتل، رسول الله (ص) تياري

ونيوله، مسلمانان ورسره ملكگري وو ما به ويل زه به سبا تياري نيسم، سبا به چيگ شو هيخگ به ميگ ونكؤل، وبه ميگ ويل حگه زه خو وس لرم، تياري آسانه ده وبه ييگ نيسم، پديگ ترتيب سره وخت تيريده، نورو تياري ونيوله، رسول الله (ص) روان شو، خو ما هيخگ نه وو كؤي، وميگ ويل: حگه يوه، دوه ورحگيگ وروسته به ورپسيگ روان شم، هغوی د مدينيگ په خوا كيگ له خپل تم حگای يا غوناً نه وخوحگيدل خو ما هيخگ تياري نه وه نيولی، همداسيگ، نن سبا كيگ وم، خو هيخگ ميگ ونكؤل، وخت رانه تير شو، په مدينه كيگ به ميگ چيگ خلك كتل، نو داسيگ كسان به ميگ ليدل چيگ يا به په نفاق متهم او تورن وو او يا به ييگ عذر درلود، الله تعالی معذور بللي وو، ديگ به أير حگورولم. رسول الله (ص) تر تبوك پوريگ نه وم ياد كؤی، هلته ييگ چيگ له اصحابو سره ناست و فرمايلي و: كعب بن مالك خگه وكؤل؟ د بني سلمه يوه تن ورته وويل هغه خپليگ خود بينة او غرور پاتيگ كؤ، معاذ بن جبل (رض) په حگواب كيگ ورته وويل: أيره ناوؤه خبره ديگ وكؤه، او رسول الله (ص) ته ييگ وويل: يا رسول الله (ص) مونږ له كعب نه له خير پرته بل خگه ندي ليدلی، رسول الله (ص) سكوت اختيار كؤ.

كعب بن مالك زياتوي: كله چيگ خبر شوم رسول الله (ص) د بيرته راستيندو په حال كيگ دی، نو أير خفه شوم او د دروغو په فكر كيگ شوم ، چيگ بهانه ولتگوم او د رسول الله (ص) له غصيگ نه حگان وساتم، له خپلوانو سره ميگ سلا، مشوره هم وكؤه، خو كله ميگ چيگ د رسول الله (ص) د رارسيدو خبر واورید، نو دروغ رانه لاؤل، باور ميگ راغی چيگ په دروغو حگان نه شم ورنه خلاصولی، او د رشگتيا ويلو فيصله ميگ وكؤه.

سهار رسول الله (ص) راورسيد، د خپل عادت مطابق جومات ته لاؤ، دوه ركعته لمونحگ ييگ وكؤ، بيا له خلكو سره كيناست، پديگ وخت كيگ له جككؤيگ نه پاتي شوي كسان ورته راتلل، عذرونه ييگ وؤانديگ كول، قسمونه ييگ خوؤل، تقريبا خگو اتيا كسان وو، رسول الله (ص) ييگ ظاهر ته وكتل، عذرونه ييگ ومنل، بشگنه ييگ ورته وغوشگتله او زؤونه ييگ الله تعالی ته وسپارل. بيا زه ور وؤانديگ شوم، سلام ميگ چيگ وربانديگ واچاوه، نو له قهر سره ملكگری تبسم ييگ وكؤ، راته ووييگ فرمايل: راشه، زه ورغلم مخكيگ ييگ كيناستم، راته ووييگ فرمايل: وليگ پاتيگ شوی ويگ؟ آيا د غزا لپاره ديگ سورلة نه وه اخيستی؟ عرض ميگ وكؤ، همداسيگ ده يا رسول الله (ص)! سورلة ميگ درلوده، او كه زه د بل چا په وؤانديگ وای، نو حتما به ميگ په يوه بهانه حگان ورنه خلاصاوه، زه پديگ كيگ خاص مهارت او د جدل حگانكگؤی قوت لرم خو زه پديگ باور لرم كه اوس داسيگ خبره درته وكؤم چيگ ستا د خوشگة سبب شي، سبا به الله تعالی خبر دركوي او رانه خفه كوي به ديگ، او كه اوس رشگتيا درته ووايم او ته راته په غصه شيگ، نو هيله لرم الله تعالی عفوه راته وكؤي، پديگ اساس رشگتيا درته وايم چيگ ما هيخگ عذر نه درلود، زه دغه وخت له بل هر وخت نه په مادي او بدني لحاظ په غوره حالت كيگ وم

رسول الله (ص) میګ چیګ خبریګ واوریدلی، وییګ فرمایل: دیګ سؤي رشګتیا وویل، ماته بییګ امر وکؤ چیګ لاؤ شه، تر خګو الله تعالی فیصله وکؤي. زه ورنه پاخګیدم د بني سلمه کسان راپسیګ راغلل ویل بییګ: مونږ پوهیږو چیګ لدیګ نه مخکیګ دیګ ګناه نده کؤی، اوس ولیګ دومره کمزوری شوی چیګ و نه دیګ شوای کؤای د نورو په شان په کومه بهانه حګان ورنه خلاص کؤی، ستا د ګناه د کفاریګ لپاره دا درته کافي وه چیګ رسول الله (ص) استغفار درته وکؤي او بشګنه درته وغواؤي دیګ خلکو همداسیګ خبریګ راته کولی، تر خګو ما اراده وکؤه چیګ بیا د رسول الله (ص) حضور ته ورشم او دروغ ورته ووایم، بیا میګ فکر وکؤ او ومیګ ویل چیګ آیا بل خګوك هم داسیګ شته چیګ زما په شان بییګ رشګتیا ویلیګ وي، عذر بییګ نه وي وؤاندیګ کؤی، دوی راته وویل دوه کسان شته ، هغوی ستا په شان خبره وکؤه او رسول الله (ص) همداسیګ ورته وفرمایل چیګ د الله تعالی د فیصلیګ انتظار کوئ، ما سوال وکؤ، هغوی خګوك دي؟ راته وییګ ویل یو هلال بن امیه واقفي او بل مراره بن الربیع العمري دی، دا دواؤه أیر صالح کسان وو، په بدر غزا کیګ بییګ ګګأون کؤی وُ، هغوی د اقتدا وؤ وو، لدینه چیګ خبر شوم، نو پخپله فیصله ثابت پاتی شوم ، وروسته رسول الله (ص) امر وکؤ چیګ هیخګوك به له مونږ دریو کسانو سره خبریګ نه کوي، خلك راته بدل شول، حتی حګمکه راباندیګ تنککګه شوه.

پنحګوس شپیګ مو همداسیګ ژوند تیر کؤ، زما دواؤه نور ملکګري ولویدل، په کورونو کیګ ایسار شول، هملته به بییګ ژؤل، خو زه چیګ له دواؤو نه کشر وم ، چالاکي میګ هم درلوده، راوتلم به لمونحګونه به میګ له مسلمانانو سره یو حګای ادا کول په بازار کیګ به هم ککرحګیدلم، خو هیچا به خبریګ را سره نه کولی، رسول الله (ص) به چیګ له لمانحګه نه وروسته پخپل مجلس کیګ ناست وُ، زه به ورغلم سلام به میګ ورکؤ، او کتل به میګ چیګ آیا زما د سلام په حګواب کیګ مبارکیګ شونأیګ خوحګوي او که نه، بیا به میګ خوا کیګ ورسره لمونحګ ادا کاوه، د ستركګو له کنجو به میګ ورته کتل، زه به چیګ په لمانحګه ودریدم نو راته وبه بییګ کتل، خو چیګ زه به ورته متوجه شوم نظر به بییګ رانه واؤاوه.

پدیګ ترتیب سره دا سخت حالات راباندیګ تیریدل، أیر په تنککګ وم، یوه ورحګ میګ له دیوال نه د ابو قتاده (رض) باغ ته حګان ور واچاو، هغه میګ د تره زوی او أیر راته ککران و، سلام میګ ورکؤ، قسم په خدای چیګ د سلام حګواب بییګ رانکؤ، ما ورته وویل ایګ ابو قتاده! قسم در اچوم چیګ آیا ته پدیګ نه بییګ خبر چیګ زه له الله او رسول الله (ص) سره محبت لرم؟ هغه چوپ وُ، بیا میګ خبره ورته تکرار کؤه، نو ده وویل: خدای تعالی او رسول الله (ص) شګه پوهیږي، زما له ستركګو نه اوشککیګ روانیګ شویګ، ورنه روان شوم او له دیوال نه کوز شوم. یوه ورحګ په بازار کیګ روان وم چیګ د شام له نبطیانو نه یو کس چیګ مدینیګ ته بییګ غنم د پلورلو لپاره راوؤي وو، روان دی او له خلکو نه پوشګتنه کوي چیګ کعب بن مالك به چیرته وي خلکو اشاره

ورته وکؤه چيگ هغه کعب دی، نوموؤی زما خواته راغی، او د غسان د پاچا له خوا راليږلی شوی ليك ييگ راکؤ، پديگ ليك کيگ ليکل شوي وو:

اما بعد، زه خبر شوی يم چيگ ملکگري ديگ جفا درسره کؤيده، خو الله تعالی دومره خوار کؤی هم نه ييگ، راشه، مونږ ته راشه مونږ به ديگ ناز واخلو، کعب وايي: ما چيگ دا ليك ولوست نو وميگ ويل چيگ دا هم يو ازميشگت دی، خط ميگ فورا په تنور کيگ وغور حگاوه او وميگ سيحگه. خگلويشگت ورحگيگ تيريگ شويگ، زمونږ په هکله وحي رانغله، د رسول الله (ص) له خوا امر راته وشو خگوك راغی او راته ووييگ ويل چيگ رسول الله (ص) امر کوي نور به ديگ له ميرمنيگ نه هم جدا کيږيگ، وميگ ويل: طلاقه ييگ کؤم او که خگه وکؤم؟ راته ووييگ ويل: طلاقوه ييگ مه، خو ورسره يو حگای کيږه مه، زما دوو نورو ملکگريو ته ييگ هم همداسيگ امر کؤی وُ، ما ميگ خپليگ ميرمنيگ ته وويل: لاؤه شه، د خپل پلار کره ديگ لاؤه شه او هملته اوسه تر خگو الله تعالی فيصله وکؤي.

کعب وايي: د هلال ميرمن د رسول الله (ص) حضور ته ورغله عرض ييگ وکؤ: يا رسول الله (ص)! هلال أير بوأا دی، خادم هم نلري، اجازه راکويگ زه ييگ خدمت وکؤم؟ رسول الله (ص) وفرمايل خو درنژدي کيږي به نه، ديگ وويل: هغه هيخگ توان نلري، قسم په خدای چيگ شپه او ورحگ ژاؤي، ما ته ميگ کوم خپلوان وويل: رسول الله (ص) د هلال ميرمنيگ ته اجازه ورکؤه چيگ خدمت ييگ وکؤي، که ته هم له رسول الله (ص) نه اجازه وغواؤی چيگ ميرمنيگ ته ديگ اجازه ورکؤي چيگ ستا خدمت کوي؟ ما وويل: زه له رسول الله (ص) نه اجازه نه غواؤم او که اجازه وغواؤم خگه به راته وايي زه خو حگوان يم، لدينه وروسته لس ورحگيگ نوريگ هم تيريگ شويگ، پنحگوس پوره شويگ زه د خپل کور پر بام يم، پداسيگ حالت کيگ ناست يم لکه خگرنکگه چيگ الله تعالی ورته اشاره فرمايليگ ده، دنيا راباندیگ تنکگه وه هر خگه راته پردي وو په همديگ حالت کيگ ميگ چيغه واوريده د (سلع) غره له سره خگوك چيغيگ راته وهي وايي: کعبه! زيريگ ميگ دربانديگ، ما چيگ زيريگ واورید فورا په سجده پريوتم او پوه شوم چيگ آساني راباندیگ راغليگ ده، رسول الله (ص) زمونږ د توبيگ قبليدو خبر د سهار له لمانحگه نه وروسته اعلان کؤی وُ، نو خلك د زيري لپاره راوتلي وو، زما ملکگرو ته هم ورغلي وو، يو کس زما خواته په آس را روان شوی وُ، بل چيگ د اسلم قبيليگ وُ غره ته پورته شوی وُ، او چيغه ييگ راباندیگ وکؤه او همدا چيغه له آس نه تيزه وه او ژر راورسيدله، چاچيگ چيغه راباندیگ وکؤه او زيری ييگ راکؤ، هغه ته ميگ په زيري کيگ خپليگ جاميگ ورکؤی، قسم په خدای هغه ورحگ ميگ له هغو جامو پرته بل خگه نه درلودل، خپليگ دا جاميگ ميگ ورته وايستليگ په زيري کيگ ميگ ورکؤی او د حگان لپاره ميگ له بل چانه جاميگ استعاره کؤی او واميگ غوستليگ د رسول الله (ص) خوا ته وروان شوم، خلك به آله، آله مخيگ ته راتلل، زيری به ييگ راکاوه راته ويل به ييگ د الله تعالی له

لوري ديگ توبه مبارکه شه، جومات ته چيگ داخل شوم، رسول الله (ص) هلته ناست دی، شا و خوا ييگ خلك ناست دي طلحه بن عبيدالله (رض) ميگ مخی ته راپاخگيد ، رامنأه ييگ کؤه، لاس ييگ راکؤ او مبارکي ييگ راته وويله، والله که له ده نه پرته له مهاجرينو نه هيخگوك راته پاخگيدلي وي (کعب) د طلحه دا احسان تر آخره هير نکؤ، کله ميگ چيگ پر رسول الله (ص) سلام ووايه، پداسيگ حال کيگ چيگ مبارك مخ ييگ له خوشالة نه حگليده راته وييگ فرمايل: د ژوند تر تگولو غوره ورحگ ديگ مبارك شه، ما ورته وويل: يا رسول الله (ص)! دا بشگنه ستا له خوا ده او که د الله تعالی له لوري؟ ده وفرمايل دا د الله تعالی له لوري ده.

رسول الله (ص) به چيگ خوشاله وُ، مخ به ييگ لکه سپوږمۍ داسيگ حگليده، زه ييگ په حضور کيگ کيناستلم عرض ميگ وکؤ يا رسول الله (ص)! ددي‌گ توبيگ په شکرانه کيگ خپل مال، الله تعالی او رسول الله (ص) ته خيرات او صدقه ورکوم، رسول الله (ص) راته وفرمايل: خگه اندازه ديگ حگانته هم وساته، دا درته غوره ده، ما وويل: د حگان لپاره ميگ د خيبر برخه کافي ده بيا ميگ عرض وکؤ يا رسول الله (ص) ! الله تعالی په رشگتيا سره نجات راکؤ، نو تر خگو چيگ ژوندی يم رشگتيا به وايم، قسم په خدای که الله تعالی هيخگوك په رشگتيا کيگ له مانه زيات په ازميشگت کيگ اچولي وي، او له هغيگ ورحگيگ نه وروسته ميگ هيخگ دروغ ندي ويلي، او نه ميگ د دروغو اراده کؤيده له الله تعالی نه سوال کوم چيگ په پاتيگ ژوند کيگ ميگ هم له دروغو وساتي. الله تعالی ددي‌گ دريو کسانو په هکله دا آيتونه را نازل کؤل: ((لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)) (التوبه:١١٧-١١٩)

ترجمه: [خامخا په تحقيق رجوع کؤيگ ده الله پر نبي باندیگ او (پر) مهاجرينو او انصارو هغو کسانو باندیگ چيگ متابعت کؤی وو دوی د نبي په وقت د تنگگسة (او سختة) کيگ وروسته له هغه چيگ نژدی شوي وو چيگ کاإه شي زؤونه د يويگ أليگ له دوی (له متابعته د نبي) بيا رجوع په رحمت سره وکؤه (الله پر دوی! بيشکه چيگ الله پر دوی باندیگ أير مهربان زيات رحم والا دی، او (خصوصاً) پر هغو دريو تنو چيگ بيرته پاتيگ شوي وو (له قبوله د توبيگ) تر هغه پوريگ چيگ تنگگه شوه پر دوی حگمکه (په سبب د بيگ التفاتة د خلقو) سره له ارتوالي د ديگ (حگمکيگ) او تنگگ شو پر دوی زؤونه د دوی (له أيره غمه) او يقين يی وکؤ چيگ نشته حگای د پناه له (قهره د)

الله (هیچا ته) مکگر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبیګ سره) دپاره د دیګ چیګ توبه وباسي دوی، بیشکه چیګ الله هم دی دی شګه توبه قبلوونکی أیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ایګ هغو کسانو چیګ ایمان بییګ راوړی دی (یعنی ایګ مومنانو) وویریږئ تاسیګ له الله (او هسیګ مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چیګ محمد او اصحاب یی دي)].

کعب زیاتوي: په اسلام له مشرف کیدو وروسته میګ رسول الله (ص) ته له رشګتیاویلو نه لوی نعمت ندی لیدلی، او شکر باسم چیګ دروغ میګ ندي ورته ویلي که دروغ میګ ویلي وای، نو د نورو دروغجنو په شان به هلاك شوی وم، الله تعالی دروغجنو ته له تګولو نه سخت قول ویلیګ دی فرمایي: ((سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٩٥) يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ)) ((التوبه: ٩٥-٩٢))

ترجمه: [ژر به قسمونه خوري دوی پر الله تاسیګ ته کله چیګ بیرته راشئ تاسیګ (له غزا نه) دوی ته د پاره ددیګ چیګ خګنکګ وکړئ تاسیګ له (عتاب د) دوی نه، نو خګنکګ وکړئ تاسیګ له دوی نه (په ترك د عتاب سره)، بیشکه چیګ دوی پلیت دي او حګای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، د پاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چیګ وو دوی چیګ کول بییګ (له کفره او نفاقه)، قسمونه خوري دغه (منافقان په دروغو سره) تاسیګ ته لپاره د دیګ چیګ راضي شئ تاسیګ له دوی نه، نو که راضي شئ تاسیګ له دوی نه (په قسم سره) نو بیشکه الله نه راضي کیږي له قومه فاسقانو].

الله تعالی دیګ ما او تاسیګ ته د خیر توفیق راکړي، پوه شه چیګ د کعب (رض) پدیګ حدیث کیګ دا کګتګیګ او درسونه پراته دي:

- د مسلمان د غیبت ردول (چا که د بل مسلمان غیبت کاوه، نو د هغه ردول) مستحب دي لکه معاذ (رض) چیګ د هغه کس خبریګ رد کړی چیګ د کعب غیبت بییګ کاوه.
- مسلمان باید تل رشګتیا ووایي که خګه هم مشکلات ووینې، د رشګتیا پایله کګتګوره ده.
- له سفر نه له ستنیدو وروسته لومړی جومات ته تلل او هلته دوه رکعته لمونحګ ادا کول مستحب دي.
- که خګوك له سفر نه ستون شو، بیا بییګ له خلکو سره د کیناستلو ضرورت لیدل کیده، نو په عام حګای لکه جومات کیګ دیګ ورسره کینې.
- احکام پر شککاره او ظاهر جاري کیږي، حکم ظاهر ته دی په زړونو او پټګو شیانو خدای

عالم دی.

- مفسدان، فاسقان او بدعتیان د زجر او تحقیر وؤ دي، باید پریکون ورسره وشي او سلام ورباندیګ و نه ویل شي تر خګو د نورو لپاره عبرت شي.
- که خګوك د ګناه مرتکب شي، نو ژؤا او افسوس کول مستحب دي.
- د مصلحت لپاره د داسیګ پانګیګ سیحګل جواز لري چیګ د الله تعالی نوم پکیګ لیکل شوی وي لکه کعب (رض) چیګ د غسان د پاچا لیك وسیحګه.
- طلاق په کنایه الفاظو بیګ نیته سره نه واقع کیږي، لکه چیګ خګوك خپلیګ شګحګیګ ته ووایي کور ته دیګ لاؤه شه، چیګ نیت بییګ د طلاق نه وي طلاق نه واقع کیږي.
- شګحګه بیله دیګ چیګ ورباندیګ لازم او واجب وي د خپل خاوند خدمت کولی شي.
- د نعمت او خوشالۍ په وخت کیګ د شکر سجده مستحبه ده، همدا راز د غم او مصیبت د ورکیدو په حالت کیګ هم سجده مستحبه بلل شویده، همدا راز پدیګ حالاتو کیګ صدقه ورکول هم مستحب دي.
- زیریګ ورکول مستحب دي، زیري ورکونکي ته جامیګ یا بل خګه ورکول هم غوره او مستحب عمل دی.
- د علم، عزت اوشرف د خاوندانو د اکرام او عزت لپاره د هغوی مخیګ ته پاخګیدل مستحب عمل دی، او پدیګ أول پورته کیدلو او پاخګیدلو خوشالي هم جواز لري لکه چیګ کعب (رض) د طلحه په پاخګیدلو خوشاله شو، او دا قول له هغه حدیث شریف سره تعارض نه لري چیګ فرمایي: ((من سره أن یتمثل له الرجال قیاما فلیتبوأ مقعده من النار: خګوك چیګ پدیګ خوشالیاي چیګ خلك بییګ مخیګ ته ورپاخګیاي هغه دیګ په دوزخ کیګ خپل حګای اشغال کؤي))، دا وعید د کبرجنو او هغو کسانو لپاره دی چیګ که خګوك ورته پورته نشي، نو په غصه کیږي، رسول الله (ص) به له خوشالۍ نه خپلیګ لور فاطمیګ (رض) ته پاخګیده، او فاطمه (رض) به رسول الله (ص) ته د اکرام او عزت پخاطر پاخګیدله، نو هر هغه قیام (پاخګیدل) چیګ د خدای تعالی لپاره وي، او د مسلمان د خوشالۍ پخاطر وي، هغه غوره دی، د اعمالو دار مدار تر نیت پوریګ تؤلی دی (و الله اعلم).
- بیګ کبره او په رشګتیا سره د حګان ستایل جواز لري. د حګان هغه صفت یادول روا دي چیګ موجود وي، خو پدیګ شرط چیګ کبر او غرور نه وي پکیګ.
- د عقبه بیعت تر تګولو غوره مشهد او پیشګه ده.
- د رسول الله (ص) په زمانه کیګ د لشګکرو لپاره دفتر او دیوان وجود نه درلود، عمر (رض) لومؤنی شخص دی چیګ دفتر او دیوان بییګ جوؤ کؤیدی.
- بنده ته چیګ د خیر او نیك عمل فرصت مساعد شي باید پوره ککتګه ورنه واخلي، له

جديت نه كار واخلي، سستي ونكوي حگكه عزم او جديت د أيرو كمو شيبو لپاره وي كه استفاده ورنه ونشي له لاسه وزي، الله تعالى هغو كسانو ته سزا وركوي چيگ د خير زمينه ورته مهيا كوي، خو هغوى ككتگه ورنه وانخلي، او دا سزا دا ده چيگ الله تعالى ددىگ خير او د بنده د زۋه تر منحگ حايل واقع كيږي، الله تعالى فرمايي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ)) ((الانفال: ۲۴))

ترجمه: [ايگ هغه كسانو چيگ ايمان يگي راوۆى دى (يعنى ايگ مومنانو! غوږ إدئ) حكم منئ تاسيگ (خاص) د الله او (حكم منئ خاص) د رسول (د الله)، كله چيگ وبولي تاسيگ له پاره د هغه كار چيگ ژوندي كوي تاسيگ (په دنيوي او اخروي ژوندون سره) او پوه شئ تاسيگ چيگ بيشكه الله پرده كيږي په منحگ د انسان او د زۋه دده كيگ او بيشكه شان دادى چيگ خاص هم ده ته تاسيگ جمع كيږى].

په بل آيت كيگ په صراحت سره فرمايي: ((وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ)) (الانعام: ۱۱۰)

ترجمه: [او اۆوو مونږ زۋونه د دوى (له قبلولو د حق نه) او ستركگيگ د دوى (له ليدلو د حق نه نو ايمان نه راوۆي) لكه چيگ ايمان ييگ نه دى راوۆى (په نورو معجزاتو) اول واريگ او پريږدو مونږ دوى په كگمراهة د دوى كيگ حال دا چيگ دوى متحسران او مترددان دي].

((فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)) ((الصف: ۵))

ترجمه: [نو هر كله چيگ وكگرحگيدل دوى (له احكام الله نه) نو وكگرحگول الله زۋونه د دوى (له هدايت او يقين نه) او الله نه شگيي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله كيگ)].

((وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)) ((التوبه: ۱۱۵))

ترجمه: [او نه دى الله چيگ بيگ لاريگ كۆي هيخگ يو قوم وروسته له هغه چيگ لاره ييگ وشگوله دوى ته (د اسلام) تر هغه پوريگ چيگ بيان كۆي دوى ته هغه خگيز چيگ حگان تريگ وساتي (او دوى بيا حگان ونه ساتي)، بيشكه الله پر هر خگيز باندىگ شگه عالم دى].

- له رسول الله (ص) سره يوازيگ هغه كسان غزا ته نه تلل چيگ يا ييگ په زۋونو كيگ نفاق وُ، يا ييگ عذر درلود او يا به رسول الله (ص) پخپله د پاتيگ كيدو امر ورته كاوه.

- امام بايد هغه كسان هير نكۆي له نظره ييگ وانه چوي هسيگ ييگ پرينږدي چيگ په كومه مساله كيگ مخالفت وكۆي، بايد هغوى ياد كۆي پاملرنه ورته وكۆي وييگ پوشگتي تر خگو

بيرته اطاعت ته راوكگرحگي، رسول الله (ص) د تبوك په غزا كيگ د كعب پوشگتنه وكؤه چيگ خگه شو؟ يوازيگ دده نوم بيگ ياد كؤ، هغه هم د اصلاح پخاطر نور بيگ ياد نكؤل او منافقانو ته بيگ هيخگ پاملرنه ونكؤه، هغوی بيگ اهمال كؤل.

- له الله تعالى او رسول الله (ص) نه د دفاع پخاطر په غالب كگمان سره د مسلمان فرد جرح كول جواز لري، لكه چيگ د علم حديث علماوو يو شمير راويان جرح كؤيدي، او لكه چيگ اهل سنت د بدعت پيروان جرح كوي.

- چا كه د بل كس جرح وكؤه، نو دريم كس حق لري د ديگ سؤی جرح رد كؤي، خو پديگ شرط چيگ پديگ باور ولري چيگ د هغه جرح بيگ اساسه او بيگ دليله ده، لكه خگرنككگه چيگ معاذ د هغه سؤي خبره رد كؤه چيگ په كعب پسيگ بيگ وكؤه، او رسول الله (ص) سكوت اختيار كؤ د يوه خبره بيگ هم رد يا تاييد نه كؤه.

- له سفر نه راستانه شوي ته سنت دا دي چيگ په اوداسه خپل كلي او سيميگ ته داخل شي او خپل كور ته له تلو نه مخكيگ جومات ته لاؤ شي او دوه ركعته لمونحگ وكؤي.

- چا كه غلطي وكؤه، د مخالفت مرتكب شو، امام حق لري د سلام حگواب بيگ ورنكؤي او پديگ سره مخالفت كوونكی تاديب او نور تحذير كؤي.

- امام ته جواز شته چيگ خپل نژدي كسان او ملكگري خفه كؤي، عتاب ورته وكؤي، حگكه رسول الله (ص) يوازيگ هغه دريگ اصحاب له نورو نه بيل كؤل، ورته په قهر شو، عتاب بيگ ورته وكؤ پداسيگ حال كيگ چيگ نورو ته بيگ هيخگ و نه ويل، أيرو د دوست او محبوب د عتاب د لذت او ارزشگت په هكله أير خگه ويليگ دي، د عادي محبوب عتاب او غصه چيگ دومره خوإه او شيرينه وي، له تگولو نه د غوره او محبوب نبي (ص) عتاب به وليگ له تگولو نه زيات خوإ او كگتگور نه وي، په رشگتيا چيگ دا أير خوإ عتاب وُ او أيره خوإه او كگتگوره نتيجه بيگ وركؤه، په همديگ عتاب سره هغوی دری واؤو له تگولو نه لويه خوشالي او بری تر لاسه كؤ.

- الله تعالى كعب او ملكگريو ته بيگ توفيق وركؤ چيگ رشگتيا ووايي: له دروغو نه بيگ وساتل، كه دروغ بيگ ويلي وای، نو هغه وخت خو به خلاص شوي وای، خو عاقبت به بيگ خراب وای، صادقان (رشگتوني) كه د رشگتيا له امله خگه وخت مشكل و هم كگوري خو آخر او عاقبت بيگ أير غوره وي، دا د دنيا او آخرت قانون دی، خگه چيگ په پيل كيگ ترخه وي پای بيگ خوإ او كگتگور وي، او هغه خگه چيگ سر بيگ خوإ وي پای بيگ تريخ وي. دا چيگ رسول الله (ص) يوازيگ له كعب او ملكگريو سره بيگ خبريگ بنديگ كؤيگ دا د دوی پر صدق دلالت كوي، نورو خو د دروغو بهانيگ وؤانديگ كؤی، رسول الله (ص) وغوشگتل پديگ پريكون سره د دوی دا كگناه ختمه كؤي، تاديب بيگ كؤي، خو د منافقانو رنحگ او كگناه پديگ سره نه شوای ختميدای، د هغوی رنحگ لوی وُ، دا د بندكگانو په اؤه د الله تعالى معامله ده، موُمن بنده ته په كمه

غلطة سره تاديب ورکوي تر خګو تل هوشګيار او محتاط اوسي، خو هغه بنده چيګ د الله تعالى په وؤاندې ګ اهميت ونلري، سپك وي، نو الله تعالى بيګ ګناهونو ته خوشى کوي، هر خګومره چيګ ګناه کوي هومره الله تعالى خذلان ورکوي او نعمت ورته زياتوي.

- د کعب (رض) دا قول چيګ وايي: (د ابو قتاده د باغ په ديوال ور پورته شوم) دا پدې ګ دلالت کوي چيګ د ملګرې او ګاونډي کور ته د هغه د موافقيګ او رضا په صورت کيګ بيګ له اجازې ګ ننوتل جواز لري.

- رسول (ص) چيګ دوى درى دواؤو ته له خپلو ميرمنو نه د ګوشګي کيدلو امر وکؤ، دا له ديګ پلوه چيګ رسول (ص) غير مستقيميګ خبريګ ورسره وکؤيګ دا امر بيګ ورته وکؤ دا د دوى لپاره د آسانۍ زيرى و.

- د کعب دا قول (الحقي بأهلك) خپل کور ته لاؤه شه، پدې ګ دلالت کوي چيګ پدې ګ او ديته ورته الفاظو سره بيګ نيته طلاق نه واقع کيږي.

- کعب چيګ د زيري اوريدو په وخت کيګ سجده وکؤه، دا خګرګندوي چيګ همدا د اصحابو (رض) عادت و، او لدينه دا ثابتيږي چيګ د نعمت په وخت، له غم او مصيبت نه د نجات په صورت کيګ د شکر سجده سنت ده، رسول (ص) ته چيګ جبرئيل (ع) زيرى ورکؤ، ورته ويږيګ ويل که چا پر تا باندې يو حګل درود ووايه، الله تعالى پر هغه باندې ګ لس حګله درود وايي، رسول الله ددې ګ زيري په اوريدو سره سجده وکؤه، رسول الله (ص) هغه وخت هم د شکر سجده وکؤه، کله بيګ چيګ د الله تعالى نه سوال وکؤ چيګ د امت لپاره د شفاعت حق ورکؤي، الله تعالى بيګ سوال قبول کؤ او درى حګله بيګ د شفاعت حق ورکؤ، ابوبکر (رض) ته چيګ د مسيلمه کذاب د قتل خبر ورسيد، نو سجده بيګ وکؤه، علي (رض) هم چيګ (ذي الثديه) د خوارجو په منحګ کيګ مؤ او وژل شوى وليد، سجده بيګ وکؤه.

- کعب ته د توبيګ د قبليدو د زيري په رسولو کيګ د اصحابو تر منحګ سيالي، يو په آس روانيږي او بل غره ته پورته کيږي، دا په خير کيګ د دوى تر منحګ د سيالۍ دليل دى، دوى به په خير او يو بل ته خوشالۍ رسولو کيګ سيالي کوله.

- زيري ورکونکي ته خګه ورکول له غوره اخلاقو خګخه دي، کعب (رض) چيګ په زيري کيګ خپليګ جاميګ ورکؤيګ، دا د ديګ دليل هم دى چيګ که خګوك زيري ورکونکي ته خپليګ تګوليګ جاميګ هم ورکؤى نو جواز لري.

- چاته چيګ ديني نعمت ورسيږي، نو هغه ته زيرى ورکول، ورسره مصافحه کول، مبارکي ويل، ورته پاخګيدل دا تګول سنت او مستحب دي او د دنيوي نعمتونو د حصول په صورت کيګ هم د همديګ اعمالو کول جواز لري.

- د بنده تر تګولو غوره ورحګ هغه ده چيګ توبه بيګ پکيګ قبوله شي.

- د رسول الله (ص) د شفقت او مهربانۍ يو دليل دا دی چيگ د کعب او ملکګرو د توبيگ په قبليدو سره دومره خوشاله شو چيگ مبارک مخ بيگ حګليده.
- د توبيگ په وخت کيگ د خپل توان په اندازه صدقه ورکول مستحب دي.
- چا که خپل تګول مال نذر کؤ، نو د تګول مال ورکول نه ورباندیگ لازميږي، حګکه رسول الله (ص) کعب ته فرمايلي: د حګان لپاره هم خګه برخه وساته، دا درته غوره ده.
- لديگ واقعيگ نه د صدق (رشګتيا) اهميت او ارزشګت په آاکګه کيږي، د دنيا او آخرت نيکمرغي تر صدق پوريگ تؤليگ ده، الله تعالی خپل بندګګان په دوو برخو ويشلي يوه برخه نيکمرغان دي او دا هغه دي چيگ رشګتيا وايي او د رسول الله (ص) تصديق کوي، دوهمه آله بدبختان دي هغه چيگ دروغ وايي او رسول الله (ص) تکذيبوي.
- د الله تعالی دا قول: ((لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ)) ((التوبه: ۱۱۷))

ترجمه: [خامخا په تحقيق رجوع کؤيگ ده الله پر نبي باندیگ او (پر) مهاجرينو او انصارو هغو کسانو باندیگ چيگ متابعت کؤی وو دوی د نبي په وخت د تنګګسته (سختۍ) کيگ وروسته له هغه چيگ نژدي شوي وو چيگ کاإه شي زؤونه د يويگ آليگ له دوی (له متابعته د نبي) بيا رجوع په رحمت سره وکؤه (الله پر دوی! بيشکه چيگ الله پردوی باندیگ مهربان زيات رحم والا دی].

دا آيت پديگ دلالت کوي چيگ توبه آير اهميت لري، بنده بايد د توبيگ ارزشګت درک کؤي، توبه د بنده معراج دی، الله تعالی دا کمال د رسول الله (ص) له وروستۍ غزا نه وروسته مسلمانانو ته ورکؤ مسلمانانو چيگ خپل هر خګه د الله تعالی په لار کيگ قربان کؤل، نو الله تعالی د توبيگ مقام ورکؤ او ورته بيان بيگ کؤه چيگ توبه د بنده له پاره له هر خګه نه غوره ده، رسول الله (ص) د کعب تر تګولو غوره ورحګ هغه وبلله په کومه کيگ بيگ چيگ توبه قبوله شوه، دا مقام او ددی پر اهميت يوازيگ هغه کسان پوهيدلی شي چيگ الله تعالی او حقوق بيگ پيژني، د حګان مقام او مسوٗليت ورته معلوم وي، خګوک که له ظاهري او باطني رنحګونو نه پاک وي هغه خپل تګول عبادات د الله تعالی د حقوقو او نعمتونو په مقابل کيگ د سمندر په مقابل کيگ د خګاخګکيگ په شان بولي، پاکي ده هغه ذات لره چيگ تګول بندګګان بيگ عفويگ او مغفرت ته محتاج دي، پديگ آيت کيگ الله تعالی دوه حګله د توبيگ ذکر کؤيدی، يعنی د (تاب) لفظ بيگ استعمال کؤيدی چيگ له لومؤي نه د توبيگ توفيق او له دوهم نه بيگ قبول مراد دی، نيکة تګوليگ د الله تعالی دي، د الله تعالی له لوري دي او دده لپاره دي.

فصل
د ابو بکر (رض) تر امارت لاندیگ حج

له تبوك نه له راستنیدو وروسته په نهم هجري کال کیگ ، رسول الله (ص) خپل صحابي ابوبکر (رض) د حج د مناسکو د ادا کولو لپاره توظیف کؤ، هغه روان شو دری سوه مسلمانان هم ورسره ملکګري وو رسول الله (ص) شل اوشګیګ هم ورسره ولیږلیګ، تګولیګ ییګ پخپل لاس په نشګه کؤیګ، ناجیه بن جندب اسلمي ته ییګ وسپارلیګ، او پنحګه اوشګیګ ابوبکر (رض) له حګان سره روانیګ کؤلی، ابن اسحاق وایي پدیګ وخت کیګ د توبیګ سورت (براءه) نازل شو، د رسول الله (ص) او مشرکینو تر منحګ تؤون مات او پای ته رسیدلی اعلان شو، نو علي (رض) د رسول الله (ص) په امر پداسیګ حال کیګ چیګ د رسول الله (ص) په اوشګه سپور وُ په ابوبکر (رض) پسیګ ورغی، ابوبکر (رض) چیګ ولید ورته وییګ ویل: د امیر په حیث راغلی ییګ او که د مامور په توګګه؟ علي (رض) وویل: د مامور په حیث راغلی یم، رسول الله (ص) راولیږلم چیګ خلکو ته د برائت اعلان وکؤم، براءت ورته ولولم ، او د هر تؤون خاوند ته ییګ تؤون مسترد اعلان کؤم. پدیګ ترتیب سره ابوبکر (رض) د حج د مناسکو د ادا کولو مشري کوله، حج چیګ ادا شو د قربانۀ د عید په ورځ علي (رض) پورته شو او له جمریګ سره خوا کیګ ییګ خلکو ته د رسول الله (ص) پیغام ورساوه او هغه خګه ییګ اعلان کؤل چیګ رسول الله (ص) ییګ امر ورته کؤی وُ.

(حمیدي) پخپل (مسند) کیګ د زید بن نفیع له طریقیګ نه روایت کؤی وایي: له علي (رض) نه مو پوشګتنه وکؤه، رسول الله (ص) د خګه لپاره حج ته لیږلی ویګ؟ ده وویل: د خګلورو شیانو په اعلانولو مامور شوی وم او هغه دا دي: جنت ته به یوازیګ موُمن داخلیږي، لغؤ او لوخګ کسان به د بیت الله شریف طواف نه کوي، لدیګ کال نه وروسته به کافران او مشرکان بیت الله الحرام ته د راتګګ اجازه نلري، خګوك چیګ له رسول الله (ص) سره عهد او تؤون لري، تر خپلیګ نیتګیګ د اعتبار وؤ دی.

ابن اسحاق وایي: رسول الله (ص) چیګ مکه فتحه کؤه د تبوك غزا وشوه، د ثقیف خلك په اسلام مشرف شول، بیعت ییګ وکؤ، نو رسول الله (ص) ته له مختلفو سیمو نه د عربانو استازي راتلل، د بني تمیم ، طئ، بني عامر، عبدالقیس، بني حنیفه، کنده، اشعریانو، ازد، نجران، همدان، د نجران د نصرانیانو او نورو پلاوي راغلل.

د علاج په اوٴه د رسول (ص) لارشگوونيگ

مولف لدينه وروسته په روحاني، او طبيعي داروکگانو سره د علاج په اوٴه د رسول الله (ص) له لارشگوونو نه يادونه کوٴيده ويليگ بيگ دي: مسلم له ابن عباس نه په مرفوع روايت رانقل کوي وايي: ((العين حق ولوكان شيئ سابق القدر لسبقته العين: نظر (سترکگيگ) حق دي، که خگه شی له تقدير نه د مخکيگ کيدو وی يعنيگ ورنه مخکيگ کيدلی شوای، نو نظر به ورنه مخکيگ کيده).

همدا راز روايت کوي چيگ انس (رض) له رسول الله (ص) نه په روايت سره وايي چيگ رسول الله (ص) د نظر، لوٴم، ميږي او يا بل شي د چيچلو د دمولو اجازه ورکوٴيده.

مالك له ابن شهاب نه او هغه له ابي امامه بن سهل بن حنيف نه روايت کوٴی وايي: عامر بن ربيعه، سهل وليد چيگ غسل بيگ کاوه، وبيگ ويل، اوه، قسم په خدای که ميگ دا أول سپين پوستکيگ د پيغليگ هم ليدلی وي، پديگ سره سهل په سترکگو شو بيهوشه راپريوت، رسول الله (ص) عامر راوغوشگت او ورته په قهر شو وبيگ فرمايل: وليگ ديگ يو کس خپل ورور ووژني، آيا تا نه شوای کولی (بارك الله لك أو يا عليك) ورته ووايی؟! لاؤ شه او غسل ورته وکوٴه، عامر خپل مخ، لاسونه تر خگنکگلو، زنکگنونه، ورنونه او پشگيگ په يوه لوشگي کيگ ومينحگل بيا دا اوبه پر سهل ورتوی کوٴل شويگ، چيگ سهل ورسره جوؤ شو او راپاخگيد.

عبدالرزاق له معمر هغه له ابن طاووس او هغه له خپل پلار نه په مرفوع روايت نقل کوي چيگ رسول الله (ص) فرمايي: نظر حق دی ، که چا خگوك په سترکگو کوٴل (نظر بيگ کوٴ) او ورنه وغوشگتل شول چيگ د هغه نظر شوي د صحت لپاره غسل وکوٴي، نو غسل ديگ ورته وکوٴي، او د غسل په اوبو به بيگ نظر شوی کس غسل وکوٴي. ترمذي وايي: نظر کوونکي (عاين) ته بايد امر وشي چيگ د اوبو په يوه لوشگي کيگ لاس کيږدي، مضمضمه وکوٴي او اوبه بيگ ديگ په لوشگی کيگ تو کوٴي، مخ ديگ هم پکيگ ومينحگي، بيا ديگ چپ لاس پکيگ ومينحگي، بيا ديگ په همديگ لوشگي کيگ شگۀ پشگه يا کگوناٴه (زنکگون) ومينحگي، بيا ديگ شگی لاس په اوبو کيگ غوتگه کوٴي پر چپه پشگه يعنيگ زنکگون ديگ په لوشگي کيگ د ننه اوبه واچوي، بيا د ملا او نور بدن ومينحگي، دا لوشگی ديگ پر حگمکه نه ايشگودل کيږي، بيا ديگ همدا اوبه يو وار د شا له خوا پر نظر شوي شخص ور واچول شي.

سترکگيگ يا نظر په دوه أوله دی: ١- يوه انساني سترکگه ٢- جني يا پيرياني سترکگه. له ام سلمه (رض) نه روايت دی چيگ رسول الله (ص) ددیگ په کور کيگ يوه وينحگه وليدله چيگ پر مخ بيگ د پيري د نظر اثر خگرکگند وُ، وبيگ فرمايل: دا دم کوٴئ، دا په سترکگو شويده، بغوي وايي چيگ ددیگ وينحگيگ پر مخ د پيري نظر شوی وُ، په سترکگو شويگ وه، د پيري نظر له نيزيگ

نه هم زيات تيره دی.
رسول الله (ص) به له پيريانو او انساني نظر نه الله تعالی ته پناه وؤه، خګوك چيګ عقل او پوهه نه لري، نظر نه مني، خو هوشګياران او عاقلان چيګ د هر مذهب دي د سترګګو يا نظر په اثر اعتراف کوي، که خګه هم د سبب په هکله ييګ اختلاف لري، خو پديګ متفق دي چيګ نظر شته. پديګ کيګ هيخګ شك نشته چيګ الله تعالی په اجسامو او ارواحو کيګ مختلف حګواکونه او طبيعتونه پيدا کؤيدي، بيل بيل خواص او کيفيتونه ييګ ورکؤي، عاقل پر جسم د روح له اغيزيګ نه انکار نه کوي حګکه دا يو شګکاره حقيقت دی.
حقيقت دادی چيګ سترګګه فاعل يا اثر کونکيګ نده، بلکه دا د روح اغيزه او تاثير دی ارواح د مختلفو اثراتو، خواصو او کيفيتونو درلودونکي دي، او خګرنګګه چيګ روح له سترګګيګ سره تينګګګه رابطه لري، نو عمل يا اثر ييګ سترګګيګ ته منسوب شويدی، د حاسد (کينه کونکي) روح محسود ته زيان رسوي او له همديګ امله الله تعالی ددیګ أول کسانو له شر نه د پناه غوښتلو امر کؤيدی، د أعوذ بالله د ويلو هدايت ييګ کؤيدی، پر محسود د حاسد له اثر نه يوازيګ هغه خګوك انکار کولی شي چيګ د انسانيت له دايريګ نه د باندیګ وي، ددیګ تر تګولو شګه مثال مار دی، زر د مار په جسد کيګ په بالقوه توکګه موجود دي، کله چيګ له دشګمن سره مخ کيږي، نو د غصی يو خاص حالت غوره کوي او د زيان رسولو جدي هخګه کوي، او اغيزه ييګ د هغه تر داخلي حالت پوريګ اوؤه لري، د حګينو زهر دومره خطرناك وي چيګ د حاملیګ شګحګيګ حمل پريګ ضايع شي، حګنی ييګ د ؤنديدو سبب وکګرحګي، لکه چيګ رسول الله (ص) د مارانو د دوو أولونو ابتر ( ) او ذي طفيتين( ) په هکله فرمايلي دي: (دا دواؤه ماران سترګګيګ ؤندوي او حمل ضايع کوي).
پر نورو شيانو اغيزه يوازيګ تر جسم او جسمي اتصال پوريګ محدوده نده، خګوك چيګ د شريعت او طبيعت په هکله لږ علم لري هغوی اثر تر جسمي اتصال پوري محدود شميري، خو حقيقت داسيګ ندی اغيزه کله په اتصال سره وي، کله په مخامخ کيدو سره، کله په ليدو سره او کله يوازيګ په روحي توجه سره، او کله په دعا، دم او تعويذاتو سره، او کله هم په وهم او خيال سره، دا تګول د تاثير وسايل دي، د درانه نظر د خاوند (عاين) اغيزه تر ليدو پوريګ مربوطه نده، کيدای شي ؤوند هم دروند نظر ولري او نور خګوك په سترګګو کؤي، د خګه شي صفت ورته بيان شي هغه ييګ نظر کؤي بيله ديګ چيګ ليدلی ييګ وي داسيګ أير واقع کيږي چيګ له ليدو پرته نظر واقع شي. او هر عاين، حاسد دی، خو هر حاسد، عاين ندی، او له همديګ امله له حاسد نه خدای ته پناه وؤل په واقع کيګ له عاين نه پناه غوښتل دي، نظر هغه غشی دی چيګ د حاسد او عاين له سترګګو نه د جانب مقابل (محسود) په لور فير کيږي، چيګ کله پريګ لکګيږي او کله ورنه خطا شي، که د نظر دا غشی پداسيګ حالت کيګ د انسان لوريګ ته ورغی چيګ د دفاع او وقاييګ

لپاره خگه نه و موجود، نو فورا اغيزه کوي، خو که وقايوي او دفاعي وسايل ورسره وو، بيا نظر اغيزه نشي پريگ کولی بلکه امکان لري همدا غشيگ بيرته پر خپل خاوند ولکگيږي، د درانه نظر خاوند (عاين) کله کله حگان او اولاد هم په ستركگو کوي، او کيدای شي نظر ييگ بيگ ارادیگ وي، د نظر کولو اراده نلري خو طبيعت ييگ داسيگ وي چيگ نورو ته زيان رسوي.

د بد نظر علاج

ابو داود پخپل (سنن) کيگ له سهل بن حنيف نه روايت کوي وايي: مونږ يو وخت له سيلاب نه تيريدو، زه ورکوز شوم غسل ميگ پکيگ وکړ، چيگ بيرته راووتلم نو مريض شوم، تبه ميگ شوه دا خبره رسول الله (ص) ته ورسيده، وييگ فرمايل: ابو ثابت ته امر وکړئ چيگ له خدای نه شفا وغواړي تعوذ ووايي، ما عرض وکړ يا رسول الله (ص)! آيا دم جواز لري؟ ده وفرمايل: (دم يوازيگ د نظر، تبيگ او چيچلو لپاره جواز لري) دلته له مطلوب دم او تعوذ نه هدف او معنی داده چيگ معوذتين، فاتحه او آيت الكرسي أير تلاوت شي، او هغه دعا کگانيگ وشي چيگ رسول الله (ص) راشگودلي دي لکه (أعوذ بكلمات الله التامات من كل شيطان و هامة و من كل عين لامة: د الله تعالی په تامو کلماتو له هر شيطان، هامه (زهر لرونکي، وژونکي حيوان) او هر بد او دروند نظر نه پناه غواړم) او لکه: (أعوذ بكلمات الله التامات التي لا يجاوزهن بر و لا فاجر من شر ما خلق: د الله تعالی په هغو بشپړو کلماتو سره چيگ هيخگ نيك او بد تجاوز نشي ورنه کولی د مخلوقاتو له شر نه پناه غواړم) او لکه دا دعا: (أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق و ذرأ و برأ و من شر ما ينزل من السماء و من شر ما يعرج فيها و من شر ما ذرأ في الارض و من شر ما يخرج منها و من شر فتن الليل و النهار، و من شر طوارق الليل و النهار إلا طارق يطرق بخير يا رحمان: د الله تعالی په مکملو کلماتو سره پناه غواړم، د هغو شيانو له شره چيگ پيدا کوي ييگ دي، خواره کوي ييگ دي، او د هغو شيانو له شره پناه غواړم چيگ له آسمانه راکوزيږي، او د هغو شيانو له شره چيگ آسمان ته پورته کيږي، او د هغو شيانو له شره چيگ په حگمکه کيگ ييگ پيدا او خواره کوي، او د هغو شيانو له شره چيگ له حگمکيگ نه راوزي، او د شپيگ او ورځگيگ د فتنو له شره، د شپيگ د هر راتلونکي له شر او بدۍ نه خو له هغه خگخه نه چيگ خير راوړي، ايگ رحمانه!) او لکه دا: (أعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شر عباده و من همزات الشياطين و أن يحضرون: د الله تعالی په تامو حکماتو پناه غواړم، د هغه له غضب نه، له عذاب نه ييگ، د بندکگانو له شر نه ييگ د شيطانانو له وسوسو نه او د هغوی

له حاضريدو نه).

يا لكه: (اللهم اني أعوذ بوجهك الكريم، و كلماتك التامة من شر ما أنت آخذ بناصيته ، اللهم أنت تكشف المأثم و المغرم، اللهم لا يهزم جندك، و لا يخلف وعدك سبحانك و بحمدك: ايگ خدايه زه ستا په كريم مخ او ستا په بشپؤو كلمو د هغو شيانو له شره پناه غواؤم چيگ تگنأيگ بيگ تا نيوليگ دي، ايگ خدايه! يوازيگ ته كگناه او پور (يا هرشر) ليرى كولى شي، ايگ خدايه! ستا لشگكريگ ماتيگ نه خوري، ستا وعده غلطه نه وي، مونږ ستا حمد او پاكي وايو).

او يا دا: (أعوذ بوجه الله العظيم الذي لاشئ أعظم منه، و بكلماته التامات التي لا يجاوزهن بر و لا فاجر و أسماء الله الحسنى، و بأسمائه ما علمت منها و ما لم أعلم من شر ما خلق و ذرأ و برأ، و من شر كل ذي شر لا أطيق شره، و من شر كل ذي شر أنت آخذ بناصيته إن ربي على صراط مستقيم: زه د هغه عظيم الله په مخ سره چيگ هيخگ لوى ورخگخه نشته (له تگولو نه لوى دى)، او د هغه په هغو مكملو كلماتو چيگ هيخگ نيك او بد تجاوز نشي ورنه كولى، او د الله په هغو نيكو نومونو چيگ پيژنم بيگ او هغه چيگ نه بيگ پيژنم، د هغو شيانو له شره پناه غواؤم چيگ پيدا كؤي او خواره كؤي بيگ دي او د هر هغه خگه له شره چيگ د شرتوان بيگ نلرم او د هر هغه خگه له شره چيگ تگنأيگ بيگ ستا په لاس كيگ دي بيشكه زما رب په مستقيمه لار دى).

او يا لكه: ((تحصنت بالله الذي لا إله الا هو إلهي و إله كل شئ، و اعتصمت بربي و رب كل شئ، و توكلت على الحي الذي لا يموت و استدفعت الشر بلا حول و لا قوة إلا بالله، حسبي الله و نعم الوكيل، حسبي الرب من العباد ، حسبي الخالق من المخلوق، حسبي الرازق من المرزوق، حسبي هو حسبي، حسبي الذي بيده ملكوت كل شئ وهو يجير ولا يجار عليه، حسبي الله و كفى، و سمع الله لمن دعا ، ليس وراء الله مرمى ، حسبي الله لا إله هو عليه توكلت و هو رب العرش العظيم: زه د هغه الله په ساتنه كيگ داخل شوم چيگ له هغه پرته بل حق معبود نشته، هغه زما او هر خگه خداى دى، ما د خپل رب او د تگولو شيانو د رب حفاظت خپل كؤ، او پر هغه ذات ميگ توكل وكؤ چيگ تل ژوندى دى، نه مري، په (لاحول و لاقوة الا بالله) سره ميگ شر دفع كؤ، الله راته كافي دى، هغه غوره كار ساز دى، د مخلوق په حگاى خالق

راته کافي دی، له روزي ورکیدونکي نه روزي ورکونکی راته کافي دی، هغه ذات راته کافي دی چیګ کافي دی، هغه خدای راته کافي دی چیګ د هر شي واك د هغه په لاس کیګ دی، هغه پناه ورکوي، او هیخګوك د هغه خلاف پناه نه شي ورکولی، الله راته کافي دی او بس، الله تعالی د دعا کوونکي دعا اوري، له الله تعالی نه پرته بل مقصد او هدف نشته، هغه الله راته کافي دی چیګ له هغه نه پرته بل حق معبود نشته، زما په همغه توکل دی او هغه د لوی عرش رب او مالك دی).

چا چیګ دا دعاویګ او تعوذات تجربه کوي، ککټګیګ بیګ ورته معلومیګ شویدي، دا دعاویګ نظر دفع کوي، او که چاته رسیدلیګ وي هغه ورنه لیریګ کوي، خو اثر بیګ د ویونکي د ایمان د قوت په اندازه دی، دا دعاویګ لکه وسله داسیګ ده او د وسلیګ اثر تر استعمالونکي پوریګ تؤلی دی، هر خګومره چیګ د ویونکي ایمان قوي او توکل بیګ زیات وي هومره بیګ اغیزه عاجله او کامله وي.

که د چا نظر درونډ وُ یعنیګ سترکګیګ بیګ درنیګ وی، او ویریده چیګ هسیګ نه چاته زیان و نه رسوي، نو باید ووایي: (اللهم بارك عليه)، حګکه عامر چیګ سهل په سترکګو کؤ، نو رسول الله (ص) ورته وفرمایل چیګ ولیګ دیګ (بارك الله عليك) نه دیګ ورته ویلي. د (ماشاء الله لا قوة إلا بالله) ویل نظر دفع کوي، عروه به چیګ خګه داسیګ شی ولیدل چیګ زؤه به بیګ پریګ ورغی، خوشګ به بیګ شول، او یا به چیګ خپل کوم باغ ته ننوت نو (ما شاء الله) به بیګ ویل. لدیګ ککټګورو دعاوو نه یو هغه دم دی چیګ جبریل (ع) حضرت محمد (ص) پریګ دم کؤی وُ، او هغه په صحیح مسلم کیګ داسیګ رانقل شویدی: (بسم الله أرقيك، من كل شئ يؤذيك، من شر كل نفس أو عين حاسد ، الله يشفيك بسم الله أرقيك: د الله تعالی په نوم دیګ دموم، له هر شي او هر رنحګ نه چیګ تا په تکلیفوي، د هر خګه او د هر حاسد او بد نظر له شر نه، الله دیګ شفا درکؤي، د الله په نوم دیګ دموم).

لدینه وروسته مولُف د هر مرض او رنحګ لپاره الهي دم، دعا ذکر کؤیده، په ابو داوُد کیګ روایت شوی هغه حدیث بیګ راوؤی دی چیګ له ابو درداء نه روایت دی وایي رسول الله (ص) فرمایلي: (خګوك چیګ له تاسیګ نه رنحګور شو نو وایي دی:

ربنا الله الذي في السماء، تقدس اسمك، أمرك في السماء و الارض، كما رحمتك في السماء فاجعل رحمتك في الارض، اغفر لنا حوبنا و خطايانا ، أنت رب الطيبين، أنزل رحمة من رحمتك و شفاء من شفائك على هذا الوجع: ایګ زمونږ پروردګاره: چیګ په آسمان کیګ بیګ، ستا نوم مقدس دی، حکم دیګ په آسمان او حګمکه کیګ چلیږي لکه خګرنکګه

ديگ چيگ رحمت په آسمان کيگ دی، همداسيگ پر حگمکه هم خپل رحمت نازل کؤه، زمونږ کگناويگ او اشتباهات وبشگه، ته د پاکانو پروردکگار ييگ، ستا له رحمت نه رحمت نازل کؤه، پردیگ درد له خپليگ شفا نه شفا نازله کؤه). ددیگ دعا او دم په ويلو سره به روغ شي (ان شاء الله). بيابيگ د دانيگ او زخم د علاج په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ بيان کؤيدي، په بخاري او مسلم کيگ روايت شوي حديث کيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) فرمايلي:

(إذا اشتكى الانسان أو كانت به قرحة أو جرح قال باصبعه هكذا، وضع سفيان سبابته بالارض ثم رفعها و قال بسم الله تربة أرضنا بريقة بعضنا، يشفى سقيمنا بإذن ربنا: انسان که ناروغ شو، يا دانه وه ورباندیگ يا ييگ زخم درلود، د شهادت کگوته ديگ پرحگمکه کيږدي، بيابيگ ديگ پورته کؤي، سفيان همداسيگ وکؤل کگوته ييگ کيشگوده بيابيگ پورته کؤه، او ودیگ وابيگ: د الله په نوم، دا زمونږ د حگمکيگ خاوره ده، او زمونږ نه د کوم يوه لاؤيگ دي، زمونږ رنحگور ديگ زمونږ د رب په حکم روغ شي). دا چيگ دلته له خاوريگ نه مراد صرف د مدينيگ خاوره ده او که تگوله حگمکه ورنه مراد ده پديگ هکله دوه قولونه رانقل شويدي.

فصل
د غم د علاج په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

الله تعالى فرمايلي: ((وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنْ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرْ الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمْ الْمُهْتَدُونَ)) ((البقره: ١٥٥-١٥٧))

ترجمه: [او خامخا مونږ آزمويو هرومرو (خامخا) تاسيگ په يوه شي چيگ هغه عبارت دی (د دشگمن) له ويريگ او له لوږيگ (قحط) او له کموالي د مالونو (په راز راز آفتونو سره) او د نفسونو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د ميوو (په آسماني او حگمکني آفتونو سره) او زيری ورکؤه صبر کونکو ته (په جنت سره، صبر کوونکي) هغه کسان دي کله چيگ ورورسيږي دوی ته خگه مصيبت – نو وايي دوی بيشکه مونږ (مملوك) د الله يو او بيشکه مونږ هم ده (الله ته) بيا ورتلونکي يو (په آخرت کيگ) دغه کسان په هم دوی دي عنايتونه (بخشگنيگ) له (طرفه د) رب د دوی او مهرباني ده او دغه کسان هم دوی دي سمه لاره موندونکي (حق ته)].

له ام سلمه (رض) نه په مرفوع حديث کيگ روايت دی فرمايي: هرچاته چيگ غم ورسيږي، بيا ووايي

«إنا لله و إنا إليه راجعون ، اللهم أجرني في مصيبتي و اخلف لي خيرا منها: مونږ تگول د الله تعالی یو، او د هغه لوري ته ورتلونکي یو، ایګ خدایه! پدیګ غم کیګ ماته پناه راکړه نیك عوض او بدل ییګ راکړه» خګوك که دا دعا ووایي، الله تعالی به ییګ د غم اجر، غوره او نیك بدل ورکوي.

په رشګتیا سره چیګ دا د غم تر تګولو کامل او په زړه پوریګ علاج دی، دا د غمجن لپاره په دین او دنیا کیګ کګتګه لري، پدیګ دعا کیګ دوه داسیګ اصلونه وجود لري چیګ که د بنده زړه ته پریوحګي نو تسلي به ییګ پریګ وشي، یو اصل دادی چیګ بنده ، مال او اولاد ییګ تګول د الله تعالی دي، له ده سره ییګ د امانت په توکګه ایشګي دي، دوهم اصل دا چیګ د تګولو ورتکګ د الله تعالی خوا ته دی، دا دنیا فاني ده، دا ییګ شروع او دا ییګ پای او خاتمه ده، نو پدیګ اصولو او مفاهیمو سره حتما د غم دوا کیدلی شي.

د غم او مصیبت بل علاج دا دی چیګ بنده په پوره یقین سره پدیګ باور ولري دا خګه چیګ ورسیدلي ورنه خطا کیدل نه، او خګه چیګ ورنه خطا شوي هغه ورته رسیدل نه.

بل علاج ییګ دادی چیګ فکر وکړي، وکګوري خګه چیګ الله تعالی ورنه اخیستي له هغه نه غوره او یا د هغه په شان ییګ نور ورته پریشګي دي، او که صبر وکړي، نو خدای زیات اجر ورکوي او پدیګ کیګ دیګ فکر وکړي چیګ که الله تعالی غوشګتي وای، نو لدینه ستر مصیبت ییګ هم ورباندیګ راوستی شوی.

غمجن دیګ د نورو غمجنو په حالت حګانته أاأینه ورکوي، د هغوی حال ته دیګ وکګوري او حګانته دیګ تسلي ورکوي، شاوخوا دیګ وکګوري چیګ خګومره خلك په غمونو او مصیبتونو اخته دي د دنیا خوشالي لکه خوب داسیګ ده، دنیا که خګوك لږ وخندوي نو أیر ییګ ژوي.

بل علاج ییګ دادی چیګ بنده پدیګ علم او ایمان ولري چیګ چیغیګ او واویلا غم نه شي لیری کولی، بلکه جزع و فزع غم نور زیاتوي.

د مصیبت بله دوا داده چیګ بنده پدی پوه شي که صبر وکړي «انا لله.....» ووایي نو خدای ورته د رسیدلي غم په بدل کیګ غوره بدل ورکوي.

بنده باید پدیګ هم پوه وي چیګ چیغیګ ، جزع، فزع ییګ دشګمن خوشالوي، ملګګري ییګ حګوروي او د الله تعالی د ناراضة سبب کیږي. غمجن بنده دیګ پدیګ باوري شي چیګ په صبر او رضا سره داسیګ لذت حاصلولی شي چیګ له لاسه وتلی خګیز ییګ په مقابل کیګ لږ او ییګ ارزشګته دی. د مصیبت د غم دوا دا هم ده چیګ بنده پدیګ علم او یقین ولري چیګ خپله برخه به حتما ورسیږي، همدا ییګ نصیب وُ، خګوك که پخپل نصیب او برخه قانع او راضي وي د هغه لپاره خوشګي ده او که خګوك پخپل قسمت ناشکره او په غصه شول هغه ته قهر او غصه ده.

بنده ديگ پديگ هم پوه شي چيگ هر خگو چيغيگ، جزع، فزع وکوي، بالاخره به صبر ته اؤ کيږي، او هغه وخت به ييگ صبر نه کگتگه لري او نه ثواب.
پديگ ديگ هم يقين ولري چيگ له تگولو نه غوره دوا د رب موافقه او رضا ده، په محبت کيگ چيگ د محبوب موافقه او خوشگه نه وي هغه محبت ندی.
غمجن بنده ديگ ورسيدلی غم له هغه دايمي لذت او ثواب سره پرتله کوي چيگ خدای تعالی ييگ د صبر په نتيجه کيگ ورکوي.
پديگ ديگ پوه وي چيگ دا د احکم الحاکمين او ارحم الراحمين پرودکگار له خوا ابتلاء او ازميشگت دی، الله تعالی ييگ ددیگ لپاره نه امتحانوي چيگ هلاك ييگ کوي، بلکه اراده لري ايمان ييگ امتحان کوي، تر خگو زارة ييگ وکگوري او تر خگو پخپله دروازه او دربار کيگ ييگ سر په سجده ووينی.
دا هم بايد په ياد ولري چيگ غمونه د وژونکو رنحگونو مخه نيسي، په غم سره انسان د کبر، حگان نمانحگنيگ او زؤه له سختوالي نه ژغورل کيږي، او بنده بايد پديگ باور ولري چيگ د دنيا سختي د آخرت سوکالي ده، او د دنيا سوکالي د آخرت سختي، که پديگ باور نلري، نو د رسول الله ﷺ دا قول ديگ په ياد کوي چيگ فرمايي: «حفت الجنة بالمكاره و حفت النار بالشهوات: جنت پر مشکلاتو، ستونزو او دوزخ پر خوندونو، لذتونو پوشگل شويدی» خو خگرکگنده ده چيگ د انسانانو عقلونه مختلف دي، او په همداسيگ غمجنو حالاتو کيگ د بندکگانو حقيقت خگرکگنديږي.

د تشويش، او خفکگان د علاج په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

په صحيحينو کيگ له ابن عباس ﷺ نه روايت دی چيگ رسول الله ﷺ به د کرب، غم او ويريگ په حالت کيگ دا دعا کوله: «لا إله إلا الله العظيم الحليم، لا إله إلا الله رب العرش العظيم، لا إله إلا الله رب السموات و رب الارض رب العرش الكريم: له لوی او حليم الله نه پرته بل معبود نشته، له هغه الله نه پرته بل معبود نشته چيگ د لوی عرش پروردکگار دی له هغه الله نه پرته بل حق معبود نشته چيگ د آسمانونو او حگمکيگ رب دی او د کريم عرش رب دی.».
ترمذي له انس ﷺ نه په روايت سره وايي چيگ رسول الله ﷺ به د خفکگان او تشويش په حالت کيگ فرمايل: «يا حي يا قيوم برحمتك أستغيث: ايگ ژوندیه، ايگ د هر خگه قايمونکيه ستا په رحمت سره مدد غواؤم». ابو هريره ﷺ وايي رسول الله ﷺ به چيگ د کوم کار په هکله ويره

درلوده او تشويش به ييگ ورنه کاوه نو لاسونه به ييگ د آسمان په لوري پورته کؤل او فرمايل به ييگ: (سبحان الله العظيم)، او که دعا به ييگ اوإدوله زيات کوشش به يي پکيگ کاوه، نو فرمايل به ييگ: (يا حي يا قيوم). ابو داود له ابوبکر (رض) نه په مرفوع روايت يو حديث شريف رانقل کؤيدی چيگ فرمايي: (دعوات المکروب يعنی د غمجن او له کوم حالت نه د ويره لرونکی دعا داسيگ ده: ((اللهم رحمتك أرجو فلا تكلني إلى نفسي طرفة عين، واصلح لي شأني كله لا إله إلا أنت: ايگ الله! ستا رحمت غواؤم، ما د سترکگيگ د رپ په اندازه هم زما خپل حگانته مه سپاره، زما حالت تگول راته سم کؤه، له تانه پرته بل حق معبود نشته)).

همدا راز ابو داود له اسماء بنت عميس نه روايت کوي چيگ وايي: رسول الله (ص) راته فرمايلي: آيا هغه دعا او کلمات دروشگيم چيگ د غم په حالت کيگ ييگ وايييگ، مطلب دا چيگ د غم او تشويش دعا دروشگيم، او هغه داده: (الله، الله ربي لا أشرك به شيئا) په يوه روايت کيگ راغلی چيگ دغه ذکر ديگ اوه حگله تکرار شي.

احمد له ابن مسعود (رض) نه په مرفوع روايت حديث رانقل کؤی فرمايي: هر بنده ته چيگ غم او تشويش ورسيږي بيا ووايي: (اللهم إني عبدك و ابن عبدك و ابن أمتك ناصيتي بيدك، ماض في حكمك، عدل في قضاؤك، أسألك بكل اسم هو لك سميت به نفسك، أو أنزلته في كتابك ، أو علمته أحدا من خلقك أو استاثرت به في علم الغيب عندك أن تجعل القرآن العظيم ربيع قلبي و نور بصري، و جلاء حزني، و ذهاب همي: يا الله زه ديگ بنده يم، ستا د بنده او ستا د وينحگيگ زوی يم، زما تگنأه ستا په لاس کيگ ده، ستا حکم راباندیگ چليږي، زما په اؤه ستا هره فيصله عدل دی، زه ستا په هر هغه نوم سوال درنه کوم چيگ حگان ديگ پريگ نومولی دی، يا ديگ پخپل کتاب کيگ نازل کؤيدی، يا ديگ خپل کوم مخلوق ته شگوولیگ دی، او يا ديگ له حگان سره په علم غيب کيگ ساتلی، سوال درنه کوم چيگ قرانکريم زما د زؤه پسرلی، زما د سينيگ رنگا، زما د غم دوا او د تشويش او غم د لری کولو وسيله وکگرحگويگ)) بنده که دا دعا وکؤه، الله تعالی به ييگ غم او تشويش ختم کؤي او په بدل کيگ به ييگ خوشالي ورکؤي.

ترمذي له سعد نه په مرفوع روايت يو حديث شريف رانقل کؤی فرمايي: هر مسلمان که په هر شي او هره مساله کيگ د ذي النون (ع) هغه دعا وکؤه چيگ هغه د کب په خيتگه کيگ کؤيده دعا به ييگ قبوله شي او دا دعا داسيگ ده: (لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين: له تا نه پرته بل معبود نشته، پاکي تالره ده، بيشکه زه د ظالمانو له جملیگ خگخه يم).

ابو داود روايت كوي چيگ رسول الله (ص) ابو امامه ته فرمايلي: نه غواؤيگ داسيگ كلمه (دعا) درته وشگيم چيگ وييگ وا ييگ، الله تعالى ديگ غم ليريگ او قرض ديگ ادا كؤي؟ ابو امامه عرض كوي: أير شگه، را وييگ شگيه، رسول الله (ص) ورته فرمايي: سهار او ماسختن وايه:

(اللهم اني أعوذ بك من الهم و الحزن، و أعوذبك من العجز و الكسل، و أعوذ بك من الجبن و البخل و أعوذ بك من غلبة الدين و قهر الرجال: ايگ الله زه له غم او تشويش نه تاته پناه دروؤم، له كمزورة او سستة نه پناه درنه غواؤم له بزدلة او بخل نه پناه درنه غواؤم، د پور له غلبيگ او خلكو له قهر نه پناه درنه غواؤم) راوي وايي ما دا هدايت عملي كؤ، نو الله تعالى ميگ غم او تشويش ورك او پور ميگ ييگ ادا كؤ.

ابو داود له ابن عباس (رض) نه په مرفوع روايت حديث رانقل كؤى فرمايي: چاچيگ استغفار ويل د حگان وظيفه وكگرحگوله، الله تعالى به ييگ هر مشكل حل كؤي، له هر غم او تشويش نه به ييگ وژغوري، او له داسيگ لوري به روزي وركؤي چيگ كگمان به ييگ نه كوي.

بل حديث فرمايي: ((عليكم بالجهاد فانه باب من أبواب الجنة يدفع الله به عن النفوس الهم و الغم: جهاد كوئ، حگكه جهاد د جنت هغه دروازه ده چيگ الله تعالى له زؤونو نه غم او تشويش وربانديگ دفع كوي)).

په (مسند) كيگ روايت دى، رسول الله (ص) به چيگ غمجن شو، تشويش به ييگ زؤه ته لاره ومونده، نو په لمانحگه به ودريد. ابن عباس (رض) په مرفوع حديث كيگ فرمايي: د چاچيگ غمونه او تشويشونه أير شي (لاحول و لا قوه إلا بالله) ديگ أير وايي، په صحيحينو كيگ روايت شوى حديث فرمايي: (لا حول و لا قوه إلا بالله) د جنت له خزانو نه يوه خزانه ده.

پديگ نبوي لارشگوونو كيگ (۱۵) أوله داروكگان او د علاج طريقيگ شگودل شويديگ، كه پديگ داروكگانو سره د چا له زؤه نه غم، ويره او تشويش ليرى نشي، نو د هغه رنحگ زوؤ شوى، ريشگى ييگ مضبوطيگ دي، او علاج ييگ سخت عمليات او تجديد ته ضرورت لري، دا (۱۵) داروكگان او د علاج طريقيگ عبارت دي له:

۱. د ربوبيت پر توحيد بشپؤ ايمان.
۲. د الوهيت پر توحيد بشپؤ ايمان.
۳. پر علمي توحيد بشپؤ ايمان.
۴. د الله تعالى پاكي او تنزيه او پديگ ايمان درلودل چيگ الله تعالى پر بندكگانو ظلم نه كوي او ييگ سببه د بنده مواخذه نه كوي.
۵. بنده بايد په خپل ظلم اعتراف وكؤي، او خپل تقصير ومني.
۶. الله تعالى ته تر تگولو غوره او ورته كگران شيان د دعا لپاره وسيله نيول، چيگ دا غوره

شيان د خداى تعالى نومونه او صفات دي، حگكه د الله تعالى په وؤاندىگ له تگولو نه محبوب او غوره شيان د هغه اسماء او صفات دي، بايد بنده همدا اسماء او صفات وسيله ونيسي، او (حي – قيوم) دومره جامع نومونه دي چيگ د تگولو اسماوو او صفاتو معنى افاده كوي.

۷. يوازيگ له الله نه مرسته غوشگتل.

۸. بنده بايد له الله تعالى نه پر خپله هيله او اميد اعتراف او اقرار وكؤي دا ووايي چيگ اميد ميگ خداى ته دى.

۹. بنده ديگ د توكل خگركگندونه وكؤي، خپل امر ديگ الله تعالى ته وسپاري، پديگ ديگ اعتراف وكؤي چيگ د هر خگه واك بيگ له الله تعالى سره دى، خگنكگه بيگ چيگ اراده وي همغسيگ تصرف كوي، د الله تعالى حكم بيگ په هكله نافذ دى، او قضاء بيگ عدل دى.

۱۰. د بنده زؤه ديگ د قرآنكريم په باغچو كيگ وكگرحگي، او قرآن ديگ د حگان لپاره داسيگ وكگرحگوي لكه پسرليگ د حيوان لپاره، قرآن بيگ ديگ د شبهاتو او شهواتو په تيارو كيگ رنگا وي، همدا بيگ ديگ تسليگ او أاأينه وي، د هر غم ، درد ، تشويش او ويرى دوا بيگ ديگ وكگنگي.

۱۱. استغفار.

۱۲. توبه.

۱۳. جهاد.

۱۴. لمونحگ.

۱۵. پديگ باور چيگ د هر خگه قدرت له خداى تعالى سره دى، له شر او زيان نه د ساتلو ، د خير او كگتگيگ د رسولو قدرت فقط له الله تعالى سره دى، بل هيخگوك دا وس نلري.

د بي خوبۍ او ويريگ د علاج په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

ترمذي له بريده نه روايت كوي وايي: خالد (رض) ناروغ شو ، رسول الله (ص) ته بيگ عرض وكؤ يا رسول الله (ص)! دشپيگ خوب نه لرم، رسول الله ورته وفرمايل: كله چيگ ويده كيدلى دا دعا لوله:

(اللهم رب السماوات السبع و ما أظللن، و رب الارضين السبع و ما أقللن، و رب الشياطين و ما أضللن، كن لي جارا من شر خلقك كلهم جميعا ، أن يفرط علي أحد منهم أو يبغي علي أحد ، عز جارك، و جل ثناؤك و لا إله غيرك: ايگ د اوو آسمانونو او هغه خگه

پرودکګاره چیګ د آسمانونو سیوري وربانديګ دي، او ایګ د اوو حګمکو او هغه خګه پروردکګاره چیګ په حګمکه کیګ دي او ایګ د شیطانانو او هغو شیانو ربه چیګ شیطانانو بیګ لاریګ کؤي، ستا د تګولو مخلوقاتو له شره میګ ژغورونکی شه، پناه راکؤه، لدینه میګ وساته چیګ کوم یو ورنه افراط راسره وکؤي، یا تیری راباندیګ وکؤي، ستا پناه عزیزه او ستا ستاینه لویه ده او له تانه پرته بل حق معبود نشته)).

عمرو بن شعیب روایت کوي چیګ رسول الله (ص) هدایت کؤی چیګ د غم او ویریګ په حالت کیګ دیګ دا دعا وویل شي:

(أعوذ بكلمات الله التامات من غضبه، و شر عباده، و من همزات الشياطين، و أعوذبك رب أن يحضرون: د الله تعالی په مکملو کلماتو سره پناه غواؤم، د هغه له قهر نه، د بندګانو له شر نه، د شیطانانو له وسوسیګ نه او لدینه چیګ هغوی ماته راشي، پناه درنه غواؤم). عبدالله بن عمرو (رض) به همدا کلمات او دعا خپلو هغو اولادونو ته چیګ پوهیدل به ورشګودله، او هغه چیګ نه به پوهیدل یعنیګ واؤه به وو، نو هغوی ته به بیګ ولیکله او په غاؤه کیګ بیګ به وروحګؤوله.

د عمرو بن شعیب له خوا روایت شوي مرفوع حدیث کیګ راحګي: که اور مو ولید، تکبیر ووایی تکبیر (الله اکبر) ویل اور وژني، خګرنګګه چیګ اور د شیطان اصل دی، شیطان له همدیګ مادیګ نه پیدا شوی، او اور د فساد سبب کیږي، نو شیطان بیګ خوشګوي، طبیعي او عملي توافق ورسره لري، نو چیګ چیرته اور بل شي شیطان بیګ د لا زیات فساد لپاره تازه کوي، او د اور طبیعت داسیګ دی چیګ پورته کیدل خوشګوي، او له املې بیګ فساد خوریږي او دا دواؤه شیان (علو– فساد) هغه خګه دي چیګ شیطان بیګ خوشګوي او خلك ورته رابولي، اور او شیطان کبر کوي او فساد خوروي، او همدا دوه شیان د انسان د هلاکت سبب کیږي، خو د الله تعالی د نوم یاد د شیطان د ویریګ او تیشګتیګ سبب کیږي، او کله چیګ (الله اکبر) ووېل شي شیطان تشګتي او اور مؤ کیږي، مونږ او نورو دا نسخه تجربه کؤیګ او ګګتګه مو بیګ لیدلی ده.

د حفظ صحیګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

الله تعالی فرمایي: ((وكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ)) (الاعراف: ۳۱).

ترجمه: اوخورئ او چشګئ او اسراف (بیګ حګایه خرخګ) مه کوئ تاسیګ، بیشکه چیګ الله نه خوشګوي مسرفان (بیګ حګایه خرخګ کوونکي).

الله تعالی امر کوي چي د بدن د تقویی او صحت لپاره له خوراك او خګشګاك نه ګګتګه واخیستل

شي، بدن چيگ خگه ضايع كوي، قوت له لاسه وركوي بايد خواؤه او د خگشگاك شيان استعمال شي چيگ له لاسه تللى قوت بيرته اعاده شي، خو خواؤه او خگشگل بايد د كميت او كيفيت له پلوه دومره وي چيگ كگتگه ولري، په اندازه برابر وي، كه له اندازيگ نه زياتيږي، نو هغه اسراف دى او د كگتگى په حگاى زيان لري. هيخگ نه خوؤل او يا اسراف كول دواؤه د ناورغة سبب كيږي، مطلب دا چيگ پديگ الهي ارشاد كيگ د حفظ صحى دوه اساسي اصول په كگوته شويدي او هغه دا چيگ انسان بايد خواؤه وخوري، خگشگاك وكؤي خو په اندازه، او اسراف ونكؤي.

صحت او عافيت تر تگولو لوى الهي نعمت دى، روغتيا لويه الهي برخه او تحفه ده بختور دى هغه كس چيگ خداى روغتيا وركؤيگ وي او هغه دخپليگ روغتيا ساتنه او پالنه كوي.

رسول الله (ص) فرمايلي: (دوه نعمتونه داسيگ دي چيگ أير خلك غبن پكيگ كوي، يو صحت او بل فراغت)، په ترمذي كيگ روايت مرفوع حديث فرمايي: (په چا چيگ پداسيگ حال كيگ سهار شي چيگ بدن بيگ جوؤ وي، سر بيگ په امن وي، د يويگ ورحگيگ خواؤه ولري، نو دا داسيگ دى لكه چيگ تگوله دنيا وركؤل شوى وي)، په بل مرفوع حديث كيگ راحگي: (د قيامت په ورحگ له بنده نه د نعمتونو په هكله د پوشگتنو په ترخگ كيگ لومؤى دا سوال كيږي چيگ آيا مونږ صحت نه و د كؤى؟ او د خگشگلو يخيگ اوبه مو نه ويگ د كؤى؟)

يو شمير علماء وايي چيگ پديگ آيت كيگ له نعيم نه مراد صحت دى: ((ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنْ النَّعِيمِ)) (التكاثر: ٨)

ترجمه: ((بيا به خامخا پوشگتنيگ وشي له تاسيگ خگخه هرومرو (خامخا) په دغيگ ورحگيگ كيگ له (حقائقو د) نعمتونو، هوساينو (راحت) نه (چيگ د كؤي مو وُ تاسيگ ته په دنيا كيگ)].

د احمد له خوا روايت شوى مرفوع حديث فرمايي: (له الله تعالى نه د يقين او عافيت سوال وكؤئ، هيچا ته له يقين نه وروسته له عافيت نه لوى نعمت او لوى خير ندى وركؤل شوى) ديگ حديث د دين او دنيا له عافيت نه يادونه كؤيده، د بنده نيكمرغي تر يقين او عافيت پوريگ تؤليگ ده، يقين بيگ د آخرت له عذاب نه ژغوري، او عافيت بيگ په دنيا كيگ له رنحگونو او قلبي مرضونو نه ساتي.

په (سنن النسائي) كيگ روايت شوى مرفوع حديث فرمايي: (له الله تعالى نه د عفوى، عافيت او معافات سوال وكؤئ، هيچا ته له يقين نه وروسته له معافات نه لوى نعمت او خير ندى وركؤل شوى)، دا درى شيان د تگولو رنحگونو او هر شر علاج او دفع كوي په عفويگ سره تير رنحگونه او پخوانى شر له مينحگه حگي، عافيت د موجود او حاضر شر او رنحگ دفع كوي او معافات د راتلونكو دردونو رنحگونو او شر مخه نيسي.

رسول الله (ص) به تل يو أول خواؤه نه خوؤل حگكه همېش يو أول خواؤه كه هر خگو ككتگور وي د زيان سبب كيږي، رسول الله (ص) به د هر شگار او سيميگ د اوسيدونكو د عادت مطابق هر أول

خواؤه لکه غوشگه، میویگ، أوأة، خرما او نور خوؤل.
انس (رض) وایي: رسول الله (ص) به هیخگ أول خواؤه بد نه کگنگل، که اشتها به ییگ وه خوؤل به ییگ او که نه، نو نه ییگ خوؤل. ییگ اشتهاء خوؤل زیان لري، که خگوك ییگ اشتهاء کگتگور خواؤه وخوري نو هم زیان ورته لري، رسول الله (ص) به غوشگه خوشگوله، او د لاس یا ذراع غوشگه ییگ له تگولو نه زیات خوشگه وه، همدا راز د پسه د بدن د مخکینة برخیگ غوشگه ییگ هم خوشگیدله، حگکه دا خفیفه ده او ژر هضم کیږي.
حلواء او عسل ییگ هم خوشگ وو، خگرکگنده ده چیگ غوشگه، حلواء او عسل د بدن، ینیگ او تگولو غؤو لپاره أیره کگتگه لري. میوه به چیگ ورسیدله، رسول الله (ص) به خوؤله، د هری سیمیگ میوه ییگ خوؤله، او دا هم د حفظ صحی یو اصل دی، حگکه الله تعالی د خپل حکمت له مخیگ په هره سیمه کیگ داسیگ میویگ پیدا کؤیدي چیگ اوسیدونکو ته ییگ کگتگه لري، او خگوك چیگ د مرض له ویریگ د کومیگ سیمیگ میوه نه خوري هغه أیر رنحگوریږي.
رسول الله (ص) فرمایلي: زه د تکییگ په حالت کیگ خواؤه نه خورم، بلکه خوؤو ته د بنده غوندیگ کینم او د بنده په شان خواؤه خورم. له تکیه کولو نه مراد ، پرتلة، أأه لکگول او شا تکیه کول دي، دا دری واؤه حالتونه د خوؤو په وخت کیگ زیان لري.
رسول الله (ص) به په دریو مبارکو کگوتو خواؤه خوؤل، او دا أیر کگتگور دي، له یخو اوبو سره کگأ شوي عسل به ییگ هم خگشگل، او رسول الله (ص) په ولاؤه له خگشگلو نه نهی کؤیده، امر ییگ کؤیدی چا چیگ په ولاؤه اوبه وخگشگلیگ، هغه دیگ بیرته قی کؤي، خو دا هم ثابته ده چیگ رسول الله (ص) د ضرورت او حاجت په وخت کیگ په ولاؤه اوبه خگشگلیگ دي. رسول الله (ص) به اوبه په دریو دمو خگشگلیگ او فرمایلي ییگ دي: دا أول (په دریو دمو اوبه خگشگل) شگه تنده ماتوي، صحت ته کگتگه رسوي او په آسانة سره په بدن کیگ حلیږي. ترمذي روایت کوي چیگ رسول الله (ص) فرمایلي: د اوشگ په شان په یوه دمه اوبه مه خگشگئ، بلکه په دوو دمو ییگ خگشگگئ، په شروع کیگ (بسم الله) او په پای کیگ ییگ (الحمد لله) وایئ.
په صحیح حدیث کیگ روایت دی چیگ رسول الله (ص) فرمایلي: د لوشگو خولیگ پتگیگ ساتئ او د اوبو د لوشگو سرونه هم پتگ او بند ساتئ حتی چیگ په تار ییگ تؤئ، حگکه په هر کال کیگ یوه شپه داسیگ ده چیگ وبا پکیگ نازلیږي، نو د هر لوشگي د خوؤو وي که د اوبو چیگ سر لوخگ وي، پکیگ لویږي، د حدیث یو راوي (لیث بن سعد) وایي چیگ عجم دا شپه د دسمبر په میاشت کیگ بولي. رسول الله (ص) د لوشگو د سر پتگولو امر کؤیدی که خگه هم د لرکگي په تگوتگیگ سره وي.
همدا راز رسول الله (ص) امر کوي چیگ د لوشگي د سر پتگولو او بندولو په وخت (بسم الله) وویل شي، د الله نوم یاد شي، او د لوشگي له خولیگ نه خگشگل ییگ هم منع کؤیدي،

په لوشگي کيگ پوکل او په مات او درز شوي لوشگي کيگ له خوڅلو او خگشگلو نه ييگ هم نهی کڅيده. رسول الله (ص) به خوشبويی هم أيره خوشگوله، چا به که خوشبويي او يا د ريحان ککل ورته وڅاندیگ کڅ، نه به ييگ مسترداوه، د بزار په (مسند) کيگ روايت دی چيگ رسول الله (ص) فرمايلي:

(إن الله طيب يحب الطيب، نظيف يحب النظافة، كريم يحب الكرم، جواد يحب الجود، فنظفوا أفناءكم وساحاتكم ولا تشبهوا باليهود يجمعون القمامة في دورهم: الله تعالی پاك دی، پاك او خوشبودار شيان خوشگوي، نظيف دی نظافت خوشگوي، جواد (سخي) دی، سخا خوشگوي، كريم دی كرم خوشگوي، نو خپل كورونه، د كورونو مخيگ او ساحيگ پاكيگ ساتئ او له يهودانو سره مشابهت مه كوئ، هغوی كثافات پخپلو كورونو كيگ غونأوي)) خوشبويي داسيگ خاصيت لري چيگ پرشگتيگ ييگ خوشگوي او شيطان ورنه تشگتي نفرت ورنه كوي، نو پاكه روح شگه بوی خوشگوي او خبيثه روح له بد بوی سره مينه لري هره روح له هغه خگه سره مينه لري چيگ سمون ورسره ولري، خبيثيگ شگحگيگ د خبيثو نارينه وو لپاره، خبيث سڅي د خبيثاتو شگحگو لپاره، پاكيگ شگحگيگ د پاكو سڅيو لپاره، او پاك سڅي د پاكو شگحگو لپاره او دا يوازيگ تر شگحگو او نارينو پوريگ محدود ندي، اعمال، افعال، خواڅه، د خگشگاك شيان،لباس، جاميگ او بويونه تگول ترديگ حكم لاندی راحگي.

فصل
د فيصلو او احكامو په هكله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

لديگ عنوان نه مو مطلب د عاميگ تشريع بيانول ندي، كه خگه هم د رسول الله (ص) خاص حكم او فيصليگ هم عاميگ دي، خو دلته مو مراد او مطلب هغه جزيی فيصليگ او احكام دي چيگ رسول الله (ص) د خلكو تر منحگ د مخالفتونو د حل په اڅه صادر كڅيدي او ورسره به د رسول الله (ص) حگنيگ كلي احكامو ته هم اشاره وكڅو.

له رسول الله (ص) نه ثابته شويده چيگ په تور او تهمت سره ييگ هم حگنيگ كسان بنديان كڅيدي، عمرو بن شعيب له خپل پلار او له خپل نيكه نه روايت كوي وايي: يوه سڅي خپل غلام په قصدي توكگه وواڅه، رسول الله (ص) قاتل سل دريگ وواهه، د يو كال لپاره ييگ جلا وطن كڅ او امر ييگ ورته وكڅ چيگ يو غلام آزاد كڅي، خو قصاص ييگ نكڅ. احمد له انس او هغه له سمره نه

مرفوع حديث روايت کوی فرمايي: (چاچيگ خپل غلام وواژه، نو پری وژنو ييگ) که دا حديث صحيح وي نو دلته به د وژلو حکم تعزيري وي، او کيدای شي دا د امام تر خوشگيگ پوريگ مربوط وي او هغه د مصلحت مطابق همداسيگ حکم وکوي.

ابو داود وايي رسول الله (ص) يو کس ته امر کوی چيگ خپل پور وؤی تگينککگ راونيسي.

ابو عبيد روايت کوی چيگ رسول الله (ص) د قاتل د وژلو حکم کؤيدی، ورسره ييگ د بندي ساتلو امر هم کؤيدی ابو عبيد وايي چيگ بايد تر هغيگ پوريگ بندي وساتل شي تر خگو چيگ مؤ شي.

عبدالرزاق په خپل (مصنف) کيگ له علي (رض) روايت کوی چيگ ممسك (بخيل) به تر مرکگه په زندان کيگ ساتل کيږي، رسول الله (ص) د عرنيونو د قصاص، د لاسونو او پشگو د پری کولو او سترکگو د ايستلو امر کؤيدی، حگکه هغوی د شپنو سترکگيگ ايستلی وی او بياييگ ترمرکگه همداسيگ وإي تإی ساتلي وو .

په صحيح مسلم کيگ روايت دی: يوه سؤي پر بل دعوه وکؤه چيگ دده ورور ييگ وژلی دی، هغه (مدعی عليه) اعتراف وکؤ، رسول الله (ص) مدعي ته امر وکؤ چيگ خپل دا ملکگری ديگ واخله، هغه سؤي دا قاتل له حگان سره يووؤ، هغوی چيگ له نظره پناه شول، رسول الله (ص) وفرمايل: (إن قتله فهو مثله: که دا کس ييگ وواژه، نو دی هم د هغه په شان دی) وروسته همغه سؤی راغی او عرض ييگ وکؤ يا رسول الله (ص) خبر شوم چيگ تا فرمايلي که زه دا شخص ووژنم نو زه به هم د هغه په شان (قاتل) وم، دا خو ما ستا په امر بوولی وٗ، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: آيا نه غواؤيگ ستا او ستا د ملکگري کگناويگ دده پر غاؤه ولويإي؟ ده عرض وکؤ، وليگ نه يا نبي الله!، رسول الله (ص) وفرمايل نو همداسيگ ده، او پديگ سره ييگ هغه قاتل پريشگود.

د رسول الله (ص) د ديگ قول (إن قتله فهو مثله)، د مفهوم په هکله دويگ راييگ وجود لري يوه دا چيگ که قاتل ووژل يا قصاص شو، نو خگه کگناه چيگ وربانديگ وه هغه ورنه ساقطه شوه، او پديگ سره له هغه چا سره برابر شو چيگ ديگ ييگ قصاص کؤيدی، رسول الله (ص) له قتل نه وروسته دواؤه يو شانته بللي، نو په حديث کيگ هيخگ اشکال نشته او پدی کيگ د حق خاوند ته د عفويگ بلنه شته، او بل قول دادی چيگ که قاتل په قصدي توکگه د قتل د جرم ارتکاب نه وي کؤی، او د مقتول ورور ييگ د همدی جرم په سزا کيگ ووژني نو بيا هم دواؤه يو شانته دي قاتل که د جنايت او جرم له امله تيری کونکی او ظالم بلل کيږي، نو انتقام اخستونکی هم تيری کونکی دی حگکه داسيگ کس ييگ وواژه چيگ قصداً ييگ قتل ندی کؤی پديگ قول او تاويل هغه روايت دلالت کوي چيگ امام احمد له ابو هريره نه روايت کؤی، پديگ روايت کيگ راحگي هغه قاتل وويل: يا رسول الله (ص)! ما قصدا ندی وژلی، د وژلو اراده ميگ ييگ نه درلوده، نو رسول الله (ص) د مقتول ولي ته وفرمايل: که دا پخپله خبره کيگ صادق وي او ته ييگ ووژنيگ، نو دوزخ ته به داخل شيگ، پديگ سره ييگ پريشگود.

یوه یهودي د یویگ وینحگیگ سر تر دوو تیاو لاندیگ کوی وُ او وژلی ییگ وه رسول الله (ص) امر وکؤ چیگ دیگ یهودي ته دیگ همدا أول سزا ورکؤل شي، پدیگ حدیث کیگ دا دلیل شته چیگ نارینه د شگحگیگ په مقابل کیگ وژل کیاي، جنایتکار او مجرم ته د هغه د جرم په شان سزا ورکول کیاي، او بله دا چیگ پر قاتل د سزا د تطبیق لپاره د متقول د ولي اجازه شرط نده، حگکه رسول الله (ص) د وینحگیگ قاتل یهودی د هغیگ خپلوانو ته و نه سپاره چیگ دا واخلئ او که خوشگه مو وي وییگ وژنئ او یا عفوه ورته وکؤئ،بلکه رسول الله (ص) دا قاتل فورا په قتل ورساوه، همدا د امام مالك مذهب دی، شیخ الاسلام ابن تیمیه هم همدا رایه غوره کؤیده که خگوك ووایي چیگ رسول الله (ص) هغه یهودی حگکه وواژه چیگ هغه د قتل تر خگنکگ د تؤون د ماتولو جرم هم کؤی و یعنی وژل ییگ د قتل او تؤون د ماتولو له امله وُ، دا خبره صحیح نده حگکه خگوك چیگ عهد مات کؤي، سر ییگ په توره وهل کیاي، نه دا چیگ سر ییگ تر دوو تیاو لاندیگ شي.

په صحیحینو کیگ روایت دی چیگ یویگ شگحگیگ بله شگحگه په تیاه وویشته چیگ شگحگه او په خیتگه کیگ ییگ ماشوم دواؤه مؤه شول، رسول الله (ص) حکم وکؤ چیگ قاتله شگحگه به د خیتگیگ د ماشوم په بدل کیگ غلام ورکوي، یعنی د تاوان ورکولو امر ییگ وکؤ او دا ییگ وفرمایل چیگ د مقتولیگ شگحگیگ دیت به د قاتلیگ شگحگیگ د عصبیگ (کورنۍ) په غاؤه وي، یعنی هغوی به د مقتولیگ شگحگیگ دیت ادا کوي.

بخاري روایت کوي چیگ رسول الله (ص) د یویگ شگحگیگ د ماشوم د ضایع کیدو په بدل کیگ د جرم پر مرتکبه د غلام ورکول لازم کؤی وُ، خو دا شگحگه چیگ د غلام ورکولو امر ورته شوی وُ مؤه شوه ، نو رسول الله (ص) امر وکؤ چیگ میراث ییگ د میؤه او اولادونو دی او د قتل د جرم مالي بدل (عقل یا دیت)، ییگ پر عصبه (کورنۍ) دی، دا حکم دا درس را کوي چیگ په شبه العمد قتل کیگ قصاص نشته، او جریمه هم لکه د دین (قرض) په شان پر عصبه، یا عاقله لازمیاي او د شگحگیگ میؤه او اولادونه ییگ په عاقله یا عصبه کیگ نه داخلیاي.

رسول الله (ص) د هغه چا د قتل حکم کؤیدی چیگ د خپل پلار له میرمنیگ (میریگ) سره ییگ نکاح کؤیگ وه له دیگ کس نه ییگ د مال او متاع اخستلو حکم هم کؤی، د امام احمد مذهب همدا دی، خو دری نور امامان وایي چیگ د پلار له میرمنیگ سره نکاح کوونکي ته د زاني سزا ورکول کیاي، خو د رسول الله (ص) حکم مقدم دی. که چا ییگ اجازیگ د بل چا کور ته وکتل، د کور خاوند په تیاو وویشت، یاییگ په لرکگي وواهه او سترکگیگ ییگ ور ؤندیگ کؤی، نو هیخگ نشته ورباندیگ، یعنیگ د کور خاوند د هغه کتونکي د سترکگیگ د ؤندولو په بدل کیگ هیخگ سزا نلري نه دیت شته ورباندیگ او نه قصاص ، په بل روایت کی راحگي که چا بل خگوك ییگ له اجازیگ پخپل کور کیگ ولید، د هغه سترکگیگ ییگ ؤندی کؤیگ، نو هیخگ نشته ورباندیگ.

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ د هغی وينحگيگ وينيگ ييگ مباح کگرحگولیگ ويگ کومه چيگ دده (ص) په شان کيگ ييگ ککستاخي کوی وه، کنحگلی ييگ وُ، بيا ييگ بادار وژليگ وه، نو رسول الله (ص) ييگ وژل هدر او وينيگ مباح بللیگ ويگ. همدا راز رسول الله (ص) د هغو يهودانو د وژلو حکم کوی و چيگ رسول الله (ص) ته ييگ تکليف رساوه او کنحگليگ ييگ ورته کولی، کله چيگ ابو برزه د هغو کسانو د وژلو اراده وکوْه چيگ ابوبکر (رض) يا ابو برزه ته ييگ کنحگلی کوْيگ وی، نو ابوبکر (رض) ورته وويل دا حق له رسول الله (ص) نه وروسته له هيچا سره نشته. پديگ اوْه له لسو نه زيات، صحيح، حسن او مشهور احاديث را نقل شويدي، مجاهد له ابن عباس (رض) نه روايت کوي وايي: کوم مسلمان چيگ الله تعالی يا کوم نبي (ع) ته کنحگلی وکوْي، پديگ سره ييگ د رسول الله (ص) تکذيب کوی، دا ارتداد (مرتد کيدل) دي، مرتکب ييگ ديگ توبيگ ته راوبلل شي، که رجوع او توبه ييگ وکوْه، نو خير، او که نه و ديگ وژل شي.

- په صحيحينو کيگ روايت دی چيگ رسول (ص) هغيگ شگحگيگ ته معافي کوی چيگ ده ته ييگ زهر ورکوْي و.

- له رسول (ص) نه ثابته ده چيگ رسول (ص) هغه يهودان ونه وژل چيگ پر ده ييگ سحر يا جادو کوی وُ، له حضرت عمر، حفصه، او جندب (رض) نه د ساحر د وژلو حکم هم ثابت دی.

- د اسيرانو (بنديانو) په هکله له رسول (ص) نه دا حکم راغلی چيگ د حگينو بنديانو د وژلو امر ييگ کوی وُ او حگنيگ ييگ د فدييگ په مقابل کيگ خوشي کوْي، او په يو شمير ييگ احسان کوی، هسی ييگ آزاد کوْي وو، او حگينيگ ييگ په مريتوب نيولي، خو دا هم ثابته ده چيگ رسول الله (ص) کله هم بالغ کس په مريتوب ندی نيولی، دا احکام منسوخ ندي، امام د مصلحت له مخيگ د تگولو اختيار لري.

- د يهودو په اوْه د رسول الله (ص) مختلف احکام او لارشگوونيگ دي، لومؤی ييگ په مدينه کی سوله ورسره وکوْه، بيا د بني قينقاع غزا وشوه چيگ رسول الله (ص) پکيگ بريالی شو او هغوی ييگ د احسان له مخيگ خوشي کوْل، بيا د بنو نضير غزا وشوه، پردوی هم رسول (ص) بر لاس شو، او هغوی ييگ له مدينيگ نه وشوْل، بيا د بني قريظ غزا وشوه، پر دوی هم غالب شو او د هغوی د وژلو حکم ييگ وکوْ، بيا د خيبر غزا وشوه او په هغی کيگ هم بری د رسول (ص) و.

فصل
د غنيمت په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

رسول الله (ص) په غنيمت کيگ د سواره غازي لپاره دری برخيگ او د پلي لپاره يوه برخه تگاکليگ ده او حکم ييگ کوْيدی چيگ د مقتول کافر تگول مال د هغه غازي حق دی چيگ همدغه کافر

ووژني، طلحه او سعيد بن زيد د بدر په غزا کيګ کګأون نه و کوی، خو رسول الله (ص) له غنايمو نه برخه ورکوه هغوی وويل: زمونږ اجرونه، ده ورته وفرمايل: اجرونه مو هم درته ثابت دي، همدا راز عثمان (رض) د خپليګ ميرمنيګ رقيه بنت رسول الله (ص) د خدمت له امله د بدر غزا ته نه و تللی، رسول الله (ص) ده ته هم د بدر له غنيمت نه برخه ورکوه، عثمان (رض) عرض وکړ او اجر ميګ ؟ رسول الله (ص) وفرمايل: اجر هم درته شته. ابن حبيب وايي چيګ دا أول حکم او غايب ته له غنيمت نه برخه ورکول د رسول الله (ص) خاص حکم وُ، اوس علماء پديګ اتفاق لري چيګ غايب ته په غنيمت کيګ برخه نشته.

زه وايم: احمد ، مالك او يو شمير نور علماء عقيده لري چيګ: که امير يا امام خګوك د لشګکر په امورو پوريګ اؤونده کارونو د اجراء لپاره توظيف کؤل، نو دا کس په غنيمت کيګ حق لري. سلب يعنيګ هغه مال چيګ له مقتول کافر نه لاسته راشي، رسول الله (ص) دا أول مال اصلي غنيمت بللی او لدينه ييګ خمس ندی ايستلی، او ددیګ حق د اثبات لپاره ييګ د يوه تن شهادت کافي بللی.

د تحفيګ قبلولو په اوه د رسول (ص) لارشګوونيګ

مختلفو مشرانو او پاچايانو به رسول الله (ص) ته تحفيګ راليږلی، رسول الله (ص) به قبلوليګ او پر خپلو اصحابو (رض) به ييګ ويشليګ، رسول الله (ص) د ابو سفيان هديه هم قبوله کؤيده.

ابو عبيده وايي: ابو عامر، رسول الله (ص) ته تحفه ورکوه، رسول الله (ص) قبوله نکوه او ووييګ فرمايل: مونږ د مشرکانو تحفيګ نه قبلوو، او د ابو سفيان هديه ييګ حګکه منلی وه چيګ هغه د جنګګ بندة په وخت کيګ ورکؤيګ وه، همدا راز د مقوقس هديه ييګ لديګ امله قبوله کؤيګ وه چيګ هغه ييګ د استازي (حاطب) درناوی کوی وُ، او دده پر رسالت ييګ اعتراف کوی وُ او دا ثابته ده چيګ رسول الله (ص) د محارب مشرك هديه هيخګکله نده قبوله کوی، سحنون وايي: که د روم امير د مسلمانانو امام ته هديه ورکوه، نو باك نلري، او هديه خاص د امام ده، خو اوزاعي وايي چيګ دا أول هديه د امام نه بلکه مسلمانانو حق بلل کيږي ، او له بيت المال نه ييګ ديګ په بدل کيګ هديه ورکؤل شي، او امام احمد وا ييګ چيګ دا أول هديه يا سوغات د غنيمت په شان حکم لري. ثابته ده چيګ اصحابو (رض) به رسول الله (ص) ته تحفيګ ورکولی او ده مبارك به قبلوليګ.

فصل
د مالونو د ویش په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

د ویش وؤ مالونه دری أوله دي: زکات، غنیمت، او فئ (هغه مال چیگ بیگ له جنککگه لاسته راشي) د زکات او غنیمت په هکله خگه خبریگ وشویگ، او دا خگرکگنده شوه چیگ رسول (ص) به زکات د زکات د مستحقینو په اتو واؤو أولونو نه ویشه یعنیگ پر دوی تگولو بیگ د ویش التزام ندی کؤی بلکه داسیگ هم شوي چیگ زکات بیگ یوازیگ یو صنف یا أليگ ته ورکؤی وي. د فئ په هکله وایو: رسول الله (ص) د حنین له غزا نه وروسته (فئ) یوازیگ پر مولفه القلوب وویشه، انصارو (رض) ته بیگ خگه برخه ورنه ونکؤه، چیگ له امله بیگ هغوی خگه اندازه خفه هم شول، نو رسول الله الله (ص) ورته وفرمایل: (آیا پدیگ خوشگ نه یاست چیگ خلك اوشگان او پسونه بوزي، او له تاسیگ سره رسول الله (ص) خپل وطن او سیمیگ ته لاؤ شي، قسم په خدای چیگ تاسیگ له رسول الله (ص) سره ستانه شئ، دا له هغه خگه نه أیر غوره دی چیگ دوی بیگ له حگان سره وؤي).

علي (رض) له یمن نه ذهیبه (خگه اندازه سره زر) رسول الله (ص) ته راوستول، رسول (ص) هغه پر خگلورو کسانو وویشل.

په (السنن) کیگ روایت دی چیگ رسول الله (ص) ذوي القربی (خپلوانو) ته حگانککگؤیگ شویگ برخه پر بني هاشم او بني المطلب ویشله، بني نوفل او عبدالشمس ته بیگ لدیگ سهم نه خگه نه ورکول او فرمایلي بیگ دي: مونږ او بني مطلب نه په جاهلیت کیگ سره بیل شوي یو او نه په اسلام کیگ، مونږ او هغوی سره یو یو، او خپلیگ ککوتی بیگ سره ورکؤیگ. خو دا ویش پر فقیرانو او شتمنو یو شانته نه و، او نه داسیگ وُ لکه میراث چیگ د نارینه لپاره د شگحگیگ دوه برابر برخه وي، بلکه حالت او مصلحت ته به بیگ کتل او مال به بیگ تقسیماوه، د هغوی مجردانو ته به بیگ د واده لکگشگت ورکاوه، د پوره وؤي پور به بیگ ادا کاوه، او فقیر ته به بیگ د هغه د اؤتیا په اندازه پیسیگ ورکولیگ. رسول الله (ص) به د غنیمت خمس (پنحگمه برخه) لکه د زکات د مال په شان ویشله، او همغو کسانو ته به بیگ ورکاوه چیگ د زکات مستحقین بلل شویدي.

فقهاء د فئ په هکله اختلاف لري چیگ آیا دا خاص د رسول الله (ص) ملکیت وُ او حق بیگ درلود هر أول تصرف پکیگ وکؤي او که نه دا بیگ حگانککگؤی حق او ملکیت نه و، پدیگ هکله له امام احمد او نورو نه دوی راییگ رانقل شویدي، خو د رسول الله (ص) سنت پدیگ دلالت کوي چیگ رسول الله (ص) به د فئ مال د الله تعالی د حکم مطابق تقسیماوه، او د خود مختار مالك په حیث بیگ تصرف نه پکیگ کاوه، حککه الله تعالی رسول (ص) ته اختیار ورکؤی وُ چیگ کوم مقام خوشگوي دا خوشگوي چیگ بنده او رسول وي او که دا خوشگوي چیگ پاچا او رسول وي؟ یعنیگ له رسالت سره بندکگي، غواؤي او که پاچا بیگ؟ نو رسول الله (ص) بندکگي غوره کؤیگ

وه، او بندګګة ته ييګ پر پاچاهة ترجيح ورکؤيګ وه، او توپير ييګ دادی چيګ بنده رسول فقط د خپل بادار او ليإونکي په امر تصرف کوي، هر کار ييګ د هغه په اراده او حکم وي، او پاچا رسول هغه دی چيګ پخپله خوشګه او اراده ورکؤه کوي او منع کوي، چاته ييګ چيګ ورکوي او يا ييګ نه ورکوي زؤه ييګ لکه چيګ الله تعالی خپل رسول سليمان (ع) ته فرمايي: ((هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ)) ((ص: ۳۹))

ترجمه: [دغه (سلطنت او تسخير) عطاء بشګنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) يا ييګ وساته (له خپل حګان سره) بيګ له حسابه]. يعنيګ چاته ديګ چيګ زؤه وي ورييګ کؤه او چاته ديګ چيګ خوشګه نه وي، مه ييګ ورکوه، مونږ اختيار در کؤی حساب نه درسره کوو، همدغه مرتبه زمونږ رسول الله (ص) ته هم وؤانديګ شوه، خو هغه لدينه لوؤه او غوره مرتبه چيګ د بندګګة مرتبه ده غوره کؤه او وييګ ويل: (قسم په خدای چيګ زه نه چاته خګه ورکوم او نه له چانه خګه منع کوم، زه فقط ويشونکيګ يم، هغه خګه کوم چيګ پريګ مامور شوی يم). رسول الله (ص) به د خپل حګان او اهل لپاره فقط د يوه کال نفقه او لکګشګت بيلاوه، نور مال به ييګ د الله تعالی په لار کيګ د جهاد لپاره د وسلو او وسايلو د رانيولو لپاره مصرفاوه.

د زکات، غنايمو او ميراث مستحقين معلوم دي، او دا يوازيګ د همغوی حق دی له همديګ کبله ددي ګ شيانو د تقسيم په اؤه علماء له هغه اشکال سره ندي مخ شوي کوم چيګ د (فئ) د ويش په اؤه ورسره مخ شويدي، او که دا اشکال نه وای نو فاطميګ (رض) به د رسول الله (ص) له ترکيګ نه خپله برخه نه غوشګتله، الله تعالی فرمايلي: ((مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِه مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّه وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (۷) لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنْ اللَّه وَرِضْوَاناً وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمْ الصَّادِقُونَ (۸) وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه فَأُولَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ)) (الحشر: ۷-۹).

ترجمه: [هغه شی چيګ راکګرځګولی دی الله پر رسول خپل باندی له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بيګ له جنګګه) نو (هغه) دی الله لره او رسول (د الله) لره، او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره، او (دغه اموال دي) يتيمانو لره او مسکينانو لره او مسافرانو لره (مقرر کؤی دی الله دا قسمت) لپاره ددي ګ چيګ و نه ګګرځګي (دغه اموال) دولت په منځګ د غنيانو کيګ له تاسيګ خګخه (چيګ له حقه زيات واخلي او فقراوْ ته لإ ورکؤي) او هغه خګه چيګ ورکؤي تاسيګ ته رسول (د

الله) نو وائ خلی وییگ نیسئ قبول ییگ کؤئ! او هغه خگه چیگ منع کوي (رسول الله (ص) تاسیگ له هغه خگخه نو بیرته شئ تریگ (مه ییگ غواؤئ) او وویریاؤئ له (عذاب د) الله په حگان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (دده)، (دغه اموال دي) د پاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چیگ ایستلی شوي دي دوی له کورونو، کلیو خپلو خگخه او له اموالو خپلو خگخه په دیگ حال کیگ چیگ طلبوي دوی فضل، بشگنه، مهرباني له الله او رضاء (دده) او مرسته (مدد) کوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دي صادقان رشگتینې (په ایمان او جهاد کیگ) او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چیگ حگائ ییگ نیولی دی په (دیگ) کور (مدینه) کیگ او (خالص کؤی ییگ دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) خگخه، خوشگوي، محبت کوي دوی له هغه چا سره چیگ هجرت ییگ کؤی دی دوی ته، او نه مومي دوی په زؤونو، سینو خپلو کیگ خگه تنکگي (حسد) له دغه شي خگخه چیگ ورکؤی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوي (مهاجران) مقدموي ییگ پر خپلو حگانونو او اکگر که وي پر دوی باندیگ تنکگي (فاقه او حاجت هغه خگه ته چیگ دوی ییگ ایثاروي) او هر هغه چیگ وساتلی شي له بخل د نفس دده نه (او له حرص نه په مال باندیگ) نو هم دغه کسان دي هم دوی مراد موندونکي په مراد رسیدلي (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبی سره).

الله تعالی امر کؤیدی چیگ رسول الله (ص) ته په لاس ورغلی فئ پدیگ آیت کیگ د تگولو ذکر شوو کسانو حق دی خو ددیگ خمس ییگ تر ذکر شویو کسانو پوری ندی خاص کؤی، بلکه د خمس حکم ییگ عام او مطلق بیان کؤی، تگولو ته ییگ شامل کؤی، نو دا پر حگانکگؤیو مصارفو یعنی د خمس پر مستحقینو، او عامو مصارفو یعنیگ مهاجرینو، انصارو (رض) او تر قیامته راتلونکو مسلمانانو ویشل کیاي. رسول الله (ص)، او راشده خلفاوو (رض) همدا حکم په همدیگ شکل عملي کؤیدی، احمد له عمر (رض) نه روایت کوي چیگ وایي: پدیگ مال کیگ هیخگوك، هیخگ فرد له بل نه زیات مستحق ندی، زه پکیگ له هیچا نه زیات حقدار نه یم، پدیگ کیگ له غلام نه پرته د تگولو مسلمانانو برخه او حق شته ، خو خگرنکگه چیگ مونږ د الله تعالی او رسول الله (ص) په وؤاندیگ یوه درجه او منزله نلرو، د مختلفو درجاتو درلودونکي یو، نو هر خگوك د اسلام په لار کیگ د هغه د ابتلاء او ازمیشگت په اندازه ارزشگت لري، د هر چا درجه په اسلام کیگ د هغه د سابقیگ په اندازه ده، هر خگوك او شتمني ییگ، هر فرد او اؤتیا ییگ، که ژوندی وم، نو قسم په خدای چیگ د صنعاء په غره کیگ شپون به هم پخپل حگای کیگ له دیگ مال نه خپله برخه اخلي.

د فئ په آیت کیگ ذکر شوي کسان همغه دي کوم چیگ د خمس په آیت کیگ یاد شویدي، خو انصار او مهاجرین او پیروان ییگ (مسلمانان) د خمس په آیت کیگ ندي ذکر شوي حگکه دوی د فئ مستحقین دي، او د خمس د مستحقینو لپاره دوه استحقاقه دي: یو استحقاق خاص له خمس نه او بل عام استحقاق له فئ نه ، دوی په دواؤو کیگ شامل دي.

همدا راز د فئ مالونه پر مستحقينو يو برابر نه دي ويشل شوي، بلکه د هر چا قرباني، سابقه، درجه، مرتبه، ضرورت او اؤتيا په نظر کيګ نيول شويده، همدا راز خمس هم په همديګ شکل تقسيم شويدی. يعنی رسول (ص) فئ او خمس لکه د ميراث، وصيت او نورو مطلقو اموالو په شان ندی ويشلی، الله تعالی د خمس او فئ مستحقين يو برابر معرفي کؤيدي. خمس د تګاکل شويو پنځګو اصنافو حق دی، خو دوی په فئ کی هم حق لري، فئ عام دی خو يوازيګ د هغو کسانو حق بلل کيږي چيګ د حشر په سورت کيګ يادونه ورنه شويده. الله تعالی د خمس مستحقين د فئ مستحقين هم بللي، او د دوی د ارزشګت او اهميت له امله ييګ تګاکلي او تعيين کؤيدی او خګرنکګه چيګ غنيمتونه تر خپلو مستحقينو پوريګ خاص دي د بل چا حق ورسره نشته، نو حګکه ييګ د اهل خمس لپاره د خمس د کګوشګي کولو حکم کؤيدی يعنی خمس ييګ تر دوی پوری خاص کګرځولی دی او خګرنکګه چيګ فئ تر کوم خاص صنف پوريګ محدود ندی، نو مستحقين، ورسره انصار، مهاجرين او تابعين ييګ حقدار بلل شوي او همدوی ته ورکؤل شويدی، پديګ سره د فئ او خمس مصرف يو شانته او برابر دی. رسول الله (ص) به د الله تعالی او خپله برخه د اسلام د مصلحت لپاره مصرفوله، او د خمس له پنځګو برخو نه خګلور برخيګ به ييګ د هغيګ پر مستحقينو ويشليګ، خو د حاجت، اهميت او اؤتيا په بناء ييګ هر چاته خپل حق ورکاوه.

فصل
له دشګمنانو سره د معامليګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

کله چيګ رسول الله (ص) ته د مسيلمه کذاب استازو وويل: مونږ وايو مسيلمه د الله تعالی رسول (ص) دی، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (که استازي وژل کيدلی، يعنيګ که مرکګ ييګ جائز وای نو تاسيګ به ميګ وژلي وای).

ابو رافع چيګ قريشو د خپل استازي په توکګه رسول الله (ص) ته وليږاه، ابو رافع غوشګتل چيګ همدلته پاتيګ شي، او بيرته قريشو ته لاؤ نشي، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (زه عهد سپك نه شميريم، نه ييګ ماتوم، برد (استازي) نه ايساروم، ته اوس خپل قوم ته ورشه ، که ديګ په زؤه کيګ هغه خګه (اسلام) و چيګ فعلا پکيګ شته، نو بيرته راستون شه).

رسول الله (ص) د حديبيګ له تؤون نه وروسته ابو جندل چيګ له مشرکينو نه راتشګتيدلی و بيرته هغوی ته وسپاره، خو راغلی مسلمانيګ شګحګيګ ييګ بيرته ونه سپارلی، کله چيګ سبيعه اسلميه راغله، اورپسيګ ييګ خاوند راغی چيګ بيرته ييګ بوزي، الله تعالی دا حکم نازل کؤ:

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ))

(الممتحنه: ۱۰)

ترجمه: [ایگ هغو کسانو چیگ ایمان بیگ راوؤی دی (یعنی ایگ مومنانو کله چیگ راشي تاسیگ ته مومنانیگ (شگحگیگ) هجرت کوونکیگ وطن پریشگوونکیگ نو وایی ازمویئ تاسیگ هغوی، الله ته شگه معلوم دی ایمان د دوی، نو که وپیژنئ تاسیگ دوی (په قسم سره) مومنانیگ، نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دي دغه (مومنانیگ شگحگیگ) حلالیگ هغو (کفارو سؤیو) لره او نه دي هغه (کافران) حلال دیگ (شگحگو مومنانو) لره او ورکؤئ تاسیگ (هغو کافرانو) ته (چیگ میؤونه (خاوندان) د هغو شگحگو دي) هغه خگه چیگ لکگولی یی دی (له مهره) او نشته هیخگ کگناه پر تاسیگ باندیگ چیگ نکاح وتؤئ تاسیگ له دیگ شگحگو سره په شرط د دیگ کله چیگ ورکؤئ تاسیگ هغو (شگحگو) ته مهرونه د دوی او منکگولی مه نشگلوئ په عصمتونو د شگحگو کافرانو (او مه یی ساتئ په نکاح خپله کیگ) او وغواؤئ تاسیگ هغه خگه چیگ خرخگ کؤي دي تاسیگ (پر دغو کافرانو) او ودیگ غواؤي (دغه کفار هم) هغه خگه چیگ خرخگ کؤی وي هغوی (له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذکوره احکام) حکم د الله دی حکم کوي (الله په دغه سره) ستاسیگ په منحگ کیگ او الله شگه علم والا دی شگه حکمت والا دی].

ددیگ حکم له نزول نه وروسته رسول الله (ص) سبیعیگ ته قسم ورکؤ چیگ په رشگتیا سره د اسلام پخاطر مهاجره شویده، له قوم نه د راتلگ علت بیگ اسلام دی، نه بل خگه، له میؤه نه د نفرت او یا بل مشکل له امله نده راغلی، هغیگ قسم وخوؤ چیگ صرف د اسلام لپاره راغلیگ ده، نو رسول الله (ص) بیگ خاوند ته مهر ورکؤ او هغه بیگ ورته ونه سپارله. الله تعالی فرمایي: ((وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ)) ((الانفال: ۵۸))

ترجمه:[او که ویریږی (ایگ محمده!) له کوم قوم (چیگ وعده بیگ کؤیگ ده له تاسره) د خیانت نو وغورحگوه دوی ته (دغه عهد) په (داسیگ أول (طریقه) چیگ شئ تاسیگ او هغوی سره) برابر، بیشکه الله نه خوشگوي خیانت کوونکي].

رسول الله (ص) فرمایلي: (خگوك چیگ له کوم قوم سره تؤون لري، نو د نیتگیگ تر رسیدو پوریگ دیگ نه د کومیگ مادیگ مخالفت کوي او نه دیگ تؤون تجدیدوي، چیگ نیتگه پوره شوه، نو

په شگه او برابره توکگه ییگ دیگ ختم شویگ اعلان کؤي، دا حدیث په ترمذي کیگ روایت شویدی چیگ صحیح ییگ بللی. رسول الله (ص) فرمایي: (د مسلمانانو وینیگ برابریگ دي، او تر تگولو نه د کم او تگیتگ فرد ضمانت او تضمین (پناه ورکول) پر تگولو لازمیاي یا دا چیگ معاهده پر تگولو لازمیاي).

رسول الله (ص) هغو دوو تنو ته امان او پناه ورکؤه، کوم چیگ لومؤی ییگ د تره لور ام هانئ (رض) پناه ورکؤی وه، همدا راز کله ییگ چیگ لور زینب بنت رسول الله (ص) خپل خاوند ابو العاص بن ربیع ته پناه ورکؤه، نو رسول الله (ص) همدا نافذه وبلله او د هغیگ پناه ورکول ییگ تاییید کؤل او وییگ فرمایل: (یجیر علی المسلمین أدناهم: د مسلمانانو د تر تگولو تگیتگ فرد پناه او امان پر تگولو مسلمانانو لازمه ده).

دا خگلور مسئلیگ دي لومؤی ییگ دا چیگ رسول الله (ص) فرمایي: ((المسلمین ید علی من سواهم: مسلمانان د نورو په مقابل کیگ یو لاس دي) او دا حکم پدیگ دلالت کوي چیگ د کفارو له پاره پر مسلمانانو د هیخگ أول واکمنة او ولایت حق نشته، کفار نشي کولی په اسلامی حکومت کیگ په مهمو او حساسو چوکیو کار وکؤي.

د رسول (ص) دا قول چیگ فرمایي: ((یرد علیهم أقصاهم: لیری ییگ هم ورسره شریك دی)) دا پدیگ دلالت کوي چیگ که د مسلمانانو کوم جنکگي کگروپ د عمومي لشگکر په زور او مرسته خگه شیان غنیمت کؤل، نو د لشگکر پوحگیان چیگ لیری دي هم پدیگ غنیمت کیگ برخه لري حگکه دا د دوی په همکاری تر لاسه شوي، همدا راز د فئ هغه مال چیگ بیت المال ته داخل شي، نو پدیگ کیگ تگول مسلمانان لیری او نژدی شریك دي که خگه هم د نژدي خلکو په واسطه لاسته راغلی وي.

رسول الله (ص) د نجران له نصرانیانو، د ایله له اوسیدونکو چیگ په ختگه عربان او دین نصرانیان وو، د دومه له نصراني اوسیدونکو چیگ زیاتره ییگ عربان وو، او د یمن له یهودانو او مجوسو نه جزیه اخیستیگ ده، خو له مشرکو عربانو نه ییگ جزیه نده اخیستی. امام احمد او امام شافعي وایي: جزیه یوازیگ له اهل کتاب (نصرانیانو، یهودانو) او مجوسو نه اخیستل کیاي، له نورو نه جزیه نشی اخستل کیدلی هغوی به یا اسلام راوؤي او یا به وژل کیاي خو یو شمیر نور علماء وایي: د جزییگ حکم عام دی له اهل کتاب (یهودو - نصرانیانو) نه د قرآن په حکم، او له مجوسو نه د سنتو په حکم جزیه اخیستل کیاي، او نور اقوام هم همدا حکم لري، حگکه مجوس مشرکان دي، کتاب نلري، له دوی نه د جزیي اخیستل له تگولو مشرکانو نه د جزیي اخیستلو د جواز په معنی دی، خو رسول الله (ص) چیگ له مشرکانو عربانو نه جزیه نده اخیستی، ددیگ وجه داده چیگ هغوی د جزیي له حکم نه مخکیگ په اسلام مشرف شوي وو، او دا صحیح نده چیگ د بت پرستانو کفر له مجوسو نه سخت او غتگ وبلل شي، بلکه اصلا د مجوسو کفر أیر غتگ دی حگکه بت پرستان د

ربوبیت توحید مني، د الله تعالی پر خالقیت ایمان لري، بتان الله تعالی ته د تقرب په نیت نماحگي، بتان د جهان خالقان نه شمیري، له میندو، خویندو او لونگو سره د نکاح جواز نه ورکوي او د هغوی په منحگ کیگ د ابراهیمي دین خگه آثار وو، خو مجوس د هیخگ نبي (ع) شریعت نه مني.

رسول الله (ص) چیگ د هجر او نورو سیمو مشرانو او پاچایانو ته لیکونه واستول، د اسلام بلنه بییگ ورکؤه او دا بییگ ورته خگرکگنده کؤه که اسلام نه مني، نو جزیه دیگ ورکؤي، دا غوشگتنه بییگ عامه وه پدیگ کیگ بییگ د عربانو او نورو تر منحگ فرق ندی کؤی.

رسول الله (ص)چیگ معاذ (رض) یمن ته استاوه، امر بییگ ورته وکؤ چیگ له هر بالغ فرد نه یو دینار او یابییگ د بییگ په اندازه یمني جامیگ واخلي، عمر (رض) بیا دغه اندازه زیاته کؤه د سرو زرو په خاوندانو بییگ په کال کیگ خگلور دیناره او د سپینو زرو پر خاوندانو بییگ خگلویشگت درهمه مقرر کؤل رسول الله (ص) د یمن د اوسیدونکو بییگ وسة ته کتلي و او عمر (رض) د شام د اوسیدونکو له حالاتو او اقتصادي وضعیگ سره برابره جزیه وربانديگ وتگاکله.

له رسول (ص) نه ثابته ده چیگ له قریشو سره بییگ د معاهدیگ د ماتولو له اعلان نه پرته پر هغوی یرغل جائز وباله، حگکه دوی عهدمات کؤ او له خپلو هغو حلیفانو سره بییگ مرسته وکؤه چیگ د رسول الله (ص) پر حلیفانو بییگ حمله کؤیگ وه پدیگ اساس رسول الله (ص) د دوی دا مرسته تیری وباله، د خپلو حلیفانو په خلاف جککؤه بییگ د حگان په خلاف جککؤه وبلله، او له قریشو سره بییگ جنکگ اعلان کؤ.

فصل
د نکاح په هکله د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

رسول الله (ص) د نکاح ترغیب کؤیدی، فرمایي: (واده وکؤئ، د نورو قومونو په منحگ کی به د خپل امت په کثرت فخر کوم)، په بل حدیث کی فرمایي: (نکاح زما سنت دی، خگوك چیگ زما له سنت نه اعراض وکؤي، هغه زما له امت خگخه ندی).

رسول الله (ص) د هغیگ کونأیگ نکاح فسخه کؤیگ ده چیگ پلار بییگ په زور چاته په نکاح ورکؤیگ وه ، یعنی د هغیگ خوشگه نه وه په زور واده شویگ وه.

په (السنن) کیگ روایت دی چیگ یوه پیغله بییگ پلار په زور، د هغیگ له خوشگیگ پرته په نکاح ورکؤی وه، رسول الله (ص) هغیگ ته اختیار ورکؤ چیگ واده ردوي او که تائیدوي بییگ، یو

حديث فرمايي: «لا تنكح البكر حتى تستأذن و أذنها أن تسكت: پيغله بيگ اجازيگ په نكاح نه شي وركول كيدلى، او د پيغليگ سكوت اجازه ده».
رسول الله (ص) امر كؤيدى چيگ له يتيميگ نجلة نه ديگ د واده په هكله مشوره وغوشگتل شي او رسول الله (ص) بيان كؤيده چيگ له بلوغ نه وروسته يتيم والى نشته، دا پديگ دلالت كوي چيگ د يتيميگ نكاح جواز لري او همدا د قرآن حكم دى.
په (السنن) كيگ روايت دى چيگ رسول الله (ص) فرمايلي: (لا نكاح إلا بولي: له ولي نه پرته نكاح نه صحيح كيږي)، په بل حديث كيگ فرمايي: (شگحگه ديگ پخپله حگان په نكاح نه وركوي، پخپله ديگ واده نه كوي، حگكه زنا كاره شگحگه پخپله حگان واده كوي) كه يوه شگحگه ييگ دوو وليانو په نكاح وركؤه، نو د لومؤي ولي نكاح مقدمه ده.
ثابته ده چيگ د رسول الله (ص) په زمانه كيگ يوه سؤي واده وكؤ، خو د شگحگيگ لپاره ييگ مهر نه و تگاكلي، او مخكيگ له دخول نه مؤ شو، رسول الله (ص) امر وكؤ چيگ ديگ شگحگيگ ته ديگ مهر مثل وركؤل شي، نه ديگ كم وي او نه زيات، هغه اندازه ديگ وتگاكل شي چيگ معقوله او مقبوله وي، او دا شگحگه د ميؤه په مال كيگ د ميراث حق هم لري او خگلور مياشتيگ او لس ورحگيگ به عدت هم تيروي. ترمذي روايت كوي چيگ رسول الله (ص) يوه سؤي ته وفرمايل: (نو فلانة به درته نكاح كؤم)، هغه سؤي وويل: قبوله ميگ ده، رسول الله (ص) شگحگى ته وفرمايل: له فلاني سره واده غواؤيگ، موافقه لريگ؟) هغيگ وويل: موافقه يم)... نو د دواؤو نكاح وشوه، دخول وشو، خو مهر ييگ نه و ورته تگاكلى او نه ييگ خگه شى وركؤي و، دا سؤى چيگ مركگ ته نژدى شو، په خيبر كيگ ييگ له خپليگ برخيگ نه يوه برخه وركؤه، دا پديگ دلالت كوي چيگ كه د مهر اندازه ذكر نشي، نو هم نكاح جائزه ده، او د مهر له تسميى نه مخكيگ دخول روا دى، او كه خاوند د مهر له تسليمى نه مخكيگ مؤ شي، د شگحگيگ لپاره مهر مثل دى كه خگه هم دخول ييگ نه وى كؤى، او عدت هم پريگ لازم دى، همدا د ابن مسعود (رض) او عراق د علماوو رايه او مذهب دى او همدا حديث پديگ هم دلالت كوي چيگ يو تن كولى شي د نكاح د عقد د دواؤو لوريو ولايت وكؤي، او د نكاح د صحت لپاره فقط دا لفظ كافي دى چيگ ووايي: (زوجت فلانا بفلانة: د فلاني لپاره ميگ فلانة په نكاح كؤه).
خگوك كه پداسيگ حال كيگ په اسلام مشرف شي چيگ له خگلورو نه زياتيگ شگحگيگ ولري، رسول الله (ص) امر كؤيدى چيگ دا شخص ديگ له خپلو ميرمنو نه خگلور د حگان لپاره غوره كؤي او نوريگ ديگ طلاقيگ كؤي، او كه خگوك په اسلام مشرف شو او دوى خويندىگ ييگ په نكاح كيگ ويگ، نو يوه ديگ د حگان لپاره غوره كؤي، دوهمه ديگ پريږدي دا احكام پديگ دلالت كوي چيگ د كفارو نكاح هم صحيح ده، او كافر له اسلام نه وروسته حق لري خپليگ هغه خگلور ميرمنيگ په خپله نكاح كيگ وساتي چيگ دده خوشگيگ وي مخكينة وي كه

وروستنة، او د هغوی په منحگ کیگ د غوراوي پوره حق لري همدا د جمهورو علماوو رایه ده.
ترمذي روایت کؤی چیگ رسول الله (ص) فرمایي: غلام که د خپل مالك (بادار) له اجازیگ پرته واده وکؤي هغه عاهر (زنا کار) دی.

(والله أعلم و أحكم و الحمدلله رب العالمين وصلى الله على محمد و على آله و اصحابه اجمعين)

سلطان محمود صلاح
دشپیگ آته بجیگ ۱۵ دقیقیگ، حیات آباد، پیشگور
۱۳۸۴/۱/۱۳ = ۲۰۰۵/۳/۲